ЧЕТИВА ЗА МИРЯНИ В ЮЖНОСЛАВЯНСКИЯ РЕПЕРТОАР XIV–XVIII в.

Институт за литература – Българска академия на науките

ЧЕТИВА ЗА МИРЯНИ
В ЮЖНОСЛАВЯНСКИЯ РЕПЕРТОАР XIV–XVIII В.

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE FOR LITERATURE

Readings for laymen public in South Slavic repertoire in the 14th–18th centuries

Texts in Modern Bulgarian translation

Compiler Nina Gagova

Editor Ana Stoykova

"Boyan Penev" Publishing Center

Sofia 2025

Б Ъ Л Г А Р С К А А К А Д Е М И Я Н А Н А У К И Т Е
ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

Четива за миряни в южнославянския репертоар XIV–XVIII в.

Текстове в новобългарски превод

Съставител Нина Гагова

Редактор Ана Стойкова

Издателски център „Боян Пенев“

София 2025

Изданието е осъществено в рамките на научния проект „Четивото за миряни в южнославянската традиция: социокултурна динамика на репертоара XIV–XVIII в.“, финансиран от Фонда за научни изследвания към МОН, дог. № КП-06-Н50/7 от 8.12.2020

На корицата: Св. Григорий Богослов. Миниатюра към „Слова на Григорий Богослов“. Синайски манастир „Св. Екатерина“, Египет, Cod. Sinait. gr. 339, XII–XIII в.

Рецензенти:
проф. д.н. Марияна Цибранска-Костова
проф. д-р Маргарет Димитрова

© Нина Гагова – съставителство и уводни думи, 2025
© Милена Вълнарова – дизайн на корицата, 2025
© Издателски център „Боян Пенев“, 2025

ISBN 978-619-7838-02-2

На светлата памет на проф. Донка Петканова,
неуморен изследовател и популяризатор
на старобългарската литература

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Четене и четива в южнославянското Средновековие: уводни думи 13

ПРЕДИСЛОВИЕ ЗА ПОЛЗАТА ОТ ЧЕТЕНЕТО НА КНИГИ 33

Изборник от 1076 г.:
Слово на един монах за четенето на книги 35
Слово на св. Йоан Златоуст за това, как трябва да се слуша и разбира четивото 37

I. ХРИСТИЯНСКИЯТ НАРАТИВ

1. Сътворението на света и човека, Грехопадението

Константин Костенечки. Преработка на *Хрониката* на Йоан Зонара:
Сътворението на света в шест дни 41
Константин Манасий. Хроника:
Сътворението на света 43
Сътворението на света: За Тивериадското море 45
Слово за Адам и Ева от началото до свършека 49

2. Библейската история: Стар завет

Историческа Палея: За Моисей (откъси) 52
За Синайската планина и за къпината 53
За Пасхата 54
За Изхода на Израил 55
Слово за цар Давид пророк, как се зачена и как се възцари **…** 57
Как Давид написа Псалтира 60
Константин Костенечки. Преработка на *Хрониката* на Йоан Зонара:
Царство Соломоново 61
Слово за честния кръст и за двамата разбойници от Григорий Богослов ……. 64

3. Библейската история: Нов завет

Климент Охридски. Поучение за Преображение Господне 67
Климент Охридски. Поучение за Великден 69
Климент Охридски. Поучение за Рождество Богородично 71
Детството на нашия Господ, как расна и как правеше чудеса (Детство Исусово) 73

4. Свещената история и историята на България

Троянска притча (откъси) 77
Александрия (откъси):
Рождение Александрово 86
Поход в Азия 87
Александър превзема Вавилон 89
На Острова на блажените 90
Смърт Александрова 91
Константин Костенечки. Преработка на *Хрониката* на Йоан Зонара:
Царуването на Константин Велики и как започна то 94
Агапий Критски. За светия велик цар Константин и майка му Елена:
Св. Елена намира св. Кръст 97
Кратка българска хроника от XV в. 98

5. Паметта за славянските апостоли

Кратко житие на св. Константин-Кирил Философ 104
Второ житие на св. Наум Охридски 107
Слово от Кирил Философ как покръсти българите (Солунска легенда) 109

5. Краят на света и краят на човешкия живот

Сказание на Йоан Богослов за пришествието Господне на земята 110
Кога ще дойде краят на света? 115
Дамаскин Студит. За Второто пришествие и за Антихриста 116
Видение на апостол Павел:
Как душата се отделя от тялото и какво се случва с нея след това 122

7. Космографските представи

Константин Костенечки. Отломки по средновековна космография и география:
Начало с Бога. Описание на кълбовидната форма на земята 126
Откровение Варухово (откъс) 134
Книга за възнесението на праведния Енох 136
Видение на апостол Павел:
За Отвъдния свят и за мъките на грешниците 143

8. Географският кръгозор: страни и народи

Константин Костенечки. Преработка на *Хрониката* на Йоан Зонара:
За синовете на Ной 149
Арсений Солунски. Описание на светите места в Палестина 151
Константин Костенечки. Отломки по космография и география:
Встъпление. 154
За Едем 154
Пътуване от Едема до Евилат 155
Димитър Кантакузин. Географско описание (фрагмент) 156
Слово на отец Агапий за рая и за ангелския хляб 157
Видение на апостол Павел:
За Едемския рай 160

9. Социалният ред

Слово към земните владетели 162
Агапий Критски. За светия велик цар Константин и майка му Елена:
Добродетелите на владетеля 164
За злите жени 166
Константин Костенечки. Преработка на *Хрониката* на Йоан Зонара:
За император Теофил и Касия 171
Слово за добрите и мълчаливи жени 172

II. ХРИСТИЯНСКАТА МОРАЛНА ПАРАДИГМА

1. Ангели и демони в космическия порядък и в човешката душа

Климент Охридски. Похвално слово за светите архангели Михаил и Гавриил 175
Видение на апостол Павел:
За ангелите хранители 180
Мъчение на св. Марина:
Св. Марина побеждава демоните в тъмницата 181
Слово за лъжливия Антихрист, безбожния Сатанаил, как го плени архангел Михаил, воевода на всички ангели 188
Прение на Исус Христос с дявола 194

2. Грехове и пороци

Нил Синайски. За осемте духа на злото 197
Кои са домашните врагове на човека? 204
Кръчмарката Теофана (Разказ за цар Фока и за братята му, как ги погуби в една нощ кръчмарката Теофана) 205
Произходът на самодивите 207
За жената на свещеника и птиците (Добавка към Номоканона) 208
Поучение към царете, воеводите, владиците и поповете и към всички християни да не се опиват с вино 210

3. Изповед и покаяние

Йоан Златоуст. За суетния живот в този свят и за покаянието и ползата 212
За преподобния отец наш Давид, който по-рано беше разбойник 216
Слово на Йоан Златоуст за силата на покаянието 218
Димитър Кантакузин. Молитва с умиление към пресветата Богородица и малка похвала 220
Дамаскин Студит. Слово за митаря и фарисея:
Против суеверията и за изповедта 229

4. Добродетели и ценности

Слово за немилостивия Петър 231
Слово за св. Мелетий пустинножителя 233
Разкази за Езоп 235

Варлаам и Йоасаф:
Притча за силата на женската прелест. 238
Притча за еднорога..... 238
Притча за тримата приятели 239
Акир Премъдри (откъси)..... 241
Стефанит и Ихнилат (откъси) 246

5. Примерът на светците и техните чудеса

Теодор Педиасим. За нимбовете на светците 250
Мъчение на св. Георги 251
Св. Георги и ламята 258
Чудо на св. Георги с воловете на Теоктист 260
Чудо на св. Георги с юношата от Митилин 262
Чудо на св. Георги с пържените яйца 263
Чудо на св. Теодор Тирон с майка му и змея 264
Народно (безименно) житие на св. Йоан Рилски 268

III. ХРИСТИЯНСКОТО ПОВЕДЕНИЕ

1. Тълкувания и разяснения за вярата, Божиите заповеди и християнския храм

Константин Преславски. Черковно сказание (Устройство и символика на църковния храм) 277
Дамаскин Студит. Слово за десетте Божи заповеди, дадени на Моисей 289
Кратко изложение за светата Троица и за вярата 293
Теофан Ритор. Сказание на прост език за дванадесетте начала на православната вяра 294

2. Защо трябва да ходим на църква, а не при врачки

Епистолия за неделята 299
Слово против бабини празници (За църковните и езическите празници) 306
Слово за жените, които врачуват и баят 312

3. Охранителни, лечителски и прогностични практики

Молитви за всякакъв случай 313
Амулет-свитък за предпазване на бременни жени, родилки и младенци..... 319
Сън на пресветата и славна наша господарка Богородица и приснодева Мария 319
Молитва на св. Сисон и неговата сестра Мелентия срещу дявола 321
Молитва на св. архангел Михаил 322
Медицински съчинения:
Тълкуванията на Гален върху учението на Хипократ 324
Медицинско изкуство за всякакъв случай 327
Известното от Гален за това как да се предугади лечението според урината на болния, сипана в стъкло 329

От Премъдростта Соломонова, наставление как да се храниш през всичките месеци 330
Друго от Премъдростта Соломонова, ако искаш, човече, да бъдеш здрав 331
Гадателни книги:
Коледник 332
Гръмник (Кръговник) 333
Трепетник 334
Месецослов 335

IV. ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ ЗА ВСЯКА ПОТРЕБА И НЯКОЛКО ТЪЛКОВНИ ПРИТЧИ

Псевдо-Атанасий Александрийски. Въпроси и отговори към княз Антиох . 339
Анастасий Синаит. Въпроси и отговори (откъси) 373
Сказание от премъдростта на светите Григорий, Василий и Йоан Богослов (Беседа на тримата светители) 376
Разумник 380
Слово на Господа наш Исус Христос (Разумник-указ) 386
Въпроси и отговори, добавени към Номоканона:
За гилудите 388
За върколаците 388
Физиолог (византийска редакция) 390

Бележки към текстовете 397

Списък на цитираните ръкописи 436

Цитирана литература 439

Съчинения от българския средновековен репертоар в превод на съвременен български език: издания в хронологичен ред 456

Речник на лични и географски имена, термини и редки думи 460

Списък на съкращенията 488

ЧЕТЕНЕ И ЧЕТИВА В ЮЖНОСЛАВЯНСКОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ: УВОДНИ ДУМИ

Настоящият сборник е подготвен в рамките на проекта „Четивото за миряни в южнославянската традиция: социокултурна динамика на репертоара XIV–XVIII в.“, финансиран от ФНИ с договор № КП-06-Н50/7. Концепцията за подбора на четивата и тяхната класификация е израз на определено отношение към репертоара и на определено разбиране по въпросите какво означава „четиво за миряни“ в южнославянското Средновековие и кои са най-представителните му текстове в различните епохи.

Какво означава четене в християнското Средновековие

По същество „четене“ в християнското Средновековие означава огласяване и следване на Истината, която е в Книгите, а под „книги“ се разбира преди всичко Св. Писание и творбите на отците на църквата, а след тях и всякакви душеполезни текстове, които сочат пътя към Спасението. Затова четенето, дори в самота, е преди всичко четене на глас – артикулацията, дишането, модулациите на гласа трябва да го превърнат в дълбоко духовно-телесно изживяване, което просветлява ума и приближава душата към Бога. Целта на четенето е „да се поучаваме винаги от словото в книгите, като изпълняваме волята им, както повеляват“, „за да бъдем достойни за вечния живот във всеки един момент“ (*Слово за четенето на книги*).

Както във всички епохи, и в Средновековието четенето може да бъде съпреживяване, удивление, възхищение и удоволствие, но чувствата, които то предизвиква, винаги трябва да са в услуга на правилното (християнското) възпитание, а забавлението само да подпомага този процес. Тъй като е предназначено преди всичко да създава представи и нагласи, а след това да информира или да развлича, четенето е основният инструмент за изграждане и поддържане на християнския мироглед и социалната кохерентност на средновековното общество. Важно е да добавим, че в предмодерната епоха „четенето“ за повечето хора е на практика (колективно) слушане някой да чете или да говори въз основа на нещо прочетено, тъй като грамотността е привилегия на високите социални слоеве и на служителите на Църквата.

Така разбираното четене е настоятелно препоръчвано в нарочни слова за ползата от четенето на книги, разпространявани през целия период от IX до началото на XIX в., а репертоарът на четивата е контролиран. Изготвят се специални списъци със забранена и препоръчителна литература – т.нар. *Индекси на лъжливите (забранените) и на божествените книги*, а за създаването на нови творби и дори за копирането на текстове, предназначени за разпространяване, се изисква благословията на Църквата или разрешението на светските власти. В словата за ползата (и необходимостта!) от четене на книги се акцентира върху нуждата от усилие и постоянство, за да се схване правилно прочетеното и то да се превърне в убеждение и мотивация на поведението: „А когато четеш, чети усърдно с цялото си сърце и с много старание прочитай думите“ и „не се старай бързо да преминеш към другата глава, но разбери какво казват книгите и техните слова. И три пъти се връщай на една глава.“ В старобългарската епоха се съставят и стихотворни предговори към книги (такива са например *Проглас към евангелието* и *Азбучна молитва*), в които се подчертава сакралният характер на словото и книгата и ролята на християнизацията като цивилизаторска мисия, с която идва грамотността, защото „безкнижната (неграмотната) душа е като мъртва у хората“ (*Проглас*).

Разбира се, казаното дотук очертава идеалната картина на християнския репертоар и неговата „консумация“, контролирани от Църквата и светските власти. Реалността, както винаги, е по-различна – както се вижда от репертоара на съхранените ръкописи и текстове, а те са само малка част от репертоара, който е бил в обращение в разглеждания период, и обхващат главно най-разпространените творби. За съжаление, стандартната за Средновековието изворова база, особено на Балканите, не ни дава възможност да проследим читателската рецепция – по този въпрос разполагаме единствено с ограничен брой „отзиви“ за автори и, по-рядко, за конкретни произведения, оставени предимно от колеги литерати. Такъв отзив ни е оставен от Димитър Хоматиан за умението на Климент Охридски да съставя „прости и ясни слова“ за новопокръстените българи или от патриарх Евтимий за това, че по-старите жития на св. Йоан Рилски не са били съставени „както подобава“. Може би най-пространната „рецензия“, с която разполагаме, принадлежи на анонимния автор на Карловачкия родослов и читател на *Житието на деспот Стефан Лазаревич*: тя е добавена в края на фрагмента за този сръбски владетел в родослова и в нея се казва, че житието му било „подобаващо“ написано от Константин Философ (Костенечки), който „неговата (на деспота) зряла възраст и управление, и благочестие украси и възвеличи със сложни и ораторски думи като някой от древните философи, така че (да предизвиква) голяма сладост и умиление у прочитающите, и всичко достойно за памет написа и майсторски нареди“.

Какво съдържа средновековният южнославянски репертоар

Поради приемането на християнството от Византия средновековният православнославянски репертоар съдържа основно преводи от гръцки език и наследява (в редуциран вид) византийския репертоар, чието ядро са текстове от IV–X в. В основата си той остава консервативен и до днес, що се отнася до богослужебната и църковната литература. По-мащабните промени в репертоара са свързани преди всичко със смяна на Типика (т.е. с книгата, която предписва обема, реда и структурата на богослужението заедно с обслужващите текстове), а създаването на нови текстове е свързано с нововъзникнали държавни или църковни нужди – появата на ереси или на нови религиозни движения в православната Църква, борбата срещу чуждо религиозно влияние (местно езичество, юдаизъм, ислям), идейно-религиозни конфликти между Църквата и владетелския институт (от типа на иконоборството), важни исторически събития, природни катаклизми и други подобни, както и на отделни поръчки на лица от църковния или светския елит. Причина за новости – предимно във формалния облик на текстовете с определени теми и жанрове, може да бъде също промяната в образователното равнище и литературните вкусове на аудиторията, литературните моди и т.н. (такъв пример е преводът на *Манасиевата хроника* по поръка на цар Йоан Александър (1331–1371).

На ниво текст южнославянската литературна традиция през Средновековието споделя принципите на византийската книжовна култура, в основата на която е компилацията – изкуството на подбора на текстови фрагменти, свързани с определени теми и жанрове, и тяхното съчетаване в нови текстове съгласно предвижданата функция и аудитория. Типичният средновековен текст на Византия и *Slavia Orthodoxa* е *компилация* от извлечения по дадена тема, а основният тип книга за четене е *сборникът* от произведения на различни теми. Като се има предвид, че средновековната книга е разпространявана ръкописно, а съставителите (най-често анонимни) работят основно по конкретни поръчки, можем да си представим безбройните комбинации от текстове и текстови фрагменти, вариантите на съкращаване, допълване и модифициране на текстовете, както при включването им в други книги или тематични компилации, така и при обикновеното преписване. По сполучливото определение на нидерландския славист Уилям Федер писането на текстове и съставянето на сборници в православното Средновековие е като превъртане на калейдоскоп, където разноцветни стъкълца с различна форма и големина се съчетават в безброй комбинации. Особено ясно се вижда това в типичните за епохата жанрове, които се състоят от стотици отделни фрагменти с различна дължина, свободно преминаващи от един текст в друг, поединично и на групи – такива са еротапокритичните и гномологичните произведения, т.е. съставените от въпроси и отговори, от отделни глави или от „мъдри изречения“.

Кратка история на репертоара на книгите за четене в Средновековна България

Учените са единодушни, че фундаментът на православнославянския книжовен репертоар е създаден в България през IX–X в., откъдето по-късно е пренесен в Киевска Русия и Сърбия. Старобългарският репертоар от периода на християнизацията – макар да е съхранен само частично, и то главно в руски и сръбски преписи, поразява със своя обем и всеобхватност, както и с прецизното адаптиране на византийската книжовна традиция към българските условия. Няма съмнение, че неговото конципиране, както и мащабните преводачески инициативи са организирани от Кирило-Методиевите ученици Климент, Наум, Константин Преславски и техни сътрудници и последователи с активното участие на българските владетели, особено на цар Симеон, за когото имаме сведения, че лично се е включвал в съставянето на книгите за четене от миряни (предполагаме същото и по отношение на неговия наследник цар Петър). В предговора към една от основните такива книги – *Златоструя*, се посочва, че като „изучил всички стари и нови книги, вътрешния и външния смисъл на Светото писание“ и съчиненията на църковните отци, царят бил удивен от „ораторското изкуство и благодатта на Светия Дух“ в книгите на св. Йоан Златоуст. И понеже много добре ги познавал, избрал от тях слова и ги наредил в една книга, която нарекъл *Златоструй*. Това твърдение изглежда напълно правдоподобно, тъй като от изворите е известно, че Симеон е получил елитно образование на гръцки език във византийската столица Константинопол и вероятно е бил подготвян от баща си, княз Борис, за църковен глава; дори е бил монах, преди да стане владетел. В посветената на него *Похвала*, поместена в един от преведените по негова поръка сборници за четене (запазен в преписа, наречен Изборник от 1073 г.), се казва, че „като трудолюбива пчела“ царят събирал прашеца и нектара от всеки цвят на Писанието, за да го превърне в мед „в многомъдрото си сърце като в кошерна пита“ и „да го разлива от своите уста пред болярите“, „за да изпълни с разум техните мисли“. И още: „като някакъв нов Птолемей“ (има се предвид Птолемей Филаделф, по чиято поръка бил преведен Старият Завет от еврейски на гръцки език) царят събрал „всички божествени книги“ и „изпълнил с тях своите палати“. Тези цитати от *Похвалата на цар Симеон* ни отвеждат към основните аспекти от образа на византийския император, които го свързват с производството и употребата на книги и на които православните владетели подражават: правото и задължението му да бъде пазител и разпространител на знанието, защитник на чистотата на вярата, обект и субект на дворцовата литература и ктитор на църкви и манастири. Едва ли можем да се съмняваме, че Симеон отлично е познавал и следвал византийския модел в това отношение, включително при изграждането на институции и механизми за бързо, ефикасно и централизирано разпространение на книги и текстове, чрез които се е осъществявала масовата християнизация на населението.

Една такава институция е столичната (царска) библиотека със скрипторий, каквато била създадена в Преслав по константинополски образец. Преславската царска библиотека – подобно на други средновековни библиотеки и скриптории, е съхранявала не толкова готови (подвързани) книги, колкото текстове – авторски и тематични подборки във вид на отделни кòли, готови за преписване; от тях бил правен изборът на по-малки или по-големи фрагменти, които били комбинирани в книги в зависимост от конкретни държавни или частни поръчки от достатъчно заможни клиенти. Този подход, прилаган във Византия, бил особено подходящ при изготвянето на тематични и авторски сборници, както и на политематичните и полифункционални книги за четене. Дори когато става дума за възпроизвеждане на сборници с постоянен или сравнително устойчив състав, кòлите били много по-удобни за преписване, особено като се има предвид, че по-обемистите текстове били разпределяни между двама и повече кописти, които работели паралелно. Съхраняването на кòли било особено подходящо в периодите на конституиране на репертоара от четива за миряни, тъй като улеснявало подбора и адаптирането на текстове и текстови фрагменти в съответствие с конкретни идейни концепции. Този процес на работа е убедително документиран от Явор Милтенов при изследването на споменатия по-горе сборник с творби на Йоан Златоуст – *Златоструя*, от който вторично са правени подборки за нови сборници с текстове от различни автори.

Доколкото може да се съди по репертоара на славянски език, пренесен заедно с Преславската царска библиотека в Киев след християнизацията на Русия от Константинопол, където библиотеката е била съхранявана след завладяването на Преслав от византийците в 975 г., тя най-вероятно е съдържала всички преводи от гръцки език, включително библейските и богослужебните книги, заедно с оригиналните произведения на български писатели. Изглежда някаква подобна сбирка се е пазела и възпроизвеждала в „резервната столица“ на българската държава (седалището на *кавхана* отпреди покръстването) – Охрид, и тя е останала на Балканите. Благодарение на това старобългарският репертоар – поне онази негова част, която не е била цензурирана в периода на византийско управление (XI–XII в.) като пряко свързана със спомена за българската държавност от предходните столетия, е бил наследен в България и Сърбия през XIII в., когато независимостта им била възстановена.

Важно е да се отбележи, че още от старобългарската епоха част от книжовния репертоар в България е бил съхраняван и четен, а вероятно и възпроизвеждан, на гръцки език. Това обстоятелство позволява да допуснем, че спектърът на четивата е бил по-широк и вероятно е включвал образци на византийската „висока светска литература“ заедно с антични автори, които не са били превеждани на славянски език. Конкретен сигнал в тази посока ни дава т.нар. *Парижки стихирар*, открит от Стефан Кожухаров – това е гръцки ръкопис, съдържащ Платоновите *Диалози*, в полетата на

който през XIV в. в Търново с грижливо полууставно писмо е изписан на славянски (български) език стихирар за дните 1–14 септември. Имаме достатъчно основание да предполагаме, че през целия период на съществуване на българската държава през Средновековието гръцко образование е било поддържано сред елита, от който са произхождали висшите държавни и църковни служители. В периода на византийско владичество репертоарът на гръцки език вероятно се е разпростирял върху високите и средни нива на книжната култура – поради грецизацията на елитите и градската среда, като на славянски език са останали да функционират богослужебните текстове, проповедническата литература и по-простите информативно-илюстративни наративи (апокрифи, жития, чудеса, текстове с практическо приложение и други подобни). През този период се появява една от важните книги, използвани за четене от / пред миряни, съставена въз основа на гръцкия Менологий – Прологът, съдържащ кратки жития на светци и текстове за празниците в календарен ред. Доколкото може да се съди от руската традиция на сборниците за четене от типа на Измарагда, в който влизат множество южнославянски преводи, в някои варианти на Пролога житията са били придружени от кратки поучения и илюстративни наративи към тях. Може да се предполага, че тринадесетият век – след възстановяването на българската държава, е белязан от активна славянизация на репертоара „отдолу нагоре“, като характерно явление е „побългаряването“ на популярни светци с добавяне в житията на „информация“ за техния български или гръцко-български произход, както и посредством пренасянето на мощи в новата столица Търново, което стимулира създаването на нови агиографски творби.

Четиринадесетият век е време на нов разцвет на книжнината, стимулиран от богослужебните реформи във връзка с въвеждането на Йерусалимския типик, разпространението на исихазма и все по-пълната интеграция на светската и църковната аристокрация в един общобалкански християнски елит, изцяло доминиран от престижната византийска култура. В инструкциите на южнославянския книжовник от края на XIV – първата половина на XV в. Константин Костенечки относно правилното огрaмотяване на децата, се препоръчва то да става паралелно на гръцки и на славянски – като имаме предвид, че Константин е бил непряк ученик на патриарх Евтимий, можем да заключим, че такава е била практиката в Търново през втората половина на XIV в., т.е. гръко-славянското двуезичие в градска среда е било нещо нормално за България.

Същевременно през XIV в. ясно се наблюдава значително нарастване на количеството на новите преводи от гръцки, появата на елитни писатели и на значителен брой оригинални български творби, както и връщане към собствената класика с преписи на отделни произведения от IX–X в., на цели книги или големи части от тях (например на цар-Симеоновите сборници). Сравнително добре документирана е дейността на цар Йоан Александър като покровител на книжнината, която се изразява в поръчителство на преводи и ръкописи, грижи за книжовни средища, а доколкото може да се съди

от приписката в изготвения за него Лаврентиев сборник, и за публични библиотеки и скриптории, вероятно базирани в ктиторските манастири на владетеля – каквото е положението и във Византия по същото време. Запазени са също шест ръкописа, в приписки към които изрично е посочено, че са изпълнени по заповед на цар Йоан Александър.

След падането на Балканите под Османска власт ситуацията коренно се променя. Българската държава се оказва на главното направление на нашествието в неговия първи етап и е подложена на най-големи разрушения, особено в равнините на Тракия и Мизия. Големите градски центрове са частично обезлюдени и ислямизирани, повечето от манастирите са разорени. Българската патриаршия е ликвидирана, а нейните епархии са разделени между Охридската архиепископия и Цариградската патриаршия.

До около средата на XV в. книжовният живот изцяло се премества на запад, към васалните на султана области в Македония и все още свободната Сръбска държава. Преди окончателното завладяване на християнските територии книжовният репертоар на предходното столетие – не само богослужебният, продължава да се възпроизвежда и обогатява по тези земи, свидетелство за което е дейността на талантливи светски книжовници като Константин Костенечки, Владислав Граматик и Димитър Кантакузин, както и съхранените преписи на сборници за извънлитургично четене. Сръбските владетелски фамилии на Лазаревичите и Бранковичите продължават традицията на покровителстване на книжнината и поръчителство на книги.

Документирана е дейността на деспот Стефан Лазаревич като меценат на книжовници, като усърден читател и дори писател – автор на епитафия на своя баща, княз Лазар (*Надпис на Косовския мраморен стълб*), на едно ритмизирано послание с акростих, адресирано може би до неговия брат, княз Вук Лазаревич (*Слово за любовта*) и на *Надгробно ридание за княз Лазар* (от което е запазено само началото). Известни са 18 ръкописа, поръчани от него, от които са идентифицирани шест. Като емигрант от „Търновските страни“, „философ“, преводач в двора на деспот Стефан Лазаревич и негов биограф Константин Костенечки е оставил любопитното сведение, че деспотът притежавал „много книги по градовете и по манастирите“ – от което може да се заключи, че в първата половина на XV в. в Сърбия е съществувал някакъв тип публични библиотеки, подпомагани от владетеля. Пак в *Житие на деспот Стефан Лазаревич* Константин Костенечки е подчертал мъдростта на своя покровител и е отбелязал специалния му интерес към библейската и световната история: деспот Стефан не само „събрал богоугодните неща от божествените писания“, но и „изучил живота на мнозина държавни мъже, покорили в древността вселената“, като се постарал да възприеме от тях „само доброто, без останалите (неща)“. От книгите на Сремските Бранковичи – последната сръбска владетелска фамилия, наследници на племенника на деспот Стефан – деспот Георги Бранкович, са известни 12 ръкописа, два от които са били собственост на деспотица Ангелина, съпругата на Стефан Слепи. По-конкретно на съдържанието на ръко-

писите, поръчани и/или притежавани от представители на аристокрацията и интелектуалния елит ще се спра по-нататък.

Приблизително между средата на XV и средата на XVI в. ситуацията в новозавладените османски територии се успокоява и може да се говори за известно възстановяване на църковния и книжовния живот, свидетелство за което са съхранените ръкописи от това време, включително на сравнително голям брой сборници за четене. През този период е възстановен Рилският манастир; запазената органична манастирска сбирка съдържа отделни търновски ръкописи от XIV в., вероятно придобити и пренесени заедно с мощите на св. Йоан Рилски от бившата българска столица. Средновековната книжовна традиция обаче се предава главно посредством отделни (манастирски) книжни депа в Македония, Сърбия и на Атон, както и на територията на румънските княжества Влашко и Молдова. Четива, предназначени за светския и църковния елит в XIV–XV в. се пазят в репертоара до около средата на XVI в., откогато имаме южнославянски преписи на отделни текстове и дори на цели книги (такъв пример е Тулчанският сборник, който е почти пълно копие на един от ръкописите, поръчани от цар Йоан Александър – Поп-Филиповия сборник). Основният тип книги за четене обаче, който се възпроизвежда през XVI в., са сборниците, съставяни и преписвани от и за енорийските свещеници. В края на 50-те години на века настъпва нов неблагоприятен обрат – в резултат на данъчни реформи в Османската империя много манастири (включително на Атон) са разорени и запустяват, при което са унищожени книжни депа. Към края на века едно литературно събитие оказва влияние, което може да се определи като решаващо за следващия XVII в. – това са преводите на *Съкровище* на Дамаскин Студит, един нов гръцки състав, в който календарната подредба на четива за основните Господски и Богородични празници е съчетана с поучения за главните християнски добродетели и пороци. Разпространението на така наречените *дамаскини* не само въвежда нови текстове в репертоара на четивата, но повлиява и на начина, по който се съставят сборниците за четене. Тъй като *Съкровище* е написано на говоримия гръцки език, част от неговите преводи вече са на говоримия български език, което изцяло променя тяхната рецепция и стимулира постепенната езикова трансформация на книжовния репертоар (извън богослужебните текстове). В XVIII в. в ръкописната традиция се забелязва влиянието на гръцката и руската печатна традиция, особено на *Спасение на грешните* на Агапий Критски, но традиционният подход при съставянето на сборници за четене се запазва поне отчасти, заедно с отделни архаични творби, чак до началото на XIX в. – един от примерите за това е прочутият Сборник на поп Пунчо от 1798 г. Като цяло в късния период (XVII–XVIII в.) ясно се забелязва доминацията на поученията и наративите, ориентирани към запазването на християнската вяра в най-основните ѝ опорни точки (като представи и модели на поведение) и поддържането на авторитета на Църквата в условията на избуяването на различни суеверия поради липсата на институционална подкрепа и контрол.

Какво влиза в репертоара на книгите за четене, кой се грижи за него и кой какво чете

За специално адресиран към миряните може да се смята нелитургичният репертоар, които не е предназначен за монаси. Практиката обаче показва, че миряни са поръчвали и ползвали също и литургически, и монашески книги – в зависимост от своето образование, интереси и потребности.

Важно е да се отбележи, че в репертоара на книгите за четене влизат също преводи от гръцки на произведения, възникнали в нехристиянска среда – към тях се причисляват така наречените „светски“ четива с античен и източен произход: *Александрията*, *Троянската притча*, *Разказите за Езоп*, *Варлаам и Йоасаф*, *Стефанит и Ихнилат*, *Акир Премъдри* и други подобни. Макар християнизирани още на византийска почва, тези произведения въвеждат една по-различна ценностна и морална парадигма, в която на преден план са мъдростта, храбростта, остроумието, лоялността и други подобни качества, отнасяни от християнската традиция към така наречената „външна мъдрост“ и определяни като „безполезни за Спасението“. Повечето от „светските“ четива са преведени още в старобългарската епоха (IX–X в.), но интересът към тях се запазва през цялото Средновековие, а най-популярните са засвидетелствани в репертоара до XIX в.

Трябва да се има предвид също така, че книгите, поръчвани и заплащани от частни лица, далеч не винаги са били предназначени за ползване от поръчителя и неговото семейство – в много случаи те са били давани като дар на църкви и манастири „за спасение на душата“ или в памет на починали близки, тъй като самото плащане да се направи книга вече е било ако не равностойно, то поне много близко до нейното четене. Очевидно тази практика, надеждно документирана в приписките към различни книги, не е случайна: в края на житията на популярни светци (например на св. Марина, св. Никола, св. Варвара и др.) нерядко се помества молитва на светеца, в която той иска (и получава) от Бога „опрощаване на греховете“ за всеки, който прочете, препише или плати да се препише неговото житие, който поръча икона с неговия лик или построи църква или параклис в негово име.

Както споменахме в началото, към средновековните читатели спада не само ограниченият процент грамотни миряни – аристокрацията и градската средна класа (административни служители, висши военни, лекари, занаятчии, търговци, даскали, граматици, зографи, певци в църковните хорове и др.), но и неграмотното градско и селско население, на което някой (обикновено енорийският свещеник) чете или преразказва душеполезни текстове. Трябва да се отбележи, че мястото за такова (колективно) слушане е била преди всичко енорийската църква, а основният източник – богослужението (в което влизат откъси от новозаветни и старозаветни книги, произведения на отците на Църквата и други подобни), заедно с проповедта на свещеника. Ето защо редовното ходене на църква и внимаването по време

на целия ритуал и на проповедта е било от решаващо значение – неслучайно на тези въпроси се посвещават нарочни текстове, включително кратки бележки от типа „Има ангели, записващи хората, които напускат църквата преди края на службата“, а в някои съчинения, описващи мъките на грешниците в отвъдния живот, се предвиждат наказания за „невнимавалите в църква“, които изглеждат несъразмерно жестоки.

Освен Църквата, за производството, съхранението и разпространението на четивата за миряни е отговорна светската власт и лично православният владетел – от тяхно име и под техен контрол се осъществява конципирането на съответния репертоар, организират се скриптории и библиотеки, поръчват се книги и текстове. За съжаление, изворите, с които разполагаме, не позволяват да си представим тези процеси достатъчно конкретно. Ако съдим по оскъдно, но все пак по-надеждно документираната византийска традиция, състоянието на сектора е зависело от обществените нужди, както и от волята и образованието на конкретния император, а добрите традиции са се пазели до настъпването на по-съществени политически сътресения. За Византия първото такова сътресение е завладяването на Константинопол от кръстоносците през 1204 г. – преди тази дата може да се говори за публична библиотека към двореца в Константинопол, както и за обществени библиотеки в по-големите градове, които са се намирали под прекия контрол на императора и на практика са функционирали и като издателства (работейки обаче единствено по поръчка, вероятно предплатена). В периода на латинско господство тази централизирана традиция е разрушена и повече не се възстановява, макар че има сведения за библиотека „в двореца“, съществувала до самото падане на Константинопол под османска власт в 1453 г. В XIV и XV в. библиотеките с обществен достъп във Византия принадлежат на отделни аристократи и се разполагат предимно в техните ктиторски манастири и в частните им домове, което означава, че не държавните нужди, а личните вкусове в тази социална категория определят предпочитанията към отделни автори, кописти, илюстратори и други лица, ангажирани в производството на книги. За България „Златният век“ за репертоара на четивото за миряни несъмнено е IX–X в. – той приключва със завладяването на цар-Самуилова България в 1018 г., но най-голямата загуба със сигурност е пленяването на царската библиотека на Симеон и нейното пренасяне в далечна Русия. Несъмнено най-пострадал е именно репертоарът на книгите за четене от миряни – тъй като не е бил предназначен за общество като руското от XI–XII в. и, съответно, не е бил възпроизвеждан; само малка част от него може да бъде възстановена със сигурност – например Симеоновите сборници в преписи от 1073 и 1076 г., така наречения *Минеен изборник* или някои от оригиналните съчинения на старобългарски писатели (Климент Охридски, Константин Преславски, Йоан Екзарх и др.). Вторият срив в репертоара настъпва след окончателния край на средновековната Българска държава в резултат на Османското завладяване в края на XIV в. Постепенното изчезване на светските елити и градската средна класа през XV в. –

средата на XVI в. поради ликвидация, принудително изселване, емиграция, приемане на исляма или изпадане в по-долна категория население, както и поради ислямизацията на градовете, унищожава естествената среда на битуване на книгите за домашно четене и персонална употреба. Не са много и книгите от този тип, произведени до края на XIV в., които са оцелели до днес. Все пак разполагаме с известен брой ръкописи, принадлежали на български и сръбски владетели и аристократи през XIV–XV в., въз основа на които можем отчасти да възстановим репертоара на четивата, предназначени за тази социална категория, и донякъде да добием представа за състава на сборниците, разпространявани сред елита и градската средна класа. Такива са споменатите шест ръкописа, поръчани от или принадлежали на цар Йоан Александър, към които изследователите добавят прочутия Томичов (тълковен) псалтир от 60-те г. на XIV в., сравним по качество само с най-луксозните царски ръкописи; ръкописите на деспот Стефан Лазаревич – разполагаме със сведения за 18 ръкописа, от които са идентифицирани шест (към които можем да добавим илюстрирания Мюнхенски (тълковен) псалтир и полемично-граматическия трактат на Константин Костенечки в препис от XVII в.), и 12-те ръкописа на последната сръбска владетелска фамилия, Сремските Бранковичи, повечето от които са завещани на Крушедолския манастир във Фрушка гора, техен ктиторски манастир и семеен мавзолей. Към тях могат да се добавят известен брой единични книги за лично ползване и домашно четене, поръчани от или принадлежали на лица от светския и интелектуалния елит през XIV–XV в., включително на жени; разполагаме също със сведения от публикувани приписки за още няколко такива ръкописа, впоследствие изгубени.

Въз основа на изброените ръкописи може да се определи приблизително репертоарът на книгите, четени от аристокрацията, като се има предвид, че част от ръкописите на цар Йоан Александър и деспот Стефан Лазаревич са били предназначени за богослужебна употреба или за подаръци на църкви и манастири (повечето от тях, за да бъдат използвани като образци за тиражиране). Най-предпочитаните книги за лична употреба и домашно четене от светския елит през XIV–XV в. се оказват *хрониките* (пет ръкописа: от Георги Амартол – два, от Йоан Зонара – два, от Константин Манасий – един) и *библейските книги с тълкувания*: псалтир с тълкувания (четири ръкописа), *Шестоднев* на Йоан Златоуст (четири ръкописа), *Тълкувания на Евангелието* от Йоан Златоуст или Теофилакт Охридски (три ръкописа, включително като част от сборника *Рай* на царица Елена Сръбска), *Тълкуване на апостолските деяния и послания* от Йоан Златоуст и други отци (два ръкописа) и четирите книги Царства с тълкувания (един ръкопис). По-голямата част от тези книги впечатляват с луксозното си оформление, някои са придружени от ктиторски миниатюри и похвали към поръчителя; в тази група се намират и малкото запазени илюстрирани южнославянски ръкописи (Четвероевангелието на цар Йоан Александър, Ватиканският препис на *Манасиевата хроника*, Томичовият и Мюнхенският псалтир).

Към останалите книги се числят три четвероевангелия, две *Лествици* и по един ръкопис с Петокнижие, *Александрия* (илюстрирана), *Диоптра*, *Паноплия Догматика*, полемично-граматически трактат, *Богородичник*. Особено интересни за нас са сборниците, тъй като някои от тях са предназначени за публични библиотеки и за тиражиране – както се вижда от скромното им оформление и от наличието в ръкописната традиция на техни пълни или частични копия. Такива са сборниците на цар Йоан Александър (Лаврентиевият и Поп-Филиповият) и сборникът на деспот Стефан (изгорял по време на Втората световна война, но със запазено описание на съдържанието). Информация за това, какво се е търсело от читатели, принадлежащи към светския елит, ни дават също сборниците, изготвени от висококвалифицирани книжовници като Константин Костенечки (един ръкопис, пазен в Зографския манастир на Атон) и петте сборника на Владислав Граматик, някои от които определено са замислени като антологии на най-висококачествените в художествено отношение преводни и оригинални текстове за четене.

Сборниците за четене: концепция, репертоар, основни типове

Сборниците несъмнено са най-предпочитаният и най-разпространеният тип книги за четене, особено що се отнася до средната класа и енорийските свещеници, които се грижат „Божието слово“ да достигне и до неграмотните слоеве от християнското население. Те се характеризират с разнообразно съдържание, като повечето от текстовете са политематични и полифункционални и принадлежат към различни жанрове. В научната традиция са коментирани два основни типа сборници – т.нар. *владетелски флорилегии*, към които се отнасят сборниците, сигурно свързани с владетелски поръчки и техните пълни или частични копия, и т.нар. *сборници със смесено съдържание*, към които се отнасят всички останали сборници с извънлитургична употреба (без монашеските), разпространявани главно в Османския период и особено характерни за XVI в. Относително добре изследвани са владетелските флорилегии от старобългарската епоха (IX–X в.), анализирани са и техните късни отгласи в репертоара до XVI в. включително; от авторските колекции, които „захранват“ сборниците с четива за миряни, добре проучени са *Златоструят* и *Златоустът*. Обект на специален научен интерес са били също цар-Йоан-Александровите сборници и няколко сборника, поръчани от високопоставени жени, като един от тях – Горичкият сборник на Елена Балшич, може да се причисли към владетелските флорилегии по тематичния обхват на включените текстове и принципите на техния подбор.

Тук ще се спра накратко на състава на Поп-Филиповия сборник на цар Йоан Александър, който е най-широко разпространен в частични копия, и на паралелите му с няколко други владетелски флорилегия. Сборникът

започва със съчинението, озаглавено *Книга за Светата Троица, и за вярата, и за много други [важни неща]* – любопитна компилация (вероятно възникнала на гръцка почва), която се занимава с това, което „подобава да знае всеки християнин“ (според началото на *Книгата*), а именно „Какво е Бог, защо се нарича Бог и на колко части се дели Божеството“. Текстът е с катехетично-догматичен характер и обединява откъси от *Историческата палея*, кратко въпросо-ответно съчинение, приписано на Кирил Александрийски, както и извадки от съчинения на Епифаний Кипърски, Йоан Философ (Йоан Дамаскин?) и Севериан Гавалски, посветени на изясняването на въпроса („Какво е Бог...“). Посочените съчинения включват подробни обяснения относно шестте дни на Сътворението с тълкувания, вариант на *Изповеданието (Символа) на вярата* с тълкувания върху трите ипостаса на Троицата (Отец, Син и Св. Дух) и сведения за Вселенските събори. От тематично-функционална гледна точка компилацията има ясни паралели с Лаврентиевия сборник (*Написание за правата вяра*, приписано на Кирил Философ, което е вариант на *Символа*, и *Разказ за Вселенските събори*), със Софийския Песнивец на цар Йоан Александър (*Тълкувание на Символа*), както и с Изборника на цар Симеон от 1073 г. (*Написание за правата вяра* на Михаил Синкел). В разширена версия *Книга за Светата Троица и за вярата* е включена в сборника, принадлежал на деспот Стефан Лазаревич. Присъствието на подобна компилация във владетелските флорилегии не е случайно – очевидно то е свързано със задължението на православния владетел да бъде „защитник на вярата“ и правото му да свиква църковно-държавни събори против влиянието на ереси и други религии, които са изисквали определена компетентност по верските въпроси. Освен това, православният владетел е произнасял *Символа на вярата* по време на своята коронация като своеобразно клетвено потвърждение на своето правоверие.

След *Книга за Св. Троица* в сборника са поместени две есхатологични съчинения, които съдържат пророчествата на Псевдо-Методий Патарски (*Откровение на Методий Патарски*) и на св. Андрей Юродиви (т.нар. *Избрание мало*, фрагмент от житието на светеца) за края на света и „последните времена“. Следва най-обемистото съчинение в сборника – *Манасиевата хроника*, преведена по заповед на цар Йоан Александър – изискано дворцово съчинение от Комниновата епоха, изпълнено за севастократорица Ирина Комнина (снаха на император Мануил I Комнин, 1143–1180), което разказва световната история от Сътворението до управлението на император Никифор Вотаниат (1078–1081) в стихове. Допълнителните текстове, „приписани“ в сборника от поп Филип по заповед на царя, са предимно поучения по морални въпроси: *Слово на св. Василий Кесарийски за преходността на човешкия живот*, *За кръстените и некръстените младенци*, два разказа от Сводния патерик (*За родителите, които нарушават своя обет да дадат дъщеря си в манастир* и *За издигането на панагията* – за евреина, който се спасил от смъртоносна буря, след като се помолил на

Богородица и приел православието); един въпросо-отговор от *Отговорите на Псевдо-Атанасий Александрийски към княз Антиох* и една глава от гномологическото съчинение на Максим Изповедник *За любовта*. Коментирайки тази част от състава на Поп-Филиповия сборник, ще отбележим, че *Откровението на Методий Патарски* се среща в някои от вариантите на цар-Симеоновия Изборник от 1073 г., запазени в късни южнославянски преписи; фрагменти от *Отговорите на Псевдо-Атанасий Александрийски към княз Антиох* се поместват в Изборниците от 1073 и 1076 г., а техният най-пълен препис се открива в Лаврентиевия сборник от 1348 г. *Манасиевата хроника* се среща единствено в състави, генетически свързани по своя състав с Поп-Филиповия сборник.

За разлика от Поп-Филиповия сборник, в който „натежава" разказът за Свещената история от Сътворението до края на света, Лаврентиевият сборник съдържа главно въпросо-отговорни съчинения по всякакви въпроси, познати от Изборниците на цар Симеон (*Отговорите на Псевдо-Атанасий Александрийски към княз Антиох, Въпроси и отговори* на Анастасий Синаит*),* тълковни съчинения (*Тълкувание на шестия псалм* от (Псевдо) Йоан Златоуст, *Тълкувание на притчи от евангелието* и *Църковно сказание* от Константин Преславски, в което подробно се обяснява символиката на християнския храм, литургията, одеждите на свещеника и др.) и произведения, посветени на основни добродетели и пороци (*Житие на Йоан Милостиви* и *За осемте духа на злото* от Нил Синайски). Към вече посочените по-горе *Написание за правата вяра* и *Разказ за Вселенските събори* трябва да се добави въпросо-отговорното съчинение *Църковно учение за светата вяра*, в което подробно се изяснява въпросът за трите лица на Троицата (Отец, Син и Св. Дух) и се дават сведения за различните категории ангели. Останалите текстове в състава са: патерична извадка (13 разказа от Синайския патерик), *За буквите* на Черноризец Храбър и още няколко кратки статии, които се срещат в сборници, възникнали в старобългарската епоха.

Така наречените сборници със „смесено съдържание", са подробно изследвани от Анисава Милтенова с отчитане на предишните достижения на научната традиция по този въпрос. Благодарение на нейните дългогодишни проучвания, извършени върху корпус от 49 ръкописа, създадени между края на XIII и началото на XVIII в., основният репертоар на тези сборници може да бъде доста ясно очертан. Подходът, избран от изследователката, акцентира върху текстологичния анализ, което позволява да се открояят основните етапи в тяхното ревизиране и обогатяване посредством уточняването на различните редакции на отделните съчинения, съставляващи едно относително устойчиво ядро с преобладаващо присъствие на апокрифи. Отделно проучване А. Милтенова е посветила на един от най-разпространените жанрове в сборниците въобще – съчиненията с въпроси и отговори, което е ценен принос към изучаването на тяхното съдържание. Според Милтенова сборниците със „смесено съдържание" са два основни типа, формирани по различно време. И двата типа съдържат устойчиво ядро,

състоящо се предимно от старозаветни апокрифи, които обаче са в различни редакции. Това са: *Слово за Адам и Ева*, цикъл за Авраам и Сара, *Повест за кръстното дърво от Григорий Богослов*, *Как Давид написа Псалтира*, *Как Псалтира беше в морето*, *Как се написа светото Евангелие*, *Слово за Сивила*, *Разумник-Указ.* Само в първия тип се съдържат също *Слово за пророк Самуил*, *За произхода на самодивите*, *Видение на Анастасия Черноризица*, а само във втория тип – *Слово за цар Давид пророк*, *как се зачена и как се възцари*, *За Соломон и жена му*, *Мъдростта на Соломон*, *Разказ за стария Александър (Парис)*, *За кръчмарката Теофана*, *Как пророк Илия избяга от жена*, кратка версия на *Слово за злите жени* и три патерични разказа – *Слово за Мелентий Пустинника, Как жена осъди Ефрем* и *Слово за св. Евстратий*. Авторката е отбелязала и един трети тип, който съчетава текстове от двата основни типа.

Както беше отбелязано по-горе, основното четиво за миряни през XVII в. са така наречените *дамаскини* – сборници с избрани слова и поучения за празници от подвижния и неподвижния календарен цикъл, жития и чудеса в календарен ред, есхатологически съчинения и други текстове, които се появяват в южнославянския репертоар под влияние на преводите на новогръцката антология *Съкровище* на Дамаскин Студит, отпечатана във Венеция в 1557/8 г. Наред с различен брой слова от *Съкровище* тези сборници съдържат архаични преводни и оригинални съчинения или техни преработки (включително слова на Климент Охридски), нови преводи от гръцки на автори от XVI и XVII в., извадки от руски печатни книги, които разширяват покриването на определени теми. Този нов тип сборници постепенно измества старите календарни състави и традиционните сборници със „смесено съдържание“ и се разпространява охотно сред низшето духовенство и професионалните книжовници, особено след появата на новобългарските преводи на оригиналната гръцка антология. Традицията на дамаскините е продължена и през XVIII в. от книжовници като Йосиф Брадати, даскал Тодор Пирдопски и др., като сред четивата за миряни преобладават текстове, свързани с християнския календар, поучения срещу суеверията и „езическите“ празници, съчинения, свързани с темата за края на света и съдбата на душите след смъртта, някои апокрифи.

Какво съдържа предлаганата от нас подборка от четива

Четива, предназначени за четене или слушане от миряни, са издавани многократно още от началото на XX в. в различни христоматии и книги с преводи на съвременен български език, представящи средновековния книжовен репертоар. Принципът на подреждане на текстовете обикновено е хронологичен, като се акцентира върху оригиналните текстове на български автори и анонимните компилации и съчинения, за които не е установен гръцки оригинал. Вътре в хронологичната рамка произведенията се подреждат по жанрове, като в определени жанрове – например агиографията,

допълнително се прилага тематичен критерий, т.е. житията се подреждат по типове светци. Частично се прилага и тематичен критерий директно в хронологичната рамка – например апокрифите по правило се представят в отделни групи по реда, по който се предполага, че са постъпили в репертоара. Това смесване на критериите за класификация на четивата несъмнено е отражение на проблемите, свързани с определянето на характера на техния репертоар, на техните адресати, както и на принципите, по които се съставят сборниците с разнообразно съдържание. Може ли да има „светски“ четива в рамките на една по същество религиозна култура, как да различаваме литургичното и монашеското четиво от четивото за миряни – след като миряни си поръчват книги, използвани в богослужението или четени от монаси; имат ли сборниците за четене с един и същ адресат обща концепция, след като имат устойчиви ядра от конкретни текстове, и как да бъде формулирана тя?

Нашата работа по проекта „Четивото за миряни в южнославянската традиция: социокултурна динамика на репертоара XIV–XVIII в.“ и конкретно по настоящия сборник с четива ясно показа, че както репертоарът на четивата за миряни, така и репертоарът на сборниците имат концепция, и тя е една и съща, независимо от социалната среда, за която книгата е предназначена. Тази концепция е тематична, а наборът от теми в репертоара е относително устойчив и съответства на основните аспекти на християнския мироглед – което е логично, като се има предвид отреденото предназначение на книгите и функциите на четенето в средновековното християнско общество. Същевременно изборът на текстовете, съответстващ на основните теми, по които от добрите християни се очаква „начетеност“, зависи от социалната среда и показва по-голяма или по-малка устойчивост в рамките на репертоара, предназначен за читатели с различен социален статус и различно образование. Това положение е валидно за социалната стратификация в XIV–XV в. и може да се наблюдава в репертоара до появата на *дамаскините* в последната четвърт на XVI в. С други думи, в общия репертоар на четивата за миряни до XVII в. могат ясно да се открояят два различни репертоара, покриващи едни и същи теми, но предназначени съответно за високообразовани и за неграмотни читатели / слушатели, както и един от смесен тип, предназначен за грамотни и заможни лица с по-скромно образование. Може да се каже също, че първите два репертоара се отличават с по-висока степен на концептуалност и устойчивост на състава, като предназначеният за елита включва много по-сложни и дълги текстове, достигащи по обем до цели книги. Важно е да се уточни, че покриването с текстове на пълния набор от теми, изграждащи християнския мироглед и вълнуващи средновековния читател, се отнася до репертоара от четива на сборниците като цяло и само в ограничен брой случаи се реализира в отделни книги – такива са например цар Симеоновите сборници (определяни като *енцикопедични*), отчасти сборниците на цар Йоан Александър и Горичкия сборник на Елена Балшич. Неслучайно византийският

прототип на цар-Симеоновия Изборник от 1073 г. носи названието *Спасител*, а българското му съответствие е определяно от някои изследователи като „ръководство в православната вяра и поведение, предназначено за лаици“.

Ако вземем предвид, че всички сборници по дефиниция са книги със „смесено“ (разнообразно) съдържание, и ако спазим принципа на класификация според средата на съставителство и употреба на книгата, ясно ще се очертаят три типа сборници: 1) *Владетелски флорилегии*, предназначени за високообразовани читатели с висок социален статус – аристокрацията, висшите държавни и църковни служители, интелектуалните елити, които са социално и професионално задължени да притежават достатъчна компетентност по всички аспекти на вярата и да бъдат пример за подражание и същевременно са достатъчно заможни, за да притежават собствени книги и да им се наслаждават в тесен кръг или в самота; 2) *Йерейски / попски сборници*, създадени в помощ на енорийските свещеници, служещи предимно сред неграмотно градско и селско население. Очаквано техният състав изисква по-ограничена компетентност във въпросите на вярата, ориентиран е към въздействие главно върху поведението на предвижданата аудитория (от слушатели) и задължително е съобразен с нейните традиционни представи и практики; 3) *Сборници за „средната класа“*, адресирани към относително заможни и грамотни читатели, но с по-нисък социален статус и по-скромно образование – занаятчии, търговци, държавни и църковни служители от по-ниски нива, зографи, певци в църковните хорове, даскали и граматици и други подобни. Може да се очаква, че те биха съдържали текстове и от двата основни типа, включително апокрифи. Тъй като сборниците от всички типове се съставят и изготвят по поръчка или са дело на самите ползватели, логично е в тяхното съдържание да бъдат отразени личните нужди и вкусове на лицата, за които са предназначени.

Първите два типа сборници явно са били съставяни още в старобългарската епоха, а тяхното съдържание е съответствало на провежданата държавна политика на християнизация на населението. Тъй като основният писмовен материал до около средата на XIII в. на Балканите е пергаментът, книгите са били твърде скъпи и вероятно са се произвеждали основно за държавните библиотеки и за обслужване на богослужението и проповедта, като само най-богатите и високопоставени лица са можели да притежават отделни екземпляри за лично / домашно ползване. Това предположение за ранен произход на основния репертоар на сборниците за четене се потвърждава от обстоятелството, че текстовете от този репертоар в сборниците от XIV–XVII в. пазят архаичен език със следи от нееднократно по-късно редактиране и нови преводи, а повечето са засвидетелствани в руски преписи, отразяващи така наречената *Първо южнославянско влияние* (на практика, пренесените от България текстове, послужили за християнизацията на Киевска Русия). Владетелските флорилегии и попските сборници се различават основно по липсата на апокрифи в първия тип

срещу задължителното им присъствие във втория тип, където съставляват основата на едно относително постоянно ядро. Формирането на третия тип сборници следва да се отнесе към по-късен период (XIV в.), когато грамотността сред градското население постепенно се увеличава, а въвеждането на хартията като основен писмовен материал значително поевтинява книгите. Идентифицирането на сборници от този тип е най-трудно, тъй като те не са свързани с нуждите на конкретна институция (владетелската или църковната) и съответно, нямат устойчиво „смесено“ ядро, а по-скоро смесват отделни текстове или групи текстове от другите два типа според личните вкусове и нужди на техните поръчители или/и съставители. Индикация за подобно смесване може да бъде присъствието на някои исторически, полемични, тълковни и есхатологически съчинения, както и на творби с античен и близкоизточен произход в среда от апокрифи, но без конкретна информация от приписки присъединяването на конкретен сборник към тази група остава несигурно.

Определянето на *апокрифите* като постоянно ядро на попските сборници може да изглежда странно само от гледна точка на разбирането, че това би ги определило не само като „народно“ четиво, т.е. написано на „прост език“ и предназначено за социалните низини, но и със съмнително от гледна точка на църквата съдържание. Трябва обаче да припомним, че апокрифите не са еретически съчинения – те са текстове, предимно наративи, които преразказват и/или допълват и отчасти интерпретират фрагменти от Библията, без да противоречат на основните християнски догмати – макар понякога в тях да се откриват следи от езически или богомилски представи. В контекста на православнославянския репертоар те са функционално изравнени с библейските текстове – подобно на *Историческата* и на *Тълковната палея*, които се появяват в репертоара още в старобългарската епоха като напълно официални книги, съдържащи преразкази на откъси от Стария Завет с допълнения. Някои от новозаветните апокрифи дори влизат в богослужението (още на византийска почва) – например хомилиите за *Слизането на Христос в ада* и *Слизането на Йоан Предтеча в ада*, или са цитирани от авторитетни църковни писатели. Изглежда очевидно, че основният корпус от апокрифи е бил преведен и включен в репертоара още в периода на християнизацията на България, като при това са били съобразени традиционните религиозни представи на различните етно-религиозни групи от населението, които е трябвало да бъдат адаптирани към новата религия (последното обяснява присъствието в репертоара на текстове като *Книга за възнесението на праведния Енох*, *Откровението на Варух*, *Разумника* или *За Тивериадското море*). През цялото време, от IX до XIX в., апокрифите привличат със своята простота и достъпност, с емоциите, които предизвикват, с любопитните детайли и забавните психологически потрети, като в същото време придават „плътност“ на най-важните библейски събития и персонажи, чиито имена са познати на вярващите от богослужението, помагат им да си представят абстрактни образи и да намерят

логика в свързването на несъвместими текстове. Образец за последното са например *Сказанието за произхода на Кръстното дърво*, приписвано на Григорий Богослов, както и оригиналната българска *Повест за Кръстното дърво* на поп Йеремия и техните варианти, които нагледно показват връзката между Стария и Новия Завет и илюстрират твърдението за липсата на противоречие между тях. Тези характеристики на апокрифите обясняват трайното им присъствие в репертоара на сборниците от втория и третия тип, докато читателите на владетелските флорилегии, както видяхме, са можели да четат оригиналните библейски книги, със и без тълкувания.

През XVII и XVIII в. може да се говори предимно за един тип сборници, чието съдържание, най-често организирано от празничния календар, е ориентирано към внушаване и поддържане на основните аспекти на християнската вяра и морал; те са адресирани към християните от всички социални групи, разликите между които изглеждат (и до голяма степен са) по-незначителни от онова, което ги обединява и разграничава като конфесионална общност.

* * *

В съответствие с изложеното дотук разбиране за характера и функцията на четивата и конципирането на сборниците с четива в разглеждания период е съставен и нашият сборник. Структурата му отразява основните аспекти на християнския мироглед в областта на знанието, морала и ежедневното поведение, заедно с типичното за православното Средновековие представяне на всички теми в един текст във вид на въпроси и отговори. Основните теми и подтеми са формулирани въз основа на преглед на репертоара на четивото за миряни като цяло, както и на състава на сборниците за четене от миряни, принадлежащи към различни социални категории и различни периоди между XIV и XVIII в. Текстовете са разпределени по раздели въз основа на тяхното съдържание, като стремежът е да се включат произведения от двата основни типа сборници и от различни векове, за да се види динамиката на репертоара и да се открояят разликите между четивата по една и съща тема, адресирани към различни социални среди. Използвани са съществуващи издания на средновековни текстове в превод на съвременен български език (посочени в бележките накрая на книгата), но почти половината от нашия сборник съдържа нови преводи на непреведдани досега четива (основно от Лаврентиевия сборник и авторската антология на Константин Костенечки в ръкопис № 105 от Зографския манастир на Атон).

Посвещаваме това издание на светлата памет на проф. Донка Петканова – наш учител и неуморен изследовател и популяризатор на средновековната българска литература, чийто пример сме следвали и чиито издания сме използвали тук.

Нина Гагова

ПРЕДИСЛОВИЕ

На предната страница: Евангелист Йоан и ученикът му Прохор. Миниатюра в Четвероевангелие на цар Георги Тертер, 1322 г. Хилендарски манастир, Атон, № 18

ПРЕДИСЛОВИЕ ЗА ПОЛЗАТА ОТ ЧЕТЕНЕТО НА КНИГИ

ИЗБОРНИК ОТ 1076 г.:
СЛОВО НА ЕДИН МОНАХ ЗА ЧЕТЕНЕТО НА КНИГИ

Добро е, братя, да се четат книги – най-вече за всеки християнин.

Защото блажени са, каза псалмописецът, тези, които изследват неговите откровения и от все сърце го търсят (Пс. 118: 2).

Какво каза за тези, които изследват неговите откровения?

Когато четеш книгите, не се старай бързо да преминеш към другата глава, а разбери какво казват книгите и техните слова и три пъти се връщай на една глава. Защото каза: „В моето сърце скрих твоите слова, за да не съгреша пред тебе (Пс. 118: 11). Не каза само „с уста изговорих“, но „в сърцето си скрих, за да не съгреша пред тебе“. И който разбира истинните писания, е направляван от тях (по Пс. 118: 160).

Аз казвам: Юздата направлява и въздържа коня, а книгите – праведника.

Защото кораб не се създава без гвоздеи, нито праведник без четене на книги. И както мисълта на пленниците е при техните родители, така и на праведника е при четенето на книги. Красотата на воина е оръжието, на кораба – платната, а на праведника – четенето на книги. Защото псалмописецът каза: „Отвори очите ми, за да разбера чудесата на твоя закон!“ (Пс. 118: 18) Защото нарича очи разума и съзнанието на сърцето, и прочее.

Не скривай от мене твоите заповеди! (Пс. 118: 19) Разбери, че скритото не е от очите, а от разума и сърцето. Затова и укори тези, които не се поучават, като каза: „Проклети са тези, които се отклоняват от твоите заповеди! (Пс. 118: 21) Затова и сам похвали, като каза: „Колко са сладки твоите слова – повече от хиляди в злато и сребро.“ (Пс. 118: 103)

И отново каза: „Възрадвам се аз на Твоите слова, защото намирам много печалба.“ (по Пс. 118: 162) Нарече Божиите слова печалба, като каза: „Аз, недостойният, намерих такъв дар – да се поучавам от твоите слова ден и нощ.“ (по Пс. 118: 147)

И ние, братя, да разбираме и да послушаме с разбиращи уши.

Наистина, да разбираме силата и поучението на светите книги.

Послушай ти житието на св. Василий и на св. Йоан Златоуст и на св. Кирил Философ и на много други светии. И как съобщават в началото, като

разказват за тях: От невръстни се отдаваха на светите книги и се стремяха към добри дела. Виж как началото на добрите дела е поучението на светите книги.

Чрез тези мисли, братя, да се устремим към пътя на житията им и на делата им. И винаги да се поучаваме от словата в книгите, като изпълняваме волята им, както повеляват. За да бъдем достойни за вечния живот во веки. Амин.

СЛОВО НА СВ. ЙОАН ЗЛАТОУСТ ЗА ТОВА, КАК ТРЯБВА ДА СЕ СЛУША И РАЗБИРА ЧЕТИВОТО

Блаженият Йоан Златоуст каза:

„Ти, като си седнал да четеш Божиите слова, преди това му се помоли да отвори очите на сърцето ти. Та не само да четеш написаното, но и да го изпълняваш.“ За да не бъдем в грях, като четем житията и словата на светците.

А когато четеш, чети усърдно с цялото си сърце и с много старание прочитай думите. И не бързай само да обръщаш листовете, а ако трябва, не проявявай леност, а два пъти прочети словата, за да разбереш силата им.

Когато искаш да седнеш и да четеш или да слушаш друг, който чете, помоли се на Бог, като казваш така:

„Господи Исусе Христе, отвори ушите и очите на сърцето ми, за да чуя твоето слово и да го разбера и да изпълнявам волята ти, Господи. Защото аз съм странник на земята, не скривай от мене твоите заповеди, а отвори очите ми, за да разбера чудесата на твоя закон (по Пс. 118: 19, 18). Разкрий ми неизвестното и тайните на твоята премъдрост (по Пс. 50: 8). Защото на тебе се уповавам, Боже мой, ти да ми просветлиш ума и мисълта със светлината на твоя разум, та не само да чета написаното, но и да го върша. За да не бъде четенето на житията и словата на светците за грях, а за обновление и просветление, и за святост, и за в спасение на душата ми, и да ме води към вечен живот. Защото ти си светлина за тези, които лежат в тъмнина (по Рим. 2: 19). И от тебе е всеки благ подарък и всеки съвършен дар (по Як. 1: 17). И към тебе отправяме възхвала и слава с безначалния твой Отец и със Светия Дух сега и винаги и во веки веков. Амин.“

I. ХРИСТИЯНСКИЯТ НАРАТИВ

На предната страница: Сътворението на Ева. Адам оре. Миниатюри в Поп-Пунчовия сборник, 1796 г. НБКМ № 693

1. Сътворението на света и човека, Грехопадението

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: СЪТВОРЕНИЕТО НА СВЕТА В ШЕСТ ДНИ

В началото Бог сътвори небето и земята. А земята беше невидима и неустроена, и тъмнина беше върху бездната, и Божият Дух се носеше над водата. И Бог каза: Да бъде светлина. И стана светлина. И Бог видя, че светлината беше добро, и Бог отдели светлината от тъмнината. И Бог нарече светлината ден, а тъмнината нарече нощ. И стана вечер, и стана утро – ден първи. И Бог каза: Да бъде твърдина посред водата. И така стана. И Бог каза: Да дели вода от вода. И така стана. И Бог сътвори твърдина. И Бог отдели водата, която беше над твърдината, от водата, която беше под твърдината. И Бог нарече твърдината небе. И Бог видя, че беше добро. И стана вечер, и стана утро – ден втори. И Бог каза: Да се събере водата, която е под небето, на едно място и да се появи суша. И водата, която беше под небето, се събра на едно място и се появи суша. И Бог нарече сушата земя, а водите нарече море. И Бог видя, че беше добро. И Бог каза: От земята да израсте трева, която да дава семе по свой род и подобие, и плодородно дърво, което дава плод със семе в него по свой род и подобие. И така стана. И земята произведе трева, която дава семе според рода си, и плодородно дърво, което дава плод със семе в него според рода си на земята. И Бог видя, че беше добро. И стана вечер, и стана утро – ден трети. И Бог каза: Да бъдат светила на небесната твърдина, за да осветяват земята, да отделят деня от нощта и да бъдат за знаци и за времена, за началото на дните и годините им, и да бъдат за сияние на небесната твърдина, за да светят на земята. И така стана. И Бог създаде двете големи светила – голямото светило за начало на деня и по-малкото светило за начало на нощта, и звездите. И Бог ги положи на небесната твърдина, за да светят на земята и да управляват дните и нощите, и да разделят светлината от тъмнината. И Бог видя, че беше добро. И стана вечер, и стана утро – ден четвърти. И Бог каза: От водата да се създадат пълзящи влечуги и птици, които да летят над земята по небесната твърдина. И така стана. И Бог създаде големите китове и всяко одушевено животно, което пълзи, които произведе от водата според рода им, и всяка перната птица. И Бог видя, че беше добро. И Бог ги благослови, като каза:

Плодете се и се множете, и напълнете водата в моретата! И, птици, множете се на земята! И стана вечер, и стана утро – ден пети. И Бог каза: Земята да произведе одушевени животни според рода – четириноги, влечуги и зверове на земята, и скотове, и всичко, което пълзи по земята според рода им. И Бог видя, че беше добро. И Бог каза: Да направим човек според нашия образ и подобие и да управлява над морските риби и небесните птици, и скотовете на цялата земя, и всички влечуги, които пълзят по земята. И Бог създаде човека – по Божи образ го създаде – мъжки и женски пол ги създаде. Каза: Плодете се и се множете, и напълнете земята, и я владейте! И да управлявате морските риби и небесните птици, и всички влечуги, които пълзят по земята. И Бог каза: Ето, дадох ви всяка засята трева, която дава семе, която е по цялата земя, и всяко дърво, което има в себе си плод на семе за посяване – да ви бъде за храна. И на всички зверове на земята, и на всички небесни птици, и на всяко влечуго, което пълзи по земята, които имат в себе си душа на живот, дадох всяка млада трева за храна. И така стана. И беше твърде добро. И стана вечер, и стана утро – ден шести. И земята и небето бяха завършени в цялата им красота. И Бог завърши делата си, които създаде, в шестия ден. И Бог си почина на седмия ден и го освети, защото на него си почина от всички свои дела, които беше започнал.

Константин Манасий

ХРОНИКА: СЪТВОРЕНИЕТО НА СВЕТА

Тъй като много от небесните води се разливаха по цялата земя и покриваха като езеро цялото ѝ лице, Бог събра всичко разлято накуп, както някой събира сладко течащото мляко, за да го подсири в кръгла пита кашкавал. И когато бе премахнато това, което го покриваше, се появи и лицето на земята и възсия красотата на скалите и планините, на ридовете и дълбоките долини. И Бог – изкусният създател на всичко – събра всички води и ги нарече море, а сушата, съставена отчасти от камъни, отчасти от тлъсти почви, нарече земя, като прояви безграничната си сила още преди да възсияе зарята на исполина слънце. Той заповяда да израстат най-различни растения – някои само за красота и наслада на очите, а други за храна и за всякакви нужди на земните обитатели. И тогава за пръв път земята се украси с цветове, повече от тези на млада девойка, току-що стъкмена за невяста, облечена в златотъкана дреха, обсипана с искрящи бисери. Сияеше като благоуханна роза, усмихваше се навсякъде и на всички като пъстроцветна картина – тук румена, там пурпурночервена. На едно място се виждаше по-алена от роза, на друго се белееше и нежно сияеше. Израснаха снежнобелият крин и огнивчето. Надигаше се хиацинтът, появи се красивият нарцис и цялата благодат на ранната пролет. Растяха класовете, натежали от пшеничени зърна. Полюляваха се стеблата на тъмнолистното просо. Цялата земя беше красива и росна, обогатяваше се от лъчите на благодатта, изпълваше се с благоуханията, разтворени във въздуха. Разпростря се мекатa зелена трева, която насищаше говедата, изхранваше конете, служеше за росна паша на воловете. Такава многоцветна красота беше покрила земята, с такава пъстра и красиво изтъкана дреха беше облечена тя. Израснаха безброй плодни дръвчета с красиви листа и цветове, с плодоносни клони. Имаше ябълки с красиви стволове и светли плодове, сочни маслини и сладки смокини, дебелостволи тополи, ели, дъбове и брястове. Някакъв вятър повя към клоните на тополите и листата им сладко зашептяха. Там имаше и красива череша, и меденосладка фурма, и раждащи грозде лози с дълги стъбла и по тях растяха гроздове, налети със сладък сок. Цялата земя беше абсолютно съвършена и доброплодна, нямаше нищо зловредно или лошо направено. Така залезе светлината и на третия ден.

[...]

Тогава небето просия със звездна красота като обшита с бисери дреха, като златотъкана риза и като украсено с искрящи скъпоценни камъни наметало. Тогава за пръв път възсия дневната зеница – великият исполин слънцето, което със светлината си подхранва всеки живот, неизчерпаем източник на светлина и дом на огъня, горящ без дърва. Тогава за пръв път започна да свети нощният кръг на луната – белоцветен и светлоносен, бързопреходен и всеосветяващ, многолик и съвършен. Тогава небето за пръв път видя красиво закръглените големи звезди, които се надпреварваха една друга да го украсяват като цветя в долина.

Крон беше оловнотъмен, Зевс блестеше като сребро, Ар се виждаше като пламък. Слънцето сияеше като чисто и красиво самородно злато. Кръгът на Афродита блестеше като калайдисан съд, като червена мед сияеше Ермий, светло като скъпоценен камък сияеше Луната. Като многоцветна небесна дреха се виждаше всичко това. Крон тъмнееше като цвета на рубина, като крин се белееше Зевс. Ар пък като огън, а Слънцето като алена роза. Денницата цъфтеше като белия цвят на огнивчето. Като червен цвят блестеше Ермий. Луната се показваше като нарцис с красиви листа. Така небето беше украсено сякаш с пъстротата на много цветя, така лицето на небето сякаш бе покрито с многоцветна, радостна и приятна за окото красота. И Бог като градинар създаваше небето като новонасадена градина и светлината на звездите беше като многообразието на плодните дръвчета, на издънките на храстите и на цветята. А когато по повелята на Твореца за пръв път възсия и разцъфтя Слънцето и се прояви небесната красота и дневната благодат, премина зенита си и свърши четвъртият ден. Така бяха сътворени звездите, създадено бе Слънцето – звездата, която владее деня – и лунното око, осветяващо нощта.

СЪТВОРЕНИЕТО НА СВЕТА: ЗА ТИВЕРИАДСКОТО МОРЕ

Когато нямаше небе, нито земя, имаше само едно море Тивериадско, и то нямаше брегове. Слезе Господ по въздуха на Тивериадското море и видя плаваща патица. Тази патица беше Сатанаил, обгърнат в морска пяна. И рече Господ на Сатанаил, като че не го познаваше: „Кой си?“ Сатанаил каза: „Аз съм бог.“ – „А мене как ще наречеш?“ И Сатанаил отговори: „Ти си Бог на боговете и Господар на Господарите.“ Ако Сатанаил не бе рекъл на Господа тези думи, Господ веднага би го премахнал от морето Тивериадско. Господ рече: „Сатанаиле, гмурни се в морето и ми донеси земя и кремък!“ Сатанаил послуша Господа, гмурна се в морето и изнесе земя и кремък. Господ взе земя и пясък, разсея ги по Тивериадското море и рече: „Да стане върху морето земя, дебела и широка!“ И взе Господ от Сатанаил кремъка, преломи го на две и частта в дясната си ръка остави за себе си, а тази в лявата даде на Сатанаил. След това Господ взе патерицата, започна да удря кремъка и рече: „Да излетят от този кремък ангели и архангели по мой образ и подобие и да бъдат безплътни!“ И започнаха да излитат от кремъка огнени сили. Така Господ направи ангелите и архангелите и всичките девет чина. Сатанаил видя какво стори Господ и почна да удря камъка, който Господ му даде из лявата си ръка. И започнаха да излитат от Сатанаила неговите Сатанаилови ангели; създаде се голяма войска. Господ направи Сатанаил началник над всички ангелски степени и сам дойде в деветия чин.

Сатанаил видя, че те от Бога произлязоха и че е най-славен от всички ангели, и науми да стане равен на Бога. Той помисли в своята гордост: „Ще поставя престола си на облаците и ще бъда подобен на Вишния.“ А Господ, знаейки неговата лукава мисъл, пожела да го изхвърли на земята с цялото му лукаво войнство. И изпрати Господ Михаил при Сатанаил. Михаил отиде, но бе опален от Сатанаил и се върна при Господа: „Направих това, което ми заповяда, но огън от Сатанаил ме обгори.“ Господ подстрига Михаил в монашество и му даде името Михаил, а Сатанаила нарече Сатана. И Господ пак изпрати своя ангел и заповяда на Михаил да удари Сатанаил със скиптъра си и да го изхвърли на земята с всичкото му лукаво войнство. Господ отне от Сатанаила „ил“ и го даде на Михаил; с това Михаил бе на-

речен архангел, а Сатанаил – Сатана. Господ изпрати Михаил при Сатаната и още Сатаната не бе допуснал Михаил до своя престол и беше поразен. Архангел Михаил дойде, удари със скиптъра сатаната и го захвърли на земята с цялото му войнство. И падаха три дни и три нощи като капки дъждовни. На третия ден бе свикан ангелски събор и Господ постави архангел Михаил началник на всички ангелски сили. И проговориха ангелите и разказаха на Бога къде се е спрял огънят: едни на планините, други в пропастите, трети летяха във въздуха, а други с ръце и крака плаваха в блатата. Кой където се спря, там и до ден днешен пребивава.

След това Бог създаде рая на изток и намисли да сътвори първия човек Адам. Той създаде тялото му от седем части: от земята – плътта, от камъка – костите, от морето – кръвта, от слънцето – очите, от облака – мисълта, от вятъра – диханието, от огъня – топлината. После Господ отиде на небето при своя баща, за да вземе душата на Адама. Сатаната, като не знаеше какво да му направи, надупчи Адамовото тяло с пръстите си. И дойде Бог при своето създание, при тялото Адамово, и го видя цялото надупчено. И рече Господ: „О, дяволе, как си посмял така да направиш с моето създание?“ Дяволът отговори: „Господи, ако някой човек нещо го заболи, той тебе ще поменува.“ А Господ запуши отвътре раните на Адам и оттогава се заченаха болестите. Така направи Сатанаил, че ако някой заболее, той да въздъхне: „Ох, ох, Господи помилуй!“ Господ съживи Адама и му даде да владее в рая над всички птици, зверове и домашни животни. Но Господ видя, че на Адам не му беше добре да живее сам в рая, и пожела да му създаде съпруга. Той приспа Адам, извади от него едно ребро и му направи съпруга. И запита Господ Адам: „Адаме, какво видя насън?“ Адам рече: „Господи, видях апостол Петър, разпънат в Рим с главата надолу, апостол Павел в Дамаск, Йоан в Едеса, а тебе, Господи, в Йерусалим, разпънат на кръст на Голгота и прободен с копие в ребрата.“

И насади Адам три дръвчета: едното дърво – негова част, второто дърво – Евина част, а по средата Господнето дърво. Господ позволи на Адам да яде от всички дървета, само от едно не му разреши да яде. Заръча му: „Адаме, вкусиш ли от това дърво, ще умреш.“

В това време змията беше в рая от всички зверове най-почтена и красива. Излезе змията извън рая да се разходи. Сатанаил, който изначало ненавиждаше доброто на човешкия род, се превърна в червей, полази към змията и рече: „Змийо, изяж ме!“ Тя изяде червея и го внесе в рая. Змията се зави около забраненото дърво и сатаната започна да говори със змийските уста: „О, Ево, какво повели твоят Бог да ядете?“ Ева рече: „Господ позволи да ядем от всички дървета, само от това дърво не ни позволи да ядем, за да не умрем.“ Сатаната рече: „Няма да умрете, но ще станете като богове, ще започнете да разпознавате доброто и злото.“ Тогава Ева взе от плода, яде и даде на Адама да яде. И Адам се оголи от Бога-Слово и видя своята срамота, взе три смокинови листа и си направи от тях риза, за да не

вижда своята срамота, и се скри. Господ влезе и повика: „Адаме, Адаме, къде сте?“ Адам отговори: „Господи, съгреших, престъпих заповедта ти.“ И пак каза Адам: „Господи, жена ми ме измами.“ Господ рече на Ева: „Ти, окаяна, какво си направила?“ А Ева отговори: „Господи, змията ме прелъсти.“ И рече Господ: „Ти, прелукава, какво си направила?“ Змията отговори: „Господи, дяволът ме измами.“ Тогава Господ каза на Адам: „Отсега ти да добиваш своя хляб с пот на лицето си; ти, окаяна Ево, в мъка да раждаш деца, а ти, прелукава змийо, отсега нататък на корема си да пълзиш до края на твоето съществуване на земята.“ И Господ заповяда да бъдат изгонени Адам и Ева вън от рая. Тогава изпаднаха от рая две негови части – Адамовата част падна в река Ефрат, а Евината в река Тигър. Господнето дърво остана в рая.

Адам плака тридесет години. Господ видя сълзите Адамови и пожела да му прости; ако не бе праведен Адам, би погинал. Господ изпрати своя архангел Михаил да му заповяда да оре земята. И започна Адам да оре земята, и дойде при него сатаната и рече на Адама: „Какво правиш?“ Адам отговори: „Ора земята.“ А Сатаната рече: „Кой ти е наредил?“ Адам отговори: „Господ ми е заповядал.“ Сатаната рече: „Господни са небесата, а земята е моя. Ако искаш да ореш земята, дай ми собственоръчен запис за себе си и за целия твой род, който ще дойде след тебе.“ Адам рече: „Ако земята е твоя, и аз съм твой.“ И написа Адам запис за себе си и за целия род, който ще бъде след него, и го даде на Сатаната. Сатаната се зарадва и го занесе в ада. По този запис от Адамовата смърт до Христовото разпятие дяволът приемаше и изпращаше в ада както праведните, така и грешните.

Адам роди двама сина: Каин и Авел. Каин беше земеделец, а Авел – овчар. Каин, като принасяше жертва на Бога от своя плод, първо сам вкуси. Бог се разгневи на Каин и не прие неговата жертва. След това Авел принесе от своите праведни стада. И Бог обърна внимание на Авеловата жертва. Каин се разгневи на брата си Авел и не знаейки какво да прави, повика го да се разхождат из полето. А дяволът, който изначало ненавиждаше доброто на човешкия род, показа на Каин камък на полето и той уби своя брат Авел, а Адам видя своя син убит. Адам и Ева плакаха там над тялото Авелово. То лежеше на полето, а Адам и Ева плачеха непрестанно и не разумяваха какво да правят с него. Господ видя Адамовите сълзи и прати две гърлици, които летяха над тялото на Авел. Тогава едната птица падна мъртва на земята в планините, а другата летеше над нея. И положи я, разрови земята колкото можа с ноктите си, погреба я в земята и отлетя далеч. Адам и Ева като видяха това, направиха същото с Авеловото тяло – погребаха го в земята. Оттогава Адам и Ева престанаха да плачат по Авел. А след това Бог даде на Адам на Авелово място сина му Сит.

След като живя деветстотин и тридесет години, Адам се разболя, започна да го боли глава. Той изпрати малкия си син: „Иди, чедо, у дома, и ми донеси вейки от райското дърво в рая.“ Сит отиде и заплака край Едем.

И ангелът го запита, като видя неговия плач. Сит рече: „Господарю, моят баща Адам боледува; поръча ми да му донеса вейки от райското дърво, а аз, господарю, не мога да вляза в рая.“ Ангелът Господен му изнесе вейка от райското дърво. Сит тръгна с радост към своя баща Адам. Тогава Сатаната срещна Сит и му рече: „Сите, къде си бил?“ Сит отговори: „Бях в рая, нося вейка от райското дърво, баща ми е болен.“ Сатаната като чу, пожела да погуби Сит и Адам. Рече: „Сите, иди при река Ефрат и при река Тигър, там има дървета – частта на твоя баща, и частта на твоята майка; ти вземи от тия дървета, за да оздравее баща ти.“ А Сит, като не позна Сатаната, послуша го, отиде при Ефрат река и видя до реката да лежат много вейки. Сит взе от всички части и отиде при своя баща; занесе му вейки от всички части. Адам ги взе от него, сплете венец и тогава умря и бе погребан с този венец. Сатаната взе душата на Адам и я отнесе според неговия запис в ада.

СЛОВО ЗА АДАМ И ЕВА
ОТ НАЧАЛОТО ДО СВЪРШЕКА

1. Преди да съгреши, Адам живееше в рая и имаше всичко, каквото поискаше, и всичко изпълняваше неговата воля – зверовете, животните и крилатите птици. По Адамово нареждане те ходеха, хранеха се и летяха. Без негова заповед не смееха нито да ходят, нито да лежат, нито нещо да ядат; също така и Ева. А когато съгреши и престъпи Господните заповеди, беше изгонен от рая. Адам взе жена си Ева, излезе и седна пред райските врата. Адам видя как ще роди Каин и брата му Авел, видя как Каин ще убие Авел и се наскърби много. Тогава архангел Михаил дойде при Адам и му рече: „Адаме, недей приказва, нито скърби, нито пък имай грижа в сърцето си за Каин.“ И тук пред Едем Адам прекара 18 години. Тук роди Каин и брата му Авел. Като пораснаха, изпратиха ги при стадата в Кирно. Когато се навършиха 14 години, Адам повика жена си Ева и ѝ рече: „Навършиха се 14 години и Каин е пролял кръвта на брата си, както е жестоко предречено. Да отидем да видим.“ Отидоха и намериха Авел, безмилостно убит от ръката на Каин. И рече Господ на архангел Михаил: „Кажи на Адам да не упреква своя син Каин за това престъпление и да не скърби, но да го скрие в сърцето си. След това Ева ще роди син и ще го нарекат Сит.“ И Ева рече на Адам: „Аз родих син на мястото на Авел, когото брат му Каин уби. Ела, господарю мой, да възхвалим Бога и да му принесем жертва.“

[…]

4. Ева повика чедата и внуците си и им рече: „Чеда мои, ще ви разкажа как ни прелъсти врагът, за да не измами и вас във вярата ви. Адам пазеше зверовете от мъжки пол, а аз пазех зверовете от женски пол. Тогава дяволът влезе в тази страна, където бях аз, повика змията при себе си и я прати при мене. И дойде при мене ярко светъл, пеейки ангелска песен като ангел, и ми рече: „Ядете ли всичко хубаво?“ Аз рекох: „Господ ни рече да не ядем само от дървото, което е по средата на рая.“ Дяволът рече: „Много ви съжалявам, понеже нищо не разбирате. Казвам ви, че това дърво е по-хубаво от всички дървета и ако ядете от него, ще бъдете като богове и светли като ангели.“ И когато ядох от това дърво, очите ми се отвориха и видях, че съм гола. И заплаках за стореното. А дяволът стана невидим. Аз събрах

листа и покрих срамотията си. Понеже раят беше разделен – едната половина на Адам, а другата половина на мене – всички дървета, които бяха в моята половина, хвърлиха листата си, само смокинята не ги хвърли. Взех от листата, опасах се и отидох под дървото, от което ядох. И повиках със силен глас: „Адаме, Адаме, къде си? Ела при мене да ти разкажа чудо.“ Адам дойде при мене и аз отворих устата си, но дяволът говореше у мене за дървото и за разума, за да яде и той. Адам яде и очите му се отвориха – и видя своята и моята голота и рече ми: „О, жено, какво ми стори и защо се отдалечихме от Божията милост?“ Тогава чухме гласа на архангел Михаил, който призоваваше своите ангели с думите: „Господ казва: да отидем в рая, за да чуете присъдата: как е съгрешил Адам и как ще го съдя.“ И Господ слезе на рамото на херувим и имаше множество ангели, пеещи нестихващо песен. А посред рая бе Господният престол. Адамовите дървета цъфтяха с голям цвят, а дърветата откъм моята страна вехнеха и изгаряха. Господ повика Адам. Адам рече: „Господи, чух гласа ти, но се уплаших, понеже съм гол.“ А Господ му отговори: „Кой ти казва, че си гол? Да не беше ял от дървото, както ти казах да не ядеш.“ Ангелите ни взеха и жестоко ни подгониха. Затова ни изгониха от рая. А ние се молихме, казвайки на ангелите: „Помолете се Богу.“ И Адам рече: „Помилвай ни, владико, съгрешихме. Смили се, Господи, над мене!“ И тогава ангелите биха Адам и го изгониха. Адам рече: „Помилвай ме, Господи Владико, дай ми храна, как ще живея аз?“ Ангелите ни изведоха от рая и го затвориха за нас. Тогава Адам викаше, като казваше: „Помилвай ме, Владико, дай ми благоухание, та когато поискам да принеса Богу жертва, да принеса кадило.“ Ангел Йона непрестанно се молеше, казвайки: „Помилвай, Владико, своето първо творение!“ Господ попита своите ангели: „Справедливо ли е Адам да страда така, както му е отсъдено, или не е справедливо?“ А ангелите казваха непрестанно: „Справедлив е твоят съд, Владико, наистина е справедлив.“ Тогава Господ отпусна на Адам благоухание: тамян, ладан и ливан.

5. Седяхме пред райските врата, Адам плачеше, паднал с лице на земята, лежеше и ридаеше. И седем дена нямаше какво да ядем. Огладняхме много. Аз, Ева, извиках силно: „Помилвай ме, Господи, създателю, заради мене и Адам страда.“ И рекох на Адам: „Стани, господарю мой, да потърсим храна, защото духът ми отслабна; сърцето ми също отслабна.“ Тогава Адам ми рече: „Дойде ми наум да те убия, но се боя, защото Бог създаде твоя образ, защото се разкайваш и призоваваш Бога. Затова моето сърце не се отстрани от тебе.“ Адам стана; обиколихме цялата земя и нищо не намерихме за ядене освен полска трева. И пак се върнахме към райските врата, молейки се: „Помилвай, Владико създателю, своето създание, дай ни да ядем.“ И молихме се непрестанно 15 дена. Тогава чухме архангела Михаил и Йоил да се молят за нас. Господ заповяда на Йоил и взе седем дяла от рая и ни даде. Тогава Господ рече: „Тръни и бодили да се раждат от работата на дланите ти, от потта си да се храниш, а жена ти да те гледа и да

трепери.“ Архангел Михаил рече: „Господ каза на Адама: създадох жена ти не да ти заповядва, а да те слуша.“ Ангел Йоил пак рече на Адам: „И отдели домашните животни и всякакви вещи от летящите птици и пълзящите, дивото направи питомно и на всичко дай имена.“

6. И тъй Адам улови воловете и започна да оре, за да изкара прехраната си. Тогава дяволът дойде, застана пред воловете и не даде на Адам да работи. Рече му: „Моя е земята, а Божии са небесата и раят! Ако искаш да си мой, обработвай земята, ако ли пък искаш да си на Бога, върви в рая.“ Адам каза: „Небесата, земята и раят, и цялата вселена са на Бога.“ Дяволът му рече: „Не ти позволявам да ореш земята, ако не ми дадеш запис, че си мой.“ Тогава Адам отговори: „Който е Господар на земята, негов ще бъда аз и моята челяд.“ Дяволът се зарадва. Адам обаче знаеше, че Господ ще слезе на земята, ще се облече в човешки образ и ще смаже дявола. А дяволът рече: „Дай ми сега своя запис.“ Адам написа: „Който е господар на земята, негов ще бъда аз и моята челяд.“

[…]

10. Ева живя шест дена след Адам. Молейки се и плачейки, тя рече: „Господи Боже, както си ме създал от Адамовото ребро, така да бъда и с него.“ И припадна на гърдите си, казвайки: „Боже, приеми духа ми!“ И тутакси предаде Богу дух. Архангел Михаил дойде при Сит и го научи как да погребе майка си. И дойдоха трима ангели, взеха Евиното тяло и го погребаха там, гдето е Адамовото и на сина им Авел. Архангелът рече на Сит: „Така да погребваш всеки умиращ човек до Възкресението.“ И пак му рече: „И на третия ден го поменете, също на двадесетия и на четиридесетия; всичко да бъде по реда, защото и ние ангелите се веселим с праведните души.“ Тогава архангел Йоил прослави Бога с думите: „Свят, свят, свят, алилуя, свят е Господ, изпълнил небето и земята със своята слава!“

2. Библейската история: Стар завет

ИСТОРИЧЕСКА ПАЛЕЯ:

ЗА МОЙСЕЙ

(откъси)

... Майка му [на Мойсей] се опасяваше да не би някак да бъде убит от слугите на фараона, тя направи ковчеже, насмоли го отвън и отвътре, и зачака удобен момент, когато в някой горещ ден фараонската дъщеря ще отиде да се измие на реката, за да хвърли в реката ковчежето с бебето вътре. Когато фараонската дъщеря видя ковчежето край брега на реката, изпрати една от робините си да го вземе. Отвори ковчежето, видя в него плачещото бебе и си го запази. Каза, че това е от еврейските деца. А неговата сестра каза на дъщерята на фараона: „Искаш ли да ти повикам някоя еврейска дойка, за да ти откърми бебето?“ Фараонската дъщеря каза „Иди“. Момичето отиде и повика майката на бебето, а фараонската дъщеря ѝ каза: „Грижи се за това бебе и аз ще ти заплатя“. Жената взе бебето и го откърми. А когато то порасна, го заведе при дъщерята на фараона и то ѝ стана като син. Даде му името Мойсей, което означава „взех го от водата“. Той стана любимец на фараона.

Веднъж той влезе при фараона и велможите, които бяха с него. Тогава фараонът свали короната от главата си и я сложи на неговата, а Мойсей я хвърли от главата си на земята и я стъпка. Велможите на фараона бяха разгневени от случилото се и фараонът заповяда да го хвърлят в реката. Тогава един мъдър човек каза на фараона, че детето ще бъде убито несправедливо. Каза да донесат злато и горяща свещ – ако Мойсей посегне към златото, тогава е знаел какво върши; ако ли към свещта, то е извършил стореното без умисъл. Така и направиха, а Мойсей взе свещта, сложи я в устата си и си изгори езика. Така се спаси от смърт.

Друг път, докато фараонът го носеше на ръце, Мойсей го хвана за брадата. Фараонът отново се разгневи срещу него и отново същият мъдър мъж каза на фараона: „Не се гневете безпричинно, царю-господарю. Мойсей не съзнава какво върши“. А фараонът попита: „Как да разберем това?“ И той отговори: „Нека ми донесат, царю, златна корона и гол нож. Ако вземе короната, нека да умре; но ако вземе ножа, не следва да умира.“ Направиха това, Мойсей взе ножа и така за втори път се спаси от смърт.

Когато достигна мъжка възраст, Мойсей постигна много победи за фараона. Индийското море разделяше Египет и Индия и индийците причиняваха много беди на египтяните. Затова фараонът заповяда на Мойсей да поведе война срещу индийците. Мойсей размисли и реши да тръгне срещу тях по суша. Но по суша не можеше да се премине, защото имаше много змии, и не можеха да навлязат в Индия по суша. Затова Мойсей заповяда и му донесоха много щъркели, около три хиляди, и назначи хора, които да ги научат да вървят по пясъка. И те се движеха на един ден път пред войската, изяждаха змиите и тогава преминаваше войската на Мойсей. А индийците се опасяваха от нападение на египтяните по море, а по сушата не се бояха заради змиите. Така Мойсей ги нападна изненадващо, срина крепостите им, превзе градовете и цялата им страна, и постигна победа за Египет, каквато никой от египетските царе не беше постигал, а Индия никога преди това не беше понасяла такова опустошение. Така Мойсей се върна с велика победа и донесе голяма плячка на египетския цар. Затова фараонът и велможите му обичаха Мойсей.

Веднъж Мойсей излезе от града и видя един египтянин, който биеше един евреин; уби египтянина и го зарови в пясъка. След известно време отново излезе и видя двама евреи да се бият. Каза на този, който биеше другия: „Защо биеш ближния си?“ А той му отговори: „Да не би някой да те е назначил за наш началник или съдия? Или искаш да ме убиеш, както вчера уби египтянина?“ Царят чу тези думи и търсеше Мойсей, за да го убие. Мойсей се уплаши, избяга от лицето на фараона и отиде в Мадиамската земя. Когато стигна до дома на мадиамския свещеник Рагуил, остана да живее при него, а Рагуил му даде за жена своята дъщеря Сепфора. На Мойсей му се роди син и той му даде името Гирсам. На втория си син даде името Елиезер. Мойсей казваше: „Богът на моя баща ме спаси от ръцете на фараона”. Така Мойсей живя при тъста си Рагуил в Мадиамската земя.

ЗА СИНАЙСКАТА ПЛАНИНА И ЗА КЪПИНАТА

Мойсей отиде в Синайската планина Хорив да пасе овце и видя една къпина да гори, без да изгаря. Тогава Мойсей си каза: „Да отида да видя това голямо чудо – как къпината гори, но не изгаря!“ Бог го видя да се приближава, за да види, и му извика от къпината с думите: „Моисей, Моисей, не се приближавай насам! Свали обувките от краката си, защото мястото, на което стоиш, е свято!“. Мойсей се притесняваше да погледне към Господа. А Господ каза на Мойсей: „Аз съм Богът на твоите предци – Богът на Авраам, Богът на Исак, Богът на Яков“. А Мойсей в отговор му каза: „Защо седиш в тази къпина, когато твоите хора са поробени в Египет?“ А Господ му каза: „Аз добре видях страданията на моите хора в Египет, чух думите им срещу техните потисници и слязох да ги освободя. Днес ще те изпратя в Египет, за да изведеш моите хора от Египет“. В отговор Мойсей каза на

Господ: „Не мога да отида“, а Господ каза на Мойсей: „Искам да отидеш в Египет и да спасиш моите хора – израилците – от египетско робство“. Мойсей отговори на Господ: „Не мога да отида в Египет, защото съм слаб“, а Господ му каза: „Хвърли своята тояга на земята!“ Когато я хвърли, тя се превърна в змия. Като видя това, Мойсей се уплаши, а Господ му каза: „Не се бой, а стани и я хвани за опашката!“ Когато я взе, тя отново се превърна в тояга. И Господ му каза: „С тази тояга ще изведеш моите хора от Египетската земя.“

ЗА ПАСХАТА

И Господ каза на Мойсей: „Кажи на цялото общество на синовете Израилеви да вземат за всяка къща по едно чисто едногодишно агне от мъжки пол; вечерта всички колена на синовете на Израил да заколят тези агнета и да намажат с кръвта им двете страници и горния праг на вратите на къщите си; всички колена на синовете на Израил да ги разделят и да ги изядат печени, с безквасен хляб и с горчица. […]

И аз ще изпратя ангел, който ще убие всичко първородно – на човек и на животно – в Египетската земя, но той няма да влиза в къщите, където види кръв на вратата. И тогава ще покажа на египтяните кой е Богът на Израил, който твори чудеса и спасява.“

Когато Мойсей чу това от Господа, отиде и го каза в обществото на синовете на Израил. Вечерта направиха Пасхата и я изядоха.

Тогава по заповед на Бога дойде ангел Господен и където не виждаше кръв по вратата, влизаше и убиваше всеки първороден в този дом. Голям плач се надигна сред египтяните, и нямаше дом, в който да не плачеха.

Всички египтяни се събраха пред фараона и викаха: „Пусни този народ да си отиде от тук, защото погинахме заради него“. А синовете на Израил се готвеха да тръгнат оттам. Тогава Господ каза на Мойсей: „Нито един от вас да не тръгне с празни ръце! Всяка жена да отиде при съседката си и да помоли за нейни накити и дрехи с думите: „Дай ми накитите, за да съм красива пред моя Бог, а после аз ще ти ги върна“. Така да направят и мъжете, да вземат със себе си всички египетски утвари и богатствата им, и тогава да тръгнат оттук.“

Така и направиха, взеха със себе си всички египетски утвари, взеха със себе си и костите на своя брат Йосиф, защото така им беше заповядал той преди смъртта си, като каза: „Когато след великото посещение на Господ Бог напуснете Египетската земя, изнесете и моите кости оттук.“ Така и направиха.

Вдигнаха се синовете Израилеви от Рамеси към Сохов, около 600 хиляди пеши мъже, без да се броят децата. Тръгнаха всичките 12 колена на Израилевите синове. Господ Бог ги водеше с огнен стълб през цялата нощ, а през целия ден пред тях се движеше облачен стълб. И пред всичките Израилеви люде не изчезваше нито облачният стълб през деня, нито огненият стълб през нощта. Но както вървяха, войската на фараона ги настигна на брега на морето. Хората започнаха да роптаят срещу Мойсей и да говорят: „За да не бъдат нашите гробове в Египет, ти ни изведе да умрем в тази пустиня!“ А Мойсей им каза: „Бъдете смели, стойте и не се плашете; ще видите спасението, което днес Господ ще ни изпрати!“

Тогава Господ каза на Мойсей: „Защо ме призоваваш? Кажи на синовете Израилеви да впрегнат, а ти вземи своята тояга, простри ръка към морето и го раздели, а синовете Израилеви да влязат по сушата сред морето. Аз пък ще вдъхна смелост в сърцата на фараона, на неговите велможи и на всички египтяни, и те ще влязат след тях в морето. Така аз ще се прославя заради фараона, неговите колесници и неговите коне; и всички египтяни ще разберат, че аз съм Богът, който съм се прославил заради фараона, неговите колесници и неговите коне.“

Тогава Мойсей простря ръката си към морето и Господ отвя морето със силен вятър, който духа цяла нощ и превърна морето в суша; синовете Израилеви влязоха в морето по сухо, а водата застана като стена отдясно и стена отляво. Това стана в сутрешната стража и всички коне и конници на фараона се втурнаха да ги преследват посред морето. Тогава Господ погледна към египетската войска и свърза осите на техните колесници. Египтяните ги караха с голямо усилие и казаха: „Да се махаме от лицето на израилците, защото Господ ще воюва за тях!“

Тогава Господ каза на Мойсей: „Обърни се и накарай морето да стане, каквото беше преди!“ Мойсей обърна назад ръката с тоягата си и водите се върнаха; потопиха сред морето колесниците на фараона, конниците и всички коне на фараона, така че не остана нито един от тях, а синовете Израилеви преминаха през морето по сухо. Тогава израилтяните видяха голямата и силна ръка, която Господ показа, и спаси Израил от египетските ръце. Израил видя своите врагове паднали, лежащи край брега на морето.

Тогава Мариам, сестрата на Мойсей, взе в ръцете си тимпан и запя – а заедно с нея Мойсей и всички синове Израилеви – тази песен към Господ, в която се казваше:

„Възпяваме Господа, защото той славно се прослави, като потопи конете и конниците в морето.“

Синовете Израилеви тръгнаха от Червено море, вървяха през пустинята и стигнаха до Синайската планина. Когато Амалик научи, че синовете Израилеви бяха взели богатствата на Египет, дойде да се бие с тях с много

хиляди воини, като казваше, че те са невъоръжени и ще вземе от тях богатствата на Египет, които те са взели. Така Амалик дойде с много хиляди воини и започна битка с евреите. А Мойсей се изкачи на планината и вдигна ръце за молитва; когато те бяха вдигнати, евреите побеждаваха Амалик, а когато ръцете му изтръпваха и ги отпускаше надолу, людете Израилеви бяха побеждавани. Когато Мойсей отново вдигаше ръцете си, евреите побеждаваха Амалик. Битката продължаваше дълго време и щом Аарон и Ор забелязаха, че когато Мойсей е с вдигнати ръце, те побеждават Амалик, единият от тях застана от дясно, а другият отляво на Мойсей, вдигаха ръцете му и евреите побеждаваха Амалик и изтребиха цялата му войска. Така се изпълни писаното в Псалмите, че грешникът затъва в делата на ръката си, защото пожела да погуби Израил, а самият той погина. [...]

След това синовете Израилеви потеглиха от Червено море и стигнаха в пустинята Сур. Три дни обикаляха из пустинята, но не можаха да намерят вода за пиене в пустинята. Така стигнаха до Мера, но не можаха да пият вода от Мера, защото беше горчива, и затова назоваха това място с името „горчивина“. Хората започнаха да роптаят срещу Мойсей и питаха „Какво ще пием?“ Мойсей се помоли на Господ и Господ му показа едно дърво; той го сложи във водата и тя стана сладка. [...]

За тези неща всечестният Йоан Дамаскин възпява Христос в сътворените от него слова и казва: „Чрез своя кръст ти направи сладки горчивите води на Мера. Това е прообраз на твоя блажен и пречестен Кръст, който унищожава грехопадението. А дървото, което направи сладка горчивата вода, е прообраз на твоя кръст, Христе, защото ти превърна в негов образ дървото, което направи сладка горчивата вода, която не ставаше за пиене. По такъв начин твоят пречестен кръст умъртви и погуби изпитанието на греха, защото от това изпитание Израилтяните възприемаха водата като горчива. А човешкият род изпадна в грях заради вкусването на плода на забраненото дърво; лиши се от Божиите заповеди и от всички добри дела, защото вкуси греха на човешката природа. А твоят кръст умъртви това грехопадение, тоест премахна последиците от него.“ Или казано с други думи, когато някой върши грях, обладан от похот, той изобщо не усеща неговата горчивина, когато е в пустинята на причините за своите страсти. Но след това го обхваща жаждата за целомъдрие и горчивината от греха и той изпитва най-възвишени чувства. Така Господният Кръст умъртвява грехопадението и премахва последиците от него, тоест го прави мъртво.

Там имаше 12 извора и 70 финикови палми. Тези 12 извора – имаше по един за всяко коляно, за да не се карат те едно с друго, а коленa бяха 12 – символизираха 12-те апостоли. А 70-те стебла на финикови палми – палмите са 12-те апостоли, а стеблата на палмите – 70-те ученици.

СЛОВО ЗА ЦАР ДАВИД ПРОРОК, КАК СЕ ЗАЧЕНА И КАК СЕ ВЪЗЦАРИ

1. Йесей беше силен и здрав мъж, в сърцето си пазеше Божиите заповеди и служеше добре на Бога. С жена си Езавела имаха осем синове. Посъветваха се помежду си и си обещаха да се отрекат и да не се докосват един до друг за плътска похот. Езавела, неговата жена, повика слугата, когото обичаше, и му каза: „Ако опазиш своя господар, ще ти дам много имот. А поиска ли за себе си жена, извести ми, нищо не скривай от мене.“ Заклеха се и решиха. Андрей рече: „Да бъде според думата ти!“

И така Йесей и Езавела се пазеха дванадесет години. Един ден Йесей каза на своя роб Андрей: „Намери жена, защото сърцето ми иска жена.“ Андрей рече: „Господарю, познавам една добра жена далече от твоя дом.“ – „Иди и ми я доведи тук!“ – каза той и му даде злато. Андрей отиде при своята господарка Езавела и ѝ съобщи. Тя дойде през нощта и се събра с Йесей, а той не позна, че е неговата жена.

2. Езавела зачена дете, роди и го нарече с името Давид, по еврейски „откраднат“. Йесей не узна за това, тя го запази в тайна. Когато момчето стана на седем години, заведе го при овцете и го предаде на овчарите. За него никой не знаеше. Като порасна, бе кротък и смирен. Сам научи всякаква свирня и тимпан, и всички песни и инструменти. Когато засвиреше, овцете, воловете и всички животни играеха. Господ изпрати своя пророк да полее елей на главата му, защото ще се възцари Авраамовото семе. Пророк Натан дойде в дома на Йесей и каза: „Доведи своите синове, на един от тях Господ трябва да даде сврагида.“ Йесей доведе своите осем синове. Пророк Натан рече: „Тук не е твоят син, когото Господ търси.“ Йесей рече: „Господине, други деца нямам, само тези.“ Натан високо извика, а Йесей му рече: „Нямам повече синове!“ Натан отвърна: „Имаш, доведи го!“ Йесей се наскърби много. Езавела дойде и се изповяда на своя мъж. Рече: „Той е наш син, но не посмях да ти кажа да не се сърдиш.“ Йесей изпрати да доведат Давид. Когато пророк Натан го видя, много се зарадва. Той поля елей на главата му и му даде сврагида. Рече му: „Господ те благослови и благословено ще бъде името ти и никога не ще погинеш. От твоя плод ще се направи престол херувимски. И твоя дъщеря ще бъде най-почетният херувим. А езикът ти ще бъде по-сладък от меда.“ Йесей се учуди и каза:

„Къде ще се намери това добро? Той е учил пастирство.“ След това пророкът си отиде.

3. Цар Саул царуваше по цялата земя и владееше всички създания. И влезе в цар Саул нечист дух, който му пакостеше, не му позволяваше да спи и никога нямаше покой. Един човек каза на Саул: „В Мадиамската земя живее мъж на име Йесей. Той има овчар, който прави чудни свирки и пищялки; когато започне да свири, животните и всички неща играят, може би и тебе ще успокои.“ Саул поръча да доведат Давид. Когато той наду свирката, нечистият дух у царя утихна за три дни. Когато Давид си отиде, дяволът пак започна да пакости. След като се съветва, Саул даде на Давид своята дъщеря, та той винаги да свири и Саул да се успокоява от нечистия дух.

4. Тогава Голиат се отцепи от своя баща Саул, завзе Халдея и прие цялата Саулова земя, понеже Голиатовата майка беше халдейка. И тръгна срещу своя баща в Йерусалим. Тогава Саул рече на Давид: „Защо не рипне твоето сърце за това? Виждаш ли, моят син заради тебе се отдели от мене и взе цялата ми земя, а сега иска и Йерусалим да завладее. Ти, Давиде, защо не му се противиш?“ На утринта Голиат дойде пред Йерусалим. Давид облече тройно оръжие, подпря се на две копия и скочи 30 лакти. Хората видяха и се зачудиха. И тогава излезе срещу Голиат. Сауловите хора обичаха Голиат и му дадоха Давид, за да го погуби. Голиат, като видя Давид, препусна свирепо своя кон. Давид се молеше: „Боже праведни, светли и всехвални!“ Конят на Голиат се препъна и мечът му го прободе в сърцето. Давид извади меча от утробата му, отсече главата му и се върна при цар Саул.

5. Нечистият дух си отиде от Саул и той намисли и се сговори как да убие Давид. Доведе един велможа от халдейската земя, името му беше Вастрала, да погуби Давид и да вземе Давидовата жена. Вастрала дойде преукрасен; на утринта щяха да посекат Давид и да дадат жена му на Вастрала. В леглото жената беше скръбна. Давид запита: „Защо така тъжиш като никога?“ Тя отговори: „Ако би узнал какъв зъл сговор има срещу тебе!“ – „Защо не ми кажеш?“ Тя му разказа, а той ѝ рече: „Можеш ли да ми вярваш?“. Тя му отговори: „Кълна се в този, който създаде небето и земята, друг мъж не познавам.“ Давид взе едно момче и се скри, влезе в пещерата, която се наричаше Емухли. И тук прекара 60 месеца. Тук казваше: „Помени, Господи, Давид и всичката негова кротост!“

6. Цар Саул искаше да го убие, затова изпрати да го търсят по цялата страна. Обходиха планини, пещери и скали, но не го намериха. Дойдоха и при пещерата, гдето лежеше Давид, видяха, че тя е оплетена с паяжини и се върнаха. Неговата жена се облече във власеница и като легна на земята, плачеше. На Давид се яви ангел Господен и рече: „Излез и застани на мястото, което се нарича Сухи; там Господ е с тебе.“ Давид излезе със страх и застана на мястото, което му посочи Господ, молейки се: „Свети Боже, владико, небесни царю, погледни от своята безмерна висина!“ Хората видяха Давид и едногласно извикаха. Саул чу, яхна свирепо коня и погна Давид.

Той взе камък в прашката и като погледна небето, хвърли и удари Саул в окото. Царят падна, Давид изтегли меч и го прободе. Тогава влезе със слава в града и стана цар на Сауловия престол. И роди със своята жена красноглавия Авесалом.

7. Неговата жена почина. След това Давид стана кръвник, немилостив и блудник душегубец. Имаше един праведен и велик мъж, името му беше Урий. Той имаше красива жена. Давид се блазнеше за нея, но тя не искаше, беше вярна на Бога и на своя мъж. Давид изпрати мъжа ѝ на война, за да го погуби. И там го убиха. Бог се разгневи за това и изпрати при него ангел и пророк Натан, та пророкът да го укори, а ако не се покае, немилостивият ангел да го убие. Пророкът отиде при Давид и му каза: „Съди ме, господарю, съди ме!“ Царят рече: „Говори каквото искаш да кажеш.“ Пророкът рече: „Един човек имаше 206 овце, а аз имах една. Той ме уби и взе моята овца. И Соломон от нея роди.“ Давид рече: „Наистина този човек е достоен за люта смърт.“ Пророкът каза: „Този човек си ти.“ Давид падна на земята, после се огледа и видя ангела като войник, държащ меч. „Помилвай ме, Боже, според твоята велика милост!“ – извика той. И показа Соломон и рече: „Моят грях е пред мен, виновен съм.“ И ангелът свали меча от него.

8. Давидовият първороден син порасна, отцепи се от него заедно с болярите, завладя всички области и градове и като дойде, затвори Давид. Давид стоя затворен три години. Много зло търпеше от своя син Авесалом – сухи кости държеше и гризеше и кожа вареше. Авесалом молеше Соломон: „Дай ми чедо, а ти седни на трона и бъди цар на вселената.“ Давид нямаше какво да направи.

9. Соломон запита своя баща: „Кажи ми, татко, какво оръжие си учил на младини?“ Давид отговори: „О, сине, никакво оръжие не познавам, само ръчна прашка.“ Соломон каза: „Татко, татко, с това твое оръжие си победил Голиат и страшния цар Саул, с това оръжие ти се възцари. Помоли Бога, когото си призовавал по-рано, и днес да те избави.“ Давид взе три камъка, сложи ги в прашката и рече: „В името на Отца, Сина и Светия Дух!“ и хвърли срещу войската. И Господ удари с гръм войската, порази я невидимо и тя се разби. Тогава загинаха 21 хиляди души.

10. Авесалом като препускаше, вятърът развяваше косата му. Тя се закачи за една череша и се уви. Соломон дойде, отсече главата му и я занесе на Давид. Като го видя, Давид се разплака. Соломон каза: „Татко, защо плачеш, не знаеш ли колко зло ти направи?“ Той каза: „О, сине, оплаквам рождението си, понеже бях роден от добра жена.“

На нашия Бог слава во веки!

КАК ДАВИД НАПИСА ПСАЛТИРА

Давид се закле на Бога, обеща на Яковoвия Бог, когато се възцари, да намери място за него. Той седна да пише Псалтир, а не знаеше откъде да започне и какво да пише. Имаше един велможа, името му беше Виор. Той пожела тайно да говори на царя. Царят му рече: „Ела през нощта и ми разказвай.“ Виор отиде вечерта и видя един юноша, който шепнешком говореше на ухото на царя. Виор не се обади, а си излезе.

На утрото царят отиде при него и му рече: „Ти защо не дойде скришом и не ми разкри. Пак ти казвам, ела довечера и ми разказвай.“ Виор отново дойде, повторно видя юношата, който шепнеше в ухото на царя, и пак върна. На сутринта царят му рече гневно: „Защо не дойде, както ти казах?“ Виор отговори: „Господарю, три пъти дойдох, ни веднъж не те намерих сам.“ Царят подразбра и му каза: „Ела довечера.“ Когато той дойде, Давид го запита: „Има ли и сега човек, както винаги?“ – „Има господарю“, отговори Виор. Тогава Давид разбра, че ангел му диктува да пише.

При царевата тъмница имаше блато и жабите крякаха, когато той пишеше. Давид заръча на своите слуги да затискат жабите със сажди и слама, за да не крякат. Една нощ Давид видя една голяма кална жаба върху своето писание. Той я хвърли. Тя дойде втори път и му изкаля писаното. Давид много се зачуди. После трети път намери жабата върху писанието. Рече: „О, дяволе, защо пакостиш така?“ Тогава жабата проговори на Давида: „Няма да ти позволя да славиш Бога, както ти на мене не даде.“ Давид заповяда на слугите си да се махнат от блатото. И отново се чуха гласовете на жабите. Тогава Давид рече: „Всяко дихание да хвали Бога!“

Той написа Псалтира. Съдържаше всичко 375 псалма. И заля ги Давид с олово и ги хвърли в морето. Рече: „Ако това слово е истинно, да излезе от морето!“

Псалтирът престоя в морето 70 години. След Давидовата смърт Соломон хвърли мрежа и извлече оловото. И намери Псалтира със 153 псалма. Тях той възвести на света. И изпълни се светът с псалтирските писания.

Така и Господ наш Исус Христос в последно време хвърли мрежа на това място и улови 153 риби. И както Соломон изпълни целия свят с Псалтира, така и апостолите напълниха целия свят с правата божествена вяра. Рибите бяха Новият завет и Христовото кръщение. На нашия Бог слава във вековете, амин.

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: ЦАРСТВО СОЛОМОНОВО

Соломон седна на престола на своя баща Давид, когато беше на 12 години. И сияеше в Израил с всяка добродетел и с царския си чин. […]

Соломон взе за жена дъщерята на фараона. Издигна и стени около Йерусалим и ги укрепи. Бог му заповяда в сън да помоли за каквото пожелае, а той поиска премъдрост и разум. Тази молба беше угодна на Бога и той му даде премъдрост, каквато не даде на никого другиго. Обеща му това да му донесе богатство и слава, и победа над враговете. „Само ако спазваш заповедите ми“ – каза. Когато беше това, при него дойдоха две жени, за да отсъди за детето им. И създаде Притчи в три хиляди думи и Песен на песните в пет хиляди думи. И така, Песен на песните с тълкувания записахме в края на книгата. […]

А Соломон написа за силата и ползата от всички билки, като започна от кедъра даже до исопа, който е до стената. Разказа в писание за природата на четириногите животни, а и за птиците и за рибите. А също съчини и написа Премъдрости. Съчини и някакви слова, които се казват „емподи“ и изгонват бесове. Остави клетви, които забраняват на бесовете и ги прогонват. Йосиф [Флавий], като видя това, ни разказа: „Някой си Елеазар от моя род имаше пръстен, а под камъка на пръстена имаше корен от билките, за които Соломон беше разказал. И като поставеше този пръстен в ноздрите на бесновата, бесът веднага излизаше от него, защото той знаеше и забраната, която казваше на обладаните от бесове, и бесът повече не се връщаше. А Елеазар поиска да разкрие тази истина, наля чаша вода пред царя, доведе бесновата и изгони беса. И каза на беса, който излезе: Излей тази чаша! Бесът изля водата и никой от всички, които гледаха, не видя кой изля водата.“

За храма, който изгради в Йерусалим:

Като отмина четвъртата година от царуването на Соломон, той започна да изгражда храм. А тогава беше четиристотин и четиридесетата година, откакто евреите излязоха от Египет. За изграждането му пише Йосиф в четвърта книга Царства – колко е височината или дължината, и за златните херувими, които са вътре в олтарите, и за ковчега, и как Соломон направи

море от мед и купели, и как олтарът беше меден, а светият престол беше от злато, и колко златни съда принесе Соломон и колко сребърни. Храмът беше завършен за седем години. Донесоха и кивота, който Мойсей направи, и скинията, и свещените съдове, и ги поставиха в новия храм. […]

Царят идваше към кивота, а хората го следваха. Левитите пречистваха с поръсване на вино и розова вода и кадяха, и поставиха кивота в средата на светия олтар. В кивота бяха двете каменни плочи (скрижалите) със свещения текст. Поставиха го между двата златни херувима и излязоха. Храмът се изпълни със слава и облак го покри, а от облака се разбра, че Бог пребивава вътре в храма. Царят се възрадва от това и отправи благодарност към Бога, благослови хората и се помоли на Бога да чуе всички, които бяха там и ядяха и пиеха с него. След това извърши жертвоприношения на Бога, дойде огън свише и ги изгори. Като видяха това, хората благодариха на Бога.

И беше празник с голяма почест. […]

След това Соломон изгради многоценни и сияйни палати, а изгради и други градове. Изгради и стените на Йерусалим и ги извиси толкова, че закриваха хълма от слънчевата светлина сутрин и вечер. Подчини тези, които живееха на планината Ливан, и им нареди да плащат данък. Асирийският цар Ахирам изпрати до него трудни и неразбираеми думи, за да ги разтълкува. Помоли за тяхното тълкуване и той ги разкри, а и яви дълбочината и смисъла им. Така Соломоновата премъдрост се показа пред целия свят. Като научи това царицата на Египет и Етиопия, пожела да чуе Соломоновата премъдрост. Тръгна от своята страна и отиде при Соломон в Йерусалим, а той я прие с всяко почитание. За каквито и премъдри слова да го попиташе, той отговаряше точно. А царицата се удиви на палатите и щедростта, която Соломон прояви на угощението. Чудеше се и на устройството на царството му и на жертвите в храма, и на благочинието на жреците. И дари на Соломон злато и скъпоценни камъни, и благовонни масла, и балсамови корени. Оттогава те бяха засадени в Палестина и имаше и там балсам. А Соломон ѝ дари много блага и тя си отиде в своята земя. Соломон беше благочестив, повече от всички царе преди него, и достоен във всичко друго. Направи и книга, наречена „Църковник“. А се потруди и направи много здания и прекрасни градини, за които се посочва в книгата „Църковник“. […]

Соломон направи това и много други неща. Но не изпълни докрай Божия закон, а се отдаде на похотта на плътта и насладите, и на желанието към жените. Защото не се насити на онези, които бяха от неговия народ, а имаше и много от чужди народи. И заради плътската похот започна да се кланя на идолите, в които вярваха онези народи. А броят на жените – княжески дъщери, които Соломон облада, беше 700, и 300 наложници, и дъщерята на египетския цар. […]

Затова Господ Бог му каза: „Понеже не си изпълнил каквото ти заповядах, ще разруша твоето царство и ще го дам на твоя слуга. Заради твоя баща Давид ще те оставя да умреш като цар, а когато умреш, синът ти ще вземе каквото ти щеше да вземеш. И няма да взема и от твоя син цялото царство, а ще му дам да управлява само два рода и Йерусалим, а десет рода не ще държи в ръцете си твоят род.“

Соломон умря на 52 години, а царуваше 40 от тях. На 12 години стана цар. Това пише в третата книга Царства. А Йосиф казва, че Соломон живя 94 години и от тях царува 80 години в благочестие и голяма слава, но в старостта беше нечестив, защото се съчета с чужденки и се поклони на идоли и им принесе жертва.

СЛОВО ЗА ЧЕСТНИЯ КРЪСТ И ЗА ДВАМАТА РАЗБОЙНИЦИ ОТ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ

1. Адам беше пред райските двери в Едем. Когато неговите дни се приближиха до смъртта, той тежко заболя. Синът му Сит каза на майка си: „О, майко моя, ти добре го познаваш, кажи ни, защо нашият баща така боледува?“ Ева рече: „Сине, той винаги копнее за райските блага; когато си спомни за тях, боледува.“ Сит рече: „Ще ида в рая и ще донеса от него на моя баща, та да се успокои неговата болест.“ Отиде и извика с плач срещу рая. Архангелът му донесе клон, от който Адам беше ял, и рече: „Ето дървото, което опрощава грехове; това дърво прогонва нечисти духове; това е просвещение на незнаещите; който вярва в мене, не ще се заблуди.“ Сит взе дървото, което му даде ангелът, и го занесе на баща си Адам. Когато го видя, Адам го позна, въздъхна дълбоко и рече: „Това е дървото, заради което бях изгонен от рая.“ И като го взе, сви си венец. После го положиха с венеца в земята. И израсна дърво от венеца, което беше много високо и пречудно по ръст, на три се разклоняваше и в едно събираше, и беше по-високо от всички дървета.

2. За второто дърво, на което бе разпънат верният разбойник. От това дърво изнесе клон река Тигър из рая. То се спря на пясъка. Когато Сит пожела да помене своя баща Адам, архангелът му показа дървото. И той запали огън на реката, наречена Илой и направи помен на своя баща. Този огън няма да угасне до векове. Гори непрестанно и люти зверове го пазят. Когато Лот съгреши, отиде при Авраам на покаяние. Авраам, като чу, ужаси се много и пусна Лота да загине: „Иди и донеси от огъня, който е край река Илой.“ Лот отиде и намери зверовете заспали. Той взе три главни и ги занесе на Авраам. И видя ги Авраам, и се зачуди, и му заповяда да ги посади на високо място и да ги полива с вода. „Когато главните покарат, тогава ще си простен от греха.“ А водата беше далече; три пъти на ден Лот донасяше и поливаше. И така главните се хванаха и пуснаха лист. Израсна пречудно дърво и много красиво.

3. За третото дърво, на което бе разпънат неверният разбойник. От същото дърво изнесе клон потопната вода. Когато водата се оттече, дървото остана при река Мера. И когато Мойсей изведе израилтяните, нямаше какво да пият, тъй като водата беше горчива. Мойсей се наскърби, понеже не намираше вода, и се помоли на бога. Ангелът му показа дървото и това

дърво лежеше ничком. Мойсей взе дръвчето, направи кръст и го посади в реката. И водата стана сладка от дървото. Израсна дърво красиво, голямо и пречудно.

4. Въпрос: Как се заченаха тези дървета? Отговор: Когато Бог садеше рая, тогава нямаше ангели, съществуваше само Сатанаил. Сатанаил крадеше от всички каквото Бог заповядваше да сади. И отиде и го пръсна сред рая. Бог рече: „Тук ще бъда аз и моето тяло, а ти ще бъдеш прогонен.“ Като излезе вън, Сатанаил рече: „Господи, благослови, което насадихме.“ Бог рече: „Тук съм аз посред рая.“ Когато Сатанаил отиде да види своето дърво, тогава почерня и стана дявол, дървото го изгони от рая. Дървото израсна на три разклонения. Едното стъбло – Адам, второто стъбло – Ева, а третото по средата – сам Бог. Когато Адам и Ева съгрешиха, тогава Адамовата част падна в река Тигър и тя го изнесе, а Евината част остана в рая, та когато стана потопа, тя излезе от рая с потопната вода. А като изсъхна наводнението, дървото остана край Мера.

5. Въпрос: Как се събраха тези дървета в Йерусалим? Отговор: Когато Господ Бог поиска да съгради дом Божи свети Сион, той прати на Соломон пръстен да владее всички демони и да създава дом Божи – свети Сион. Соломон търсеше дърво да покрие църквата. Показаха му дървото, което Мойсей посади в Мера. И отидоха, отсякоха го и с 80 бивола го превозиха. При Йордан притъмня, стана голяма буря, потопи дървото в Йордан и не можаха да го намерят. Тогава отидоха при дървото, което бе израсло от главните. Там имаше много хора, всичко 3000 души, вярваха в дървото, защото правеше големи чудеса. Всички мислеха, че на него ще бъде разпънат Бог. Когато Соломон искаше да отсече дървото, хората не му даваха: „О, Соломоне, не ти разрешаваме да отсечеш това дърво на живота. Къде си видял три покарали главни и чудо голямо да правят? Мнозина намират от него спасение, понеже на него ще бъде разпнат Христос.“ Соломон уби мнозина и отсече дървото, за да го занесе в Йерусалим. Хората вярваха в дървото, събраха се всички при него и откараха го в Йерусалим, като го гледаха и плачеха. И внесе Соломон дървото в храма, но то не прилегна, гдето искаха да го поставят, и Соломон се опечали. Чу и Сивила за дървото, дойде да го види, седна на него и се изгори. Тогава Сивила рече: „О, триклето дърво!“ Хората едногласно извикаха: „О, триблажено дърво, на него ще се разпне Господ!“ Така Соломон издигна дървото в църквата и после го остави.

6. Един мъж на име Елисей дялаше дърво над Йордан. Секирата му падна и се заби на дървото, което бе потънало в Йордан. Той дойде и съобщи на Соломон. Соломон отиде, извади дървото, позна го и го пренесе в Йерусалим. Внесе го в църква, но не прилегна. Тогава го сложиха пак при другото дърво. Соломон рече: „О, велико чудо, тези дървета са пречудни с височината си, а са негодни. Къде ще се намери от тях по-голямо?“

7. Соломон попита демоните, които държеше с Господен печат, и те рекоха: „Знаем едно дърво, но то е далече в Едем, много чудно, предивно,

страшно ни е да говорим за него.“ Соломон рече: „Завързвам ви аз с Господния печат, който ми даде Бог! Идете, хванете го за върха и за корена и му го донесете тук!“ Демоните отидоха, извадиха дървото с корена и откриха Адамовата глава, която бе в корена. Донесоха го в Йерусалим. Отсякоха дървото от корена и го премериха; на земята прилягаше, а в църквата малко не достигна. Соломон рече: „О, велико и предивно чудо! Три дървета намерих, които нигде не ще се намерят, и големи чудеса правят; всички те като че са от едно дърво.“ Той ги остави в църква и постави стражи, които да ги пазят. Соломон запита демоните: „Колко е от Едем до Йерусалим?“ Демоните отговориха: „50 хиляди и 63 мили.“ Демоните бяха премерили и установиха така.

8. А главата на Адам стоеше в корена и никой не я знаеше. Соломон излезе лов да лови. И настигна го неочаквана буря. Един слуга носеше горната дреха на царя, но се беше отдалечил от него. Той видя една пещера и влезе в нея; със себе си водеше хртка и ястреб. И като седеше, видя, че пещерата бе от кост, а не от камък. Когато бурята престана, момъкът излезе и намери царя. Соломон запита: „О, човече, защо ми отнесе дрехата, бурята ме измокри. Кажи ми, ти защо не си засегнат от бурята?“ Слугата му отговори: „Господарю, видях пещера и влязох в кея. Конят ми остана да стои вън, а аз с хртката и ястреба влязох. И видях, че пещерата е от кост, а не от камък.“

На сутринта царят отиде и очисти костта от коренищата и от пръстта. И разбра, че е Адамовата глава, и разбра, че е изнесена с дървото и как Сит даде клонче на Адам, когато Адам умираше.

9. Въпрос: Какво беше това дърво? Откъде го взе ангелът и даде на Сит? Отговор: Когато Сатанаил крадеше от Господа, Господ му рече: „Ти крадеш от мене, но нека това да ти бъде за проклятие!“ И го изгони. И израсна дърво тройно – Адамова част, Евина и по средата сам Бог. Адамовото дърво изнесе река Тигър, а ангелът даде на Сит Господнята. Сит донесе на Адам и Адам си сви венец. От венеца порасна това дърво. Евината част изнесе потопът.

10. Соломон позна, че това е Адамовата глава, и я донесе сред Йерусалим. Нареди да се съберат всички хора и им рече: „Както видите да правя, така и вие правете!“ И Соломон взе камък и рече: „Покланям ти се като на първо Божие създание.“ После хвърли камъка върху главата и рече: „Удрям те като престъпник Божи.“ Целият народ хвърляше камъни и създадоха еврейския литостротон; той стана сборище за целия Йерусалим.

Когато Господ наш бе предаден, заведоха при Пилат Христос и двама разбойници. Пилат заповяда да направят от тези дървета три кръста. И разпнаха Христос на дървото, което израсте от Адамовата глава, първия разбойник, верния, разпнаха от дясната страна на Христос на дървото, що порасна от главните, а неверния разбойник разпънаха от ляво на Христа на дървото, което израсна на река Мера, посадено от Мойсей.

3. Библейската история: Нов завет

Климент Охридски

ПОУЧЕНИЕ ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ

Братя, послушайте да ви разкажа, какво се е случило на днешния свят ден.

В този ден, братя, нашият Господ Исус Христос откри на учениците си своята божествена слава и показа властта, която има над живите и мъртвите; защото въпреки многото чудеса, извършвани от него, каменносърдечният еврейски народ не вярваше в него, но казваше: „Ако той беше Бог или Син Божий, не би нарушавал и потъпквал Мойсеевия закон, който ние сме получили от Бога; но той е противник на закона“. Виждайки пак чудеса от него, едни казваха, че той е Илия, а други – че е Мойсей или някой от древните пророци. Поради това учениците на Христа се смущаваха в мисълта си. Те знаеха, че Илия възлезе на небето, но не знаеха, дали той пак не е слязъл, като е приел друг образ. Знаеха още, че законодателят Мойсей е починал отдавна.

Понеже имаше такова неверие и спор между тях, потребно беше Господ да покаже на учениците си славата на своята божествена природа, за да не се смущават и те. Затова, като взе със себе си Петър, Яков и Йоан, изведе ги на планината Тавор и им откри, че той е Божият Син, та да не изпадат в смут и да не мислят напразно.

А когато Исус се изкачи на планината, лицето му светна като слънце и дрехите му станаха бели като сняг. И веднага им се явиха Мойсей и Илия, които беседваха с Христа: единият предизвестяваше страданията, които Христос ще претърпи заради нас, а другият говореше за закона, който им бе дал и който сам Господ преди въплъщението си бе написал със своята ръка. Но евреите не го спазваха и искаха да убият самия Законодател.

Учениците видяха неговата божествена слава и паднаха ничком, понеже не можеха да гледат блясъка на лицето му. И чу се глас от небето, който казваше: „Този е моят възлюбен Син, слушайте него!“

Братя, като чухме и ние този глас, нека не се леним, но да спазваме заповедите му. Господ каза: „Това ви заповядвам: да се обичате един друг, както аз ви обикнах и заради вас се въплътих. Бях гладен и жаден, и гол, жадувайки за вашето спасение. Заради храната, дадена от вас, аз ще ви

наситя с вечно, небесно ястие. И вместо простата дреха, която дадохте на бедния, аз ще ви облека в нетленна одежда.“

Братя, като чухте това, не правете сърцата си безчувствени към бедните: защото не на тях даваме, а на самия Христос, нашия Бог. Като очакваме милост от него, нека побързаме да се покаем, защото не знаем, кога ще дойде смъртният ни час. И ако той ни намери в злото и непокаени, то заради какво ще бъдем очистени от греха? Нали след смъртта вече не ще можем нито да се каем, нито да помогнем на бедни, нито да спазваме заповеди. Затова нека побързаме и да бъдем готови преди смъртния час да намерим чест и милост, та и на нас да каже Господ: „Добри и верни рабе, в малкото си бил верен, над много ще те поставя; влез в радостта на господаря си“ чрез Иисуса Христа, нашия Господ, на когото е славата.

Климент Охридски

ПОУЧЕНИЕ ЗА ВЕЛИКДЕН

Възлюбени братя и синове,

Послушайте да ви разкажа за славата и честта на тоя ден, в който Господ, нашият Бог, победи дявола и като разруши силата на смъртта, възкръсна от гроба като безсмъртен и заедно със себе си възкреси всички умрели праведници. И сега той ни призовава чрез пророка, който казва: „Дойдете да запеем на Господа и да възкликнем към Господа Бога, нашия Спасител; да застанем пред лицето му със славословие, с песни да възкликнем към него“; защото той слезе от небето, за да потърси заблудилия се и да спаси погиналия човек. Ние бяхме като овце, които нямат пастир; бяхме поробени – за разграбване от вълците, тоест бесовете. Но не можейки да търпи това, нашият Господ Исус Христос, като наклони небесата, слезе при нас и се облече в наша плът, за да я изцери от тлението, в което изпадна нашият прародител Адам, престъпвайки Божията заповед в рая, прелъстен от змията. Оттогава смъртта влезе в нас и ние станахме роби на греха. Ето, заради това Господ дойде: при болните – лекар, при пленниците – освободител, при седящите в тъмнина – незалязваща светлина, при мъртвите – безсмъртен живот, та умрелите поради Адам да оживеят чрез Христа. Той е нашият мир; той е, който чрез въплъщението си ни примири със своя Отец и претърпя заради нас доброволни страдания. Той пострада за нас с тяло, бидейки по божествената си природа неподчинен на страданието. Понеже не можеше без страдание да очисти тази плът, която се беше подчинила на страстите и на тлението, поради това Господ беше прикован на кръста и вкуси жлъчка и оцет, за да ни избави от горчивото вкусване, което прародителят Адам извърши някога в рая. Понеже поради онова вкусване от дървото ние отпаднахме от рая, затова безсмъртният Бог пожела да бъде разпънат на кръст, премахвайки чрез Кръстното дърво древното проклятие върху нас. Безсмъртен по божествената си природа, той с тялото си изпитва смърт заради нас, за да ни оживи и да ни освободи от веригите на смъртта.

Слънцето потъмня, като видя Господа разпъван, луната стана червена като кръв, земята се потресе, скалите се разпукаха, гробовете се разтвориха и много тела на починали в Господа светци възкръснаха и се явиха на

мнозина. Господ пък, като слезе в ада, унищожи властта му, отне неговите пленници и възкреси заедно със себе си всички праведници още от първия Адам.

Затова, братя, благоприятно време е да приведем думите на пророка и да извикаме заедно с него: „Този ден Господ е сътворил: да се зарадваме и да се развеселим в него!“ Хубаво е да се радваме на неговата предивна милост, която той извърши днес за нас.

Днес Господ със смъртта си унищожи врага и възкръсна като от сън. Той разля безсмъртие и живот за човешкия род.

Днес вратите на ада се сринаха и затворените в него, озарени от неизказана светлина, възкръснаха и заедно с ангелите ликуват и пеят:

„Слава на Бога във висините,
и на земята мир,
между човеците благоволение!“

Днес с радост ликува нашият прародител Адам, потъпква първото проклятие и простира ръце заедно с Ева, възкръсвайки в Господа.

Днес небето и земята се изпълниха с радост и като се обединиха, събират за радост безплътните сили и човешкия род.

Днес апостол Павел високо възвестява: „Христос, нашата Пасха, бе заклан за нас“.

Днес Църквата с възвишена проповед високо зове, казвайки: „Дойдете, чеда, послушайте ме: на страх от Господа ще ви науча!“

Къпалня е приготвена, обновяваща овехтелия поради греха си човешки род.

Божия трапеза е приготвена, предлагаща Божия агнец, който взема върху себе си греховете на целия свят – Христос, нашия Бог, заклан заради нас и раздаван на всички вярващи за опрощение на греховете и за вечен живот.

И тъй, братя, нека не се лишаваме поради кратковременната похот и поради злоба от това велико и неизказано тайнство, установено за наше спасение. Но с чиста душа и тяло, с благоговение и мир да пристъпим и така да се насладим духовно от пресветото Тяло и Кръв Христови. Като приемем пък светото Причастие, нека оставаме чисти, очиствайки се от всеки грях, а не да се връщаме към предишните обичаи, „както псето се връща на своята бълвотина, или както изкъпаната свиня пак се окалва, валяйки се в калта“. Не, братя! Да не бъдем такива! Нека останем така, както Христос ни изкупи със своята кръв – чисти, непорочни, съвършени в Божията любов, като прославяме заедно Отца и Сина и Светият Дух, сега и всякога и вовеки.

Климент Охридски

ПОУЧЕНИЕ ЗА РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО

Братя,

Настана време за нашето спасение. Ето, духовното жилище на Слънцето-Христос засия за нас, които седим в греховната тъмнина.

Днес, братя, изгря радост за целия свят.

Днес внучката и господарката на прародителя Адам чрез рождението си разрушава адските окови.

Днес се роди тая, която унищожи проклятието към Ева.

Днес започна обновяването на целия свят.

Днес бе разорена древната измама и за новите люде засия нова блага вест.

И наистина, чрез престъплението на жена ние бяхме изгонени от райската градина, но и пак чрез рожба на жена се връщаме отново в рая; защото Ева бе послушала съвета на змията, а пресветата Богородица роди Христа, който уби змията. Господ не можеше да гледа да бъдем роби на врага поради срамните ни дела, но наведе небесата и като милостив слезе, за да ни потърси по благоволението на Отца и чрез осенението на Светия Дух, както свидетелства евангелист Лука. И така дойде в света Бог, ипостасната премъдрост на Всевишния, Божият Син, който е единосъщен с Отца и еднакво прославян заедно със Светия Дух, и стана едновременно Бог и човек, за да спаси човека. Но за човека не беше възможно да се спаси, ако не получеше от самия Творец обновление. И наистина, Господ понесе върху себе си нашите немощи и взе нашите болки, и пожела да бъде беден заради нас, да бъде странник, а и поруган, та чрез своята бедност да ни обогати.

Ето защо, братя, когато видим странник, или беден, или гол, или гладен, и ги отминем, без да им сторим някое добро, да знаете, че сме отминали с презрение самия Христа, а себе си сме лишили от вечните блага. Да, братя, лишихме се от вечните блага поради жалкото скъперничество; защото всеки има или дава не свое, но Божие. Затова поне от Божието да дадем достатъчно. Той не иска от нас имот, нито нещо непосилно за нас, но храна и проста дреха и чрез малкия излишък да получим милост от Господа. Нали е казано: „Бъди милостив, за да бъдеш и ти помилуван!“ И още:

„Не ще има милост за оня, който не е проявил милост“. Не си отмъщавайте, възлюбени, защото пророкът казва: „От Божието лице бива изричано отмъщението; аз ще отплатя – казва Господ“. И пак апостол Павел казва, убеждавайки ни: „Не се опивайте с вино, в което няма спасение; но повече се изпълняйте със Светия Дух, като се назидавате с псалми и с песни Давидови“. И пак, възпирайки ни от гняв, той казва: „Гневете се, но не грешете; и слънце да ви не залязва гневни; не давайте място на гнева“.

И тъй, като покорите всичко под нозете си, препашете се с доброта, обич, кротост, чистота, трезвост и милост, защото тя покрива много грехове чрез Исуса Христа, на когото да бъде слава сега и всякога и вовеки!

ДЕТСТВОТО НА НАШИЯ ГОСПОД, КАК РАСНА И КАК ПРАВЕШЕ ЧУДЕСА (ДЕТСТВО ИСУСОВО)

1. Аз, братя, Тома израилтянинът, известих на всички от народа да знаете как нашият Господ направи голямо чудо по време на детството си.

2. Исус Христос се роди в страната, която се нарича Витлеем, в града Назарет. Когато беше на пет години, играеше като дете с еврейските момчета. Там течеше една речица, Исус събра чисти клонки и макар млад, стори следното: взе кал и направи 12 птичета. Когато Исус направи птичките, беше събота и имаше много еврейски деца, които играеха с него. Един от юдеите, като видя какво върши Исус в събота, отиде да извести на баща му Йосиф, казвайки това: „Твоето момче играе край речицата. То взе кал и направи 12 малки птичета – и така оскверни съботата." Исус плесна с ръце и рече на птиците: „Литнете, възпейте и помнете мене живия." Птичетата веднага литнаха и като летяха, пееха. И видяха хората, ужасиха се и отидоха да съобщат на другите за видените чудеса, които направи Исус.

3. В това време синът на книжника Ананий беше там с баща му Йосиф. Той взе върбова пръчка и развали вирчето, което Исус беше направил, и водата изтече. Когато Исус видя вирчето развалено, не му стана добре. И му рече: „Нечестиви и неразумни содомянино, какво ти пречи моето вирче и моята речица? Още сега да изсъхнеш като дърво и да не даваш нито плод, нито листа!" И в същия момент детето изсъхна. Като побягна, Исус си отиде вкъщи, а родителите на отслабналия дойдоха, оплакаха младостта му и говореха на Йосиф: „Такова ли дете имаш!"

4. Когато друг път Исус вървеше, друго момче тичаше след него и скочи на рамото му. Исус се разгневи и му рече: „По своя път да не достигнеш до дома си!" Момчето веднага падна. Родителите му горко заплакаха и рекоха: „Откъде се взе това момче, готово да направи всичко?" Те срещнаха родителите на Исус и рекоха на Йосиф: „Ти, който имаш такова момче, не бива да живееш с нас в този град. Ако ли искаш да живееш с нас, учи го да благославя, а не да кълне нашите деца."

5. Като повика Исус, Йосиф му каза: „Защо кълнеш така чуждите деца да страдат много и да ни мразят? Ще ни изгонят от този град." Исус рече на баща си: „Аз зная, че това не са мои думи, но ще премълча заради тебе, татко, а те нека получат според делата си." И гледащите веднага ослепяха

и много се уплашиха. След това не смееха да го гневят, защото каквото и да кажеше, зло или добро, сбъдваше се. А Йосиф, като видя какво прави Исус, разгневи се, хвана го за ухото и го опъна. Момчето Исус възнегодува и му рече: „Достатъчно ти е да ме търсиш, побойнико, наистина ли знаеш, че съм твой? Ти не ме оскърбявай, защото аз съм твой и при тебе ще дойда.“

6. Тук стоеше един учител на име Закхей, слушаше какво казва Исус на баща си и много се чудеше, че момчето говори такива думи. Като дойде бързо, рече на Йосиф: „Имаш мъдро дете. Доведи го и дай да го науча на книга и мъдрост, да слуша старците, да обича другарите си, да поменува дедите си и да почита родителите си, за да бъде и той почитан и обичан от своите деца.“ Йосиф се ядоса и рече на учителя: „Та кой може да го научи?“ А Исус рече: „Какво ми говорите, аз ви зная кои сте и кога сте се родили. Истина ти казвам, учителю, че когато ти се раждаше, аз съществувах тук и те знаех, преди да се родиш. Ако ти, учителю, искаш да бъдеш съвършен, послушай ме и аз ще те науча на премъдрост, която не знае никой освен мене и оня, който ме изпрати при вас да те науча. Защото аз съм ти учител, а ти ще се наречеш мой ученик, понеже аз зная колко години си живял и колко още ще живееш. И когато видиш моя кръст, ще повярваш, че реченото от моя баща е истина. И ще повярваш, че аз съм господар на всичко, а вие сте чужди.“ Присъствуващите тук деца слушаха, чудеха се и високо извикаха, казвайки: „О, ново и преславно чудо! Това момче няма още пет години, а говори такива думи. Никога не сме чували да говори така нито архиерей, нито законоучител, нито книжник, нито фарисей, нито пък друг някой, както това дете. […]

7. Няколко дни по-късно Исус играеше по зида на кулата. През прозореца проникна слънчев лъч. Исус скочи и седна на лъча. Друго дете видя и поиска и то да седне с Исус на лъча, но падна от кулата и умря. И като видяха останалите момчета, които бяха с него, затекоха се да обадят на родителите му, че детето им е паднало от кулата. Родителите на умрялото дойдоха и казаха на Исус: „Ти си съборил нашето дете.“ Исус отговори: „Не съм го блъснал аз, но то само поиска да скочи и да седне на лъча и падна.“ Но родителите взеха Исус и го заведоха в съдилището. Те крещяха пред съдията срещу Исус, казвайки: „Този уби нашето дете и е виновен за кръвта му.“ А съдията попита Исус: „Ти ли уби детето?“ Исус отговори: „Питайте самия него.“ А те рекоха: „Как ще питаме разкъсано тяло и счупени кости?“ Тогава Исус го улови за ръка и рече: „Еноний, така беше името му, стани и кажи кой те блъсна.“ Детето веднага скочи пред всички и рече: „Не ме събори Исус, аз сам паднах.“ Като видяха това всички, които бяха в съдилището, чудеха се. А родителите на детето прославиха Бога, извършил чудо, и се поклониха на Исус. […]

9. Като навърши шест години, майка му го прати да налее вода и да я донесе в къщи. А Исус изпусна съда и го счупи. Тогава простря дрехата, с която бе облечен, напълни я с вода и я занесе вкъщи на майка си. А майката, като видя мъдростта и чудото, което Исус направи, целуна го.

11. По това време Исус беше на осем години. Баща му дялаше един чукан за врата на някой си богаташ на име Тектон, но не беше по мярката, защото едното дърво беше късо. И Йосиф много се наскърби. А Исус рече на баща си: „Не скърби за това, а постави там двете дървета равно.“ Йосиф направи така, както му заръча Исус. И като потегли късото дърво, Исус го изравни с другото. „Направи сега, каквото искаш.“ – каза той. Тогава Йосиф взе детето, целуна го и рече: „Боже, блажен съм, че имам такова дете, което ми даде Бог.“ […]

13. На следната година друг учител, приятел на Йосиф, рече: „Доведи го при мен, за да го укротя и да го науча на мъдрост.“ Йосиф отговори: „Ако можеш да го укротиш, вземи го и го учи.“ Детето стана и отиде в училището, намери на полицата книги и ги разтвори, но не четеше онова, що бе писано в тях. Отвори устата си и говореше, с Дух Свети ги учеше на закон. Онези, които бяха там, го слушаха и се молеха да им говори повече. Много народ се беше събрал при Исуса и се чудеше на неговата красота, на учението му и на правилността на словата му – как говореше едно дете такива неща. Баща му като чу, уплаши се, изтича в училището и разбра. Учителят рече: „Йосифе, да знаеш, брате Йосифе, предаде ми ученик, а аз намерих учител. Защото той е изпълнен с премъдрост и благодат, дивно нещо има в него. Вземи го, брате, и го заведи у дома си!“ Исус като чу това, което учителят каза на баща му, веднага се засмя и рече: „Понеже право каза, заради тебе и онзи човек (прокълнатия учител) ще се спаси.“ И учителят се излекува.

14. Малко дни след това, когато Исус минаваше край строящ се идолопоклонски храм, падна една керемида и го удари. Исус рече: „Събори се, зло създание!“ В този час той се събори до основи. И пак рече Исус: „Да се съзида добро здание, не за демонско жилище.“ И веднага се създаде много изкусно.

15. Друг път Исус се разхождаше между евреите и запита: „Къде са ви децата?“ Те отговориха: „Играят в свинската кочина“ – бяха се затворили в кочината. Исус пристъпи към кочината и каза: „Какво има тук?“ Те (децата) отговориха: „Свине.“ А Исус рече: „Нека станат свине!“ И станаха свине.

16. Друг път Исус отиде при един лекар и започна да се учи да лекува. Там идваше сляп човек с едно око, и то повредено. Веднаж слепият човек, като дойде, не намери лекаря, тъй като беше излязъл някъде далече. Завари обаче Исус, който му рече: „Чудя ти се, човече, как тъжиш за болното око, а за невиждащото не се грижиш.“ Като чу тези думи, човекът се зачуди и каза: „Какво да направя?“ Исус му отговори: „Искаш ли да те излекувам?“ Той му рече: „Искам.“ Тогава Исус се докосна до неговите очи и сляпото око прогледна, а болното оздравя. Човекът донесе на лекаря хляб, вино и други дарове. Лекарят видя, че той има две очи, и не го позна. Чудеше се за кого ли бяха донесени даровете. Запита го: „Кой си ти, който ми носиш тези неща, не те познавам“. Човекът му каза: „Не ме ли познаваш, имах едно око и се лекувах при тебе.“ Лекарят се зачуди и запита: „Как оздравя,

защото и двете бяха повредени, и с двете не виждаше.“ Той му съобщи истината: „Твоят добър ученик излекува очите ми.“ Лекарят запита: „Как стана, как те излекува?“ Той му разказа: „Търсех тебе и не те намерих, но сварих тук твоя добър ученик. И като ме погледна, рече ми: „Чудя ти се, човече, как тъжиш за болното око, а за сляпото нехаеш.“ Аз слушах и рекох: „Та какво мога да сторя?“ А той: „Ако искаш, ще те излекувам.“ Аз казах: „Искам.“ И докосна се до очите ми, и затвореното ми отвори, а болното излекува“. Лекарят възревнува в ума си, изпрати излекувания човек, после повика Йосиф, наречения Исусов баща, и му каза: „Вземи своя син и го отведи, тъй като знае цялото лекарско изкуство.“ Йосиф взе детето си и го заведе у дома си.

17. Йосиф изпрати сина си Яков да свърже храсти и ги донесе вкъщи. Детето Исус също отиде с него. И ето, люта змия клъцна Яков по ръката. Ръката се вцепени и не можеше да се прегъва. Исус дойде, духна върху ухапаното място и тогава ръката му се отпусна, а змията умря.

18. Случи се, че умря друго дете у съседите и майка му плачеше. Исус, като чу, че плачът бе силен, завтече се веднага и видя детето мъртво да лежи върху скута на майка си. Исус докосна гърдите му и рече: „На теб говоря, детенце, не умирай, но жив да си у своята майка!“ И веднага детето се надигна към него. Исус рече на жената: „Вземи детето си!“, а на него каза: „Помни мене, Исуса!“ Хората, като видяха, удивиха се и рекоха: „Наистина в това дете виждаме да живее или Бог, или ангел, защото всяко негово слово се превръща в дело.“

19. Когато Исус беше на 12 години, според обичая на празника Пасха отиде с другари да приеме пасха. Йосиф и Мария се завърнаха вкъщи, а момчето Исус остана в Йерусалим. Неговите родители не разумяваха какво прави, мислеха, че е с дружината. Като измина деня, отидоха да го търсят сред другарите, но настъпи утрото и те не го намериха. Върнаха се в Йерусалим и скърбящи го търсеха. След три дена го намериха в църквата да седи сред учителите, които слушаха закона, който четеше, питаха за него и искаха да го разберат. И всички слушатели внимаваха. Всички се чудеха как това дете обяснява на старейшините и учителите, като им тълкува главите на закона и пророческите притчи. Майка му Мария дойде и му каза: „Защо ни стори така, чедо?“ Исус отговори: „Че защо ме търсите, не знаете ли, че съм в тези неща, които са на моя Отец; в тях подобава да бъда с книжниците.“ Фарисеите запитаха майка му: „Марийо, ти ли си майка на това дете?“ Мария отговори: „Аз съм.“ Рекоха: „Блажена си между жените и блажен е плодът на утробата ти! Такава голяма мъдрост никога не сме виждали, нито чували.“

4. Свещената история и историята на България

ТРОЯНСКА ПРИТЧА

(откъси)

Имаше някога един крал, който се зовеше Фрикс и беше много богат. Веднъж той отиде на лов и му се случи да стигне до морското крайбрежие, гдето имаше хубава и много красива местност. И видя цар Фрикс, че там е хубаво, и почна да зида град (крепост), и го строи до старостта си, и го нарече на своето име – да се казва Фригия град. После крал Фрикс остаря и роди син по име Ил, комуто поръча да призижда града, а той почина от своя смърт. Крал Ил направи силно укрепление и след смъртта на баща си изгради повече от него, и това нарече по името си – Илион град. […] След това той роди син, крал Дардан, и му рече да строи още и почина от своя смърт. Дардан построи голямо укрепление и след смъртта на баща си призида повече от него, и нарече града по името си – Дардания град. Родилия му се син той нарече Троил, заръча му да зида и почина от своя смърт. Крал Троил построи повече от баща си и построеното нарече Троя град. Троил роди крал Приама.

Крал Приам имаше жена по име Хекуба госпожа. През една нощ тя видя сън, от който се ужаси, па като стана, разказа го на мъжа си и му рече: „Родих главня, която възлезе на небето и после, като се върна, падна в морето, от което излетяха искри, паднаха в града и изгоря Троя.“ Като чу това крал Приам, обмисляше какво може да бъде това и повика всички пророци и гадатели, мъдреци и боляри, простолюдни, малки и големи от Троя, да му изтълкуват съня. Те му казаха следното: „Господине кралю, жена ти ще роди син, за когото ще изгори градът Троя и ще се разори, та няма да остане камък на камък.“ Приам, като изслуша това, влезе в двореца и рече на жена си: „Хекубо госпожо, като родиш син, недей го отглежда, а заповядай да го убият.“ Госпожа Хекуба му отговори: „Господине кралю, доволна ще бъда, това така да стане.“ И когато тя роди син и го видя, че е много хубав и красив, смили се майката над чедото си и не можа да го погуби, но като го пови в коприна, заедно с много богатство, сребро и злато, даде го на един момък да го отнесе и хвърли някъде далече от града Троя. И слугата направи така. Един стар овчар намери детето и го занесе на жена си, която също беше родила син, и ѝ рече: „Отхрани ми това отроче.“ Така и стана. Намереният син бе наречен Парис Пастирев. […]

В това време се женеше крал Пелей за госпожа Тетида. Той покани при себе си храбри юнаци и момци, каквито чуваше да има по тази страна. Повика и Парис Пастирев и хубави госпожи. Като узнаха това три вили-пророчици, които бяха най-красиви в приморието, дойдоха и те на веселието. Само една госпожа по име Дискордия не бе поканена, защото беше свадлива: където отидеше, все крамола устройваше. Бидейки непоканена, тази госпожа намисли в сърцето си да причини някоя свада. Тя направи златна ябълка и на нея написа: Която от вас три госпожи пророчици е най-хубава, ней да бъде тази ябълка. После я даде на своя слуга и му рече: „Иди и я хвърли в градината на крал Пелей.“ След гощавката храбрите юнаци взеха от трапезата убруси (кърпи) и отидоха в кралската градина, гдето препускаха коне; там отидоха също и хубавите госпожи и най-напред трите вили-пророчици. Те намериха златната ябълка и прочетоха на нея думите, които казваха: на най-хубавата от вас сестра да бъде тази ябълка. Скараха се тогава поради това и бяха извикани на съд в Троя пред бога Феб (Аполон) и пред пророка Юпитер. И като застанаха пред тях и бяха запитани, рекоха: „Която от нас е най-хубава, ней дайте тази златна ябълка.“ Отговориха им съдниците: „Госпожи, за това ние не можем ви съди, но я идете пак при Парис Пастирев, защото там се е намерила ябълката, там и да се отсъди.“

Върнаха се тогава от Троя и дойдоха при Парис, комуто рекоха: „Господине, тази златна ябълка намерихме в градината на крал Пелей и прочетохме на нея писмо, което казва: която от вас е най-хубава, на нея да бъде тя.“ Юнона почна да говори така: „Присъдѝ за мене тази златна ябълка и ме обявѝ за най-хубава, защото съм властна с богатство, за да не бъде човек по-богат от тебе.“ После втората госпожа, която се викаше Палада (Минерва), рече на Парис: „Присъдѝ за мене тази златна ябълка и ме обяви за най-хубава, защото съм властна с юначество, да няма по-храбър юнак от тебе.“ Най-подир третата, чието име беше госпожа Венера, каза: „Присъдѝ за мене тази златна ябълка и ме обяви за най-хубава, защото съм властна с любов, та да направя да те обичат хубави госпожи и да ти дам хубавата Елена, царица гръцка, жена на цар Менелай, която е най-красивата в цяла Гърция, за която си чул още от по-рано, и да ти дам ново име – Александър-Парис, и да ти обадя кои ти са баща и майка – крал Приам и госпожа Хекуба от Троя, които са твои родители, а не си син на онзи старец пастир.“

Като чу това Парис Пастирев, зарадва се от все сърце и присъди златната ябълка на госпожа Венера. И като разбра от нея, че е кралски син, отиде да вземе прошка от овчаря, който му се бе нарекъл баща, па замина за град Троя. Когато се приближи до него, на река, наричана Ксант, той видя госпожа Венера и като я настигна, рече ѝ: „О, Венеро, люби ме, да те любя.“ Тя му отговори: „О, Александре-Парисе, сега ме любиш, но ще дойде време и ще ме оставиш.“ – „Венеро госпожо, ѝ каза той, няма да те оставя; ако направя това, нека тази река Ксант да потече назад.“ Първата му любов стана с Венера и взе венеца ѝ. И като тръгна за Троя, излязоха му

насреща троянските юнаци и госпожи, както и сам крал Приам и жена му Хекуба, които го приеха, въведоха го в двореца и се веселиха от все сърце за него.

[…]

Александър-Парис се молеше всеки ден на баща си крал Приам, казвайки: „Пусни ме на служба в Гърция, при цар Менелай и скоро ще се върна оттам.“ Старият крал не искаше да го пусне, но не можа да го задържи и го изпрати да служи при Менелай. Парис си направи свой кораб и като взе ценни дрехи, злато, бисер и много други различни дарове, качи се на кораба със своите служители. Той отплава по морето и отиде в Гърция, гдето се спря под двореца на Менелай. Този, като узна, излезе далеч да го причака и да го поздрави. Александър-Парис му рече: „Господарю царю, нека е известно на твое величество, че аз не дойдох да ти служа за злато или за сребро, или за друго някое богатство, но за да видя какви са пиршествата в твоя дворец и какво е тяхното изобилие.“ Менелай се зарадва за това от сърце и като го прие, въведе го в царския палат при царица Елена. Там те – Менелай, Александър-Парис и царица Елена, седяха на една трапеза и пиеха из една чаша червено вино. Па като вземаха убруса и умивалницата от трапезата, Парис написваше по бялата кърпа с червеното вино следните думи: „Елено царице, люби ме, да те любя.“ Елена знаеше книга, а Менелай не разбираше нито буква.

[…]

Александър-Парис продължаваше всеки ден да си пише на белия убрус с червено вино, а царица Елена мълчеше. Веднъж тя го повика в палата и му каза тихичко: „О, Александре-Парисе, не бивай така дързостен към мен, защото, ако узнае моят господар цар Менелай, зле ще те погуби.“ На това Александър ѝ отвърна: „Госпожо моя, Елено, знай, че за службата ми няма друга награда освен ти самата. Аз не съм дошъл да служа за злато или за бисер, защото само троянският палат туй го има повече, отколкото цялата гръцка държава. Госпожо Елено, готов съм да понеса мъчения, отколкото дълго време да страдам по твоята хубост.“ Царица Елена му рече: „О, Александре, не те обвинявам, но така подобава да се говори на юнак, който вижда такава хубост и люби.“ В този ден дойде вестител до цар Менелай да му обади, че ахайската област се била отметнала от неговата власт. Тогава той заповяда да се събере силна войска в Гърция и да потегли за палагийските области. Александър-Парис, като узна за това, престори се на болен и легна в царския палат, който беше украсен с коприна, злато и бисери. Менелай го повика да тръгне с него на война, а той отговори: „Господарю царю, сега съм много изнемощял, но като стана, на драго сърце ще те последвам.“ След това царят замина за война.

Веднъж Елена поведе девойките из града да играят хоро заедно с гръцките госпожи. Александър-Парис, като видя това, каза на слугите си: „Докарайте ми бързата катърга и като я докарате, искам да видя моя знак.“ Неговите юнаци изпълниха заповедта му и дигнаха на копие златния му шлем. Тогава Александър взе царица Елена под мишницата си, влезе с нея в кораба заедно със своите слуги и отплава по морето. Когато обаче стигна под града Троя и спря при Симоисовия бряг и троянските юнаци и госпожи узнаха за това, нито един от тях, даже слугите не пожелаха да му излязат насреща, защото знаеха колко кръв ще се пролее под стените на града за царица Елена. Причакаха го само неговите родители. Крал Приам улови Александър за ръка, а госпожа Хекуба хвана царица Елена и ги въведоха в своя палат.

Когато цар Менелай се научи, че Александър-Парис откраднал прекрасната Елена, отплава по море и стигна под Троя. Там той нищо не направи, само се много разядоса и се върна в ахайските области. Това като узна брат му цар Агамемнон, скоро събра войска и дойде при Менелай. Братята бяха много нажалени за големия срам, който им бе нанесен. Те събраха големи войнства за поход срещу Троя и пръв без заповед дойде Аякс, Теламонов син, с тридесет катърги на помощ; после пак без заповед пристигна и Паламид, Фриксов син, с тридесет кораба. Като узна това хитрият Одисей, син на Лаерт, престори се на луд и почна да оре пясък и да сее сол, та по този начин да не вземе участие в троянското кръвопролитие. Имаше и друг мъдър мъж по име Паламид, Фриксов син. Той пристъпи към царете и им рече: „Одисей наистина е умен човек и с такава хитрост се отмята от боя. Нека прочее хвърлят сина му пред оралото: ако Одисей е луд, той ще преоре детето си; ако ли не е, ще спре воловете.“ Двамата царе изпратиха Теламоновия син Аякс, който улови сина му и го хвърли пред оралото. Тогава Одисей спря оралото. Закаран от Аякс пред царете, Одисей им рече: „Пò бих желал да тичам с бясно куче три години по света, отколкото да гледам да се пролива толкова кръв под Троя за царица Елена.“

Ахил пък, синът Пелеев, най-храбрият от всички гърци, облече се в женски дрехи и се разхождаше с госпожите по градовете, за да се прикрие и да не участва в троянското кръвопролитие, защото знаеше колко голямо ще бъде то заради Елена. Двамата царе, като преброиха войската, тръгнаха по море с хиляда сто и седемдесет кораба и отидоха под Троя, гдето застанаха до хубаво крайбрежие, наречено Абакум.

[…]

Най-напред вървяха Аякс, син Теламонов, и Одисей, син Лаертов. Срещу тях излезе велемощният юнак крал Хектор и с него заедно храбрите троянци: Анхиз, Антенор и Хелен. Крал Хектор хвърляше своята стрела габилота и на един път потопяваше по три гръцки кораба. Аякс пък, синът Теламонов, защитаваше гърците със своя бляскав щит и така той запази

седемнадесет гръцки кораба от живия огън на Хектор. После изскочиха другите гръцки юнаци и войводи, поставиха червени знамена и бели шатри и се спряха на стан под Троя. […]

Тогава Менелай и Одисей […] повикаха гадателя Калхас и го запитаха: „Кажи ни коя сграда ще е потребно да се събори и по какъв начин можем да превземем по-лесно града?“ И отговори им се тогава: „Първо трябва да се доведе Ахил, син Пелеев; и докато стоят стражарницата във високата кула и статуята на госпожа Минерва, и големият камък над вратата, както са предсказали пророчиците, дотогава Троя не може да бъде превзета.“ Като чу това Одисей и като изложи живота си на опасност, направи стълба от ремен, завърза я и се качи нощем на троянската висока кула, отгдето взе статуята на госпожа Минерва, после отиде на троянската врата, уби крал Рез, който се намираше там, изкара белия му кон и се върна в гръцкия стан с голяма чест.

Зарадваха се тогава двамата царе и всички войводи и началници гръцки и изпратиха Одисей да намери Ахил. Търси го той на много места, по крайбрежия и градове, и най-после дойде на една хубава и много красива местност, наречена Халкидон, гдето се намираше хубава кула, в която пребиваваше крал Коета с пет дъщери и при тях шести – Ахил. Одисей се върна под Троя и им разказа как търсил Ахил по всички градове. Двамата гръцки царе и велможите се разядосаха за това и пак изпратиха Одисей за Ахил. Тогава Одисей си направи кораб, качи на него скъпоценен бисер, злато, златни одежди и красиви юнаци. Поведе и белия кон на крал Рез, а на коня постави светлото оръжие и щит, на който бе изобразен целият свят, слънцето, месецът, звездите, бурите и винаги лакомият за троянска кръв меч на крал Ореша. И отплава по морето да търси Ахил, и спря на същото онова крайбрежие, гдето живееше крал Коета. Като се научи за пристигането на госта, този крал излезе насреща на своя познайник, въведе го в палата си и седнаха да обядват на една трапеза. Като ядоха, Одисей рече на краля: „Господарю, нека е известно на кралството ти, че съм изпратен от двамата царе с даровете за твоите дъщери и мои сестри. Заповядай им прочее да дойдат на брега, да си вземат коя каквото пожелае.“ Кралят каза тогава на всички госпожи да излязат от двореца към морето. И почнаха те да си избират, каквото харесваха.

В това време Ахил стоеше и поглеждаше към коня като сокол към птица, па като мина край него, рече: „Този кон приляга за по-добър юнак, а оръжието за широките му плещи, щитът пък за неговата здрава ръка.“ Одисей чу това, сложи ръцете си на рамото Ахилово и рече: „О, божествена дево, недей се боя от Троя, която те очаква да я разрушиш.“ Така Одисей примами Ахил, поведе го за боя и пристигнаха на фригийското крайморие. Там се намираха юнаците на крал Хектор заедно с копиеносеца Телеспон, които искаха да погубят Ахил и Одисей. Обаче срещу тях излезе Ахил с белия кон и уби копиеносеца Телеспон и неговите другари, уби юнака Жеребон и Скадрион, и нечестивия Иермон, след което грабна госпожа Бри-

зеида, дъщеря Телеспонова, която беше най-голямата хубавица в троянските предели. Ахил я заведе под Троя и дойдоха в гръцкия стан с големи почести. В това време крал Хектор воюваше срещу гърците и всеки ден побеждаваше множество юнаци и погубваше велможи, но се страхуваше от гласа на Ахил.

Един ден Ахил се стъкми и тръгна с въоръжението си и със своя знак срещу крал Хектор. Като се срещнаха двамата юнаци, целунаха се, уловиха се за ръце и в този ден не искаха да се бият. В това време гърците бяха опленили троянските области и бяха докарали Хризеида, дъщеря на жреца Хриз, най-хубава в троянските краища. Когато я видя цар Агамемнон така хубава, взе я за себе си. Жрецът Хриз беше син на бога Феб (Аполон). Бог Феб, като узна за станалото, много се разгневи и със своето вълшебство направи голям мор по гръцката войска и мнозина гинеха. Тогава Ахил запита гадателя Калхас: „За какво ни се е разгневил бог, та ще загинем?“ – „Защото, отговори Калхас, цар Агамемнон е взел дъщерята на жреца Хриз, който е син на Феб; този бог е казал: Докато не върнат госпожа Хризеида на баща ѝ, морът не ще престане в гръцката войска.“ Като чу това Ахил, отиде при цар Менелай и му съобщи тези думи, после улови за ръка пленената Хризеида и я върна на баща ѝ. Агамемнон се разгневи и грабна пък той Ахиловата жена Бризеида. И Ахил кипна и не искаше да излезе в бой с Хектор. Двамата царе пратиха до него Одисей и Тевкър, които му казаха: „Господине, не се ядосвай, но вземи оръжието си и иди срещу крал Хектор, та да се отбие от гръцката войска. Ахил обаче нищо не отговаряше. Двамата царе му върнаха тогава госпожа Бризеида, която го убеждаваше и му говореше: „Пратиха ме двамата царе да ме приемеш назад и като оставиш гнева си, да излезеш срещу Троя на бой, та дано надвиеш Хектор.“ Ахил пак не отговори нищо.

[…]

Крал Хектор продължаваше да избива храбрите воини на Гърция, а Ахил седеше и гледаше, докато не дойде един негов слуга по име Патрокъл, който беше бозал едно мляко с него, и му рече: „Господин Ахиле, вземи своето оръжие и своя кон и излез със знака си срещу Хектор; ако не искаш, пусни ме мене с твоето оръжие и знак, та дано Хектор се отбие от нас.“ Ахил го пусна. Хектор, като забеляза неговия знак, уплаши се той и конят му и почна да бяга, но после се върна и рече: „Аз не се срамувам да умра от добър юнак“, след което почнаха да се бият. Хектор уби Патрокъл, завърза го за опашката на коня си и като мислеше, че това е Ахил, радваше се и го влачеше към Троя. Ахил видя това и много се нажали. Тогава той изпрати до майка си Тетида в Гърция да ѝ кажат: „Изпрати ми такова оръжие, каквото ми беше дала по-рано; ако ли не, ще занеса своята беззащитна глава под троянските стени и вече няма да ме видиш.“ Тетида, като чу това, отиде в планината при ковача Вулкан, под когото се намираха триста малки

дяволи, даде му много злато и му поръча да изкове по-скоро всякакъв вид оръжие. Вулкан направи бързо и хубаво поръчката и всичко бе изпратено от госпожа Тетида на Ахил под Троя.

[…]

На утрото крал Хектор се въоръжи за бой. Излязоха тогава пред него троянските госпожи, майка му госпожа Хекуба, жена му госпожа Андромаха, сестрите му Касандра и Поликсена и го възпираха да не отива на бой; той обаче не искаше да се откаже. Тогава Андромаха взе сина си и го сложи пред неговия кон, та дано се върне. И тъй като той не искаше да стори това, жена му го помоли да я почака малко. И като отиде в спалнята си, съблече своите копринени дрехи, облече се в черно, дойде при него и като застана пред коня, каза: „О, Хекторе кралю, знай, че ако се не върнеш сега, такива черни дрехи ще нося по тебе." Хектор не се съгласи, а излезе против Ахил, па като се срещнаха, съгласиха се да се не бият тоя ден, а да отсрочат за утрото. Тогава Хектор уби седем гръцки владетели. На другия ден крал Хектор и Ахил почнаха боя. Ахил се устреми срещу Хектор, обори го и го прободе. Този падна мъртъв на земята. Тогава Ахил го взе и го занесе в своя стан.

Като видяха това, троянските велможи и госпожи почнаха жалостно да плачат. Крал Приам се облече в сиромашки и лоши дрехи, взе китара и отиде при гръцката войска, гдето взе да търси сина си крал Хектор: намери го легнал мъртъв на постелята на Ахил; и като го видя умрял, дълбоко въздъхна. Ахил забеляза това, уплаши се и го запита: „Кой си ти?" – „Аз съм крал Приам, търся сина си Хектор." – „Ако ти си Приам, аз от страх ще умра", рече Ахил. На това този отвърна: „Не бой се, господине, аз и на младини подобно нещо не съм сторвал – заспал юнак да погубя; аз прося своя син Хектор." Ахил му каза: „Ще изпълня желанието ти, ще занеса Хектор на плещите си в Троя на вяра и клетва на Приам, че здрав ще вляза и изляза."

На утрото Ахил взе Хектор и го занесе. Убитият бе предаден на троянските госпожи, които почнаха да го оплакват. А Приам покани Ахил: „Нека да идем в храма, да се закълнем един други зло да не си мислим. А за да оставиш семе в Троя, ще ти дам за жена моята дъщеря Поликсена, която е най-хубавата от троянските госпожи." Отидоха в храма и пръв се закълна Приам, па отстъпи и приклекна Ахил, за да стори клетва, че не ще воюва срещу Троя. Там се беше скрил Хелен, син Приамов, и той го удари с отровна стрела в петата, защото Ахил целият бе в броня с изключение на ходилата, които бяха без желязо. И падна Ахил на земята и издъхна. Като видя това крал Приам много се ядоса. После той свали от убития цялото въоръжение и го изпрати на двамата царе, като им съобщи как клетвата била престъпена и че ако заповядат, тялото Ахилово ще им бъде занесено.

[…]

И почна Одисей да иска Ахиловото оръжие, но не го даваше Аякс, казвайки: „О, царе гръцки и велможи и владетели саракински, не давайте Ахиловото оръжие на Одисей, защото той не умее да си служи с него, а го дайте на Аякс, който знае как да го носи.“ На това Одисей отговори: „О, владетели гръцки, не давайте това оръжие на Аякс, […] спомнете си това, как аз изложих живота си на опасност, отидох нощем в Троя и извърших всичко, което може да ни служи за хвала. Изведох белия кон на крал Рез, убих този последния и се върнах при вас с голяма чест. Дайте следователно на мене това оръжие, а не на Аякс, който не умее да докара ни една чест.“ […] Тогава царят и всички войводи, които седяха в кулата, нямаха какво да отговорят на Одисей, дадоха му оръжието. Одисей рече на гръцките царе: „Не се безпокойте, господари, но знайте положително, че аз ще направя така, че с измама да превземем Троя.“

Троянската госпожа Хекуба, като разбра, че градът ще загине, въоръжи най-малкия си син, когото зовеше Полидор, и го изпрати отвъд морето заедно с много злато и сребро при крал Полимнестор, който властваше над цяла Пагажия (?), та дано там да се запази троянското семе.

Одисей, като намисли измамата за превземането на Троя, каза на царете да изпратят хора в Гърция, отгдето да донесат мед, стъкло и восък. После той направи хубав сер кон и избра триста храбри въоръжени юнаци, които влязоха в него. Войската пък се вдигна и се скри, а корабите се затулиха зад Симоисовите брегове. Тогава наизлязоха от Троя към гръцкия стан и като видяха хубавия и много красив кон, съобщиха на троянските госпожи, казвайки: „Ако този кон да беше в Троя, голяма хубост би се придобила.“ Госпожите, след като поискаха да им се докара коня, за да го видят, направиха му съответен шатър и взеха да го возят за в Троя. Като стигнаха до градските врата и като не можеше да влезе в нея едно от ушите на коня, понеже отгоре ѝ имаше голям камък, някои поискаха да отчукат конското ухо. Но троянските госпожи не дадоха да се осакати конят, а казаха да се сломи камъкът, що беше над вратата, и после пак добре да се зазида. И така махнаха камъка и вкараха коня в града.

Тогава гърците, що бяха в коня, разбиха стъклото с дръжките на мечовете си и отведнъж наизлязоха, изсякоха множество люде и превзеха града. Тогава пристигнаха морските кораби и войските, които бяха скрити на сушата, изпълниха града и почнаха да секат троянските юнаци и други да хвърлят в морето. После изведоха из високата кула Александър-Парис и царица Елена пред цар Менелай. Елена му каза тогава: „О, господин царю, ти беше по-виновен: защо ме остави с Парис, та със своето вероломство да ме измами?“ На това царят отвърна: „Госпожо Елено, знай, че аз ще направя така – занапред вече никой да не може да те измами или прелъсти“, па заповяда да отрежат и на двамата главите – нейната и Александровата. Така те умряха.

[…]

Цар Менелай и всички гърци се върнаха с голяма слава, след като бяха престояли под стените на Троя десет години и седем месеца. И така се свърши троянското кралство в 360-ата година, индикт VII, преди Рождество Христово. Така Бог смирява онези, които се превъзнасят, и семето на нечестивите ще изтреби, както пророкът предсказа, говорейки: „Видях нечестивия, който се превъзнася и надига, и го отминах, и не се намери място за него, защото Бог е праведен и правдата възлюби, а пътищата на нечестивите пресече; и със своята мишца той се съпротивява на гордите, а на право ходещите дава благодат, както и не лишава от добро онези, които вървят незлобиво по доброто. Защото нему подобава всяка слава, чест и поклонение, на Отца и Сина и Светия Дух, сега, винаги и във вековете вечни.“ Амин.

АЛЕКСАНДРИЯ

(откъси)

РОЖДЕНИЕ АЛЕКСАНДРОВО

Македонският цар Филип имаше жена на име Олимпиада. Тя беше твърде хубава, но много скърбеше, защото беше неплодна. Това я смущаваше и нищо на света не я радваше, ни царска слава, ни богатство. Филип, като я гледаше бездетна, охладня към нея и изстина любовта, що питаеше към нея. Веднъж, като тръгваше на война, той повика жена си и ѝ рече: „Олимпиадо, светлина на очите ми, аз заминавам за война. Ако до моето връщане не добиеш отроче, очите ми вече няма да те видят.“ Царицата остана в голяма тъга и скръб и не знаеше какво да стори. Една робиня, като разбра, че господарката е опечалена поради безплодието ѝ, рече: „Олимпиадо, в нашия град е пристигнал един египтянин, мъж изкусен на слово и дело; той ще може да изпълни всичките ти желания и да ощастливи годините на цар Филип.“ Тя, като чу това, поръча веднага да го доведат. И когато дойде Нектенав, царицата му рече: „Чух за тебе, о египтянино, че със своето изкуство ти можеш да изцериш безплодието на моята утроба, да възвърнеш сърцето на силния цар Филип към моята любов и да превърнеш в радост безмерната ми скръб. Ако това можеш наистина, направи го по-скоро, и от мене ще получиш голяма награда, а македонците велик ще те прогласят.“ Нектенав, като разбра това и като бе обзет от неизречената красота на лицето ѝ, гледаше я и клатеше одобрително глава. Тя помисли, че желае насаме да ѝ съобщи нещо, и му рече: „Защо ли ме затрудняваш? Ако действително си способен за това, недей чака много.“ Той, като бе пронизан от любов в сърцето си, както си беше и чародеец, рече на царицата: „Ето виждам боговете, които биха желали да бъдат с тебе: Амон, Финес, Меркурий велики; ако ги допуснеш при себе си, ще станеш майка на велик цар.“ Когато Олимпиада чу тези съблазнителни думи, много се зарадва и рече: „Желая да стана майка на своя рожба.“ После поръча да му направят хижа близо до царския палат, за да ѝ извести за дохождането на бога Амон. Вечерта Нектенав дойде при нея, преобразен на бог Амон: с орлова глава и на нея василискови [птичи] пера, със змейски очи и лъвски крака, с криле

грифонови, черни и златни. И като дойде така преобразен, лежа с нея и си отиде…

След няколко време при Филип се явиха пратеници, които донесоха дарове от царица Олимпиада и съобщиха за раждането на царско отроче. Филип се изпълни с голяма радост и скоро се завърна в Македония. Като пристигна в града Филипус и видя детето, зарадван, взе го мило и весело, целуна го и рече: „Втори прекрасни Йосифе, втори храбри Ацилеше (Ахиле); днес, когато ти си подарен от бога, а всеки Божи дар бива съвършен, дори и да ми се случи да умра в този час, няма да се тревожа за смъртта; защото, който остави рожба, не умира.“ И това като каза цар Филип, повика великия Аристотел, мъж вещ и надарен с всяка философска мъдрост на думи и на дела, и му рече: „Вземи това отроче, което ми дари бог, и го научи на Хомеровите книги, както и на другите науки и на твоята премъдрост…“

ПОХОД В АЗИЯ

След всичко това Александър се завърна в Македония като победоносец заедно със своите македонци и с пленените от него западни царе. Майка му, царица Олимпиада, премъдрият му учител Аристотел заедно с всичките македонци – мъже, жени и деца, излязоха с много дарове и го посрещнаха на река Скамандър, след което всички дойдоха в града Филипус.

Тогава Александър разреши на своите войници да се разотидат по домовете си за три месеца, да си починат, конете си да охранят, оръжията си да стегнат и да бъдат готови за поход на изток. След три месеца той пак остави в Македония майка си и учителя си Аристотел. Взе със себе си сто хиляди въоръжени войници, само македонци, с еднакви дрехи и оръжие, с еднакви рогати шлемове, с лъвски глави на щитовете и на всички коне еднаква покривка от крокодилска кожа. Той заповяда шатрите на войниците да бъдат поставяни все около царския и никакъв друг войник да не се допуска между тях. Нареди също да бъдат подбрани две хиляди хубави жени, които да си имат свои колесници и шатри и да вървят с войската. Назначи и един хетериарх, който да началства и урежда всичко, що се отнася до жените. И когато някому дотрябваше жена, вземаше си и колкото нощи я държеше, толкова златици ѝ плащаше. Александровата войска, винаги дотъкмявана до сто хиляди души, беше подчинена на един и същ ред и грижи. И когато Александър възсядаше на своя кон, в същия час и войниците му възсядаха; когато той беше на трапезата, всички се намираха на своята. Бяха навсякъде с него и никой с нищо не се различаваше от другите, както имаха и еднакви коне, дрехи и оръжие. […]

Така като се приготви Александър, тръгна с войската си за Азия. Онези страни, които доброволно му се подчиняваха, получаваха милост от него; които пък му се съпротивяваха, градовете им биваха разорени и на-

селението изсечено. Това всели страх и трепет във всички азиатски страни – у палестинските владетели, в еврейската държава и в целия Египет. Те всички бяха подвластни на Дарий и някои от тях се завтекоха при него и му съобщиха за македонското нашествие. Тогава той изпрати пратеници при Александър със следното писмо: „Дарий, цар над царете, велик и прочут по блясъка и земната си слава, на бога небесни само равен, сияещ като слънцето от изток до запад. Дочух, о сине Филипов, че си превзел цяла Елада и до Рим си дошъл, че си покорил всичките западни държави и земите им си помел, че си стигнал до реката Океан и недоволен от всичко това, разстроил си и южните варварски области, и етиопските, и всичките западни, които признават моята върховна власт, заграбил си богатствата на много от тях, та дори и Африка, която е моя земя, си нагазил с подобните тебе македонски разбойници и си ги принудил да се отметнат от моето владичество. Доста ще ти бъде прочее да владееш само Елада, като ти прощавам законния данък, що изпращахте по-рано на мое величество. Правя ти тази милост за безмерната ти лудост и за крайната ти безочливост, която показа с подобните тебе гърци. Ако не се повиниш на това, ще се вдигна с персийската войска и тогава цялата вселена не ще може да те скрие от моите очи и ще те накажа с меча си.“

Александър, като прие писмото и го прочете, раздра го на часа и заповяда ядосано да обесят пратениците и главите им да отрежат. […] Тогава те рекоха на Александър: „Ако ни убиеш, о царю, според това вече ти сам се признаваш за убиец и на Дарий малка щета ще направиш, а само ще развалиш царските закони. Бъди милостив към нас, защото доста е, че ще прославим името ти в Персия.“

Тези думи смилиха Александър и той пусна пратениците, като им предаде писмо, в което се казваше: „Цар Александър до персийския цар Дарий. Прочетох писмото ти и се благодарих, понеже не намерих нищо прилично за един владетел. Ти ни обвиняваш, че сме били превзели и разорили западните държави. […] Ти ни заплашваш, като казваш, че цялата вселена не може да ни укрие пред твоите очи. Знай прочее, че вселената е изпълнена с моето име и с имената на македонците, които ти хулиш, като ги наричаш грабители. Ти казваш да ни изпъдят, а ние сами идем в царството ти. Ако ли ни мислиш за слаби и млади, ще ти се видим по-яки от адамантовия камък и по-люти от пиперено зърно, па ще се назовем господар над всичко твое… Ние се надяваме на върховния промисъл, на който ти се противиш. Недей се уповава само на персите да излезеш против нас, защото те са украсени жени, а македонците са лъвове безстрашни и продават на драго сърце живота си срещу смъртта.“ Дарий, като прочете писмото, изпълни се с ярост и гняв и запита пратениците: „На каква възраст е Александър, какъв му е умът и колко му е войската?“ Те отговориха: „На възраст е тридесетгодишен, ум има като стар; хубавец е, много юнак и справедлив; за мъдростта ще узнаете от писмото; войска с него видяхме петстотин хиляди

души. Премъдрият Соломон пише в книгите си: „Мъжът се узнава по усмивката на устата си, погледа на очите си и стъпката на краката си.“ Дарий, като размисли всичко това, изпрати по своята земя да запишат войска и да я съберат на Сенарското поле, там, гдето народите, като се бояха от втори потоп, бяха градили някога стълб, на който станало смешението на езиците; там именно Дарий заповяда на войската си да се събере…

АЛЕКСАНДЪР ПРЕВЗЕМА ВАВИЛОН

Дарий извести по всичките си области да се съберат войските и да отидат във Вавилон. И като събра два милиона души, дойде на Сенарското поле. Александър, като видя множеството Дариева войска, уплаши се, но пред македонците не се издаваше. После застана на високо място сред войниците си и им рече: „Любими войници, знайте, че всеки, който избяга, намират го. Много кучета лаят по мечката, но рядко са онези, които я разкъсват. Лъвът и сам като ревне, много зверове измират от страх. Дарий е изкарал срещу нас много войска и без да иска, прави ни голяма чест, като ни представя случай да избием голяма част от войската му.“ […] И това като рече, тръгна за битката, съпроводен от хиляди въоръжени войници.

През тази нощ пророк Йеремия се яви насън на Александър и му рече: „Излез срещу Дарий, без да се двоумиш, защото помощник ти е Бог Саваот. Носѝ на главата си драгоценния камък с името на великия този Бог, що ти дадох в Йерусалим, и когато захванеш боя, говори: един е Господ, един свещеният, който почива на херувимите, Адонай, бог Саваот! И това като произнасяш, ще победиш, ако ще и цял свят да излезе против тебе.“ Александър се развесели много от този сън и на утрото тръгна от все сърце за боя.

И когато от двете страни засвириха тръбите, войските се удариха. Виковете на войниците, цвиленето на конете и тракането на оръжията беше толкова голямо и кръвопролитието от сутрин до пладне тъй ожесточено, че и земята се натъжи. Най-после персите захванаха да бягат. Македонците ги гониха три дни и три нощи, избиха четиристотин хиляди и двеста хиляди уловиха живи и при царя ги доведоха. Александър, като ги видя, рече им: „Още веднъж на бой да не излизате!“, па ги пусна. Дарий избяга със сто конници в столния си град Персепол.

След това Александър се устреми към Вавилон, но се спря на сто поприща пред него, защото вавилонските граждани го охраняваха и реката Ефрат, която минава през града, беше непроходима, та гражданите я пребродваха на коне. Александър, като се спря с войските си от горната страна на града, заповяда да изкопаят голям ров. Една нощ, когато вавилоняните принасяха жертви на Аполон и се бяха стекли в храма, Александър отби реката по рова в полето и по пресушеното ѝ корито влязоха в града, но

като не можеше да го завземе поради големината му, заповяда да го запалят. Гражданите, като видяха това, възкликнаха: „Бъди милостив към нас, македонски царю и персийски господарю!“ Тогава Александър поръча да угасят пожара и гражданите му се поклониха и го прославиха като свой цар. После му поднесоха дивни и многоценни дарове: златото Дариево, което съхраняваха там, две хиляди таланта; хиляда Дариеви охранени коня и сто лъва, вързани със златни вериги; хиляда ловни леопарда; сто арабски коня, прочути като най-добри между конете; две хиляди самотворни блюда Дариеви; две хиляди слонови кости, със злато обковани и украсени с бисер и драгоценни камъни; хиляда оръжия със злато и бисер обковани; хиляди чаши, издялани от разни многоценни камъни; десет хиляди покривки от рибена кожа, от желязо непробиваеми; връхната дреха на Ксеркс, царя персийски, изработена от змийски очи и обсипана с драгоценни камъни; короната на вселенския цар Сънхос; Дариевата трапеза от сапфиров камък, която предразполагаше винаги насядалите около нея сътрапезници.

НА ОСТРОВА НА БЛАЖЕНИТЕ

Александър, като излезе от онова място, попита хората: „Какво има по-нататък?“ Те му отговориха: „Там няма вече нищо друго, а само Островът на блажените, които се наричат голомъдри, защото са голи и не познават никакво страдание.“ Александър пак ги запита: „Отгде са дошли на този остров?“ И те му разказаха: „Когато нашият прадядо Адам престъпил Божията заповед и бил изпъден от рая, поселил се на острова. Там живял сто години и като поглеждал към рая, плакал, спомняйки си за хубостите му. Там му се родили двама синове, Каин и Авел. Дяволът обаче, като завидял на любовта им, подбудил брат срещу брата и Каин убил Авел. […] Тогава старите родители заровили Авел в земята и им се родил друг син, праведен и благочестив, по име Сит. После Господ заповядал на Адам да излезе от острова, като му рекъл: „Тук като седиш и поглеждаш към рая, па си спомняш за изгонването си от него, тъга те обзема; я излез оттука и иди по света, гдето, като прекараш седем хиляди години, пак ще видиш рая.“ Тогава Адам и Ева били изведени, а Сит с децата си останали на острова. Родените от Сит са тези голомъдри, Адамови внуци. За живота им ще научиш, когато отидеш при тях.“ Александър пожела да му посочат пътя, що води за Блажения остров, и после се запъти за него.

Александър пътува шест дена и достигна до един малък, но твърде висок остров. И като се покачи по него, направи златна статуя по свой образ, която в ръцете си държеше меч и посочваше към блажения остров. След това дойдоха до река Океан и видяха блажения остров, който отстоеше от сушата на двадесет поприща място. Там войските му се спряха на стан, а той, след като сковаха кораби, отиде на острова заедно с военачалниците си Антиох и Птолемей.

Този остров имаше всякакви чудесни неща, каквито око човешко не е виждало. По него растяха множество овощни дървета. Плодовете от тях бяха попадали по земята, а по клоните бяха накацали различни птици, които пееха весело и лъжовно. От корените на дърветата течаха студени извори със сладка като мед вода. […] Тогава се зададоха мнозина да посрещнат Александър; те го целуваха и му обаждаха какви неща има да му се случат. А той им се чудеше и си мислеше – това човеци ли са или ангели? И така те го заведоха при цар Евант. Този лежеше под хубаво дърво, край което извираше вода. Постелка и покривка му бяха листата на дървото. Той, като видя македонския цар, поклати глава и рече: „За какво си дошъл при нас, о, царю на безредния и суетен свят?“ После, като го улови за ръце, „Седни при мен“, рече му. Тогава Александър седна при Евант, а той му хвана главата, целуна я сладко и рече: „Радвай се, главо на всичките глави! Когато ще превземеш целия свят, вече няма да видиш своето отечество; когато спечелиш всичко земно, тогава и ада ще наследиш.“ Това като чу Александър, разтъжи се много и запита: „Защо ми каза тези думи?“, на което той му отговори: „На многоумен човек думите не бива да се обясняват.“ […] Александър все повече се учудваше и си рече: „Тези хора живеят наистина божествено“, па се обърна към Евант и го запита: „Вие отгде се заселихте тук?“ Той му обясни: „Вънуци сме Адамови, както и вие. Когато Адам бил изгонен оттука, ние сме останали да живеем като синове на Сит, син Адамов.“ – „Кажете ми как се раждате вие, понеже тук не виждам жени.“ – „Имаме жени, отговори Евант, но те са на друг остров, оттатък. Веднъж през годината отиваме при тях, живеем заедно по тридесет деня и пак се връщаме тук. И когато се роди някому мъжко дете, като стане на тригодишна възраст, довеждаме го при нас, а ако е женско, остава винаги с жените.“ Тогава Александър му рече: „Желал бих да видя този остров, ако е позволено.“ Евант му каза: „Острова можеш да видиш, но вътре не бива нищо да гледаш, защото, ако човек погледне вътре, веднага умира.“ Александър, като вярваше на тези думи, отиде там и видя меден зид наоколо, а вътре не посмя да надникне, защото само на Бога единия бе допустимо това, а не и на човека… И така се върна от Острова на блажените.

СМЪРТ АЛЕКСАНДРОВА

През време на пируването Вриенос постави отрова в чашата с вино и я поднесе на Александър. Този като пи, стана студен като руда и разбра, че е отровен. Той повика веднага своя лекар и му каза: „Драги ми лекарю Филипе, знаеш ли, че със сладкото вино вкусих и грозната отрова?“ Филип свали веднага венеца от главата си и го сложи на земята, па се залови да вари усърдно някакви билки и подаде на Александър да пие. Александър рече на лекаря си Филип: „Можеш ли да ме избавиш от смъртта?“ А той с

плач му отговори: „О, царю на целия свят, Александре, не мога да ти помогна, защото студенината на отровата е надвила на топлината на сърцето ти. Едно само мога да направя – да живееш още три дена, за да уредиш царството си.“ Александър, като чу това, заклати глава и просълзен рече: „О, суетна славо човешка, едва що се вести, за да изчезнеш! Право е речено: няма радост на земята без скръб, нито трайна слава. О, слънце и природо, люде и вси твари, оплачете ме днес, защото за малко бях на света и скоро под земята ще заляза. О, майко моя, земьо, как отхранваш своите хубави рожби и после неочаквано ги прибираш в недрата си! О, непостоянна съдбо човешка, как ми се усмихна мило и после в земята ме изпрати! О, вие силни и мощни войници, любими мои македонци, да би могло да ме отървете днес от смъртта, та да остана завинаги с вас.“ Това като чуха македонците, разплакани отговориха: „Александре, силни господарю, ако можехме някак смъртта ти да откупим днес, всички бихме дали живота си за тебе, но само Богу е възможно това, а не нам. Но ти честито премина този свят и смъртта ти е почтена; тя е по-добра, отколкото животът на други. Замини, Александре, замини за приготвеното ти от Бога място; на земята добре прекара, а там ще наследиш рая.“

И през това време, като уреди всичките си области и всичките си князе като възнагради по заслугите им, улови за ръка майка си Олимпиада и царица Роксандра, повика Птолемей и Филон, па рече: „Мои любими и сладки братя, Птолемее и Филоне днес вам предавам жена си и майка си, та като си спомняте за моята сърдечна обич към вас, тях с почит да пазите и македонското царство добре да уредите. Тялото ми заровете в Александрия, а мене ще видите пак, когато станат всички мъртви от гробовете си.“ После Александър улови ръката на Роксандра, сладко я целуна и рече: „Дариева дъще и моя мила душо и сърце, светлина на очите ми, царице на целия свят, Роксандро! Знаеш ли, че откато съдбата ме свърза с тебе, сърцето ми и любовта ми така се предадоха на тебе, както ни един мъж не е бил към жена си. Ти също така запази своята любов и вярност към мене, както никоя друга жена. Знаеш прочее, че днес нашата обич се отдалечава, защото аз заминавам по пътя, отгдето няма връщане, и на онова място, което ми е отредено според делата ми. Остани сбогом, Роксандро, мила любов!“ И това като рече, целуна я и после я пусна.

После поръча да му доведат неговия кон бикоглав и го доведоха. Когато конят забеляза, че господарят му умира, жално взе да цвили, с краката си копаеше земята и ближеше одъра на Александра. Тоя го улови за гривата и му рече: „О, мили ми коньо бикоглави, няма вече други Александър да те язди.“ После, като забеляза Вриенос, рече му: „О, любими ми Вриеносе, не спомняш ли си какви добрини съм ти правил ? Защо ми отвърна със зло за добро и с отрова ме напои? Но проклет да бъде всеки господар, който храни убиец и блудник в къщата си; проклет, който храни предател на крепостта. По-добре убий злото, та да се премахне!“ В този час конят бикоглав

скочи, залови Вриенос за врата, притисна го на земята, стъпка го с краката си и го уби. Александър, като видя това, каза: „Напий се, братко Вриеносе, от чашата, която ми поднесе“…, и заповяда да го разкъсат и хвърлят на кучетата…

Самият цар Александър умря в земята, наречена Герсем, в халдейската страна, в междуречието сирийско. И такъв плач и жал се изсипаха по него, какъвто никой нигде не е слушал. Оплаква го майка му Олимпиада, оплаква го жена му Роксандра, която раздра дрехата си до долу, косата си доземи разпусна и над тялото нареждаше: „О, Александре, силни господарю, царю на целия свят, мой враг ли си, та ме остави в чужда земя? Сам като слънце, със слънцето зайде. Но, о, земьо и слънце, гори и хълмове, море и хубави дървета, ридайте днес с мене; сълзи мои, течете, струйте се, езеро напълнете и напойте онази горка и ядовита гора пелинова!...“ И това като рече, заповяда на другите да излязат, а тя остана сама при тялото Александрово, па като го целуна, говори му: „Александре, македонски царю, слънце македонско! Днес ще загина, но от тебе няма да се разделя, мое мило слънце!“ И това като изрече, взе ножа Александров, набоде се на него и падна над умрелия си мъж.

Птолемей и Филон издигнаха голяма и висока кула сред града Александрия и на нея горе поставиха златния ковчег с телата на Александър и на Роксандра, гдето се съхраняват и до днес.

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: ЦАРУВАНЕТО НА КОНСТАНТИН ВЕЛИКИ И КАК ЗАПОЧНА ТО

Константин Велики пристигна спасен при своя баща. Не след дълго баща му почина и му повери царството. А Максенций, който беше император в Рим, тормозеше римляните, най-вече християните, и започна да върши много нечувани дела и оскверни много от свободните жени. А когато Константин подчини всички северни и западни народи, чак до самия океан, римляните изпратиха до него послание по този въпрос.

Докато беше в размишление, му се яви по пладне кръст, със звезди изписан на небето, видим от всички. Вечерта Бог му каза да направи знака който му бе явен, което и направи от скиптъра си.

Константин първо царуваше в Британия, Галия и Алпите.

Фауста беше жена му – сестра на втората жена на баща му.

Римляните изпратиха послание до Константин: Ела да ни освободиш от Максенций! А кръстното знамение, което му се яви в звездите, имаше думите: „С това побеждавай!“ Той се устреми към Рим и Максенций излезе срещу него, след което побягна към града, мостът на река Тибър се срути и той [Максенций] потъна в реката.

Константин беше направил кръст от злато и го носеше пред войската; постави го вместо своя лик в Рим насред града, когато го въведоха с хвалебствия, и така увенча града. И нареди никой християнин да не бъде подложен на страдание.

Отправи се и към източните мъчители на християните и воюва с тях – Максимин беше победен, избяга и умря, а на Ликиний, който му засвидетелства почит, даде за жена своята сестра Констанция, както и гръцките области до Витиния. Но той [Ликиний] започна да измъчва християните, а искаше да бъде и кесар. Воюваха и Константин го победи. По молба на сестра си му даде Солун, но Ликиний отново започна размирици и Константин му отсече главата.

И в Адрианопол Константин видя видение, докато нападаше Византион, и го нарекоха Флавиан.

А като пристигна в Рим, започна да се обучава в християнската вяра, но принасяше жертва на идолите. Появи му се екзема и той привика множина лекари, които му казаха да събере много младенци, да ги заколи и да се изкъпе в кръвта им. Той ги събра и щеше да ги заколи, но като се събуди рано сутринта, чу силния плач на майките и сестрите, бащите и братята на онези деца, дожаля му и каза: „По-добре самият аз да умра, отколкото да извърша това.“ Даде им дарове, както е описано в неговия *Завет към Римската църква*, изпрати ги радостни у дома и ги освободи от царските данъци. Бяха събрани отдалече и заради мъките и скърбите им ги удостои с тези блага.

Тогава му се явиха върховните апостоли и му казаха да повика Силвестър, когото намериха в планината Соропта да се крие от мъчители на християните, и го доведоха. И като му оказа почит, Константин му разказа видението си. А той разтълкува това видение и поля със светена вода Константин, който се покая. Веднага екземата се изчисти и той видя ръка свише, която се протегна и се докосна до главата му. Тогава впрочем се и покръсти. Казват, че Константин Велики се кръстил след всички години на своето царуване в Никомидия преди смъртта си. Понеже познавачи са казали така. Трудно е да се разбере. Обаче така ще разрешим противоречието: всякак неговото кръщение чрез Силвестър в Рим беше истинско, както се казва в царската книга, а и в самото *Завещание* на Константин Велики. Впоследствие се проведоха местни събори, както и големият събор на светите 318 отци. Те направиха така, че кръщението да се извършва с много молитви и правила, и още повече с божествена литургия след това. И не е чудно, че Константин спазваше тези допълнителни правила и се помаза с миро впоследствие според устава. Но преди това се е кръстил със съвършено кръщение в името на Отца и Сина и Светия Дух. *Заветът* му казва това, макар и някои да се заблуждават, защото не съобразяват, че и преди, и след тези решения принасяха тайната жертва (т.е. причастието) на вечерите, както и самият Христос правеше. Нима тези причастявания бяха несъвършени за тези, които ги вкусват? Така и онова кръщение е съвършено и по-прието от Бога. Но той направи това, което му прилягаше като на цар, ако казаното е вярно.

А на събора Силвестър влезе в спор с евреина Замврий и Замврий уби вол, а Силвестър го съживи. Като видя това, Елена се кръсти, и присъстващите юдеи се кръстиха. Като видя съновидение, Елена тръгна със Силвестър към Йерусалим. А като намери кръстовете, построи голямата църква, която обединява Гроба и живоносната Голгота. Върна се при царя, след като построи и други църкви по светите места в Йерусалим.

А на цар Константин се родиха трима синове от Фауста – Константин, Констанций и Констант и дъщеря Елена, която после Юлиан взе за жена. Имаше и син Приск от наложница, и царица Фауста пожела той да легне с нея. Понеже той не се съгласи, тя го наклевети и царят го уби. След това, като научи истината, царят подложи на мъчения Фауста в банята и тя умря.

Царят [Константин Велики] победи сарматите и готите. Подтикван от Бог, пожела да основе град и искаше да го построи в Сердика, а след това в Сигей, пристанище на Троада, където постави основите, както и в Халкидон. Но орли от небесата вземаха въжета от строителите и ги хвърляха към Византион. Построи града във Византион, нарече го Константинов град и го посвети на Богородица. Направи и празник на 11 май, когато го завърши, в годината от създаването на света 5838; оттогава до съчинението на Зонара има 1852 години, а от Адам до Христовото пришествие – 5500. Преди това римският цар Север три години обсаждаше Византион и не го превзе.

Първоначално Византион беше епископия на Хераклея, затова днес, когато патриархът почине, този епископ поставя новоизбрания патриарх на престола и служат двамата заедно. Постави за патриарх Митрофан, сина на Дометий. Преди това епископ беше неговият баща Дометий, след това неговият син Пров и после другият му син Митрофан. Тогава се състоя съборът срещу Арий, александрийския патриарх. Арий много пъти се препираше със събора, като цитираше думите на Соломон: „Господ ме създаде в началото на своите пътища.“ А след осъждането на Арий светите отци съставиха *Символ на светата вяра* от „Вярвам в единия Бог“ до „Неговото царство няма край“. А после на втория събор прибавиха: „и в Светия Дух“ и постановиха така: „Вярваме в единия Бог Отец, Вседържител, Творец на небето и земята, и на всичко видимо и невидимо, и в единия Господ Исус Христос, Сина Божи, Единородния, който е роден от Отец преди всички векове, светлина от светлина, Бог истинен от Бог истинен, роден, несътворен, единосъщен на Отец, и чрез него всичко е станало. Заради нас хората и за нашето спасение слезе от небесата и се въплъти от Светия Дух и девицата Мария, и прие човешки образ, и беше разпнат за нас при Пилат Понтийски, и страдаше, и беше погребан, и възкръсна на третия ден според писанията, и се възнесе на небесата, и седи отдясно на Отца, и пак ще дойде със слава да съди живи и мъртви, и неговото царство няма да има край“.

Умря Константин Велики в Никомидия и остави трима синове наследници на царството. Живя общо 65 години, а царува 32. [...] Още докато беше жив, Константин щеше да воюва с персите, но като отиде в Никомидия, почина. Казват, че са го отровили братята му, които бяха от друга майка. А царства 32 години без два месеца. Тогава някои казаха: „Не подобава да се реже част от тялото, която ще се изцели.“

Агапий Критски

ЗА СВЕТИЯ ВЕЛИК ЦАР КОНСТАНТИН И МАЙКА МУ ЕЛЕНА: СВ. ЕЛЕНА НАМИРА СВ. КРЪСТ

Света Елена взе много воини и няколко боляри. Когато влезе в Йерусалим, тя намери един евреин на име Юда, който знаел къде е закопан кръстът Христов. Той не искаше да каже къде. Затова го поставиха в една яма и седем дни не му даваха нито хляб, нито вода. Стана му тягостно от глада и рече: „Пуснете ме, ще ви кажа къде е Христовият кръст.“ И дойде на мястото, и не знаеше от коя страна е. Помолиха се, разтърси се онова място и излезе благоухание оттам, гдето беше заровен Христовият кръст. Царицата и всички се учудиха. Тогава евреинът Юда повярва в Христа и го призна за истински Бог. И сам взе мотика и изкопа три разтега и намериха три кръста. Единият беше Христовият, другите два на разбойниците. Когато царицата ги видя, зарадва се, но не можа да познае кой беше Христовият кръст. Тогава донесоха един мъртвец, за да го погребат. Юда от много благовение искаше да разбере кой кръст е Христов, затова заповяда да поставят един от кръстовете върху мъртвеца. Не показа никакъв знак. Поставиха втория кръст и пак нищо не се случи. Поставиха третия и, о, чудеса! мъртвецът стана. И така наистина познаха кой беше Христовият кръст – със силата на честния кръст мъртвецът възкръсна. Когато евреите видяха това преславно чудо, повярваха в Христа.

А света Елена се изпълни с радост и веселие. Тя поблагодари на Христа, истинския Бог, повика Юда и му заръча да потърсят и гвоздеите, с които бяха заковани ръцете и нозете на Исус на кръста. Юда с още други християни копаха известно време и намериха гвоздеите. Стана голяма радост. Царицата заповяда да поставят Юда за йерусалимски патриарх и го нарекоха с името Кириак. А блажена Елена направи много църкви в Йерусалим и се завърна при своя син. Носеше светия кръст и светите гвоздеи. Когато царица Елена приближи царстващия град, синът ѝ, цар Константин, излезе и се поклони на Честния кръст и на светите гвоздеи. Честния кръст даде на патриарха. От четирите гвоздея постави два на царската корона, която носеше на своята глава, а другите два постави на юздата на своя кон. След кратко време почина блажената Елена и бе погребана в църквата на светите апостоли.

КРАТКА БЪЛГАРСКА ХРОНИКА ОТ XV В.

В 6804 (1296) година се вдигна от източните страни, от планината, назовавана Ефтра, някой си Отман, произхождащ от измаилски род, нападаше на кармианците, биеше се и се сражаваше с тях постоянно, побеждаваше ги, а също и обитателите на Харсан. Така също той постепенно дойде и в земята на Аидин, Филаделфия и Малаина. Като опленяваше и завладяваше всички тези земи, Отман умря, след като преживя 30 години.

Неговият син Оркан му бе наследник. Той начена още по-голямо дело, като водеше войни и покоряваше, докато стигна до гръцките страни, там, гдето се намира градът Бруса. Той обсади с войските си града, опожари околностите му и го завладя заедно със сина си Аморат Велики. И така той се настани там с престолнината си. Не след много дни умря и Оркан в 6870 (1362) година. Остана Аморат, който бе млад и буен и се опълчваше силно против българите. Той искаше от гърците да го пропуснат, но бе възпиран от множеството кораби и катърги, които Кантакузин много добре хранеше и поддържаше, за да пазят брода на Галиполи. Аморат, както казахме, бе принуден да премине морето. И когато Кантакузин видя, че не може да прехранва войниците по катъргите, понеже не достигаше хляб и свинско месо, а и самата съкровищница всекидневно се изпразваше и дукати и сребро не достигаха, обмисли това и изпрати пратеници в Търново при българския цар Александър да му помогне за прехраната на морската войска, за да пазят брода. Българите обаче, когато чуха това, надсмяха се и поругаха гърците, като не само ги обидиха, но ги напсуваха на жена и майка и ги отпратиха празни. Когато видя това, Кантакузин се нажали много и изпрати пратеници и при сръбските господари Урош, деспот Углеш и крал Вълкашин да помогнат за морските войски. И тези, като чуха това, се надсмяха и поругаха гърците, не само ги обидиха, но ги напсуваха на жена и майка и ги отпратиха празни. Когато Кантакузин чу това, той се нажали много и недоумяваше що да стори. Тогава Кантакузин изпрати при българските царе и при сръбските господари и им рече: „Не пожелахте да ни помогнете, обаче после ще се каете.“ Те обаче никак не обърнаха внимание на тези думи, а отговориха: „Когато турците дойдат против нас, ние ще се браним от тях.“ Тогава Кантакузин се споразумя с Аморат, положиха

клетва и си дадоха един другиму писма, които се пазят и до днес, турците да не увреждат в нищо на гърците навеки нито в Романия, нито в Македония. Турците обещаха да спазват тези неща и тогава Кантакузин даде на турците да преминат през Галиполи.

И премина Аморат, синът Орканов, с турците в 6834 (1326) година и се отправиха против Средец. Българските войски се събраха под началството на Александровия син Асен и стана голям бой. Тогава убиха Асена и погина голямо множество от българите. Българите отново се събраха под началството на Михаил, сина на Александър, но и него убиха турците, като плениха множество народ и го отведоха през Галиполи.

Кантакузин, след като царува 25 години, умря. Калоян стигна зряла възраст и прие царството на своя баща в 6845 (1337) година. Калоян имаше двама синове – Андроник и цар Мануил. Андроник се споразумя с Аморатовия син Челеби Велики да убие своя баща Аморат, а Андроник да убие своя баща цар Калояна. Цар Калоян и Аморат узнаха това и двамата. Аморат улови Челеби и му извади очите, както и цар Калоян улови своя син Андроник и му извади очите. И царуваха двамата заедно – Аморат и цар Калоян, в мир помежду си и с голяма обич.

Аморат отново се вдигна да отиде или против българите, или против Углеш. Когато Углеш и крал Вълкашин узнаха това, събра се множество сръбска войска, а също и от Далмация, и от Требине. Защото Углеш и брат му крал Вълкашин слязоха чак до града Сер. Тогава дойдоха и множество турци заедно с Аморат, разрази се голям бой и настана страшно кръвопролитие на река Марица. Турците викаха силно и тъй като сърбите се обърнаха на бяг, те убиха при река Марица Углеш и краля Вълкашин. Двамата загинаха в 6879 (1370) година, на 26-и ден от месец септември. Турците взеха множество пленници и ги преведоха през Галиполи.

Преди това сражение прочее умря търновският цар Александър в 6870 (1362) година, на 17-и ден от месец февруари. На престола се възкачи цар Шишман, син на Александра. Аморат изпрати при него да му даде сестра си за жена и той, ако и да не желаеше, даде сестра си, царицата госпожа Тамара.

Тъй като по това време в Цариград царуваше Калоян Палеолог, турците тогава престъпиха клетвите, които бяха сключили с гърците, и си засвоиха града Галиполи и околните му села, завзеха Македония и така наченаха да воюват, както им бе угодно. На брода поставиха свои стражи от катърги, като изгониха и отпратиха гърците по домовете им.

Цар Калоян, след като царува 35 години, умря в 6880 (1372) година и на престола се възкачи неговият син Мануил Палеолог. Тогава прочее се събра голямо множество турци, потеглиха и наченаха да завоюват и опленяват земи и градове. Те завладяха също и Аморея до Вавилона, и като се завърнаха оттам, завзеха Драч, дори областта до Далмация; завладяха и цялата арбанаска земя, тъй като християнските държави бяха немощни и нямаше кой да се съпротивява на турците.

След няколко години прочее те се отправиха против сръбската земя и там се разрази бран, в която от тях бе погубено преголямо множество – безчислено войнство – и настана кръвопролитие, така че се изпълни Писанието: „Боже, дойдоха племена в твоето достояние и оскверниха твоята света църква, като превърнаха Йерусалим в пазилище на овощия, оставиха труповете на твоите роби за храна на птиците небесни, а телата на твоите светии – на земните зверове.“ Тогава прочее един от воините на име Милош, бидейки много храбър, както някога свети Димитрий нападна царя Скилоана, когато дойде против Солун, и го прониза с копие, така и той прониза нечестивия Аморат, изхвърли с копието му всичките му вътрешности и неговата всескверна душа. Турците убиха сръбския княз Лазар в 6897 (1389) година, месец юни. Баязид завзе царството на своя баща Аморат, покори под властта си и сръбската земя, принуди ги да му дават дан, да му пращат войска и да ходят на война с него, а деспота Стефана постави да владее бащиния си престол над сърбите.

Не след много дни отново се повдигна голямо множество турци, отправиха се против власите на Мирчо войвода и се разрази голям бой, така че всред турците паднаха мнозина избрани между силните, както и от християнските владетели, между които бяха Константин Драгаш и крал Марко. Такова безкрайно множество копия бе преломено, че не можеше да се вижда въздухът от множеството стрели. Там протече кървава река от множеството човешки трупове, така че и сам Баязид се уплаши и побягна. Той постави обаче едного от властелините да управлява тази страна, тъй като Мирчо избяга в маджарската земя. А и сам Баязид се обърна в бягство, като искаше да премине Дунава. Той постави стража по целия брод на река Дунав. Той залови българския цар Шишман и го погуби в 6903 (1395) година на 3-и ден от месец юни, завладя също и българската земя и постави свои управители там, по цялата българска земя.

Не след много години се вдигна маджарският крал Сигизмунд в 6905 (1396/7) година, като събра всичките западни войски – сиреч крале, князе, властелини, панове и кардинали, мощни и свободни люде – накратко казано, преголямо множество господа, – едни по сухо, други по Дунава, с голям брой кораби и ладии, така че не можеше да се види дори водата от множеството кораби. Кралят пък открито, както казахме, пое пътя по сухо, както беше облечен бляскаво с много злато и бисери, оръжие и железни обкови. Напредвайки, той слезе към Долната земя покрай Дунава. Когато пристигна на българска земя срещу град Никопол, пристигнаха и 30 катърги из Венеция и из Цариград, застанаха под града Никопол и очакваха да вземат Никопол. Нечестивият Баязид събра и той множество от своите измаилтяни и колкото войска се намери от източните страни. Той идваше с усърдие, за да се сблъска бързо със западните войски. Когато турците се приближиха, те никак не почакаха, но веднага наченаха бран. Настана голямо сражение, кръвопролитие и гибел на множество началници и воини,

та потъмня небесният въздух от множеството стрели и копия подобно на плява, издигната от вятъра. Земята затънтя и екна като от голям шум поради множеството копия и щитове и падането на коне и люде. Когато кралят се видя не твърде добре, той веднага влезе в една от катъргите и замина с другите катърги като посрамен. Баязид, след като победи, излезе със своите измаилтяни и ги преследва чак до Дунава. Настана пак нова гибел във водите и удавяне на людете в реката Дунав подобно някога, когато фараонът гонеше Израиля в Червеното море. Кралят прочее, с колкото високомерие и самовъзхвала дойде, с още по-голям срам и безчестие си отиде, като загуби множество люде и остави множество кости, та не можеше човек да премине от кости.

Баязид обаче не почака нито най-малко, но се вдигна оттам и отиде към запад, като завладяваше царства и земи. Той залови и подчини цар Страцимира в 6906 (1397/8) година. Нахлу в маджарската земя, като опожаряваше и палеше: както пламък опожарява планината, така и той оплени областта до самия град Буда. Оттам се върна с голяма победа – както някога в старината Навохудоносор се завърна от Израиля във Вавилон – като караше пред себе си множество боси и със свързани ръце, за да се изпълни отново Писанието: „Обърнах се към страданието, когато трън ме убоде.“ Като се завръщаше с голяма победа и пристигна в Македония, Баязид премина през Андрианопол и Неапол, отгдето възнамеряваше да отиде против Константиновия град. Като остави Галиполи надясно от себе си, той се отправи натам и премина гръцката земя. Гърците излизаха и с усърдие му се покланяха, а той никому не увреждаше, но само бързаше да стигне до светия град. Когато пристигна с големи войски, той обсади градските стени, а целият град се тресеше и трепереше поради страх от измаилтяните. Убоя се и самият цар Мануил и целият синклит заедно с него. Баязид изпрати при царя да го пусне да влезе в града. Понеже не знаеха що да сторят и недоумяваха, гърците само казваха: „Господи Исусе Христе, сине Божи, помогни“, въздигаха ръцете си към небето и отправяха молби и моления към Богородица, както обичайно правят в своите злочестини. Патриархът, господин Антоний, повели да бъде взет с всички духовници и клира. Честният кръст и иконата на пречистата наша владичица Богородица и образът на нашия Господ Бог и спасител Исус Христос и така обхождаха стените на града с пост и молитви. Той повели да се пее и Акатистът, казвайки и някои други молитви: „Господи, помилуй, в нашето отчаяние ние ти поднасяме тази молитва.“ А царят се посъветва със синклита, като каза да се изпратят на Баязида много дарове, за да сключи мир, а и го молеха да му дават и дан. Изпратиха му много дарове, но той не пожела да приеме даровете, а настояваше да влезе в града. Те видяха неговото неукротимо свирепство – защото бе по-възможно да бъде укротен звяр, но никак не и той, тъй като рикаеше подобно на лъв и казваше: „Утре ще завладея вашия град, а вас голи ще изпратя да отидете, където желаете.“ Бедните гърци, като чуха това, от все

сърце простенаха към Бога и със силен зов казаха: „Господи Боже, обърни мощта и посети твоето лозе, което твоята десница посади, стори им, както на Авим и Сисара в потока Кисон, които казаха – да наследим светилото Божие.“ Турците обаче не обръщаха внимание и като се повдигна цялото множество, пристъпваше към градските стени и пращаше толкова стрели, та не можеше да се вижда въздухът, нито слънчевото сияние от многото стрели подобно на плява, развяна от вятър. От многото възгласи по въздуха се носеше глас като гръм. Нищо не можаха да сторят със своите заплахи, но хвърляха с прашки, други приспособления, цагри и ломбарди, избягвайки някъде далече със своите коне и бегом стигаха чак при Галата, като отправяха силно и там неудържими викове и страшни погледи. Баязид застана на високо място и като видя „Света София“, каза на своите велможи: „Там ще направя жилище за себе си и за моите жени.“ Така също и всички велможи си разпределяха да си направят жилища в светите църкви. Но донесоха и тръбачи за разрушаване на града. Наченаха най-напред прочее да удрят Галата и извършиха много щети, като сваляха зъбците на града, а понякога пробиваха и част от стените. Когато преминаваше денят и наставаше нощ, градители франки по цяла нощ градяха и на сутринта стените бяха цели и нови, та измаилтяните се учудваха. Обаче и франките не бездействаха, а се бореха и те: хвърляха своите цагри и самострели с ломбарди, с пушки правеха огън с дим и ги отблъскваха далече. Веднъж измаилтяните нападнаха и веднага стигнаха под стените на града, така че франките се убояха и поискаха да избягат от светия град, но гърците им се притекоха на помощ. По този начин прочее те един другиму си помагаха с приятелство, сякаш майка обгръща своя младенец – така също и гърците се притичаха и помагаха на галатчаните, за да се изпълни писаното: „Майка се весели за чедата си.“ Като чуха това обитателите на Трапезунд, Кафа и Амастро и на всякакъв техен остров, пристигнаха със своите катърги, с оръжие, самострели и цагри, носейки и достатъчно храна. Всички от Венеция и от Митилин се стичаха в светия град, с плуване стигнаха там в светия град със своята храна и препитание, влизаха вътре и се възкачваха на кулите и на градските стени, стреляха със своите самострели и цагри, съпротивяваха се колкото им бе възможно и ги прогонваха далече от града. Често някои от гърците нощя тайно събираха войска, излизаха извън града и избиваха от тях. Така правеха в продължение на почти седем години. Когато нечестивият Баязид видя, че нищо не може да постигне, обладан от силен гняв, той взе цялото свое военно множество и си отиде. И като не искаше да стори това със срам, положи ръка на устата си и само тези думи каза, както някога Юлиан се хвалеше пред свети Василий Велики Кесарийски, когато отиваше против персите: „На следната година ще превзема града.“ Така също и този си отиде, като каза тези думи.

И не след много дни Бог го даде за храна на етиопските люде. Защото от слънчевия изток се вдигнаха агарянските чеда със своите войски, нечес-

тивецът бе убит от тях и с шум погина споменът за него в 6910 (1402) година, 28-и ден на месец юли. Възцари се неговият син Челеби Мусулман.

Гърците пък запяха благодарствена песен, като казваха: „Велик е Господ и много възхвален, велика е неговата сила, защото не праща благоизволението си в мъжки множества. Господ благоизволява върху онези, които се боят от него и се уповават на неговата милост.“ По Божия благодат запазен е светият град даже и до днес от всички вражески иноплеменници.

В 6917 (1409) година, приживе на Челеби Мусулмана, почина благочестивият цар Калоян, внук на царя господин Мануил. В същата година излезе Муса в дунавските области и събра големи множества власи, сърби и българи. С него бе и сръбският деспот Стефан. Те дойдоха против Цариград и там, извън града при Космидия, стана голям бой с Челеби, погубиха Челеби Мусулмана и погина споменът за него с шум. Пукна и Муса бег в 6922 (1414) година и се възцари султан Крисчия в 6925 (1417) година.

5. Паметта за славянските апостоли

КРАТКО ЖИТИЕ
НА СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ

Отечеството на този преподобен наш отец Кирил беше трислав-ният и велик град Солун, в който се и роди. Той беше родом българин. Роди се от благоверни и благочестиви родители. Баща му се казваше Лъв, а майка му Мария – богати и първи в този град. Те бяха благочестиви и живееха в страх Божи, като се стараеха да избягват всяко зло. И родиха син, когото кръстиха Константин. Дадоха го на дойка да го откърми. Но той не искаше да бозае от чужда гръд, освен от майчината си. Майка му го възпитаваше и наставляваше в благочестие и благоверие. А като стана на възраст, дадоха го да се учи на книги. Този младеж видя в съня си мъж, стоящ и показващ му девици, казвайки му: „Константине, ако искаш, вземи една за себе си.“ А той, като видя красива девица, украсена със скъпоценни камъни и бисери, чието име беше София, взе нея за себе си. Още от младост Константин се отличаваше с чистота на ангел, пазейки се и избягвайки житейските наслади, като прекарваше времето си винаги в пение на псалми и песни и в духовно послушание, следвайки само един път.

Когато царският логотет чу за неговите добродетели, изпрати да го повикат. Той дойде в Цариград и тук се учеше с племенника на цар Михаил. За три месеца изучи граматиката, геометрията и Омир при Лъв и Фотий. Изучи и останалите философски науки: реториката, аритметиката, астрономията и музиката.

Тогава цариградският патриарх Йоан беше повдигнал ерес, хулейки светите икони. Но светият събор го свали от престола. А като отиде при него, Константин Философ го изобличи и обори злочестивата му ерес.

След това отиде на река Брегалница и там намери няколко от славянското племе покръстени. А които пък намери непокръстени, той ги покръсти и ги обърна в православната вяра. И създаде им букви на славянски език. Тези, които обърна в християнската вяра, бяха 54 000.

У сарацините се повдигна спор за св. Троица. Сарацините изпратиха пратеници при цар Михаил да искат хора да им разяснят въпроса за св. Троица и за православната вяра. Царят скоро изпрати Философа да отиде там. И Философът, като пристигна, разобличи нечестивата Мохамедова ерес и ги посрами. А те му дадоха да пие чародейни билки с отрова. Но по Божия благодат той остана невредим от техните билки.

Изпратени бяха пратеници от хазарския княз-каган до цар Михаила, искащи човек, който да го научи на православната християнска вяра. Понеже те още не бяха християни, нападаха ги сарацини и евреи, за да ги обърнат в своята нечестива вяра. Цар Михаил изпрати Константин Философ заедно с брата му Методий. А като пристигнаха в Херсон, изучи еврейски език и книги и преведе осемте части на граматиката. И тук намери самарянин и самарянски книги. Като се помоли и като прие от Бога просветление, започна да чете тези книги. И покръсти самарянина и сина му.

Тук той чу, че св. Климент още лежи в морето. Като се помоли и като убеди херсонския архиепископ заедно с целия клир, качи се на кораб. Отидоха с него на мястото и морето се успокои, а те започнаха да копаят и пеят. И веднага се разнесе благоухание като из множество кадилници. След това се явиха светите мощи, които те взеха с голяма чест и слава и ги занесоха в града.

Философът напусна този град и тръгна да пътешества. И ето нападнаха го маджарски войници, които виеха като вълци. А Философът отправи молитва и ги увеща. Те дойдоха, поклониха му се и го изпратиха с чест.

Като се качи на кораб, запъти се за Хазарско. И достигна до езеро при Кавказките планини и дойде при хазарския княз-каган. И като се събраха тук сарацини и евреи, водиха с Философа много прения. А Философът заедно с брата си Методий разобличи злочестивата им ерес и ги низвергна. Като видя, че Философът разобличи ереста им, каганът извика с голям глас: „Ето виждам, че Философът с Божия помощ низвергна на земята еврейската гордост, а сарацинската дързост потопи в реката.“ Константин Философ научи всички хора и кагана на православната вяра и го покръсти с 200 велможи и много други. Каганът му даде много дарове. Той обаче не ги прие, но измоли от него много християнски пленници.

Като тръгна оттук, достигна безводни места и там намери солена вода. Той отправи молитва и водата стана сладка. И пиха той и ония, които бяха с него, и стигнаха в Херсон. Тук предсказа за архиепископа на града, че ще напусне този живот и ще се представи на Бога, както и стана.

След това дойде при фулското племе, гдето намери грамаден дъб, сраснал с череша, комуто принасяха жертва. Наричаха го Александър. Философът научи тези хора на православната вяра, а дъба разкопа и отсече. После се върна в Цариград.

Тук той намери пратеници у царя, изпратени от Ростислав, княз на Великоморавия, да искат кръщение и учители на православната вяра. Тогава скоро беше изпратен Философът с неговия брат Методий. Като пристигнаха във Великоморавия, беше приет от княз Ростислав. Тук преведе и книгите от гръцки на славянски език. И като ги покръсти, обърна ги в православната вяра и ги научи на славянските книги.

После отиде в Панония, гдето беше приет от Коцел, лешки княз. След това взе 50 ученици и ги научи на православната вяра и на славянските книги. Тук той намери много еретици и разобличи и посрами ереста

им. Философът измоли от княза 200 души пленени християни и ги освободи.

Като се научи римският архиепископ за Философа, изпрати да го викат да дойде в Рим. И Философът, носейки мощите на св. Климент, пристигна в Рим. А като чу римският папа Адриан за тялото на св. Климент и за пристигането на Философа, посрещна го с чест и с целия клир, носейки свещи и благоуханни кандила и миризми. Като целуна папата мощите на св. Климент, внесе ги в Рим. Папата прие Философа с любов и голяма чест. Придружаващите го пък ученици от Панония и Моравия по папско нареждане бяха посветени от двама епископи Формоза и Кондрах. При Философа идваха евреи за прения, а заедно с тях още и някои еретически епископи, които той посрамваше. Множество римски граждани идваха при него и той ги учеше на православната вяра. Те с усърдие възприемаха учението му.

След това възприе монашески образ и тогава беше наречен Кирил. В този монашески образ прекара 50 дни. А като узна за своето представяне, повика ученика си, който беше епископ в Ликия, Сава, Ангеларий, Горазд и Наум. И като ги упъти и научи на православната вяра, предаде духа си в Божиите ръце. Константин, наречен Кирил, почина на 42 години, в 14-и ден на месец февруари, втори индикт, а от сътворението на света през 6377 (869) година. Честното му тяло бе положено в църквата „Св. Климент“, където лежи светото му тяло и светата ракла дава изцеление на ония, които идват с вяра и любов.

ВТОРО ЖИТИЕ
НА СВ. НАУМ ОХРИДСКИ

Месец декември, 23-и, помен за нашия преподобен и богоносен отец Наум, велик чудотворец в Деволския Ливан, близо до град Охрид

Този преподобен и велик отец Наум израсна в Мизия. И съгласно с възпитанието от благородните си родители той счете благородството и богатството за плевели и се присъедини към равноапостолите Константин Философ и брата му Методий, които обикаляха и наставляваха мизийския и далматинския род, вървейки с тях навред, та чак и до стария Рим.

И там по откровение Божие блаженият папа Адриан ги посрещна тържествено извън града с целия сбор от църковни и градски първенци. Бог показа много чудеса и изцеления и прослави своите светци. След това те изпяха божествената литургия и папата подстрига Константин Философ в иночество, като го нарече Кирил, и го назначи за свещеник, а Методий ръкоположи за архиепископ на Моравия и на цяла Панония. След извършване на литургия над всичките книги, преведени от гръцки на български език, папата ги показа на всички, а и самите книги се разгръщаха и се показваха. И папата рече: „Благословен е Бог! Тези книги са истински жертвоприношения от животни и угодни Богу.“ След това ръкоположи и Климент, и Наум заедно с останалите за свещеници и дякони и заповяда да се извърши целия ред вечерен и утринен по българския текст във великия храм на светите апостоли Петър и Павел. Така и стана. Също тъй всички извършиха заедно и литургия и за всичко прославиха Бога, който показа такива чудеса. Но след известно време почина в Рим на 14 февруари богоносният Кирил и неговото всехвално тяло беше положено в храма на св. Климент Римски, ученик на свети апостол Петър. Бог показа чудеса и знамения чрез св. Кирил и след смъртта и прослави своя истински угодник. Методий пък остави скръбта си по своя роден брат Кирил и като получи разрешение от блажения папа Адриан, отиде с всичките си ученици в Панония, в град Морава, гдето наследи архиерейството. И там всичко уреди добре и поучи.

А след смъртта на Методий прие архиерейството някой си латинец, на име Вихинг. Изпълнен с Македониевата и Аполинариевата ерес, той изопачи цялото Методиево учение, а след като мъчи много учениците му,

изпрати ги в тъмници и вериги. Но когато светците се помолиха Богу, стана силно земетресение, два и три пъти, та всички избягаха из домовете, тъмничните врати се разтвориха и веригите паднаха от нозете и ръцете. И всички се удивиха на това чудо и нарекоха светците велики. Но духоборците отдадоха това на Велзевула, както юдеите при моя Христос. А тях мъчиха много и ги изпъдиха далеч от тази земя.

Те пък според Писанието отърсиха праха от нозете си и дойдоха в крайдунавските земи. И там възкресиха с молитви умрелия единороден син на някой си велможа и просветиха неговия дом. И заедно с много други от това село, заради което бяха удостоени с голяма чест от всички, веднага се устремиха към голямата река Дунав. Там с молитви и с Божие чудо свързаха три дървета с повит, призоваха името на св. Троица и преминаха реката на другата страна и достигнаха Белград. И там бяха приети с голяма чест от княз Радислав, а те дадоха благословение и радост. Оттам едни се разпръснаха из Мизия, а други из Далмация и Дакия и навсякъде умножиха стократно словото Божие.

А Наум и Климент дойдоха в илирийските и лихнидоски страни. И в Деволския Ливан, на края на езерото на Охридския град, в междуречието, Наум съгради голяма обител и храм на чиноначалника архангел Михаил и на всички небесни сили със средствата и повелението на благочестивия български цар Михаил-Борис и неговия син цар Симеон в годината 6413 (905). И след като устрои всичко благоугодно Богу, почина там блаженият Наум в дълбока старост и предаде душата си в Божиите ръце на 23 декември. А честното му тяло беше облечено от божествените ръце на Христовия архиерей Климент Охридски и положено тържествено в гроба в дясното крило на храма. Бог пък го прослави с големи чудеса – всякакви болести и язви цереше и бесове прогонваше.

СЛОВО ОТ КИРИЛ ФИЛОСОФ КАК ПОКРЪСТИ БЪЛГАРИТЕ (СОЛУНСКА ЛЕГЕНДА)

Роден съм в Кападокия и се учих в Дамаск. И веднъж, когато бях в църквата на великата Александрийска патриаршия, чух отправен към мен от олтара глас, казвайки ми: „Кириле, Кириле, иди в обширната земя и сред славянските народи, наречени българи, защото Господ те е определил да ги покръстиш и да им дадеш закон.“

Аз се наскърбих много, защото не знаех къде се намира българската земя. Тогава отидох в Кипър, но като не чух нито дума за българската земя, поисках да се завърна. Обаче се побоях да не стана като пророк Йона и отидох в Крит. И тук ми казаха: „Иди в град Солун.“

И аз отидох и се явих при митрополит Йоан. И когато му разказах, той ми се присмя и ми рече: „О, безумни старче, българите са човекоядци и ще те изядат.“ Тогава излязох на пазара и чух българи да разговарят. И сърцето ми така се уплаши, че бях като в ад и тъмнина.

И един ден, в света неделя, излязох из църквата и седнах на мрамора, замислен и натъжен. Тогава видях гълъб, който говореше и носеше в устата си вързоп смокинови пръчки, двойно привързани. Той ги хвърли в скута ми, аз ги прочетох и намерих, че са 32. Турих ги в пазвата си и ги занесох на митрополита. Тогава те се скриха в тялото ми и аз забравих гръцки език. И когато митрополитът изпрати да ме поканят на трапезата, аз не разбирах какво ми приказва по гръцки. Тогава всички се събраха и ми се чудеха. Също така те ме и скриха.

Чуха и българите за мене. И великият княз Десимир Моравски, Радивой, княз Преславски, и всичките български князе се събраха около Солун и воюваха срещу Солун три години, проливайки много кръв. И говореха: „Дайте ни човека, когото Бог ни е изпратил!“ Тогава ме дадоха.

Българите ме взеха с голяма радост и ме заведоха в град Равен на река Брегалница. Аз им създадох 32 букви. Аз ги учих малко, те сами много постигнаха. Те, каза Господ, ще предадат на Бога православната вяра и християнството.

6. Краят на света
и краят на човешкия живот

СКАЗАНИЕ НА ЙОАН БОГОСЛОВ ЗА ПРИШЕСТВИЕТО ГОСПОДНЕ НА ЗЕМЯТА

След възнесението на нашия Господ Исус Христос, аз, Йоан, се изкачих на планината Тавор, гдето Господ ми откри пречистото си божество, което не можахме да гледаме, но паднахме ничком на земята – издигнах се на едно място, погледнах небето и като подигнах ръце, помолих се на Бога и рекох: „Господи, чуй моя глас и ми разкажи за твоето пришествие; когато дойдеш на земята, какво ще стане тогава на нея? В тези времена какво ще стане с небето и земята, със слънцето, луната и звездите? Зная, че ще послушаш своя раб.“

След като се молих седем дни, издигна ме светъл облак и ме постави пред божественото лице. И чух глас, който ми казваше: „Погледни, рабе Божи Йоане!“ И като разбрах, видях отворено небе и усетих миризма на много благоуханни аромати и светлината на лицето му, по-светла от слънцето. И пак чух глас, който ми говореше: „Погледни, праведни Йоане!“ Погледнах и видях с очите си положени книги, които ми се сториха като седем планини; толкова голяма бе тяхната дебелина и дължина, че човешкият ум не може да изкаже. И имаха седем печата. Рекох: „Господи, чуй гласа на твоя раб и открий ми какво е писано в тия книги!“ И чух глас, който ми казваше: „Слушай, праведни Йоане, в книгите, които виждаш, е написано всичко, което е на земята, в преизподнята и присъдата на праведните.“ Попитах: „Господи, кога ще настъпи времето?“ И чух глас, който ми казваше: „Слушай, праведни Йоане, в онова време ще има обилие на пшеница и вино, каквото не е бивало на земята, тогава един клас ще даде крина жито, лозата ще роди сто грозда, а гроздът ще пусне мяра вино. А в последната година по лицето на цялата земя не ще се намери ни една крина жито, ни една мяра вино.“

И пак рекох: „Господи, а след това какво ще стане?“ – „Слушай, чедо Йоане, тогава ще се яви падналият в тъмнината изменник, наречен Антихрист.“ И попитах пак: „Как изглежда той?“ – „Слушай, праведни Йоане, видът на лицето му е мрачен и вместо коса има седем опашки, веждите му имат свиреп вид, дясното му око е като звезда, а лявото като лъвско. Устата му са един лакът, зъбите му една педя, пръстите му са като сърпове, стъпалата – един лакът, а на лицето му пише: „Антихрист“. Със своите лъжи до

небесата ще се възнесе и до ада ще се сгромоляса. Тогава ще направя небето медно, та да не пада роса на земята, и ще скрия облаците вдън земи, за да не оросяват земята.“ И рекох: „Господи, колко години ще трае това и за цялата земя ли ще направиш така?“ – „Слушай, праведни Йоане, това време ще продължи три години, но ще направя трите години да бъдат като три месеца, трите месеца като три недели, трите недели като три дена, трите дни като три часа, трите часа като три секунди, както рече пророк Давид: „Съборил си престола му на земята, умалил си времената му и си го облял със срам.“ Тогава ще изпратя Енох и Илия да го изобличат, да покажат неговата лъжа като прелъстител. След това ще го убият на жертвеника, както рече пророк Давид: „Тогава ще се сложи телето на твоя олтар.“

И пак запитах: „А какво ще стане после?“ – „Слушай, праведни Йоане, тогава ще изпратя моите ангели да вземат рог от овен, стоящ на небесните облаци, ще изляза вън, а Михаил и Гавраил ще затръбят с рога на овена, както каза пророк Давид: „Глас от рогова тръба ще се чуе по всички краища на вселената.“ От този глас ще се разтрепери цялата земя според думите на апостол Павел: „Последно тръбене ще затръби тръбата, и мъртвите ще възкръснат неизтлели – всички, които са умрели от векове досега, ще дойдат и ония, които са още живи.“ И чух глас, който ми разказваше за онова, което човеците ще чуят по време на възкресението.

И пак попитах: „Умрелите до възкресението от мъжки и женски пол – едни млади, други стари, а трети деца – как ще изглеждат, Господи?“ – „Слушай, праведни Йоане, както виждаш, пчелите не се различават една от друга, а всички имат еднакъв образ. Така ще бъде и при възкресението Господне. Тогава няма да има белина, ни чернота, нито различни лица, но всички ще имат еднаква възраст, еднаква човешка плът по причина на възкресението, както каза и по-преди. При възкресението няма да има тление, нито съприкосновение, но всички ще бъдат като ангели Божии.“ И рекох: „Господи, ще възкръснат ли също и грешниците?“ И повторно запитах: „Господи, ще се познаят ли умрелите един друг, брат брата си, баща или майка ще познаят ли чедото си и ще помислят ли за своите къщи и за лозята си?“ – „Слушай, праведни Йоане, какво рече пророк Давид: „Спомних си, че съм пръст; човешките дни са като трева, като полски цвят прецъфтяват. Когато вятърът премине през него, не ще се познае мястото му, ще се възвърне пак в своята земя.“ В този ден ще погинат всички човешки помисли.“

„А след това какво ще направиш?“ – „Слушай, праведни Йоане, тогава ще изпратя моите ангели по лицето на земята, те ще вземат всички свещени и честни книги, честния кръст и църковните светини и ще издигнат телата на праведниците във въздуха. Ще заповядам да издигнат честния кръст, на който прострях своите ръце, и всички ангелски чинове ще му се поклонят. Тогава праведниците ще се възнесат на облаците, както рече апостол Павел: „Заедно с тях ще се издигнем в облаците да срещнем Гос-

пода във въздуха.“ Тогава ще излезе всичкият лукав дух, който е в бездните и на земята, от изток до запад, и ще се прилепят до своя княз Антихриста, и ще бъдат осъдени на вечен огън.“

И попитах пак: „А после, Господи, какво ще направиш?“ – „Слушай, праведни Йоане, тогава ще пратя ангелите си по лицето на цялата земя и ще изгорят земята на едно протежение от 7040 лакти, ще изгорят и високите планини, та ще станат като прах. Ще изгорят и всички дървета, и добитъка, и влечугите, и всички зверове, и всяка земна гад, и птиците, летящи във въздуха, и нищо движещо се няма да има по цялата земя, цялата земя ще бъде недвижима.“

И рекох пак: „Господи, а след това какво ще направите?“ – „Слушай, праведни Йоане, тогава ще заповядам на четирите ветрове да излязат и да развеят всичкия прах по лицето на земята, и ще се избели земята като сняг, и ще стане като хартия, без петна, без хълмове, без планини, без камъни. От изток до запад цялата земя ще бъде равна като трапеза и бяла като сняг. И ще пламне сърцето на цялата земя и ще извика земята към Господа: „Господи, като девица съм пред тебе и нямам грях!“, както рече пророкът: „Всички планини и хълмове ще се изравнят, кривините ще се изправят, грапавините ще се изгладят и тогава всяка плът ще види спасението Божие.“

И запитах пак: „Господи, а след това какво ще направиш?“ – „Слушай, праведни Йоане, тогава цялата земя, ще се очисти от греха и ще се изпълни с благоухание, защото ще дойда на нея. Тогава ще се появи на небето Честният кръст, носен от хиляди, хиляди ангели, които ще вървят пред него, както казах и по-преди. След това ще се покаже знамението на човешкия Син с голяма слава. Тогава неправедните заедно със своите слуги ще изпищят силно, мислейки да избягат, но от невидима сила ще бъдат задържани и не ще могат да бягат. Тогава ще викнат, казвайки: „Где е силата и славата ти, с която ни прелъсти, та се отдалечихме и отпаднахме от славата и от светлостта на Отца, която имахме? Ето, той иде да съди нас и всяко човешко създание и горко ще ни бъде, защото ще ни прати във вечна тъмнина.“

И рекох: „Господи, а след това какво ще направиш?“ – „Слушай, праведни Йоане, тогава ще изпратя невидими ангели да извикат с голям глас, казвайки: „Слушай, земьо, и дръж се – казва Господ – ето, ида при тебе!“ И ще се чуе гласът на ангела от изток до запад и по всички земни краища. Тогава ще се подигнат всички небесни сили от единия до другия край на небето и многооките ангели, и ще се чуе силен звън в небесата, и ще се вдигнат седемте небесни завеси, и ще настъпи страх в небесата и сред ангелите. След това ще се разцепят небесата от изток до запад и на земята ще слязат множество ангели, и ще се напълни лицето на земята с ангелски войнства. Тогава ще се развържат небесните съкровища и небесният Йерусалим, подобно на украсена невеста, обиколен с всечестна благоуханна миризма, ще бъде свален на земята. И ще дойдат при мен хиляди ангели и архангели, носейки престола и пеейки: „Свят, свят, свят е Господ Саваот,

изпълнил небето и земята със славата си!“ Тогава ще изляза с голяма сила и слава и ще ме види всяко коляно като ида на облаците. Тогава ще ми се поклони всичко небесно, земно и адово, както и във въздуха. Тогава ще се съберат всички човешки създания и всеки лукав дух с Антихриста, ще станат всички голи, но обременени с грехове.“

И пак рекох: „Господи, а какво ще стане с небесата, ако слънцето, луната и звездите останат празни?“ И чух глас, който ми казваше: „Погледни, праведни Йоане.“ И погледнах и видях агне, което имаше четири рога. „Тогава ще заповядам да свалят книгите, които ти видя преди агнето и ще ги сложа пред него и то ще разтвори книгите и ще ми говори сред множеството мои ангели. И ще се дадат книгите на това агне и то ще ги разгъне. Ще се отвърже първият печат и ще паднат звездите. Ще се отвърже вторият печат и ще падне луната и не ще я има вече. Ще се развърже третият печат и ще се разкъса слънчевият венец и няма да има вече слънце. Ще се развърже четвъртият печат и ще се разрушат небесата, ще остане въздухът без украса, както рече апостол Павел: „Небесата са дело на твоята ръка, те ще загинат, а ти ще пребъдеш до веки.“ Когато се отвърже петият печат, по цялото лице на земята ще се отворят всички места за осъдените на мъки. Ще се отвърже шестият печат и ще се разтвори морската бездна. Ще се отвърже седмият печат и ще се отнеме адът.“

И рекох: „Господи, кои най-напред ще разпиташ, за да произнесеш присъда?“ – „Слушай, праведни Йоане, първо ще бъдат осъдени нечистите духове с Антихрист, след това ще им заповядам да отидат в страшната тъмница, гдето има скърцане на зъби, както рекох по-преди: „Синовете на царството ще бъдат изгонени в страшната тъмница.“ И рекох: „Господи, где е страшната тъма?“ – „Слушай, праведни Йоане, ако може тридесетгодишен момък да вдигне камък и да го хвърли в бездната, ще лети три години и едва ще стигне дъното, там е страшната тъма, както рече пророк Давид: „Поставил си тъмнината за негов покрив.“

И казах: „Господи, а после кой народ ще бъде разпитан?“ – „Слушай, праведни Йоане, ще бъдат разпитани елинските народи, които вярваха в слънцето, месеца и в звездите, които оскверниха светата еврейска вяра и не вярваха в Отца, Сина и Светия Дух. След това ще ги изпратя в ада, както някога рече пророк Давид: „Ще се възвърнат грешниците в ада, както и всички народи, които забравят Бога.“ И пак рече Давид: „Като овце са поставени в ада и смъртта ще ги пасе.“

И рекох: „Господи, а след това кой народ ще бъде разпитан?“ – „Слушай, праведни Йоане, ще бъде разпитан еверейският народ, който от злоба ме прикова на кръста.“ Запитах: „Господи, за това, което ти направиха, в тъмата ли ще идат, или на друго място?“ – „Слушай, праведни Йоане, те ще бъдат в подземието на ада според думите на пророк Давид: „Повикаха, но нямаше кой да ги спаси.“ А апостол Павел рече: „За всичко, което извършиха беззаконно, беззаконно ще бъдат осъдени.“

И попитах пак: „Господи, какво ще стане с тези, които приеха кръщение?“ Отговор: „Слушай, праведни Йоане, тогава ще заповядам на моите ангели да отделят праведните от грешните и ще ги поставя от дясната си страна, та ще засветят като слънце, а грешниците ще бъдат тъмни.“ И рекох пак: „Господи, всички ли кръстени ще идат в една и съща мъка – царе, патриарси, князе, богати и бедни?“ – „Слушай, праведни Йоане, по думите на пророк Давид търпението на бедните не ще трае вечно, а патриарсите, князете, бедните и богатите ще загинат като добитък, ще заплачат като деца и ще бъдат разпределени в кладенец със седем отвора. А други ще бъдат гризани непрестанно от червеи, но и в тия мъки ще има подразделения.“ И рекох: „Господи, а праведниците где ще настаниш?“ – „Слушай, праведни Йоане, ще се отвори раят и праведните ще влязат в рая заедно с всички ангели на земята, както по-рано Свети Дух чрез пророк Давида: „Праведниците ще наследят земята и ще се веселят на нея до веки.“

И рекох пак: „Колко са ангелите и колко са човешките родове?“ – „Слушай, праведни Йоане, колкото е човешкият род, толкова са и ангелите, както каза и пророк Давид: „Постави предел на народите според броя на Божиите ангели.“

И рекох пак: „Господи, след това какво ще направиш?“ – „Слушай, праведни Йоане, след това няма да има болести, ни житейска печал, ни родителски мъки, нито братска ненавист, ни зли помисли, ни лукав дух, нито смърт, ни бедни, ни богати, но всички ще бъдат едно стадо, както рекох и по-преди: „И други овце имам, които не са от този двор, но и тях трябва да събера, и ще чуят гласа ми, и ще има само едно стадо и един пастир.“ И пак чух глас, който ми казваше: „Слушай, праведни Йоане, предай това на верните човеци, но не на неверните, за да не се разпилява моят бисер пред свинете.“

И след като чух този глас, взе ме облак и ме постави на Таворската планина. Да бъде благословен този дом, в който стоят тези книги, както каза някога Господ: „Който обича хората, спазва моите думи.“ На Господа Исус Христос слава и поклонение, на Отца, Сина и Светия Дух. Амин.

КОГА ЩЕ ДОЙДЕ КРАЯТ НА СВЕТА?

Това е знамение за свършека на този живот – когато в продължение на 30 години не се появи дъга на небето.

Знай и това: всичко създадено от Бога по своята природа подлежи на тление. И се обновява всяко по свой цикъл. Земята се обновява на 40 години, водите на 50 години, небесата на 100, звездите на 60, слънцето на 28, луната на 19, индиктът на 15, Големият индикт на 532. Защото на всеки 532 години съвпада началото на слънчевите и лунните кръгове, слънцето обхожда за 28 години, луната – за 19. Иначе казано, 19 х 28 прави 532.

Завършват седемте века на Творението след 13 пълни обхода по 532 години, от които и слънцето, и луната започват от първия си кръг. Всеки обход (Голям индиктион) има по 12 истинни пасхалии, други 4 на 20 март, други 4 на 25 април. Извън всички тях остават 84 г. до края на седемте века.

Годините от Сътворението на света се означават така: 12, 500, 6000 и 12, 30, 360 и 12, 2, 24. Общо от Сътворението на света има 6384 г. Краят на 12-ия обход и началото на 13-ия е от сегашната 6384 (876) г. и до края на текущия 13-и обход има 532 г., а краят на 13-ия обход е в годината 6916 (1408), и остават 84 години до края на седмия век. И тези са, за които казваше нашият Господ Исус Христос, че заради избраните ще се съкратят онези дни.

От посочената 6888 (1380) г. в началото на настоящата книга по-долу от пасхалиите, които поради многото писане съкращаваме пътя на годините, дойдох до посочената година от текущия 13-и обход на Господнята Пасха, явявайки, че други обходи (големи индиктиони) няма. А годината 6891 (1383) е индикт 6, слънчев кръг трети, лунен тринайсети, християнската Пасха е на 22 март.

В 6916 (1408) година е краят на текущия тринайсети обход. И други пасхи няма, нито обходи, само единствените 84 години, които са годините на нечестието и на свършека на седемте века. И горко на онези, които ги достигнат, поради мъките, които ще бъдат.

Дамаскин Студит

ЗА ВТОРОТО ПРИШЕСТВИЕ И ЗА АНТИХРИСТА

Обичай имат царете, благословени християни, когато искат да идат на война, първо да пратят свой човек до градовете, през които искат да минат, та той да възвести на живущите там да излязат, да посрещнат царя и да го приемат. По същия начин постъпи и великият Цар на всички царе. Понеже поиска да отиде на война срещу човекоубиеца дявол, първо изпрати напред божествените и свещени пророци, които проповядваха, предзнаменуваха и предрекоха съществието Христово, пророчестваха, че ще слезе от небето на земята. Казаха за неговото кръщение, казаха за неговото разпятие, как ще умре и как ще се погребе, и как ще възкръсне и ще възкреси праведните души и ще се възнесе на небесата и как ще слезе Светият Дух и ще просвети светите апостоли. Как те ще обходят вселената и ще проповядват истината. Всичко предсказаха божествените и свети пророци, така също и края на света, защото бяха прорицателни, предрекоха и това. Предрекоха какво ще бъде в последните времена, как ще дойде Съдията на живи и мъртви, нашият Господ Исус Христос, и ще въздаде на всеки според делата му. Праведните ще почете, грешните ще мъчи. […]

Всичко това предрекоха пророците, за да разберем и ние мълвите и смущението, които ще настанат в онова време, как свещениците ще бъдат пренебрегвани от другите хора и как хората ще бъдат презирани от свещениците и как всеки по своята си воля ще ходи развратен. Децата ще възненавидят своите родители, родителите ще намразят и ще убият децата си. Мъжете ще влачат по съдилища жените си, а жените ще предадат на смърт мъжете си. Господарите ще са безчовечни към своите роби, а робите ще противоречат на господарите си. Старците и старците ще бъдат обезчестени, младите и красивите няма да бъдат помилвани. Църквите ще бъдат като скотски стоилища, светото Евангелие ще бъде презряно, писанията и книгите ще бъдат потъпкани. Блудството ще се умножи. Прелюбодействата ще бъдат премного. Лъжи, ругатни, клевети, завист, мерзост, хули, празнословие, пиянство, смях и всякакво зло и лукавство, всичко това ще съжителства тогава в онова време и онези дни. […]

Някои питат, казвайки „Кога ще дойде краят?“. На това ще кажем: „Само един Бог, който сътвори времето и годините, и дните, той знае онзи

ден и час“. Затова казва и Господ в Евангелието от Матея: „За оня ден и час никой не знае, нито небесните ангели, а само моят Отец“ (Мат. 24: 36). Тъй каза и на апостолите: „Не се пада вам да знаете времената или годините, които Отец е положил в своя власт“ (Деян. 1: 7). […]

Две съшествия Христови ще има, казват писанията. Едното е неговото рождество по плът, когато се роди от светата Дева Богородица и се яви на земята като човек. Второто е, което очакваме да дойде.

[…]

Този прелъстител и най-нечестив Антихрист ще се роди от някоя жена блудница, която ще се преструва на дева. И онзи няма да бъде само дявол, но и човек като другите човеци. И ще се обреже като Христа и ученици много ще събере подобно на Христа и ще му служат по неговата злобна воля. В началото ще възлюби много еврейския род и ще му покаже множество чудеса. И всичко ще бъде привидно и лъжовно, за да прелъсти хората. И не само злите, но и ако би могъл – и самите праведници, както казва и Господ в светото Евангелие. И в началото ще се яви смирен, мълчалив, тих, любезен с всички, благоговеен, миротворец, ненавиждащ неправдата, неприемащ дарове, непокланящ се на идолите. Ще възлюби църковните писания, ще почита йереите, ще изпитва срам пред старците, ще благотвори младите. Ще се гнуси от прелюбодеянията, ще враждува с осъждането, няма да се кълне в нищо. Ще възлюби странниците, ще нахрани бедните, ще милее за сиротите, за вдовиците ще се застъпва, ще се грижи за болните. После ще сътвори знамения и чудеса. Ще изчисти прокажените, ще изправи разслабените, ще изгонва бесове, ще предрича и ще вижда в бъдещето, ще възкресява мъртви, слепите ще изцерява. И още много чудеса ще сътвори. Където и да види двама да враждуват, ще ги помири, като каже: „Така казва Бог, слънце да не ви залязва гневни“ (Ефес. 4: 26). Няма да събира пари и злато, няма да приема имане. Ще направи всичко това, за да го обикнат хората и да го почитат премного. Прочее, когато видят неговата благост и добродетели, тогава всички ще се съберат, за да го провъзгласят за цар. […]

И ще се превъзнесе сърцето му и както казва св. Йоан Богослов в своето „Откровение“: И ще се поклони на змея, тоест на дявола, който даде власт на Звяра, тоест на Антихриста. И ще се поклонят на Звяра, казвайки: „Кой е подобен на нему? Кой може да се бори с него?“ И даде му власт да говори с уста велика и хулна. И даде му власт за четиридесет и два месеца, тоест за три и половина години. И отвори хулната си уста против Бога, започна да хули името му (по Откр. 13: 3–6). Той, който отначало е бил смирен, ще стане горделив, който е бил милостив, ще стане враг на бедните, който е бил човеколюбив, ще стане безчовечен. И ненавиждащият неправдата ще изгони праведните. Той, който се е отвращавал от богатството, ще

трупа неправда. С всичко това ще се възгордее в царството си и ще започне война, за да погуби трима царе – египетския, ливанския и етиопския. После ще въздигне храм за евреите в Йерусалим и ще го предаде в ръцете на евреите, за да властват над него. За това известява и Господ в Евангелието от Матея, като казва: „Кога видите да стои на свето място „мерзостта на запустението“, за която е казано чрез пророк Даниила (който чете, нека разбира), тогава ония, които се намират в Юдея, да бягат в планините“ (Мат. 24: 15–16). В дните на мерзостта и запустението, тогава е Антихристът, казва Господ. Той ще опустоши праведните и ще застане на святото място, тоест в Йерусалим. Също така ще се възгордее пред Бога, като си мисли окаяният, че ще царства вечно, не знаейки, че скоро неговото царство ще се разори и ще погине. […]

И когато онзи прелъстител извърши своите бесовски дела и хората му повярват, небето няма да пуска дъжд, земята няма да дава плод, морето ще се усмърди и ще издъхнат всички риби, реките ще секнат, езерата ще пресъхнат, водата в изворите ще стане оскъдна. Зверовете ще нападат хората, четвероногите животни ще измрат. И хората от глад и от жажда ще погинат. Майките ще прегръщат дъщерите си и така ще умират. Мъжете ще обгръщат синовете си и ще издъхват. И няма да има кой да ги погребе. Цялата земя ще се изпълни с воня и смрад от мъртвите човешки тела. Морето ще прелее в реките като смърдящо гноище и тогава ще настане глад и жажда по целия свят. Тогава ще има много плач и ридание по цялата земя. Въздишките, скърбите и сърдечната мъка ще се умножат в онова време. Хората ще започнат да облажават мъртвите и ще казват: „Блажени са онези, които не доживяха тези дни“. И ще викат силно: „Отворете гробовете и приемете и нас. Отворете да влезем и да избягаме от лицето на най-нечестивия цар.“ […] Тогава онзи прелъстител ще им отвърне, казвайки: „Ако се съгласите и ви сложа печат на челото и на дясната ръка, тогава ще ви дам каквото и да поискате“. Те, без да разбират, ще се съгласят и той ще сложи печат на дясната им ръка и на челото. И така няма да могат да се прекръстват. Но ще бъдат подчинени на него. А неговият печат има буквените знаци на числото шестстотин шестдесет и шест, както свидетелства и свети Йоан Богослов (Откр. 13: 18). […]

Тълкуването на този печат е следното: „Отмятам се от Твореца на небето и земята, отмятам се от светото кръщение, отмятам се от служението на Христос. И ще бъда твой роб. Отричам се от Небесното царство и обичам мъките. Отричам се от Честния кръст и приемам твоя печат“. Такъв смисъл носи печатът на онзи прелъстител Антихриста, както пише и Иполит, папа Римски, който разказва за всичко това, което ви казвам и аз по простому, за да разберете. Ако някой не приеме печата, ще умре от неговата ръка. Блажен онзи, който тогава ще изтърпи, защото той ще се спаси. Както рече и сам Господ в Евангелието от Матея: „А който претърпи докрай, той ще бъде спасен“ (Мат. 24: 13).

[…]

Тогава цялата земя ще проплаче. Морето, въздухът, огънят, слънцето, луната, звездите. Ще заплачат и дивите, и питомните зверове. Ще заплачат и планините и полята за човешкия род, защото се прелъсти и му се надсмя-ха и защото се поклони на прелъстителя Антихрист. И не само това, ами са приели и скверния му печат и са се отрекли от честния и животворящ Кръст. Тогава ще проплаче и Църквата Божия със силен плач, защото нито литургия, нито някоя друга служба ще има тогава. И ще потъпчат всичко. И тялото и кръвта Христови няма да им се явят. Тогава в онези дни литургията ще угасне, пенията ще престанат, няма да се чува четене на Писанията, на поучения за душевна полза, нито ще се излагат повести полезни. Само ще има много плач в планините и пещерите, за да се покаят земните за нечестията си, според думите на Господ, който е казал: „И ако не се съкратяха ония дни, не би се спасила никоя плът; но заради избраните ще се съкратят ония дни." (Мат. 24: 22). И когато се изминат три години и половина, тогава ще погине царството на скверния Антихрист, ще отпадне силата му и гордостта му, а той ще отиде във вечните мъки. […]

И когато престанат всички начинания на Антихриста и погинат слугите му, и накрая ще дойде това, което трябва – явлението на нашия Господ Исус Христос, Второ пришествие на нашия Господ, Сина Божи, на когото се уповавахме и се уповаваме, за да се спасим, който ще проведе праведен съд над всички свои създания. Такова ще бъде пришествието му, както и сам Исус Христос рече в своето Евангелие: „Защото, както светкавицата излиза от изток и се вижда дори до запад, тъй ще бъде пришествието на Сина Човешки; защото, дето бъде трупът, там ще се съберат орлите" (Мат. 24: 27–28). Той каза където седи Христос, праведният Съдия, там ще се съберат апостолите с целия свят.

[…]

Така казва Господ по-надолу: „И веднага подир скръбта на ония дни, слънцето ще потъмнее и месечината не ще даде светлината си, и звездите ще изпадат от небето, и силите небесни ще се разклатят; тогава ще се яви на небето знамението на Сина Човешки; и тогава ще се разплачат всички земни племена и ще видят Сина Човешки да иде на небесните облаци със сила и слава голяма; и ще изпрати ангелите си с гръмогласна тръба, и ще съберат избраниците му от четирите вятъра, от единия до другия край на небесата." (Мат. 24: 29–31). […]

Тогава праведниците ще засияят като слънце, а грешниците ще се явят тъмни и мрачни като смола. И всички ще възкръснат на една възраст. И млади, и стари, и деца. Мъже, жени, всички ще бъдат 33-летни, както бе и Господ на земята. И всички ще се познаят един друг. Приятели, сродници, братя, сестри, съпрузи, майки, бащи, дъщери, деца. […]

Праведниците и грешниците, всички ще възкръснат в телата, които са имали на земята. Тогава обаче това тяло ще стане нетленно и неразрушимо. Защото праведниците ще възкръснат, за да бъдат почетени и да приемат благата, които Бог е приготвил за тях. Грешниците ще наследят вечната мъка, която сами си изпросиха. Всеки според делата си ще приеме от праведния Съдия: благите – благо, злите – зло. Всички ще застанат голи и разсъблечени, чакащи праведния Съдия. Всеки ще застане срещу своя грях и греховете сами ще укоряват човека и всички ще бъдат разкрити. Всеки човек ще бъде съден от съвестта си. Тогава ще се открият всички съгрешения. Всичко ще се разкрие пред всички. Всички грешници ще казват на висок глас своите съгрешения, всички ще се бият в гърдите и ще плачат неутешно и сълзите им ще образуват реки. Очите на грешниците ще се превърнат в извори. И пак не ще имат полза, защото в ада няма покаяние. Тогава ще се надигнат небесните сили. И всичко ще се разтрепери. Тогава небето и земята и преизподнята ще се разтресат. Тогава ще дойдат деветте небесни чина. Ангели, архангели, престоли, власти, начала, господства, сили, многооки херувими и шестокрили серафими ще приготвят страшния престол на Съдията, викайки и казвайки: „Свят, свят, свят, Господ Саваот! Изпълни небето и земята твоята слава!“ И тогава ще се яви Царят на царете, Господарят на господарите и Съдията на съдиите. И ще го посрещнат светите ангели заедно с всички светии. […] Тогава ангелите ще доведат погибелния син, говоря за Дявола, и лъстивия Антихрист. И страшният Съдия ще ги отрече и осъди и веднага ще ги захвърли във вечната мъка.

[…]

И тези ще отидат във вечните мъки, а праведниците – във вечния живот. Тогава ще се разделят бащи от своите деца, майки от дъщерите си, тогава ще се отдели брат от брата, от сродниците, от приятелите и своите си. Другар от другаря. Уви! Уви! Какво ще бъде мястото за мъчения, където ще има плач и скърцане със зъби и което се нарича тартар! От него трепери и самият дявол, като го види! Уви! Каква е геената! Там се ражда негасим огън, който гори, но не свети! Уви! Какви червеи незаспиващи, които непрестанно разяждат грешните и ненаситни човеци! Уви! Какви ще са онези бесове, които ще ни мъчат! На никого няма да можем да се оплачем и никой няма да ни помилва! Горко на грешниците! Докато праведниците са отдясно, те ще са отляво. Когато праведниците се радват, грешниците ще плачат. Когато праведниците ще са на прохлада, грешниците ще са в страшна зима. Когато праведниците ще ликуват, грешниците ще бъдат бити. Когато праведниците ще бъдат прославяни, грешниците ще бъдат осъждани. Горко на грешниците! Уви, братя мои, грешници! Праведниците ще имат всякакви блага, а грешниците ще гледат скръбно! Докато праведниците ще бъдат почитани, грешниците ще бъдат унижавани. Докато праведниците ще се радват, грешниците ще скърбят. Праведниците ще бъдат в

лоното Авраамово, а грешниците – във външната тъма. Праведниците ще се радват на небесата, а грешниците ще тънат в мъките. Праведниците ще се познават един друг, а тези, които ще бъдат мъчени, няма да се познават помежду си. Праведниците ще бъдат просветлени, а грешниците помрачени. Праведниците ще се насищат, а грешниците ще гладуват. Праведниците ще бъдат в рая, а грешниците – във вечните мъки. Праведниците ще са в красиви градини, а грешниците в тъмни ровове. Праведниците ще бъдат с ангелите, а грешниците – с дяволите. Праведниците ще бъдат украсени с венци, а грешниците ще бъдат укорени. Праведниците ще бъдат във висините, а грешниците – в низините. Праведниците ще бъдат на небесата, а грешниците – в бездната.

Затова и ние, благословени християни, да се поправим и да се изчистим от греховете, и да се постараем да сътворим следните добри дела – да възлюбим милостинята, да обичаме странниците, да се стремим да обичаме бедните, защото вярваме в съда и възмездието. И да се надяваме да бъдем съдени по делата си, за да застанем отдясно на Бога и да получим Небесното царство, заради Христа Бога, комуто подобава всяка слава, чест и поклонение във вечните векове, амин!

ВИДЕНИЕ НА АПОСТОЛ ПАВЕЛ: КАК ДУШАТА СЕ ОТДЕЛЯ ОТ ТЯЛОТО И КАКВО СЕ СЛУЧВА С НЕЯ СЛЕД ТОВА

И аз тръгнах с ангела, и се издигнахме на небето ... погледнах и видях немилостиви ангели, които нямаха никакво милосърдие. Техните страшни лица бяха изпълнени с ярост. Зъбите им стърчаха пряко устните, очите им блестяха като звезда Зорница, а косите на главите им – много дълги и разрошени, и огнен пламък излизаше от устата им. Попитах ангела и рекох: „Кои са тези?“ Ангелът ми отговори: „Тези биват изпращани при невернните души в трудното време на отделянето на душата от тялото, защото нямаха вяра в Бога помощника и не се уповаваха на него.“

Погледнах небето и видях други ангели, чиито лица светеха като слънца, бяха препасани през кръста със златни пояси, държаха свещи в ръцете си, печат Божи и свитък, на който беше написано Божието име. Те бяха изпълнени с кротост и милост. Запитах ангела: „Кои са, господарю, тези, които са в такава красота?“ Отговаряйки, ангелът ми каза: „Тези са ангелите на праведните, които биват изпращани да донесат душите на праведниците, защото те се надяваха на Бога, имаха го за помощник и упование.“

Запитах го: „Всички праведни или грешни знаят ли кога умират?“ Ангелът отговори: „Един е пътят, по който всички отиват при Бога. Праведниците обаче имат със себе си светия Господ и не се боят, като идват и се явяват при него.“ […]

Аз въздъхнах, заплаках и казах на ангела: „Бих искал да видя душите на праведните и на грешните – по какъв начин напускат този свят.“ Той ми отговори: „Погледни долу към земята!“ И погледнах и видях целия мир, като нищо беше пред мене. И видях човешките синове, изчезващи като нищо. Видях и един умиращ човек. Ангелът ми рече: „Този е праведник.“ И пак погледнах и видях всичките му дела, които бе направил за името Божие, и целия му живот, който бе преживял. В този бедствен час всички застанаха пред него. Видях, че свърши и намери покой и дръзновение. Преди да напусне света, пред него застанаха благите ангели, за да вземат душата на праведния. И бдяха над нея, докато излезе от тялото. А като взеха тая душа, казаха ѝ три пъти: „Душо, познай своето тяло, откъдето излезе, защото трябва отново да се върнеш в него в деня на възкресението, за да

получиш обещаното ти от Господа заедно с всички праведници.“ И като приеха душата от тялото, ангелите я целунаха като позната, която знаеха преди вчерашния ден, и ѝ казаха: „Дерзай, защото изпълни волята Божия, докато беше на земята!“

И дойде да я посрещне нейният ангел-хранител през всичките дни и рече ѝ: „Радвай се, душо, понеже и аз се радвам за тебе, защото ти изпълни Божията воля, бидейки на земята. Аз носех на Бога всички твои добри дела.“ Така също и духът ѝ излезе да я посрещне и каза: „Не се безпокой, нито се съмнявай, когато отидеш на мястото, което никога не си видяла, защото аз ще ти бъда помощник, тъй като, докато живях в тебе на земята, намерих покой.“ И нейният дух я ободряваше и наставляваше, докато я възнесе на небето.

Излязоха насреща ѝ да я посрещнат и зли сили, които носеха нейни забравени грехове. Рекоха ѝ: „Къде отиваш, о, душо, и се осмеляваш да влезеш в небесата? Почакай да видим няма ли нещо наше в тебе. Да видим и този помощник с тебе, и ангелът ти, и твоят дух, които се радват за тебе, че си изпълнила волята Божия, докато бе на земята.“ Също и духът на клеветата дойде да я посрещне, и духът на блудството. И като я видяха, всички заплакаха и рекоха: „О, душо, ти, която избяга от нас и изпълни волята Божия на земята, ето сега твоят ангел и твоят дух се радват; всичките зли сили излязоха да те посрещнат, но не намериха нищо свое в тебе.“ Ангелът отговори и рече: „Махнете се, посрамени, защо го не можахте да измамите душата, докато бе в тялото!“

След това чух глас, който говореше от небесната висина: „Вдигнете високо тази душа, която изпълни Божията воля, за да разбере, че е истинен Бог, комуто се е покланяла.“ И когато прочее влезе в небето, веднага чух глас на хиляди ангели, възгласящи и хвалещи Бога. Те се зачудиха, като я видяха да държи Божие знамение, и извикаха към нея в един глас: „Дерзай, душо, и крепи се, всички се радваме с тебе, защото изпълни волята на твоя Бог, докле живя на земята.“ И я напътстваха, докато се поклони на Господа.

Михаил и цялото ангелско войнство паднаха и се поклониха в подножието на неговите нозе. И показаха на душата Бога, като ѝ казаха: „Този е Бог на всички, той те създаде по свой образ и подобие.“ Нейният ангел изтича пред всички и извика: „Боже, помени своето създание, защото тази е душата, чиито дела ти донасях всеки ден. Направи според силата си.“ А духът така рече: „Аз съм духът, който живееше и дишаше в нея, имах в нея покой по времето, в което живяхме двама. Отсъди своя съд!“ И чу се глас Божи, който рече: „Който не ме оскърби, и аз няма да го оскърбя, и който бе милостив, помилван ще бъде! Да се предаде на Михаил завет: да я занесе в рая на ликуването до деня на възкресението, та и тя да го наследи заедно с всички светци.“

[…]

И рече ми пак ангелът: „Погледни надолу към земята и виж беззаконната душа, която излиза от тялото; тя гневеше Бога ден и нощ, като казваше: „Нищо друго не познавам в този свят, само с мир ям и пия. Кой е слязъл в ада и е дошъл да ни извести, че там има наказание?“ И погледнах и видях презрителните дела, които грешникът бе извършил; и погледнах и видях всичките грехове и блудството, което бе сторил – това вкупом застана пред него в смъртния час. И този час бе за него по-лош от бъдния, по-добре би било да не се бе родил.

След това дойдоха ангели – благи и зли. Но добрите ангели не намериха място в него. А злите взеха душата му и я понесоха със себе си. Когато напускаше тялото, те я разтърсиха три пъти и рекоха: „Окаяна, погледни своята плът, познай своето жилище, от което излезе, защото трябва отново да влезеш в своята плът в деня на възкресението, за да отговаряш за своите дела.“ И когато излезе, притича ангелът, който живееше в нея, и каза: „Окаяна душо, аз съм твоят ангел, който пребиваваше в тебе, аз донасях на Бога всеки ден всички дела, които извършваше през деня и нощта. Ако бях господар над себе си, не бих ти служил нито един ден. Но аз не можех да направя това, защото Бог е милостив и праведен съдия и той ми повели непрестанно да ти служа, докато се покаеш. Но когато идем двама при праведния съдия, ще се отвърна от тебе. От днешния ден ти ставам чужд.“

Когато достигнаха небето и искаха да влязат в него, достигнаха ги зли сили и прибавиха мъка върху мъка и забравени грехове. И посрещнаха я духът на клеветата, духът на прелюбодеянието и други сили и ѝ казаха: „Къде отиваш, окаяна душо, и се осмеляваш да бързаш за небето? Почакай малко да видим няма ли нещо наше в твоите дела, защото не виждаме с тебе свят помощник.“ А след това чух глас от небесните висини: „Възнесете окаяната душа да познае кой е Бог, да познае, че освен мен, чиито заповеди тя презря, друг няма.“ И когато възлезе на небето, видяха я всички ангели и извикаха с един глас: „О, горко ти, окаяна душо, защо извърши злини, когато бе на земята? Какъв отговор ще дадеш на Бога, дошла на поклонение пред него?“ Ангелът, който я доведе, рече: „Плачете с мене, ангели мои и другари мои, защото не намерих покаяние в тази душа!“ Ангелите му отговориха: „Да се маха от нас, защото откакто дойде тук, нейната смрад премина върху всички ни.“

След това душата бе заведена да се поклони пред Господа. И показаха ѝ Бога, който я е сътворил по свой образ и подобие, а нейният ангел вървеше пред нея, говорейки: „Господи Боже вседържителю, аз съм ангелът на тази душа, на която донасях нощните и дневните дела пред теб, съди я според твоя съд.“ А духът също така рече: „Аз съм духът, който живееше в нея; откакто се роди в света, не последва моята воля, съди я според твоя съд.“ И чу се глас Божи, който ѝ каза: „Къде е твоят плод заради доброто, което ти направих и положих завет между тебе и правдата? Не накарах ли

да грее слънцето над тебе, както и над праведника?“ А тя мълчеше, понеже нямаше отговор. И пак дойде глас, който каза: „Справедлив е Божият съд и няма лицемерие в него! Който е милостив, той ще бъде помилван, а който няма милост, няма да бъде помилван! Да се предаде на ангел Тимелех, който управлява мъките, и да се хвърли във вечна тъма, където има плач и скърцане на зъби, и да остане там до страшния съден ден!“ След това пак чух гласове на ангели и архангели, които говореха: „Праведен си, Господи, и справедлив е твоят съд!“

И видях още една душа, която бе влачена от двама ангели. Тя плачеше и говореше: „Помилвай ме, Господи Боже, истински праведни съдия, днес седми ден става откак умрях и предадена бях на двамата ангели, които ме заведоха на място, което никога не съм видяла.“ И каза ѝ справедливият съдия Бог: „Какво, прочее, си направила? Ти си била немилостива, затова си предадена на такива ангели, които нямат милост. Понеже не си постъпвала справедливо, затова и на тебе не ти сториха правда и милост, когато излезе от тялото си. Прочее, изповядай греховете, които си направила, когато си била на света!“ Душата отговори: „Не съм съгрешила, Господи.“ Господ Бог, праведният съдия, се разсърди, когато тя рече, че не е съгрешила, понеже излъга. Господ каза: „Ти мислиш, че си още в света, и постъпваш като всички съгрешаващи там, скриваш от ближния си, но тук не е така. Когато някой идва да се покланя пред Божия престол, излага се всяко свое дело, добро или зло.“ Тя, като чу това, млъкна, понеже нямаше отговор.

И чух праведният съдия да казва: „Да дойде ангелът на тази душа и да застане по средата!“ И като се яви, застана по средата, държейки в ръка своето писание. Рече: „Това са греховете на душата от нейната младост, та до старост, от дванадесетгодишна младост. Ако заповядаш, Господи, ще разкажа нейните дела от петнадесетата година.“ Господ рече: „На тебе казвам, ангеле, не те питам от петнадесетата година, но изреди ми нейните грехове от пет години преди да умре и да дойде тук. В себе си се кълна, в моята сила и в моите ангели, ако се бе покаяла една година преди смъртта, за една година праведен живот бих забравил всичко, което е сторила пред мен, и би получила опрощение и прошка от мене.“ Нейният ангел отговори и каза: „Заповядай на другия ангел да доведе другата душа – на праведника.“ В този час тя застана всред тях и душата на грешника я позна. Господ рече: „Душо, яви своите дела и изповядай какво си направила с тази душа, която виждаш, когато бе в света.“ Тя отговори: „Господи, вече измина една година откакто убих тази душа и пролях кръвта ѝ на земята. А с друга блудствах, и не само това, но и много я обидих, защото ѝ взех имуществото.“ Бог рече: „Не знаеше ли, че ако някой мъчи някого и този умре преди мъчителя, запазван е на това място, докато умре обидилият го?“ И чух глас, който говореше: „Да се предаде тази душа в ръцете на Тартарух, който пребивава в ада, за да я заключат в тъмницата адова, да я хвърлят в мъка, да се мъчи там до великия съден ден.“ И пак чух говорещ глас и хиляда хиляди ангели, пеещи и възхваляващи Господа: „Праведен си, Господи, и прав е твоят съд!“

7. Космографските представи

Константин Костенечки

ОТЛОМКИ ПО СРЕДНОВЕКОВНА КОСМОГРАФИЯ И ГЕОГРАФИЯ: НАЧАЛО С БОГА. ОПИСАНИЕ ЗА КЪЛБОВИДНАТА ФОРМА НА ЗЕМЯТА

Слово първо

Има много доказателства за кълбовидната форма на земята. Най-главното е това, че слънцето осветлява източните страни по-напред, отколкото тези в запада, и поради това денят в Китай, в Персия и в земите отвъд винаги изпреварва. Защото, когато в Китай е пладне, в Персия е утро, а когато в Персия е 4 часът, тук е 1 часът, а безспорно западните области отстоят далече от източните. Ако ли пък някой рече, отгде се вижда, че това е така и че съществува в часовете такава разлика, та на едно място да бъде ден, а на друго нощ, то нека вземе часовете и ще намери, че това се доказва от слънчевото и лунното затъмнение. И тъй, наблюдавай, когато има слънчево затъмнение в Персия в 4 часа, ще се установи, че тук е 1 часът. Същото установяват и онези, които наблюдават луната и лунното затъмнение. Защото стръмнините на кълбовидната форма на земята се изпречват и засенчват западните страни, докато слънцето не се възвиси и над тукашните области. Наистина, ако земята не беше кълбовидна, а равна и просната нашир, то би я осветлявало цялата. Това, че видът на земята е кълбовиден, се вижда и от следното. Когато плаваме по морската шир, пред нас се показват най-напред краищата на планините, а когато се приближим, виждат се и най-близките части на сушата, и морето се съединява със земята. Също и по звездите се доказва, че формата на земята е кълбовидна. Защото, ако формата на земята не беше такава, в такъв случай сега щяхме да виждаме всички звезди, понеже на север е ден и ние виждаме много от северните звезди, а по-южните не виждаме. Ето например Канов, която е голяма звезда, се вижда в Египет и в другите по-южни страни, а тук не се вижда не само тази звезда, но и другите по-южни звезди.

Слово второ.
Доказателство за това, че земята лежи посред всичко

Явно е, че земята лежи посред всичко друго. Ако тя не би била по средата, но би отстояла към изток, то когато слънцето се наклони, хвърляните отгоре сенки щяха да бъдат други. Когато слънцето, което дава светлина, е най-силно и близко, тогава сенките биват малки. Когато онова, което дава светлина, е по-голямо от това, което бива осветлявано, отдалече е по-добре. Обаче в такъв случай всичко осветлявано би се показало по-добре на онези, които живеят на изток, тъй като те са по-близо от нас, а западните области биха били лишени от това, тъй като ние се намираме на запад. Ако земята би отстояла на запад, то щеше да стане обратното. А ако би лежала към север, то хвърляните сенки щяха винаги да се разпростират към тази част. Ако беше пък към юг – щеше да става същото. А сега, когато слънцето изгрява, сенките се накланят към запад, а когато залязва – към изток.

Слово трето. Доказателство за големината на земята

Изказани са били много мнения за големината на земята, но после всички се съгласиха, че целите ѝ размери са 250 000 стадии. Така с геометрически способ са доказали, че такава е нейната дължина от изток до запад, докато ширината ѝ от север до юг е 120 000 стадии.

Слово четвърто. Мнения на някои за земята

Някои са казали, че земята се крепи, поддържана от седем стълба. Това те казват, като приемат думите на Соломон, че мъдростта си е създала дом и го е утвърдила, като взела седем стълба, както и думите на Твореца, който казва, че земята е опряна върху вода. Но те неправилно мислят така, защото Соломоновите думи трябва да се тълкуват като иносказателно пророчество за седемте векове, за седемте климата на земята, за седемте дарования на духа, които се дават на достойните. Ако ли пък земята би се крепяла на седем стълба, то на кое място са закрепени тези стълбове, които поддържат земната тежина, тъй като е казано, че под земята има вода, която наричат бездна. От друга страна, те приемат заедно с това думите на Твореца, които посочихме вече по-горе, именно, че тя се крепи върху вода. Но ако земята е закрепена върху вода, тогава водата щеше да бъде много повече и като бъде повече, нямаше да произлязат четирите основни елемента. Обаче някои безразсъдни са казали, че това трябвало да се разбира в смисъл, че земята била по-важна от водата. На тях ние ще кажем: вие разсъждавате неправилно, защото Океанът, който е най-голям измежду тези води, покрива заедно с другите морета повече пространство, отколкото видимата земя. Ето, приеми, че е истина онова, което е казал светият Йоан Дамаскин: „Онзи, който

чрез повелението си е прикрепил земята на нищо, защото я с прикрепил и утвърдил“ – поради това земята е закрепена върху нищо.

Слово пето. За водата и пясъка [земята]

Трябва да се знае, че пясъкът и водата притежават известно притегляне помежду си, подобно на желязото и магнита, защото, където желязото види магнит, там и отива. Така е с водата и пясъка: гдето има пясък, там отива и водата, като двете се свличат надолу, както огънят и въздухът, сиреч парата, отиват нагоре.

Слово шесто. За Океана, който обкръжава цялата земя

Около земята има река, наричана Океан. Неговият край се намира на изток, а от изток се проточват към запад два пояса. Те обкръжават цялата земя и после отново се съединяват в западния Океан, който съдържа много повече вода от всички други водни сборища и е непроходим. На източната страна има една отсечена ивица суша, която го разделя. Единият край на тази ивица е раят, та поради това се нарича Врата на рая. Защото, като се разливат двата пояса – десният и левият, получава се поред течение от двата източника, и теснината става все по-малка, та именно поради тази теснота се нарича Врата на рая. А дължината е 20 мили.

Слово седмо. За безсмъртния извор

Трябва да се знае, че изсред рая избликва една водна жила, която слиза в дълбините на земята, после излиза на същинската земя, тече на изток и дава най-сладка и нетленна, нетленна и безсмъртна вода.

Слово осмо. За седемте климата на земята.

Вселената е била разпределена от древните мъдреци на седем климата по следния начин. И тъй, те видели, че онези страни, които са по-северни, имат най-голям ден – по-голям от деня на южните. Като отделили една първа част и забелязали, че денят нараства с един час, нарекли това разстояние по посока на своята страна първи климат и го именували според Мерон. Има етиопски град Мерон, гдето денят е 13 часа. След това, като видели где денят има 13 и половина часа, нарекли това разстояние според Синии. А Синии е град в етиопските и египетските земи. Така направили и с третия климат и за така наречените по-ниски страни на Египет, които имат 14 часа ден, подобно и за така наречения Родос, гдето денят има 14 и половина часа. Същото сторили и за петия, в който ние живеем и който има ден от 15 часа, както и за шестия, в който денят има 15 и половина

часа, като нарекли този климат Хелиопол... Същото сторили и за седмия климат, според Бористен, гдето има ден от 16 часа. Съществува и на север някаква населена страна, отвъд седемте климата, която има много голям ден – по-голям от посочените часове.

Слово девето. За моретата

Има четири големи морета. Първото започва от Кинокефалон (Песоглавие), достига до Египет и Едем, разделя Индия и се простира до Океана отвъд Острова на блажените. Защото Океанът към западните области има много острови, които се наричат Острови на блажените, а се казват и Острови на песните, и то поради следната причина. Някой корабчия ги видял и пожелал да отиде там, за да види що има на тях. Като приготвил един малък кораб и го снабдил с всичко, той отплавал към тези области. Когато чул песните, той бил пленен и смаян от тези песни, така щото полетял и бил похитен от тях. И тъй, оттогава тези острови били наречени Острови на блажените и на песните. А тогава Евсевий нарекли „западен плувец“, защото той извършил такова плаване към западните страни. Второ море е Червено море. Нарича се Червено, защото земята му е червена и като ѝ се противопоставя, то изглежда червено. Има и други мнения. Други пък го наричат Червено, защото там живеят така наречените червенокожи човеци и според обозначението на човеците наричат морето Червено. Червено се нарича, защото има бързи течения, които там текат в голям брой, тъй като това море има залив.

Слово десето. За третото море

Третото море се простира към Калабрия при Аламанските планини, от които се именуват и аламаните, после се връща, вмъква се вътре в Гадирските планини, а като се простре така, съединява се с Океана. Това море е най-солено от всички други, понеже Гадирските планини са солени, и то, като навлиза при тях, става солено.

Слово единадесето. За четвъртото море

Четвъртото море отива от Сиракуза на север и ... по Азия и Албания и се простира по северните страни, слиза към Византион (Цариград). Понеже тече там, намират се множество риби.

***

Доказателство за големината на слънцето

Прочее, слънцето – според свидетелството на Писанието – е голямо светило и е много по-огромно, отколкото изглежда. Като доказателство за неговата големина нека ти бъде и следното. Въпреки че звездите, които се намират по небесата, са безчислено множество, светлината, която се излъчва от тях, не е достатъчна да разсее тъмата на нощта. А когато слънцето самò се яви по своя път на хоризонта, па и дори още когато бива очаквано, преди да възсияе над цялата земя, то разпръсва тъмата, закрива и звездите, като стопява и разпръсва въздуха около земята, до това време скован и стегнат. От това се явяват утринните ветрове и капките роса, които при ведро небе покапват по земята. Когато земята е толкова голяма, как то може в един миг да я осияе цялата, ако не би пращало светлината си от една голяма орбита? Познай и в това премъдростта на Твореца, който му е дал топлина съобразно с разстоянието. Неговата топлина е толкова, щото нито поради излишък да изгори земята, нито пък поради недостиг да я остави студена и безплодна.

За луната

Подобни на казаното са и разсъжденията относно луната. Прочее също и нейното тяло е голямо и е най-светло след слънцето. Нейната големина не винаги се вижда, но понякога тя представя съвършен кръг, друг път изглежда накърнена и намалена, като видимата част показва онова, що липсва. Защото, когато луната расте, едната ѝ страна бива закрита, а когато намалява, скрива се другата ѝ част.

За слънчевото затъмнение

Неправилно се говори за слънчево затъмнение, защото слънчевата светлина никога не се затъмнява, а само се закрива от нас. А слънцето се закрива, когато луната застане перпендикулярно спрямо него, тогава слънчевата светлина се засенчва от очите ни. Обаче понеже астрономите (звѣздочьтци) определят тялото на луната на 12 пръсти, то понякога слънчевите лъчи биват засенчвани от цялото тяло на луната, а понякога се вижда, че се закрива по-малка част от него. Когато прочее луната застане в горната му част и се приближи до него, тогава изглежда, че засенчва по-малка част. Когато пък застане в долната му част, тогава – тъй като луната изглежда пред очите ни много голяма – тя закрива слънцето изцяло.

За лунното затъмнение

Луната има затъмнение, когато попадне в сянката на земята. Защото земята, щом като бъде осветена от слънцето, хвърля сянка. Тази сянка обаче не е цилиндрична, каквато е формата на колоната, но конусовидна, понеже изхожда от широка основа и завършва остро. Тъкмо такава е и сянката на земята, понеже когато едно тяло бива осветявано от друго тяло, което е равно по големина, сянката е цилиндрична, а когато това става от много по-голямо тяло – тогава сянката бива конусообразна. Понеже слънцето е по-голямо и я осветява, то създава конусообразна сянка. И тъй, когато луната попадне в тази сянка на земята, тя се затъмнява, и ни се струва, че изчезва. Когато попадне в основата на сянката, тогава тя се загубва напълно; а когато е към върха – по-малко, тъй като сянката е конусообразна и основата е по-широка, а върхът ѝ е по-тесен.

За огъня

Платон казва, че всяко топло огнено небесно тяло се състои от огън, земя и други два елемента, сиреч от слънчева топлина. Аристотел от своя страна, като въвежда друго тяло, извън тези елементи, твърди, че слънцето нито е топло, нито притежава друго такова качество. Когато, прочее, бива запитан как така слънцето, без да е топло, дава топлина, отговаря, че то, като се движи, предизвиква загряване всред въздуха около земята и така става причина за затоплянето на онова, което лежи под него. Той пръв е открил естеството и името на това загряване и му е дал наименование. Той твърди, че загряването, което бива излъчвано от земята, представя топло и сухо изпарение, което поради своята лекота достига чак до луната. После, като се движи в някаква посока, то се възпламенява, изглежда като огън и затопля материята на онова, което се намира отдолу.

За звездите

И тъй, всички неподвижни звезди, както казва Аристотел, са закрепени и се движат неизменно заедно с небето. Понеже то се движи от изток към запад, то и те самите заедно с небето извършват това движение. Подвижните звезди (планетите) пък по една мъдра повеля се носят вследствие на обратен и равномерен тласък – за да не стане изместване от пътя и да бъдат обърнати и съобразно със своето естествено движение – от запад към изток. Те се носят също и от изток към запад, обаче само като биват носени от небето. Поради това слънцето, съобразно със своето движение, причинява четири годишни времена – като се движи веднъж на север, а друг път – на юг. Тъй като обаче се движи и заедно с небето от изток към запад, то създава дните и нощите.

За подвижните комети

Кометите представят влажно изпарение, което се въздига нагоре поради загряването. Когато кометата се сблъска горе с някаква част от намиращия се там огън, тя става като негова храна и вещество. Формите на кометите стават такива, каквито ги създава по случайност изпарението. Повечето комети, когато се явят, съставят лошо знамение.

За дъгата

Така наречената дъга няма свое собствено естество, но представя видение. Защото, когато един малък облак, който съдържа дъждовни капки, попадне срещу слънцето, нашият поглед се пречупва към слънцето и ни се струва, че на небето има сякаш част от някакъв кръг. Аристотел, чрез геометрически измерения показва, че това не е нито кръг, нито пък някаква по-голяма част от полукръг.

За това, когато се виждат две слънца

Това се случва много пъти с луната, слънцето и светлите звезди. То става поради пречупване на зрението, което винаги се насочва към слънцето и луната, както това се доказва посредством геометрическо изображение.

За формата на небето

Небето е сферично и това се вижда от наблюдението на неподвижните звезди, които изгряват и залязват по едни и същи места, както и от северното небе, което виждаме, че винаги е неподвижно, докато южното се скрива. А това не би ставало, ако небето не беше сферично. Всяка сфера, която се движи, има три неподвижни части – оста и двата полюса. А тази форма е много по-пространна и по-съвършена в сравнение с всички други равномерни ней форми.

За 12-те животни, които са над седемте планети

Над седмото небе се носят неподвижните звезди. В северното небе има шест такива звезди, чиито имена са следните: Овен, Юнец, Близнаци, Рак, Лъв, Девица. На южната страна има други шест и техните имена са следните: Меркурий, Скорпион, Стрелец, Козирог, Водолей и Риба.

Дванадесетте животни на зодиака

Тези неподвижни дванадесет звезди се наричат така също и зодиакални знаци и домове. Прочее те се наричат неподвижни, защото не се движат пред погледа ни, както седемте планети, но като бъдат сравнявани с тях, остават неподвижни всред вселената. Те се наричат зодиакални знаци поради животното, което всичко бележи или създава, а домове – защото слънцето влиза и излиза от тях. Те са закрепени кръгообразно на небето.

ОТКРОВЕНИЕ ВАРУХОВО

(откъс)

… И други големи чудеса показа Господ на човека. Имаше един праведен и блажен човек на име Варух, дето пророк Йеремия го изпрати за смокини. Варух спа 80 години. Тогава ангел Господен посочи на душата му чудо. Ангелът рече на Варух: „Ела да ти покажа Божиите тайни и сили, как излязва слънцето от неговия престол и светлината му свети по цялата земя.“ Варух видя колесница с четири лица и 40 ангела носеха и крепяха колесницата. На колесницата седеше един човек, който имаше огнен венец на главата си. И дойде една птица с криле – едното крило стигаше до изток, а другото до запад. Варух попита ангела: „Ангеле, какъв е този човек, дето седи на колесницата и на главата си има огнен венец?“ И отговори ангелът на Варух: „Този, дето го виждаме, той е слънцето, а птицата пък засеня огъня на слънцето и зарите му с крилете си. Ако не засеня слънчевия пламък, всички хора по света ще измрат от слънчевия пек. Затова птицата простира крилете си и огънят не изгаря хората, Така е заповядал Господ – да ни слугува тя по цялата земя до свършека на света.“ Варух рече на ангела: „Я ела да видим какво е писано на крилете на тази птица.“ Варух се приближи и видя написано писмо на крилете, което светеше като звезди. Думите бяха: „Нито съм от небето, нито съм от земята, а съм от Божия престол.“ И Варух попита как е името на тази птица. А ангелът му рече: „Казват я феникс.“ И пак рече ангелът на Варух: „Слушай, Варух, славата Господня.“ И силни гласове от небесата запяха песни. Варух рече: „Глас и гръм идват от небето.“ Ангелът рече: „Сега разделят светлина от светлина и ангелите занасят короната на слънцето на Божия престол.“ Варух видя слънцето да идва повяхнало и посъхнало като човек. Птицата също беше повяхнала от слънчевия огън. Те бяха уморени и се молеха Богу, казвайки: „Светий тихи, света слава на безсмъртния небесен Отец, на светия блажен Исус Христос. От твоя свят си създал света, Господи Боже вседържителю, който си на небето и на земята.“

В този час на нощта петлите запяха по целия свят. И настана радост. Варух запита: „Много ли почива слънцето?“ Ангелът рече: „Когато пете-

лът запее, тогава то тръгва от Божия престол, като го носят 40 ангели, дават му светлина от светлина и полагат на главата му венец. Тогава то свети със зарите си по цялата вселена.“ И ангелът рече на Варух: „Когато слънцето измине от изток до запад, отива вечер на мястото си да си почива от човешките скърби и от нашите беззакония. И пак идва слънцето на запад. А като дойде вечерта, пеем „Отца и Сина и Светаго Духа, амин“. Тогава четирима ангели вземат венеца от главата на слънцето, отнасят го на Божия престол, покланят се и казват колко свят е Господ Бог наш. И ние се прекланяме до нозете му, защото наистина е свят Господ Бог наш. Тогава ангелите умиват венеца и го отнасят на Божия престол. Господ благославя венеца, който пак бива занесен на слънцето и поставен на главата му. И слънцето с радост приема венеца и казва: „Слава на тебе, Господи Боже мой, понеже си свят, засиял си по цялата вселена.“ Други ангели пък отговарят: „Амин.“ И Варух запита: „Кой блясък е на луната и кой – на слънцето?“ Ангелът отговори на Варух: „Месецът прилича на жена и седи на колесница, носена от 40 ангели.“ Варух рече: „Месецът не свети като слънцето.“ Ангелът пак му рече: „Когато Адам беше в рая с Ева, те престъпиха Божиите заповеди и отпаднаха от райския живот. Господ ги изгони, като взе от Адам райската дреха и светлината, дето светеше като слънцето, облече го в голям гняв и му рече: „Адаме, да бъдеш проклет при обработването на земята и да ти ражда тя тръни.“

Адам плака горко. Ангелите видяха, че Господ изгони Адам от рая, и много се уплашиха. Слънцето и всичките Божии създания плакаха от страх. Ангелите трепереха; земята и горите също затрепераха. Месецът пък нито плака, нито се уплаши от Божия гняв. И Господ отне светлината от месеца и затуй до днешния ден светлината му не свети като светлината на слънцето. Затова месецът не е светъл като слънцето. И рече Господ на месеца: „Твоята светлина и твоите зари да се свършват до 29 ден за един час. И пак да се раждаш нов – тъй да бъдеш до свършването на света.“

Варух видя голямо езеро вода и запита: „Какво е това езеро?“ Ангелът му рече: „От това езеро облаците пият вода и поливат земята, та расте всичката трева и плод.“ И Варух видя на третото небе затворени врати, на които имаше надпис и един ангел. Варух запита: „Кой влиза вътре?“ Варух пак рече: „Хайде да се върнем от тези свети врати.“ Ангелът рече: „Когато идва архангел Михаил, и тези врати се отварят.“ В този час се чу голям и страшен глас. И дойде архангел Гавриил, воевода на всички ангелски полкове, седна на престола и тогава дойдоха много ангели от земята, поклониха се и носеха дарове от милостинята на хората. Всеки ангел предаваше дара си на архангел Гавриил. Той приемаше дара и го предаваше на Светия Дух. Други ангели пък носеха праведните души и ги предаваха на архангел Гавриил. И той ги даваше на Светия Дух. Ето това са тайните, открити от Господа наш Исус Христос, който е във вечните векове. Амин.

КНИГА ЗА ВЪЗНЕСЕНИЕТО НА ПРАВЕДНИЯ ЕНОХ

(откъси)

1. В онова време, рече Енох, когато навърших 165 години, роди ми се син на име Матусал. След това живях 200 години; и събраха се всичко 325 години от живота ми. В първия месец, в определен ден, в първия ден на първия месец, аз, Енох, бях сам в своя дом и лежах на одъра си, спейки. Когато спях, голяма скръб обхвана сърцето ми и рекох: „Ето очите ми плачат (насън не можах да разбера какво нещо е скръб), какво ли ще ми се случи?“ И явиха ми се двама преголеми мъже, каквито никога не съм виждал на земята. Лицата им бяха светли като слънце, очите им като горящи свещи, а из устата им излизаше огън; облеклото им бе като пяна, а тялото им на вид многобагрено; крилете им бяха по-светли от злато, а ръцете им по-бели от снега. Те стояха при одъра до главата ми и ме повикаха на име. Аз се събудих от своя сън и явно видях стоящите при мене мъже. Погледнах ги, поклоних им се и се ужасих, а лицето ми се озари със светлина от страх. И те ми рекоха: „Дерзай, Енох, не бой се! Вечният Господ ни прати при тебе. Ето още днес ти ще се възнесеш заедно с нас на небето; и кажи на своите синове и домочадието си какво да правят без тебе на земята в къщата ти; и никой да не те търси, докато Господ не те върне при тях.“ Като ги изслушах, бързо излязох от къщата си и затворих вратите, както ми рекоха. И повиках синовете си Матусал, Регим и Гаидад и им казах какво ми рекоха тези пречудни мъже.

2. Послушайте, чада мои, не зная къде отивам и какво ще ме срещне. Сега, чада мои, не се отклонявайте от Бога; ходете пред Божието лице и изпълнявайте заповедите му; не пренебрегвайте молитвите за вашето спасение, за да не спре Господ плода от вашия труд; не лишавайте Господа от дарове, защото и той не лишава ония, които събират съкровища и поднасят дарове; благославяйте Господа с първенците на стадото и първенците на нашата младост, за да бъдете и вие благословени во веки; не се отклонявайте от Господа и не се покланяйте на лъжливи богове – на богове, които не са създали нито небесата, нито земята, нито пък други твари, защото те и ония, които им се покланят, ще загинат. Нека Господ да укрепи вашите сърца в своя страх. А сега, чада мои, никой да не ме търси, докато Господ не ме върне при вас.

3. Когато говорех на синовете си, ония мъже ме повикаха, взеха ме на крилата си, възнесоха ме на първото небе и ме поставиха на облаците, които тръгнаха. И по-горе видях въздух, а още по-горе видях аер; и ме поставиха на първото небе. Показаха ми море, по-голямо от земното. После доведоха пред мене старейшините и първенците на звездните чинове и ми показаха 200 ангели, които владеят звездите и небесата и които летят с крилата си и обикалят всички планети. И тук съгледах снежни и ледени пазилища и ангелите, които държат тези страшни пазилища, и скривалището на облаците, откъдето те излизат и влизат; и показаха ми скривалището на росата и маслина, чийто образ бе много по-голям от всеки цвят на земята; видях и ангели, които пазеха скривалищата и които ги отварят и затварят.

4. И взеха ме тези мъже и ме възнесоха на второто небе. Посочиха ми и видях тъмнина, по-голяма от земната; тук съгледах и висящи на вериги блудници, чакащи страшния съд. Тия ангели бяха по-тъмнозрачни от земната тъмнина и през всички часове пораждаха плач. И запитах мъжете, които бяха с мене: „Защо се мъчат тези непрестанно?“ А мъжете ми отговориха: „Тези са отстъпници Господни, които не изпълняваха Божиите заповеди, а вървяха по своята воля и отстъпиха заедно със своя княз; те са поставени на петото небе.“ И нажалих се много за тях, а ангелите ми се поклониха и ми рекоха : „Човече Божи, помоли се за нас на Господа!“ Аз им отговорих, като рекох: „Та кой съм аз! Аз съм смъртен човек, но нека се помоля за ангелите. Кой знае къде отивам аз и какво ще ме срещне или пък кой ще се помоли за мене.“

5. И взеха ме оттам мъжете и ме възнесоха на третото небе и ме поставиха сред рая. И това място е неизразимо хубаво. Видях всякакви прекрасни дървета и техните зрели и ароматни плодове; и всички донесени ястия благоухаеха; и в средата бе дървото на живота – на онова място, гдето Господ почива, когато слиза в рая. По своята красота и благоухание това дърво е неизразимо хубаво и по-прекрасно от всички съществуващи твари: отвред то е златовидно и червено, и огнезрачно и покрива целия рай; то съчетава качествата на всички дървета и на всички плодове; коренът му е в рая при земния изход. А раят между тлението и нетлението. От него изтичат два извора: от единия извира мед и мляко, а от другия елей и вино; те се разделят на четири части и като текат тихо, спускат се в Едемския рай между тлението и нетлението; и минават от другата страна и се разделят на 40 части и се разливат по земята; и пак се връщат, както останалите въздушни стихии. Тук няма безплодно дърво, а всяко дърво ражда богато. Цялото това място е благословено; и 300 много светли ангели, които пазят рая, с непрестанен глас и с мелодичното си пение цял ден служат на Бога. И рекох: „Колко хубаво е това място!“ И двамата мъже ми рекоха: „Енох, това място е приготвено за праведниците, които са претърпели всевъзможни беди в своя живот; когато са озлобявали думите им, те са обръщали очите си от неправдата и са давали справедлива присъда; на гладните са

давали хляб и са обличали голите, падналите са вдигали, помагали са на оскърбените и сираците; те ходят без порок пред лицето Господне и единствено нему служат. За тях е приготвено това място за вечно наследство.“ Двамата мъже ме заведоха на северната страна и тук ми показаха много страшно място, гдето има люти мъки: дълбока тъмнина и тъмна мъгла и никаква светлина; там гореше мрачен огън и огнена река течеше по цялото това място; от една страна, огън печеше, а от друга – студен лед мразеше; видях и страшна тъмница, и мрачни и безмилостни ангели, носещи нечувано оръжие, които безмилостно мъчеха. И рекох: „Горкò, горкò! Колко страшно е това място!“ И двамата мъже ми рекоха: „Енох, това място е приготвено за ония, които не почитат Бога, които правят на земята зло, магии, баяния, бесовски гадания, които се хвалят със своите лоши деяния, които, окаяници, крадат човешки души, притискат бедните и вземат имота им и сами богатеят от чуждия имот, които могат да наситят гладните, уморяват ги от глад, които могат да облекат голите, оставят ги голи; които не познават своя Творец, а се покланят на бездушни и суетни богове, които правят идоли и се покланят на мръсното творение на ръката. За всички тези е отредено това именно място за вечно достояние.“

6. И взеха ме онези мъже и ме възнесоха на четвъртото небе. Тук ми показаха всички шествия и движения и блясъка на слънцето и луната и тяхното постоянно и бързо като вятър движение; видях и колесницата на слънцето, която денем и нощем обикаля. И видях четири големи звезди от дясната страна на слънцето, всяка от които е съпътствана от по 1000 по-малки, и четири от лявата страна, всяка от които е съпътствана от по 1000 по-малки, или всички заедно 8000. Денем го водят 15 милиарда ангели, а нощем 1000 шестокрили ангели; те вървят пред колесницата и 1000 ангели му дават огън. И духове летят, подобни на две птици – едната като феникс, а другата като халкедра. Лицата им са лъвски, а краката, опашките и главата крокодилски; цветът им като небесната дъга, големината им 900 мери, крилата им ангелски и всяка има по 12 крила. Те именно теглят колесницата на слънцето, носещо роса и зной. И както Господ заповядва, така те се връщат, слизат и възлизат по небето и по земята със светлината на своите лъчи.

И двамината мъже ме понесоха към източната страна на това небе и ми показаха врата, от която излиза слънцето в определеното време... И видях шест огромни отворени врати, всяка от които има 61 и четвърт стадия. Старателно ги измерих и толкова излезе големината им. Из тях излиза слънцето, за да обходи света, и се връща месецът. Из първите врати излизат 42 дена, из вторите 35, из третите 35, из четвъртите 35, из петите 35, из шестите 42; и след това отново започва от шестите врати след изтичане на времето и се връща през петите врати 35 дена, през четвъртите 35 дена, през третите 35 дена, през вторите 35 дена. И така се свършват дните на всяка година след изтичането на четирите годишни времена.

И отнесоха ме тези мъже към западната страна на небето и ми показаха пет пъти по-големи врати, отворени на обратната страна на източните врати, и през тях захожда слънцето след 365 дена и четвърт. Така то захожда през западните врати. Когато излезе от западните врати, 400 ангели вземат венеца му и го носят към Господа, а слънцето се обръща с колесницата и прекарва без светлина шест часа. И в осмия час на нощта 400 ангели донасят венец и го слагат на слънцето, а стихиите, наречени феникс и халкедра, му пеят стихове. И поради това всички птици удрят с крилата си, радвайки се на светодавеца и пеейки със своите гласове: идва светодавецът и дава светлина на своята твар. След това показаха ми слънчевия вход и вратата, през които слънцето влиза и излиза. [...]

Двамината ми показаха и целия ход на луната – всички нейни шествия и фази – и 12 големи врати, вечно обърнати към изток. През тези врати влиза и излиза луната в определеното време. Влиза през първите врати 31 ден, през вторите 35 дни, през третите 30 дни, през четвъртите 30 дни, през петите 31 ден, през шестите 31 ден, през седмите 30 дни, през осмите 31 ден, през деветите 31 ден, през десетите 30 дни, през единадесетите 31 ден, през дванадесетите 22 дни.

7. И взеха ме тези мъже и ме възнесоха на крилата си на петото небе. Тук видях безчет воини, наречени григори. Образът им е човешки – грамадни великани, чиито лица са посърнали, а устата им са вечно мълчаливи. На петото небе нямаше служба. И запитах придружаващите ме мъже: „Защо са посърнали така много и защо лицата им са унили, а устата им мълчаливи и защо на това небе няма служба?“ А те ми отговориха: „Това са григори, отделили се от Господа 200 хиляди със своя княз Сатанаил; след тях са вървели по следите им ония, които са затворени на второто небе, потънали в дълбок мрак. Те слязоха на земята от Господния престол на Ермонската планина и нарушиха обещанията на Ермонската планина. И се оскверни земята с делата им; и жените човешки вършат голямо зло през всички времена. Вършейки беззаконно смешение, те раждат исполини и великани и голяма неприязън. Заради това Бог ги осъди и ще бъдат укорени във великия ден Господен.“ И рекох на григорите: „Аз видях вашите братя; видях техните дела, мъчения и големите им молби; и се молих за тях, но Господ ги е осъдил под земята, докато се свършат небето и земята во веки.“ И рекох: „Защо чакате своите братя, а не служите пред лицето Господне? Оставете вашите служби и служете пред лицето Господне, за да не разгневите Господа Бога до безкрайност.“ Те послушаха моето наставление и се наредиха на четири чина на това небе. И когато стоях с двамата мъже, четири тръби затръбиха едновременно с голям глас, григорите запяха едногласно и гласът им възлезе пред лицето Господне.

8. И взеха ме оттук тези мъже и ме възнесоха на шестото небе. Тук видях седем чети пресветли и много славни ангели, чиито лица сияят по-

вече от слънчевия лъч. И няма разлика между лицето и одеждите им. Тези чинове началстват над звездните светила, над слънчевия ход, над лунните фази и онова, което става на земята, и записват заповедите и поученията, и сладкогласното пение и всяка славна хвала. Тези са архангелите, които са над ангелите и над всяко същество небесно и земно; и ангелите, които са под всеки земен плод и над всяка трева и всяка храна, давана на всяко живо същество; и ангелите на всички човешки души, които записват деянията и живота им пред лицето Господне. Сред тях има седем феникса, седем херувими и седем шестокрили. И всички пеят едногласно и пението им няма край. И Господ се радва на своето подножие.

9. И вдигнаха ме оттам двамата мъже и ме възнесоха на седмото небе. И тук видях преголяма светлина и цялото огнено войнство на великите ангели, на безплътните сили, на господствата, началата, властите, херувимите и серафимите, престолите и многооките 10 полка, отанимски светлостояния. Уплаших се и ме обзе голям страх. Двамата мъже ме взеха и ме заведоха в средата и ми рекоха: „Дерзай, Енох, не бой се!“ Показаха ми отдалеч Господа, седящ на своя превисок престол. Всички небесни войнства пристъпиха и застанаха наредени на 10 степени според своя чин. Те се покланяха на Господа и с радост и веселие пак се връщаха на местата си в извънредно голяма светлина, пеейки с тих и кротък глас песни. А славите му прислужваха, без да се отдалечават нощем и денем, като стояха пред лицето Господне и изпълняваха волята му; херувимите и серафимите пък обикаляха около престола, шестокрилите покриваха престола му, пеейки с тих глас пред лицето Господне.

И когато видях всичко това, двамата мъже ми рекоха: „Енох, наредено ни е да те съпроводим дотук.“ И си отидоха и никого от тях вече не видях. Аз останах на края на небесата сам, уплаших се и паднах на лицето си и си рекох: „Горкò ми, какво ме сполетя!“ И Господ изпрати един от своите слави, архангел Гавриил, който ми рече: „Дерзай, Енох, не бой се! Стани и ела с мене и застани пред лицето Господне во веки.“ Отговорих му и си рекох: „Боже мой, душата ми се смути от страх и треперене; повикай при мене мъжете, които ме доведоха тук, защото на тях се надявам и с тях отивам пред лицето Господне. И отнесе ме Гавриил, както вятърът отнася лист; взе ме и ме постави пред лицето Господне. И видях Господа в лицето. Лицето му беше силно и преславно, чудно и преужасно, страшно и престрашно. Кой съм аз, та да мога да разкажа за необятното същество Господне и неговото предивно и неизразимо лице, за неговия многоучен и многогласен лик, за неръкотворния му престол, за заобикалящото го войнство херувими и серафими, за тяхното непрестанно пение, за неизменния и неописуем образ на неговата красота и за величието на неговата слава! И паднах на лицето си и се поклоних на Господа. И Господ ми рече със своите уста: „Дерзай, Енох, не бой се! Стани и застани пред моето лице во веки.“ Господният архистратиг Михаил ме повдигна и ме заведе пред

лицето Господне. И Господ рече на своите слуги, изглеждайки ги: „Да се изправи Енох и да застане пред лицето Господне во веки!“ И славите се поклониха Господу и рекоха: „Нека бъде по твоите думи.“ И Господ рече на Михаил: „Пристъпи и съблечи земните дрехи на Енох, помажи го с моето благодатно миро и го облечи в дрехите на моята слава.“ Михаил направи това, което му рече Господ – помаза ме и ме облече. Видът на маслото беше по-голям от голяма светлина и като благодатна роса, а благоуханието му и смирната блестяха като слънчеви лъчи. Огледах се и видях, че между мене и неговите слави няма видима разлика.

10. И Господ повика един от своите архангели на име Вревоил, който по ум беше по-бърз от останалите архангели и записваше всички Божии дела. И Господ каза на Вревоил: „Изнеси книги от моите хранилища, вземи тръст и дай на Енох и покажи му книгите.“ Вревоил побърза и ми донесе изящни и благовонни книги и ми даде от своята ръка бързописна тръст. И ми показа всички дела по небето и земята и по морето и движението на всички стихии – техните шествия, техния живот, техните гърмежи; показа ми още слънцето, луната и звездите и техния вървеж, времената и годините, дните и часовете и издигането на облаците, излизането на ветровете, броя на ангелските и песните на въоръжените воини, и всяка човешка вещ, и песни на различни езици, и човешкия живот, и заповеди, и поучения, и сладкогласно пение, и всичко, от което трябва да се поучим. Вревоил ми разказваше това 30 дена и 30 нощи, без да спрат устата му. А аз непрестанно записвах всички чудеса. И когато се свършиха 30-те дни и 30-те нощи, Вревоил ми рече: „Това е всичко, което ти казах и което ти записа; сега седни и запиши душите на хората, които още не са родени, и отредените за тях места во веки, защото за всяка душа е определено място още преди сътворението на земята.“ И седях още двойно 30 дни и 30 нощи и записах всичко; и написах 366 книги.

11. И Господ ме повика и ми рече: „Енох, седни от лявата ми страна с Гавриил.“ И се поклоних Господу. [...]

„А сега, Енох, давам ти срок 30 дни да се върнеш в своя дом и да разкажеш от мое име всичко на твоите синове и на домочадието си. И да изпълняват казаното от тебе, да прочетат и да разберат, че няма друг освен мене; всички да запазят твоите заповеди и да започнат да преписват твоите книги. След 30 дена ще пратя моя ангел, който ще те вземе от земята и от твоите синове при мене.“

12. И Господ повика един от по-старите ангели, страшен и грозен, и го постави край мене. Образът му беше бял като сняг, а ръцете му лед. И лицето ми така замръзна, че не усетих страх Господен и не беше възможно да почувствам огъня, слънчевия зной и въздушния мраз. И Господ ми рече: „Енох, ако тук твоето лице не изстине, човек не може да го види.“ И Господ рече на онези мъже, които ме доведоха: „Да слезе Енох на земята с вас и го почакайте до уречения ден.“ И ме поставиха нощем на моето легло.

Матусал чакаше завръщането ми, стоейки на стража денем и нощем край леглото ми. Когато чу завръщането ми, изплаши се. Тогава му рекох да се събере цялото ми домочадие. И тогава им разказах.

[…]

18. Когато Енох разговаряше със своето домочадие, Господ прати мрак на земята и настана тъмнина, която закри стоящите с Енох мъже. И ангели бързо взеха Енох и го възнесоха на небето, гдето Господ го прие и го постави пред своето лице во веки. И тъмнината се вдигна от земята и настана светлина. Хората гледаха и не разбраха как Енох беше взет. Те прославиха Бога и тогава се разотидоха по домовете си.

19. Енох се роди в шестия ден на месец памовус и живя 365 години. На небето беше възнесен през месец нисан, първи ден, и на небето престоя 60 дни. Той записа всички чудеса и неща, които Господ е създал. И написа 366 книги, които предаде на своите синове, а след това прекара на земята 30 дни, разговаряйки с тях. И пак бе възнесен на небето през същия месец памовус и в същия шести ден, когато се роди, и в същия час, когато всяко човешко естество се зачева, ражда и умира: в който час се зачене, в същия час ще се роди и в същия час ще умре.

ВИДЕНИЕ НА АПОСТОЛ ПАВЕЛ: ЗА ОТВЪДНИЯ СВЯТ И ЗА МЪКИТЕ НА ГРЕШНИЦИТЕ

[…] Праведните души са на третото небе, където е Обетованата земя – първообразът на Новата земя, която ще настъпи след Края на света. […]

Като заговори, ангелът ми рече: „Последвай ме да ти покажа мястото на светците, да познаеш мястото на праведниците, където са занасяни след смъртта. След това ще идем долу в бездната, където е тъма и ад, да ти покажа грешните души – в какво място биват занасяни, когато умрат.“ […]

И рече ми ангелът: „Последвай ме да ти покажа мястото на праведните.“ И тръгнах след ангела, и ме въздигна на третото небе, и ме постави пред вратата, и погледнах и видях. Имаше врата и два златни стълба пред нея и две златни плочи на двата стълба, изпълнени с писмена. Ангелът се обърна към мене и рече: „Блажен е, който влезе в тази врата, понеже всички не могат да влязат там, а само онези, които са имали беззлобие и чисто сърце.“ И запитах ангела: „Господине, какво е написано на плочите?“ Ангелът ми отговори: „Това са имената на онези, които са работили на Бога с цялото си сърце, докато са живели на земята.“ И пак рекох: „Господарю, бяха ли написани на небето имената им още докато са били в света?“ Отговори ми: „Не само имената им, но и техните лица, и подобието на тези, които служат на Бога, всички неща са на небето и се знаят от ангелите!“

И като влязох вътре в това място, видях Исая. Той дойде и ме поздрави: „Радвай се, Павле!“ Целуна ме, обърна се и заплака. И пак ми рече: „Дошъл си да получиш наградата за твоите трудове, защото ето виждаме, че Бог е приготвил големи блага и големи обещания, но много от хората няма да се удостоят с тях; само праведниците ще влязат в тези места.“ И като отговори, ангелът ми рече пак: „Когато Христос, комуто ти се кланяш, дòйде за втори път, тогава по Божия заповед ще се разруши първата земя и нова земя ще я покрие като роса или слана. След това Бог ще я даде на неговите светци да живеят на нея и ще царува Бог над нея навеки. И ще ядат от плодовете, които сега ще ти покажа.“

Обетованата земя

Погледнах тази земя и видях през нея да протича река с мляко и с мед, а на бреговете ѝ бяха насадени дървета, отрупани с плодове, и всяко дърво раждаше по всяко време 50 сладки и различни плода. Видях финикови палми, чиято височина беше 30 лакти, а други — 20 лакти. И светлината на тази земя беше седем пъти по-голяма от среброто. Запитах: „Кое е това място?“ Отговори ми: „Това е Обетованата земя. Не си ли слушал написаното в Евангелието: „Блажени са кротките, които ще наследят тази земя.“ „Прочее, праведните души, когато излязат от телата си, на това място биват донасяни.“

Ангелът ми рече: „Последвай ме да те заведа в Христовия град!“ И застанах край езерото на плача, и качи ме в златен кораб, и ангели пееха пред мене, докато вляза в Христовия град. Тези, които живееха в града, ми се зарадваха много, че отидох при тях. Като влязох, видях Христовия град. Неговата светлина сияеше повече от светлината на този свят и целият бе златен. Беше обграден с 12 стени, имаше по 1000 стълбове от вътрешната страна на всяка стена.

Четири реки го обграждаха. От западната страна на града течеше медена река, от южната му страна – млечна река, от източната му страна – винена река, а от северната му страна – маслена река. И рекох на ангела: „Господине мой, какви са тези реки, които обграждат града?“ Отговори ми: „Тези четири реки се образуват и на земята. Името на реката, течаща с мед, е Фисон, името на винената река е Тигър, името на маслената река е Гион, а името на реката, течаща с мляко, е Ефрат. Светците, бидейки в света, не изпитваха необходимост да ядат и пият, а постеха и се мъчеха заради Бога, затова могат да влязат в този град; ще им въздаде Бог хиляди почести.“

Тръгнах, напътстван от ангела, и той ме заведе над медената река. Там видях Исая и Йеремия, и Йезекия, и Амос, и Михея, и Захария и други пророци, които ме поздравиха. И попитах ангела: „Какъв е този път?“ Рече ми: „Този е пътят на пророците. Всеки, който си оскърбява душата и заради Бога не задоволява своята похот, когато напусне света и дойде при Бога да му се поклони, бива предаден на Михаил да го въведе в града на мястото на пророците. И там го поздравяват като другар или като свой роднина, защото е изпълнил волята Божия.“

И заведе ме на северната страна на града, където течеше винената река. Там видях Авраам, Исаак и Яков и други, които ме поздравиха. Попитах и рекох: „Каква е тази река, господарю?“ Рече ми: „Всеки човеколюбец и страннолюбец, след като излезе от света и се поклони първо пред Бога, бива предаден на Михаил и през този вход бива въведен в града. Всички праведни го поздравяват като син и брат и му казват: „Понеже бяхте човеколюбци, елате да наследите града на нашия Господ и всеки спроти своето дело ще бъде приет със светците в Божия град.“

И пак ме взе ангелът и отнесе ме при реката, която течеше с масло откъм западната страна на града. Там видях мъже и жени, които пееха. Запитах: „Кои са тези?“ Рече ми: „Тези са, които сами себе си отдават с цялото си сърце и не притежават пороци. Всеки, който се весели в името на Бога и от все сърце пее Богу, ще влезе в града.“

Посред града имаше много голям олтар. Един човек беше застанал до олтара и лицето му светеше като слънце. В ръката си държеше псалтир и гусла, пееше „Алилуя“ и с гласа си изпълваше целия град. Всички, които бяха на кулите на вратата, щом го чуха, заедно повториха „Алилуя“ така, че се разтресоха основите на града. И рекох: „Кои са тези, господарю, с такава сила?“ Ангелът ми отговори: „Този е Давид, а това е вратата на небесния Йерусалим.“ Когато дòйде Христос, царят на вековете, с дръзновение в славата на своето царство, сам Давид отново ще започне да пее преди всички светци, и всички праведници ще запеят с него, като чуят неговото „Алилуя“. Аз казах: „Господарю, защо Давид сам пред всички започва да пее и говори?“ Ангелът ми отговори: „Защото Христос, Син Божи, седи от дясната страна на Отца и Давид пее пред него на седмото небе: така както става на небето, по същия начин бива и на земята, защото няма полза без Давид да се принася жертва, приношението на тялото и кръвта Христова се извършва, както и на небето.“

Запитах: „Какво е *алилуя*?“ Ангелът ми отговори: „Разпитваш и изследваш за всичко. *Алилуя* се казва на еврейски за Бог и ангелите; това е прочее разгадаването: „Алилуя“ е „медни амаридим“, което означава слава на Бога, поставил основи на всичко, всички го славим.“ Аз запитах: „Кой казва *алилуя*? Онези, които присъстват и не пеят, правят ли грях?“ Ангелът ми отговори: „Тези, които могат, а не пеят *алилуя*, са презрени и недостойни да славят Бога, който ги е сътворил.“

Мъките на грешниците

Ангелът ми каза: „Последвай ме да ти покажа неверните и грешните души, да разбереш какво е онова място.“ И тръгнах с ангела, и заведе ме на запад от слънцето. Там видях небесното начало, закрепено на голяма водна река. Запитах: „Коя е тази водна река?“ Рече ми: „Това е Океанът, който обгражда цялата вселена.“

И когато отидохме на другата страна на океана, видях, че на това място няма светлина, а тъма, тъга и скръб. И видях вряща огнена река и безбройно множество мъже и жени, потопени в нея до колене, а други до пъпа, трети до устните, а четвърти до косите на главата. И рекох на ангела: „Кои са тези, господарю, които са в огнената река?“ Отговаряйки, той ми рече: „Тези са нито топли, нито студени, защото не се намират нито в числото на праведните, ни в числото на грешните. Те прекарваха времето си на земята така, че в някои дни изпълняваха Божията воля, а в други – вършеха грехо-

ве и прелюбодеяние, и така не преставаха, докато измряха.“ Запитах: „Кои са потопените до колене в огнената река?“ Ангелът Господен отговори: „Тези са, които, като излизаха от църква, се намесваха в чуждите разговори и искаха да се карат. А онези, които са потопени до пъпа, след като приемеха тялото и кръвта Христова, отиваха да блудстват и така правеха, докато измряха. Потопените до устните се клеветяха един друг, когато се съберяха в Христовата църква; потопените до веждите пък се мразеха един друг, нахвърлящи се и лаещи срещу ближния.“

И видях огнена река и в нея един стар човек, който бе немилостиво влачен. Ангелите го потопиха до колене в огнената река. Дойде ангел Мелух, държащ в ръка желязна вила с четири остриета. С нея измъкна червата на стареца през устата. Запитах: „Кой е този старец, когото мъчат така?“ Ангелът ми отговори: „Този, когото виждаш, беше поп, който не извършваше добре службата си, а като принасяше жертви на Бога, не преставаше да яде, пие и блудства.“

Малко встрани от този видях друг старец, когото носеха бързо тичащи четирима люти ангели. Те го потопиха до колене в огнената река и огнена вълна го удряше в лицето като буря и не му даваше да каже: „Господи, помилуй!“ Запитах: „Кой е този, господине?“ Ангелът ми рече: „Този беше епископ, но не изпълняваше добре своето епископство и не живееше в благочестие, както се полагаше на неговия чин; през живота си не извърши праведен съд; не пощади вдовици, сираци, пътници и бедняци презря; затова днес му се въздава според неговите дела.“

И пак погледнах и видях множество други пропасти на това място. И в средата имаше множество мъже и жени – ядяха ги червеи. Аз отново заплаках, простенах и рекох: „Господарю, кои са тези?“ Рече ми: „Тези вземаха лихви от лихви и се надяваха на богатството си, а не се надяваха на помощта на Бога.“

Отидох и видях друго много твърдо място, и стена огнена около него, и тук имаше мъже и жени, които разсичаха със зъби езиците си. Рекох: „Кои са тези, господарю?“ Отговори ми: „Тези са ония, които се разговаряха в църква с другарите си, не внимаваха в Божиите слова и така похулиха Божиите книги. Заради това непрестанно се мъчат.“

И там видях мъже и жени, потопени до устните и запитах: „Кои са тези, господарю?“ И рече ми: „Магьосниците, които даваха на мъже и жени омайно питие и вършеха вълшебства и не им даваха покой, докато умряха.“ Там видях мъж разпънат над реката с главата надолу и безчислени червеи излизаха от него. Запитах: „Кой е този, господине?“ – „Този е грабител мелничар и заради това така е измъчван.“ Видях и други мъже и жени, много черни, горящи до кръста в огнената пропаст. Простенах, заплаках и запитах: „Кои са тези, господарю?“ И рече ми: „Тези са прелюбодейците, които имаха свои жени, но съгрешаваха с други; и жените по същия начин развратничеха, имайки свои мъже. Заради това непрестанно

ще бъдат мъчени.“ Там видях и една девица, която носеше мръсна риза, видях и четирима страшни ангели, които държаха в ръцете си нажежени вериги. Те ги сложиха на шията на девицата и я поведоха към мъката. С глас заплаках и запитах ангела: „Кои са тези, господарю?“ Рече ми: „Тези са девите, които опетниха своето девичество преди брака, без да кажат на родителите си, заради това заслужават мъка.“ Погледнах пак и видях мъже и жени с отрязани ръце, които бяха стъпили с голи нозе на място със слана и сняг и червеи ги ядяха. Като видях, запитах: „Кои са, господарю?“ И рече ми: „Тези са ония, които не проявиха милост към сироти вдовици и бедни и не се надяваха на Бога, затова приемат такива мъки.“

Видях и други мъже и жени, които висяха за веждите и за косите, дърпани с железни куки. И рекох: „Кои са тези, господине?“ Рече ми: „Тези са, които сами се отдаваха, но не на своите мъже, а заради блуд, така също правеха и мъжете. Заради това непрекъснато се мъчат.“ Видях и други мъже и жени зачервени, видът им бе като кръв. Те бяха в огнена пропаст със смола и сяра и там течеше огнена река. Запитах: „Кои са тези, господине?“ И рече ми: „Тези извършваха беззаконие в Содом и Гомора със злообразни мъже, заради това непрестанно ще се мъчат.“

И видях други мъже и жени в огнена пропаст, украсени в светли ризи, но бидейки слепи с очите. Запитах: „Кои са тези, господарю?“ Каза ми: „Тези са от неверниците, които даваха милостиня, а Бога не познаваха, затова непрестанно ще се мъчат.“

Погледнах и видях и други мъже и жени, които огнен звяр изтезаваше непрестанно над остен и дори не можеха да кажат: „Господи, помилуй ни!“ Видях ангела, който управляваше мъката, да вика високо и говори: „Познайте Божия син, защото и по-рано ви казах, но не слушахте; когато се четяха Божиите книги, не се вслушахте, нито внимавахте в Божиите писмена; постигна ви праведен съд, вашите дела ви доведоха в тази мъка.“ Аз простенах, заплаках и рекох: „Кои са тези, господине?“ И рече ми: „Това са жените, които унищожаваха Божието създание и с принуда, насилствено го изваждаха из утробата си. А онези са мъжете, които бяха с тях.“ Техните деца молеха Бога и ангела, който беше над мъката, като казваха: „Отмъстете заради нас на тези, които ни обидиха, защото те погубиха Божието създание; те прочее имаха Божие име, но не опазиха Божиите заповеди, а ни дадоха за храна на кучетата и да ни тъпчат свинете, други ни хвърляха в реката.“ Децата бяха предадени на ангела Тимелеха, който владееше над мъките, за да ги занесе в просторното място на милостта, а техните бащи и майки пъхнаха във вечната мъка.

След това видях други мъже и жени, обвити с парцали и стоящи в пъкъл, изпълнен със смрад, смола и огън, и змии се увиваха около шиите им, раменете и нозете. Теглеха ги ангели, които имаха огнени рога, и с тези рога ги бодяха, говорейки: „Защо не проумяхте времето, когато бихте могли да се покаете и да послужите на Бога?“ Аз запитах: „Кои са тези, госпо-

дарю?“ Той ми рече: „Това са черноризците, които се отрекоха от света и приеха монашески образ, а мирски похоти вършеха окаяните; не проявиха никаква любов, вдовици и сироти не помилваха и ни един ден не приеха пътници; не бяха милостиви към ближния си, нито една честна молитва не поднесоха на Бога поради многото грехове и леност, които им пречеха в житейската печал да извършат правда пред Бога.“

Заплаках отново много силно, а ангелът ми рече: „Защо плачеш, ти още не си видял големите мъки. Последвай ме да видиш седем пъти по-големи от тези.“ И той ме взе от западните мъки и ме постави над един кладенец, който беше запечатан със седем печата. Ангелът, който беше с мене, рече на ангела, който беше на онова място: „Отвори устата на този кладенец, та да погледне Божият любимец Павел, защото му е дадена власт да види всички наказания.“ Ангелът ми рече: „Застани по-далеч, защото не ще можеш да търпиш смрадта, излизаща от кладенеца.“ И когато прочее отвори кладенеца, от бездната излезе много лоша смрад, по-лоша от всички мъки. И погледнах долу и видях, че камъните горяха в огън, беше тясно, колкото да се вмести един човек. Ангелът ми рече: „Ако някой бъде хвърлен в бездната на този кладенец и го запечатат, споменът за него завинаги изчезва пред Отца, Сина, Светия Дух и пред неговите свети ангели.“ Рекох: „Кои са тези, господине, които биват хвърляни в кладенеца?“ Ангелът ми отговори: „Които не вярваха, че Христос е слязъл в плът, че го е родила Дева Мария, и казваха, че хлябът на благословението и чашата на спасението не били тяло и кръв Христови.“

Погледнах на запад и видях там вечно буден червей и мястото, където има скърцане на зъби. Дължината на червея беше един лакът, а имаше две глави. И видях там мъже и жени в студ и скърцане на зъби. И запитах: „Кои са тези, господине, които пребивават на това място?“ Рече ми: „Тези говореха, че Христос не е възкръснал из мъртвите.“ И пак запитах: „Господарю, няма ли на това място огън, нито топлина?“ Отговори ми: „Тук няма нищо, освен сняг и студ.“ Аз рекох: „Ако слънцето светне над тях, няма ли да се сгреят?“ Ангелът ми отговори: „И седем слънца да изгреят, никога не ще ги сгреят, понеже зимата владее това място.“ Като чух това, отново заплаках, въздъхнах и рекох: „Добре би било за нас грешниците да не бяхме се раждали!“ И всички грешници, които бяха на онова място, като ме видяха да плача с ангела, извикаха и те и заплакаха.

8. Географският кръгозор: страни и народи

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: ЗА СИНОВЕТЕ НА НОЙ

А ето как живяха синовете на Ной – Сим, Хам и Яфет, и им се родиха синове след потопа. Ной живя 250 години след потопа и умря. Първоначално хората живееха дълго, за да изобретят нещата, които са полезни за човека. Защото за малко години беше невъзможно да се измисли звездоброенето и други неща. И така, децата на Ной оставиха хълмовете и слязоха и се заселиха в равнината, която се казва Сенар. […]

Тези са поколенията на Ноевите синове според техния живот, от които след потопа се разпръснаха бащите на племената по земята. На Яфет се родиха седем синове. Сим и Яфет обитаваха две големи планини, Тавер и Аман. Яфетовите синове слязоха до река Тана и отидоха до западната страна. И по имената на Яфетовите синове се нарекоха и местата. От Гамар – Гамарис, които са галати пафлагони. От другия – магоги, от Маго, сиреч кумани. От третия, Йован – йонийци и всички елини. От четвъртия, Мадай – мадеи, сега мидяни. От Товел – товелиани, които са ивери. От Мосох – месхини, сега кападокийци. От Тир – тири, сега траки. От Яфетовия род – Асханакс, сега ригини. А тези, на които сега казват арменци, се наричаха в началото тарсис, защото произлизаха от своя праотец Тарс. Затова и досега повечето от арменците се наричат тарсис. Това пише Йосиф [Флавий]. А други летописци казват: „Дойде някой си Персей велик и премъдър, показа мястото с крак и каза: „Тук искам да ми построите град.“ И сега следата от крака се нарича Тарсос на арменски. Затова и градът, който му построиха, се казва Тарсос.“ А остров Кипър в началото се наричаше Хетим, а после елините го нарекоха Кипър, защото имаха богиня Киприда, която почитаха там.

За Хамовите синове. Децата на Хам преминаха от другата страна на Сирия. Преминаха и отвъд владенията в двете планини Аман и Ливан, а оттам – до морето, и завзеха колкото земя достигаше до река Океан. От този, когото наричаха Хус, произлязоха хусите, които са етиопски сарацини. Египтяните се наричаха в началото местреи заради баща им Местром, а египетската страна се наричаше Местрона. Фут засели Ливия и тези се наричаха фути. След това се нарече Ливия заради Ливий, сина на Мезерем.

А някой си Ханаан се засели в Хананея и всички с него се нарекоха хананейци, а после страната се нарече Юдея. А децата на този, когото наричаха Мезерем, преминаха от Газа чак до Египет. Само Филистим вярваше в него и в неговото име, а после елините нарекоха тази земя Палестина. Хананановият син Сидоний построи Сидон. Аматий построи Амат. Македонците после нарекоха Аматий с Птолемеевото име Епифаний.

За Симовите синове. И така, Сим роди петима синове и се заселиха в източната страна, която започва от Ефрат и стига до Индия до океана. Този, когото наричаха Елам, постави еламците да управляват персите. А Асур се засели в град Ниневия и след като се заселиха там, тези под неговото ръководство се наричаха асирийци. А Арам назова арамейци тези, които по-късно се наричаха сирийци. А Лид даде начало на лидите, а после ги назова лидийци. Арам имаше четирима синове. Един се засели в Трахонитида и в Дамаск, а областта на Трахонитида и Дамаск е между Палестина и Киликийска Сирия. Другият син на Арам се засели в Армения. Третият се засели във Вактриани. Арфаксад имаше син Каинан. Каинан роди Сала, а Сала – Евер, и на него се нарекоха и се наричат евреите. Евер роди Фалек, което на еврейски означава „разделение на земята“. Фалек роди Рагав, Рагав роди Серух, Серух – Нахор, Нахор роди Тара, а Тара роди Авраам… А Авраам беше праотец и патриарх на целия еврейски род. Беше десетият патриарх след Ной. От потопа до него са 1088 години. Той позна Твореца от неговите твари и това казваше на халдеите. А те направиха заговор срещу него…

Арсений Солунски

ОПИСАНИЕ НА СВЕТИТЕ МЕСТА В ПАЛЕСТИНА

Ето, аз, раб Божий Арсений, дякон смирен от град Солун, прекарах в Йерусалим 17 години. Видях Йерусалим и всички йерусалимски знаменитости и ще ви разкажа – сякаш пред Бога – всичко, както си е.

Първата знаменитост е светият Сион; храмът Господен, великата църква, обърната към четирите посоки, а над гроба Господен църквата не е покрита; в нея има 12 двери. В църквата се влиза през големите двери. Надясно е гробът Господен – 12 стъпки, като допираш крак до крак. Братя, първото знамение е на гроба Господен. Отдясно на гроба Господен, а от гроба – пет сажена – тук е пъпът на земята. А големината му е три човешки обхвата около него.

Вляво от гроба Господен има голяма пропаст, където Христос е слязъл в ада. През цялата година остава запечатана, само на Възкресение Христово снемат печатите и идва патриархът с дяконите и се надвесва над пропастта, и дяконите също се надвесват, и слушат звука в пропастта. След това патриархът се връща при гроба Господен с поповете и с людете.

А пропастта отстои от гроба Господен на сажен и половина. И тук става знамението: от небето се спуска мълния над гроба Господен. В гроба Господен горят три свещи, които мироносиците са поставили. Тук, в гроба Господен, има три големи тръстики: едната гори като свещ; другата пуши като огнище: третата – от нея се процежда нещо, което прилича на сълза. И на Велики четвъртък изгасят тези свети свещи и в целия Йерусалим не ще има огън в четвъртък и петък. И във Велика събота, в 9 часа през нощта, ще излезе мълнията в гроба Господен и ще се запалят свещите и трите тръстики. И като види Христовото знамение, патриархът влиза в гроба с двама дякони, запалват свещта и започват „Христос воскресе“, дават на всички хора огън от гроба Господен.

На пет сажена от гроба – от нозете Господни – лежи объл камък, подобен на яйце, защото е бил на гроба Господен.

И като се влезе в църквата, наляво лежи главата на Адам, на първозданния човек. От дверите до главата на Адам разстоянието е 35 сажена; а в главата – църква; ежедневно в нея има служба; а лежи главата възнак. А дверите към главата са през гърлото; и лежи тя в църковния олтар.

От Йерусалим до град Витания, където е гробът на Лазар, са 6 мили. А Гетсимания, където е гробът на света Богородица, е на 6 мили от Йерусалим. Тук е знамението на света Богородица; стъпките на Христа личат върху камъка и сега. Вдясно от гроба на Богородица е второ знамение; евреин се докоснал до ложето на света Богородица и ангелът отсякъл и двете му ръце. И кръвта, която изтекла от отсечените му ръце, и сега се намира близо до гроба на Богородица – топла и димяща кръв.

От Йерусалим до Витлеем са 7 мили. На мястото, където се е родил Христос, се намира великата църква „Рождество Христово“. И знамение има в пещерата: димящото мляко от гърдите на света Богородица си стои и досега такова, каквото е било, когато се е сукало: бяло, меко, каквото винаги бива млякото.

Друго знамение. На мястото, където се е родил Христос, света Богородица докосвала с ръце земята. Тук отдясно израсла трева, наподобяваща ръката на света Богородица, а отляво на преградата – трева, подобна на кръст със събрани краища; а ръката сякаш е свита. Когато на Рождество Христово има служба, щом започнат да произнасят най-главното (славословието), ръката и кръстът се разперват и от млякото на Богородица се вдига пара. И докато трае службата, ръката на света Богородица и кръстът остават разперени; после ръката и кръстът се свиват, и млякото секва.

От Йерусалим до Елеонската планина е една миля разстояние; планината е много висока, на нея растат маслинени дървета – други дървета няма.

А на склона на тази планина откъм Ерусалим е гробът на света Пелагия, където е мястото „изповедание на греховете“. Като се дойде до гроба, трябва да се обиколи трижди около гроба. Там има два камъка. Първият камък отскача от гроба към втория камък и се открива тялото на Пелагия. Човек изповядва греховете си от младини до голям. Говори на глас, а другият човек, който стои близо, не чува гласа му.

Между Йерусалим и Елеонската планина е полето Ермон. По средата на това поле е планината Тавор, където Христос се преобрази. Планината не е голяма, гора няма; на нея се намира църква, а в нея има целодневна служба. А в олтара под престола и до днес личат стъпките Христови върху камъка, на който е стоял Христос. И на празника Преображение Господне рано, на изгрев-слънце, патриархът отслужва тържествена литургия. А щом отслужи литургията, бързо побягват вън, защото, щом свърши, върху планината се спуска огнен стълб и мълния.

От Йерусалим до Нивата на грънчаря е една миля; тя е отредена за погребение на странници. Когато Юда предаде Христа за 30 сребърника и като се разкая, хвърли сребърниците, Пилат купи нивата на грънчаря за погребение на странниците.

А от Йерусалим до Капернаум са 20 мили. Тук пребивавал Христос в молитва с учениците си.

А от Йерусалим до Йордан разстоянието е 23 мили. На мястото, където Христос се е кръстил, се намира църквата „Свети Йоан Предтеча“ и

манастир. А на брега на Йордан има камък, върху който личат стъпките Христови. А под този камък могат да се видят костите на змията, която пазила написаното от ръката Адамова.

И от тази църква до свети Герасим са 3 мили.

А от лаврата на свети Сава – 6 мили.

А от „Свети Йоан Предтеча“ до Мамврийския дъб, като се мине през Йордан, е една миля.

А от Йордан се отива до град Самария, до кладенеца на Яков, където Христос се яви на жената самарянка.

От Йерусалим до затворените двери са 4 мили. Когато Исус дойде до заключените двери, каза на учениците си: „Мир вам!“ Тук има каменна стена и от едната страна на стената видях 12 двери, а зад другата страна – отворени двери. Там, където Христос е бил, те са отворени.

До камъка, който се нарича „Слава тебе, Боже!“, са 6 мили. Когато Христос вървеше към Йерусалим, рече на учениците си: „Вървете в селото пред нас и ще намерите човек, който носи вода в стомна. И речете на господаря на къщата: „Учителят казва: „У тебе ще направя Пасха с учениците си!“

А в дома Давидов, когато засияе слънчевият ден, е непосилно да се гледа, защото сякаш слънце гледаш. И докато не залезе слънцето, не можеш да се доближиш до него.

И друго. От светлината в слънчев ден не може да се гледа. Може да се гледа, когато слънцето не е изгряло още или когато залязва вечер. А човек няма сили да се приближи към дома Давидов, защото сякаш е ограден от страх Господен. От едната страна е домът Асафатов, а от другата страна земята се тресе и никой няма сила да пристъпи. Домът Давидов има 12 върха, а от една кула излизат 4 двери. Видях, о, Христе Исусе, Господи наш! Нему слава и крепост винаги: нине и присно и во веки веков, амин.

Константин Костенечки

ОТЛОМКИ ПО СРЕДНОВЕКОВНА КОСМОГРАФИЯ И ГЕОГРАФИЯ

ВСТЪПЛЕНИЕ

Трябва да се знае, че познатото обитание на земята на изток завършва при града, наречен Сирасин, защото, както се казва, отвъд него е подобно на пихтия и тръстълак и с непроходимо и бездънно. Оттам най-източно са китайците, по вяра езичници, но извънредно справедливи.

На запад вселената се свършва отвъд Испания – при западния Океан, в който се влива нашето море. От Испания до Острова на блажените има 1000 мили разстояние.

На север достига до острова Фул, защото отвъд него е ненаселено поради студа. Там през лятото слънцето не захожда 40 дни, както и 40 нощи, а пък през зимата не се показва също така 40 дни и нощи.

На юг живеят човеците алисини (абисини) даже и там… Отвъд тях обитават варварски и чернокожи народи.

ЗА ЕДЕМ

Едем и Мястото на блажените имат една църква. Тя е изградена от един камък, наречен антракс. Дължината е 7 мили и ширината – 3. Тя има седем жертвеника. Изкачването до жертвениците става по 62 стъпала. Под нея излиза реката, която тече от рая и се разделя на четири части. Прочее Геон и Фисон, сиреч Нил, текат към юг, а Тигър и Ефрат на север. Когато Геон стига в Египет, един извор отива в Либия, а другите два в Горна Етиопия. Като се събере водата и се умножи, напоява Египет през месец август. Египтяните наричат това Истапие, което ще рече „вода от тъмата“.

Същото става и с Тигър и Ефрат. Като се раждат от рая, те също минават под земята и отново се явяват на планината Тавър.

Ефрат, като слиза от северните страни към южните, има светло течение. Той се насочва към Персийския океан, като образува вдлъбвания и тресавища и се губи в тях.

Тигър излиза незабелязано от някакво източно езеро, изтича към южните страни, пресича Триконската планина и при масагетите се съединява с Ефрат. Той разделя Вавилон, после като слиза надолу, се приближава до Перидон, влиза в Персийския залив. Преди да се съедини с Ефрат, докато текат разделено един от друг, те образуват Междуречието (Месопотамия). Разстоянието от Ефрат до Тигър е 428 пъприща.

Фисон, който се нарича Истър и Газ, и Истър и Дунав от траките, също излиза от рая. Като мине под дълбините на земята и стигне до Запада, излиза при Пеонската планина, която се простира от Сицилийското море до германците, при Северния океан. Оттам той тече на изток и се влива в Евксинския Понт (Черно море) през пет устия.

След това идват други 36 реки, които са: Йордан, Ниф, Танаис, Данаприс, Миниис, Йеримант, Алис, Асоп, Ермос, Ирасин, Риос, Варис, Алфие, Таврос, Еврот, Меандър, Иринос, Авксиос, Пилор, Пирам, Меон, Еврос, Сангар, Афеи, Нанеи, Ипергаи, Калис, Самие, Пандър, Стровос, Охиал, Вир, Хион, Йерис, Строс, Йордан.

А има и 12 планини: Хиван, Кавказ, Авлис, Олимп, Арарат, Тавор, Синай, Пиринеи, Кидеи, Термоние, Йермонион, Йерасим.

ПЪТУВАНЕ ОТ ЕДЕМА ДО ЕВИЛАТ

Нека кажем и за това пътешествие, което намерих писано в Палестинска Кесария.

От Едема до Драхма 70 престоя по реката Фисон.

От Драхма до Евилат 70 престоя. Там няма определено време за жътва, но винаги има сеитба и жътва. Тамошните жители имат имотите си общо и казват, че са истински християни.

От Евилат до Емир 40 престоя.

От Емир до Евнека 32 престоя.

От Евнека до Дисман 2 престоя. Местата дотук са неразделени. Тази земя се напоява от Фисон. Всред тези люде няма идоли, нито пък вярват в Христа, нито в закона на Мойсей, а така казват, да бъде почитан само богът на небесата. За тях е закон да не се произнася лъжа.

От Дисман до Хонея пътуването трае 8 месеца. Всички жители са християни. Там има безводни места на разстояние 25 месеца път. Много често пътуват по море до Велика Индия от Диаврод на седем престоя. Тук християните са по-многочислени от езичниците.

От Индия в Алексиомен се преплава за седем месеца.

От Аксиомен се преплава Червеното море и се стига в Малка Индия за 5 месеца.

От Индия се плава до Персия три месеца.

От Персия до Сарациния два престоя.

От Сарациния се отплава за Евилат по Червено море, в пристанището персийско и индийско и от Египет за 9 престоя.

Димитър Кантакузин

ГЕОГРАФСКО ОПИСАНИЕ

(фрагмент)

... до великата река. И до тях е Рагуза, която е Дубровник. На юг се намира областта, наречена Македония, която достига днес до Серес. На изток е Тракия, която се простира от Адрианопол до великата река Дунав. На север границата е голямата река Сава, а също и голямата река Дунав, както вече беше казано по-горе. И до Германия, и до областта, където хората се наричат евагри. Средиземноморието пък – в него днес се намират градовете Хацаг, Ердел и Мукач – достига до река Тиса. И ето така се нарича днес. Средиземноморие е наречено според географското разположение. Обаче краят на Средиземноморието – днес се нарича Мехадия според древното му географско название – достига до река Олта.

Тълкуване за земите дакийски

Тази Дакия в географските книги (карти?) се намира, започваща от подножието на планината. И от планината – до Мориш; и от Решава (Ресава?) до Дунав; и от Дунав – до морето; и от морето – до Нистър (Истър?). Това е първата епархия – Охридската – която се нарича още планини [...].

СЛОВО НА ОТЕЦ АГАПИЙ ЗА РАЯ И ЗА АНГЕЛСКИЯ ХЛЯБ

Нашият отец Агапий започна от детство да се бои от Бога и да слуша неговите заповеди. Той преживя в своя дом 16 години, молейки му се всеки ден. След това излезе из дома си, отиде в манастир и стана игумен други 16 години. […]

Тръгна на път и видя орел да лети, който се изпълни със Свети Дух и литна по начертания път. Агапий вървеше след него. Орелът отлетя над морската бездна. […]

Агапий застана край морето, мислейки как ли би преминал морската глъбина. Така като стоеше, той съзря кораб, който плаваше, и се зарадва много. Приближи се до морето и видя в кораба едно дете и 12 възрастни мъже. Агапий влезе в кораба и като поседна малко, изморен от пътя и отруден, задряма и заспа. Малкото дете заповяда на възрастните мъже да го вземат, да го пренесат през морето и да го положат там. Те направиха това и изчезнаха. Агапий се събуди от сън и не видя кораба, нито детето. Той стана от мястото и отиде в една непозната местност. Там намери различни цветя и дървета, които имаха различни плодове, невиждани никога от никого. На тези дървета бяха накацали птици, които имаха различно облекло. Едни бяха златоперести, други пъстри, трети червени, сини и зелени, украсени с различни шарки. Някои бяха бели като сняг и всички имаха различни гласове, всяка се различаваше от другите. И пееха различни песни, някои с тих глас според тяхната природа. Славословната им песен никой не бе чул на този свят, нито пък ще види. Агапий чу всичко това и опита всички овощия, почина си от умората и си каза: „Заради това моят Господ Бог ме е довел тук. Няма да си отида оттук, но ще си намеря удобно място, където ще си направя градина и ще завърша тук живота си.“

И така като обикаляше, за да види къде да направи своята градина, намери път под овошките и спирайки при него, рече: „По този път подобава да дойде човек, който да ми каже какви са тези места.“ И като почака малко, видя 12 мъже в бели ризи, които идеха по пътя към него. Щом ги съзря, той се зарадва с голяма радост. Когато се приближиха, видя и тринадесети мъж в голяма слава. Агапий стана и дойде при него. Той се поклони и рече: „Добър ви път!“ Тогава големият мъж отговори: „Е, поздравен да си, Агапие, къде отиваш?“ –„Господ Бог мой, той е моят път“ – каза Агапий.

Агапий почака малко и около него се появиха много човешки лица и пернати птици; и песните им бяха с велика слава. Агапий падна и се поклони, казвайки: „Господарю мой, кой си ти? И тези 12 мъже, които виждам, кои са? И многото човешки лица, които виждам наоколо, и пернатите птици, и великата слава на това място какви са? И всред тях съм аз.“ Големият мъж рече: „Агапие, защото така дерзаеш и защото ме питаш, ще ти кажа, за да не се мамиш. Аз съм гласът, който ти каза в манастира: „Излез, по моя път. Аз съм орелът, който ти показа пътя. Аз съм малкото дете, което те превози през морето. Аз съм Господ Бог, творец на небето и земята и на всички видими и невидими твари. Тези 12 мъже са апостолите, а тези лица, които виждаш, са херувими и серафими. Славословието, което чуваш, се изпраща на седящия на седмото небе. Това място е раят, овощията са на апостолите и на праведниците. Птиците, които слушаш, са небесни. Прославата на техните песни се изпраща на небето, на седящия на херувимския престол.“ Агапий запита: „Къде ще повелиш, Господарю, да ида?“ Господ рече: „Тръгни по този път, по него ние дойдохме при теб. И като вървиш, ще достигнеш до стени, които са от земята до небето. Там ще намериш малка пътечка. Тръгни по тази пътечка и ще намериш в стената малко прозорче. Чукни в него. Ще излезе един старец, ще те вземе и ще те въведе в стената. И след като там ти покажат каквото трябва, върни се по пътечката и ела до морския бряг. Там ще видиш малко корабче в морето с 12 мъже в него, влез при тях. […]

Агапий се поклони и тръгна по пътя, както го научи Бог. И като вървя много дни, намери стената, която стои от земята до небето. Като доближи, откри малка пътечка и тръгна по нея. И намери в стената малко прозорче, чукна и повика. Един човек излезе и му рече: „Къде води твоят път?“ Агапий отговори: „Господ Бог, той е моят път.“ Светият човек рече: „Да бъде волята Господня!“ – и хвана за ръка Агапий. Въведе го в стената. И когато Агапий влезе вътре, видя светлина, седем пъти по-светла от земната. Очите му не можеха да гледат светлината. Той падна ничком на земята. А старият човек го вдигна и го заведе до един кръст, чиято височина беше до небето и блестеше повече от слънцето. Двамата се поклониха пред кръста и се помолиха. След това Агапий започна да вижда светлината. Там бе поставен за него одър и трапеза. Трапезата беше украсена със скъпоценен камък, а на нея бе положен хляб, който бе по-бял от снега. Видя още до одъра извор по-бял от мляко и по-сладък от мед. Наоколо имаше лозя с различни гроздове, един пъстър, друг червен, трети бял, плодовете имаха различни цветове. И неговото пребиване никой не видя. Агапий рече на стареца: „Господи, кажи ми какво е това, което виждам?“ Рече му: „О, брате мой, Агапие, защо ме наричаш Господи? Аз съм Илия Тезвитянин, когото възнесе колесницата с огнените коне. Господ ме благослови под небето, слезе и като ме издигна, ме постави тук и тук ще чакам до Второто Господне пришествие. Всички тези, които виждаш, са човешки души; на тебе се явяват като гроздове, понеже живият човек не може да види човешката душа.

А този извор се нарича рай и се втича в райските дървета. Тази светлина е ангелска и на праведните души. Този одър и тази трапеза са творения на Господнята ръка, а хлябът е на ангелите и на праведните души. И този извор е ангелски и на праведниците.

Видяха и други храни, чиято сладина не е възможно да се изрази, нямат прилика на този свят; човешките уста са безсилни да изкажат тяхната сладост, а простата храна е като мед и мляко. И като взе, даде ми да вкуся от извора. Умът ми се изясни повече. После ме заведе до трапезата. И като се помоли, взе хляба и ми отряза от него четвърт; даде ми и пояде малко. Тогава погледнах към трапезата и видях хляба цял, като че от него нищо не бе отломено. Илия ми каза всичко, което не подобава да се каже никому, и ме заведе до кръста. Ние заедно се помолихме. След като се поклонихме и се целунахме един друг, той ме изведе през прозорчето. И рече ми Илия: „Мир на тебе Агапие, върви в Господния път! И Господ Бог да бъде с тебе!“ А аз се поклоних и тръгнах по пътя, който ми показа Илия.

Вървях много дни и дойдох до морето. Огледах морето и видях кораб, който идеше към мен. В него имаше 12 мъже. Когато пристигнаха, казах им: „Добре сте дошли и добър ви път! “Те отговориха и ми рекоха: „Бог да те чуе, добри старче!“

Агапий влезе при тях. И видя, че са много немощни, смили се над тях, помоли се и седна в кораба. След това взе парчето, което му даде Илия в рая и го преломи на четири части; и въздаде хвала на Бога, и даде на 12-те мъже. И ядоха, и се нахраниха, четвъртата част даже оставиха. А тя стана пак цяла, като че нищо от нея не бе отчупено.

[…]

Блаженият Агапий преживя 40 години и завърши своя живот с парчето, което му даде Илия. И предаде духа си на Господа. Слава на пресветата Троица, на Отца и Сина, и Светия Дух, днес и вечно във вековете.

ВИДЕНИЕ НА АПОСТОЛ ПАВЕЛ: ЗА ЕДЕМСКИЯ РАЙ

След това ангелът ми рече: „Видя ли всичко това?“ Казах: „Да, господарю!“ И пак ми рече: „Последвай ме да те заведа в рая да те видят праведниците, които са там, защото ето, чуват те и се готвят да те посрещнат с радост и веселие.“

Тръгнах след ангела и поде ме с устрема на Светия Дух и ме постави в рая. Рече ми: „Това място е Едемският рай, от който отпадна Адам и неговата жена.“ Като влязох в рая, видях изворите на водите. Ангелът ми рече: „Погледни тази вода, защото това е река Фисон, която обхожда цялата Евиладска земя, а другата е Гион, която преминава през цялата Египетска земя, третата е Тигър, която е през Сирия, а другата Ефрат, напояваща Средноречната земя.

Като отидохме на друго място, видях посадено дърво, от корените на което извираха води. Оттук бе началото на четирите реки. Дух Божи почиваше на дървото и когато Духът въздъхваше, водите течаха. Запитах: „От това ли дърво изтичат водите?“ Рече ми: „Изпърво, преди да се появят земята, небесата и всички видими неща, Дух Божи се носеше над водите. Откакто по Божия заповед се яви небето и земята, Дух Божи почива на това дърво.“

Ангелът ме хвана за ръката и ме заведе близо до Дървото на разума, на доброто и злото. И рече ми: „Това е дървото, заради което дойде смъртта в целия свят. От него Адам взе чрез жена си и яде и като яде, бе изгонен от рая.“ Показа ми и друго дърво посред рая и ми рече: „Това е Дървото на живота.“ Херувим с пламенно оръжие го пазеше.

Като гледах дървото, видях да иде отдалеч една дева и с нея идеха 200 ангели. И запитах: „Господарю, кои са тези, които идват с голяма слава?“ Отговори ми: „Това е Дева Мария, Господнята майка.“ И като доближи, поздрави ме и каза: „Радвай се, любимче на Бога, на ангелите и на хората!“ И още докато говореше това, видях трима да идат отдалеч с прекрасен вид и лицата им светеха, пред тях вървяха ангели и пееха. И рекох: „Кои са тези, господине?“ Каза ми: „Тези са отците Авраам, Исаак и Яков.“ И като дойдоха до мене, поздравиха ме и рекоха: „Радвай се, възлюблени на Бога, на ангелите и на хората!“ И докато казваха това, видях друг издалече да

иде, много красив, а неговият ангел пееше. Запитах: „Кой е, господарю, с хубавия вид?“ Отговори ми: „Не го ли познаваш?“ Рекох: „Не, господарю.“ Той ми каза: „Този е законодателят Мойсей, на когото Бог даде закона.“ И като дойде близо до мене, веднага заплака, а след това ме целуна и рече: „Блажен си, Павле, и народът вярва на твоите думи.“ Това като изговори, дойдоха и други, видяха ме и рекоха: „Ти ли си прославеният Павел на небето и на земята?“ Аз запитах: „Кои сте вие?“ Първият рече: „Аз съм Исая, когото Манасий преряза с дървена пила.“ Другият рече: „Аз съм Йеремия, убит от синовете израилеви.“

И още докато говорехме това, дойде друг, извика отдалеч и каза: „Блажен си, Павле, възлюбен от Бога!“ Запитах: „Кой е, господарю?“ Той ми отговори: „Този е Ной, който живееше по времето на потопа“. И като се целунахме, радвайки се много, той рече: „Ти си Павел, възлюбен пред Бога.“ А аз запитах: „Ти кой си?“ И отговори: „Аз съм Ной, който живя по времето на потопа, казвам ти, Павле, че навърших 100 години, правейки ковчега, без да смъквам дрехите, с които бях облечен и без да стрижа косите от главата си. И още се въздържах и не се доближих до своята жена; за сто години косите на главата ми не пораснаха, нито се измърсиха дрехите ми. През тези години се молих на хората: „Покайте се – казвам, – защото иде срещу вас воден потоп.“ А те се смееха над моите думи и говореха, че в онова време не е възможна несправедливост. Мнозина не престанаха да грешат и блудстват, защото Бог не виждал това, нито вест получавал от нас, хората, нито потопна вода ще дойде в този свят. И не преставаха да грешат, докато Бог изтреби всяка плът, която имаше жив дух в себе си. Знайте, че Господ обича един праведник повече от целия грешен свят. Казвам ти, Павле, блажен си и блажен е народът, който вярва в тебе.“ И като се обърнах, видях други двама издалече. Запитах: „Кои са тези, господине?“ Той ми каза: „Този е Илия и другият Елисей.“ Като дойдоха, поздравиха ме. Запитах ги: „Кои сте вие?“ И като отговори единият от тях, рече: „Аз съм пророк Илия, а този е Елисей, него никой не може да раздели от Божията любов. Аз съм Илия, помолих се да не завали дъжд три години и шест месеца, заради човешките неправди. Справедлив е истинният Бог, който изпълнява волята на своя угодник. Защото много пъти ангелите го молеха, за дъжд, но Бог рече: „Потърпете, докато Илия се помоли за бездъждието, тогава ще заповядам и ще пратя дъжд на земята.“

На нашия Бог слава във вековете, амин!

9. Социалният ред

СЛОВО КЪМ ЗЕМНИТЕ ВЛАДЕТЕЛИ

Каквито блага си придобил от Бога, толкова си длъжен да му въздадеш, а и повече.

Отвори ушите си за тези, които страдат в бедност, за да те чуе и тебе Бог, защото каквито сме с нашите поданици, така и към нас ще се отнесе небесният Владика.

Обърни гръб на лъстивите думи на ласкателите, защото те са като врани, които изкълват очите на разума.

Ако искаш всички да те почитат, бъди всеобщ благодетел.

Разсъждавай мъдро и решавай усърдно!

Ако искаш да поправиш всичко, над което властваш, почитай тези, които вършат добро, а тези, които вършат зло, наказвай.

Имай такива приятели за съветници, които не те хвалят за всичко, което говориш, а се стремят да ти отговарят с праведни съждения.

С най-светли почести дарявай тези, които изпълняват твоите заповеди с покорство.

Трябва да се вслушваш с разум във възраженията на съдиите. Недостойно е да подкрепяш тези, които отбягват или отхвърлят правдата.

Твърдо разбери къде е скрито твоето спасение, което хората никога няма да открият.

Бъди страшен за своите поданици заради сана на властта, а щедър към онези, които дават милостиня.

Колкото си по-силен от всички, толкова и с добри дела се стреми да сияеш повече от всички.

Както ти се нуждаеш от опрощаване на греховете, така сам прощавай на тези, които съгрешават пред тебе, защото прошката към нашите другари ни освобождава от Божия гняв. Смъртта е неумолима пред сиянието на сана, защото впива във всички своите ненаситни зъби.

Някой може да се нарече истински владетел тогава, когато властва сам над себе си и не робува на неприлични желания. Смъртта и гоненията, и изпитанията, и всяко видимо зло да бъде пред очите ти всеки ден.

Не се присмивай нито на много неща, нито прекалено дълго, нито на приятели, нито на врагове.

Не подкрепяй благоразумните само заради благоразумието им, нито пък се противопоставяй на злите заради враждата, понеже и едното, и другото са еднакво беззаконни.

Не оправдавай неправедния, дори да ти е приятел, нито обиждай праведния, дори да ти е враг.

Такъв бъди със своите слуги, какъвто се молиш да бъде Бог с тебе. Както чуваме, така ще бъдем чути, и както виждаме, така ще бъдем видени от божественото и всевиждащо око. Да принесем милост чрез милосърдие, за да придобием подобното чрез подобно.

Който има душа, пречистена от човешки заблуди, и вижда слабостта на собствената си природа и своята нищожност, и скорошната смърт в този живот, и тленността на временната плът, няма да падне от скалата на възгордяването, дори да е с висок сан.

Както огледалата показват външността на лицата такава, каквато е – светлите като светли, а тъмните като тъмни, така и справедливият Божи съд съответства на нашите дела, каквито сме ги извършили, и така ще ни се въздаде, както подобава.

С милостиня ще съберем богатство повече от злато и скъпоценни камъни.

В уверената преценка на сърцето си се стреми добре да разбереш нравите на тези, които са около тебе, за да познаеш дали действително ти служат с любов, или с лицемерна лъжа причиняват голяма вреда.

Горделивият високомерен човек да не се възгордява като млад бик с големи рога, а да помисли за телесната си природа и да се въздържа от сърдечно превъзнасяне. Защото, макар и да е бил владетел на земята, трябва да разбере, че от земя е направен и от пръстта се е възкачил на престола.

Когато по Божие подобие прави милостиня, да не знае разликата между злия и добрия или между праведника и неправедника в телесните нужди, но на всички поравно да раздава което им трябва.

Да не оскверниш ума си с гневни мисли, да не би, като се отклониш от чистите молитви, да изпаднеш в болестта на унинието.

И не трябва да слушаш клеветници, които говорят сладко, или да чуваш казаното против ближния, за да не се отдалечиш от Божията любов – възпирай онзи, който изрича в ушите ти клевети срещу другаря си, за да не погинеш заедно с него.

Агапий Критски

ЗА СВЕТИЯ ВЕЛИК ЦАР КОНСТАНТИН И МАЙКА МУ ЕЛЕНА: ДОБРОДЕТЕЛИТЕ НА ВЛАДЕТЕЛЯ

[…]

Кой разум може да помисли и да разбере благите начинания на великия Константин? Кой език може да изрече неговите божествени добри дела? Кой може да опише и изтълкува неговите красиви и похвални дела? Недоумявам! Понеже виждам, че между другите светци по всичко е подобен, трябва да получи велики дарования, както в Писанието се възхвалява пророк цар Давид, че е бил смирен и кротък, и незлобив. Великият Константин беше подобен нему, кротък, смирен, незлобив, както на много места е показано. Много врагове имаше, но не им връщаше на злото със зло. Имаше голяма власт, тъй като беше самодържец. Цар Давид царстваше в Йерусалим, Давид беше наречен богоотец, беше прославен от други еврейски царе. А този по благодатта се нарече син Божи, и ако го наречем първороден, няма да сгрешим, защото той пръв царства по достояние Христово. И на други царе остави закон. И бащиното им наследство обогати. Затова е прилично да го наречем и богоотец, понеже поради благодатта се нарече син Божи. Премъдрия и чуден Соломон Бог го създаде и го надари с голяма премъдрост и разум. Но и този получи от Бога премъдрост и от небесата беше научен на божествените тайни. Имаше много премъдрост и разум. Погуби идолопоклонството и утвърди благочестивата вяра. По-вярно е да кажем, надмина Соломоновата мъдрост, понеже Соломон в края изпадна в женолюбие, и умът му се помрачи, и не можа да познае истината. И поклони се на идолите и в голямо падение падна, рачител на премъдростта, рачител на женолюбието. И отлъчен бе от Бога и от ангелите Божии. А чудният и премъдрият Константин докрая опази чиста вярата и неопетнена телесната чистота. Заради това е нужно всички царе да му отдават похвала и чест. Великият апостол Петър проповядваше светото Евангелие. Така и цар Константин като втори върховен апостол получи победоносен венец. Триблаженият, разяждан от божествена ревност, не престана, докато победи всички идолопоклонници и Христови врагове и утвърди благочести-

ето. От небесата беше призван великият Павел и много пострада заради благочестието. Така и този не от хората бе научен, а от Бога наставен бе за такова богоугодно дело. И утвърди Църквата и не можа вратата адова, сиреч еретическите уста не можаха да я разколебаят. Във всяко отношение се обогатихме от този свят цар. Земно царство и благочестие! По-рано бяхме разпръснати народи като овце и нямахме пастир, нямахме цар. Заради това сме длъжни него да молим, той да се помоли на Бога за нас да запази нас от нечестивите. И да даде мир на Църквата и ние благочестивите да преживеем мирно.

„Направи така, Константине, всечестни и преблажени царю, благочестиви и самодържителю, подобен на милостивия Христос, скоропомощниче на тези, които с чиста вяра те зоват на помощ! Ние верните ти се молим. Помоли се на всемилостивия Бог да запази този град от робство, да се утвърди благочестието. Пожали Христовото достояние, блажени царю и премъдри, на плаващите по морето помощник бъди, в нужда помогни, от плен избави. Съхрани от всички православната църква, понеже заради тази църква си се трудил много, и която чества твоето свето успение. Запази ги от видими и невидими напасти, избави ги. И чуй нашата молитва и ни сподоби при владиката Христос, да бъде нашата молитва приятна на Бога и да получим вечното блаженство.“

ЗА ЗЛИТЕ ЖЕНИ

Защо Апостолът рече: „Не повелявам на жената да поучава“

Преди провинението (първородния грях), когато Адам бе подтикнат да извърши зло, жената бе единочестна на мъжа по естество, защото и от двамата се нуждаеше Бог. Господ каза за нея същото, което каза за сътворението на мъжа: ще сътворим човека по наш образ и подобие. Но каза – „да бъде човек“ (Бит. 2: 7), не каза „да бъде жена“. И сътвори жената, за да бъде помощница на мъжа. Но след греха ѝ каза: „Обръщай се към мъжа си и той ще господства над теб. Сътворих те равна по почест на мъжа, но не трябва ти да си си господар, а се покорявай на мъжа си; не търси свобода, а приеми рабството; бъди от тези, над които началстват, познай мъжа, който има власт над тебе. В мъжа ти е твоето обръщение и прибежище, пристанището твое и утвърждението.“ Затова не се повелява на жената да поучава, нито да владее наравно с мъжа. Защото, ако научи едно нещо, ще се отвърже и всичко ще потъпче. Трябва да пребивава в мълчание. Казва се за вината на жената: Адам не беше прелъстен, жената беше прелъстена и така станаха престъпни. И затова тя бе низведена от учителския престол. Незнаещият да поучава, да се учи самият той. Ако на жената ѝ се иска да учи, да се учи, но в безмълвие и при пълно подчинение. Защото неподчинението е надменност, всемирна пагуба и предизвиква бури. Каза Премъдрият (Соломон): „От жената е началото на греха и заради това умираме всички.“

И пророкът казва: „Пропаднаха мнозина, които тя уязви, и безчислени са тези, които тя погуби“ (Притч. 7: 26). Затова поучаваше така: „Не слушай злата жена. Мед капе от устните на блудницата и временно смазва твоето гърло, а после на горчиво биле се обръща. Злата жена е по-остра от двуостър меч (по Притч. 5: 3–4). Улавя мъжете с честни души. И високомерна, и блудна е, не се спират с тихи стъпки нейните нозе в дома ѝ. Жената на всеки ъгъл на тържищата залага примки, но нейните пътища са адови, водещи към съкровищата на преизподнята. Не знае срам, седи пред дверите на своя дом, седи на кръстопътищата и призовава минаващите. Желанието на жената е като ад, като тартар, като ненасищаща се с вода земя. Така както огънят и водата не спират, такъв е пътят на прелюбодейката. А като се измие, казва, че нищо непочтено не се е случило.“

Затова е по-добре да живееш в пустиня, отколкото с неблагочестива и враждебна жена. Както червеят дървото, така погубва мъжа жената злотворна. Както валежът прогонва човека в студен ден, така злата жена прогонва мъжа си от дома му. Като златни обици в ноздрите на свиня, такава е мнимата доброта на злонравната жена (Притч. 11: 22). Намерих църковника да казва, че жената е по-горчива от смърт, а сърцето ѝ е като мрежа за улов. Праведният пред Бог от ръцете ѝ ще се освободи, а грешникът ще бъде хванат от нея. Един на хиляда намерих праведен мъж, но поне една жена от хиляди праведна не намерих (Екл.7: 28). Така и Исус Сирахов поучава: „Не давай на жената да се възкачи на твоята крепост. По-добре лукавство, отколкото мнимо благочестие. Всяка рана може да се понесе, само не сърдечната рана, и всяка злоба, само не женската злоба; всяка злоба е малка в сравнение с женската злоба“ (Сир. 25: 15, 21). Няма злоба по-голяма от злобата на жената и няма глава, по-отровна от главата на змията. Скланям по-скоро да живея с лъв и змей, нежели да живея със зла жена. Лукавството на жената изменя външния ѝ вид, помрачава лицето ѝ като на мечка (Сир. 25: 19). Лукавата жена е лош жребий, който се дава на грешния мъж.

След първородния грях хубаво ѝ казваше Бог: „Ще умножа и преумножа скръбта и въздишките ти, много ще са скърбите и болестните ти въздихания; с болка ще раждаш децата си; към мъжа си ще тегнеш и той ще господства над теб“ (по Бит. 3: 16). Затова Апостолът казва: „Жени, покорявайте се на своите мъже като на Господа, защото мъжът е главата на жената, както Христос е глава на църквата“ (Ефес. 5: 22–23). И искам да знаете, че на всеки мъж глава е Христос, а на всяка жена главата е мъжът. Мъжът не е длъжен да покрива главата си, защото върху него са славата и образът Божии. Жената се покорява на славата на мъжа. Защото не е създаден мъжът заради жена, а жената заради мъжа. И вашите жени в църквата да мълчат. Не им е разрешено да говорят, а да се подчиняват, както казва законът. Ако поискат да научат нещо, да попитат у дома мъжете си (1Кор. 14: 34 –35).

От същия (Йоан Златоуст) срещу Иродиада

Нито един звяр не прилича на злобната и свадливата жена. Кой е по-яростен от лъва сред четириногите? Кой е по-опасен от змията сред влечугите? Никой, освен злата жена. И лъвът, и змията са по-малко зло от злата жена. Премъдрият (Соломон) казва: „По-добре да живееш в пуста земя, нежели със свадлива и сърдита жена“ (Притч. 21: 19). Лъвовете в ямата не докоснали Даниил, а Йезавел умъртвила праведния Навутей. Китът оставил невредим Йона в стомаха си, а Далида свързала и остригала Самсон и го предала на иноплеменници. Змии, аспиди и рогати гадини (керасти) се бояли от Йоан в пустинята, а Иродиада го посякла на гощавката. Врани

хранили Илия в пустинята, а Йезавел искала да го убие, след като сторил благодеянието да низведе дъжд. Пророк Илия се побоял и пътувал 40 дни до пустинята, за да поиска да умре с молитви към Бога: „Господи, Боже, приеми моята душа.“ Уви, побоял се от жена пророкът, който донесъл вселенския дъжд над езичниците, който низвел от небето огън и с молитвата си възкресил мъртвия. Побоял се, защото никоя злоба не може да бъде сравнена със злобата на злата жена. О, дяволско зло и най-остро оръжие! Още в най-древни времена дяволът чрез жената изгони Адам от рая; чрез жената Йосиф в тъмница затвори; чрез жена склони кроткия Давид към лъстивото убийство на Урия; чрез жена тласна към престъпление мъдрия Соломон и ослепи мъжествения Самсон; по женска вина умъртви синовете на свещеника Илий и посече Предтечата Христов.

Нищо не е за лукавата жена да предаде мъжа си на смърт, както жената на праведния Йов го предаде на смърт, подстрекавайки го: „Изречи богохулство и умри!“ О, лукаво желание! О, нрав непреподобен! Жената на Йов не се смилила, като гледала мъжа си как страда от болестта и как утробата му изгаряла като от горещи въглени, когато цялото му тяло било обхванато от червеи; не изпитала никаква милост, като го гледала как от болка въздиша и изнемогва и как хълбоците му са покрити с рани. Не изпитала състрадание и милосърдие, виждайки някога носещия царска багреница сега да лежи на гноището гол и зловонен. Не си спомнила предишната съпружеска любов към него и колко самата тя се е прославила и възвеличила благодарение на него. А изрекла думите: „Изречи богохулство и умри!“ О, женска благодарност! О, смекчение на болестта! О, съпружеска любов! Нима мъжът ти някога ти е казвал такива думи, докато си била болна? Нима не му е достатъчно страданието, та искаш от него да се подложи на вечни мъки, като го караш да изрече богохулство?

Искаш ли да видиш друга жена, която ти е подобна по лукавство? Виж Далида, която острига Самсон, върза го и го предаде на иноплеменните – него, който бе като част от тялото ѝ и с когото спеше на едно легло, когото топлеше, когото милуваше, когото целуваше (Съд. 16: 6). Казваше му лицемерно, че го обича повече от самата себе си. Вечер го любеше, а сутрин го мамеше. Не беше ли красив – кой от него бе по-красив? Седем плетеници имаше на главата си, подобни на седмосветлата благодат. Не бе ли мъжествен? Кой бе по-мъжествен от него? Страшния лъв сам победи на пътя и с челюст на осел погуби враговете. Толкова беше свят, че когато веднъж усети силна жажда, се помоли на Бог да му прати вода и от хвърлената мъртва челюст изтече вода, та да утоли жаждата му. Този прекрасен, мъжествен и добродетелен мъж собствената му жена свърза, сякаш е враг, и предаде в ръцете на неприятелите, а те го ослепиха и се гавреха с него. Нито лъвовете, нито неприятелите можеха да му се противопоставят, а собствената му жена го повали. Как стана възможно това? Поради неговата доброта. Защото с лъст през нощта откраднa тайната на мъжката му сила. Затова

пророкът ти заръчва да се пазиш от съпругата си: „Пред тая, която лежи на твоето лоно, пази се да отваряш твърде устата си“ (Мих. 7: 5). Кой звяр е причинявал нещо подобно на своя себеподобен от мъжки пол? Коя змия иска да погуби своя съжител, коя лъвица би предала своя лъв на заколение? Наистина, няма по-голяма злоба на света от женската злоба. Прочее, който има зла жена, да знае, че за беззаконията си ще получи възмездие. Каза Премъдрият: лукавата жена се праща на грешния мъж заради злите му дела (Сир. 25: 22–29 и др.).

От същия за този, който поглежда жена

Всеки, който погледне жена и я пожелае, все едно е прелюбодействал с нея в сърцето си (Мат. 5: 28). Наистина е страшна тази заръка и има голяма потреба от трезвост. Какво е жената? Украсена мрежа, с която прелъстява в сласт хората. Със светло лице и висока шия, с очи подмамва, с безчестни помисли се усмихва, с думи осквернява и със слова магьосничества; и ризите си влече, и с нозете си играе, и с цялото си същество угодничи, с тялото си блудства. Тя мнозина е наранила и безчислени е погубила. Затова се казва, че в женската красота много са се заблудили. От любовта към жена сякаш огън се разгаря. Какво е жената? Буря на земята, извор на злобата, съкровище на сквернотта, смъртоносна беседа, попълзновение с очи, пагуба за душите, копие за сърцето, за младите погибел, адов скиптър, пропастно желание. Какво е жената? Измамник за всичко свято, упокой за змиите, утешение за дявола, неутешена болест, запалена пещ, съблазън за тези, които искат да се спасят, неизцелима злоба, повседневно празнословие, странноприемница за блудните, работилница за бесовете. Какво е жената? Лукава обич, безсрамен звяр, неудържимо стремление, необуздана уста, предател на тайни, наставник на тъмнината, учител в греха, ненаситно желание, застъпник за вечните мъки. Какво е жената? Земно мъдруване, пренебрегване на мъжа, невъздържание, облечена ехидна, самоволна бран, повседневна суета, зима за дома, удавяне за мъжа, неукротим звяр, обител на прелюбодеянието, дяволско оръжие, възжелана лудост, всемирна смърт.

Хубаво казва Премъдрият: Наистина, няма по-голяма злоба на света от женската злоба. Ако искаш да се спасиш от такъв звяр, слушай проповедника, който говори: „Очите ти да гледат право напред; твоите вежди да се движат праведно и желанието да не победи добротата в теб. За да не бъдеш уловен чрез своите очи и да не те увлече с клепките си, защото жената хваща душата на честния мъж“ (по Притч. 6: 25). Сега, сине мой, слушай ме и внимавай какво изричат устните ми, за да не се отклони в нейния път сърцето ти. Мнозина са наранени от жената и безчислени са тези, които тя погуби. Не хвърляй око към нея, ами отдръпни се веднага, без да се забавиш. Когато видиш благообразна жена, сияеща, със светли очи и искрящи

бузи, с неизречена красота на лицето, която разпалва твоите помисли и предизвиква нарастващо желание, спомняй си, че земните дела са достойни за удивление, но като пепел се разпръскват, и ще се успокои бесуващата ти душа. Открий какво има под кожата на лицето ѝ и тогава ще съзреш нищожността на красотата ѝ. Няма да намериш нищо друго, освен кости, жили и смрад. Представи си как остарява, как се променя и как на прага на смъртта като всеки цвят умира; тогава помисли на какво се дивиш, засрами се от своите мисли и засрамен, покай се.

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: ЗА ИМПЕРАТОР ТЕОФИЛ И КАСИЯ

Император Теофил пожела да се ожени и по съвет на своята майка събра красивите и мъдри девици от Константиновия град, за които беше чул, и отиде сред тях. Носеше ябълка, та когато някоя му се стори подходяща, да ѝ даде ябълката като залог. А и беше разпитал предварително за всяка от тях и беше чул за Касия. Щом я видя, я възлюби и като се приближи към нея, я заговори и каза: „Чрез жената израснаха злините.“. А тя, като гледаше към земята, бързо отговори на царя: „Чрез жената, о, господарю, бликнаха злините, но също чрез жената бликват най-хубавите неща.“ Царят се удиви и си каза: „Аз няма да се оженя за жена, която е по-умна от мене.“ И даде ябълката на Теодора Пефлагонийска, която сметна за най-подходяща и най-красива след Касия. А тя [Касия] сгреши по отношение на царуването и прекара целия си живот в манастир, който сама построи. Касия сгреши за земното царство, но за небесното не сгреши. А Царица Теодора сияеше като царица с всяка добродетел.

СЛОВО ЗА ДОБРИТЕ И МЪЛЧАЛИВИ ЖЕНИ

Рече Господ на Ева: „Към мъжа си ще тегнеш, и той ще господарува над тебе (Бит. 3:16). И ти ще му се подчиняваш в мълчание“. Така жената прави мъжа си достоен за уважение. Първо, ако спазва Божията заповед, бива благословена. А второ, от човеците ще бъде похвалена жената, защото е търпелива и мълчалива, и добра, и венец е за своя мъж. Който намери хрисима жена, тя ще му донесе всякакво благо и добър ред в дома му. И са блажени на такива жени мъжете им, защото прекарват годините си мирно и спокойно. И добра чест от Бога приема този, който има мълчалива жена. И пак – жените в черквата да мълчат, защото не им каза апостолът в черквата да приказват, а да се молят. И ако искат нещо да научат, да питат мъжете си вкъщи, защото е грозно жена да говори на висок глас в черквата (1 Кор. 14:34–35). И чуйте това и вие, жени, и така правете, за да сте благословени от Бога, а от хората да сте похвалени. Слава на Нашия Бог вовеки, амин.

II. ХРИСТИЯНСКАТА МОРАЛНА ПАРАДИГМА

На предната страница: Захари Зограф. Грешници в Ада. Стенопис от църквата „Св. Никола“ в Бачковския манастир, 1840 г.

1. Ангели и демони в космическия порядък и в човешката душа

Климент Охридски

ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА СВЕТИТЕ АРХАНГЕЛИ МИХАИЛ И ГАВРИИЛ

Благослови, отче!

Почитатели на празниците, настана пресветлото тържество на безплътните сили, което превишава всяко слово и всякакъв разум, озарявайки с просветлите си зари целия свят. Като не са с телесна природа, но с природа неосезаема и духовна, те светят със светлина от самия Бог. С трепет те стоят около Божия престол и трепетно покриват с криле лицата си. С непреставащ глас възнасят към Бога трисветата песен и казват:

„Свят, свят, свят е Господ Саваот!

Цялата земя е пълна с неговата слава!“

Удостоени с тази радост поради божествения блясък, едни от тях се наричат „престоли“ – върху тях почива силата и властта на триипостасния безначален Бог; други пък се именуват „херувими“ и „серафими“, които са шестокрили, четиризначни и многооки; трети се наричат „сили“ и „власти“; четвърти – „господства“ и „начала“; а други – „ангели“ и „архангели“, безчислени войнства. Всички служат според своето предназначение и за всяка служба имат свой ред. Едни стоят винаги пред Божията слава, а други биват изпращани на служение при живеещите на земята: някои – за наказание и възмездие на нечестивите, а други – да напътват верните към спасение и радост. Например някога в Синайската планина чрез ангел беше показан на боговидеца Мойсей предобразът на пресвета Богородица – къпината, която гори в огън, но не изгаря. И пак на същия Мойсей Бог показа в планината – като разкри чрез ангел – устройството на скинията, показа и двата херувима, осеняващи двете страни на олтара. Бог пак се яви на същия този Мойсей, когато той му се молеше и казваше: „Господи, ако съм спечелил благоволение пред тебе, яви ми се сам, за да те видя ясно и да разбера, че съм намерил милост пред тебе.“ А Господ му рече: „Това, за което се помоли, ще сторя, защото ти спечели благоволение пред мене.“ А Мойсей рече: „Господи, покажи ми славата си, и ще разбера, че съм се удостоил с милост пред тебе.“ Господ му отговори: „Не можеш да видиш лицето ми: защото е невъзможно за човек да види лицето ми и да остане

жив. Но ето място при мене: застани на скалата и аз ще те покрия с ръката си, докато отмина; и когато си сваля ръката, ти ще ме видиш откъм гърба, а лицето ми няма да бъде видимо за тебе.“ И когато Мойсей видя задната страна на Божията слава, лицето му засия по-силно от слънчевото сияние. Той закри лицето си с покривало и така говореше на народа, защото не можеха да гледат лицето му поради блясъка.

Също и великият пророк Исая казва: „Аз видях Господа, седнал на висок и издигнат престол. Серафими стояха около него; всеки от тях имаше по шест крила. Те пееха високо трисветата песен и казваха:

„Свят, свят, свят е Господ Саваот!

Цялата земя е пълна с неговата слава!“

Същият Исая пак разказва: „Когато юдейският цар Йезекия боледуваше, против него тръгна асирийският цар, за да превземе града му. Царят бе тъжен поради предстоящата битка срещу града и се помоли на Господа Бога: „О, Господи, спомни си, че аз ходих пред твоето лице вярно и с предано на тебе сърце и върших онова, което беше угодно за тебе.“ И Господ му рече: „Не бой се, не ще влезе онзи в твоя град, нито ще сложи в него стрела и щит, защото аз ще защитя града ти и ще го спася заради себе си и заради моя раб Давид.“ Тогава слезе ангел Господен и погуби сто осемдесет и пет хиляди души от асирийските пълчища. Като станаха сутринта, намериха всички вече мъртви тела.“

Ето, такава е силата на тези безплътни и божествени служители. Началник на всички е великият архистратиг Михаил, воевода на безплътните сили. Един от ангелите бе получил от Бога власт за управление и надзор над земния порядък. Той не беше създаден от Бога нито лукав, нито зъл, но добър; и като беше удостоен с благост, той превърна своята благост в злоба и се изпълни с гордост. И така, като започна да си мечтае, той намисли да се противи на своя творец и Бог. Архистратиг Михаил не можеше да понася неговата гордост и самовъзвеличаване. Той и заедно с него всички безплътни сили го сринаха на земята ведно с отпадналите и подчинени на него ангели. Щом се лиши от Божествената светлина поради злобата си, той стана началник на тъмнината. Подхвърлен на проклятие, той бе лишен от същността и красотата на ангел и стана зъл дух. Той сам си заслужи вечна мъка. И наистина, злобата е несъвместима с божествената благост.

Чуй сега как евангелист Йоан много ясно казва във видението си: „Стана война на небето: архангел Михаил и цялото му войнство воюваха със змея и го лишиха от достойнството му.“ Също и свети апостол Юда, брат на Яков, казва: „А великият архангел Михаил, когато се препираше с дявола, не се осмели да произнесе срещу него хулна присъда, а рече: Господ да ти забрани за това, противнико!“

Такава именно ревност трябва да имат всички към Господа, своя Творец. Когато всеки стои в своето звание и в установеното си място, тогава

ще се наслаждава на неизказана светлина и на божествена красота. Като не допускат в себе си никаква горделивост и никаква злоба, всички трябва да имат един стремеж и едно желание – с благост да спазват мястото си, в което всеки от тях е определен да стои.

Всички чудеса и благодеяния, извършени от тези двама велики архистратизи, са дар от Бога за човешкия род: за едни те са победа над противниците, а за други – блага вест за радост на земните жители.

Нито езикът може да изрече похвала за тях, нито умът е в състояние да ги възхвали така, както заслужават. Но колкото и слаби да сме, трябва да постигнем поне онова, което е възможно за нас. Като възлагаме надеждата си на тях, нека изразим неизказаната им милост и застъпничество при всички изпитания и беди, които ни сполетяват.

И така, чрез тези двама архистратизи Господ изпълни с чудеса небесния свод и прекрасно украси земята.

Чрез тях небесните войнства, като стоят трепетно на определените си места, биват запазвани.

Чрез тях четирите страни на земята се пазят непоклатими.

Чрез тях морската шир по Божия повеля не излиза от пределите си и остава в определеното си място, без да се разлива.

Чрез тях човешката природа остава невредима от каквато и да е страст.

Чрез тях бесовските пълчища биват прогонвани и изчезват.

Чрез тях идолската съблазън бе унищожена из корен.

Чрез тях светло украсените църкви правоверно и единогласно възнасят трисветата песен към Бога.

Чрез тях всяка ерес бе унищожена и правоверието процъфтя, като украси с венец православните изповедници.

Чрез тях всякакви беди и страдания се прогонват и болестите се изцеряват.

Като се покланяме пред тях, нека единогласно, радостно и с похвала да възкликнем и кажем:

Радвай се, архистратиже Михаиле, който по достойнство си пръв воевода на безплътните сили!

Радвай се, архистратиже Гавриле, пръв благовестителю на всички радости!

Радвай се, архистратиже Михаиле, пръв скиптроносец на единосъщната и неразделна Троица!

Радвай се, архистратиже Гавриле, истински служителю на троичната безначална Светлина!

Радвай се, архистратиже Михаиле, който неизказано засия чрез зарята на троичната безначална Светлина и озари с блясък целия свят!

Радвай се, радостна похвало, Гавриле, ти, който украси вселената с радост, а с благовестието си за Йоан Кръстител ти направи безплодното естество плодоносно и украси с венец старостта на Захарий!

Радвай се, архистратиже Михаиле, който стъпка началника на тъмнината и достойно стоиш пред Божия престол!

Радвай се, архистратиже Гавриле, достоен благовестителю на Божието въплъщение!

Радвай се, архистратиже Михаиле, който винаги сияеш с недостигаемата светлина на трислънчевото Божество!

Радвай се, архистратиже Гавриле, пресветъл благовестителю на безначалното Слово, сияние на Отца! Наистина, чрез твоя глас цялата земя засия от радост; от твоята вест пречистата и непорочна Богородица се изпълни с радост и безсеменно зачена свръхестествено, по неизразим начин, божествената Светлина.

Радвайте се вие, единодушни и горещи застъпници за всички, които прибягват към вашата закрила, защото вие, дотичали в ада, строшихте веригите на смъртта, счупихте гробните ключове, благовестихте на жените мироносици радостта за възкресението, като преди това съкрушихте в гроба адските сили и извикахте: „Врати, подигнете горните си прагове и ще влезе Царят на славата!“ А те, вцепенени от страх и лежащи като мъртви, казваха: „Кой е този Цар на славата?“ И пак тези двама велики архистратизи заедно с безплътните сили им отговориха: „Могъщият и силният Господ, силният на война Господ – той е Царят на славата!“

Те се явяват с бързина на светкавица навсякъде в служба на Бога, като съкрушават противниците и радват верните.

Като се явиха в гроба Господен, те пак показаха на учениците почитта си към своя Господ. Единият седеше при главата, а другият – при нозете, където беше лежало тялото на Господа Исуса, и казваха: „Защо търсите Живия между мъртвите? Няма го тука, но възкръсна, както бе казал“.

Когато Господ се възнасяше на небето, те застанаха всред апостолската дружина и рекоха: „Мъже галилейци, защо стоите и гледате към небето? Този Исус, който се възнесе от вас на небето, ще дойде пак по същия начин, както го видяхте да отива на небето.“ Така трябва и ние да оказваме чест на Господа Бога, нашия творец!

Чрез тях бе огряна цялата вселена.

Чрез тях пророците, изпълнени с духовна благодат, блестящо завършиха своето пророчество.

Чрез тях патриарсите и всички праведници бяха блестящо украсени с венци.

Чрез тях апостолите бяха украсени с венци и единогласно възнасяха към Бога трисветата песен.

Чрез тях множеството мъченици бяха обкичени с прекрасни венци.

Чрез тях прославените архиереи се удостоиха с вечна радост.

Чрез тях пустиножителите, след като умъртвиха житейските си страсти и сласти, завършиха своя жизнен път.

Чрез тях в последния ден и гробовете ще се отворят и мъртвите тела, пробудени от техния пресвят глас, ще възкръснат.

Чрез тях и отстъпникът дявол заедно със своите бесове ще бъде свързан и хвърлен във вечната тъмнина, от която по техните молитви дано ни избави нашият милостив Господ, на когото – заедно с безначалния му Отец и пресветия, благ и животворящ Дух – е славата сега и всякога и във вечните векове. Амин!

ВИДЕНИЕ НА АПОСТОЛ ПАВЕЛ: ЗА АНГЕЛИТЕ ХРАНИТЕЛИ

... Когато слънцето залезе и настъпи първият час на нощта, в този час идват ангелите на всички хора, на всеки мъж и на всяка жена, които ги пазят, защото хората са създадени по образ Божи. И също така на сутринта, в първия час на деня, ангелите на мъжете и на жените се покланят на Бога. Всички дела, които всеки от хората е направил, добро или зло, през деня или през нощта, те занасят Богу и дават отговор за делата на хората. Вам говоря, синове човешки, славете Бога непрестанно всеки ден! […]

Щом настъпи часът за поклонение, ето ангелите дойдоха, радвайки се и пеейки пред Бога. Излезе дух да ги посрещне и се чу глас Божи: „Откъде дойдохте, ангели мои, носещи товари от благи вести?“ Те отговориха: „Ние дойдохме от онези, които се отрекоха от света заради твоето свято име, които се скитат по пустините и пещерите, плачейки всеки час за своите грехове, най-обидени от всички на земята, гладуващи и жадуващи заради твоето свято име; дойдохме от онези, които се препасаха през кръста, в ръцете си имаха кадилница, сърцата им и устата им благославяха всеки час, скърбящи и опустошаващи своите тела, плачещи и ридаещи. Ние, техните ангели, плачем заедно с тях. Заради това, ако ти е приятно, заповядай ни да идем и да служим на такива, защото сами се направиха по-бедни от всички, живеещи на земята.“ И дойде глас, който им рече: „Да знаете, че винаги моята благодат и помощ е с тях, че моят възлюблен Син стои всеки час пред тях и им слугува, никога не ги изоставя, защото тяхното място е тяхно веселие.“ И Божиите ангели си отидоха.

Ето други ангели дойдоха пред Божия престол в часа за поклонение; те плачеха и ридаеха. И Дух Божи излезе да ги посрещне и се чу глас Божи, който рече: „Откъде дойдохте, ангели, носещи тежко бреме?“ Отговориха: „Ние дойдохме от онези, които се нарекоха в твоето име, а с плътта си друго правеха, трупаха грях върху грях всеки час, нито една молитва не сториха с цялото си сърце през цялото време на своя живот. Защо е нужно да служим на грешните хора?“ И рече им Бог: „Не преставайте да им служите, докато не се поправят и покаят. Ако ли не дойдат при мене, аз ще ги съдя.“

Виждате ли, синове човешки, че всичко, извършено от нас, ангелите донасят пред Бога, било добро или зло, знаейки началото на този час. Славете непрестанно Бога!

МЪЧЕНИЕ НА СВ. МАРИНА:
СВ. МАРИНА ПОБЕЖДАВА ДЕМОНИТЕ В ТЪМНИЦАТА

След възкресението Господне на Исус Христос, нашия избавител, и преславното му възнесение на небето, светите апостоли, като завършиха своя подвиг и опазиха вярата чрез доброто изповедание, получиха нетленни венци и награда със силата на честния кръст и победиха беззаконието. След това хората бяха привличани към идолопоклонничеството, а Божиите мъченици бяха мъчени. Аз, Теотим, призован от Господа, братя, и изведен от дълбочината на невежеството към истинското познание, като се кръстих и се осветих с Божия разум и мъдрост, реших да направя известно на всички славното мъченичество на светата дева Марина – каква мощ Господ показа чрез нея и как смири бесовете чрез силата на честния кръст в град Антиохия в Първа Писидия. Аз, Теотим, свързан със страданията на светицата, като дадох малко медни монети от своята бедност, взех писанията от скорописците, които бяха по онова време. А сега, изявявайки напълно истината, ще ви разкажа всичко така, както е – на вас, които вярвате в името на нашия Господ Исус Христос.

[…]

Теотим я хранеше през прозорчето само с хляб и вода и пребиваваше в тъмницата.

След молитвата на светата девойка на това място имаше голям трус и тъмницата се разтресе. Внезапно от ъгъла на тъмницата изскочи змей, голям и много страшен и красив на вид. Косите и мустаците му бяха като злато, зъбите му блестяха, а очите му бяха като бисерни. От ноздрите му излизаше пламък и много дим, а езикът му беше като кръв. Около шията му се бяха обвили змии. Веждите на очите му бяха като сребро. Застана насред тъмницата, издаващ силни звуци и свистящ, и обикаляше в кръг около св. Марина. Свистенето му сътвори в тъмницата люта смрад. Светицата беше силно изплашена, разтрепери се, костите ѝ се тресяха, лицето ѝ се измени. Понеже се ужаси, забрави молитвата и прошението, което по-рано бе отправила. Но Господ беше приел молитвите ѝ, изпълни нейното прошение и ѝ показа врага и неприятеля дявола.

Като коленичи, св. Марина започна да се моли и да казва: „Боже невидими, от чието лице морето и преизподнята пресъхват (Изх. 14:21; Наум

1:4). Ти, Господи, си този, който е положил пределите на ада, който си смирил силата на ненавиждащия доброто змей (Откр. 20: 1-3), този, който си вързал Ада и си освободил затворените в него. Сега погледни към мен и ме помилвай и недей да позволяваш да бъда оскърбявана от злия бяс. Да бъде твоята воля, Господи. Да победя пламъка му чрез твоята сила, Господи“.

Докато тя говореше тези неща, змиеобразният бяс, като се разгневи, изсвистя към нея. Светата Христова рабиня, като направи кръст на челото и по цялото си тяло, се молеше със сълзи, като казваше: „Изпъди от мен, Господи, този лукав вълк и зъл бяс и вонята от тази смрад. И да дойде над мен благодатта на твоя Свети Дух“. Когато тя каза това, змеят се разгневи. И като я хвана, положи своята шия върху гърдите ѝ, така че главата му увисна надолу. Нозете му бяха на земята, а от шията му се спускаха змиите, които бяха около врата му. Устата на змея се разтвори и змеят, като я хвана с уста, привлече светата девойка към себе си в някакво видение, положи устата си върху шията ѝ и я придърпа с език както елен змията. И след като я глътна в утробата си, нейните ръце сътвориха знамението на честния Христов кръст. Движейки се пред девойката, честният кръст отвори утробата му и раздра корема му. Така змеят падна от гърдите ѝ, издаде силен тътен, разпадна се по средата и умря. Всичко това беше бесовско видение. Така си мислеше девойката. Като излезе от утробата му и като се обърна към него, тя рече: „Наистина, каквото търсеше, това намери“. А змеят лежеше мъртъв на земята.

И отново внезапно от друг ъгъл на тъмницата на коленете ѝ падна черен бяс, крещящ към Божията рабиня. Тя, като го видя, започна да се моли, казвайки: „Ще възхваля твоето име и ще те прославя, Господи Исусе Христе безсмъртни, величие на властите и на началствата, царю на безчислени ангели. След като лютият и зъл враг на хората падна на земята и умря, смрадта му се разнесе и въздухът се очисти и след като дяволът беше победен и той, нечистият, беше посрамен, сега, Господи, нека този, когото стъпках, да погине. Така нека сега твоят кръст се възвиси и моята вяра да се прослави, а тялото ми да се помаже със свето масло. Светият Дух ще помогне на мен, твоята рабиня Марина! Ще се възрадвам и ще се възвеселя за твоята сладост, понеже си неназовим. Ти ми бъди опора и стълба, водеща ме към твоя Отец, милостиви владико, човеколюбче, прославен си Господи Исусе Христе, во веки, амин“.

Когато тя каза това, бесът се изправи, измъчван и гонен от Христос. Като повика мъчениците, бесът изкрещя, хвана я за ръката и ѝ каза: „Отсега мълчи, Марино! Достатъчно ти е! Показа велики дела!“ И пак говореше, лъжейки, понеже искаше да я прелъсти, както му беше обичаят да смесва лъжата с истина. „Аз изпратих в образа на змей своя родственик Руф, за да те погуби, а ти със своите молитви го умори! Сега мислиш и мен да умориш! Помилвай ме, Марино, и не ми причинявай зло!“ Света Марина се прекръсти и хвана беса за косите и мустаците, а той, влачен от Марина, се съпротивляваше, така че двамата се бореха един с друг. Бесът казваше:

„О, горко ми, много ме заболя“. Това казваше бесът, мъчен от чистата сила на Христос.

След като той каза това, Марина привлече към себе си брадата му и си мислеше, че половината му брада се изскубна в ръката ѝ. Бесът пак проплака, казвайки: „О, тежкò ми, тежкò ми!“ Марина отново го хвана, бръкна му в двете очи и изтръгна косата, мустака и дясното му око. Той пак извика: „Горкò ми, горкò ми!“ Като се обърна, Марина видя меден чук и като простря ръката си и го взе, удари беса в челото и той падна на земята. Тя стъпи с десния си крак на шията му, биеше го с медния чук по главата и по плещите и казваше: „Отстъпи от мене, змийо, тъй като имам Бог, който ми помага. Отсега отстъпи от мене, безсрамни и беззаконни отче на геената, защото кръстът на Христос лежи върху мен. Аз съм негова агница и гълъбица, той е мой жених, аз съм негова рабиня завинаги – на Христос, който ме спаси, който беше разпънат, погребан, и възкръсна, и който чрез премъдростта си сътвори всички неща“.

Когато светата девойка замълча, в тъмницата засия светлина и се просветли. Насред тъмницата се яви честният кръст, достигащ до небето, на върха на кръста имаше гълъбица, а градът и всички места наоколо се осветиха. Гълъбицата продума на Марина и каза: „Радвай се, Марино, понеже посрами дявола. Сега се радвай, Марино, понеже победи душегубния змей. Радвай се, Марино, понеже посрами ненавистния. Радвай се, Марино, понеже с молитвата си изпроси благовонно масло. Подготвен ти е победен венец, отвориха ти се райските двери и ще почиваш на лоното на Авраам, Исаак и Яков, понеже уби змея, а сега ще завържеш другия до края на вечността“.

Като чу този глас, девойката рече: „Слава на тебе, Господи Исусе Христе, понеже се яви на своята рабиня в тъмницата. Затова славя тебе, който си ме сътворил. Слава на тебе, Господи Исусе Христе, който ме утвърди в твоята сила. Слава на тебе, който си утвърдил земята върху водите (Пс. 136 (135): 6; Бит. 1). Моля те, Господи, да ме удостоиш да се умия в тези води – измиване, което е свето кръщение, което никога не изтлява и не погива, но пребъдва во веки веков, амин“.

И пак дойде глас от гълъбицата към Марина, казващ: „Сега, Марино, изпитай сърцето на този, когото си настъпила и държиш, проучи неговата мисъл и го завържи, така че да дойде при мен. Мир на теб, Марино! От нищо не се страхувай, тъй като съм с тебе!“

И когато гълъбицата се възнесе на небесата, Марина рече на беса: „Какво ти е името, дух нечисти?“ Бесът каза: „Името ми е Велзевул“. Каза му пак Марина: „Какъв е твоят произход? Изповядай ми своите дела!“ Тогава бесът каза: „Сега те моля, Марино, света рабиньо Христова, отмести крака си от шията ми и престани да ме удряш с чука и ще ти изповядам всичко“. Като чу това светата девойка, отдръпна крака си от него. Тогава бесът ѝ каза: „Помилвай ме, агнице Христова Марино, тъй като изкуших много светци. Никой не може да погуби моят родственик Руф така, както

сега ти, и никой не може да сложи своя крак на шията ми. Сега бях победен от теб и с медния чук раздроби всичките ми телесни части и ми нанесе сто рани по плещите. Ще ти кажа истината. Аз съм роден от тъмния въздух, наречен Сатанаил. Сега, Марино, направи с мен каквото мислиш. Учудвам се на премъдростта, която е в теб. Не беше ли преди появата на гълъбицата тялото ти разсипано като прах? Откакто ти се яви Христовата светлина в небесата, виждам в теб друг образ. Откъде са ти златни нозете и е така благословен плодът на твоя труд? Затова словото, излизащо от твоята уста, ме смири. Твоята благодат за мен е мъка. Твоят език, зъбите ти бели като мляко, и пръстите ти са благословени. Сега как живее в тебе гълъбицата, не мога да кажа. Така, надвивайки ме, победи моята сила и с медния чук разби челото ми, отряза мустаците ми и преклони шията ми с нозете си. Сега Христос от самото начало живее в теб.

Аз похитих труда на много светци. Аз съм този, който кара светците и праведниците да не вярват. Аз съм този, който подтиква към зло всеки човек, приближаващ се до спасение. Аз го карам да се възгордява, докато му съсипя разума, и правя така, че да предаде на забрава мъдростта. Когато правя така, че хората да съгрешат, тогава моите бойни стрели ще ми помогнат. Така хората се оказват прости и груби, победени от моята битка. И вместо сладост и благовония ще им сътворя гнусна смрад, ще хвърля в сърцата им горящ огън и така ще ги вкарам в нов грях – като нож, който влиза в четвероного, и скоро от това място ще потече кръв. Така и с праведниците, след като извършат грях, ще ги изпълня с безпокойство и ще изпълня сърцата им с отчаяние. Аз, Велзевул, прелъстих много светци, а сега бях покорен от теб.“

И пак светата девойка му каза: „Разкажи ми сега, псе нечисто и три пъти проклети, откъде е произходът ти, кой те е родил и кой ти е заповядал да се съпротивляваш на онези свети дела.“ Бесът рече: „Кажи ми първо ти, Марино, откъде ти е животът и откъде твоята плът сега цъфти в тебе, откъде ти е душата, откъде ти е вярата, как духът ти влезе в тялото и как тялото ти ще остане? Сега ти ми кажи, тогава аз всичко ще ти разкажа.“ Марина рече: „Не ми подобава да разправям, тъй като аз съм от Бога. А ти, дяволе, разкажи ми бързо, докато не те е сполетяла смъртта.“

Тогава бесът, поемайки тази вина, като смеси лъжата с истина, ѝ каза: „Преди това и аз бях свят. Сега не е така. По своята зла воля съм бяс, вързан под нозете ти. Сега ще ти разкажа това, което никой от нашия род не може. Слушахме от нашите князе, че в началото Сатаната падна от небето, от горе. И Сатанаил взе за жена Зевсовата дъщеря, и така Зевсовата дъщеря беше бяс до края. Така той се събра с нея като мъж с жена и тя роди от него яйца. От тези яйца излизат лукавите бесове и са изпращани където им поръчат да отидат. И където и да усетим или чуем за дело на праведните, отиваме да воюваме срещу него. Не че бесът може да познава сърцата на хората, нито ние, неговите служители. И ако сега узнае, че ти уби сина му,

би ти се разгневил много. Първите бесове се наричат бесовски началници. Бяхме в Египет и в Етиопия, както пише в Моисеевия Изход. Когато Безсмъртният се възвиси на кръста, по негова повеля, бидейки отхвърлени от блажената ангелска храна, бяхме осъдени в преизподнята, както и сам Господ казва в Евангелието: „Видяхме Сатаната като мълния да пада от небето“ (Лук. 10:18). Други обаче говорят за нас, че бяхме родени от лукавите древни жени. Ние не знаем откъде е нашият произход. Нашият път не е по земята, където ходят хората, но, принудени, ходим по въздуха. Сега стоя пред лицето ти. Ти ме вържи, света Марино, заклевам те в крепкия и преславен престол да не ме погубваш, а да бъда вързан во веки. До Соломон бяхме пазени в медни делви, затворени с печата на Сатаната, но когато дойдоха вавилонците, ние направихме пламък. Те, като видяха, мислеха, че свети съкровище, и като дойдоха, отвориха медните делви, мислейки, че ще намерят злато, и ние бяхме пуснати под небето.“

След това светата девойка Марина го върза чрез Христовото знамение, и така, като го хвана за брадата, го завлече до ъгъла на тъмницата и прекръсти земята. Земята се отвори и като го влачеше, го хвърли там, казвайки му: „Иди в глъбините на ада, докато дадеш отговор за душите, които си погубил.“ Земята го погълна в себе си и цялото видение изчезна. Като се обърна, светицата преклони коляно и се помоли. Като свърши молитвата, каза: „Амин“ и земята се разтресе.

[…]

Света Марина, като видя Господ, дошъл за душата ѝ с велика слава, се побоя и се разтрепери силно. Господ ѝ каза: „Мир на теб, Марино, ще бъдеш начело на това войнство, на моите слуги.“ Марина, като се притече, падна пред нозете на Господ, започна да се моли и да казва: „Господи Боже вседържителю, всемогъщи, моля те, изпълни прошението ми, Господи Боже наш, послушай своята рабиня и дарувай чрез твоето преславно име всички, които чрез мен те молят!“ Господ ѝ рече: „Затова дойдох, за да чуя какво ме молят чрез тебе. Сега поискай от мен, каквото мислиш, и ще изпълня твоето прошение пред своите свети ангели.“

Марина рече: „Сега, молеща се, те моля, Господи, понеже има множина, които мислят да ме пренесат в родината си и да бъдат достойни за моето мъчение, дари им прошка на греховете и спасение заради моето страдание. На този, който строи или иска да построи молитвен дом в мое име, и на този, който напише в него моето Мъчение, прости му греховете. А ако някой от своя труд принесе свещ или масло в моето име за твоя слава, избави го от всяка скръб. Ако някой в смъртния час бъде изкушаван от дявола и спомене мен, твоята рабиня, опрости му злините. Прости на този, който ме споменава в молитвите си и се моли за своите грехове. Ти знаеш, Господи, че всички ние сме плът и кръв. Ако някой попадне в беда, или в разпра, или в съдилище, заради моето име и ако се помоли, Господи, нека

да победи беззаконието на своите врагове и своите клеветници, които са го оклеветили.

Ако някой напише моето Мъчение чрез своя труд, да бъде името му в Книгата на живота (Откр. 3: 5, 20: 12–15; Мал. 3: 16). На мястото, където то се прочете, да бъде там знамение за благодат, а бесовете и греховете да бъдат прогонени от това място. Ако някой бъде обременен от грехове и чуе моето Мъчение, прости му за всичко. Ако книгата ми бъде в ръцете на някого и той преклони коленете си пред нея и се помоли, да бъде освободен от грехове. Така той ще я прочете, където ще се слави моята памет, ще ти се въздава благодарност. И още, моля те, Господи, ако някой я напише и ако слуша четенето ѝ – да бъдат простени от този ден всички от техните грехове, да не се приближава там бесовска следа, жътвата и името им да не бъдат увреждани, а идващата от теб слънчева светлина да не им вреди с топлината си. Ако по-рано вече са пострадали по някакъв начин, като чуят моите писмена, да бъдат спасени. И да няма там глад за хляб, нито убийство, нито смърт по воловете, но без коварство в сърцата им, дай им делата на твоя Свети Дух. Амин“.

И като замлъкна след молитвата, рече ѝ Господ със сладък глас: „Изпълних твоето прошение и ще го изпълня пред архангел Михаил. Ще поставя сто ангели при всяка църква, които ще започнат да служат на тези, които заради твоето име започнат да се молят, и ще им простя колкото са съгрешили пред мен. Там, където лежи твоето тяло, на това място ще изпратя милостта си. Там, където започнат да почитат паметта за твоето мъченичество, ще изпратя своите ангели да им дадат надежда, за да победят дявола. И сега виж, Марино, поставих знамения в твоята памет, заради които ще има прошка за греховете. Ще наредя на ангелите да скрият отсечената ти глава. Сега си блажена, защото спомена за нечестивите и грешните, които са се покаяли. Недей да скърбиш. Ще изпълня прошението ти заради твоето търпение.“ И като каза това, Господ възлезе на кръста в образа на гълъб.

[…]

Така, изпълнен със страх, войникът отсече шията на девойката Марина и след това, като обърна меча към себе си, падна отляво на нея. Господ дойде от кръста, летящ със своите ангели около тялото. Спуснаха се дванадесет ангели към тялото и като взеха главата ѝ, я носеха към Господа. И като заповяда на облаците, те се спуснаха от върха на планината, а ангелите пееха с глас. Така Господ се възнесе в небесата. Дванадесетте ангели понесоха главата на света мъченица Марина пред Господа, славещи и казващи: „Господи Боже, кой е подобен на теб между боговете? И кой е подобен по делата на теб, който си над всички? На теб въздаваме слава, Господи Исусе Христе, во веки. Амин.“

И след като Господ се възкачи на небето, идваха бесове и се мъчеха при тялото на светата мъченица Марина, висяха във въздуха пред всички. И болните се изцеляваха от своите болести.

А аз, Теотим, най-незначителният слуга на нашия Господ Исус Христос, запазих тялото на страстоносната мъченица Марина и построих молитвен дом, достоен за нейното мъченичество. И когато извършваха възпоменанието на светата, всички единомислещи идваха да се молят в нейно име в изградената църква, благодарейки на Господа. Аз ѝ служих в тъмницата през прозорчето и изпратих всички нейни молитви до християните с цялата истина.

СЛОВО ЗА ЛЪЖЛИВИЯ АНТИХРИСТ, БЕЗБОЖНИЯ САТАНАИЛ, КАК ГО ПЛЕНИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ, ВОЕВОДА НА ВСИЧКИ АНГЕЛИ

1. Господ наш Исус Христос, който е направил небето и земята и целия свят с едно слово, създаде и множество ангели и архангели и много оръжия във вишния Йерусалим, да слизат при тези, които са в Божия свят и да бранят от лукавия човешкия род. След това Господ взе земя и насади рай. И човека сътвори по свой образ, като взе пръст от земята. Заповяда му да владее в рая и да царува над всяко земно дихание. Сатанаил видя този човек, падна ничком на земята, обладан от зла мисъл и си рече: „Господ създаде от земна пръст човека и го постави над всички, Вишният отец го прослави, а ангелските сили му се покланят. Аз не мога да го гледам, нито да му се поклоня. Но да събера своите сили, славата си и всички ангелски чинове – 40 хиляди, и да взема боготъканата одежда, всечестния богоплетен венец и скиптъра на архангелските чинове. Наистина всичко ще взема и ще изляза от небесата; ще поставя своя престол на небесните облаци и ще бъда подобен на Вишния.“

2. Това всичко като помисли, прелукавият Сатанаил подмами множество ангели и излезе от уредените седем небеса. Щом излезе, отвори небесните скривалища на вятъра и дъжда и проливаше вода по земята. И сътвори небеса, подобаващи нему, създаде мрачно слънце и мрачна луна и звезди без зрак. Тогава постави своя престол на небесните облаци и седна на престола си, обиколен с многобройни нечисти бесове, цялото негово войнство 40 хиляди.

3. А във висинето Отецът свика своите четирима архангели, първи слуги на своя престол – страшния Михаил и Гавриил, и Уриил, и Рафаил. И рече им Господ: „Виждате ли, мои ангели, как избяга прелукавият Сатанаил и как прелъсти множество ангели, които аз създадох чрез Свети Дух. Имах ги като свои небесни сили, а той ги примами, изведе ги във вечната тъма. Но аз ще създам избрани хора, които ще изпълнят моята воля – апостоли, пророци и мъченици. И ще ми бъдат като ангели, и ще умножа ангелското войнство стократно от ангелите, отпаднали от небето. Архистратизите рекоха: „Господи, докога лукавият ще съблазнява и ще мъчи човешкия род?“ Господ отговори: „Ще взема 7-та част от света от 7-мия мир на ве-

ковете.“ Архангелите не разбраха словото Господне и рекоха: „Разясни ни това, което ни каза.“ Господ рече: „Ще ви явя словото, като ви дам разум и истина, амин. Казвам ви, когато Сатанаил се съблазни и избяга, положи и болест в сътворения от пръст човек, когото аз създадох със своите ръце; но и той ще бъде част през Второто мое пришествие. Тогава смъртта ще царува над всяко дихание по земята, над хората и животните, защото тогава всичко над всичките ще бъде Сатанаил със своето престъпление, тлен, жалост смъртна и власт Сатанаилова във вечната нощ на ада. И след това ще сътворя друг свят..., който ще бъде безсмъртен и безкраен. Там ще има радост и живот. Праведниците ще бъдат заедно с мен в Царството небесно, а законопрестъпниците ще изпаднат.“ И чу се глас, който говореше: „Нечестивите няма да видят славата Божия!“ Архистратизите казаха: „Каквото искаш, можеш!“

4. И пак рече Господ: „Архистратиже Гавриле, на тебе говоря, слез при долния мъчител да вземеш от него моята боготъкана одежда и светлия венец, скиптъра на архангелските чинове и цялата слава, която той ми отне.“ Гавриил каза: „Този лукав Сатанаил прелъсти с хитростта си множество твои ангели. Заради това аз се боя да ида при него.“ Повелителят каза: „Чуй Божията заповед!“ „Господи – отговори Гавриил, – знаеш, че още от началото на света беше нагласена тайната в тайнството и ти държиш в безсмъртната си ръка Божественото дело, но нечистият дух ни надви със своето лукавство и днес, като привлече нечестиви сили, въстана срещу дивното божество. Господи, дължината му е сто лакти, ширината му петдесет лакти, устата му е като голяма яма, погледът му като змия и аспида и има три глави този Сатана. И смърт сее, скърца със зъбите си, заради това, Владико, ще ме изплаши, затуй няма да се подчиня на твоята сила, прости своя раб.“ Господ му каза: „Бог е добър, Гавриле.“

5. Владетелят прости на Гавриил и отново рече на архангел Михаил: „Ти беше първи в царството на моя единороден Син, на теб прилича, казвам, днес да слезеш при долния мъчител Антихриста, за да вземеш от него боготъканата премяна, богоплетения венец, скиптъра на ангелските чинове, които ми откраднa. Отнеми му красотата и славата както прилича, та да познаят неговите слуги кой е Господ.“ Архангел Михаил каза: „О, всесилни Владико, знаеш, че тоя злоумен Сатанаил ще поиска да ме засрами, но аз не мога да престъпя твоята заповед и твоето добро, ще ида при долния мъчител. Побързай, Господарю, и положи над главата ми своята пресвета десница и помощ. И моля ти се, Господи, заради думите, които ще му кажа, да не ми се разсърдиш. Защото Господ вижда хитриите на Сатанаил, всички негови ангели треперят от него. Ще подмамя неговия разум: ако не го излъжа, как ще го надвия?“ На това Господ каза: „Ти иди, Михаиле мой, при долния мъчител, и ако му речеш лъжа, нека ти бъде тя благословена, за да го опленишь. Аз ще ти пратя слънце да ти помага, и ще го разпаля седем пъти повече от слънцето, що грее. То ще изгори планините, и хълмовете,

и земята осем лакти в дълбочина, и ще пресуши два дяла от морето. И ще излея своя гняв над тези противни синове и законопрестъпници.“ Архангелът запита: „Владико, а как ще мога аз да изтърпя горещината и гнева на твоята доброта?“ – „Михаиле, каза му Господ, ти не се бой, аз ще спусна над главата ти студен облак.“ Тогава Михаил падна пред нозете владичини, а той простря пресвета ръка и я положи над главата Михаилова, за да посече той Антихристовата глава и неговата сила.

6. След като Михаил бе благословен от Царя на владетелите, слезе на второто небе, взе своя смъртоносен меч и го наостри. И разпери своите криле – 40 лакти широки, и затръби с тръбата си. После трепна с крилата си и почна да слиза от небесните висини. От неговото слизане и от звука на крилата му небесата се разлюляха, земята се устраши, морето се отдръпна и бездънните глъбини се разтресоха. А Антихрист, който седеше на своя престол, се смути и рече: „Що бе това, та земята днес се потресе? Какво стана, та морето побягна? Да не би горният Отец да се е разгневил срещу нас; да не би сам да е тръгнал на бой?“ И като погледна небето с лукавите си очи, видя Михаил да слиза като огнена мълния и позна го по пресветлото му лице.

И рече Сатанаил на слугите си: „Михаил иде от небето, но не знам за добро ли или за зло. Да излезем да го посрещнем и да видим за каква работа иде при нас.“ И тръгна цялото негово войнство на среща с Михаил, но като видяха смъртоносния му меч, не посмяха да пристъпят към него. От звука на крилете му се разлюляха небесата, лукавите бесове бяха отблъснати на три поприща и паднаха по лицата си на земята. От това лукавият Сатанаил разбра, че за зло слиза Михаил при него. Тогава той взе огнения си меч, стрелите си и обтегна своя лък като за бран срещу Михаил. А Михаил стъпи на камък, слезе на земята и рече на земята: „Така говори Господ: „Да застанем прилично, да стоим със страх.“ Тогава земята и всичко, що бе върху нея, се укроти. И настъпи тишина по Михаилово повеление.

7. Михаил погледна леденото небе и мрачното слънце, и бледия месец, и това всичко като видя, си рече: „Ще лъжа и ще го хваля.“ И каза: „О, силни, аз видях твоите добри дела и твоето изкуство, и твоите големи сили. Творенията ти са по-добре направени от тези на вишния Бог. Ти готвиш срещу мен стрели и своя лък, и меч остриш, като за бой се тъкмиш срещу мене, но не е прилично тъй да правиш. Аз зная, че всеки цар се радва, като види да идва някой войн от чужди места или старейшина. Той му приготвя престол и трапеза и го целува. Аз съм избягал от Бога, за да бъда с тебе, а ти готвиш стрели и меч срещу мене. Защото аз видях твоите добри и велики дела и твоето изкуство, и видях небесата, украсени и утвърдени от твоята ръка, пресветлото слънце и сияещия месец, видях и красивите звезди и виещия вятър. Познах твоята сила и заради това дойдох при теб. Ако искаш, ще бъда неотстъпно с теб; след кратко време всичките хиляди чинове ще ме последват и ще бъдат с тебе тук.“ Тогава Сатанаил рече на

своите слуги: „Радвайте се днес, слуги мои, и веселете се! Радвай се и се весели, престоле мой, весели се и ти, държаво моя, защото Михаил дойде при нас и ни каза цялата истина – всички други ангелски чинове ще дойдат при нас.“ После Сатанаил рече на Михаил: „Радвай се и ти, прекрасни Михаиле, звездо светла, втори ще те поставя в моето войнство.“ И заповяда да поставят Михаил на втория престол, да седи до него и да се държат за ръце.

8. По Божие повеление се отвори вратата на слънцето и изгря горещо и палещо слънце. И почнаха да горят хълмовете, задимяха земята и антихристовите небеса. И всички негови слуги задимяха от слънчевия пек и легнаха като мъртви на земята. Слиса се Антихрист, но заради Михаил не смееше да признае колко му беше жега. А Бог покри невидимо Михаил с облак. Тогава архангелът рече: „О, силни, какво да правим, щом слънцето така пече и ни гори? И земята задимя от голямата жега, а твоите слуги лежат като мъртви. Що да чиним, та да не погинем?“ Сатанаил отговори: „Не бой се, Михаиле, не си ли разбрал с каква хитрост живея аз и моето ангелско войнство, не бой се от огъня, уповавай се на моя ум и на силата ми.“ „Ти си силен – каза му Михаил – не се боиш, но аз не мога да търпя тази горещина. Не виждаш ли, тъй като аз напуснах горния Отец и дойдох при тебе, заради това ме пали огън.“ Сатанаил рече на Михаил: „Не бой се за нищо, аз зная голямо езеро, да отидем там да се окъпем и да се поразхладим, докато зайде слънцето, а сетне ще идем на изток и ще затворим вратата на слънцето, за да не може да ни грее.“

Михаил като чу за езеро, много се зарадва, защото там щеше да оплени Сатанаила, и каза: „Силни, да идем при езерото!“ Тогава Сатанаил се обърна към слугите си: „Пазете добре Михаил да не би с лукавство и с лъжа да ми отнеме добрите дарове и да ме стори грозен и безславен, та ако стане така, ще бъда за смях на слугите си. Моите ангели ще кажат, ето нашият княз обедня и стана пленник на Михаил. Аз съм Господ, никой да не посмее да лукавства.“ И като поведе слугите си, тръгнаха към езерото. По пътя разговаряха за Бога и как ще затворят пътя на слънцето. Михаил рече на Антихриста: „Господарю, да побързаме заради горещината, а после лесно щем стори това.“ Като достигнаха до езерото, Сатанаил каза на Михаил: „Влез да се прохладиш, а аз ще ти послугувам, защото си ми мил.“ На това Михаил отговори: „Робът не е по-голям от своя Господар, ти си бил пръв на небето, ти и в глъбините пръв трябва да бъдеш. Аз не познавам дълбочината на езерото, боя се от морските зверове и от змея, който Отецът създаде. А ти си силен и ще укротиш змея със своята сила. Тогава аз ще сляза, понеже така подобава да ти послугувам.“

9. Антихрист съблече дрехата си, венеца и цялата слава, която беше получил от божиите ангели, даде ги в ръцете на Михаил и му рече: „Да не се съблазниш!“ Тогава Михаил му отговори: „Кълна се в твоята сила, у мен няма лукавство!“ Антихрист рече отново на слугите си: „Пазете Михаил добре“, и влезе да се къпе в езерото. И като влезе, пак излезе и видя,

че Михаил гледа нагоре към небето и се готви да хвръкне. Рече му: „Михаиле, не ми се кълни в моята сила, а се закълни във вишния Отец, та да бъда безгрижен.“ Михаил видя, че не може да го излъже, та рече: „Кълна се в твоите сили, Господарю, и на вишния Отец, у мене няма лукавство!“ Тогава Антихрист каза: „Няма лукавство у Михаила.“ И отхвърли грижа и страх, и трепна с нечестивите си криле, и слезе на дъното на езерото. Гръм и трясък се дигна във водата от спускането на лукавия, измряха много риби и зверове, земни и морски. Змеят чу силния гръм, усети Сатанаил, който слезе на дъното и се сплете с него: „Ти затри всички морски живини, иди на дъното на дълбочината, каквото търсих и намерих, искам да слезем до края на бездната.“

10. В това време Михаил се помоли на Господа Бога: „Вседържителю и вечни царю, създателю на огнените чинове и управителю на невидимите сили, никъде от никой човек невидян, бъди ми помощник. Ти, царю, който със своето желание низвергна мъчителя на земята, ти, всечестни Владико, чуй ме в този час и увеличи тази глъбина колкото до небесата, та да не може Антихрист да излезе скоро из нея. И спусни над мен своята пречиста десница, Господи, да не ме хване тоз лукав бяс, да не се похвали с твоя архангел.“ Така като се помоли, Михаил стори страшен знак над езерото в името на небесния Отец и го окова в лед. След това трепна с крилата си и се възнесе до първото небе. Там го посрещна Господ Бог и му се зарадва. Рече му: „Радвай се, Михаиле, който носиш на своя своето!“ И архангелите извикаха с висок глас и рекоха: „Твой от твоите ти се пренася.“ Всички небесни сили разбраха, че Михаил е дошъл и извикаха единогласно: „Теб възпяваме, теб благославяме, Владико, славим те, блага светлино, благодарим ти, Господарю вседържителю, и молим ти се, Боже наш!“ Земята и морето въздадоха хвала и поздрав на Михаил и велика слава, а бездната се разлюля.

11. Всичко това чу Сатанаил в дъното на водната бездна, разбра, че е опленен и много се разтревожи. Беше се борил три часа. И тогава отхвърли змея от себе си на четири мили, излезе до повърхнината на езерото и като намери небесния знак, уплаши се. Извика със силен глас: „Где сте, ангели мои?“ Но не чу глас от тях, беше ги изтребил Михаил. Лукавият сатана разбра, че Господнето знамение му пречи да излезе, затова взе от езерото голям камък – дълъг двеста лакти и широк сто лакти, удари камъка в твърдината с беззаконната си глава и го отхвърли от езерото на пет поприща от мястото. При онова езеро имаше планина и планината се нарече Тадера, та до днес.

Лукавият Сатанаил излезе и намери своето войнство избито, всички лежащи мъртви. Той извика: „О, тежко ми! Изгубих всичките си сили и надежда изгубих!“ И скръцна със зъби, и трепна с крилете си, стигна до третото небе и хвана Михаила за стъпалото и за дясната ръка с лукавата си десница. И като стисна Михаил за стъпалото, улови и светата боготъкана

одежда. Тогава Михаил извика с голям глас и рече: „Погледни, Владико, своя раб и запази твоя настоятел; простри ръката си, защото съм притиснат от лукавия; хвана ме за лявата нога и ме улови за божествената премяна. Слез, Господарю, пипна ме лукавият, не оставяй своя раб, ще загина!“ Владетелят на висините каза на великия ангел: „Михаиле, не бой се, вземи своя меч и му порази зрението.“ Тогава Михаил рече: „Господи, дай ми власт окончателно да го погубя, та никога вече да не посмее да излезе срещу нас!“ Но Господ му рече: „Не, недей, Михаиле, а направи както ти казах. Дванадесет сили съм му дал, отначало му отнеми петте сили, а му остави седем.“ Тогава архангелът взе своя смъртоносен меч и удари Сатанаила по връх глава. И отслабна безсрамният и отиде в пропастта посрамен, оголен и ограбен, както му приличаше. Михаил предаде боготъканата дреха, неувяхващия венец и скиптъра на ангелските чинове в Божиите ръце.

Така направи Михаил, защото Бог не му позволи да погуби Сатанаила до край. И дойдоха при архистратиг Михаил всечестните първи власти и престоли Господни, херувими и много серафими и многообразни ангелски легиони, цялото войнство на небесния Йерусалим. Дойдоха да видят Михаил, да познаят войника и радваха се. Като дойдоха, видяха неговото посърнало лице като от зной. И му въздадоха хвала и голяма радост. На нашия Бог слава во веки!

ПРЕНИЕ НА ИСУС ХРИСТОС С ДЯВОЛА

1. Дойде Господ на Маслинената планина и каза на своите ученици: „Да постим 40 дни!“ И започна Исус да пости 40 дни със своите ученици, за да надвие в спор дявола. Като чу, че Исус пости, дяволът много се разгневи и се яви гневен пред Исуса. Исус му рече: „Заклинам те, дяволе, в живия Бог, да ми кажеш откъде си!“ Дяволът рече: „А ти откъде си?“ Исус: „От предвечните небесни сили.“ – „Ти ли си синът на Вишния?“ Исус отговори: „Истината каза.“ И пак дяволът му рече: „Иди на небесата и седни на своя престол, твое е небесното, а мое е земното.“ Исус рече: „Аз дойдох да те затрия от лицето на земята.“ Дяволът отговори: „Иди си на небесата и седни на своя престол, защото твое е небесното, а мое е земното. Ще се явят моите ангели, ангели горделиви, и ще погубят тялото ти като на един човек.“ И рече му Исус: „О, горко ти, дяволе, заради тебе дойдох, заради твоите ангели и твоите съучастници.“ И запита дяволът: „Кои са моите съучастници?“ Исус отговори: „Тези, които вършат твоите дела.“ – „А кои са моите дела?“ – „Твоите дела са: разбойничество, кражба, блудство, завист, ревност, омраза, огън, град, тъма, тръс, война, ненавист, разделяне на брат от брата.“ И рече дяволът: „Добре знаеш, че това са моите дела, но аз от теб съм по-силен и от твоите ангели съм по-страшен.“ Исус му рече: „О, горко ти, дяволе, че си измамник и осрамител на всички хора!“ Дяволът отговори: „Ти си измамник, защото се роди от жена.“ – „Право знаеш, дяволе, че се родих от жена, за да се изпълни словото, което Владетелят рече: „Създадох го по свой образ и няма да го изоставя.“ Дяволът рече: „Говориш за човека, а него аз създадох. Ако този съгреши спрямо тебе, той изпълнява моята воля и оставя чест и слава. Нему ти какво ще направиш?“ И рече Исус: „Слушай, дяволе, ако човек изпълнява твоята воля, а моята чест оставя, и живее 36 години, и се покае, странници приема в своя дом, бедни милува, голи облича, гладни храни, жадни напоява, мъртви до гроба изпраща и пости 40 дни и каже с плач: „Господи, помени съгрешилия ти!“, на такъв ще му изпратя блажена смърт. Ще го предам на архангел Михаил и неговите слуги; те ще го поемат и ще го въведат в рая. Слушай ме, дяволе, ако човек живее 78 години и не се покае, странници не въвежда в своя дом, бедни не милува, голи не облича, гладни не храни, жадни не напоява, мъртви до гроба не изпровожда и с псалом и молитва не рече: „Господи

помилуй!“, на този ще му изпратя горка смърт. Ще го предам на ангела на огъня, лицето му е от пламък, да го хване и да го запрати в огнения ров заедно с тебе, дяволе.“

2. Дяволът се разгневи, отвърна се от Исуса и се покачи на висока планина. Там видя събрани много бесове, всички демони, безбройно множество, хиляда хиляди. И рече им: „Чеда мои, бъдете крепки и твърди, защото великият противник Христос е дошъл. Ако го погубим, тогава наша ще бъде славата и честта. Когато неговият баща създаде Адам, аз не пожелах да го целуна, нито да му се поклоня, затова баща му ме изхвърли. Не искам да имам с него нищо общо.“ И рече на дяволите: „Чеда мои, тръгнете всички пред мен, аз ида след вас.“

Вдигна се прах от дяволското войнство. Господните ученици погледнаха тресящите се планини и разлюлените дълбини и рекоха на Господа: „Видяхме яростта на дявола и като чухме гласовете им, разтреперахме се.“ И избягаха на 10 поприща. Страх от дявола обхвана и Петър, избяга от Исуса на три поприща. Исус рече: „Остани, Петре, защо така правиш?“ Петър щом се побоя, върна се, застана зад Господа и надзърна иззад рамото му. А Исус, като погледна учениците си, рече им: „Кой изхвърли дявола от небесата?“ Петър отговори: „Господи, ти изхвърли дявола от небесата и твоят баща, единна неразлъчна слава за вечни времена.“ Щом каза това Петър, Господ заповяда на облака да слезе от небето като мълния, да върже дявола и да го обеси за петите с главата надолу между небесните облаци. А неговото войнство разгони като дим. Бягайки в пещерите, те говореха: „Какво ще правим без Бог тук, да бягаме в дълбините, в пещерите и в земните пропасти, защото Исус Христос обеси нашия княз в облаците небесни.“

Тогава дяволът видя, че ще замлъкне словото за него, както бе рекъл Бог на дявола. И рече: „Прости ми, Господи, спусни ме на земята.“ Господ отговори: „Ако те помилвам и те спусна на земята, какво добро ще направиш?“ Дяволът отговори: „Прости ми, не ме погубвай, а ме пусни на земята. На тези, които вярват в моето недостойно име, ще разкажа, та всички към тебе да се обърнат.“ Това като рече, Господ се смили и заповяда на облака да го отвърже.

3. И падна дяволът от небесата на земята като мълния. Там той лежа и напълни устата си с голяма храчка, надигна се и плюна срещу Господа и духна срещу него. Господ рече: „Пак ли мислиш, дяволе, да тръгнеш срещу мен?“ Дяволът му каза: „И ти ме заплюй и духни срещу мене.“ Господ отговори: „Нито ще те заплюя, нито ще те духна; моята плюнка е свята и духът, който излиза от устата ми, е свят.“ Дяволът каза: „Ако не се преборя с тебе, няма да бъда равен с Вишния. Аз влязох в сърцето на Каяфа еврейски, да те мъчат, да те разпънат и да те умъртвят.“ Исус рече: „Знаеш истината, дяволе, че попаднах в ръцете на грешниците, че ми направиха кръст и нему всички ще се поклонят, а тебе, дяволе, ще оплюят.“ Дяволът рече: „Аз направих така, че да посекат Йоана пред царя Ирода.“ Господ отгово-

ри: „Йоан Кръстител не е умрял, а е жив до днес.“ Дяволът рече: „Ако бях видял къде се раждаше, бих дошъл на онова място и бих погубил майка ти, а тебе бих разкривил.“ А Господ отговори: „Може ли от трън да получим вино или от бурен пшеница?“ Дяволът не отговори.

4. И пак рече Бог: „Да зине земята 80 сажена и да се разкрият четири земни дълбини!“ Дяволът се обърна, видя и рече: „Какво е това, Господи?“ – „Влез, дяволе, да видиш какво е.“ Дяволът попита: „Колко е дълбоко, Господи?“ Господ каза: „Ако тридесетгодишен момък вземе камък свръх силите си и го хвърли, той ще лети в глъбината тридесет години, докато стигне дъното. Така ще бъде и с тебе, дяволе.“ Дяволът запита: „А след това какво ще стане, Господи?“ Господ рече: „Няма да те погубя, искам да властвам над тебе три години, до края на света.“ – „А после, какво, Господи?“ Господ рече: „През първата година ще има много вино и жито за хората. През втората година не ще се намери нито една крина пшеница и нито едно ведро вино по цялата земя.“ Дяволът рече: „А след това какво ще стане, Господи?“ Господ отговори: „Ще направя годината като един месец, месецът като една седмица, а седмицата като един ден, а денят като един час.“ – „А след това какво, Господи?“ И рече Господ: „Ще свия небесата като свитък, ще разпаля земята като пламък, ще заповядам морето да изсъхне като камък. Тогава ще отида на мястото, наречено Хизи, и там ще посрещна моята майка, която ме роди, Йоан, който ме кръсти, и Илия и Енох, които са безсмъртни. И там, дяволе, ще те погубя!“

2. Грехове и пороци

Нил Синайски

ЗА ОСЕМТЕ ДУХА НА ЗЛОТО

За чревоугодието – слово първо

Начало на плодородието е цветът, а начало на добродетелите – въздържанието. Който пости, омаломощава страстите. Първоизточник на племената е Амалик, а първоизточник на страстите – чревоугодничеството. Материя за огъня е дървото, а материя за чревоугодничеството – храната. Многото дървесина създава голям пламък, многото храна подхранва желанията. Чревоугодничеството ражда злини, а разумът на въздържанието умъртвява страстта. Лакомията ражда неподчинение, вкусването от сладостта прогони Адам и Ева от рая, многообразието от ястия подслажда гърлото и подхранва дързостта на неуморния червей. Гладният стомах подготвя човек да бодърства за молитва, а ситият го тласка към дълбок сън. Бодрият разум се поддържа със суха храна, а чревоугодничеството притиска ума надълбоко. Молитвата на постещия се издига към Бога, а на ядящия слиза надолу. Умът на постещия е сияйна звезда на безоблачното небе, а на ядящия се покрива с мрак, мъгла потулва слънчевите лъчи и обилната храна помрачава ума. Чистото огледало отразява стоящия пред него образ, а заслепеният от пресищането с храна не вижда божествения разум. Както замръзналата земя ражда тръни, така и умът на чревоугодника прораства с нечисти помисли. Няма в калта аромати, нито в заситения стомах – благоухания. Стомахът на преяждащия иска пирове, а окото на постещия се стреми към общуване с мъдреци. Душата на този, който не пости, само чете паметите на мъчениците, а постещият се уподобява на тяхното житие. Младият войник се страхува от звука на тръбата, призоваваща за битка, а лакомият монах се подчинява на стомаха си. Докато пъргавият пътник бързо ще достигне до града, ленивият пътник ще замръкне в пустинята под открито небе и монахът чревоугодник не ще стигне до дома на безстрастието. Молитвата на постещия е благоуханен тамян и благовоние Божие. Ако се поддадеш на изкушението на храната, то лакомията ще те надвие, защото изпепеляващ огън е изкушението на храната. Съдът се пълни от достатъчна мяра, а стомахът на чревоугодника не познава ситост. Както протягането

на ръцете на Моисей победи Амалик, така и възвисяващите дела побеждават плътските страсти. Премахни от себе си всяка жива злина и умъртви из основи крайника, причиняващ твоята похот. Както мъртвият противник не всява страх, така и мъртвата плът няма да смущава твоята душа. Мъртвото тяло не усеща изгарящата болка, нито постещият – телесната похот. Както постещият отглежда духовни дела, така и в тлъстото тяло избуяват злите помисли. Не жали тялото, носещо слабост, нито го угоявай с различни храни, защото, ако укрепне, ще въстане срещу теб и ще ти устрои яростна битка, докато не плени душата ти и не те направи роб на блудната страст. Покорен кон е потребен на тялото, той никога няма да хвърли ездача, защото върви, управляван с юздата, и се подчинява на ръката на ездача. Когато тялото бива измъчвано чрез бдение и пост, не се поддава на зли помисли, нито се стреми към срамни страсти.

За разврата – слово второ

Въздържанието ражда целомъдрие, докато прелюбодеянието е майка на лекомислието. Както маслото подхранва светилника, така и общението с жени разгаря плътските желания. Както вълните потапят кораба, така развратните помисли погубват невъздържания ум. Ситостта няма да остави борещия се срещу духа на прелюбодеянието, а ако го остави, той ще устои на неприятелите и след това ще се бори с враговете. Невредим от вражеските стрели остава този, който обича въздържанието, а невъздържащият се често бива ранен. Женското лице е стрела, която поразява душата, и колкото по-дълго е забита в нея, толкова по-голям огън разпалва в тялото. Който се пази от това коварство, да не излиза на пазара по време на празници. По-добре е да остане в дома си и да се моли, отколкото да излиза по време на празници за радост на врага. Бягай от раздумките на жените, ако искаш да живееш в целомъдрие, и никога не ги поощрявай да дръзнат към теб, защото, ако са почтителни отначало, ще са колебливи, а после всички ще започнат да се държат безсрамно. При първия разговор навеждат очи, говорят кротко и милостиво, създават си почтен образ и горко въздишат, питат за целомъдрието и изслушват с внимание. Ако ги погледнеш повторно, и те ще вдигнат поглед, а на третия път се взират безсрамно. Ти ако се усмихнеш, и те се засмиват. След това, разкрасявайки се, показват с очи и гледат приветливо. За да разпалят похотта, изпъват шия и се протягат с цялото си тяло. Говорят слова, разгарящи желанието, и си измислят приказки, за да ти хванат слуха, докато не заловят душата ти. А те са въдици и мрежи, водещи към пагуба – да не прелъстят и тебе с думи, докато беседват смирено. Защото тяхната отрова е скрита и по-лоша от диво животно. Подобре се доближи до горящ огън, отколкото до млада жена, докато си млад. Защото ако пристъпиш към огъня, ще изпиташ болка и бързо ще отскочиш, а ако се опариш от женските думи, трудно ще избягаш. Чревоугодникът трудно се измъква от тези мрежи. Както корабът, застигнат от буря, се

стреми към пристанището, така и целомъдреният монах търси пустинята, а женската красота е по-страшна от морските вълни – който погледне прелъстителките, вече не го е грижа за вечния живот. Както къпиновият храст остава невредим от пламъците, така и целомъдреният се запазва неопарен от жените. Ако се смилиш над противника си, то той ще ти стане враг, а ако си милостив към страстите, те ще въстанат срещу теб. Женският поглед тласка прелюбодееца към страст, а целомъдрения – към Божието славословие. Ако страстта замлъкне в разговора с жена, не ѝ вярвай, понеже и кучето, като изостане от тълпата, се успокоява, а като се върне в нея, показва своята злоба. Когато си спомняш за жената, то и нейното привидение раздвижва страстите, а когато образът ѝ те кара да я гледаш, то веднага си помисли, че бедата е близо. Защото както горещината на огъня пречиства среброто, така и женското привидение погубва душата. Недей да беседваш много с нея, за да не се разпали пламъкът на желанието и да изгори хамбара на твоята душа. Защото както пламъкът се разгаря бързо в плявата, така и мисълта за жена, ако я оставиш, ти погубва душата.

За сребролюбието – слово трето

Сребролюбието е коренът на всяко зло, а от него като клони израстват останалите страсти. Който иска да пререже корена на страстите, да посече сребролюбието. Монахът, имащ голямо богатство, е като натоварен кораб, който лесно ще потъне в бурни вълни – така и богатият монах бива потопен от житейските страдания. А бедният монах е като орел, който лети високо. Такъв човек е по-високо от всяка напаст – ходи сред земните, а живее с небесните, защото има криле, които не са натежали от мъки. Ако го застигне трудност, не дава простор на скръбта, ако ли го застигне смърт, с радост отива, защото не е привързал душата си към нищо земно. А заможният е завързал душата си със страдание, както кучето е завързано с въже – като дойде време да се пресели заради Бога, ще бъде измъчван от спомена за многото си притежания. Като оставя богатството си, е изгарян от скръб. Ако го застигне горчива смърт, не иска да остави богатството си, а ще предаде душата си и очите му няма да се отделят от имането. Както морето не се препълва, като приема множество реки, така и алчността на сребролюбеца не се насища от богатството. Удвоява богатството и не спира да го прави, докато не го застигне смъртта. Разумният монах отдава тялото си на тление и на нищета стомаха си, като не го засища с хляб и вода. Страдалец е бедният монах, докато заможният се радва на много изгоди. Монахът сребролюбец работи тежко, а бедният се упражнява в молитва и четене. Сребролюбецът ще изпълни дома си със злато, докато бедният трупа съкровището си на небето. Проклет е всеки, който си прави идоли и ги трупа тайно, както и този, който има жажда за сребролюбие, защото единият се кланя на безполезен идол, а другият носи в себе си призрака на богатството.

За гнева – слово четвърто

Гневът е страст на безумството – който има разум, лесно обезумява. Гневът разкъсва душата и прави всяко общуване да се разпадне. Както силният вятър не разклаща кулата, така и негневливите души не ги покосява ярост. Както водата се движи под натиска на вятъра, така и изпълненият с гняв мъж е като див глиган, който скърца със зъби от ярост. Облакът потулва слънцето, а гневната мисъл помрачава спокойния ум. Човекът, устояващ на гнева, е тих извор, който дава свободно вода на всички, а изпълнената с гняв мисъл винаги се бунтува и не дава чиста вода на жадните. Очите на гневния човек са разтревожени и кървясали, а лицето на дълготърпеливия е тихо и гледащо смирено. Благия мъж Бог го споменава и негневливата душа се превръща в храм на Светия Дух и в обител на светата Троица. Както непоквареният мъж бяга от нечистото жилище, така и Бог отбягва сърцето на гневящия се. Премахни гневната мисъл от душата си, за да не се настани яростта в сърцето ти, и то не ще се смути по време на молитва. Мислите на гневящия се са рожби на ехидната и ядат сърцето на този, у когото се пораждат. Молитвата на гневния е нечист тамян, а песента му е неприятен звук. Търпеливият човек изучава словата на светите отци, негневливият изпитва духовните словеса и нощем му се разкриват тайните.

За скръбта – слово пето

Скръбта е страдание на душата, което е съставено от гневни мисли. Скръбта на този живот е като лъвска паст, която лесно ще погълне изпълнения с мъка. Скръбта е като червей в сърцето и разяжда източника, в който се е породила. Този, който не познава духовните сладости, е човек печален, който никога не ще отправи чиста молитва, защото скръбта е забрава на всичко добро. Както плененият от варвари е вързан с железни окови, така и плененият от страстите е окован от скръбта и победен от изкушенията. А този, който побеждава страстите, не ще бъде заловен от скръбта. Както постещият не се тревожи за чревоугодническите прегрешения и носещия броня не го улучва стрела, така и неподвластният на страстите не бива прободен от скръбта. Щитът е победата на вòина, стената – укреплението на града, а страстотърпието на монаха е по-силно от тези двете. Този, който управлява желанията, надвива скръбта, а този, който е надвит от страстите, не ще избяга от оковите им. Този, който почита светските неща, ще бъде много печален, а който нехае за земните наслади, се радва на духовните. Сребролюбецът никога не е без грижи, а този, който не се интересува от богатството, е винаги безгрижен. Както пещта пречиства среброто, така и скръбта към Бога пречиства сърцето на грешника. Както мъглата покрива с мрак очите и потулва светлината на очите, така скръбта помрачава ума. Както слънчевата светлина не прониква във водната бездна, така и Божията

светлина не озарява сърцата, изпълнени със скръб. Този, който обича Господа, не ще го обземе печал, а радващият се на земните наслади ще бъде надвит от скръбните мисли.

За унинието – слово шесто

Унинието е душевно безсилие. Душата, изпълнена с униние, не може да устоява твърдо срещу бедите, защото това, което е храна за здравото тяло, е заплаха за крепката душа. Както северният вятър подхранва житата, така и голямата беда укрепва душата. Както безводният облак е прогонван от вятъра, така и умът, който не може да устоява, е надвит от духовното униние. Отегченият монах бърза да послужи и смята собственото си утвърждение за заповед. Скитащият монах е като пустинен храст – след като се застои малко, пак се отклонява, дори и да не иска. Както дърво, което често се пресажда, не дава плод, така и скитащият монах не създава добродетелен плод. Както за блудника една жена не е достатъчна, така и за отегчения монах не стига единствено килията. Очите на отегчения монах гледат към вратата. Когато чуе глас, бързо надниква през прозореца и не се отдръпва от него, докато не изтръпне от седене. Унилият монах се прозява, докато чете книга, потрива лице и протяга ръце. И като разгърне листа, прочита малко, пак затваря книгата и иска да приключи с четивото. Прочита тетрада, а после, като затвори книгата, я слага под главата си и спи за кратко, защото глад владее душата му. Унилият монах е ленив при молитва и никога не прекарва време в размишление. Както болният не може да издържи тежък товар, така и унилият монах не върши прилежно Божиите дела. Онзи – понеже изнемогва в телесната сила, а този – поради отслабването на душевната сила. Усърдието в молитвата със страх от Бога лекува унинието. Създай си мерило във всяко дело и не се отказвай, докато не го изпълниш. Моли се усърдно често и духът на унинието ще избяга от тебе.

За тщеславието – слово седмо

Тщеславието е безразсъдна страст и лесно се оплита във всяко дело. Както поветицата се оплита около дървото и изсушава корена му, когато достигне върха, така и тщеславието се вкопчва в добрите дела и не ги пуска, докато не пресече силата им. Както гроздът гние, когато лежи на земята, така и доброто дело загива, ако се поддаде на тщеславието. Тщеславният човек е като работник без възнаграждение – понася мъки, а не получава награда. Въздържанието на тщеславния се разпръсква като дим във въздуха. Както хвърленият камък не може да стигне до небето, така и човекоугодната молитва не достига до Бога. Разумният човек е подобен на пчелата – носи цветове отвън, а вътре произвежда мед. Суетният мъж излага на показ делата си, а мъдрият в тайна изпраща труда си към Бога. Докато

си в този живот, си на път разбойнически, защото животът е път, изпълнен с разбойници. Доброто дело на тщеславния човек е разрушен жертвеник и то не ще се възнесе на Божия олтар. Не показвай своята милостиня пред свидетели, за да я видят, а като я вършиш скришом, твоят Отец ще ти въздаде явно. А ако има много свидетели, това обезсмисля и поста, и бдението, и молитвата. Не заменяй своето усилие за човешка похвала и не предавай бъдещата слава за краткотрайно човешко възвеличаване, защото човешката слава ще отиде в пръстта и похвалата скоро ще бъде забравена, а доброто дело и честта ще пребъдат във вековете.

За гордостта – слово осмо

Гордостта е душевен цирей, пълен с гной – ако назрее, се пука и причинява голяма болка. Както проблясването на мълнията предсказва гръмотевичния тътен, така и появата на тщеславието възвестява за гордостта. Душата на горделивия се възкачва много нависоко, а оттам врагът я сваля в бездната. Както отчупилата се от канарата скала скоро се разпада, така и горделивецът, като се отдалечава от Бога, бързо се погубва. Както паяжината скоро пропада, така и този, който се надява само на своята сила. Гнилото дърво не е от полза за работника, а добрите дела на горделивия са непотребни за Бога. Душата на горделивеца ще бъде изоставена от Бога и ще се превърне в радост за бесовете. Нощем се мята и му се привиждат много диви зверове, а денем се тревожи от мисълта за страха. Докато спи, често се плаши, а когато е буден, се страхува от птичата сянка – противи се на Бога, а се бои от малки привидения. Гордостта свали архангела от небесата и го заби като мълния в земята. Смирената мъдрост възвисява човека към небето и го поставя да ликува с ангелите. Защо се въздигаш, човече, след като си кал и гной? Защо се възгордяваш и ходиш по-високо от облаците? Осъзнай своята същност, понеже си пръст и пепел и не след дълго ще се върнеш в земята. Сега си горд, но не след дълго ще бъдеш храна за червеите. Велик е човекът, който има Божията помощ, а отхвърленият от Бога осъзна своята немощ. Не си присвоявай онова добро, което не си получил от Бога. Защо се гордееш с чуждото? Разпознай дающия ти и не се възгордявай. Ти си Божие създание, не се отричай от създалия те и ще получиш помощ от Бога, не се отричай от своя благодетел. Макар и да си се издигнал в живота, той те е упътил. Макар и да си направил добро дело, той ти е помогнал. Признай този, който те въздигна, за да бъдеш възвишен със сигурност. Ти си човек – живей в пределите на своята природа. Познай своя съплеменник, понеже и ти си от неговата същност. Недей заради горделивост да се отричаш от своя род. Макар и той да е смирен, а ти – горделив, един е Творецът и на двама ви. Не унижавай смирения, защото е по-силен от тебе – той ходи по земята и скоро не би паднал. Величаещият се ще се разбие, ако падне, а смиреният винаги стои здраво и кракът му никога няма

да се огъне от горделивост. Горделивият човек е дърво без корени – няма да издържи на вятърната буря, докато смирената мъдрост е устойчив град и който живее в него, ще пребъде без страдания. Словото на смирения човек е мехлем за душата, а това на горделивеца е изпълнено с ярост. Молитвата на смирения достига до Бога, а молитвата на горделивия разгневява Бога. Смиреният е като красив скъпоценен камък, примесен със злато, защото е украсен от много добродетели. Смирението на човека е венец. Когато се издигнеш високо чрез добри дела, тогава трябва да се пазиш, защото стоящият на земята бързо се изправя, а падащият отвисоко може да не оцелее. Както е неуместно някой да погребе баща си и като се върне от гроба, да отиде на сватба, така е нередно и докато се грижим за своите грехове, да искаме почест и слава от хората в този живот. Както пред царя по време на битка има много опасности, така и монахът, който изтърпява много беди от бесовете, ще приеме вечен венец от небесния цар.

КОИ СА ДОМАШНИТЕ ВРАГОВЕ НА ЧОВЕКА?

Първият душманин враг е преяждането. Вторият – пиянството. Третият – сребролюбието. Четвъртият – прекомерният сън. Петият – високомерието. Шестият – непослушанието. Седмият – слухтенето. Осмият – осъждането на брата свой. Деветият – очи завистливи. Десетият – език многословен. Единадесетият – сърце сърдито и ядовито. Дванадесетият – клеветенето и лъжата. Тринадесетият – блудният бяс. Ето това са немилостивите душмани на нашите души.

Ами кои са добрите неща за християнина?

Първото добро нещо е страхът Божи. Второ – мълчанието. Трето – смирението. Четвърто – послушанието. Пето – благоговението. Шесто – молението. Седмо – милостинята. Осмо – братолюбието. Девето – бдението. Десето – кротостта.

КРЪЧМАРКАТА ТЕОФАНА

(Разказ за цар Фока и за братята му, как ги погуби в една нощ кръчмарката Теофана)

Цар Фока имаше осмина братя, всички юнаци. Чуеха ли, че се застрашава някъде царството, те не събираха войска, а сами отиваха и като разбиваха царете и войските им, обикаляха цялата държава и гледаха да не ги нападне някой с измама или по друг начин. Братята бяха богобоязливи, нощем сън не знаеха и славеха Бога, четейки Псалтира. И така във времето на царя Фока владееше спокойствие по земята му. Тогава нямаше ни севастократори, ни бирници, ни войска, нито други някои царски власти и царството му прекарваше в мир.

Един ден се събраха болярите, князете и велможите на царството наедно с патриарха и епископите и като размислиха, рекоха: „Сегашният наш цар и братята му са наистина свети хора, но те не са се женили, а добре щеше да бъде да имаме и занапред царе все от тоя корен, та светът да остане в мир и тишина. Някога, когато дойде краят на живота им, пак ще настанат царе, каквито имахме и по-рано, и ще настъпят усилни години. Нека прочее да се съберем, братя, да се явим пред царя и да му се помолим да се ожени, та от него да се завъди поколение, което да докара щастие на царството ни завинаги.“

И така, като се събраха всички, отидоха при царя и му рекоха: „Бъди милостив към нас, царю и господарю! Молим те, не отказвай на молбата, която ти поднасяме.“ Царят, като забеляза как го молят с умиление, рече им: „Кълна се в Бога, който ме направи цар и който е създал цялата природа, обещавам, че ще изпълня молбата ви.“ Те му обясниха: „Господарю царю, вземи си жена, за да ти се родят чеда, синове и дъщери, и да се запази до веки твоето добро име.“ Царят, като чу какво искат от него и като се побоя от клетвата си, взе едни малки обувки и като се обърна към велможите си, рече им: „Вземете тези обувки и вижте на която жена се уловят, нея ми доведете за царица.“

Велможите взеха обувките, обиколиха всички области и градове и нийде не намериха крак за тях. Най-после в Никомидия срещнаха дъщерята на една кръчмарка, по име Теофана; на нея се уловиха обувките. Тогава се събраха патриарсите, князете и много народ и с голяма радост заведоха

Теофана при царя. И от обич към народа си той се венча с Теофана, без обаче да се събере с нея. Царят имаше обичай да чете постоянно Псалтира в двореца. Той живееше много скромно. На леглото си имаше остри като ножове камъни и на тях си почиваше. Царската постеля стоеше колкото за очи пред хората.

Като порасна Теофана, отличаваше се с твърде голяма красота. Веднъж тя рече на царя: „Царю и господарю, втасаха вече твоите ябълки и черешите ти са узрели. Време е да ги обереш.“ Царят на това отговори: „Мълчи, Теофано! Почакай малко, докато ида в Йерусалим и там да се поклоня за себе си и за тебе. На връщане ще стана игумен, а ти игуменка и така ще спасим душите си. А това, което ми приказваш, какво ли ще ни ползва?“

И още в тоя час проклетата Теофана поревнува в душата си и потърси мъж. При царя служеше един високо почитан велможа по име Цимисхий. Теофана отиде при него и му рече: „Ела да легнем заедно“, но той я отбягна и каза: „Това няма да направя за честта на своя господар.“ Тя обаче дойде при леглото му нагиздена и го съблазняваше, докато най-после той лежа с нея. След това Цимисхий се стресна като от сън събуден и почна силно да се укорява и да говори: „Горко ми, къде ще се дяна сега?“ Теофана му рече: „Мълчи, Цимисхие, аз ще те преведа, за да погубиш царя, а после ти ще го заместиш.“ Тогава тя го заведе в палата, гдето царят четеше Псалтира, и като дойде изотзад, взе царския меч, който блестеше като вода, даде го на Цимисхия и му рече: „Удряй сега, не бой се!“ И той, както бе зад царя, удари го и го разсече на две. А този пък хвърли Псалтира и удари с него Цимисхий по главата, та и двамата умряха.

В двореца имаше голяма яма. Теофана я откри с две слугини и метна вътре телата на царя и на Цимисхий, за да ги скрие, па покри ямата с килим. След това тя призоваваше един след друг братята на цар Фока, който уж ги бил викал, и като идваха, тя ги посрещаше със свещи и любезно ги приемаше. После, като ги превеждаше над пропастта, която те мислеха за постлано място, падаха вътре. Така, докато да се съмне, тя погуби всичките братя и си намери мъж. На сутринта изпрати да съобщят из целия град и на големите и малки велможи, както и на епископите да дойдат в двореца. Като се събраха, тя им рече: „Вашият господар цар и мой мъж отиде с братята си в Йерусалим, а този мъж остави за свой наместник на престола. Нека занапред той ви бъде цар, а на мене мъж.“ Тогава болярите се разплакаха силно и веднага слязоха по море и по суша да стигнат някъде своя стар цар и да го върнат назад. Но когато стигнаха в Йерусалим и не го намериха, върнаха се и запитаха: „Кажи ни, царице, къде дяна нашия цар и братята му?“ И понеже от телата на убитите взе да излиза благоухание по целия град и хората се чудеха отгде иде тази добра миризма, една от слугините разказа всичко. Тогава дойдоха и разкриха пропастта и видяха светите тела. Народът искаше да ги извади, но за чудо те не се поддаваха на това. Проклетата Теофана бе убита и червата ѝ разточени из града.

ПРОИЗХОДЪТ НА САМОДИВИТЕ

Цар Александър, син на Филип, беше велик и превъзхождаше всички други царе. Той превзе всички царства и всичките народи му се подчиниха; не завладя само земята на голите мъдреци, както и женското царство (на амазонките). Голите мъдреци гледат господа на небето как седи на своя престол; затова те не се предадоха на цар Александър. Този владетел имаше една единствена дъщеря, за която много се безпокоеше.

Един ден, като бяха уловили много зверове, които измъчваха войската, Александър се спря в ливадите край обширни блата, отгдето излизаха големи раци и улавяха войниците му. Едно момче взе сушени риби и отиде да ги измие в един малък и студен извор, който се нахождаше на притулено място. Когато момчето метна рибите във водата, те оживяха и започнаха да шават в нея; този кладенец беше с животворна вода. Младежът дойде бързо при цар Александър и му разказа за станалото. Царят постави там други сухи риби и те оживяха. Тогава той взе една стомна, напълни я с тази вода и като я запечата, предаде я на един момък с думите: „Пази някой да не разпечата стомната, иначе ще те убия и ще изтребя твоя род.“

Александър знаеше колко години му е писано да живее, та когато щеше да приближи смъртта, той трябваше да се напие от животворната вода, за да се превъзроди и да не умира навеки. Неговата дъщеря Панора обаче забеляза, че младежът пази много усърдно стомната и един ден му каза: „Андрея, кажи ми какво има в този съд?“– „Не зная, госпожо“, отговори той. Тогава тя поиска да види, но той ѝ отвърна: „Госпожо, баща ти Александър строго ми е забранил да видя какво има вътре.“ Девойката му даваше голямо богатство и много стада, за да ѝ обади, но той остана непреклонен. И понеже скръбта ѝ беше голяма, че не знае какво има в стомната, най-после рече на младежа: „Андрей, ела легни при мене и ми кажи.“ Тогава юношата легна и като се събра с нея, обади ѝ. А когато той заспа, тя го закла и го хвърли в един ров, после взе стомната, напи се и стана невидима и безсмъртна. Александър я прокълна и така живее тя като самодива, както виждаш. Драги мои, много има писано за нея, но няма да го привеждам, нямам време, пък и от Бога е прокълната.

ЗА ЖЕНАТА НА СВЕЩЕНИКА И ПТИЦИТЕ

(добавка към Номоканона)

...Ако под предлог за мнимо въздържание жена се въздържа от своя мъж и така го подтиква да съгреши с друга жена или с животно, тя е виновна за това и грехът пада върху нея. Затова повеляваме на жените, които искат да се въздържат, да го направят с волята на съпрузите си и след съвет с тях, като същото се отнася и за мъжете, които трябва да се съветват с жените си по този въпрос, за да не би въздържанието да се превърне в прегрешение. Защото ако се случи подобно нещо, и двамата стават като блудниците, прелюбодейците и скотоложците и имат същия грях като тези, затова и по правилата трябва да се покаят.

Намерихме едно такова сказание, за което преценихме, че е нужно да го препишем и предадем.

Някой си свещеник в някое си село имаше жена. И двамата бяха млади. Веднъж, когато настъпи вечерта на Велика събота, свещеникът подготви всичко необходимо за празника и след вечеря легна на одъра до жена си. Тогава бесът блуден връхлетя върху него и той пожела да се съвъкупи с нея, но тя го отблъсна. Той стана, излезе от дома си и изпадна в скотоложство, без жена му да разбере за това. На сутринта си облече дрехата за св. Неделя на Пасха и извърши утринната служба пред всички събрали се хора. Но по време на литургията, след въздвижението на божествения хляб (нафората) и след причестяването, от небето се появи облак птици, които ядат човешка плът и пият човешка кръв. Те нападнаха църквата и долетяха до църковните врата. Приличаха на въоръжени войници, които заедно застават срещу врага и размахват мечове. Вратите на храма се затвориха силно и хората стояха вътре, мъже и жени. Когато настана моментът на светото причестяване, свещеникът, като чу и видя ставащото, каза: „Това се случва заради моя грях, това е моя язва. Заради мен дойдоха птиците.“ И се изповяда пред всички хора. Всички извикаха „Господи, помилуй!“ Свещеникът бе първият, който отвори вратата и излезе навън, не пострада от птиците и остана невредим. Тогава хората започнаха да излизат.

След всички последна тръгна да излиза жената на свещеника. Докато беше още на вратата, птиците я сграбчиха, парче по парче започнаха да разкъсват плътта ѝ с костите ѝ, вземайки парчетата с устата си, отлетяха.

Свещеникът ни разказа това православно видение, на което беше свидетел. А ние го написахме за наша полза, защото подобава всичко да правим с много внимание, за да не се окаже, че мнимото благо е всъщност лукаво и ни вкарва в грях.

ПОУЧЕНИЕ КЪМ ЦАРЕТЕ, ВОЕВОДИТЕ, ВЛАДИЦИТЕ И ПОПОВЕТЕ И КЪМ ВСИЧКИ ХРИСТИЯНИ ДА НЕ СЕ ОПИВАТ С ВИНО

… Затова написахме, братя мои, това поучение за ваше послушание, за да не се погубите от злото пиянство, както рече и апостол Павел, че пияниците не могат да намерят Царството небесно, но им е приготвена вечната мъка заедно с разбойниците, с магьосниците и с прелюбодейците.

В началните времена беше от Бога показано, че велики мъже, които иначе угаждаха на Бога, с пиянството си изгубиха всичко. Царе отпаднаха от царството, владици изгубиха владичеството, силни хора изгубиха своята слава, юнаци бяха посечени от сабя, а богати осиромашаха. Онези, които щяха да живеят дълго, скоро измряха, пияниците умираха бързо, като отровени. Разберете, братя, ако някой умре от пиянство, той е сам на себе си враг, и убийца, и накрая си докарва Божията ненавист.

Синко, в днешните времена не се събирай с лоши хора, нито с воеводи, които живеят в грях и мръсотия. Защото всичко това е омразно Богу. Помнете какво е добро за нашите души! Знайте, благословени християни, малки и големи, че беззаконното пиянство погубва ума, довежда до лютост и тласка хората към грях. Пиянството прави пуста земята на царете, завежда хората в робство, а на други причинява дългове. Умни майстори забравят умението си, обърква им ума, та не могат да мислят какво трябва да направят с ръцете си. На други хора причинява болест и срам, и безчестие, и бедност, и зло. Скарва братя, жени оставят мъжете си, чедата им попадат в ратайство. Заболяват нозете им, ръцете им треперят, не могат да държат, очите им не могат да гледат. Пиянството забранява да идеш в църква, за да се молиш на Бога, книги да четеш; от сърцето страх Божи отпъжда, на смърт предава, във вечния огън изпраща. Пиянството погубва хубостта и разсмива трезвите. За кого метеж – за пияния, за кого присмех – за пияния! Кому са насинени очите? На пияницата. Кому „ох“ и кому тежкò и горкò? На пияницата. Кой рано яде? – Пияният. Кой сутрин много спи? – Пияният. Кой лежи побълван? – Пияният. Кого кучетата лижат, а той не знае? – Пияният. Ето, всеки пияница е отлъчен от Бога и от хората и се облича в съдрани дрехи. Колкото е възможно, трябва да изоставим това зло, прекомерното винопиене. Слушай какво още казва апостол Павел на Тимотей: „Малко вкусвай вино, за да спасиш душата си.“

Братя, бъдете трезви, защото дяволът-борител, който се бори с нас, е трезвен, а не е пиян и иска да погълне всички пияници. О, горкò и тежкò на тези, които пиянстват и лежат като мъртви, отлъчени от Бога заради винопийството си! Те са отделени от своя дух заради пиянската смрад, те нямат Божии думи в устата си, а гнилост поради пиянство. Ангелът-хранител на винопийците плаче, а бесовете се веселят и се радват на пияницата, защото прави курбан на дявола с винопийството си. Радва се дяволът и казва: „Никога не се радвам толкова и не се веселя на курбаните от езичниците, както от пияните християни, защото от пияниците се изпълняват всичките ми желания: блудство, кръвопролитие, непослушание, клетва, лъжа, високо говорене, различни песни и други подобни, всичко това е за веселба на дявола. Пияният е по-голямо зло от езичника, защото Бог пази езичника, а ненавижда пияния и се гнуси от него. Защото тъй рече дяволът: „Пияниците са мои, а трезвите са Божии.“ И бесовете тъй рекоха: „Идете и научете християните да се опиват, защото всички мои дела и цялата моя воля е у тях.“ А светите Божи ангели, като идваха при светите отци, всичко това им казваха, та дано да се откажем, благословени християни, от това зло винопийство и запой, а не от пиенето, което се пие за слава Божия и в прилично и законно време. Светите отци написаха това честно писание и правоверно учение и го предадоха на светите църкви, да слушат светите християни, за да ни е добре във вечния живот и да се приобщим към Царството небесно. Който послуша тази заповед на светите и богоносни отци – да живее с трезво сърце, да върши добри и богоугодни работи – ще спечели вечния живот и ще се наслади на неизказани добрини и на ангелски сладости. А който не послуша, той ще да е осъден заедно с дявола във вечната мъка. Дано ни избави от нея Христос Бог, комуто е слава във вечните векове. Амин.

3. Изповед и покаяние

Йоан Златоуст

ЗА СУЕТНИЯ ЖИВОТ В ТОЗИ СВЯТ И ЗА ПОКАЯНИЕТО И ПОЛЗАТА

Вие, които сте загърбили суетния живот и тленната материя, не обръщайте сърцата си отново към тях. Богатството отминава, славата умира, красотата вехне, всичко се променя, като дим изчезва, като сянка преминава. Младостта е суетна, всичко е суета (Екл. 11:10), затова по образ се краси и създава човекът (Пс. 38:7). Напразно се вълнувате, напразно се тревожите, като обичате нещата от този живот. Наистина напразно се вълнувате, напразно говорите, напразно се трудите да събирате и трупате това, което скоро ще погине, което не можете да вземете със себе си. Оставили всичко, голи, както сме родени, ще отидем при страшния Съдия; дори и всички съкровища да съберем, голи, окаяни, тъгуващи, помрачени, съкрушени, смирени, със страх и трепет, посърнали, болни, с лице към земята, покрито със страх – така ще отидем, така ще възкръснем, така ще застанем на онзи страшен и непостижим съд, не различаващ нито лица, нито награди; осъдени, измъчени, където ангелите треперят, където страшни престоли са поставени, където се отваря книгата на нашите дела, където тече огнена и неугасима река, където е неукротимият червей, където е непросветната тъма, където е несъгреваемият ужас, където е незатихващият вопъл и скърцане със зъби, където са непресъхващите сълзи, където е неспирна въздишка, където е неутешим плач, където няма смях, а сълзи, където няма светлина, а трепет, където няма радост, а въздишки, където няма изобилие, а мъки.

Страшно е да се чуе, а по-страшно е да се види как цялото творение внезапно възкръсва, как сме измъчвани и отговаряме за делата, за словата, за мислите си – дневни и нощни, за това, което сме помислили и съгрешили. Голям страх ще бъде тогава, мои братя, голям трепет, голяма беда ще бъде тогава, каквато никога не е имало дотогава, нито ще има. Тогава ангели ще поведат, тръби ще възтръбят, звездите ще изпадат, слънцето ще помръкне, цялата земя ще се разтресе, силите ще отидат напред, серафимите ще извикат, херувимите ще тръгнат, долната земя и преизподнята ще се разтресат. Съдилищата се приготвят, гробовете се отварят – голям страх

и неизречен трепет, неописуема тъга ще има тогава, голяма вихрушка, голямо вълнение, скръб, беда, непрестанен метеж.

Да чуем Даниил, който казва: „Видях през нощта насън, че се поставиха престолите и Старият на дни седна, престолът му е огнен пламък, колелетата му са палещ огън, огнена река течеше пред него. Хиляда хиляди стояха пред него и безбройни множества му служеха. Съдията седна и книгата се отвори. Ужаси се душата ми, аз, Даниил, видях и видът на главата ми се смути“. О, велико чудо! Пророкът на видението видя идния съд и се ужаси, а ние как ще можем да изтърпим, когато попаднем там, когато всички, от изгрева на слънцето до запада, застанем голи и тежестта на греховете се покажат на шията на всеки. Тогава езиците на хулниците ще започнат да горят вечно и няма да има кой да ги охлади, тогава езиците на клеветниците ще бъдат размазани от безмилостни ангели, тогава ръцете на крадците, увиснали, ще затреперят и ще болят раздрани, тогава очите на намигащите ще бъдат извадени.

Къде са тогава родителите, къде са братята, къде е баща ти, къде е майка ти, къде са приятелите, къде са съседите? Къде е гордостта на царете, къде е властта на князете, къде е несправедливостта, къде е високомерието на съдиите? Къде са тогава робите, къде са робините, къде са украшенията на дрехите, къде са накитите на обувките, къде са украсите на пръстите? Къде са пурпурите и багрениците, къде са месата, къде е гордостта на златото, къде е звънът на среброто? Къде са храните и изобилното вино, къде са градините, къде са украсените и оцветени къщи, къде са скритите съкровища? Къде са презиращите бедните и попадналите в беда? Къде са преструващите се на мъдри? Къде са пируващите с тимпани и певци, къде са онези, които винаги се смеят и се подиграват на вярващите? Къде са тези, които притискат робите, а страх от Господа нямат? Къде са хулещите Божията вяра, къде са невярващите в този час и казващите: „Да ядем и да пием, понеже утре ще умрем“? Къде са казващите: „Дай ми днешното, а вземи утрешното“? Къде са казващите: „Да се насладим тук, а там ще видим“? Къде са казващите: „Бог е човеколюбец, няма да мъчи грешниците“? Колко ще се покаят тези, които казват това, колко ще съжалят и няма да има кой да ги помилва! Колко сами ще се измъчват и ще рекат: „О, горко ни, сами се заблуждавахме, о, горко ни, сами се погубихме! Поучаваха ни и не слушахме, увещаваха ни и не разбирахме, говореха ни и не вярвахме, слушахме книгите и сами се заблуждавахме. Правдив е Божият съд, достойно и справедливо се мъчим. Като нехаехме за кратко, потъваме във вечен огън. Заради суетна и неправедна слава от истинната слава отпаднахме, заради малко храна от райската храна се лишихме, заради малко преходно богатство небесното богатство изгубихме. Насладихме се в този суетен век, а онези, които не са се насладили в него, сега се веселят; които са постили тук, там ще се наситят, които не се оскверниха, ликуват в небесния брак, които са плакали тук, там ще се радват во веки, които са

посели със сълзи, ще пожънат в радост, които са презрели земните блага, получиха небесните. А ние, окаяните, единствени се предадохме на мъчения и сега викаме и няма кой да се смили над нас, въздишаме и няма кой да ни спаси.

За да не кажем и ние такива думи в бъдния век заедно с онези безсрамници, нека да се притечем към неговата милост, да изпреварим крадците на нашите души, докато има време, да въздъхнем, да се покаем, моля ви, да се събудим от съня на нашето униние, от тегоба и леност, да вдигнем ръце към Онзи, който може да ни спаси, и да кажем: „Исусе, спаси ни, загиваме!“. Да побързаме, докато не е залязло слънцето, докато не са се затворили вратите, защото, когато дойде нощта, никой не работи, когато житейският пазар се разотиде, никой не търгува, когато зрелището се разпусне, никой не гледа, нито се състезава, нито се бори.

Затова да се засилим, защото трябва усилие, братя, и много старание. Да се завтечем, за да не чуем и ние, когато почукаме: „Не ви познавам“. Да отидем бързо, да се засрамим за това, колко досаждаме на Владиката, колко дразним Благодетеля – той винаги благодетелства, а ние вечно не разбираме, той е щедър към нас, а ние се отмятаме, той ни храни и ни дава, а ние всеки ден престъпваме заповедите му и не се срамуваме. Да се засрамим сега, понеже часът приближава и денят ще дойде и ще трябва да отговаряме пред него за целия си живот. Да загърбим вече безчислените трапези и прелюбодеяния, да сме усърдни в молитвите и молбите, с пост и покаяние да покажем, че животът ни е променен, да се изповядаме, да се променим, братя, понеже е време за промяна, да се покаем, понеже е време за покаяние и много сълзи! Да покажем на Бога покаяние в печал и знание за съдния ден, да възненавидим бъдещите си грехове, да поправим волята си, да поскърбим малко тук, моля ви, за да не се мъчим там вечно! Защото този век е кратък, а мъката е дълга, краят е близо и страхът е голям, а няма да има кой да я облекчи. Търси време всеки, който зле го е пропилял, и горко на нехайния, защото ще потърси водна капка, докато гори, и няма да намери. Горко на невярващия, защото ще се мъчи во веки. Горко на некаещия се, защото ще отиде при суров съдия. Горко на неусърдния, понеже ще бъде предаден на строги ангели. Ако някой изгуби злато, ще намери друго; ако изгуби живота си, няма да намери друг. Да не жалим телата си, а да ги изхабим, понеже блажени са гладните и жадните, и плачещите, а тялото е кал. Ще дойде времето и страшният ден, зъл и несъмнен, и земята ще отиде в земята, и прахът пак ще стане прах. Да се опомним, моля ви, да отрезвеем, защото ще дойде часът, наистина ще дойде!

Да не заблуждаваме сами себе си. Дори и да се храним и да забогатяваме петдесет години, или сто, след това какво? Не идва ли старост? И после какво? Болест. И после немощ. И после онзи страшен час, очакван от всички, заплашителен и пренебрегван. Голям страх ще има тогава, братя, като видиш как душата се отделя от тялото, голям е часът на тази буря,

когато гласът заглъхва, когато езикът не може да каже ясна дума. Тогава постоянно ще гледаме с очи насам-натам стоящите пред нас, приятели и родители, непознати, а и да са познати, няма да можем да им проговорим, ще чуем оплакващите ни и няма да можем да ги утешим, ще видим децата да ридаят и да ронят сълзи, ще ни е жал за тях и ще си отидем. И защо казвам деца? В този час няма жалост за децата, нито за приятелите и братята, а друга някаква печал ще ни обхване – за нашите прегрешения и как ще срещнем Съдията, и какво оправдание ще му дадем, и каква присъда ще получим, и кое място ще ни приеме. И след това, докато си мислим това, внезапно ще пристъпят към нас сурови ангели, изпратени от Бога. Тогава, като ги видим, ще се окажем неподготвени, и така ще се смутим и ще се опитаме да побегнем от леглото, но няма да можем. Тогава ще ги погледнем с жални очи и унило лице, молещи, коленичещи, казващи: „Смилете се над нас, човеколюбиви ангели!“ Ще казваме: „Помилвайте ме мен, безполезен и нечист, не ме водете при Съдията, не ме отделяйте от грешното ми тяло! Моля ви и ви убеждавам, оставете ме за малко да се покая, да въздъхна, да плача, да дам милостиня! Убеждавам, убедете се! Смилете се, понеже зле пропилях и свърших живота си.“

И ангелите, като чуят това от нас, ще ни кажат: „О, душо бедна, о, душо унила! Всеки ден живя нехайно, сега ли искаш да се покаеш? О, душо, слънцето залезе, твоят век свърши, дойде разплата. Бог е казал, бедна душо: излез във вечния огън според деянията си! Нямаш вече надежда, нямаш вече спасение, а вечни мъки.“ Като слушате това, вярвайте, че наистина това ще бъде, не мислете, че са басни. Да се постараем да бъдем готови преди онзи час! Макар и да сме се научили да вършим грехове, нека престанем чрез покаяние! Да не се прелъстяваме, братя – има съд и вечни мъки, и неугасим огън, и незаспиващ червей, и външна тъмнина и ужас, и скърцане със зъби, и плач, както Господ всичко е споменал в Евангелието и не лъже. „Небето и земята, рече, ще преминат, а моите думи ще останат“.

Затова нека се убоим и нека се опомним ние, живеещите в грехове, и да се постараем да се причислим при светиите чрез покаяние. Не казвай „крал съм“ или „убил съм“, или „извършил съм разбойничество и Бог няма да ме приеме“, или „прелюбодействах и няма да ме чуе“. Не казвай нищо такова! Ще приеме всички – както разбойника, така и прелюбодееца, така и митаря. Само не спи. Моля, нека не спираме да тропаме с покаяние и да казваме: „Отвори ни, Владико, отвори на нас, недостойните, бедните и грешните. Заради твоето свято име не затваряй, смили се, увещай се, не ни лишавай от милостта на твоята слава и на твоето царство. Защото ти си Бог наш на убогите, на безнадеждните, и твоя е славата и царството и спасението за всички, прибягващи към тебе сега и винаги и във вековете на вековете, амин.

ЗА ПРЕПОДОБНИЯ ОТЕЦ НАШ ДАВИД, КОЙТО ПО-РАНО БЕШЕ РАЗБОЙНИК

Този свети и преподобен наш Давид по-рано беше разбойник, живееше в планината, правеше много злини и мнозина убиваше. Така да кажа, никой друг не беше толкова зъл. Водеше дружина, повече от тридесетина. С тях вършеше разбойничество. Веднъж, като седеше в гората с тях, размисли се за своя живот. И много се уплаши от Бога, че е извършил такова зло. Тогава остави всички, които бяха с него, и отиде в манастир. Похлопа на вратата. Вратарят излезе и му рече: „Какво искаш?“ Давид му отговори: „Искам да стана черноризец.“ Вратарят отиде и съобщи за това на игумена. Игуменът дойде, видя, че е стар мъж, и му рече: „Не можеш да понесеш, понеже братята много се трудят и са в голямо въздържание, ти си от друга мярка и не можеш да спазваш манастирските заповеди.“ А той се молеше, казвайки: „Всичко ще изпълнявам, само ме приемете.“ Но игуменът настояваше: „Ти не можеш.“ Тогава Давид рече на игумена: „Да знаете, отче, че аз съм Давид, старейшина на разбойници. Истината ти казвам, заради това съм дошъл при вас – да плача за греховете си. Ако не искате да ме приемете, кълна ти се, че ще се върна към първата си работа. Ще доведа със себе си моите разбойници и всички ще ви избия и ще разоря вашия манастир.“ Като чу това, игуменът го прие в манастира, подстрига го и му даде ангелски образ. И започна Давид да се подвизава с въздържание и се държеше смирено, и всички надмина в манастира – седемдесет черноризци; поучаваше ги всички и навсякъде и всички към успеха водеше.

Веднъж, като седеше в килията, пред него застана архангел Гавриил и му каза: „Давиде, Давиде, Господ прости твоите грехове, от днес нататък ще правиш чудеса.“ Давид отговори на ангела: „Не мога да повярвам, че за кратко време ми е простил многото грехове, тежки са и са повече от пясъка морски.“ А ангелът му рече: „Аз Захария не пощадих, защото не ми повярва за сина си, и вързах езика му за наказание, за да вярва на думите ми, изговорени от мене, а тебе ли ще пощадя. От днес да онемееш!“ Давид се поклони и рече на ангела: „Когато бях в разбойничество и вършех безобразни неща и много кръв проливах, тогава не ми върза езика,

нито ме уби. А когато искам да работя на Господа и да му въздам хвала, то днес ми връзваш езика, за да не беседвам.“ Ангелът му каза: „Говорѝ, като славиш Бога и му се молиш в канона, извън това мълчи!“

След това Давид извърши много чудеса с Бога, направи слепи да прогледнат, куци да проходят, бесни изцели. И пееше песен в църква по време на молитвата, а други думи не можеше да изговори.

СЛОВО НА ЙОАН ЗЛАТОУСТ ЗА СИЛАТА НА ПОКАЯНИЕТО

Някога в Кесария властваше цар Антон. Той имаше две деца – син Агас и дъщеря Егазя. Като умряха цар Антон и жена му, царството остана в ръцете на децата им, които управляваха всичката земя на баща си. По това време един цар поиска да се ожени за Егазя, с условие да му се даде половината земя от царството. Друг пък цар пожела да вземе Агас за зет заедно с половината от царството. Тогава братът и сестрата се разговориха и си рекоха: „Ако половината държава отиде със сестрата, а другата с брата, тогава ще се разори царството на баща ни.“ После се сговориха да се вземат братът със сестрата и така да запазят бащината си земя. Когато се ожениха и им се роди син, те си казаха: „Какво да правим това дете? Не е прилично то да живее по земята, защото е от брат и сестра.“ И като направиха ковчеже, поставиха детето в него заедно с едно писмо, в което се казваше, че това отроче е от брат и сестра, и после го хвърлиха в морето. Скоро бащата се помина и майката остана сама да царува и да управлява държавата.

Ковчежето с детето бе занесено от ветровете морски в Иродската земя. Там го намери един калугер на име Ермола. Той взе детето, прочете писмото и го скри. Детето, като порасна, научи се на книга, стана силен юнак и завзе Иродската земя и други три области. Царица Егазя, щом се научи за този млад и силен цар, изпрати му вест, че иска да се омъжи за него. Той се съгласи да вземе царицата и да стане цар на всичка Кесария. Когато Павел, така се казваше той, дойде при стареца Ермола да приеме благословия от него, Ермола му рече: „Синко Павле, да знаеш само как си и що си, не би трябвало да живееш на този свят, а камо ли да царуваш.“ Павел го запита: „Как така да не трябва да живея, когато аз съм умен и юнак, книжовен и вещ да разбирам всяко добро и зло дело?“ Ермола му подаде тогава писмото, що бе намерил някога в ковчежето, и му рече: „Прочети и виж какво си.“ Павел взе писмото у себе си, но не го прочете, а го даде на един служител, па като възседна коня си, отиде в Кесария, венча се с майка си и взе всички области и градове. После, като се досети за писмото, що му бе дал Ермола, и като узна всичко оттам, горко зарида, удряше се в гърдите и казваше: „Тежко ми, тежко! Как се не провали земята, та да ме погълне, ами още и стоя да царувам!“ След това той отбягваше царицата, майка си,

и не искаше и да се допре до нея. А тя се чудеше защо мъж ѝ да не идва на леглото ѝ. Всяка вечер Павел се отделяше в своята тайница и там плачеше премного. Най-после царицата запита едного от служителите за причината на това и като отиде в тайницата, намери писмото. Прочете го и извика: „О, тежко ми, синко мой! Не стигаше ли ми, дето се събрах с брата си, ами още и със сина си“, па разказа всичко на своя син. После царицата се облече във вретище и вкусваше на ден само по пет залъка хляб, и те посипани с пепел. Тогава Павел дойде при мене и ми разправи всичко.

И когато аз, Йоан, чух за това, душата ми прималя, косите ми настръхнаха и сърцето ми се смути, па казах: „Братко, може ли такъв грях да се изповядва и да се прощава?“ Павел си късаше дрехите и скубеше косата си и като припадна към мене, с висок глас говореше: „О, владико златоусти, предай ме по-добре на смърт, отколкото да остана да живея и да мърся този свят!“ Аз знаех, че в морето има една мраморна кула. Качих Павел в ладия и като го закарах там, вързах ръцете и краката му и го оставих в кулата, която заключих с железен ключ. Павел викаше към мене: „Отче владико, кога ще дойдеш пак да ме видиш?“ Аз метнах ключа в морето и отговорих: „Когато този ключ излезе от водите, тогава ще дойда да отворя“, след което отидох в килията си.

Бяха се изминали оттогава дванадесет години. В деня на Благовещение ми донесоха риби. В една от тях се намери ключ и аз се зачудих много, понеже не можех да си спомня веднага за случката с Павел. На другия ден разказах за това на моите събратя, а те ми се подсмяха, като казваха: „Какво говориш, владико? Досега и кост не е останало от него.“ Аз пък им рекох: „Жив Бог и душа моя, ще ида да видя“, и като заминах с кораб на мястото и отворих кулата с ключа, видях Павел жив да свети като слънце и от мишниците му да изтича миро. Павел се обърна към мене и весело ми рече: „Радвай се, учителю добри!“ Аз приех благословение от него и като го причестих, той предаде душата си в Божите ръце. След това заминах за Кесария, за да видя и майка му. Тя също така намери спасение, като се разкая от все сърце.

МОЛИТВА С УМИЛЕНИЕ КЪМ ПРЕСВЕТАТА БОГОРОДИЦА И МАЛКА ПОХВАЛА

(Творение на Димитър Кантакузин в стихове)

1. Майко на Бога и Царя на всички!
Майко на Твореца наш единствен!
Майко на живота, благото и светлината!
Майко на всичко добро и желано!

2. Откъде да започна плача си, о Дево?
Откъде да започна да се моля, блага?
От коя дума или звук, чиста?
От кое сърце, от кой език?

3. Цял осквернен и нечист съм, окаяният.
Цял смраден и в грехове съм, уви.
Изцяло отхвърлен заради беззаконието си.
Изцяло и винаги на греха робувах до днес.

4. С изповед идвам сега.
Със срам и смирена съвест.
Със сълзи, въздихания и стенания.
С надежда само във тебе.

5. Всичко законно и благодатно.
Всичко престъпих с преумножение.
Всичко, с хитрости бесовски.
Всичко, с беззакония, горкият аз.

6. По-блуден от блудния син съм.
По-беззаконен от блудницата станах.
Повече и от митаря, и от разбойника.
Повече от Анания и Сапфира, уви.

7. Като Каин-убиеца погубих душата си.
Като Исав нечист и невъздържан съм.
Като содомляните чакам огън и жупел.
Като старите грешници жаждам греха.

8. Кои злини не сътворих самоволно?
Кои грехове не сътворих самовластно?
Кои мерзости не извърших любострастно?
Кой срам не извърших любосластно?

9. Какво да река или да кажа – не знам.
Какво да направя, преблудният – не знам.
Какво ще отговоря на Съдията – не знам.
Кое зло да изплача първо – не знам.

10. Да изплача ли блудния си живот?
Да изплача ли злите си клетвопрестъпления?
Да изплача ли злодейството и неправдата?
Да изплача ли унинието и отчаянието?

11. Ще възридая над множеството си невъздържания.
Ще възридая над голямото си високоумие.
Ще възридая над суетните си помисли.
Ще възридая над пропиляното време.

12. Плачи, окаяна моя душа, плачи!
Плачи, сърце, с утробата ми, плачи!
Плачете, очи, непрестанно плачете!
Плачете, всички мои членове, плачете!

13. Едничък аз отпаднах от моя Бог.
Едничък аз от християните изгубих благата.
Едничък аз предаден съм на дяволското щение.
Едничък адовите мъки наследявам.

14. Уви за самоволната ми гибел!
Уви, каква смърт заслужена чакам!
Уви за страшната разлъка с душата!
Уви, в безконечните мъки отивам!

15. Помисли, душо, какъв край те чака!
Помисли за неизбежната горест и разлъка!
Помисли за страха и болката отвъдна!
Помисли, потрепери и ужаси се!

16. Ангел немилостив чакам да дойде.
Ангела на моя злобен живот.
Ангела-мъчител безпощаден.
Ангел огнен, непомилващ.

17. Не знам дали не е изпратен сега да ме вземе.
Не знам дали не дойде вече времето.
Не знам дали не идва да ме мъчи.
Не знам дали това не е смъртната нощ.

18. Няма тогава помощ от приятели и познати.
Няма от името никаква полза тогава.
Няма ни братя, ни чеда, ни сродници.
Няма ни помощ, нито пък избавление.

19. Тогава очи умилено обръщаш.
Тогава езикът внезапно онемява.
Тогава плам вътрешен те обхваща.
Тогава силите телесни изнемогват.

20. Смърт, впрочем, настава люта, и край.
Смърт и заедно с нея разлъка.
Смърт, пренасяща, в отвъдния свят.
Смърт в тъмнината като тат нощен.

21. Тъмен бях и в тъмата отивам, адова.
Тъмна е честта ми като на дявола.
Тъмните ангели оттогава възлюбих.
Тъмната тъма избрах, защото цял тъмен бях.

22. Кой няма за мен да заплаче, любимци?
Кой няма за мен да ридае, приятели?
Кой няма за мен да въздъхне при тези злини?
Кой няма за мойта съдба да се просълзи?

23. Преди смъртта наистина мъртъв съм аз.
Преди съда от съвестта си осъден съм аз.
Преди мъките мислено скърцам със зъби.
Преди края безкрайно се мъча.

24. Затова боя се от разпаления огън.
Затова, аз жестокосърдечния, очаквам скърцането на зъби.
Затова, боя се от червеите, които ще ме гризат.
Затова, боя се от външната тъмнината, в която ще живея.

25. Мене да оплачат тартарът и бездната.
Мене да пожали тъмното дъно на ада.
Мене, който в тях ще живея.
Мене, възлюбилия тъмата, а не светлината.

26. Преходен е този живот и суетен.
Преходен и бързо отминаващ.
Преходен, над людете надсмиващ се.
Преходен е и образът на този свят.

27. Защо ли с рождение бях удостоен?
Защо ли новороден не погинах?[1]
Защо ли коленете ми се срещнаха?[2]
Защо ли непросветлен не отидох в гроба?

28. Да се бяха слели раждането и смъртта ми!
Да не бях на пожизнено тление предаден!
Да не бях вкусвал злините житейски!
Да бях избягнал греховете тукашни!

29. Така, малко заимствах от Йова.
Така, както за праведниците казват,
Така трябваше живота си да окайвам,
Така, както рекоха Божиите любимци.

30. Ако за тях е така, какво аз, грешният, да направя?
Ако спасените се боят, то какво остава за мене?
Ако за тях страшно е смъртното тайнство?
Ако за тях е така, то аз накъде да погледна?

31. Не изживях живота си праведно.
Не живях добродетелно.
Не очаквам смърт, отрадна и кротка.
Не очаквам и след смъртта покой.

32. Щом малките болки не изтърпяваме,
Щом от зъб и око се оплакваме.
Щом глава, ръка или корем ни боли,
Щом от тези малки злини страдаме,

---

[1] Вж. Йов 3:11.
[2] Йов 3: 12.

33. Бъдещата болка всеобща,
Бъдещото разделяне на душата от тялото,
Бъдещият страх от тъмните лица бесовски,
Бъдещите вечни мъки във ада,

34. Как ще изтърпя аз, окаяният?
Как ще понеса неизказаната болка?
Как ще погледна страшните бесовски лица?
Как ще премина митарствата въздушни,

35. Които сега с ума си виждам,
Които заслужено ще получа,
Които сам за себе си приготвих,
Които ме оглушават и устрашават.

36. И от Бога мой отпаднах.
И пред ангелите съм изобличен.
И срамни са моите беззакония.
И от светиите отлъчен съм.

37. Лишен съм от сладостта божествена.
Лишен съм от съжителство с праведните.
Лишен съм от съзерцание на ангелите.
Лишен съм от всички райски блага.

38. О, в какво място сега ме виждате!
О, как се отметнах и погубих!
О, в зла нищета духовна изпаднах!
О, страшни мъки сега ме чакат!

39. Съдилището страшно Даниилово ме ужасява.
Съдът ме плаши, треперя да не бъда отхвърлен.
Съдията е тъй страшен за праведни и за грешни,
Съдът е безмилостен към немилостивите.

40. Вас моля сега, получилите спасение.
Вас призовавам, отхвърлилите света.
Вас, богати и бедни, сега моля,
Вас, които като мене сте в грехове.

41. За мене сълзи, любимци, пролейте!
За мене молитви, православни, отправете!
За мене, сродници и приятели, се молете!
За мене, защото и вас съд страшен чака!

42. Към Девата молитви отправете!
Към нашата властителка въпийте!
Към нея, упование за грешните,
Към нея, мой покров и убежище.

43. Нищо невъзможно няма за нея.
Никой на нейното желание не отказва.
Никой грях не остава без прошка.
Нищо по-скъпо не ѝ е от милостта.

44. Към кого аз, блудният, бих се обърнал?
Към кого бих отправил сърдечна въздишка?
Към кого стенанията си бих насочил?
Към кого бих прибягнал за милост?

45. Към теб, единствено убежище за грешните.
Към тебе, пристанище за блудните.
Към тебе, утешителко на скръбните.
Към тебе, лечителко на нашите недъзи.

46. Не ме отхвърляй, властителко!
Не се гнуси от мене, гнусния!
Не се отвръщай от мене с гняв!
Не отхвърляй моята молитва.

47. Нямам друга надежда, освен тебе.
Нямам друго упование.
Нямам лек за сърдечното си крушение.
Нямам вече дори и сълзи.

48. Чрез сълзите си озлобих дявола.
Чрез тях исках да избягна трудностите.
Чрез тях се надявах милост да получа.
Чрез тях исках да постигна блаженство.

49. Пак тебе със страх и любов зова.
Пак към тебе със глас въпия.
Пак към тебе се обръщам без дързост.
Пак на тебе, безнадеждният, се надявам.

50. Щом дори блудници дари с милост,
Щом помилвани бяха скверните,
Щом нечистите не отблъсна,
Щом злите ненавистници спаси,

51. Нека и мойта молба не остане напразна!
Нека и аз да не бъда отхвърлен!
Нека получа надежда и аз за спасение!
Нека не се върна посрамен!

52. Избави ме от неизбежната смърт, Дево!
Избави ме от скверните бесовски образи!
Избави и мен от мъченията!
Избави ме от огъня страшен на ада!

53. Ангел мирен и тихо разлъчващ,
Ангел кротък прати тогава, царице,
Ангел, възвеждащ в живота небесен,
Ангел на светлината прати, преблага.

54. Живота ми насочи към благата!
Живот непосрамен ми дай отвъд,
Живот за радост на надяващите се.
Живота ми възведи във вечността!

55. Сподоби ме с причастието на тялото Господне!
Сподоби ме и с причастието на кръвта!
Сподоби ме, удостой ме да не бъда осъден!
Сподоби ме с просветление вместо с немилост!

56. Всичко зло и скръбно от мен изчисти!
Всички нужди и скърби от мене измий!
Всички блага и най-вече надежда ми дай!
Всички, които ме ненавиждат, посрами!

57. Отчаяния ми ум подкрепи!
Отчаянието и скръбта ни развесели!
Отчаяните ти, единствена утешителко, утеши!
Отчаянието чрез надежда изтрий!

58. С неизречените твои блага услади ме!
С неизречена милост ме сподоби!
С неизречените твои благодеяния,
С неизречена милост и щедрота!

59. Кое слово може всичко да каже?
Кое ли първо да изброя?
Коя изповед в началото да поставя?
Коя ли похвала достойна да отправя?

60. Към величието на Божията слава,
Към висотата, всичко превъзхождаща,
Към незапълнимата с похвали бездна,
Към двойната радост за всички нас!

61. Тя е стълбата, която и Яков видя,
Тая, по която Бог дойде на земята.
Тя е неопалима синайска къпина,
Тя, божествения огън в утробата си приела.

62. Тя стана Гедеоново руно,
Тя, която прие словото на Отца.
Тя се яви свитък запечатан.
Тя, от всички възхваляваната.

63. За нея пророците пророкуваха,
За нея апостолите поучаваха,
За нея йерарсите ясно проповядваха,
За нея мъчениците страдаха.

64. Чрез нея преподобните блаженствуват.
Чрез нея девствената чистота се спаси.
Чрез нея сила доби женската слабост,
Чрез нея девите и майките се прославиха.

65. Тя е одушевен Божи престол,
Тя невместимото в себе си вмести,
Тя избави Адама от прегрешението,
Тя Ева освободи от древното проклятие.

66. Заради нея прекратихме враждите.
Заради нея с ангелите ликуваме.
Заради нея райското царство получихме.
Заради нея на спасение се надяваме.

67. Нея достойно да облажим сме немощни.
Нея по силите си сме длъжни да похвалим.
Нея с незамлъкващи гласове да възхваляваме.
Нея, на мен и на всички носеща радост.

68. Ти, властителко, си моята надежда.
Ти си ми упование и убежище.
Ти си ми застъпница, покрив и помощ.
Ти си ми предводителка и спасителка.

69. Чрез тебе и до днес съм сред блажените,
Чрез тебе съм още сред православните,
Чрез тебе и занапред нека пребъда,
Чрез тебе на райската храна да се насладя.

70. Ти си светлина за омрачените ми очи,
Ти си радост за моето сърце,
Ти ме наставляваш благодетелно,
Ти от злините и нуждата ме освобождаваш.

71. Дръзки са обръщението и думите ми,
Дръзко аз, бездръзновеният, към тебе пристъпвам,
Дързък ме прави твоята милост,
Дерзая радостно и със страх те зова.

72. На теб, моя царице, всичко възложих,
На тебе, Дево, цял се предадох.
На твоя промисъл се уповавам,
На теб се надявам да не бъда посрамен.

73. Сама за мен промишлявай, блага!
Сама ме сподоби с честта на спасението!
Сама за мен на Сина си моли се!
Сама ме избави от вечните мъки!

74. Тази изповед сега ти поднасям,
Тези молитвени възгласи,
Тази малка похвала също.
Това, което е по силите ми.

75. Приеми, о царице, всичко приеми!
Приеми и не отхвърляй, не гнуси се!
Приеми, както прие Бога в утробата си!
Приеми, както прие двете лепти на вдовицата!

76. Дарувай ми дар, какъвто желаеш!
Дарувай ми дар, достоен за благостта си!
Дарувай ми милостта на моя Бог!
Дарувай ми свобода от злините и сладост за добрини!

77. Радвай се, за да зова винаги радостно:
Радвай се с небесните и земни радости!
Радвай се обрадвана, чиста!
Радвай се, защото Господ е с тебе! Амин.

Дамаскин Студит

СЛОВО ЗА МИТАРЯ И ФАРИСЕЯ: ПРОТИВ СУЕВЕРИЯТА И ЗА ИЗПОВЕДТА

Послушайте, богати и бедни! Послушайте, мъже и жени! Послушайте, стари и млади! Послушайте, праведни и грешни! Послушайте, постници и въздържатели! Послушайте, смирени и горделиви! Послушайте и не пренебрегвайте това, което искам да ви кажа, защото е от Светото писание. Понеже много хора се имат за християни и се наричат християни, но само споменават името на Христа, а делата им са езически. Как можеш да наречеш такива християни, ако вършат елински дела? И говорят, че едни дни са зли, а други добри. И ходят по самовили и по магьосници и предават себе си на врага и беса. Какви християни са тези, които говорят: „Болен бях и отидох на самовила и оздравях“?! И твърдо вярват, че са оздравели от магьосницата и я похвалват, а самия Бог и светите мъже, угодниците Божии, унижават и похулват. Какви християни са, когато вярват, че като пропее кокошка или врана, или друга някоя птица, се казва: „Това е на добро, а това на зло“?! И вярват на гадове и птици, и тълкуват срещите с тях като добри или зли. И вярват на сънища и завързват с магия устата на вълци и на мечки, за да не им ядат добитъка. И правят заклинания, за да не им омагьосат житото и кошарите и да не им отнемат с магия млякото от овцете и кравите. И вечер не дават огън и завързват младенците. А жените в петък правят всякакви грехове, но не предат. За голям грях смятат да се работи в петък, но не и в неделя.

Какви християни са, които не идват при духовник да се изповядат, а се причестяват неизповядани? А други на изповед скриват своите грехове, но се причестяват. А други нито духовника искат, нито причастие. Как да наречеш такива християни? Вярват на магии и басни, а не вярват, че изповедта и причастието са велики Божии тайнства. И говорят, че на този свят има наслаждение, а не вярват, че на оня свят ги чака съд и възмездие. Ако син отиде при духовник, баща му и майка му го укоряват. А ако отиде да стане калугер, му казват: „По-добре е да станеш турчин, отколкото калугер“. И друга, по-велика и страшна хула срещу самия Създател Бог казват, страшно е дори човек да я изкаже. Така говорят: „С пет пръста надвиха Бога“. Магьосници и врачки и баячки надвиха Бога и толкова го унижиха и похулиха, а врага възвисиха, много го похвалиха и винаги го почитат. И

ако някой похули врага, те не го позволяват и казват: „Не се ли боиш да не си изпатиш от някое зло?“. А ако похулиш Бога, нищо не ти казват. Повече почитат самовили и магьосници, отколкото светии и духовници.

И друга хула срещу Бога казват. Ако на някого умре детето или жената, или мъжът, или братът, той казва „Господи, не съдиш право! Защо не умряха на тоя или на оня, а моите? Какво зло съм сторил?“ Как мога да нарека такива християни? Когато ги налегне някоя болест, те правят магии, за да изгонят злото от града или от къщата, или от селото. А други носят по себе си билки или змийски очи. Улавят жива змия и я изпичат. Взимат ѝ очите и ги зашиват на себе си, за да ги пазят от зло. А на всесилния и всемогъщия Бог нямат никаква надежда.

Други донасят при себе си ръка на мъртвец, да ги пази от зло. Има и други, които като заболеят от нещо, бързо отиват при магьосница да искат лек. И тя им дава омагьосана вода да се поливат. И им казва: „Напойте с нея този и този…“. И те, тъй като са помрачени и прелъстени от врага, пият човешка пикоч и от всякакви зверове и скотове смрад и миши лайна. И с много друга смрад поят болния и го хранят.

Много имах такива примери да опиша, но ми стана гнусно и се отказах.

Как може такива да ги наречеш християни? По-зле са от езичници. Понеже езичниците не познаваха Бога и не бяха чували за Закона, но въпреки това толкова смрад и нечистотии не бяха яли. А ние, кръстени и миросани, ядем такива гнусни и нечисти неща. Как може да ги наречеш християни? Светото Евангелие ни учи да обичаме и тези, които ни ненавиждат. А ние дори и тези, които ни обичат, ненавиждаме. Как такива да ги наречеш християни?

Не искат да влязат в църква да се помолят на Бога, а там, където има бесовски игри и демонски песни и празнословие и смях, там отиват. В църква не искат да отидат, за да не би да дадат на някой сиромах някоя аспра. А където свирят и бият тъпани, там не жалят това, което дават. Как такива да ги наречем християни? Със свирки свирят и пият, както правеха и неверните елини. Как да ги наречем християни? Ако нещо съгрешат, един на друг разказват за гнусните си и срамни грехове. Едните разказват, другите се смеят. А на духовника не искат да се изповядат. Какви християни са, като оскверняват Светото кръщение? И никога не ги е грижа да го измият с изповед и покаяние.

Кажи ми, о, човече, какъв страх имаш, та не искаш да се изповядаш? Защо се срамуваш и не изповядваш своите прегрешения? Или се боиш да не би духовникът да те укори? Духовникът никога няма да го направи. И той е човек като теб. Всички сме грешни, всички носим тяло. А ти защо се боиш, защо се срамуваш? Натъжи се, въздъхни, заплачи и като пред Бога изкажи своите прегрешения. Както каза пророк Исая с боговдъхновени слова: „Кажи си сторените прегрешения, за да бъдеш оправдан.“ Покажи своята рана на лекаря, за да излекува язвите ти. Кажи и не крий нищо. Ако остане дори и нещо малко неизповядано, останал си неоправдан.

4. Добродетели и ценности

СЛОВО ЗА НЕМИЛОСТИВИЯ ПЕТЪР

Един ден просяци седяха на улицата. Петър мина покрай тях. Те започнаха да се питат един друг кой е взел от него милостиня. Всички казаха: не сме взели. Един от тях рече: „Ако аз днес взема от него милостиня, вие какво ще ми дадете?“ Другите казаха: „Това, което днес съберем, на тебе ще го дадем.“

Просякът отиде и застана пред Петровата врата. А Петър беше натоварил на едно муле хляб и други ястия и ги носеше, за да се гощава по градините с приятелите си. Когато излезе от вратата на своя дом, просякът го пресрещна, поклони му се до земята и го помоли за милостиня. А той го гонеше. Просякът не се отказваше, а продължаваше да моли в името Божие. Петър се разсърди, потърси камък, за да го удари, и като не можа веднага да намери камък, взе един хляб и го хвърли, за да удари просяка. Просякът взе хляба и радостен отиде при другарите си. А те, като видяха хляба, прославиха Бога.

Минаха два дни. Петър се разболя и умря. Дойде ангел, който държеше теглилка. Постави на едната страна книгите, в които бяха написани Петровите грехове. На другата страна нямаше какво да постави, някое добро дело, само хляба. Но когато го постави, мерилото натегна. И рече му ангелът: „Петре, иди и благодари на онзи сиромах. Ако не би бил, Петре, този хляб, черните и немилостиви ангели щяха да те вземат и да те заведат във вечната мъка. И аз не бих могъл с нищо да ти помогна. Помогна ти сиромахът, срещу когото си хвърлил хляба да го удариш.“

Тогава душата се върна в тялото и Петър оживя. И раздаде цялото си имущество като милостиня и робите, и робините си. И каза на един роб: „Каквото ти кажа, да ме послушаш! Заведи ме в Йерусалим и там кажи, че съм ти роб. Продай ме, а парите раздай на бедните.“

Робът направи каквото му нареди Петър. Отидоха в Йерусалим. Робът продаде своя господар Петър на едни болярин на име Зоил. Асприте раздаде на сиромасите. Петър остана там и работеше всякаква работа. Измъчваше тялото си, докато Бог се смили над него. Дойдоха на Зоил гости от Афригия. Петър приготвяше и донасяше ястията. И гостите познаха Петра. Тайно казаха иа Зоил: „Този Петър беше в Афригия първи болярин.“ Петър разбра, че го познаха, и пожела да избяга. Вратарят беше глух и ням, затваряше и отваряше вратата. Петър отиде при него и

му рече: „В името па Господа Исуса Христа, Бога наш, отвори ми вратата!“ А той отговори и рече: „Ще ти отворя.“

Петър излезе, като прославяше Бога и благодареше, и така избяга. Вратарят отиде и каза на Зоила: „Господине, отиде си от нас рабът Божи. Рече ми: „В името на Исуса Христа отвори ми вратата!“ Видях, че пламък излезе от устата му. Този пламък дойде до моите уши и език. Тогава започнах да чувам и продумах. А той излезе, скоро след това и аз излязох след него, но не го намерих. И благодарих на Бога, който прославя своите угодници.“

СЛОВО ЗА СВ. МЕЛЕТИЙ ПУСТИННОЖИТЕЛЯ

Аз, Мелетий, излязох от света и влязох в една пещера, за да служа на Бога. Пред пещерата имаше една градина, много красива. Посред градината имаше извор. Всеки, който минаваше край него, там си почиваше. Аз всекиго наблюдавах, а никой мене не знаеше в пещерата в продължение на 20 години. Един ден дойде човек на извора и носеше злато – 300 перпера. Там седя, яде хляб, стана и си отиде. И забрави златото. Дойде друг, намери златото и избяга оттам. И отново дойде трети и седна на същото място. Онзи, който забрави златото, се сети и се върна. Намери човек невинен, който седеше на мястото. Хвана го, биеше го жестоко и си искаше златото. А онзи не знаеше нищо. Много го би и сетне го закла. Аз видях това велико чудо, когато човек невинно прие смърт, и рекох си: „Няма да дам сън на очите си, докато не разбера кой беше онзи човек, който взе златото, и другият, който невинен смърт прие.“

Дойде ангел Господен, който ми каза: „Мелетие, този, който изгуби златото, той с кривда го е добил. Онзи, който намери златото, той добре е служил на Бога. Закланият е заклал друг прав човек.“

Като разбрах това, рекох на ангела: „Кажи ми аз в кой чин съм.“ Ангелът ми отговори: „Мелетие, не си еднакво с епископа от Никле град, а от ковача Атанасия си далеч.“ И рекох: „Кой е Атанасий?“ Той отговори: „В този град, тук, живее Атанасий.“ Като чух от ангела тези думи, сърцето ми се разпали. И рекох: „О, велико чудо, епископът е в света, и различни ястия яде и пие, а аз 20 години сол не вкусих, нито се нахраних добре с хляб. Как така ще е, че той да е по-добър от мене. Но Бог знае, ще ида и ще видя епископа и ковача.“

Когато отидох в Никле град, видях епископа пред града. Стоеше при кладенеца и много народ се беше събрал. Той седеше сред народа, измерваше с поглед жените, които идваха за вода, въздишаше по тях и стенеше, скърцайки със зъби срещу тях. Аз дойдох зад народа. Епископът, без да ме види, рече: „Добре си дошъл, Мелетий.“ Аз се зачудих и рекох: „О, дивно чудо, този човек вижда и върши необикновени неща, как мене, без да ме види, ме назова по име!“ И видях, всичко необикновено прави. Когато го запитах за душевните работи, той не отговори. Аз отвън го следях. И видях, когато стана два часа през нощта, епископът дойде на извора заедно

е две момчета. Съблече всичките си дрехи и слугите го обвиха с въже от конски жили от брадата до петите и го пуснаха във водата. Стоя във водата до шия и когато дойде време за църква, облякоха го в епископската одежда и отиде в църква. Така правеше всяка нощ, и зиме, и лете. Аз видях и се изплаших. Там престоях пет дни и пак се завърнах в Моновасия, за да видя ковача Атанасий. Намерих го, благословихме се един друг, на вечерята се диаконисахме (прислужвахме един другиму). Атанасий си легна заедно с мене на своето легло. Аз бях изморен от пътя и заспах. Атанасий, като стана, рече на жена си: „Иди и спи при калугера, ще мисли, че аз спя при него, понеже е изморен."

Атанасий отиде в ковачницата си заедно с учениците си. Аз се стреснах в съня и чух Атанасий как кове в ковачницата с учениците си. И се зачудих кой ли лежи при мене. Протегнах ръка и ръката ми се нагоди на женските гърди. Изплаших се, скочих от одъра и се ударих. Жена му силно плачеше и говореше: „О, горко ми, Атанасие!" Казах ѝ: „Мълчи, жено, Атанасий не знае моето падение." А жената ми каза: „Ох, олеле, лоши очи има Атанасий, всичко вижда и всичко знае." Аз отидох и седнах срещу ковача. Атанасий взе едно желязо от огъня, много нажежено, пусна го пред мен и ми рече: „Дай ми желязото!" Аз отговорих: „Как да ти го дам без клещи?" Атанасий подскочи свирепо, хвърли клещите, пое с ръка желязото и търпеше със своите длани. Рече: „О, отче, не пари желязото толкова, колкото гори това, което си пипнал на моето легло." Като чух това, ужасих се. И влязохме двама в тайника и му казах: „Разкажи ми, брате, как постигна това. Аз двадесет години живях в пустинята, а с тебе не съм равен с една десета част." Тогава Атанасий ми рече: „Отче, всеки добитък се крие от мухите, но където мухите ядат, там е мъчно. Аз от млади години уча ученици без пари. А каквото изработвам, половината давам на бедните и никой никога не ме вижда."·

На нашия Бог слава!

РАЗКАЗИ ЗА ЕЗОП

Езоп бил родом от Кападокия. Макар ням и глух, той имал голяма мъдрост. Един път господарят му го изпратил да донесе овощия от далечно място, което отстояло на половин ден път; поръчал му при това да бърза. Като вървял Езоп, забелязал един войник, който излизал от близката гора. Войникът бил много уморен, защото от пет дена не бил вкусвал вода нито той, нито конят му поради безводието на онези места. Войникът все очаквал да срещне някого, за да го попита къде има вода. Той много се зарадвал, като видял човек, и тръгнал към него, но колкото се зарадвал, толкова се и натъжил, като разбрал, че този човек е ням и глух. Тогава се обърнал към Бога, казвайки: „Горко ми! Какво ли съм сторил, че така страшно ме наказва Бог? Търсех да срещна човек и когато го намерих, излезе ням и глух.“ Езоп, който бил мъдър, досетил се, оставил своя път и завел войника при вода, която била на седем поприща далече оттам. Когато войникът си утолил жаждата, прославил Бога за Езоп. И чул Господ молитвата му и развързал слуха и езика на Езоп, който почнал да говори. След това Езоп си отишъл и привечер пристигнал при господаря си. Господарят му се разсърдил, загдето бил закъснял, и заповядал да го набият. Тогава Езоп проговорил и зачудил с това своя господар.

Друг път, когато Езоп бил слязъл случайно край морето, заловили го, както и един граматик, сарацински (арабски) разбойници и ги закарали в Цариград да ги продават. За граматика искали сто златици, а за Езоп десет. Тогава дошъл един велможа да купува роби. Името му било Ксант. Той попитал граматика: „Кажи ми какво умееш да работиш, та да те купя и да те не заведат в сарацинската земя.“ Граматикът, името на когото било Афросим, казал: „Господарю, аз умея да работя всичко, що е по света. Купи ме, господарю, не ме оставяй; аз ще ти върша много работи.“ И така той бил купен за сто златици. После запитал Езоп: „Ти човече, какво можеш да работиш, за да те купя?“ – „За мене, отговорил той, нищо не остави другарят ми. Той каза, че всичко умее, каквото има по света; в такъв случай за какво ли съм ти дотрябвал и аз...“ Ксант се зачудил много на тези думи и рекъл на ума си; „Този наистина е по-умен от оногова“, и го купил за десет златици, защото бил най-грозен от всички други роби, и го завел в къщата си.

Ксант имал навик всякога да яде отделно от жена си и после да ѝ праща от своето ястие. Веднъж, след като се наял, дал останалото на Езоп и

му казал: „Дай това на моята многообична“, като мислел, че ще го занесе на жена му. Езоп излязъл, повикал кучката и ѝ предложил яденето. Когато по-късно Ксант се видял с жена си, тя почнала да му се сърди и да му казва: „Господарю, че защо не ми изпрати ядене, както си имаше обичай винаги?“ Ксант казал: „Как да не съм изпратил? Нали дадох на Езоп да ти донесе.“ На другия ден господарят повикал своя слуга и го запитал: „Кому остави яденето, което ти дадох?“ – „Дадох го, господарю, рекъл той, гдето ти ми каза.“ – „Аз ти поръчах – на жена ми.“ Езоп тогава възразил: „Не ми рече да го дам на жена ти, а на твоята многообична.“ Ксант пак го запитал: „Е, кой ли ще ми е по-многообичан, ако не жена ми?“ Езоп отговорил: „Кучката те обича много повече.“ – „Добре, рекъл Ксант, кажи как ще мога да узная това.“ И Езоп обяснил: „Господарю, озлоби някога жена си с бой, после я повикай и ще видиш.“ Ксант направил това. Жена му се разсърдила и избягала. После Езоп пак му рекъл: „Набий и кучката!“ Този я набил и тя, като бягала, срещнала чужди човек и се спуснала да го ухапе, а когато след това я повикал, върнала се при него и се радвала. Това като видял Ксант, повярвал на думите на своя слуга и се зачудил.

Друг път Ксант изпратил Езоп в банята да види, ако има малко човеци вътре, и той да отиде. Като вървял Езоп, видял на пътя голяма греда, която го била препречила. Всички минувачи прескачали гредата. Езоп си рекъл: „Кълна се в Бога, оттук няма да се мръдна, докато не видя дали ще се намери човек, който да махне гредата.“ Па седнал да гледа. И едва привечер минал един човек и като видял гредата, вдигнал я. Езоп никак и не отишъл в банята. Завърнал се право вкъщи при господаря си и му обадил, че в банята имало само един човек. И когато Ксант отишъл на баня и видял там много народ, запитал Езоп за това, а той му обяснил станалото с гредата. Ксант не го мъмрил, а много се зачудил на ума му.

Ксантовица имала обичай да бяга винаги при майка си, когато мъжът ѝ ѝ се карал, и там прекарвала доста време и пак се връщала. Ксант скърбял много за това. Когато веднъж господарката пак избягала, ето че Езоп излязъл из града да кани гости на господаря си, като казвал: „Заповядайте на сватбата на моя господар!“ Хората го питали: „Ами той нали е женен, къде е жена му?“ – „Тя отдавна избяга, отговарял той, а сега господарят си взема друга жена. Затова заповядайте за деня на сватбата!“ Така с веселие и радост, той канел всички познати. Като дочула жената за това, скоро дошла скришом до вратата на двора, но Езоп не я пускал. А тя му се молела: „Пусни ме в къщи, Езопе; кълна ти се, че оттук няма да излязла до края на живота си.“ Тогава едва той отворил вратата и тя не оставила никога вече къщата си, дори до своята смърт.

Веднъж цар Диген, наречен двоеродeн, свикал своите боляри и им рекъл: „Искам от вас да ме прецените и да ми кажете колко струвам аз с царицата си – тъй с тяло и душа, заедно с конете ми, с драгоценните ми камъни и бисери, които са на мене; ако ли ме не прецените, ще взема половината от областите ви и по две хиляди злато.“ Велики боляри имало три хиля-

ди освен малките. Тогава всички се опечалили много и си казали: „Горко ни, братя, днес дойде нашата погибел. Кой ли ще може да прецени царя с всичките му служители? Това не биха направили и ангелите, а ние как ще можем?“ Идвали загрижените боляри при Ксант и се чудели що да сторят. Езоп рекъл на господаря си; „Господарю, що си скръбен?“ Ксант, който се тюхкал много, отговорил: „Зли рабе, що се месиш, гдето не ти е работа, та ме запитваш!“ Езоп пак му рекъл: „Господарю, който скрива недъзите си, от тях умира. Кажи ми какво ти е, може би ще намеря лек за болестта ти.“ Тогава Ксант разказал своята неволя на Езоп: „Царят ни кара да проумеем неща, които и ангелите не могат да разгадаят; иначе ни чака страшна гибел всички боляри и прочее.“ Езоп, като разбрал, взел да се смее високо и рекъл: „Че това и говедарите го знаят“ – „Кажи ми, като е тъй, рекъл Ксант, ще ти дам голямо богатство.“ – „Няма да кажа“, отговорил той.

Ксант съобщил това на болярите, както и всички чудни неща, що бил сторил дотогава Езоп. Затова всички боляри се събрали и молели Езоп, но той не казвал. Най-после му дали всеки по сто златици и го прогласили за Ксантов братанец. Тогава казали на царя: „Царю, господарю, братанецът на Ксант е бил надалеч; сега пристигна, заповядай и той да бъде с нас.“ Царят се съгласил. След това облекли Езоп хубаво и го изпратили пред царя. Било на Връбница. Царят се облякъл в безценните си дрехи, възседнал на своя кон, също с безценно седло, и като застанал сред болярите си, рекъл: „Преценете ме сега!“ Всички започнали да поглеждат към Езоп. Този, като поразгледал царя, казал му: „В същност ти не струваш и тридесет златици.“ Разярен, царят се обърнал към болярите, а те завикали едногласно: „Не ни насилвай, господарю, не ни насилвай.“ Езоп обаче пак повторил: „Не струваш и тридесет златици.“ Царят, като взел тогава един косъм от седлото, рекъл: „Какво ми приказваш там! Това само влакно струва много повече. Ами царската глава, ами царските служители или душите ни, или това, що е под мене, върху мене, толкова ли струва? Тогава Езоп казал: „Хайде направи небе, земя, пусни дъжд или вятър, или сняг!“ Царят отговорил: „Не съм бог, да направя тези неща.“ – „Бог, който е създал небето, земята и всичката вселена, отвърнал Езоп, бе продаден за тридесет сребърника, а ти искаш да имаш по-голяма цена от него.“ На това царят не възразил нищо, но казал: „Преценете тогава колко струва моята царица!“ Езоп отговорил: „Тя не струва и колкото една овца. Овцата ако е охранена, дава мляко, сирене, вълна и добро месо; ако ли е мършава, тогава дава кожа, на която се пишат божествени книги. Освен това овцата, гдето и да застане, пуска тор за житата, които са така необходими за царството ти. Царицата пък, ако ѝ съблечеш украшенията, няма какво да ѝ гледаш; и гдето тори, то е смрадно и гнусно.“ Царят, като нямало какво да отговори, взел Езоп при себе си и го направил иконом на своя дворец и учител, за да урежда всичката царева земя.

ВАРЛААМ И ЙОАСАФ:

ПРИТЧА ЗА СИЛАТА НА ЖЕНСКАТА ПРЕЛЕСТ

Един цар, като нямал мъжки деца, скърбял дълбоко в душата си и смятал това за голямо свое нещастие. Най-сетне родил му се син и сърцето на царя се препълнило с радост, но многоопитните лекари му казали, че ако детето преди дванадесетгодишната си възраст види слънцето или огън, ще се лиши съвсем от зрак, защото тъй били устроени очите му. Царят, като чул това, заповядал да издълбаят пещера в една скала, да заключат там сина му заедно с ония, които трябвало да го хранят, и до изтичането на дванадесет години да не му показват нито искра светлина. Като изтекло това време, той извадил от пещерата сина си, който не бил виждал нищо от света, и заповядал да му покажат всичко по реда на нещата: мъже на едно място, на друго жени, на друго пък злато, сребро, бисери и скъпоценни камъни, бляскави и скъпи одежди, хубави колесници със златоюзди царски коне, с пурпурни покривки, с въоръжени ездачи на конете, стада, бикове и овци; накъсо казано, на момченцето показали всичко поред. То запитвало как се нарича всяка вещ и царските служители и копиеносци казвали названието ѝ. Когато попитало за названието на жените и един царски мечоносец казал на шега: туй са бесове (демони), които измамват хората, сърцето на момченцето почувствало към тях по-голям стремеж, отколкото към всичко останало. Когато разгледали всички неща и довели момченцето при царя, този попитал какво от видяното най му се е понравило, то отговорило: „Че кое ли, ако не онези бесове, които измамват хората; към нищо от туй, що видях, не се стреми душата ми до такава степен, както към тях.“ Царят се зачудил на думите на сина си и на жестоката сила на любовта към жените.

ПРИТЧА ЗА ЕДНОРОГА

Всички онези, казва Варлаам, които служат на жестокия и зъл господар – света, които в безумието си отбягват от добрия и човеколюбив Бог, които са се предали всецяло на земните неща и на плътските наслади, а са изоставили душите си в духовен глад и безбройни злини, такива човеци

приличат на онзи, който бягал от лицето на еднорогия звяр. Като не могъл да изтърпи гласа му и грозния му рев, той тичал, колкото сили го държат, за да не бъде изяден, и паднал в голяма пропаст. Когато падал с протегнати ръце, той се заловил за едно дърво и здраво се хванал за него; па като опрял и краката си на една издатина, сторило му се, че е вече в пълна безопасност. Но като погледнал, видял две мишки, едната бяла, другата черна, които гризели корена на дървото, за което се бил заловил, и малко оставало още да го преядат и изкоренят. А когато се озърнал и погледнал към дъното на пропастта, видял страшна ламя с огнен дъх, вперила очи нагоре и с разтворена уста очаквала да го погълне. Като погледнал пък към краката си, видял четири змийски глави, които се подавали из издатината, на която се опирал. После като повдигнал очи, забелязал, че от дървото, за което се държи, капе по малко мед. Тогава той забравил бедите, що го окръжавали, забравил, че в пропастта го очаква зиналата ламя, за да го погълне; че дървото, за което се е заловил, остава още малко да се изкорени; че краката му стоят на хлъзгава и нездрава почва. Той не мислил за тези толкова грозни страхотии, а се бил захласнал по сладостта на няколкото капки мед.

Това е картина на онези, които се мамят по призрака на сегашния живот; аз ще ти я обясня сега. Еднорогът е образ на смъртта, която преследва постоянно Адамовото поколение; пропастта е този свят, изпълнен с всевъзможни злини и смъртоносни последствия; дървото, което двете мишки гризат постоянно и за което сме се уловили и се държим, е жизненият път на всеки човек, постепенно скъсяван и приближаващ се към своя край, тъй както текат часовете на деня (бялата) и на нощта (черната мишка); четирите пък змии означават лъжовните и преходни части, от които е създадено човешкото тяло и които, ако дойдат в несъгласие и безредие, докарват разстройството на самото тяло; огнената и яростна ламя означава страшната адска утроба, която е жадна да погълне онези, които предпочитат мирските наслади вместо благата на бъдещето; а меденатa капка представя сладостта от световните приятности, чрез които светът прелъстява любителите на удоволствията и не ги оставя да се погрижат за своето спасение.

ПРИТЧА ЗА ТРИМАТА ПРИЯТЕЛИ

(Дамаскинарска преработка от края на XVII в.)

Послушайте, благословени християни, за да разберете като живеем на този лъжовен свят на какво приличаме. Един човек имаше трима приятели. От тях двама почиташе от сърце и обичаше. И до смъртта си имаше за тях голяма грижа и изпадаше в беда заради тях. А третия малко почиташе и гостеше. И този човек беше взел от царя два товара дукати и ги беше похарчил. Послушайте, благословени християни, как един ден царят прати безмилостни слуги да го докарат да каже къде е пропилял царевото имане.

И те дойдоха и му рекоха: „Бързо ела. Царят те вика.“ А той отиде при единия си приятел, заради когото беше изпатил много зло, и му рече: „Помниш ли, друже, колко заради теб зло съм преживял и тревоги? А сега царят е проводил за мен немилостиви слуги и си търси два товара имане, което съм прахосал заради теб. Можеш ли да дойдеш с мен? Хей така, да си до мен, макар и да не можеш да ми помогнеш много?“ А той му рече: „Няма да дойда, защото отсега нататък не съм твой приятел. Имам си други приятели и от днес с тях ще се веселим. Но заради многото добро, което си ми сторил, да ти дам няколко лакти платно, да се завиеш, защото ще те заведат гол пред царя. Ти иди сам и се оправяй.“ А той се разплака и рече: „Тежкó ми заради теб. Защо ли се трудих за теб, като сега нямам помощта ти?“

И отиде при втория си приятел, с когото ядеше и с когото спеше и с когото си говореше, та му рече: „Мили мой, драги и сладки друже, помниш ли колко сме имали двамата живот и любов? А сега дойдоха жестоките слуги на царя да дам отговор къде съм пропилял неговото имане. Аз го похарчих с теб.“ А той му рече: „Днес не ми е възможно да дойда с теб. Но понеже много ме е грижа за теб, ще дойда до царевите порти, обаче ти иди сам пред царя и се оправяй както можеш. Аз ще се върна в дома си, за да викна всичките си роднини при мен, да обсъдим какво да правим, защото ги е налегнала голяма тревога.“ А той се разплака и рече: „Тежко ми, такава е помощта ми от теб.“ Отиде при третия си приятел, когото почиташе малко и малко му беше правил добро. Рече му: „Нямам очи, нито имам думи, с които да ти говоря, защото малко те почитах. А сега дойдоха безжалостни слуги на царя да ме водят при него, а пък аз не получих помощ от тези, на които се надявах. Ами ако можеш ми помогна, ела да идем двама пред царя.“ А той му продума весело и рече: „Не бой се, друже, аз помня и малкото ти добро. Затова ще те заведа при царя и ще го помоля да ти прости всичките товари имане.“

Послушайте, благословени християни, каква е тази притча. Първият приятел е и́мането на сребро и злато – дукати, грошове и жълтици. За тях човек много мъка и труд и грях струва, докато ги събере. Когато се представи, няма да вземе нищо от него, само три лакти платно, с което да го покрият. Имането ще остане на други, които не са се мъчили, да се веселят с него. И това, което му дадат, това ще отиде с него.“

А вторият приятел са жената, децата и сродниците, които плачат и удрят лицата си до кръв край гроба му. Ровят го там и се връщат у дома си да си гледат другите грижи и неволи.

А третият приятел е милостинята, доброто, което човек прави заради Бога със своята си ръка. Този приятел го извежда пред небесния Цар, той се моли за нашите съгрешения. На нашия Бог слава във вековете, амин.

АКИР ПРЕМЪДРИ

(откъси)

През времето на асирийския и ниневийски цар Синагрип аз, Акир, бях негов книжовник, секретар. Беше ми предсказано от Бога, че деца няма да имам. Богатство спечелих повече от всеки човек. Направих си къща, ожених се и живях с жена си 60 години, но деца не ми се родиха. Тогава аз, Акир, съзидах Божи храм, запалих в него огън, кадях с миризми и рекох: „Господи, Боже мой! Като умра и не оставя наследник, какво ще кажат людете? Ще рекат: Акир беше праведен и истинен, служеше Богу с правда и сега, като умря, не остави син, който да го погребе, нито дъщеря да го оплаче. Няма кой да наследи неговия имот. Затова моля ти се, Господи, Боже мой, дай ми мъжко дете, та като умра да има кой да сипе пръст на очите ми.“ И Господ чу гласа ми и отговори: „О, Акире, всичко, що искаш, ще ти дам, само за деца недей се моли. Но ето ти имаш един сестриник – Анадан, осинови го!“

И така взех сестриника си Анадан за син. Той беше още малък, та го дадох на доилка и после го отхраних с мед и вино и го облякох в коприна и пурпур, а като отрасна, научих го на книга и на всяка мъдрост. Веднъж царят ме повика при себе си и ми рече: „Акире, премъдри мой съветниче и книжниче! Като остарееш и се поминеш, кого ще намеря да те замести?“ Отговорих му аз и рекох: „Царю, жив бъди навеки! Аз си имам син мъдър като мене и на книги изучен.“ Царят ми каза: „Доведи ми сина си, да видя дали ще ми хареса и тогава ще те пусна да си отидеш вкъщи и там да преживееш в покой стариите си.“ Аз взех сина си и го заведох при царя. И когато той го видя, рече: „Благословен да си, Акире, че представи сина си пред мене да служи, както ти служи достойно.“ После се поклоних на царя и рекох: „Ти сам знаеш как съм работил на баща ти и на тебе. Нека бъде сега милостта ти над моите старини и над детинството на Анадан.“ Като чу царят тези ми думи, обрече се и каза: „Моята почит да бъде винаги към тебе и друг извън твоя дом няма да заеме твоето място.“

Тогава аз заведох сина си и не преставах да го поучавам, докато не го наситих с моята наука като с хляб и вода. И учех го така...

„Синко мой, Анадане, внимавай на думите ми, възприемай поученията ми и ги следвай в живота си.

Каквото чуеш от царя или каквото видиш в неговия дом, то да остане погребано в сърцето ти. Разкажеш ли го навън, то ще те опари като разпален въглен и ще ти докара укор.

Не развързвай запечатан възел, не запечатвай развързания.

Не се взирай в женската красота, нито в сърцето си я пожелавай. И дори цялото си имане да дадеш за нея, после пак ще се засрамиш и в грях ще паднеш.

Не бивай корав като човешка кост, а мек като гъба.

Пò е добре с мъдрия камъни да търкаляш, отколкото с безумния вино да пиеш.

Изпратиш ли умен човек на работа, много недей му обяснява; изпратиш ли глупав, по-добре иди сам след него.

Пò е добре да слушаш пиян мъдрец, отколкото трезвен глупец.

По-добре хубава смърт, отколкото лош живот.

Пò е добре с едно врабче, що държиш в ръката си, отколкото с хиляди птици по небето ...“

Всичко това научих аз, Акир, своя сестриник Анадан, пък като си помислих, че той добре е прихванал моите съвети, предадох го на царя като мой заместник, без да подозирам, че той няма да послуша наставленията ми. Аз се стараех да го науча, а той си мислел за моята смърт и си думал: „Баща ми е стар и се е приближил до гроба, па и умът му вече не стига...“ После захвана да разсипва къщата ми, да бие пред очите ми моите слуги и слугини, да пребива немилостиво конете и катърите. Като видях що върши Анадан, стана ми жално за имането, па му рекох: „Синко мой, Анадане, не разсипвай стоката ми. Та и в книгите е речено: Ако не си се трудил за нещо, за него сърце те не боли.“ После отидох при царя и му обадих. Той ми рече: „Докато си жив, друг няма да заповядва в твоя дом освен тебе!“

[...]

И когато прочетоха писмото пред цар Синагрип, той заповяда да повикат неговите мъдреци, пред които, като прочете отново писмото, рече им: „Кой от вас ще отиде в египетската земя при фараона? “ Болярите му отговориха: „Царю, ти знаеш, през дните на баща ти и през твое време Акир разрешаваше всички загадки. Ето сега тук е син му Анадан, който е изучен от него на всяка мъдрост; той да отиде.“ Като чу това Анадан, извика високо към царя: „Господарю царю, това, що иска от тебе фараонът, и боговете не могат да го направят.“ Царят остана наскърбен от тези думи. Той слезе от златния си престол, облече се във вретище и рече тъжно: „О, Акире, как те погубих, мой мъдри книжниче! Послушах лудо дете и в един час те погубих. Сега друг няма като тебе. Къде да намеря, Акире, тебе, когото някога убих при едно хрумване.“

[...]

Аз, Акир, се явих тогава пред царя и му се поклоних. Бях обрасъл – коса до раменете, брада до пояс; тялото ми беше заприличало на пръст; ноктите ми бяха израсли като орлови. Царят, като ме видя, разплака се и се срамуваше да ми говори, защото по-рано ме имаше на голяма чест. След известно време той ми каза: „О, Акире, не е моя вината, а на сина ти Анадан, който те доведе до тази злочестина.“ Аз му отговорих: „Господарю, сам знаеш, че никога не сгреших пред тебе.“ Тогава царят ме пусна да си ида у дома, като ми рече: „Престой четиридесет дена, да се съвземеш, и после пак ела при мене.“ Аз прекарах вкъщи двадесет дена и се оправих телесно, както и по-рано, след което отидох при царя.

[...]

Тогава отидох у дома и поръчах на своя соколар да намери в града две млади орлета, да ги охрани да порастат и да ги научи да летят заедно. После поръчах да вържат за орлите кошница и в нея да седне едно хубаво дете, което да казва: „Ето майсторите пристигнаха, давайте тухли, камъни и вар!“ Слугите направиха всичко, което бях им поръчал, след което отидох при царя и му рекох да ме изпрати да отида при фараона. И царят ме пусна за Египет заедно с дружина войници. Като пристигнах в града на фараона, проводих да съобщят на последния: „Дойдоха людете, за които бе писал на цар Синагрип, да отговорят на въпросите и на загадките ти.“ Цар фараон се разпореди да ми дадат стан за обитаване и после, като ме извика при себе си, попита ме: „Как те зоват?“ Аз не му казах истинското си име, а отговорих: „Името ми е Абикам; аз съм един от конярите на цар Синагрип.“ Като чу това фараонът, разсърди се и ми каза: „Нима аз съм по-долен от твоя цар? Няма ли да изпрати при мене някого от своите големци?“ Аз отговорих: „Големците изпрати при големци, а мене едва изпрати при тебе.“ Царят ме пусна да отида в обиталището и ми рече: „Върви си сега и ела утре, за да отговориш на въпросите ми. Ако не отговориш, ще предам тялото ти на птиците небесни и на зверовете земни.“

На сутринта царят поръча да ме изведат пред него. Той, облечен в червена дреха, седна на златен стол, а наоколо бяха велможите му, облечени в различни одежди. Като отидох, запита ме: „Абикаме, кажи ми кому приличам аз и кому приличат моите боляри?“ Аз му отговорих: „Ти, царю, си подобен на слънцето, а болярите ти приличат на слънчевите лъчи.“ Царят помълча малко, па рече: „Умен ще да е твоят господар, като е изпратил такъв мъдър човек при мене. Но да оставим това. Аз поисках от твоя господар да ми прати човек, който да съгради град между небето и земята. Ти готов ли си за това?“ Тогава аз, Акир, изпратих да ми донесат орлите с кошницата и детето и в присъствието на царя и на всички, които бяха там, пуснах орлите да полетят нагоре с кошницата и с детето. И когато детето

се издигна, почна да вика: „Давайте по-скоро вар и камъни, защото майсторите стоят празни!“ При тези думи аз се обърнах към царя и рекох: „Царю, заповядай да носят вар и камъни, за да не чакат майсторите.“ На това царят отвърна: „Та кой ли ще може да се изкачи така високо?“ Аз пък му рекох: „Пратих майсторите, а ти донеси вар и камъни. Ако не можеш, не е наша вината.“ После се обърнах към велможите и им извиках: „Носете вар и камъни!“, а понеже стояха слисани, аз взех една пръчка и почнах да ги бия и всички се разбягаха. Фараонът, като видя това, разгневи се и ми рече: „Що биеш така бясно людете ми? Кой може да занесе горе камъни и вар?“ Аз пък му рекох: „Аз ли върша това, или ти, именно работата, що захвана ти? Цар Синагрип, ако пожелае, съградил би два града за един ден.“ Фараонът тогава ми каза: „Върви си сега и утре рано ела!“

Като отидох при фараона, той ме попита: „Ти да не си Акир?... Я ми отговори какво значи това – във вашата земя реват магаретата, а нашите кобили се жребят тук.“ Това като чух, излязох навън и поръчах на своите слуги да ми уловят жив пор и да ми го донесат. Те отидоха и донесоха. После им рекох: „Бийте го сега, та цялата египетска земя да го чуе!“ И почнаха моите слуги да го бият. Другите, като чуха това, завтекоха се при царя и му рекоха: „Акир се подиграва с нашите богове.“ Царят ме повика и ми рече: „Що вършиш, Акире!“ Аз му отговорих: „Царю, този пор ми направи голяма пакост. Цар Синагрип ми бе дал един петел, що носех на ръката си; той ми пееше, когато исках, и така ме събуждаше навреме, за да отида при царя. Тази нощ порът отиде в асирийската земя, удуши петела и пак се върна тук.“ Фараонът ми каза: „Виждам, Акире, че си остарял и умът ти е отслабнал. От Египет до Асирия има хиляда поприща място; как тогава този пор ще може за една нощ да отиде там, да преяде главата на твоя петел и пак да се върне тук?“ Възразих му: „Ами как може да се чуе как реват магаретата в Асирия, а тук кобилите да се жребят, когато от Египет до Асирия има хиляда поприща?“

Това като чу фараонът, почуди се и ме попита: „Обясни ми тогава, какво е това: един дъб, на него стоят дванадесет стълба, на стълбовете тридесет колела, а на колелата две мишки – едната черна, другата бяла?“ И рекох му: „Това, царю, и овчарите знаят в нашата земя. Гдето казваш за дъба, то е годината; дванадесетте стълба са дванадесетте месеца; тридесетте колелета са тридесетте дни на месеца; а двете мишки, бялата и черната, това са дните и нощите.“

Фараонът пак ми рече: „Хайде изсучи сега въже от пясък!“ Отговорих му: „Заповядай на слугите си да извадят от твоите палати една връв от пясък и аз ще направя подобна.“ Царят пак поде: „Не чувам добре какво казваш, но я направи това, що ти рекох, защото, ако не направиш, няма да ти дам да носиш данъка от моята земя на цар Синагрип.“ Тогава се поразмислих, па провъртях със свредел дупка в стената към изток, и ето че слънчев лъч проникна оттам в царския палат. После взех пясък, насипах в

дупката и казах на фараона: „Заповядай на слугите си да вземат и усучат пясъчното въже, а после ще ти направя и друго.“ Това като видя фараонът, засмя се и ми каза: „Благословен да си, Акире, за голямата ти мъдрост.“ После устрои пиршество, даде ми данъка от Египет за три години и ме изпрати при моя цар.

Цар Синагрип, като узна за моето пристигане, излезе да ме посрещне. После устрои голямо веселие, постави ме над всички боляри и ми рече: „Акире, какво добро искаш да ти направя?“ Отговорих му: „Благодаря ти, царю, каквото ще ми дадеш, дай го и на другаря ми, който ме избави някога от смърт. Дай ми моя син Анадан, защото виждам, че той е забравил моите наставления и премъдрост.“ И доведоха ми го. Царят ми рече тогава: „Ето твоя сестриник Анадан. Предавам го в ръцете ти – върши с него, каквото искаш.“ Улових тогава сина си Анадан за ръка и го доведох в къщи. Вързах го за шията с желязна верига, краката му в клада поставих, па заповядах да го бият и мъчат: да му ударят хиляда боздугана по гърба и хиляда по корема. За храна рекох да му дават само хляб и вода с мярка. После повиках своя служител Нагубил и му казах: „Пиши, каквото ще говоря на Анадана.“ [...]

„Синко мой, Анадане, аз те издигнах на почетен престол, а ти ме хвърли в калта.

Ти ми беше, синко, като онзи човек, що стрелял против небето, но стрелата му не стигнала дотам, а само попаднал в грях.

Ти ми беше като този човек, който, като видял своя приятел премръзнал от студ, взел котел с вряла вода и го полял.

Ти ми беше, синко, като котел, на който приковали златна дръжка, а дъното му си останало все черно.

Ти беше, синко, като онази свиня, която тръгнала с болярите на баня и като видяла кал, изваляла се в нея и рекла на болярите: идете вие, аз си направих тук баня.

Синко, учили вълка на книга да казва: аз, буки...., а той, що си знае: козле, яре…

Синко, аз те научих на добро, а ти зло ми замисли, но има Бог, който помага на правдата...“

И на този час Анадан се изду като мях и се пукна.

И така се сбъдна реченото: който върши добро, добро намира, а който другиму яма копае, сам пада в нея.

СТЕФАНИТ И ИХНИЛАТ

(откъси)

Първа глава

А Стефанит попитал: „Как ще смогнеш да навредиш на лъва, след като той е много по-силен от тебе и след като има много приятели и помощници?“

Ихнилат отговорил: „Не гледай моята слабост и смирение, защото победата не се постига чрез силата и телесната мощ. Мнозина от силните прочее бяха победени от слаби.

Разказват впрочем, че една врана си правела гнездото на дърво в гората и постоянно някаква змия и пакостяла и изяждала птиченцата ѝ. Тъй като змията правела така много пъти, враната отишла при един свой приятел и рекла: „Искам да се посъветвам с тебе. Тъй като знаеш как страдам от змията, струва ми се, че ще бъде полезно за мене да се приближа до нея докато спи и да ѝ извадя очите.“ А той отговорил: „Не си намислила добре. Измисли друга хитрост, с която да погубиш змията, а ти да останеш невредима, за да не пострадаш като жерава.

Разказват, че някакъв жерав, живеещ край блато, пълно с риби, с които се хранел, като остарял не можел да ходи на лов и обзет от глад, се отчаял и отишъл на една планина. И както скърбял, изкачвайки се, намерил таралеж, който го попитал: „Защо си загрижен и скръбен?“ Той помислил и казал: „Как да не скърбя? Преди живеех при едно блато и се хранех с рибите му, многобройни и тлъсти, а днес видях двама рибари, които пристигнаха на това място и си говореха, че ще изловят всички намиращи се там риби.“ Като чул това, таралежът се приближил до рибите и им казал какво е научил от жерава. Те отишли при жерава и рекли: „Сега искаме да се посъветваме с тебе, защото чухме, че някакви рибари са намислили да ни изловят.“ Жеравът отвърнал: „Не може да се предложи друго средство, освен да преминете от това място на друго блатисто място.“ А рибите казали: „Пренеси ни ти на такова място.“ Той пък рекъл: „Боя се да не би рибарите да дойдат преди вашето преместване. Обаче ще направя каквото ми е възможно.“ И под такъв предлог започнал да пренася по малко риби на една планинска стръмнина и там ги изяждал, докато другите риби смятали, че ги пренася

на поръчаното му място. Един ден таралежът склонил жерава да пренесе и него, както рибите. Жеравът го взел и го отнесъл на планината, където изяждал рибите, замисляйки да изяде и него. Когато таралежът видял лежащите там рибешки кости, той разбрал измамата и си помислил: „Ще умра насилствено и ако се противя на жерава, и ако му се покоря. Сега решавам да не се примирявам с безчестната смърт, а или достойно да живея, или достойно да умра, защото така подобава на благоразумния.“ И като захапал внезапно с уста шията на жерава, удушил го.

Затова ти съобщих това, о, врано, за да узнаеш, че тези, които вредят някому, се хващат в своите мрежи. Трябва да нагласиш гибелта на змията така: виж долу най-ценното женско украшение и го откради, и като го вземеш, сложи го в гнездото на змията. Заради него ще я последват някои хора и като намерят змията, ще я убият.“ Така и станало. Враната направила това и се избавила от змията.

Ихнилат казал на Стефанит: „Разказах ти това, за да разбереш, че мъдростта стои по-горе от силата.“

Девета глава

Царят се обърнал към философа: „Разбрах притчата за онези, които се ненавиждат взаимно. Покажи ми прочее как царят трябва да си възвърне близките нему, които някога е изгонил и измъчил несправедливо със забрава.“

Философът помислил: „Разказват, че някъде имало звяр, роден от вълк. Той бил целомъдрен и благочестив и сред инородците, и сред лисиците. Той не участвал в техните дела; нито проливал невинна кръв, нито ядял месо. Поради това другите зверове се разярили и му казали: „Разбери, брате, не ни е приятно пребиваването ти тук, нито животът, който си предпочел. Нямаш полза от добродетелта, понеже не е възможно да бъдеш с нас и да не вършиш нашите дела.“ Звярът пък рекъл: „Общуването и съжителството с вас не ме правят грешник, тъй като греховете се явяват не поради мястото и съвместния живот по неволя, но от сърцата и делата. Ако и да живея тялом с вас по неволя, но духом съм далече.“

И така този звяр живеел добродетелно. Един лъв, цар на зверовете, като научил за него, извикал го при себе си и му казал: „Голяма е моята сила и обширни са моите земи; търся верни слуги. Чух за тебе и за твоите добродетели и искам да те прославя и да ти дам голяма власт.“ А звярът отвърнал: „Царете трябва да избират и да дават власт на онези, които желаят това, защото занимаващият се с някаква работа по принуда не я върши усърдно. Аз, впрочем, не се стремя да властвам, тъй като нямам опит в това. Ти, царю, управляваш много зверове. Те са усърдни във всяка работа – и на тебе да угодят, и за себе си да извлекат полза.“ Лъвът възразил: „Остави тези думи! Сега няма да те оставя без работа!“ Звярът отвърнал:

„Само двамина могат да служат на царете: лукавият човек и малоумният, който с малоумието си избягва завистта на мнозина. Този, който се опитва да служи целомъдрено и благочестиво, трудно ще избегне враждата и завистта, защото такъв много лесно може да загине заради тях. “ А царят рекъл: „Не се бой от моите служители, защото ще те издигна над тях чрез почести.“ Звярът казал: „О, царю, голямо благодеяние ще направиш, ако ме оставиш да живея в тази пустиня без грижи. Достатъчно ми е да вкусвам вода и трева. Чувам прочее, че служителите на царете за един час и за един миг страдат душевно и берат толкова страх, колкото други не изтърпяват през целия си живот. Този, който живее скромно, е много по-добре от прославените, които са обхванати от безброй много тревоги.“ А лъвът рекъл: „Разбрах това, което каза, но не се бой, защото ти приляга да ни служиш.“ Звярът отвърнал: „Понеже молбата ми не може да бъде изпълнена, моля прочее, ако някой от подчинените ти ме оклевети, да не се съгласяваш веднага с неговите думи, но да потърпиш, да провериш и след проверката да произнесеш присъда.“ Лъвът обещал това на звяра, подарил му от своите палати, направил го съветник, тачел го и го почитал.

Не след дълго другите служители на лъва се обидили и изпълнени със завист, решили да настроят лъва против звяра. Един ден лъвът му предал едно свое вкусно ястие на съхранение до следващия ден. Другите го откраднали, тайно го занесли в дома на звяра и го скрили там. Когато лъвът потърсил ястието и не го намерил, разярил се много. Тогава звярът не се случил там, а били само онези, които извършили измамата. Щом като видели лъва разярен, те заговорили помежду си: „Длъжни сме да известим царя кое му е полезно и кое – не, макар някои да негодуват заради това. Разбрахме впрочем, че звярът е отнесъл храната в своя дом.“ Един от тях казал: „Изглежда, че това е негово дело, но проверете внимателно.“ Друг рекъл: „Ако се окаже, че е направил това, значи истина е всичко, което чухме за него. “ А трети казал: „Никой, бидейки измамник и лукав, не може да остане скрит.“ Друг добавил: „Чух за този звяр, че е извършил голямо прегрешение, но не вярвах, докато не чух сега вашите думи.“ Друг промълвил: „Не остана скрит за мене, откакто го видях за първи път; многократно прочее казвах на познатите си, че всичко у него е лицемерие. “ Друг пък се намесил: „Ако се окаже вярно, това деяние не е само кражба, но измяна и дързост.“ А друг рекъл: „Ако царят претърси дома му, ще открие истината.“ Друг възкликнал: „По-скоро да стане претърсване!“ А още някой прибавил: „Знам, че звярът със своето лукавство ще умилостиви царя с хитри отговори.“ Придворните беседвали така помежду си, докато докарали лъва в ярост.

Той извикал при себе си звяра и го попитал къде е ястието. Звярът отговорил: „Предадох го на еди-кой си, за да го съхранява и пази.“ Посоченият бил попитан, но той отрекъл, защото бил един от клеветниците. Неколцина били изпратени от царя в дома на звяра. Те намерили там яс-

тието, взели го и го занесли на царя. Там бил и вълкът, когото считали за справедлив и добър. Той пристъпил и рекъл: „О, царю, не ти подобава да простиш на този злосторник, защото ако той бъде пощаден, никой вече не ще дръзне да ти открие някаква измама.“ Тогава царят заповядал да го изгонят и да го пазят строго.

Един от близките на лъва рекъл: „Чудя се как неговите лукавщини останаха скрити досега за лъвската премъдрост!“ А друг казал: „По-чудно е, че лъвът иска да разследва след разкриването на прегрешението.“ Наистина, лъвът изпратил при звяра някои придворни да го попитат какво е станало в действителност. След като се върнали, те изрекли дръзки и лъжливи слова, с които разярили лъва. В гнева си той веднага заповядал звярът да бъде убит.

Когато майката на лъва узнала това, тя отгатнала измамата и поръчала да се почака с убиването на звяра. После отишла при лъва и го попитала: „По каква причина убивате звяра?“ Той и разказал за случилото се. Тя рекла: „Прибързал си, чедо, в дело, което мъдрият не бива да извършва бързо, за да не се разкайва по-късно. Царете трябва да са търпеливи повече от всеки друг. Наистина, жената се нуждае от своя мъж, детето – от родителите, ученикът – от учителя, войните – от пълководеца, аскетът – от вярата, останалите хора – от царете, царете – от закона, законите – от мъдростта, мъдростта – от търпението. Основа на царския разум е да се познават подчинените, всекиму да се отдава заслуженото и да се разбира, че те непрекъснато си завиждат и се клеветят. Ти прочее многократно си проверявал звяра и си разбрал, че ти е верен, а сега заради някаква си храна и поради клеветата на лукави хора го предаваш на смърт. Подобава ти впрочем да разследваш за него. Наистина, чудя се как е откраднал твоето ястие, като толкова време не вкусва месо! Откъде знаеш дали онези клеветници не са скрили тайно ястието в дома му поради завист?“

Както майката на лъва говорела това, влязъл един от тези лукави клеветници и признал пред царя коварните им замисли. Когато майката на лъва чула признанието, тя му рекла: „Понеже научи истината, изгони тези злосторни клеветници и отново се сближи със звяра, та да се възстанови предишното приятелство.“

Царят извикал звяра и му обещал, че ще бъде още по-почитан. Звярът рекъл: „Голяма похвала за властелина е ако има търпение към своите служители, които дръзват да говорят истината. Благоразумно ти казвам, че не бива да ме имаш за слуга, защото царете трябва да се пазят от несправедливо обидените. Боя се да не би това лукаво сборище пак да скрои веднага измама спрямо мене.“ А лъвът отвърнал: „Разбрах, че по природа си добър и си лишен от всякакво непокорство. Добрият човек трябва да прави само благодеяния, да забрави нещата, които го озлобяват, а освен това – да служи усърдно.“

И звярът отново получил предишната си власт и почести.“

5. Примерът на светците и техните чудеса

Теодор Педиасим

ЗА НИМБОВЕТЕ НА СВЕТЦИТЕ

Измежду сетивно възприемаемите образи, кръгът притежава много от свойствата на Бог, който е Причинител на всичко. Както кръгът изглежда, че няма нито начало, нито край, по същият начин и този е възхваляван като Безначален и Безкраен от светите богослови.

Образът на кръга е по произход от противоположности, от движещо се и неподвижно. И не само – очертаното от него, бидейки без обем (т.е. двуизмерно) според геометрите, е вдлъбнато и изпъкнало едновременно, което са противоположни естества. Освен това, напред и назад преминава, движейки се, така че всичките му качества изглеждат пречудни.

По същият начин и пречудното и преблажено естество на Бог и във всички имена се огласява, и в никое от тях. Защото Бог е светлина и не е светлина, защото е повече от светлина, живот и не-живот, защото превъзхожда живота, премъдрост и не-премъдрост, доколкото превъзхожда премъдростта. Накратко, *той е, и не е*; първото защото е причина на всичко, второто защото неизразимо е отсъстващ от всичко.

Ще добавя и това към казаното: както кръгът, когато се движи, същевременно се вижда, като да стои на едно място, както недвижимите и трайни неща. Също така предсъществуващото естество и сила, което е отвъд всички неща, безвременно и пречисто прониква и се настанява във всичко и всичко обхваща невидимо, превземайки всички същества несмесно (без да се смесва с тях). И в себе си е основано, в неподвижно и постоянно и съвършено състояние, винаги по същия начин.

По този начин очертанието на кръга образно изобразява неизобразимото в сетивен образ, подобно на други, според божествените богослови, *неподобни подобия*.

Този знак, прочее, нашето свещено образописно предание предписа и заповяда относно честните образи на онези, които свято живяха, да се изписва около свещенообразните им глави. За да показва тяхното богоподражателно, богоносно и боговидно житие, доколкото е възможно. Защото богове свещеноименни от над-именното Божество удостоени бяха те да се наричат.

МЪЧЕНИЕ НА СВ. ГЕОРГИ

В онези дни, след възнесението на нашия Господ Исус Христос, когато беззаконните царе идолослужители преследваха християнския род, имаше мъж от кападокийските земи на име Георги.

Неговият баща на име Геронтий беше идолослужител. Майка му Полихрония тайно от мъжа си беше християнка. И като роди св. Георги, го научи на благоверие. И когато беше млад, Геронтий, баща му, убеди царя да го направи комис. И като си дойде вкъщи, караше сина си Георги, казвайки: „Чедо мое любимо, да отидем и да се поклоним на великите богове Аполон и Араклий, да ти дадат живот.“ Като въздъхна, Георги рече: „О, отче, не говори да вярваме в нечестивите богове, та да не се предадеш на огън и мъка. Но аз ще ти покажа живия Бог, който създаде небето и земята и всичко, което е на нея.“ И неотклонно започна да учи баща си, изповядвайки Христа Бога. От скръб Геронтий се разпали в огън и болест и рече: „Горко ми, чедо, защото ми причини голяма скръб и болест на сърцето със своите думи.“ И като каза така, заспа в болестта си. И като се събуди, извика сина си Георги и рече: „Чедо, много страдах насън и разбрах, че християнският Бог е велик. И сега и аз вярвам в истинския Бог Исус Христос.“ Георги се помоли на Господ Исус Христос и направи молитва и кръсти баща си. И той предаде духа си и отиде във вечния живот, радвайки се. Така и майка му Полихрония предаде своя дух.

И Георги взе много злато и отиде при цар Дадиан, за да го помоли да му даде сан. И видя, че ругаят Христа, а почитат бесовете, и веднага раздаде златото, което носеше, на бедните и немощните. И като отиде при царския дворец, видя да измъчват много християни заради Христос. И попита стоящите там заради кого търпят толкова мъка. Те му отговориха, че това е защото не искат да принесат жертва на кумирските богове, а вярват в разпнатия Христос. Като чу това, Георги отиде и застана пред цар Дадиан и му рече: „Аз, царю, съм християнин! Нямам друг Бог, освен разпнатия Христос. И вашите богове ги нямам за нищо – те не са богове, а глухи кумири, които ще ви предадат на вечна тъмнина.“ Като чу това цар Дадиан от св. Георги, се изпълни с гняв и ярост и му каза: „О злонраве, откъде си и къде е баща ти?“ И му каза Георги: „Баща ми и майка ми живеят във вишния Йерусалим, при небесния цар, Бог Исус Христос.“ И заповяда нечестивият

цар да го бият, докато се видяха вътрешностите му. И пак заповяда да го разпънат и да го бият със сухи жили и да полеят сол и вода върху раните му и да ги трият с конски косми. Христовият мъченик претърпя това.

И пак заповяда беззаконният цар Дадиан да го мъчат. Направиха медни обувки и ги нагорещиха много и по заповед на царя го обуха. И заповяда да го заведат в тъмницата, докато нечестивият цар измисли как още да го измъчва. И заповяда царят да направят шест куки и с тях да разкъсат плътта му. И тази мъка претърпя блаженият. И пак заповяда да го бият по главата. И го биха, докато мозъкът му потѐче от главата му през ноздрите и цялото му тяло се обля в кръв. И тази мъка претърпя блаженият. И пак заповяда беззаконният цар Дадиан да поставят голям камък върху тялото му, докато нечестивият измисли с какви мъки да го мъчи. Но мъченикът беше много крепък.

И му се яви Господ от небесата и му каза: „Крепи се, Георги, аз съм с тебе. Кълна се в моите сили, че най-вещ от пророците ми е Йоан Кръстител, а от мъчениците тебе имам за най-голям от всички! Ще претърпиш мъки от седем царе за седем години, три пъти ще вкусиш смъртта и три пъти ще те възкреся. На четвъртия път сам ще дойда върху облаци и ще те взема. Крепи се и имай сили.“ И като го целуна, отиде на небето със светите ангели. Георги прекара тази нощ без сън по заповед на Господа.

И като седна цар Дадиан, написа така и изпрати по всички страни: „Ако някъде има силен магьосник, който може да разруши християнската магия, скоро да дойде при мене и аз ще му дам злато и сребро, колкото иска.“ Като чу това Атанасий магьосникът, дойде при царя и му рече: „Да си здрав во веки! Къде е този човек, царю, който смее да направи нещо пред мене? Ако не разваля неговата магия, нека бъда предаден на смърт.“ Царят попита, казвайки: „Какво ще направиш, за да развалиш християнската магия?“ Отговори магьосникът Атанасий и рече: „Доведете ми вол!“ и му доведоха вол. Застана Атанасий магьосникът и пошепна в ухото на вола. И се раздели волът на две части. Като видя това беззаконният цар, се засмя и рече: „Наистина ти можеш да развалиш християнската магия!“ Като чу това, магьосникът каза: „Почакай малко, царю, да видиш и по-чудно от това!“ И заповяда да донесат ярем. И като застана Атанасий, впрегна вола и тръгна волът да оре, впрегнат на две.

Тогава беззаконният цар заповяда да доведат Георги. И каза царят на светеца: „Заради тебе съм довел този мъж и сега сте двама пред мене.“ И каза на магьосника: „Или разруши магиите му, или си помислете как ще се погубите един друг.“ Като чу това от беззаконния цар, блаженият Георги погледна Атанасий и му рече: „Добре дошъл при мене, чедо, побързай да направиш скоро това, което си намислил. Защото виждам, че дар Божи те е постигнал.“ И веднага Атанасий магьосникът взе чаша и като я наля, примеси магии и нарече имената на седем беса и даде на св. Георги да я изпие и бързо да умре. Блаженият Георги, като взе чашата, и рече: „Боже,

в твоето име, спаси ме!“ И я изпи и не му стана нищо. Като видя това, Атанасий рече на Христовия мъченик: „Светлина праведна на твоя Христос! Мъчениче Христов, помилуй ме и ми дай знамение Христово, защото и аз вярвам в него!“ Беззаконният цар, като чу Атанасий магьосника да говори така, се разгневи и заповяда да го изведат извън града и да го посекат. А той прие смърт от меча през месец ноември, на 25-ия ден, в деветия час, и отиде във вечния живот, молейки се за християните. А беззаконният цар Дадиан заповяда да заведат Георги в тъмницата, докато измисли как да го мъчи.

Като стана утро, беззаконният цар заповяда да доведат Георги. И заповяда да направят голямо колело и да набучат в него гвоздеи и двуостри ножове. И като дойде мъченикът Христов и видя много голямото колело, се уплаши и рече с цялото си сърце, че няма да може да избегне това зло. И каза към своя застъпник: „Боже, който побеждаваш своите врагове, похвала за мъчениците и венец, и радост! Господи, който първо си направил небето и земята, Господи, който почиваш над водите! Господи, който си поставил мярката на планините и ходейки по водата, не намокри нозете си; който с пет хляба и две риби насити пет хиляди мъже, без жените и децата; който заповядваш на вятъра и морето и всичко те слуша с трепет! Сега, владико, заповядай да слезе твоята милост към мене, избави ме от тази беда, която днес ме сполита. Защото ти си прославен вовеки, амин!“ И като свърши молитвата, го заведоха на колелото и го привързаха. И го пуснаха от хълмовете и с голямо разсичане се раздроби тялото му. Като видя това, беззаконният цар Дадиан рече със силен глас на стоящите пред него: „Разбирате ли, хора всички, че няма други богове по целия свят, освен Аполон и Араклий?! Къде е богът на Георги, разпнатият Христос? Защо не дойде да го избави от нашите ръце?“ И заповяда да съберат костите му и да ги хвърлят в сух дол в третия час на деня. И си отидоха оттам. В този час се появиха облаци и мълнии и Господ слезе върху облаци и събра костите Георгиеви и духна на лицето му жив дух и Георги оживя и стана. И тогава Господ си отиде на небето.

[…]

Когато дойде утрото, царят заповяда да доведат светеца в съдилището и му каза: „Питам те, Георги, ако направиш така, както ти кажа, то и аз ще повярвам в твоя Бог.“ Рече му великият мъченик Христов Георги: „В името Христово, каквото искаш, ще направя!“ Царят рече: „Има, Георги, в моя дворец 14 стола от различно дърво. И ако чрез твоите молитви столовете цъфнат и клоните им дадат плод, то и аз ще повярвам в твоя Бог.“ Светият мъченик Христов Георги се помоли и веднага се раззелениха столовете и дадоха плод, всяко дърво свой плод. Като видя беззаконният цар дивното чудо, рече на онези, които бяха с него: „Велик е Георгиевият Бог, та Георги Галилейски показа силата си в сухо дърво. Не зная как да го мъча.“

И заповяда да го изведат от тъмницата и да донесат трион и да го срежат на две. И така Георги предаде духа си на смърт. И пак заповяда беззаконният цар да направят голям котел и да сварят в него олово и смола и да хвърлят вътре тялото му. И тогава слугите на дявола заповядаха да погребат тялото му заедно с котела, та да не би като дойдат християните, да вземат тялото му. И го погребаха с котела и слугите си отидоха. И имаше силен трус и Господ дойде на облаци със светите ангели и рече на ангела Салатиил: „На тебе казвам, разсипи котела по земята и събери костите, паднали от котела.“ И направи ангелът, както му заповяда Господ. И в този час просия силна светлина, та не можеше да се гледа светлината, и всички паднаха по лице на земята. И извика Господ Георги и му каза: „Тази ръка е сътворила първосъздадения Адам и е възкресила Лазар от мъртвите. На тебе казвам, Георги, излез от своя гроб!“ И той в този час стана. И му каза Господ: „Крепи се и бъди силен, още три години ще бъдеш мъчен, три пъти ще умреш и накрая аз ще дойда и ще те упокоя с Авраам, Исаак и Яков.“

[…]

И после го извика мъчителят Стракилин и му каза: „Георги, столовете покълнаха и не знам кой го направи – твоите или нашите богове. Но иди в моя палат – има прастар ковчег и никой не знае имало ли е нещо в него, или не е имало. Ако възкресиш онези, които са в ковчега, то и аз ще повярвам в твоя Бог.“ Тогава рече Георги на царя: „Светото Евангелие казва, че ако имате вяра колкото синапено зърно и кажете на планината „Стани и иди на друго място!“, то тя ще ви послуша.“ И рече на царя: „Идете и отворете ковчега и ако откриете кости, донесете ми ги. Ако не намерите кости, то остържете прах и ми го донесете.“ Като отидоха, не намериха кости, но прах остъргаха и му донесоха. Стана мъченикът Христов, подви колене и се помоли и като свърши молитвата, рече: „Амин!“ И стана голям трус и светлината помръкна, имаше гръм и мълния и възсия голяма светлина над пръстта. И в този час възкръснаха петима мъже, три деца и една жена. И видя това царят и извика един от тях и го попита: „Как ти е името?“ Той рече: „Улекиос. Аз бях езичник.“ И царят му рече: „Колко години има, откакто си умрял?“ Той му каза: „400 и повече.“ И му каза царят: „Беше ли слязъл Христос по това време или не?“ „Тогава го нямаше и името Христово.“ И царят му каза: „На кой бог си се молил?“ Той отговори: „Покланях се на великия бог Аполон, заради когото стигнах до големи мъки и нямам покой. Защото Михаил вика и казва: „Покажете ми делата си и приемете наказанието!“ Чуй, царю, да ти разкажа, което стана с мене на оня свят. Всеки, родил се от майка и повярвал в името Господне, дори и да има грях, ще има покой в неделния ден, а ние и в неделя нямаме покой, защото се отрекохме от Бога и вярвахме в глухи кумири и в Аполон, които християните ги нямат за нищо.“ И му каза царят: „Ти си оглупял, понеже си умрял преди 400 години.“

И пак каза царят на стоящия отпред народ: „Не ви ли казах, че Георги е изкусен и нечист дух постави пред нас. Не знам вече с какво безчестие да опозоря галилейския род. Но доведете ми бедна вдовица и затворете с нея Георги, та да бъде укорен от галилеяните.“ И го затвориха в дома на вдовицата. И рече мъченикът Христов на жената: „Излез, жено, дай ми хляб, защото съм гладен.“ И рече жената: „Да е жив Господ Бог твой, защото нямам хляб в моя дом.“ И ѝ каза мъченикът Христов: „В кой бог вярваш, та няма хляб в своя дом?“ Рече му жената: „Аз вярвам във великия Аполон.“ Рече ѝ мъченикът Христов: „Правилно е да няма хляб в твоя дом.“ И рече жената на себе си: „Виждам, че този човек има галилейски, страшен образ. Ще ида да изпрося хляб у съседите да яде този мъж и аз с моите деца, даже да умра на сутринта.“ Излезе жената да изпроси хляб.

Тогава мъченикът седна до един стълб и стълбът покълна и пусна клони, дълги 15 лакти, и пред мъченика се появи трапеза с всякакви блага. Дойде жената и видя дървото разлистено върху камъка и влезе вътре и видя дивното чудо и рече: „Наистина е велик Богът галилейски и се появи в образ на човек.“ И като дойде, падна в краката на мъченика. И рече ѝ Георги: „Стани, жено, аз не съм Богът галилейски, а неговият раб съм аз.“ А тя, като стана, му рече: „Господарю мой Георги, нека ти каже нещо твоята рабиня, не ми отказвай.“ Рече ѝ мъченикът Христов: „Говори, жено, каквото си намислила.“ А тя каза: „Господарю Георги, имам дете на три години, глухо, нямо, сляпо и хромо, и ме е срам да го покажа на съседите. Знам, че можеш да ми помогнеш, ако искаш. Ако с молитва вдигнеш моето чедо, ще повярвам в твоя Бог.“ Мъченикът Христов рече: „Донеси го пред мене.“ Тя го донесе и го постави пред него. Тогава мъченикът подви колене, помоли се на Бога и като свърши молитвата, рече „Амин!“ И духна на очите на детето и детето прогледна. Като видя това, жената рече: „Свети Георги, още се помоли, та детето да чува и нозете си да простре!“ Рече ѝ мъченикът Христов: „Това ти е достатъчно засега, жено, но погледай го още малко това дете, докато го повикам, тогава да дойде и да ми послужи малко.“

[…]

И като стана утро, започнаха слугите на царя да викат всички хора, като им казваха: „Идвайте да видите чудо – владиката галилейски идва да се поклони на нашите богове Аполон и Араклий!“ Като чу това, бедната жена, чийто син прогледна, в този час хвърли от главата си венеца и раздра ризата си и тичаше сред народа и викаше, казвайки: „О, Георги, по твоя заповед дървото покълна и плод даде и роденият сляп прогледна, ти ли сега отиваш да се поклониш на Аполон и Араклий?!“

Тогава мъченикът Христов Георги, усмихвайки се, рече: „Пристъпи близо и постави детето си, да ми послужи малко.“ И жената направи, както ѝ каза св. Георги, и постави пред него прогледналото дете. Тогава мъченикът Христов погледна към детето и му рече: „На тебе говоря, дете, влез в дома

на Сатаната и извикай на Аполон: „Бързо излез, вика те раб Божи Георги!“. И детето направи, както му беше заповядал Георги. Тогава имаше дяволски дух в Аполон. И той, като погледна към небето, рече: „Исусе Назарянине, в онези дни дървото на кръста ти ме изобличи. Откъде сега доведе при мене това дете?“ И излезе и застана пред Христовия мъченик и му каза:

„Когато владиката Господ утвърди небесата и земята основа и Рая насади в Едем на Изток и направи човека, като взе пръст от земята, тогава каза на нас, своите ангели: „Идете и се поклонете на делото на моите ръце!“ И дойдоха архангелите и цялото ангелско войнство и се поклониха на божието дело. А аз рекох: „Аз съм огнен пламък, никога не ще се поклоня на тяло от кал!“ Тогава Господ се разгневи и ме отхвърли от славата си. И оттогава седя в планината и ако мога да прелъстя някого, това ми е печалбата. Качвам се и до третото небе и слушам какво решава Господ за хората. И бързо отивам при тях и правя така, та да паднат в огън, или ги хвърлям във водата.“ Рече му св. Георги: „О странниче и немощне, който отклоняваш човешката душа от Божията слава!“ Тогава му каза нечистият дух: „В името на моите сили, защото властвам над морските дълбини и над тебе самия, и тебе мога да погубя.“

И му рече св. Георги: „Странниче, сам си се погубил. Та ако се каниш мене да погубиш, почакай ме малко да си отпаша пояса.“ И каза на детето: „Влез и вържи Аполон за гърлото и го изведи навън.“ И като изведе, Георги го хвана, удари с него в земята и го направи на прах. Щом видяха йереите своите богове паднали, хванаха мъченика Христов Георги и го вързаха, заведоха го при царя и му разказаха онова, което Георги направи на боговете. И рече беззаконният цар на светеца: „Пагубо моя, не ми ли обеща да се поклониш на моите богове?“ Мъченикът Христов рече: „О, страдалецо немощен, такава е пагубата на беззаконните. Какви богове са твоите, щом не могат сами да си помогнат?!“

[…]

Като извика св. Георги, беззаконният цар му рече: „Георги, с много магии християнски ти погуби царицата, каниш се и нас да погубиш със своето магьосничество.“ Тогава рече цар Магнентий: „Да му дадем смъртна присъда.“ И беззаконният цар Дадиан го осъди на смърт и каза, че той не иска да се поклони на боговете, а вярва в Христа, който беше разпнат от Пилат на кръста, и заповяда да го посекат.

Като чу присъдата, св. Георги бързаше към края си. Изведоха го от града и го доведоха до желязната врата. И рече на мъжете, които го водеха: „Братя мои, почакайте ме малко, защото бях мъчен немилостиво седем години, сега поне за малко ме оставете да се помоля на Бога за тези, които ме мъчиха.“ И като погледна към небето, рече: „Господи Исусе Христе, който пусна огън при Илия пророк и изгори двама царе и много войници заради тяхното неверие, сега, владико, пусни същия огън да изгори 72-та

мъчители, та да не се спаси нито един от тях!“ И в този час падна огън от небето и изгори мъчителите, на брой до пет хиляди.

И отиде мъченикът Христов на мястото и пак рече на тези, които го държаха: „Братя мои, почакайте ме малко да се помоля на Бога за бъдещите хора. Защото виждам множество хора, които искат да се поклонят на мощите ми, и да не би да не стигне тялото ми за тях.“ И като вдигна ръце, погледна към небето и рече: „Господи Боже мой, както развали златния идол при цар Навуходоносор и зловерния враг цар изгони и му даде участта на злите зверове, сега погледни своя раб Георги и ми дай това, което искам от тебе. Мнозина искат част от тялото ми, но няма да стигне за всички, затова, Господи, дай на името и тялото ми дар, та всеки човек, който е в някаква беда, ако нарече твоето име и името на твоя раб Георги, помогни му и им дай, Господи, да избегнат бедата, дай на онези, които почитат паметта ми и пазят мъчението ми, да не идва при тях дяволската съблазън и да не се ражда в техния дом нито сляпо, нито хромо. Дай, Господи, на онези, които имат част от тялото ми, да няма зли облаци, а блага роса от тебе за изцеление, и не изпращай зло и от дявола ги отърви и не им въздавай за греховете, защото са от плът. Ти знаеш, Господи, техните пътища. Съкруши, Господи, дявола под нозете им и им дай всичко за спасение!“ И като свърши молитвата, Господ му каза от облаците: „Идвай, мъчениче Георги, каквото искаш, всичко ще ти дам!“

Тогава мъченикът Христов Георги каза: „Пристъпете, братя, и изпълнете царската заповед, както ви е заповядано.“ Един слуга пристъпи и посече св. Георги. И свърши мъчението на св. Георги на 23 април. В този час имаше гръм и мълнии и светлината помръкна и всички бяха в страх и трепет. Като взеха християните тялото му, скриха го и го положиха с майка му Полихрония в почетно място, в Диоспол.

СВ. ГЕОРГИ И ЛАМЯТА

В онези времена имаше един град Геласия, в който царуваше цар Силиан. Тоя цар беше безумен идолослужител, нечестив и немилостив и като забрави Бога, вярваше в други богове, но Господ му отплати според делата му. Близо до тоя град имаше голямо езеро, в което се завъди зла ламя. Всеки ден излизаха войници срещу нея, но не сполучваха да я срещнат, лошата тая ламя. Един ден се събра целият град и като отидоха при царя, вайкаха се и говореха: „Господарю царю, селището на тоя град е хубаво и добро, но ние постоянно гинем от ламята, а и ти не можеш царува без нас.“ Царят им отговори: „Хвърляйте жребие и нека всеки от вас да жертва децата си на ламята; па като дойде ред и до мене, ще дам и аз едничката си дъщеря, но да не оставяме града.“ Тия думи се понравиха на целия народ и всеки почна да дава детето си на ламята, докато дойде ред и до царевата дъщеря.

Тогава царят облече дъщеря си в багреница и вис (коприна), украси я със злато, бисери и драгоценни камъни, па като я държеше с умиление и плачеше, целуваше я, като да беше мъртва, биеше се по лицето и просълзен говореше: „Едничко мое сладко чедо, обречена си да бъдеш ястие и храна на ламята! Горко ми, чедо мое, върви към обречената ти смърт! Да бих могъл поне отчасти да вкуся от радостта, която очаквах от тебе – за сватба да те приготвя и да поканя гости на веселие! Но няма да запаля светилниците, няма да възпея сватбеното пение. Горко ми, чедо мое! Върви, прочее, към смъртта. Няма вече да те видя, нито ти мене, защото се разделяш от мене и заминаваш при ламята.“ После царят се обърна към народа: „Вземете всичкото ми злато, но недейте дава дъщеря ми, моето едничко чедо!“ Никой обаче не можа да му отговори на тези думи. Тогава царят въздъхна и горко заплака, па заповяда на дъщеря си да тръгне към езерото при ламята. И целият град, от малко до голямо, се стекоха да видят девойката.

Милосърдният и човеколюбив Бог обаче рече да направи чудо чрез преславния Христов мъченик Георги. През онези години Георги служеше във войската и имаше чин комис. Един ден, като беше разпуснал войниците си и идеше в своята родна страна Кападокия, дойде до онуй място и се отби при езерото, за да напои своя кон. Там той видя девойката да плаче горко и да се озърта и я попита защо плаче. Девойката, като съгледа Георги, рече му: „Господине, гледам те хубав, млад и добър, па се чудя как си до-

шъл тука от зла смърт да умреш, когато всички избягаха от това езеро. Възседни своя кон и бягай скоро, за да не станеш и ти храна на лошата ламя!“ Всичкият народ наблюдаваше от града към езерото, за да види как ламята ще изяде девойката. Тогава св. Георги попита девойката: „Кои са онези люде, що гледат отдалече и се вайкат тъй много за тебе?“, а тя отговори на светеца: „Много има да се каже за тях, но сега няма време да ти го разкажа, защото ще загинеш. Но за да не умреш от зла смърт, бягай по-скоро, юноше, оттук!“ Св. Георги пак ѝ рече: „Кажи ми истината и знай, че с тебе тук ще умра, кълна се в името Христово, но днес от тебе няма да се отделя.“ Тогава девойката разказа на св. Георги: „Нашият град има голямо и добро население, но в тая вода се роди лоша ламя, която излизаше всеки ден да яде хората. Баща ми тогава заповяда на народа да хвърля жребие и да дава поред децата си на ламята. Днес дойде моя ред и мене ме пращат за храна на звяра. Бягай сега скоро, ето всичко ти казах!“ Светецът, като обмисли, рече на девойката: „Не се бой, девойко, а се радвай занапред!“, па после додаде: „От коя вяра е баща ти?“ Девойката отговори: „Той почита Аполон, Ираклий и Артемий.“ – „Ако повярваш в моя Бог, каза Георги, не бой се, а се радвай занапред.“ И чу се тогава неговият свят глас, който говореше така: „Боже, който почиваш на херувимите и оттам поглеждаш към бездната; ти, истински Боже, който познаваш сърцата на човеците и си явил страшни чудеса на ония, които те почитат, покажи и към мене милостта си и направи благо чудо с мене, като повалиш лошата ламя под нозете ми, та да разберат, че ти си с мене!“ И дойде глас от небето, говорещ: „Георги, твоята молитва бе чута и Бог ще изпълни волята ти.“

В тоя час девойката извика: „Горко ми, господарю, бягай скоро, ето че иде страшната ламя!“ Св. Георги тогава се завтече срещу ламята, прекръсти се и се помоли: „Боже, нека ламята се покори на твоя роб, та да повярва тоя неверен народ!“ И така като се помоли светецът, ламята падна под нозете му. Тогава Георги каза на девойката: „Отвържи пояса си и въжето от моя кон и ми ги донеси!“ Светецът върза ламята по повеление Божие за шията, па като предаде звяра на девойката, рече ѝ да поведе ламята за шията в града. Когато народът видя това, бе обзет от голям страх и искаше да бяга. Тогава светецът се обърна към народа с думите; „Стойте, не бойте се, за да видите Божията слава! Ако повярвате в истинския Бог, аз ще убия ламята.“ Царят и всичкият град извикаха: „Вярваме Бога, в Отца и Сина и Светия Дух и в Света Троица.“ Като чу това св. Георги, извади своя меч и посече ламята, а девойката предаде на царя. Тогава се събра множество народ, който целуваше нозете на светеца и славеше Бога. Св. Георги повика александрийския епископ и той кръсти царя и целия му дом, както и четири хиляди души, и беше голяма радост в оня град. Тогава съградиха църква в името на св. Георги и из нея потече източник със света вода, който стои и до днес и върши знамения и чудеса поради молитвите на св. Георги.

ЧУДО НА СВ. ГЕОРГИ С ВОЛОВЕТЕ НА ТЕОКТИСТ

Чуйте, братя, чудото на светия и славен Георги, което сътвори Бог след смъртта му. Един мъж на име Теоктист имаше два вола. Отиде да оре с тези волове, а когато се свечери, легна и заспа, и той, и ратаите му. Като се стана, събуди ратаите си и им рече: „Къде са воловете ни?“ А те казаха: „Не знаем. Заспахме и не знаем, господарю.“ Стана Теоктист и до вечерта търси воловете, но не ги намери. Разказа на жена си, като ѝ рече: „Изгубихме нашите волове.“ Като стана на сутринта, отиде пак да търси воловете и ги търси цяла седмица и не ги намери. Върна се и рече на жена си: „Изгубихме воловете.“

Един ден, като седна на обед, му казаха приятелите: „Не ти приляга да бъдеш господар, щом си изгубил воловете си.“ А един от тях рече: „Призова ли на помощ някого от светците? Чувал съм за свети Георги – който го призове, му помага.“ И той като стана, рече: „Свети Георги, ако ми помогнеш да намеря воловете си, ще ти заколя по-големия вол.“ И като отиде, ги намери в нивата си. И си рече: „Ще заколя овен.“ И му се яви св. Георги и му рече: „На овен ли си ме призовал? Щом не ми закла единия вол, сега заколи и двата вола!“ А Теоктист си рече: „Зъл дух ми се явява и ми заповядва да заколя двата вола. Ама аз знам, че светецът месо не яде. Ще заколя козел.“ И пак му се яви св. Георги и му каза: „Зъл дух ли ме нарече?! Ако не ми заколиш двата вола, ще запаля дома ти и тебе ще изгоря.“ И рече Теоктист на жена си: „По-добре беше да не го бях призовал. Казва ми да заколя двата вола – та кой ще изяде толкова месо?!“ Яви му се пак св. Георги и му каза: „Аз ще дойда и мъже ще доведа, които ще изядат това месо.“

Щом наближи празника на светеца, изпрати Теоктист за воловете и закла двата вола. Като щяха да обядват, пристигнаха двама конници, които казаха: „Ще дойде св. Георги и две хиляди воини с него.“ И ето, пристигна св. Георги и седнаха да ядат. И рече св. Георги: „Не чупете костите, като ядете, че лошо ще пострадате.“ Теоктист рече на жена си: „Всичко, което Георги направи, не е добро. По-рано ми каза да заколя и двата вола, а сега пък вика: който счупи кост, зле ще пострада.“ Като свърши обедът, св. Георги каза: „Изпейте кондака на св. Георги!“ И започнаха да пеят:

„Възделан Богом показа се…“ И после пак рече: „Да възпеем светеца!“ И като взе чашата, каза: „Господи Исусе Христе, заради когото пролях кръвта си, ти днес умножи воловете на Теоктист три пъти!“ И като се помоли, земята зашумя и от всяка кост станаха по десет вола. А св. Георги си отиде невидим. И те си казаха: „Защо не целунахме светите му нозе?“

Така, братя, Бог умножава имането на онези, които тачат паметта на светците му. Слава на нашия Бог, сега и винаги и во веки веков, амин.

ЧУДО НА СВ. ГЕОРГИ С ЮНОШАТА ОТ МИТИЛИН

Това, което стана на Митилин, удивлява всеки слух и помисъл. На този остров има църква на св. Георги, славна и преголяма. Имаше обичай всяка година много хора да се събират и да празнуват в деня на неговата памет. Веднъж критските агаряни научиха за това, обкръжиха църквата вечерта, по време на всенощното пеене, и онези, които намериха вътре, завързаха и отведоха в Крит, а които бяха навън, избягаха и се спасиха. Сред отведените в Крит беше и един юноша, когото подариха на емира, сиреч на главния от агаряните, които го бяха пленили.

Измина година и пак настъпи празникът на светеца. Юношата беше слуга на емира. Но нито вярата на родителите му беше намаляла, нито те се бяха разсърдили заради гибелта на своя син. Възложиха надежда на Бога и благодарейки на светеца, отпразнуваха празника му и излязоха от църквата. А когато започнаха да настаняват поканените на обед, майката на младежа изостана малко. Тя се върна в църквата и се хвърли на земята, като плачеше и се молеше на светеца да избави нейния син от плен, понеже знаеше за всесилната и божествена благодат. И онзи, който бърза да се застъпи, не презря сълзите на жената, а бързо отиде в Крит.

Когато молитвата ѝ в храма беше свършила и трапезата беше сложена, и мъжът ѝ беше призовал за застъпничеството и помощта на светеца, а виночерпците стояха готови, тогава по Божия заповед стана чудо, странно и преславно и за непосветените в Божиите преславни дела съвсем невероятно. Но ако някой знае за Авакум, как в един миг бил грабнат от ангел и от Йерусалим се озовал във Вавилон, не би помислил, че това не е вярно. Защото в този миг юношата наля вино в една стъкленица и се готвеше да я подаде на емира в Крит и – о, чудо! – озова се в Митилин, подаващ стъкленицата с вино на майка си. Всички, които седяха на трапезата, го видяха и се ужасиха и го запитаха: „Къде беше и откъде дойде? И как се намери сред нас?“ А той отговори: „Налях тази стъкленица с вино, за да я подам на емира, и бях грабнат от преславен мъж, който ме качи на коня си. И аз държах с едната ръка стъкленицата, а с другата се държах за пояса му, и се намерих тук сред вас, както сами виждате.“ Като чуха това, всички се уплашиха и се удивиха на преславното видение. И като станаха от трапезата, цяла нощ въздаваха песни и благодарности към Бога.

ЧУДО НА СВ. ГЕОРГИ С ПЪРЖЕНИТЕ ЯЙЦА

В едно село в Пафлагония има преславна църква на името на св. Георги. Селяните го наричат Фатрино. Отначало църквата беше малка и почти рухнала, и нямаше никакъв изглед да бъде поправена, нито поне закърпена. Ето какво се случило там. Там се събирали деца да играят и едно от тях другите постоянно го побеждавали и му се подигравали. На детето му омръзнали многото оскърбления и като обърнало лице към църквата на св. Георги, рекло: „Свети Георги, помогни ми и аз да победя и ще ти донеса в църквата хубави пържени яйца!“ И децата веднага започнали пак да играят и това дете победило, и то не веднъж или дваж, а много пъти. Тогава детето отишло при майка си, да я помоли да даде на светеца дара, който беше обещало. А жената обичала детето си и още повече обичала мъченика. Бързо направи обещаното ядене и го даде на детето. Детето го взе и го занесе в църквата, положи го пред олтара и като се поклони, излезе.

В това време четирима търговци, минавайки оттам, влязоха в църквата да се поклонят на светеца. И намериха пържените яйца, изпускащи благоуханна пара. Рекоха си: „Те на светеца не му трябват, да ги изядем, а на на тяхно място да сложим тамян.“ Но като ги изядоха, не успяха да намерят вратата на изхода и не можеха да излязат. Поставиха по една сребърна монета, но не излязоха. Тогава поставиха една жълтица и се помолиха на светеца да ги пусне да излязат, но пак не можаха, обзети от слепота. Тогава и четиримата поставиха по една жълтица и като се помолиха горещо, излязоха невъзпрени. А след като излязоха, се обърнаха към църквата и рекоха: „Свети Георги, скъпо продаваш пържените яйца. Отсега нататък няма да купуваме от тебе, но и за това прости ни.“ В тази църква бяха сътворени много чудеса, а даже и до днес се случват, и не само тук, но и в другите църкви.

ЧУДО НА СВ. ТЕОДОР ТИРОН С МАЙКА МУ И ЗМЕЯ

В онези дни, когато царстваше цар Константин, се появи войн, благороден и красив и мъжествен, смел и гостолюбив и винаги верен на царя, на име Теодор. В града, където живееше, нямаше вода, а само един извор с малко вода, но и него държеше един змей. По заповед на царя даваха данък на този змей – 8 юници, 40 овена, 12 козела и 25 агнета, и тогава змеят пускаше водата, и пиеха хората на тази страна и техните животни.

Един ден царят сънува сън и много се уплаши. Изпрати св. Теодор бързо да събере своите воини и свика събрание и призова болярите на града и им каза: „Видях насън черен мъж, грозен, страшен и разпасан. Той държеше оръжие в ръце, а други зад него бяха препасани с мечове. И старейшината им ме нападна и ме прободе, но не завзе царството ми. Виждал ли е някой този човек?“ Болярите и воините казаха: „Такъв човек не сме виждали, нито сме чували.“ Тогава царят каза: „Ако не се намери този човек, ще оставя царството и земята си и ще си отида от света.“ Св. Теодор, като видя царя скръбен и печален, рече на болярите и воините: „Послушайте ме, малки и големи братя и дружино. Нашият цар ни направи воини и ни предаде своето сребро и злато, и имот и власт, и градове и всеки ден ни кани в палата си и ни оказва велика чест и любов. И ние трябва да умрем за него, а той да живее.“ И като каза това св. Теодор, замълчаха всички боляри, не отговори нито един. Като видя светецът мълчанието им, стана и мълком си отиде в лагера. На сутринта стана, взе най-хубавия си кон, който му беше за война, сложи си въоръжението, облече се и възседна коня си и тръгна да търси онзи човек, когото царят бе видял насън. Обиколи всички народи и всички земи, които нямаха закон, нито вяра Божия, ни кръщение, и не намери когото търсеше. След много дни отиде в Сарацинската земя и наближи тъмна и черна гора и влезе в нея. И там намери изкопан извор и от него малка пътека, по която тръгна. И намери там 80 мъже и 40 жени и 100 деца. Извади меча си и ги нападна, а те не бяха готови за битка, нито имаха приготвено оръжие. И ги върза един за друг и ги поведе пред себе си. И ги заведе в Рим, където беше цар Константин. И като чу царят какво е направил св. Теодор, взе болярите и воините си и излезе да го посрещне. И видя царят сарацинина и веднага позна чужденеца, когото беше видял насън. И рече на болярите си: „В името на онзи, който ме направи цар, това е който ме прободе, но не завзе царството ми.“ И заповяда да го посекат, другите да затворят в тъмница, а жените и децата да продадат.

Като се зарадва царят, забрави да даде данъка на змея. Змеят се разгневи и спря водата. И загиваха без вода хората и техните животни. А майката на св. Теодор, като видя, че е жаден конят на сина ѝ – онзи, най-хубавият, който имаше за война, и като взе ведро, отиде на извора. Там, където беше изворът, имаше пропаст, голяма и страшна, и пещера, откъдето извираше водата. И като видя страшното място, тя се уплаши, но отхвърли страха си и се укрепи с мъжество. Като върза коня, влезе при извора и намери малко вода. Взе ведрото, почерпа и напои коня и пак влезе да налее. А тя беше с гъсти коси и красиво лице. Видя я змеят и реши да я отвлече. Когато тя слезе до водата за трети път, той застана пред нея, свистейки. Като чу свистението, майката на св. Теодор се обърна към извора и видя змея. А змеят ѝ отне зрението и слуха и я хвана. Заведе я във вътрешността на леговището си, сложи я на одъра си и затвори вратата.

Слугите на св. Теодор усетиха, че е грабната от змея, и тръгнаха да я търсят. Отидоха на извора и намериха коня вързан и ведрото плаващо във водата. Разбраха, че е похитена от змея, и като отвързаха коня, се върнаха у дома, плачейки и ридаейки. А Божият раб Теодор, като свърши заповяданото му от царя, си отиде у дома и не намери майка си. И попита слугите си: „Къде е майка ми?“ А те му казаха: „Твоята майка и наша господарка беше грабната от лютия змей и никой не разбра къде се е дянала.“ Като чу това, св. Теодор заплака горко и рече: „О, майко моя, о, майко моя! Никой ли не можа да ти помогне, когато ти се е случило това?! О, прискърбен час! О, как изтърпя да гледаш как жестокият змей разкъсва тялото ти? Как ли се е разделила твоята душа от тялото без ангел?“ И като рече това, светецът замълча. И взе коня и оръжието си и отиде на извора.

Разбра това царят, стана от престола си и като взе велможите си, отиде при св. Теодор. Намери го готов да влезе в пещерата. И му рече царят: „Чедо мое Теодоре, което не можеш да направиш, не го започвай.“ Св. Теодор му рече: „Ти видя, царю, че където си ме пратил, мъжки съм се справял с Божията помощ. Та сега ли няма да отида на помощ на моята майка? Защото тя много е страдала, за да ме роди, и от нея мляко суках и много се е трудила заради мене, та аз да ѝ бъда помощник в старостта.“ И царят му каза: „Където съм те пратил, по мъжки си се справял. Десницата ти е крепка, умът ти съвършен, сърцето безстрашно, оръжие избрано имаш и добър кон. И воини имаш със себе си и побеждаваш всички. Но днес където отиваш, вратата е тясна и не можеш прав да застанеш, нито меча си да завъртиш. Ще тръгнеш, но не знаеш какво ще намериш. Защото змеят е невидим, той ще отнеме зрението ти. И видът му е страшен – ще се разтреперят ръцете и нозете ти и няма да се крепиш, за да го победиш.“ Тогава Божият раб Теодор рече: „Не искам да слушам тези думи, а се наемам да помогна на майка си и с Божията воля ще отида. Ако видя, че ме побеждава, ще отстъпя, ако ли пък надделея, повече ще се възрадва душата ми.“ И рече му царят: „Остави тази работа, Теодоре. Добър съвет ти давам. Врагът, когато види, че ще бъде победен, проси мир; ако пък види, че ще победи, тогава

не иска мир.“ Рече Божият раб Теодор: „Не мога да слушам тези думи, а се наемам, пък да бъде Божията воля! Моля ти се, царю, ако змеят ме погуби, разпореди се добре с моя имот. Златото, среброто и животните раздай на бедните, сираците и вдовиците. Конете ми раздай на Божиите братя, а робите ми освободи. Оръжието ми да бъде за царството ти. В Първата събота на поста ми сътвори памет. И се помоли за мене, царю, защото няма да ме задържиш, а с твоята молитва и с Божията воля ще вървя.“

И като видя неговата непреклонност, царят прегъна колене на изток и се помоли, като каза: „Господи Боже Вседържителю, както избави блажения пророк Даниил от лъвските уста, така избави своя раб Теодор! Както избави блажените Яков и Йосиф, влизащи в Египет, помогни на своя раб Теодор и съхрани входа и изхода му от днес и до века!“ И като свърши молитвата, царят каза: „Чедо Теодоре, не давай да трепне кракът ти и нека не заспива пазещият те! (Пс. 120:3) Върви, чедо мое Теодоре, Господ Бог да е с тебе!“ И преклони глава св. Теодор и прие молитвата от царя и рече: „Нека имам помощта на Господа, сътворил небето и земята!“ И като стана, отиде. Царят стоя три дни и три нощи, чакайки воина. След три дена се върна в своя дворец, плачейки за воина Христов Теодор. И извика архиереи, йереи и книжници и рече им: „Отци и братя, помолете се на Господа Бога да избави преподобния воин Теодор от жестокия змей. Защото недостатъчно помислих, като го пуснах.“

А рабът Божи Теодор дойде до вратата на пещерата и се помоли и влезе във вътрешността на змеевия дом. И намери майка си като девица, седяща на одъра, облечена и украсена в злато и сребро. Край нея стояха 12 големи змея, една аспида лежеше отпред, един стар змей седеше на златен престол, а други малки гадини наоколо я пазеха. Като ги видя св. Теодор, се уплаши. И пак погледна майка си и отиде при нея и я целуна. И веднага се вдигнаха 12-те големи змея и застанаха пред него, а майката на св. Теодор се разплака: „Чедо мое Теодоре, защо дойде да погинеш от змея?!“ А той каза: „Господ е с мене!“ Змейовете се нахвърляха и свистяха, езиците си остреха и на кръвта му се канеха, мръсната аспида му връхлиташе, старият змей се надуваше така, че не можеше да се гледа към него, а малките гадини разтваряха уста срещу св. Теодор и искаха жив да го погълнат. Тогава Божият раб Теодор, като видя тяхната ярост, се уплаши и се помоли, казвайки: „Господи Боже не отстъпвай от мене! Сине на невидимия отец, помощниче на всички, спиращ морето със своята заповед, чуй молитвата ми, отвори очите на сърцето ми, укрепи мишците ми, дай сила на ръцете ми, укрепи десницата ми, дай светлина на очите ми, възвиси сърцето ми, та да не се уплаша, а да победя злия змей и да се прослави святото ти име!“ И получи помощ от Бога и вдигна десницата си с меча и посече 12-те големи змея и прободе аспидата, и стареца уби и цялото му войнство. А големият змей не беше там – беше отишъл някъде да доведе робиня. Св. Теодор прегърна майка си и я целуна и ѝ каза: „Ела, майко моя, да излезем от този ров!“ Майка му отговори, плачейки: „Уви, мое чедо Теодоре, как заради

мене не пощади своята младост! Жестокият змей не е тук, тръгни си бързо, сине мой, да не погуби и тебе!“

Докато говореха, дойде големият змей. Дълъг беше седем лакти и имаше три глави. Държеше елен в устата си и водеше три деца, които да стоят при жена му и да си говорят с нея. И видя разрушения си дом и воина, стоящ и държащ майка си. И се ядоса и блъвна огън от устата си. Като го видя св. Теодор, се уплаши. И стояха двамата и се гледаха. Змеят го гледаше в нозете, а светецът го гледаше в главата. И се помоли на Господа, казвайки: „Господи, както спаси Йона в корема на кита и след три дни възкреси Лазара от преизподнята адова, както с Мойсей преведе израилтяните през морето по сухо, както избави Даниил от устата на лъвовете, така и мене помилвай и ме запази, та с твоята сила да победя този змей!“ И дойде глас от небето, който каза: „Дерзай, Теодоре, аз съм с теб!“ И като прие сила от Бога, вдигна десницата си и пресече змея на две. И повали се змейският труп и прегради вратата и затвори изхода. И стана тъмно, та не се виждаха и не знаеха накъде да тръгнат. И така прекараха седем дни, плачейки и скърбейки и молейки Бога така: „Господи Исусе Христе, който седиш на херувими и гледаш към смирените, погледни и към мене и приеми моята молитва! Както пазиш в морето и във всички бездни, така и мене спаси и чуй моя вопъл!“ И изпрати Господ архангел Михаил и дойде Михаил до малката врата и я отвори и пусна водата, и отвали от вратата на пещерата змейския труп. И научи ангелът господен св. Теодор и майка му да плуват. И дойде облак светъл, който им светеше до вратата на града. И беше чудо голямо.

А хората, като видяха, че тече голяма вода, тичаха да я видят и говореха: „Илия пророк дойде и с него идва водата!“ А други, като познаха св. Теодор, падаха и му се покланяха и го целуваха, прославяйки Бога, който твори велики и дивни чудеса. Щом чу цар Константин и всичките му управници, че е излязъл св. Теодор от змейската пещера, излезе да го посрещне. Видя го царят и се зарадва и го целуна и прослави Бога. А после, като разбра, че е погубил змея и неговото войнство, се върна в града, радвайки се, и каза на светия воин: „Радвай се и весели се, Теодоре, защото велики врагове победи! Радвай се, доблестни, защото ти е дадена власт да настъпваш змии и скорпиони и всяка вражеска сила!“ (Лук. 10: 19) И го прие царят и го постави на първо място и с него по Божия заповед побеждаваше враговете.

След много дни се представи цар Константин и Теодор се пресели в друг град. И после дойде цар Максимиан, неверен езичник, и започна да мъчи православните християни. А след това и св. Теодор се представи в Понт Ираклиев, където беше цар Ликиан и от него беше посечен. В добро изповедание прие венец от Бога. Бесовете прогонва, слепите просвещава, на глухите дарява слух, а на немите говор.

Милостта и щедростта си ни дай, на нас слушащите, които с вяра творим честната ти памет, славейки Отца, Сина и Светия Дух, сега и винаги и во веки веков, амин.

НАРОДНО (БЕЗИМЕННО) ЖИТИЕ НА СВ. ЙОАН РИЛСКИ

Имаше един набожен, благочестив и христолюбив човек. Той се боеше от Бога и му служеше със страх. Постоянно се обливаше в сълзи и си припомняше пророческите думи, казани с Давидовите уста: „Всяка нощ обливам леглото си, със сълзи измокрям постелката си.“ И понеже имаше такава голяма вяра, стана, та напусна света.

Той беше пастир и не притежаваше нищо освен един брат и един вол.

И когато намисли да отиде в пустинята, взе вола и замина. И никой не знаеше накъде се той отправи от мястото си. Тогава дяволът, който ненавижда доброто, влезе в сърцето на брата му и убеди людете да го преследват. И те го догониха в полето, наричано Мърдища, под големия дъб. И по внушението на дявола наченаха да го връщат от Божия път. И щом започнаха да го връщат, той им извърши голяма Божия молитва. И едва изпроси звънеца, що носеше волът, за знак от света и нему за спомен – за да се знае, що изнесе от света светият отец Йоан. А вола му взеха.

И със светите си ръце светият отец завърза вола под дъба, наричан големият дъб. И от онова време се нарече „дъб на светия отец“. Дори до ден днешен личи въжето около дъба – чудо на светия отец.

И отвърна той светото си лице от тях и отиде в Рилската пустиня. И като се обърна към тях, той нито ги благослови, нито ги прокълна, а им извърши знамение, като каза: „Аз ви напущам с присмех и подигравка.“ И отиде в Рилската пустиня. И стигна в местността, що наричаха Голец. И там престоя седем месеца.

И брат му пак се затъжи за брата си. И замина да го дири. И отиде и го намери в тази местност. Като видя, че иде към него и че е наскърбен, светият отец се помоли на Бога, като рече:

„Небесни отче, вседържителю, начало на всичко, неизобразимо божество, сине Божи и еднородни Исусе Христе, който си се въплътил заради нас и си ни дал образ! Душевни утешителю, който идеш у нас от Бога! Благи утешителю, навсякъде бъди винаги с мене и не пренебрегвай сълзите на мене, който ти се моля през всяко време Господи Исусе Христе, царю на небето и земята, макар и да съм недостоен да казвам това, но като се надявам на голямата ти милост, защото ти си казал нам: „Искайте и ще намерите, просете и ще ви се даде, чукайте и ще ви се отвори“, дръзнах

да говоря тия думи. Нямам друг утешител и събеседник, нито баща, нито майка. Ти си ми покровител, ти си ми творец, ти си ми утешител, ти си ми застъпник, ти си ми наставник, ти си моята вяра, ти си моята сила, ти си и моето униние, ти си моята усмивка, ти си моят питател, ти си моят помощник. Ти всичко създаваш – видимото и невидимото, явното и неявното. Ти си моят баща и на тебе, Господи, се моля аз, грешният. За помощник никого нямам и само към тебе, единствения Бог, поглеждам. Само в тебе се хваля и в тебе се утешавам. Единствен аз съм в тази пустиня и нищо нямам със себе си освен една тояга."

Тогава дойде от небето глас и му рече: „Радвай се, светило мое в тая пуста снежна планина! Радвай се, моя светла деннице! Радвай се, мое светло слънце в Рилската пустиня! Радвай се, пустиннослужителю, който си ангел в плът! Стани, вземи тоягата си и иди в приготвеното за тебе място, в пещерата под планината!"

И той отиде, намери пещерата и влезе. В нея слънце не проникваше, нито вятър вееше. Само един ангел идваше при него и му донасяше манна без почивка. И никога сълзите му не спираха, когато се молеше Богу.

Дохождаше дяволът прелъстител и му говореше ангелски слова. Той искаше да го изведе от това място, но не съумя нищо да му стори. С него беше и братовият син на светия отец. И дяволът, зъл прелъстител, отиде при брата на светия отец и го наклевети, като му рече: „Аз найдох брата ти и твоето дете при него в пустинята, където нито слънце грее, нито вятър повява, а само едните зверове живеят. Детето ти ще бъде изядено от тях." Като чу тези дяволски слова, братът на светеца се разлюти и подучен от дявола, с гняв отиде да го изведе из пустинята. Но понеже той не знаеше накъде да върви, прелъстивият дявол му рече: „Аз ще те заведа на мястото, гдето брат ти живее, но твоето дете досега е изядено от зверовете." Като чу това, братът на светеца се натъжи за детето си и рече на дявола: „Друже, заведи ме на мястото. Ще извърша, каквото пожелаеш!" И тръгна дяволът пред него и двамата отидоха на мястото, където беше светият отец, пустинникът Йоан.

Като го видя, светият отец се помоли на Бога, като каза: „Боже вседържителю, сила непобедима, помощ в беди и войни, пастирю човеколюбив, отче милосърден, надежда на обезнадеждените, помощниче на тези, които молят за помощ, сътрудниче на смелите, утешителю в бедите, чуй ме, Господи, и се смили над мене! Избави ме от този похвален враг, спаси ме от бедата, която ме е сполетяла, окажи ми милост и ме спаси с всички, които ти угаждат! Да, Господи, не ме напущай, да не тържествува този враг!" Така той се молеше.

Подучен от дявола, дойде брат му и му каза думите на дявола. Той искаше да измами светеца, да го отклони от Божия път и да го отлъчи от ангелския лик.

Като разбра, че това не са думи на брата му, а на дявола измамник, който не обича доброто, а злото, светият отец Йоан погледна към небето и

каза: „Господи Исусе Христе, не ме отблъсквай от лицето си и не страни от мене във време на скръбта ми, а ме спаси от моя враг, както избави Даниил от устата на лъвовете, Текла от огъня и Ананий, Азарий и Мисаил от огнената пещ. Господи, спаси ме от този ненавистник, за да проживея краткия преходен живот, и ме упъти към твоето пристанище, както си упътил Израиля (евреите), който бягал през морето като по сухо, а морето обляло враговете му. Господи, смили се и сега над мене! Низвергни пакостника, който се изправил пред мене, и посрами моя враг, който се бори с мене! Господи, ти познаваш човешката суета, бъди ми помощник и убий натрапниците, които искат да ме нападнат, които не знаят твоите заповеди! Превърни ги в съучастници на ада и на червеите и хвърли дявола във вечния огън и във външната мъка, където червей не заспива и огън не гасне! А на своя раб, Господи, дай сила, бодрост и помощ, за да вървя по твоите стъпки и да ти служа во веки веков! Амин.“

Като чу, че светият отец Йоан каза „амин“, дяволът се изплаши и побягна на мястото си, а братът на светеца остана. Брат му разбра силата на светия отец и не посмя да му говори нищо. Той остана сам, а дяволът, който го подтикваше към лоши думи, понеже искаше да го отклони от Божия път, избяга. И приближи се брат му и с голяма молба и с множество сълзи искаше да му освободи детето. Светецът пусна детето и то замина с баща си. То беше набожно дете. И понеже пустинножителят отец Йоан знаеше, че детето е набожно, той се помоли на Господа и рече: „Господи, нека не загине душата на праведното и не го пиши с грешниците!“ И Бог чу молитвата на светия и преподобен отец Йоан. И в този час заповяда на една змия и тя ухапа детето, което вървеше по пътя с баща си. И повърна се баща му, та разказа на светия отец Йоан. Светият отец изслуша за детето, прослави Бога и рече: „Господи, приеми душата на праведното! Нека почива заедно с Авраам, Исаак и Яков!“ И в същия час излезе душата из детето. А баща му го взе и го занесе. А светият отец Йоан заповяда да отнесе детето в местността, наречена Осеново. И баща му го погреба и си замина.

И заради тази праведна душа светият отец Йоан посещаваше местността и си я превърна в покоище. А змията превърна на камък, за да се знае силата на молитвата на светия отец Йоан. И людете, които дохождат, вземат от нея за лечение на всичко.

И в пещерата направи жилище светият отец Йоан, без да излезе три години и шест месеца.

И излезе вън, и намери скала. Височината ѝ беше 40 сажена, а широчината ѝ – като голям щит. Той се възкачи на тази скала и стоя на нея седем години и четири месеца. Той не почива нито денем, нито нощем: биеше се по гърдите, правеше коленопреклонения, обливаше се в сълзи, постеше и бодърстваше, измъчваше тялото си в мраз и бури, понасяше горещината и град от небето, постеше и бодърстваше деня и нощя. За тези негови подвизи и мъки Господният ангел донасяше на небето пред Бога. Бог узна за неговата търпеливост, та ангелът Господен идеше при него да му носи манна.

Като узна, че Бог се вслуша в неговата молитва, първият враг (дяволът) се разгневи. Той взе мнозина други със себе си и направи събор. Те дойдоха на мястото, където светият отец Йоан стоеше на скалата, молейки се на Бога. Те дойдоха неочаквано с голям страх и мислеха да изплашат светеца, понеже искаха да избяга от мястото си. Но не можаха нищо да му сторят, защото Господен ангел го пазеше и го ободряваше. И дяволът започна да бяга. А светият отец Йоан стоеше върху скалата, денонощно молейки се на Бога, без да престава сълзи да пролива. Идващите дяволи го смъкваха от скалата, чиято височина беше 40 сажена. Но той не желаеше да тръгне по друг път. Макар че до мястото имаше малка пътека, той, откъдето го спускаха, пак оттам се възкачваше. А висока и стръмна е скалата, гдето спускаха и мъчеха светеца. Но той с радост приемаше всичко това. И до ден днешен личат по скалата стъпките от нозете му, както и кръвта му.

И като се натъжи, той погледна към небето и рече: „Боже вседържителю, не ме напущай и ми бъди помощник срещу тия дяволи! Спаси ме и ми помогни малко, да премина тази неволя! И не спомняй греховете ми, що сторих или словом, или делом, или с помисъл, или волно, или неволно! Като милосърден Бог, помогни ми, за да не каже законопрестъпникът: где е неговият Бог? Затова, Господи, погрижи се да ме избавиш от тоя враг, та да се прослави името ти во веки!“ И когато светият отец Йоан рече „амин“, в същия час ангелът удари по каменното клепало и звънецът позвъни над гроба на светия отец. И разтърси се пустинята, и затрептя като езеро; като камбана екнаха и горите.

Щом чу „амин“, клепалото и звънеца, дяволът забягна в приготвеното му място, където няма светлина, а има постоянно мрак. И в същия час дойде ангел от небето, говорейки от името на Бога: „Възлюбениче мой, бъди мъжествен и се крепи! Аз съм винаги с тебе. Не се плаши, а се радвай, сънаследниче на моя пророк, предтеча и кръстител! Защото и той биде откърмен в пустинята, а ти възлюби пустинята. Той се роди от безплодна, а ти – от плод. Радвай се, пресветла моя деннице, в тази пуста гора! Радвай се, пресветло мое слънце в Рилската пустиня! Радвайте се и вие, гори, които приехте светилника на пустинята! Тържествувайте, всички люде на земята, които се прекланяте пред мощите на пустинножителя Йоан! Радвай се и ти, пустиньо, която прие своя светилник и моя събеседник, равен на ангелите, земен ангел и небесен човек!“

Тогава дойде при него Йоан Богослов. И като го прегърна, както майка своя младенец, целуна го и му рече: „Радвай се, възлюбениче Господен, защото ти се приготви венецът на славата, понеже се разнесе известността ти! Стани, вземи си тоягата, иди в по-раншното си място, където си приел монашески образ, и там остави тоягата си, за да служи на света за личба, а на тебе за помен, защото от Господа така ти е отсъдено.“

Като стана, пустинножителят отец Йоан отиде в местността, където първом прие монашеството, под планината Руен, в местността, наричана Скрино. И замина оттам. Никой не го видя кога пристигна и кога замина.

Според Господнята заповед той остави тоягата си на света за личба и за свой помен.

Като стана, отиде в Периг. Близо до реката по име Струма намери скалисто място и там си направи покоище. Оттам отиде в планината Витоша и си построи тук покоище. И дойде при него ангел Господен и му рече: „Радвай се, служителю Божи и събеседниче на ангелите! Извърши, което ти е заповядано! Стани оттука и иди на мястото си, приготвено за тебе в Рилската пустиня!“ И съгласно с ангелската заповед той стана и отиде в местността, където със светите си ръце беше си приготвил гроб – в Рилската пустиня.

Тогава беше цар Петър в град Средец. Разнесе се мълва за светеца. За него чу и цар Петър. Той избра девет души опитни ловци и им заповяда да отидат в Рила да ловят лов, като им поръча, говорейки: „Да не се върнете при мене, докато не найдете мястото на светия отец, та и аз, като отида, да му се поклоня.“ И мъжете заминаха да ловят лов, както им заповяда царят. Те дириха мястото на светеца, но не го намериха. И много дни те престояха в пустинята, но нито мястото найдоха, нито пък уловиха лов. Те се натъжиха, но не можеха да се върнат при царя, защото не бяха свършили нито една от работите, що царят им беше поръчал. При това не бяха яли и много дни. Те изрекоха името на светеца и се помолиха, като казаха: „Отче свети, открий ни се, та да не погинем от царя!“ И те му домиляха, защото светият отец знаеше решението и помислите на царя. В същия час те откриха малка пътечка. И прославиха Бога. Те тръгнаха по пътечката и го намериха.

Светият отец ги видя и ги запита: „Деца, за какво сте дошли? Нима досега вие не сте яли?“ Той чувстваше, че те не са яли пет дни. Те му изповядаха цялата истина. В същото време един ангел от небето беше донесъл на светеца храна във вид на шипки. По Божие повеление тя се превърна на просфора. Той им предложи да се нахранят от манната. Но между тях имаше един многоядец. Щом видя малката просфорка, той помисли в сърцето си, като си рече: „Само тази просфорка що е за нас, девет души?“ Светият отец Йоан разбра мисълта му и като въздъхна, рече в сърцето си към Бога: „Господи, както си наситил с пет хляба пет хиляди души, извърши и тук своето чудо и благослови тази трапеза!“ И всички ядоха и се нахраниха, и половината от просфората остана. Един от тях беше болен, но като се нахрани, веднага оздравя според реченото в книгите: „Човекът яде ангелски хляб.“

Тогава тези люде заминаха и прославиха Бога. Те се върнаха радостни при царя и разказаха всичко, каквото видяха у светеца. Като чу, и цар Петър прослави Бога. Той взе със себе си множество люде и войниците си и замина да види светия отец. Стигна до реката, наречена Рила, и му казаха: „Ето, където извира тази река, там е светият отец и неговото място.“ И възлезе по реката, и стигна до скалата, наречена Стог. Но не можаха да преминат, защото беше стръмно и тясно. И отидоха в планината, наречена Книшава, и му посочиха гората и скалата, където живееше светият отец.

Царят пожела да отиде, но не можа поради пустинята. Ала тутакси изпрати две момчета и им рече: „Като стигнете, кажете на светия отец от мое име: Отче, дошъл съм да видя светото ти лице, ако ти е възможно.“ А светият отец им отговори, като каза: „Идете и му кажете от мое име: Свети и славни царю, всичко е възможно от Бога, а не и от човека. Ако искаш да ме видиш и да те видя, ти постави шатъра си на върха, а аз ще задимя – ти да видиш дима, а аз да видя шатъра, защото е заповядано така да се видим ние.“

И светият отец произведе дим като стълб до небето. Цар Петър видя знака на светия отец, а светият отец погледна шатъра. Тогава и двамата прославиха Бога и един другиму се поклониха. После цар Петър напълни чаша със злато и му я изпрати, като каза: „Приеми това от мое величество, за да ти послужи, за каквото пожелаеш.“ Светият отец Йоан взе чашата, а златото върна, като каза на изпратените от царя момчета: „Идете и така кажете на царя: Твоят брат казва: Брате мой, не само с хляб човек живее, но и с Божие слово, както е писано в Евангелието. Аз, брате, нито войска ще въоръжавам, нито пък стока ще купувам. Затова вземи си златото, понеже то на тебе много трябва. А чашата задържах за спомен от тебе и за знак от света.“ И повърна златото, а пък чашата задържа, като каза на момчетата: „Кажете на царя: Скоро напусни това място, понеже е опасно, та да не погинеш ти и всички, които са с тебе.“ Като чу думите на светия отец, в същия час стана и си отиде. И оттогава това място се нарече Цареввръх, дори до днес.

После дойде Йоан Богослов и рече на светия отец Йоан, като каза: „Изпратен съм от Бога, за да ти съобщя радост. Радвай се, възлюбениче мой и служителю Господен, венецът ти се приготви!“ И веднага долетя бяла пчела и се вмъкна в устата му. В същия час той започна да лети духом из въздуха като орел и като гълъб по горите. Като видя това, Йоан Богослов си отиде, а преподобният пустинножител отец Йоан почина в мястото си, приготвено му от господа, в 18-ти ден от месец август. И лежа тялото на светеца, без да знае някой. Само ангел Господен му прислужваше.

И много дни се изминаха. Цар Петър пак изпрати да узнае за светия отец. И започнаха пак да го дирят, но не го намериха. Завърнаха се при царя и му казаха: „Не го намерихме.“ Царят съжали много всички. И прослави Бога и рече: „Наистина не бях достоен да видя светеца.“

Като се измина много време, царят пак изпрати ловци в светата местност да му ловят лов. Човешка душа не се намираше там, в пустинята, а само зверове едни. Те прихождаха при гроба на светеца и се излекуваха от недъзите си: който беше сляп, проглеждаше; и хроми се излекуваха, щом дойдеха при гроба на светеца.

Ловците откриха диря. По нея те стигнаха до мястото на светеца и видяха много зверове. Те не се отделяха от светеца, понеже искаха да получат милост от него. Ловците се зарадваха, че ще уловят лов. Но тогава зверовете забелязаха човешко лице и се изпоплашиха. А звънецът позвъни

и клепалото заклепа. Голям ужас обхвана ловците, та замислиха да бягат. Но съзряха горящото кандило. Отидоха, видяха тялото на светеца и прославиха Бога. Тогава напуснаха лова, завърнаха се при царя и му съобщиха за светеца, каквото видяха.

Като чу, царят се зарадва за светеца. И тутакси му се яви насън ангел Господен и му заповяда да намери тялото на светия отец, защото беше речено да лежи то в град Средец. Събраха се люде, за да идат да донесат тялото на светия отец. И те отидоха, но не можаха да вдигнат тялото на светеца. Те много се наскърбиха и започнаха да е молят Богу. Тогава дойде до светеца глас, който му каза от небето: „Възлюбениче мой, извърши, което ти е заповядано!“ И веднага се вдигна тялото на светеца, а хората започнаха да викат със силен глас: „Господи, помилуй!“ И отидоха, където желаеха; отиваше и светото тяло по Божие повеление.

Пристигна тялото на светеца в град Средец. Направиха му ковчег, въздигнаха му храм и в него положиха святото тяло на преподобния отец Йоан, рилски пустинножител. Болните, които идат при него, получават изцеление. Такива чудеса извършва славният преподобен отец, пустинножителят Йоан, с благодатта, що му дал нашият Господ Исус Христос.

Бъди помощник на нас, които слушаме, четем и пишем, та да се удостоим с милост и опрощение на греховете си в съдния ден по благодатта и човеколюбието на нашия господ Исус Христос, комуто подобава слава, чест и поклонение – на Отца, на Сина и на Светия Дух – сега, винаги и във вековни векове. Амин.

III. ХРИСТИЯНСКОТО ПОВЕДЕНИЕ

На предната страница: Правдива и лъжлива изповед. Ходене при врачката. Стенопис от Рилския манастир, 1846 г.

1. Тълкувания и разяснения за вярата, Божиите заповеди и християнския храм

Константин Преславски

ЦЪРКОВНО СКАЗАНИЕ

(Устройство и символика на християнския храм)

Църквата е място молитвено, място свято, храм за молитва, храм Божи, място за събиране на верните, Тяло Христово. Името ѝ е невяста Христова, очистила се с водата на неговото кръщение, и с неговата кръв поръсена, и като невяста променена, и с мирото на Светия Дух подпечатана – според пророческите думи: Миро разлято е твоето име; в уханието на твоето миро ще се стекат, като миро върху глава, стичащо се по брадата Аронова (Пс. 132: 2).

Църквата е земно небе и в нея небесният Бог живее и ходи, изобразяващ Разпятието и Погребението, и Възкресението Христово; прославена повече от скинията на свидетелството Мойсеево, в която са очистилището и Светая Светих; при патриарси прочее прообразена, от пророци проповядвана, от апостоли основана, от мъченици завършена и от светители украсена.

Апсидата е прообраз на Витлеемската пещера, където се роди Христос, както и на пещерата, където беше погребан, както каза евангелистът: Понеже беше изкопана в камъка пещерата и там положиха Исус (Марк 15: 46).

Олтарът е мястото, където положиха Христос, върху него лежи истинният небесен хляб Христос, хлябът на тайните и безкръвни жертви, който живожертвайки се като човек, преобрази своята плът и кръв в храна за вечен живот на верните.

Той е и престол Божи, на който почива седящият на херувимите въплътил се Бог; и по време на Тайната вечеря, седнал сред своите апостоли на същата тази трапеза, като взе хляб и вино, им рече: вземете яжте и пийте от него, това е моето тяло и моята кръв (Мат. 26: 26–28). Прообрази се олтарът и в тайната трапеза, която беше манната, която е Христос, слязъл от небето.

Балдахинът (киворият), който е над олтара, е по подобие на Краниевия хълм, на който беше разпнат Христос: близко беше мястото и подобно на това, където го погребаха – за да бъде показано в едно и разпятието, и погребението, и възкресението Христово и да бъде поставено в църквата. Съ-

ществува тълкувание на балдахина и според скинията на Завета Господен, в която, казват, са Светая Светих и Светинята му. Върху нея заповяда Бог от двете страни да бъдат издялани два херувима. Кивотът пък е скинията, сияние Божие или светлина Господня.

Олтарът пък е според светия гроб Христов, на който се пожертва Христос и се принесе на Бога и Отца чрез приношение на своето тяло; като агнец се жертва и като архиерей, и като Син човешки принесе и беше принесен в тайна и безкръвна жертва и словесно служение; като принесе себе си в жертва за верните, чрез него станахме съпричастници на вечния и безсмъртен живот. Агнецът беше прообразен от Моисей в Египет привечер и с неговата кръв отпрати ангела губител да не умъртви людете; привечер пък обозначава, че привечер се закла истинният Агнец и че Христос е взел на своя кръст греховете на целия свят (Йоан 1: 29), понеже на нашата Пасха за нас заклан беше Христос.

Олтарът е и се смята, че е, според небесния и мисловен олтар, пред който се прообразяват мисловните служещи и светителите на безплътните и върховните сили, така както и земните и плътски свещеници стоят пред олтара и служат на Господа винаги. Поради това именно такива подобава да бъдат свещениците – като огън горящ (Плач. 2: 3), понеже Синът Божий и Творецът на всичко в закона е по образа на небесните сили и земните чинове.

Светилището е повдигнато място и престол, на който седи Христос, Царят на всички, със своите апостоли. Както им каза: ще седнете на престолите, съдейки Израил (Мат. 19: 28) – това напомня за Второто пришествие, когато той ще дойде и ще седне на престола на славата, за да съди целия свят, както казва пророкът: Там седят престолите на съда в дома Давидов (Пс. 121: 5).

Архитравът пък е според законния и свети ред, който показва образа на разпънатия Христос, украсил се чрез кръста.

Олтарната преграда отделя мястото за молитва и откроява за външните входа на верните, а за вътрешните – Светая Светих, бидейки само и единствено за свещениците вход. И наистина има в Светия гроб такава медна преграда, за да не влиза никой случаен вътре.

Амвонът е символен образ на камъка на Светия гроб, който ангелът беше отместил от вратите и седеше върху му (Мат. 28: 2) близо до гробните врати, оповестявайки на мироносиците Възкресението Господне. А и пророкът казва: Дигнете знаме на гола планина (Ис. 13: 2), възлез, благовестителю, и издигнете глас, понеже планината е амвонът, на място равно и гладко поставен.

А това, да се молим и да се кланяме на изток, ни е дадено, както и прочиите заповеди, от светите апостоли, и е така, защото праведното слънце Христос, нашият Бог, се яви на земята в източните страни, страните на видимото слънце. И както казва пророкът: името му е Изток (Зах. 6: 12), и

отново: поклонете се на Господа, възнесъл се на небесното небе на изток (Мат. 28: 9), и да се поклоним на мястото, където стояха нозете му (Пс. 131: 7; Йез. 43: 7), и отново: застанете, нозе Господни, на Елеонската планина на изток (Зах. 14: 4; Ис. 52: 7). Това казаха пророците, понеже жадуваме да получим отново Едемския рай, който е на изток (Бит. 2: 8), както и жадуваме още идването на светозарното Второ Христово пришествие (Евр. 9: 28).

А това, да се покланяме доземи в неделя, деня на Възкресението, свидетелства за нашето изправяне от случилото ни се падение посредством тридневното Възкресение Христово.

А това, след Великата нощ до Петдесетница да не се покланяме доземи, ще рече, че календа са седемте дни след Великата нощ, които са седморно увеличени, понеже седем пъти по седем е деветия ден от петата десетица и с неделята стават петдесет.

Двойният венец, който лежи на главата на свещеника, чрез знака на косите изобразява честната глава на върховния апостол Петър, който, като беше изпратен за учителска и Господня проповед, беше подстриган от противящите се на словото, обръснат, сякаш за подигравка от тях, но тази хула учителят Христос благослови и направи обидата почест и хулата превърна в слава. И положи на главата му венец не от скъпоценни камъни, а от камъка и скрижала на неговата вяра, сияеща като злато и топаз, и скъпоценен камък (1Петр. 2: 4–8). Върхът беше украсен, понеже е украшение и венец на 12-те камъка, които са апостолите, защото Петър е светият светител.

Дрехата на свещеника е според робата на Аарон, която е до нозете на свещенослужителите, дреха пречестна, на вид огненозрачна, както казва пророкът: Ти правиш ангелите си ветрове и служителите си огнен пламък (Пс. 103: 4), и отново: Кой е тоя, който иде от Едом (Ис. 63:1), Едом означава земен, отбран, червен. И след това продължава – в червени одежди от Восор (Ис. 63:1). Защо твоето облекло е червено и твоите одежди – като на оногова, който е жлеб тъпкал? (Ис. 63:2) Това символизира обагрената от кръвта дреха на плътта Христова на пречистия негов кръст. И отново: Багреница е носил Христос в страданието (Мат. 27: 28). Дрехата показва на кой архиерей са воини свещениците.

А това, че свещениците ходят без пояс, показва, че Христос, когато отиваше на разпятие, така беше без пояс, носейки своя кръст сам към горните светила на йереите и небесните служители и светители.

Презвитерите са двадесет и четири, а дяконите – седем. Поповете са по подобие на серафимските сили, облеклото им е покрито наместо с крила, с две поли – сиреч устни, произнасящи песнопения и пазещи Божия и духовен въглен разпален. Те носят Христа към олтара с клещите на благодатта (Ис. 6: 2–3, 6).

А дяконите сновят, носейки по подобие на ангелските сили тънки ленени орари като крила, сякаш духове служебни, провождани да служат.

Пришивките на стихара, които са на ръкавите, обозначават връзването на Христос: като го вързаха, го поведоха при Каяфа, първосвещеника, и при Пилат (Мат. 27: 2; Марк 15:1).

А пришивките, които са от двете страни на стихара, са по подобие на кръвта, текла из реброто Христово на кръста.

Епитрахилът е поповият венец, завързан на шията му от първосвещеника. С него беше воден Христос и беше влачен отпред от друг, когато отиваше към своето страдание.

Омофорът е дреха по чина Аронов (Евр. 7: 11), която се носеше от архиереите, които бяха под закона, чрез възлагане на лявото им рамо на дълга кърпа. И отново: епископският омофор е от вълна, а не от лен, и обозначава овчата кожа на заблудилата се овца, която Господ, като намери, взе на своето рамо.

Монашеският образ е по подобие на пустинножителя Йоан, който имаше дреха от камилска вълна и кожен пояс на кръста си (Мат. 3: 4; Марк 1: 6). И така, поради плачевния, печален, умилен, скръбен, кротък и смирен нрав на приелите монашеския живот, понеже всички плачещи и печални носят черно, те се надяват да им се въздаде бяло, каквато е и Божията одежда на небесната слава и утешение в името на Христа Исуса, Господа наш.

А това, да се стриже цялата глава, е по подобие на свети апостол Яков, брат Господен, и свети апостол Павел, и останалите.

Плащовете са според плащовете или ризите, които носеха Божиите апостоли, а кукулът е според казаното от апостола: За мене светът е разпнат и аз за света (Гал. 6:14). Чрез мантията, пусната свободно, се показва крилатото подобие на ангелите и поради това тя се нарича ангелски образ.

Аналавът символизира образа на въздигналия Кръста, украсения с вяра: да се укрепвате, носейки щита на вярата, с който ще можете угаси всички нажежени стрели на лукавия; вземете и шлема на спасението – поради това е украсен той с пурпурни и бели ленти и с кръстове, поради изтеклите от реброто Господне кръв и вода и поради духовния меч, който е Божието слово (Ефес. 6: 16–17).

А това, монахът да се препасва с пояса на умъртвяването, означава, че ще устои на плътските похоти чрез умъртвяване на тялото и целомъдрие: защото подобава да препашеш кръста си със силата на истината (Ефес. 6: 14).

А това, монасите да встъпват в пътя на спасението със сандали, показва колко е тесен и страшен той за враговете и неповреден от противниците: и с обути нозе в готовност да благовести мира (Ефес. 6: 15).

Хлябът на предложението, сиреч на очищението, означава преизобилното богатство на Божията благодат (Ефес. 2: 7), понеже Синът Божи стана човек и себе си предложи, и принесе в жертва и в приношение своето тяло – за избавление и очищение, за живота на целия свят (Йоан 6: 51). Като прие целия състав на човешкия род без грях, се доведе пред олтара като

първи плод особено – всесъжение на Бога и на Отца, заради човешкия род, както е казано: Аз съм хлябът, слязъл от небето, и който яде от моя хляб, той ще бъде жив во веки (Йоан 6: 51), за него пророк Йеремия каза: Елате да сложим отровно дърво в хляба му (Йер. 11:19) и в кръстното дърво вложиха тяло.

А това, че с нож се очиства хлябът, показва, че като овца на клане бе заведен; както и: Агнето е безгласно пред своя стригач (Деян. 8: 32; Ис. 53: 7).

Хлябът и чашата наистина са според образа на Тайната вечеря, на която Христос, като взе хляба и чашата, рече: вземете и яжте и пийте всички, това е моето тяло и моята кръв (Мат. 26: 26–28; Марк 14: 22). Те показват, че той ни направи съпричастни на своята смърт и възкресение и слава.

А виното и водата са изтеклите от реброто му кръв и вода (Йоан 19: 34), както казва пророкът: Хлябът му се даде и водата му е вярна (Ис. 33: 16). За копието, проболо Христа на кръста, е и този тук нож. Поради това попът, получавайки на дискоса от дякона или от иподякона приношението, като взима копието, очиства го, след това, като начертава кръстен знак с него, казва: „Като овца на клане бе заведен, и както агнето е безгласно пред своя стригач“ (Деян. 8: 32, Ис. 53:7). Това като каже, веднага слага хляба (просфората) на светия дискос и показвайки с пръст, изрича: Така и той не отваряше уста си. При унижението му той бе лишен от праведен съд. Но рода му кой ще обясни? Защото се отнема животът му от земята (Ис. 53: 7–8). След това взима светата чаша и докато дяконът налива в нея вино и вода, попът отново казва: Изтече от реброто Исусово кръв и вода и който видя, засвидетелства, и свидетелството му е истинско (Йоан 19: 34–35).

След това свещеникът, като постави светата чаша на Божията трапеза, показвайки с пръст и насочвайки вниманието си към заклания агнец, представен чрез хляба, и към пролялата се кръв, представена чрез виното, отново казва: Защото три са, които свидетелстват: духът, водата и кръвта; и трите са едно (1Йоан 5: 8) сега и винаги и во веки. Амин!

След това, като взима кадилницата и като прикади, произнася молитвата на предложението.

Антифоните на светата служба са пророческите предсказания, проповядващи пришествието на Сина Божий, което стана чрез дева на земята. Те възвестяват: Бог наш се яви на земята и живя с людете (Варух 3: 38) и е облечен с величие, т.е. показват неговото въплъщение, което ние, след като приехме и научихме от апостолите, служители и очевидци на Словото, казваме: Единородният Син и Слово Божие, бидейки безсмъртен, ни е показал спасението.

Входът с Евангелието означава пришествието на Сина Божи и влизането му в целия свят, както казва апостолът: Когато Бог и Отец въвежда Първородния във вселената, казва: Поклонете се нему, всички ангели Божии (Евр. 1: 6). След това архиерят чрез своето одеяние явява плътта Христо-

ва, с която се облече безплътният Бог, с червената и кървава дреха, като с пурпур, обагрил се от пречистата кръв на приснодевата Богородица. И като взе на плещите си заблудилата се по планините овца (Йез. 34: 6), древната кожа от Адамовото тяло, Добрият пастир, пасящ овцата на новия Израил с жезъла на своя кръст, бе повит в пелени и бе положен вече не в яслите на безсловесните (Лук. 2: 12), но на словесната трапеза на словесните хора. Него възпяха ангелските войнства, казвайки: „Слава във висините Богу и на земята мир, между човеците благоволение! (Лук. 2: 14) И цялата земя да се поклони на него“, и всички запяват: „Дойдете да се поклоним и да паднем пред него. Спаси ни, Сине Божи“ и проповядват това негово пришествие, явено ни в благодатта (Гал. 1: 6) на Исус Христос, нашия Господ.

Трисветата песен е такава: там, прочее, ангели казаха: Слава във висините Богу (Лук. 2: 14), тук пък ние, като влъхвите, принасяме дарове на Христос: вяра, упование и любов – сякаш злато, ливан и смирна (Мат. 2: 11), и вярно пеем песента на безплътните – „Светий Боже“, т.е. Отецът, „Светий крепкий“, т.е. Синът и Словото, защото, като върза крепкия наш противник дявола, разруши с кръста имащия власт над смъртта и ни даде победата да стъпваме отгоре му (Пс. 65: 4), „Светий безсмертний“, т.е. Светият Дух, животворящият, чрез когото всяко дихание и твар се храни и пребъдва, и зове „Помилуй ни“.

А това, че сега, след трикратното пеене на трисветата песен певец от амвона, обръщайки се към олтара, когато ще славославят, възгласява: „Благословете Господу ‘Слава’, казвайки го в множествено и в единствено число или по-точно: „Благословете Господу“ всички или „Благословете Господу ‘Слава’ всеки, което ще рече да се моли единното триипостасно божество от цялата църква да бъде тя благословена от него и според достойнството, доколкото е възможно на човешката същност, да се сподоби заедно с безплътните Божии сили и да възвести херувимската трисвета песен на самата Троица, понеже, ако той каже само „Благословете“, разкрива трите ипостаси: Отца и Сина и Светия Дух, докато с добавянето на „Господу“ назовава единната същност на Божеството.

А това, да се качва архиерят на съпрестолието и да благославя верните, означава, че Синът Божи, искайки да изпълни Божия промисъл, според който заради нас се въплъти, като вдигна ръце, благослови светите свои ученици, казвайки им: „Мир ви оставям“ (Йоан 14: 27) и това показва, че същият този мир-благословение даде Христос на цялата вселена чрез своите апостоли.

А „И на твоя дух!“, което се пее в отговор от верните – това, прочее, означава, че Господ, който е вътрешно съгласие, даде мира; мира пък, неразделно в тебе съединен, дай на нас, които сме неразделни от твоята любов и живеем с мира на твоя дух, онзи дух, който ни вложи като свидетелство в началото на творението (1Кор. 15: 9–13).

А там, където сядат свещениците, това е, че Синът Божи се въплъти в тяло (1Йоан4: 2–3) и овцата сложи на рамо (Лук. 15: 5), което се показва чрез омофора – Адамовото тяло, което беше възнесено по-горе от всяка власт и владичество, и господство на горните сили (Ефес. 1: 21), и донесе овцата на Бога и на Отца, понеже, прочее, едното е божеството, а другото беше обожествено, сиреч приемането, което е заради заслугите на приносителя и според чистотата на принесеното; приемане – Бог и Отец като жертва и принос (Ефес. 5: 2) в угода на човешкия род, за който и „Рече Господ Господу моему“, сиреч Отец на Сина: седи от дясната ми страна (Пс. 109: 1); който седна отдясно на престола на величието (Евр. 1: 8) във висините. Този е Исус Назарянина, светител на бъдещите блага.

Прокименът показва отново проповядваното и възвестено от пророците пришествие на царя Христос; като воини, тичащи отпред и възвестяващи: Който седиш на херувими, яви се! (Пс. 79: 2) и: Дойде да ни спаси; и: Бог седна на светия свой престол (Пс. 46: 9).

Апостолът и очевидец и слуга Христов, проповядвайки царството му, казвайки, ще възвести: Христос дойде като първосвещеник на бъдещите блага (Евр. 9: 11), когото, като имаме за велик първосвещеник, преминал през небесата, нека се държим о вероизповеданието му (Евр. 4:14). С тях възвестява и Йоан Кръстител: Идещият след мене (Йоан 1: 27) е Агнецът Божий, който взима върху себе си греховете на целия свят. Той ще ви кръсти с Дух Свети (Мат. 3: 11; Лук. 3: 16) и с огън и посред вас стои (Йоан 1: 26).

Алилуя възвестява Давид, казвайки: Нашият Бог ще дойде наяве (Пс. 49: 3) и пред него огън върви (Пс. 96: 3) и неговите светкавици осветяват вселената. Понеже на еврейски език е „възпявайте Господа“, защото „Алилуя“ означава „възпявайте, ангели, Господа“.

Понеже кадилницата означава въплъщението Христово, а огънят – Божеството, благоуханният дим показва предшестващото благоухание на Светия Дух, понеже кадилницата се тълкува като благоуханно веселие или още: средата на кадилницата се разбира като утробата на Девата, носила Божия горящ въглен – Христос, в когото телесно обитава всичката пълнота на Божественото (Колос. 2: 9). Оттам е и благоуханният аромат. Или още: средата на кадилницата обозначава купела на Божието кръщение, чрез вярата вселил в себе си горящия въглен на Божия огън – благоуханното деяние на Светия Дух, Божията благодат и всиновяването, и поради това сама по себе си е благоуханна.

Светото Евангелие е пришествието на Сина Божи, в което ни се яви на нас, нито в облак, нито с притчи говорейки нам, както когато се яви на Мойсей чрез глас и сияния, и тръбен звук, и мъгла, и огън на планината, или както някога на пророците – в сънищата, но явно като човек; наистина се яви и видян беше от нас, кротък и тих, цар, слязъл както и преди като дъжд, безшумно, върху руно, пълно с благодат и истина; и ние видяхме

славата му, слава като на единороден от Отца, чрез когото Словото ни говореше Бог и Отец уста с уста, а не с гатанки; за него Отецът от небето свидетелства и казва: Този е моят възлюбен Син, Премъдрост, Слово и Сила, проповядван ни от пророците, явил се в Евангелието; и на онези от тях, които го приеха, вярвайки в неговото име, даде възможност да станат чеда Божии. Това е, което чухме и видяхме с очите си, че този е Премъдростта и Словото Божие; и нека всички да възвестим „Слава тебе, Господи!“

След това отново Светият Дух ще възвести осеняващия светъл облак, а сега чрез човека възвестява: Внимавайте, него послушайте!

Четири са евангелията, понеже четири са съборните духове, според четирите животински образа, върху които седи Богът на вселената, и чрез тях се явява като Седящия на херувимите Бог (Пс. 79: 1) и съдържащ вселената, който, като се яви, ни даде четириобразното Евангелие от един Дух съединено. Понеже четири са образите, техните лица изобразяват провидението на Сина Божи:

Първото, прочее, прилича на лъв (Откр. 4: 7) и показва неговата сила и царска власт.

А второто – на телец (Откр. 4: 7) и показва монашеското служение и чина на свещеничеството. А третото имаше лице като на човек (Откр. 4: 7) и изобразява наяве неговото човешко пришествие, пришествието на Сина.

А четвъртото прилича на хвърчащ орел (Откр. 4: 7), който показва с нозете си облитащото дарование на Светия Дух. Тези животни, върху които седи Христос, са съ-образни Евангелията.

Понеже Йоановото евангелие разказва за неговото славно рождество като владика и деятел, което е от Отца: В начало беше Словото (Йоан 1:1). А пък евангелието от Лука, което има свещенически характер, започва от Захария архиерея, кадящ в олтара. Матей пък разказва за неговото човешко рождество: Книга за живота (Мат. 1: 1). Човекообразно, прочее, е това евангелие. Марк пък постави начало от пророческия Дух, споходил хората свише, казвайки: Начало на Евангелието на Исуса Христа, както е писано у пророците: Ето, аз изпращам моя ангел (Мат. 1: 1–2), показвайки с това крилатия образ на Евангелието.

А това, че йереят благославя верните, означава идващото Второ Христово пришествие, което ще се случи в шест хиляди и петстотната година и е показано чрез броя на пръстите. А за това, че оглашените излизат непричастени чрез Божието кръщение към Христовите тайни, за тях Господ каза: Имам и други овци, и тях трябва да прибера; и ще чуят гласа ми, и ще бъде едно стадо и един пастир (Йоан 10: 16).

Илитонът обозначава плащеницата, с която беше обвито тялото Христово от Йосиф и Никодим, когато бе снето от кръста и положено в гроба.

Изрязването, което става в съсъдохранилището, обозначава Краниевото място, на което разпънаха Христос, показващо, че гробът беше наблизо (Йоан 19: 42), където го разпнаха. По същия начин и Краниевото място

беше прообразено от Авраам, когато на един от онези хълмове по Божия повеля сътвори олтар от камъни и накладе дърва, и доведе сина си, и възложи овен за жертва. Така и Богът и Отец, безначалният и по-древен от вековете и дните, пожела в последно време (1Петр. 17: 20) да се въплъти събезначалният негов Син от пречистата Дева Богородица и Авраамовите чресла (Евр. 7: 5) според клетвеното обещание, което му даде. Поради това и заради човешкия род не пощади своя любим и единороден Син, но заради нас го отдаде; и прие страданието, като човек по плът, но остана безстрастен по божество. Понеже Господ, като излезе за своето страдание, понесе своя кръст и вместо овен беше пожертвано неговото непорочно тяло: като агнец заколяем с копие в ребрата си. И бидейки като архиерей, като син човешки, довел себе си и принасян, за да отнеме греховете на мнозина (Евр. 9: 28), и като човек умря, а като Бог възкръсна, понеже имаше предвечна слава от Бога и родителя.

Херувимската песен с предшествието на дяконите и с ветрилата, които са серафимски подобия, представлява сказание за влизането на светиите и праведните, и на всички, влизащи със светиите; на светиите и на влизащите с тях и предхождащи херувимски и ангелски сили, на безплътните войнства и невеществените чинове, видимо предтекущи и пеещи, и служещи пред великия цар Христос, който идва за тайнствена жертва, носен от плътски ръце. С тях влиза и Светият Дух за безскверна и словесна жертва, мислено видим чрез кадилото и чрез благоуханното димно кадене: чрез огъня явявайки божеството, а чрез каденето на благоуханния дим – неговото пришествие, дошъл невидимо и дал ни благоухание чрез тайно, животворящо, безкръвно и всеплодно служение, завършващо с кръста и смъртта Христова. Виждайки останалото: и случващото се срещу смъртта, и слизането в ада, и възшествието му, и тридневното Възкресение, мислените сили и редиците на ангелските сили невидимо възвестяват песента ‘Алилуя’. Подобно е трисветото пеене и на погребението Христово, според което Йосиф, като сне тялото от кръста, пови го с плащаница и като го помаза с благовония и миро, понесе го с Никодим и го положи в гроб нов (Йоан 19: 38–41; Мат. 27: 59–60; Марк 15: 46; Лук. 23: 53), изкопан в камъка. Именно Светият гроб е образ на олтара и място за полагане, на което беше положено светото и пречисто тяло върху Светата трапеза.

Покривалцето на светия дискос е вместо кърпата, която е на главата и покрива лицето в гроба, а блюдото е вместо ръцете Йосифови и Никодимови, погребали Христос. Чашата пък е вместо съда, който прие пролялата се от окървавилите се и пречисти ребра и ръце и нозе Христови кръв-очищение. Катапетазмата, сиреч въздухът, който е тънко платно, с което покриват съсъдите, е и се казва, че е вместо камъка, с който Йосиф затвори гроба и който беше запечатан от Пилатовата стража.

Дискосът, който носи Христа, обозначава небесния кръг и показва в малки очертания разумното слънце Христос, поместено във видимия хляб.

И отново: чашата е според грота, в който книжната мъдрост, сиреч Премъдростта, и Синът Божи разтвори и наля своята кръв вместо вино, и постави на Светата трапеза, казвайки на всички: Пийте моята кръв, вместо вино, пролята за вас, за опрощаване на греховете и за вечен живот (Мат. 26: 27–28).

Ето, Христос е разпнат, погребан беше животът, затворен беше гробът, запечатан беше камъкът. Идва йерея с ангелските сили вече не като земен, стоящ на земно място, но като стоящ пред небесния олтар, пред страшния Божи престол, и съзерцава великата и неизказана, и непознаваема Христова тайна, изповядва благодат и проповядва Възкресение, утвърждавайки вярата в Светата Троица: ще пристъпи в бяла одежда ангел към гробния камък и ще го отмести с ръка, показвайки с жест и възвестявайки с глас трепетен, чрез дякона, проповядващ тридневното Възкресение, ще повдигне катапетазмата и ще рече: „Да стоим добре“, „Да стоим със страх“, „Да внимаваме (т.е. да разберем) светото възношение“ – ето, два дни, „за да го принесем в мир“ – ето, три дни. Верните възвестяват благодатта на Христовото Възкресение: „Милостта на мира, жертвата на хвалението!“

Попът, който е научен чрез Христовата благодат, учи верните на троичното Божие познание: „Благодатта на Светата и единосъщна Троица да бъде с всички вас!“ Верните се съгласяват и молят: „И с твоя дух!“ И възвежда вече йерея всички в небесния Йерусалим, в който нозете ни стоят в твоите порти (Пс. 121: 2). Бог! В Йерусалим, на неговата Света планина ги въвежда и възвестява: „Внимавайте! Горе да са ни сърцата!“ Всички свидетелстват, казвайки: „Имаме ги при Господа!“

И отново йерея: „Нека отправим хваления на Господа, нашия Бог!“ Верните се съгласяват с думите „Достойно и праведно е“, отправяйки благодатни песни на светата Троица, за да имат образ на душата горе, молейки за жилищата на небесния Йерусалим.

Катапетазмата е дръзновение за влизане в Светая Светих по нов и жив път чрез кръвта на Исуса Христа, който обнови за нас пътя чрез катапетазмата, сиреч плътта си, бидейки велик йерей над Божия дом (Евр. 10: 19–21). А ставащото затваряне на дверите на светата Божия църква показва, от една страна, прехода на тленното, а от друга – входа на достойните в духовния свят, сиреч за брака Христов, който ще се случи след онова страшно отделяне и още по-страшния съд, както показва и отричането и окончателното отмятане от чувствата, породени от лъжливото умодеяние.

А духовното целуване, което обявява свещеникът и което трябва да бъде за всички и взаимно, според вярата и любовта, по време на разкриване на бъдещите блага, прообразява и предначертава съгласието и единомислието, и словесното единение, с което достойните приемат приближаването към Бога и към Словото, понеже устата е образ на Словото, чрез което повече от всичко всички причастни към словото, като словесни се съединяват с първото и единствено Слово, причина на всяко слово.

Образът на Божията вяра и изповядването му от всички предвещава тайнственото благодеяние за идващия век, заради чиито дивни словеса и свойства на премъдрия за нас Божи промисъл се спасихме, и чрез които достойните изказват своята признателност за явеното в Божията благодат, понеже нямат нищо друго да въздадат за благото на безчислените Божии блага.

И отново: според образа на Божията вяра дръзновено пристъпва свещеникът към престола на благодатта Божия (Евр. 4: 16) с искрено сърце, при пълна вяра (Евр. 10: 22), изповядвайки се Богу и беседвайки вече не с облака, както някога Моисей в скинията на Завета, но с открито лице, гледайки славата Господня (2Кор. 3:18). Научен в богоразумната вяра на Светата Троица, един на един беседва той с Бога, изповядвайки тайните, в тайна покрити преди вековете и от родовете, сега явили се нам чрез явяването на Сина Божий, единородния Син, който ни разказа, понеже беше в лоното на Отца, понеже както Бог говореше невидимо с Мойсей и Мойсей с Бога, така и йереят, стоейки между два херувима пред очищението и покланяйки се пред непостижимата и невидима слава на Божеството, мислено вижда светлата небесна служба и научава за Божията светлина на живовладеещата и пресъщностна Троица: на Бога и Отца е присъщо безначалното, а на Сина и Словото – събезначалното и същностното, и рождественото, а на Светия Дух – съприсновидимото и единосъщното, и изходното. Това е Светата Троица по ипостаси, сиреч лица, понеже единството е породено неразчленено на същности, неразделимо и цялостно по божественост, царство и слава. И мислено йереят вижда и възвестява Трисветото славославие на серафимските сили.

Осеняван от херувими, съпровождан от възгласите на серафими, с тях заедно свещеникът възвестява и пее победната песен. След това и верните, вместо херувимите и серафимските животни възвестяват: „Свят, свят, свят Господ Саваот“, сиреч Трисветият, и „Един е Богът на силите, осанна във висините! Благословен идещият в име Господне“ (Мат. 21: 9; Марк 11: 9). Осанна пък означава: Спаси ни, идещият като светлина в име Господне!

Ветрилата и дяконите символизират с вида си шестокрилите серафими и многооките херувими, понеже и земните чинове се уподобяват на небесния и пресмирен чин, тъй както и четириобразните животни в отговор едно на друго възвестяват: първото животно, което има образ на лъв, възвестява „свят“ и второто, което има образ на телец, възвестява „свят“, третото, което има орлов образ, възвестява „свят“, а четвъртото, имащо образ човешки, възвестява „Господ Саваот“. В Трисветото се съединяват в едно Господството и Силата, и Божеството (Откр. 4: 7–8), както е наблюдавал и пророк Исая, когато видя Господа на престол висок и издигнат и серафимските сили, стоящи в кръг, понеже Синът Божий се въплъти като човек, като телец беше пожертван, като лъв, като възлегна, поспа, и като орел се възнесе, и е отдясно на престола на величието във висините с приетата от него плът, без да предаде своята божественост – и домът се напълни с дим (Ис. 6: 4).

А думите „изпратен бе един от серафимите, взел разпален в ръка въглен, що бе взел с клещи от жертвеника“ (Ис. 6: 6), обозначават йерея, понеже и той държи на светия жертвеник мисления разпален въглен – Христос, който с клещите на своите ръце светителства и очиства приемащите и вкусващите, понеже Христос влезе в небесната и неръкотворна Светая Светих и се яви в слава пред лицето на Бога и Отца за нас, като стана Първосвещеник, преминал небесата, и „пред Отца имаме ходатай и очищение за нашите грехове, понеже бяхме съгрешили“ (1Йоан 2: 1–2). Той даде светото свое тяло като изкупление за всички, както сам казва: Отче! Освети ги в твоето име, тия, които си ми дал, нека и те са свещени, желая и те да бъдат там, дето съм аз, и да гледат моята слава, защото ги възлюбих, както ти ме възлюби преди сътворението на времето.

[...]

Пресветото и пречисто призоваване на великия и блажен Бог Отец е знамение на осиновението, дадено ни по дара и благодатта на Светия Дух, според което с пришествието на благодатта се подчинява и покрива всяка човешка същност: и ще се нарекат синове Божии и ще бъдат свети всички онези, които вече чрез добродеяние и поради своята доброта светло и славно се просветиха в Божията благост.

[…]

А това, което се извършва от всички верни след края на тайнствената Света служба с изповядването „Един свят“ и прочее, което е повече от слово и мисъл, което е скрито за посветените мъдро и тайно у Бога, показва единството и съединението с единната божествена простота за онези, които ще бъдат в нетленния век, в който и те, виждащи светлината на невидимата и непроизносима Слава, ще бъдат причастени заедно с горните сили към блажената чистота. След това, като край на всички тайнства, става подаянието, което претворява според самото себе си приемащите достойно хляба на причастието и ги уподобява на благодатта на благия Бог, показвайки причастността им, без в нищо да му отстъпват, доколкото това е възможно и достъпно за човеците, за да могат и те да бъдат и да се наричат по благодат богове, заради изпълнилия всички тях всецяло със себе си Бог, неоставил нищо незапълнено от своето пришествие.

Причастие се нарича приемането на божествените тайни, за да ни даде то единение с Бога и да ни направи причастници на негово царство. Амин!

Дамаскин Студит

СЛОВО ЗА ДЕСЕТТЕ БОЖИ ЗАПОВЕДИ, ДАДЕНИ НА МОИСЕЙ

Десет са заповедите, които даде Бог на Моисей, за да ги предаде на човеците в света. И ако някой ги спази напълно, той ще влезе в рая. А който ги пренебрегне и заобиколи, той ще иде във вечната мъка. Първата заръка и заповед Божия е да не се покланяме на друг бог, а само на Единия Бог, творец на небето и земята и на света. Втората заповед е да не се кълнем в името на Бога заради зло или лъжи. Третата заповед е да спазваме и да почитаме светите празници. Четвъртата заповед е да почиташ баща си и майка си. Петата заповед Божия е да не убиваш човек. Шестата заповед Божия е да не твориш блуд. Седмата заповед Божия е да не крадеш от никого. Осмата заповед Божия е да не лъжесвидетелстваш. Деветата заповед е да не пожелаваш жената на съседа или нечия друга жена. Десетата заповед Божия е да не завиждаш на никого за нищо, нито за дома му, нито за селото му, нито за роба му, нито за робинята му, нито за нещо друго.

Това са десетте велики заповеди на Бога, които се наричат „Десетословие“. Тези десет слова ги написа самия Бог със своя пръст и ги даде на света, за да ги спазват хората. Впрочем, благословени християни, ако желаем да влезем в рая, то да се постараем да ги съхраним и да ги разберем добре.

Какво е първата заповед Божия? Слушайте и разбирайте! Първата и най-важна заповед Божия е да не вярваме в друг бог, а само в Христа, който е истинният Бог. … Той създаде човешкия род и слезе от небето на земята. И се въплъти от Светата Дева и Богородица Мария и беше човек като всички нас, но без грях. И поживя на земята тридесет и три години. И яде и пи като истински човек, какъвто и беше. Накрая беше разпнат и умря от ръцете на беззаконните юдеи. И не се разпна Божеството, т.е. Бог, а Човекът, т.е. плътта, която облече Христос, тя беше разпната и умря. И на третия ден възкръсна тялото му. И се яви на апостолите какъвто беше преди в света. После пак възлезе на Небесата с плътта си, която имаше на Земята. … Ако някой не вярва, че Христос е истинният Бог и освен него няма друг Бог, той не е християнин, а е като езичниците. … И който вярва в сънища и басни, и предсказания, и магии, и в други бесовски дела, той е беззаконник

и извън църквата Христова, защото това са бесовски неща и който вярва в тях и ги върши, той отива с Дявола във вечната мъка. Затова, благословени християни, изобщо да не вярвате, когато дяволът иска да прелъсти човека и го въвежда във вечна мъка. Затова много пъти показва привидения в съня на човека и ги изпълнява на следващия ден, за да ни прелъсти да вярваме в сънища и да ни привлече в мъката да се мъчим. Затова да внимаваме и да се пазим от такива дела. Нито пък да вярваме на баяния, защото басните са дяволска хитрост и който врачува или бае, няма да бъде съучастник на Христа, а такъв ще бъде предаден с душа и тяло на дявола. Някои казват така: „Когато изпадна в немощ и отида да ми побаят, веднага ставам здрав“. Този дявол, който прелъстява хората, им праща временно някакъв малък недъг и когато си побаят и се предадат на дявола, тогава той отнема от тях недъга. Затова, благословени християни, да не се прелъствате от баяния и предсказания или да омагьосваме своите животни, за да не ги ядат вълци, или да правим магия за безплодие на новобрачни мъж или жена, нито да разболяваме хората. Нито пък когато грачи врана или някоя друга гад, да не се казва: „Грачи на зло“, защото който го каже изкарва виновен Бога, който е направил враната и всички птици и гадове. За какво е виновна враната или друга някоя птица? Нито да се казва, че някой има зла среща, че някой носи лош късмет, защото всички човеци сме творения на единия Бог. Нито пък да се казва, че еди кой си ден е зъл, а пък друг е добър. Защото Бог е сътворил всичките дни и всички са добри за човека. […]

Втората заповед Божия е да не се кълнем в името Господне или в друго нещо свято, сиреч внимавай никога да не се закълнеш в светото Евангелие, нито в Църквата, макар и да казваш истината, велик грях ще имаш на душата си. … Така казвай: „Да ти имам молитвата“, само така се кълни. Повече от това нанася мъка на човешката душа. … По-добре е да умреш тук, нежели да нарушиш закона Христов, защото ако пострадаш тук заради името Христово, в онзи свят ще бъдеш светец и наследник на рая. Затова и светите мъченици, като светите Георги и Димитър и другите светци, не заради нещо друго станаха светци и се спасиха, а защото пострадаха в този век, заради името Христово. Прочее, и вие, благословени християни, ако обичате и искате да бъдете като ония мъченици, не обиждайте Бога, като се кълнете в неговото страшно име, нито истинно, нито лъжовно, нито пък да хулите Бога, когато ви постигне някоя напаст или беда, защото и това нанася мъка на човешката душа. Дори и когато страда, човекът е длъжен винаги да слави и да благодари на Бога. И когато обеднее, и когато се разболее, ако почине детето му или жена му, или някой от сродниците му. Затова да не се хули Бог, защото той е благ и праща това, което е от полза за нас. Трябва само да казваме: „Полага ми се да пострадам, защото съм грешен“. […]

Третата заповед Божия е следната: да се пазят и почитат празниците през цялата година. Всичките и тези, които са велики, като Благовещение и като Рождество Христово, и Богоявление. Три дни да се празнуват и нищо

да не се работи. По същия начин и Възкресение Христово и след него цялата седмица да се празнува и нищо да не се работи. Да се празнува Петдесетница три дни. И Възнесение Христово. И Кръстовден. И Лазарова събота, и Цветница, и Велики петък, и Велика събота. Те да се празнуват по един ден. … Когато празнуваш и не работиш, не сядай да пиеш и да се напиваш и да вършиш всякакви бесовски неща, но ела в църквата усърдно на вечерна служба, на утринна служба, а после и на литургия, а после иди у дома си и ако ти остане от яденето, подай го на бедните да го изядат и ще получиш от Бога много благини. А ако правиш празник на светец и трапеза, т.е. пир, не призовавай богати и властници, а покани бедни и сиромаси, немощни и нямащи. […]

Четвъртата заповед Божия е да любиш баща си и майка си и да ги почиташ колкото можеш. И да не злословиш по тях. И никога да не ги оставяш да гладуват и да са жадни или да пострадат от зло. Ако им направиш някое добро, това не те ползва, но това, което те ти кажат да направиш, направи го със старание и от все сърце. Дори да бъдеш хвърлен в тъмница заради тях, и това изтърпи, защото бащата е втори Бог за детето си в този свят. И не само своите баща и майка да почиташ, но и всичките си сродници и съседи, които са по-стари от теб да почиташ като баща си и да им се покланяш. И ставай пред тях. Прави това, ако искаш да приемеш техните молитви и благословение и да преуспееш и ти да бъдеш почетен. Понеже когато почиташ по-старите от теб, то Бога почиташ. И не унижавай никога човек, който е стар, бил той свой или чужд, богат или беден, защото унижаваш и безчестиш Бога. И никога не противоречи на по-стар от теб. И когато възрастните беседват, ти слушай и се учи и никога не прекъсвай възрастен човек, а го остави да каже каквото знае. И чак после, и то ако бъдеш попитан по въпроса, кажи каквото знаеш и ти. Ако не те питат, то мълчи, внимавай и се учи. И когато седиш с възрастен човек на трапезата, никога не протягай ръка към яденето преди него, нито пий преди него. И не сядай на по-високо от по-стария от теб, ако и да е по-беден, а от всички сядай по-ниско. Внимавай и запомни тези мои думи, ако искаш да наследиш Царството небесно.

Петата заповед Божия е да не убиваш човек, било то християнин или езичник или някой друг. Дори някой християнин да има само вражда и паметозлобие спрямо някого, и това е като убийство на човек. Тоест, ако имаш вражда с някого. Защото това казва Господ в Евангелието: „Ако обичате тези, които ви обичат, каква полза имате? Но когато обичате своя враг, тогава ще имате голяма награда от Бога“. И друго казва: „Да обичате и да милувате за всеки човек, ако искате да сте синове Божии…“. […]

Шестата Божия заповед е да не пожелаваш жената на приятеля си или тази на съседа си, или на някой друг човек, понеже този, който люби чужда жена, е блудник и прелюбодеец и чужд на Бога и по всякакъв начин е предаден на дявола. Затова се пази много от чуждите жени или

дъщери, или робини, внимавай да не се прелъстиш и да си загубиш ума. […] И когато дяволът ти възложи такива бесовски помисли, спомни си за страшните мъки, за страшния смъртен час и недей да бъдеш победен от греха. […]

Седмата заповед Божия е да не крадеш нищо чуждо. И ако намериш някъде загубена чужда вещ и знаеш на кого е, върни му я. Ако не знаеш чия е, разпитвай до две седмици, докато се намери собственикът на тази вещ. Ако не се намери, тогава е твоя. […]

Осмата заповед Божия е да не лъжесвидетелстваш. Ако знаеш нещо по въпроса и те попитат, кажи истината и както си е. Ако не знаеш, внимавай и не лъжесвидетелствай.

Деветата Божия заповед е да не блудстваш нито с жена, нито с някой от мъжки пол, нито с животно. Защото блудстването с някой от мъжки пол или с животно е повече от беззаконие, повече от всеки грях. Не е грях само когато си със своята жена. Но и това трябва да е с мярка, а не да се валяте в смрад. През светата Четиридесетница и в празници се пази да не докосваш жена си, понеже Бог ти е дал жена заради раждането на деца, а не за блуд. Затова се пази, за да не бъдеш мъчен вечно.

Десетата Божа заповед е да не ревнуваш и да не завиждаш на никого за нищо. Нито за дома му, нито за селото му, нито за лозето му или за нивата му, нито за някоя вещ, защото от завист човек става алчен и идолослужител. Затова не завиждай и няма да си алчен. Просто работи и се труди, за да имаш от собствения си труд и да даваш на бедни и просещи и ще имаш награда. […]

Затова, благословени християни, да се пазим от всякакъв грях. От блудство, от кражби, от неправди, от оклеветяване, от баене, от гадаене, от вражди, от паметозлобие, от преяждане, от пиянство, от завист, от ревност, от всяка злоба. Защото ако някой извърши и един от тези грехове, ще бъде мъчен, ако не се покае и не се старае да прави добро и да се обича с всички и да не осъжда никого. Ако все пак дяволът ни изкуси и изпаднем в някой от тези изброени грехове, то да не изпадаме в отчаяние и да не говорим, че няма спасение за нас, но веднага да се покаем и да се изповядаме на духовния отец. … Да се покаем и да се изповядаме, докато имаме време, защото крадецът и смъртта си приличат. Не знаем кога ще дойде смъртта. Затова нека не казваме: „Днес ще сътворя грях, а утре ще се покая и ще се изповядам“, защото не знаеш какво ще те постигне на сутринта. Много казаха така и бяха здрави вечерта, а на сутринта не се събудиха, други се удавиха, други бяха ударени от мълния, на други им се завърза езика и не можаха да се изповядат. […]

Това са десетте Божи заповеди и ако ги спазваме с усърдие, тук ще прекараме живота си мирно и без неприятности, а там ще се сдобием с Небесното царство. Нека го получим всички чрез благодатта и човеколюбието на Отца и Сина и Светия Дух, сега и винаги и във вечните векове, амин.

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ ЗА СВЕТАТА ТРОИЦА И ЗА ВЯРАТА

Преди всичко, с всички и заради всичко подобава на истинския християнин да знае какво е Бог, защо го има Бог и по каква причина се дели Божеството. Отец: Бог Отец е безначален, неописан и необемаем, нероден и непостижим, властващ над всичко и неподвластен на нищо. Син: Бог Син се роди от Отца преди всички векове, нетленен. Впоследствие въплъти се по промисъл от майка Дева неизменно неописан по Отец и описан по плът. И Свети Дух. Бог Дух Светий е единосъщен с Отца и Сина и извършва всичко и всичко владее, създава и обхваща. Защото купно в Троицата няма нищо несъвършено, а царството е едно и желанията, и волята. Една святост триединна, две естества – божествено и човешко. „Вярвам в Бога“, т.е. в безначалния Отец, с безначалния Син и Светия Дух присносъщ. Вярвам в Отца нероден, в Сина роден и в Свети Дух единосъщен. Вярвам в неописания Отец, в описания Син и в Светия Дух, непостижим и действен във всички желания на Отца и Сина, амин.

Теофан Ритор

СКАЗАНИЕ НА ПРОСТ ЕЗИК ЗА ДВАНАДЕСЕТТЕ НАЧАЛА НА ПРАВОСЛАВНАТА ВЯРА

Подобава на истинския християнин да вярва и да изповядва, първо, дванадесетте начала на нашата православна вяра. Второ, седемте тайнства на нашата Църква. Трето, христоподобните дела, без които нито един християнин не може да се спаси.

Ето това са тези начала на нашата вяра. Първо, подобава да вярваме в единия Бог. Нероден, несъздаден, безплътен, без възраст. Творец на небето и земята, на всички ангели и човеци. Второ, вярвай, че този един истински Бог има три лица, тоест три велики сили. Те са по-съвършени заедно от всички други сили, които са самосъставни. Тези сили се наричат Света Троица. Светата Троица е един и сам Бог по същество и естество и е три лица по великите му сили. В тези три лица на Светата Троица се кръщаваме, в тях сме длъжни и да умрем, тоест в Отца и Сина и Светия Дух. Вярвай в Отца, нероден, безначален. Вярвай и в Сина, съприсносъщен, роден само от Отца. Вярвай и в Духа Свети, присносъщен, еднакво почитан и славен наравно с Отца и Сина. Това е Светата Троица, Бог един, на когото се покланяме и славим – Бог Отец и Син и Свети Дух.

И както наричаме един човек Петър или Йоан, или когото човек и да речеш, и той има тези три велики сили. С тях се уподобява на Бога и затова се нарича „дом и подобие Божие“. И първата сила е умът на човека, който се уподобява на Отца. Втората сила на човека е словото, с което се уподобява на Сина. Третата сила на човека е душата, с която се уподобява на Светия Дух. Ето, и човек има три сили, но не се нарича трима души, а един човек. Словото на човека се ражда от неговия ум и желанието на човек се движи от ума. И човек живее и се движи според Божията воля и желание. От ума, от словото и от духа. Или както и слънцето е едно, но се състои от три неща. Има кръг, светлина и топлина. И казваме „едно слънце“, а не три. По подобен начин говорим и за Бога – Отец и Син и Свети Дух. Не три бога, а един Бог по същество и естество. Три по свойство, тоест по нерождението на Отца, по рождението на Сина и по изхождението на Светия Дух. Вярвай, че Света Троица е единият Бог, който създаде целия свят, не

някакви отделни твари, нито някакви вещи, а небето и всичко, което е на небето и земята и всичко, което е на земята. Вярвай, че Словото на Отца, когато пожела пет хиляди и петстотин години след падението на Адам, поради голямата си благост и човеколюбие, да се зачене чрез благовестието и гласа на архангел Гавриил и да се въплъти из утробата на преблажената и света Дева и да прекара като младенец в утробата ѝ девет месеца по естествен начин. И възприе и понесе цялото човешко естество, но безгрешно и без никакъв грях. Поради това се зачена и безмъжно и неестествено, за да избегне греха. И Девата Мириам, Госпожа Богородица, възприе Господа и го роди, бидейки дева и оставайки дева. И когато чу само гласа на Ангела, от това чуване се въплъти Господ. Затова се роди и безболезнено. И всичко това стана, за да можем да го видим и да го слушаме наяве и да повярваме в него, а не в дяволски дела, в идоли и творения. И да ни научи какви дела да вършим, за да се спасим. И кои са делата на дявола, които помрачават нашия ум и го потапят в световните прелести и всякакви страсти, т.е. чревоугодието, пиянството, сборищата, свирните, празнословието, сквернословието, пустословието, заклинанията, лъжите, клеветите, блудството, прелюбодейството, алчността, завистта, убийствата, измамите, отмъщението, съблазните, псувните, гордостта, гадателството и всички останали бесовски дела. Да бягаме от тях и от тези, които ги вършат, като нарушават закона Божи, и от дяволите им. Да вършим волята Божия и в каквото и затруднение да се намираме, да благодарим в името му свято.

А това са Божиите дела и желания. Първо, да вярваме в истинния Бог. Второ, да вярваме, че евангелските слова са слова Божии и без тях никой не може да се спаси. И също да се боим от Бога повече, отколкото от земните царе и съдии, защото страхът Божи е основание на всички негови дела. Бой се от него, защото ще дойде и ще те съди. Всеки ден гледа какво правиш и ангелите записват делата ти и думите ти и помислите ти, по които ще те съди страшният Съдия. Затова сме длъжни да преминем през този свят на съблазни с голямо внимание и страх, и моление, за да не бъдем подхлъзнати и излъгани от дявола, понеже този свят е борба. И дяволът ни бори ден и нощ. Тоест оборими сме от желание и от ярост, и от гордост, и от любов към тоя живот, щом изоставим любовта към Бога и възлюбим този прелъстителен свят. Нека да пазим очите си да не укоряват чуждото добруване и чуждите вещи и да не ги пожелават, понеже са чужди, а наше е само Царството Божие. Него сме длъжни да обичаме, защото то е наше и нищо друго. И заради това бе великото снисхождение Божие, за да наследим Царството небесно и да се избавим от вечното мъчение. И трябва да слушаш словата на Бога, а не пиянски песни и сквернословия, защото от тях се скверни нашият слух. А от слуха се скверни и душата. Не се събирай с такива хора, които празнословят, защото в часа на смъртта ни тези недостойни думи ще се окажат пречка за нашето спасение и ще попречат на ангела, който е дошъл да вземе душата ни, и ще предадат душата ни в

ръцете на бесовете и ще ни метнат в мъките, защото Бог ще се отрече от нас, понеже сме гледали и слушали бесовски дела и сме си общували и сме ги творили.

Бъди милостив и всеки ден сторвай милостиня според силите си и бъди жалостив с болящите, помагай им и ги утешавай и с думи, и с дела. Съчувствай на изпадналите в беда, бъди съпричастен с търпящите зло, посещавай затворниците, живей в мир с домашните си. Злите вразумявай, поучавай, умолявай, възпирай. Добрите обичай и почитай като братя на Христа. Имай любов с всички верни хора и се моли никой да не се мъчи. Не враждувай с никого, освен с дявола и с хората, които вършат делата му. И ако те постигне изкушение или болест, или напаст, или клевета, не роптай, не хули, но благодари и слави Бога от цялото си сърце. Ако търсиш някаква благина от Бога и той не ти я дава, то е защото провижда бъдещето, а ти не скърби. Ако обаче е прошение небесно и спасително, не се отказвай. Моли се постоянно, докато не приемеш благодат. Но ако е за нещо земно и плътско, внимавай да не досаждаш на Бога.

Пости в сряда и петък по правилата, през цялата година, както и през четирите свети пости. През великата Четиридесетница пости в понеделник, вторник, сряда, четвъртък и петък. Яж само вечер, без масло и без вино през целия пост, освен в събота и неделя. Риба яж само на Благовещение. Така спазвай и поста за Успение Богородично. В другите пости – за Рождество Христово и за свети Апостоли, в три дни – понеделник, сряда и петък, да се яде по веднъж. Ходи винаги на църква от цялата си душа. И да нямаш дяволски помисли. И не говори в църквата за мирски неща. Вярвай, че заради нашите грехове нашият Бог Исус Христос се разпна в плът и пострада и претърпя всичко, за да ни спаси и да ни избави от ръцете на дявола. Вярвай, че на кръста умря като човек и се раздели с пресветата си душа, както се разделя и нашата душа от тялото ни в смъртния ни час. Божеството, понеже е неразделно и неописано, пребиваваше в смъртно тяло. Затова и пресветото тяло, когато бе мъртво, беше прободено и изтекоха два източника – кръв и вода, като от божествено и животворящо тяло, а не като от тяло на обикновен човек. Така и самото това Божество, което е неразделимо и след изхода на душата, цялото бе долу в ада. И както на земята се облече в плът този съвършен Бог и Човек, хората, като се приближаваха към неговата плът, приближаваха се към Бога. Така и душите в ада, като се доближаваха до душата на Господа, се приближаваха към Божеството. Тогава и в ада тези, които му се поклониха и повярваха в него, тях възкреси. И тогава, след тридесет и три часа, които Господ бе в ада, пак се върна душата му в светото му тяло. И това пресвето тяло бе нетленно, преобразено от телесна безчувственост. И когато душата влезе в него, го възкреси. И всичко това бе Божество с душа и тяло. Обаче тялото от тление се преобрази в нетление, от смъртност в безсмъртие, и бе променено чрез добро божествено изменение. И след възкресението прекара четиридесет

дни с апостолите. Явяваше им се, когато пожелае и ядеше и пиеше с тях, за да им извести възкресението си и че това тяло, което бе облякъл, него възкреси, а не някое друго. И се яви на апостолите дванадесет пъти. И след четиридесет дни ги изведе извън Йерусалим, на Елеонската планина, и там ги поучи, даде им сили и ги прати да учат народите, да им проповядват и да ги кръщават. И когато ги благослови, един светъл облак го възнесе и го скри от очите им, докато множество ангели пееха и го благославяха. И така се възнесе Господ в първата си слава, на Божествения престол, и му се покланят всички архангели, начала и власти и така в непреходните векове. Вярвай също така, че този Господ в тази плът, в която се възнесе в слава, така с велика слава ще слезе отново от небесата, за да съди живи и мъртви и да въздаде на всеки според делата му. Вярвай, че тогава ще възтръби Архангелът и ще възкреси човеците от всякаква възраст. И благочестивите и нечестивите. Впрочем, родът на нечестивите, които не са вярвали в Христос, истинския Бог, ще ги понесе огнена река като плява във вечните мъки и няма да видят пришествието Христово. Ще останат само християните, за да застанат на съд и да им се въздаде страшна присъда как са почели думите на Христос, как са опазили светото кръщение, печата на миропомазването, светото причастие и тайните Христови. И които са вършили добро, ще бъдат отлъчени като овце от кози и ще застанат от дясната страна, а тези, които са вършили зло ще застанат от лявата страна. И всеки ще приеме участ според както му бъде отсъдено. И тогава праведниците ще влязат с Господа в Царството небесно в радост и велико веселие. И както Царството небесно няма край, така и мъката.

Това са основите и елементите на нашата вяра и всеки християнин е длъжен да ги знае и да вярва в тях. И да ги изповядва със слово и дело, за да може чрез Божията милост да се спасим и да не се мъчим вечно.

А това са седемте тайнства на нашата православна вяра:

Първо е кръщението. Подобава родителите на отрочето и свещеникът да бъдат в пост до кръщението заедно с кръстника. Второ, да се помазваме със светото миро според светото църковно предание, а не с друго миро. Трето е светото причастие с неговите страшни тайни. Ако ги почитаме както подобава, ще се плашат бесовете и враговете на нашата вяра. Четвъртото е първият брак. Не танци, свирни и пиянство, които са сатанински действия, а да бъде славословие и благодарение към Бога. Петото тайнство е маслосветът, извършван от седем свещеници. Шесто е тайнството свещенство и то трябва да бъде чисто. Седмото тайнство е великият ангелски образ, който се нарича покаяние, т.е. монашество, и е като второ кръщение.

Има и седем големи и тежки грехове, които в смъртния час отлъчват душата на човека от Бога и я предават на дявола. И тези грахове са корен и майка на всички други грехове. И първият грях е чревоугодието и пиянството. Вторият грях е блудството, прелюбодейството, ръкоблудството, мъжеложството и други подобни на тези неща. Третият грях е кражбата,

отнемането с насилие, краденето от Църквата и ограбването на гробове. Четвъртият грях е убийството. Петият грях е завистта, отмъщението, измамата. Шестият грях е злопаметството, алчността, гневът, клеветата. И седмият грях е гордостта, хулата, лъжата, ругатните и подобните на тях. Пази се от тези, като от огън, о, християнино, за да не се мъчиш.

Има и седем добродетели. Те са майка на другите добродетели и са противоположност на седемте гряха. Първата добродетел е въздържанието. То е да се пазим от всякакво зло, което може да допуснем чрез очите си, т.е. завист, чрез слуха си, т.е. неподчинение, непокорство, чрез езика, т.е. многословие. Това се нарича въздържание. Втората добродетел е целомъдрието, чистотата, девството на мъжете и жените. Третата добродетел е милостинята за поробените, за бедните, за Църквата. Четвъртата е търпение заради Бога в беди, скърби и послушание и внимание според закона Христов. Петата добродетел е молитва и пост. Шестата добродетел е христоподобно смирение. Седмата е любов в името на Бога и разбирателство сред християните.

Послушайте! Това сме длъжни, християни, да спазваме и да правим до самата си смърт. Дръж се прилично в църквата, не се смей и не говори. В светите празници идвай и се моли на Бога. Никога не си тръгвай преди края на литургията. И в църквата не говори, ами казвай тихо на себе си: „Господи Исусе Христе, Сине Божи, помилуй мен, грешния“. И ако нещо отпаднеш, тичай в църквата с цялото си сърце и си отпей параклис. И да въздигне свещеникът панагията, т.е. Богородичния образ, и да помаже от светите мощи или от светите икони, или със свето миро. Внимавай и за това да изповядваш греховете си пред духовник и да се причестиш четири пъти през годината. И имай вяра и се надявай с цялото си сърце на Бога. И да спаси Бог всички християни и теб и всички нас, поради премногото си милост и нашето благоутробие. Амин.

2. Защо трябва да ходим на църква, а не при врачки

ЕПИСТОЛИЯ ЗА НЕДЕЛЯТА

1. Да знаете, благословени християни, че тази света епистолия падна от Господа Бога и спасителя наш Исус Христос, че слезе от небето в град Йерусалим в светата Йерусалимска църква. Да знаете, братя, че слезе от небето при божигробския патриарх заради беззаконието, което правят хората на земята и техните волни и неволни грехове. Чуйте всички, отци и братя, попове и чорбаджии, всички християни: мир и благодат вам от Господ Бог и наш спасител Исус Христос, чудни и дивни са делата и словата Божии, които сега ще ви се кажат. Тази света епистолия слезе в града Йерусалим от небето и се спря над светия престол. На божигробския патриарх Йоаким се яви насън ангел и му рече: „Стани и иди в църквата и виж какво е слязло от небето над Божия престол.“ Патриархът стана, отиде в черквата и видя камък, който висеше над Божия престол. Бе чуден и много страшен във въздуха, не бе възможно никому да го хване, защото беше силен и тежък. Смиреният патриарх, като помисли, събра митрополитите, епископите, игумените, монасите, свещениците и дяконите, те се молиха три дни и три нощи. На третия ден се чу глас от небесата и от епистолията, която беше във въздуха над престола. Смиреният патриарх пое камъка в ръцете си и той стоеше смирен. Патриархът го разтвори, видя и намери в него написани тези думи:

„На вас казвам, чуйте, братя, и разберете, синове човешки, пратих ви послание в Рим в църквата на светите апостоли Петър и Павел, а сега пращам второ, дано се покаете. Вие не чухте и не разбрахте, че това послание е слязло от небето. Моята ръка написа Господните слова за светата неделя и за светия петък – моето разпятие, и за светите мои празници, и за вашето беззаконие, за греховете, които извършвате денем и нощем. Не знаете ли, че аз заради вашите грехове ви изпратих пророци и учители, но вие не повярвахте и не се покаяхте за лошите си дела и не почитате светата неделя и моето възкресение. Не знаете ли, че в света неделя изпратих при вас архангел Гавриил да благовести на света Богородица зачатието и въплъщението? Но вие, безумни човеци, пак не почетохте светата неделя, затова ви изпратих на земята неверни народи да ви проливат кръвта. През онова време малко се бяхте покаяли, докато ви омръзна и пак започнахте да вършите лоши работи. Не чухте ли какво казва светото Евангелие: „Небето и земята ще преминат, моите думи не ще преминат, ще останат до века!“ Изпратих

ви люти змии, сеч и немилостиви гадове, тежък труд, глад, жаби, гъсеници, щурци, тежка зима и много знамения ви изпратих заради вашето неверие, както Мойсей в Египет на синовете израилеви. А сега пратих послание за светата неделя – моето възкресение – и за моите свети празници, а вие не ги почитате. Не чухте ли моите свети книги, не знаете ли каква лихва ще получат тези, които вършат неправди? Аз бях разпънат и погребан за вас, висях на кръста заради вас и със злъч и оцет ме напоиха и ме нарекоха убиец, на третия ден възкръснах и след 40 дни се възнесох там, откъдето бях слязъл, смилих се над вас и ви избавих от дяволските дела, дадох ви жито и вино до насита и изпълних вашия дом с всякакви блага. А вие пак не почитате неделята, нито давате милостиня; с ръцете си нищо не давате на сиромасите и отпаднахте от доброто. Аз ви дадох волове и коне, говеда и овце, облекло и с всякакви добрини ви украсих като едно хубаво цвете, а вие не идвате в светата господня църква. Аз седя на светия престол, а вие не идвате да се молите, ами си отвърнахте лицата от мене и от моето добро, което ви дадох. Вие толкова си отвърнахте лицето от мене, че името ми вече не споменавате и не вярвате в светото Евангелие и в това, което казват моите книги.

2. Бях намислил да погубя човешкия род, да погубя всички, които са на земята като при Ноевия потоп; само който влезе в църквата, да не се удави, а да се спаси. Но пак се смилих заради моите празници, апостоли, пророци, мъченици и светци, заради моята майка и за Йоан Предтеча, които винаги ми се молят и се застъпват за християнския род, и отнех много злини от вас. Но вие пак не разбрахте, а изоставихте и забравихте името ми. Вдовици, жадни и гладни, голи и боси, сираци и бедняци, слепи и болни викат и плачат в моето име, а вие не се грижите за тях, нито се обръщате да ги погледнете. Не се научихте от светото Евангелие, че ако помилвате сиромаха, и Бог вас ще помилва. И пак рече: „Който е милостив, той ще бъде помилван.“ А апостол Петър каза: „Има немилостиви хора, които не почитат моите попове и моите свети празници, и не се покоряват на баща си и на майка си, присмиват се на свещениците и се смеят на кръста.“ Не знаете ли, че много се трудите, а малко добивате и отпадате от доброто заради вашето неверие? Езическите народи нямаха закон, а законно постъпват и милостиня струват, а вие закон имате, а не го пазите и беззаконие вършите. Аз ви дадох овощни дървета, които раждат плодове, да ядете и да ме благославяте; наситих ви, а вие ме забравихте, хванахте се като евреите за празно място. Поради вашето неверие отново ще дойда, ще изсуша вашите кладенци и извори, лозята ви ще изгоря, с гореща роса ще ги опаля и нивята ви ще изгоря заради вашето неверие.

3. Безумни хора, защо не си обърнете сърцето? Безумни човеци, Мойсей даде на евреите закон и те не го нарушават, както и другите народи нямат закон, а закон държат. А аз ви дадох закон и моето кръщение, а вие закона не следвате; нито един закон не опазихте и не почитате светата неделя. Не знаете ли, християни, че в света неделя е моето възкресение и

пак в света неделя създадох първия човек Адам, и на Авраама се явих в неделя при Мамврийския дъб, и пратих радост на Богородица в неделя чрез архангел Михаил в Назарет, и в неделя приех кръщение в Йордан? Защо не почитате светата неделя, а станахте завистници, оставихте светлината и влязохте в тъмнината? Не знаете ли, безумни хора, че пак в неделя ще дойда да съдя живи и мъртви? Не знаете ли, че аз си пролях кръвта заради вас, а вие не почитате велики петък? Аз дадох четири пости през годината, за да ви се прощават греховете. Проклет да е този човек, който през време на постите яде блажно в сряда или петък, да е проклет! Който пази Божия закон, той ще влезе в царството небесно! Не знаете ли, безумни хора, че ви дадох шест дни за работа, а седмия ден – светата неделя – оставих да отивате в църква, да се молите, да получите благослов и прошка за греховете? Който спазва това и ходи в църква с благоговейно и смирено сърце, аз ще напълня неговата къща с пшеница и с вино, с всякакви блага и със здраве, ще премахна от него всяко зло и ще го благословя. Не виждате ли, безумни хора, че работите в света неделя? Аз ви казвам да вярвате в моите думи, а вие хвърляте сами себе си в ада. Ами когато не ви дам дъжд и роса от небето, вие какво ще правите? Казвам, ако не спазвате моя закон и не държите моите празници, всичките мои блага ще превърна в злини. Тогава вие, бедни, как ще се скриете от мене?

4. Пак ви казвам, проклет да е този човек, който не почита своя брат или своя съсед, защото съседът е брат по Свети Дух, а рожденият брат – по плът. Проклет да е този, който не почита своя кум според закона, защото кумът става отговорен за човека, когото кръщава при кръщението. Проклет да е този, който не празнува светата неделя от деветия час в събота до изгрева на слънцето в понеделник, защото той внася и гняв Божи в своя дом.

5. И пак ви казвам, ако не се покаете и не се откажете от лошите дела, кълна се в моя страшен престол, моя Отец, моята пресвета Богородица – майка ми, заедно с множеството мои ученици и херувими и със страшните серафими, че ако не изпълните това, което ви заповядам, няма вече да ви изпращам друга епистолия на земята. Чуйте, братя, и вярвайте в това, което казва светото Евангелие, защото имам на небето горещ дъжд и големи камъни, и гръм; ще ги пусна срещу вас и ще ви погубя с люта смърт, та плътта ви и плода от труда ви да пламнат в огън. През месец февруари, на 11-тия ден, ще направя голям и страшен земетръс, та да погинете с горка смърт. През месец март, в третия ден, ще изпратя от небето огън и кръв, ще изгоря вашите лозя, ще изсуша дърветата и планините. Ще изпратя зли зверове с две глави, с орлови криле и конски опашки; когато ги видите, много ще се уплашите и ще се покаете. Те ще ядат вашите меса и вашите деца пред вашите очи. През месец юни, в деня на апостолите Петър и Павел, и тогава ще изпратя огън срещу вас; ще бягате и място не ще намерите да се скриете, защото всички места са мои. Тогава и космите на главите ви ще бъдат прочетени и ще паднете в ръцете ми и със силен глас ще викате: „Мъртви, бързо приемете нас, живите, защото вече не можем да понасяме

и да търпим тези люти вълци и Божия гняв.“ И ще превърна слънчевата светлина в тъмнина; и месечината ще направя като кръв, че сами да се изгубите един друг в тъмнината и да не можете да разговаряте; и ще отвърна лицето си от вас да не слушам плача на вашите нечисти уста, лицемери, защото не спазвахте Божията заповед, а спазвахте дяволските работи. Ще ви пратя билсак (?) да умрете, защото не следвахте моя закон. Аз ви изпратих книги да четете и да си пазите душите, а вие не ме послушахте и не ги почетохте; в моята църква не ходихте, а се надсмивахте на тези, които ходят в църква. Клеветяхте се един друг и един друг си издавахте лошите дела, брат започна да завижда на брата. Не знаете ли, че с вашите зли езици хулите Бога, а слугувате на Антихриста? О, безумни хора, все на дявола служите, злото имате за хвалба, станахте завистници и магьосници, бавни сте на доброто, а бързи на злото, станахте непокорници, оставихте Бога, обикнахте тъмнината!

6. Тежко на този, който се кара със съседа си и му казва обидни думи, защото той с моето име се кара. Не знаете ли, че земята ще погълне всички ни заради злите дела, които вършите денем и нощем? Какъв отговор ще дадете на Страшния съд? Там са на всекиго всичките дела, та по делата да се отсъди; кой каквото е правил, това да му се плати. Не чухте ли какво казва Евангелието от Матея: „Ще дойде Синът Божи да съди живи и мъртви.“ Тогава всички ангели, които никога не са прегрешили, ще потреперят от него. Ами вие, безумни хора, какво ще направите, като винаги сте прегрешавали и не ходите в моята църква да се молите, та Бог да се смили над вас в съда и да ви прости греховете? Ако не се откажете от вашите зли дела и от дяволското учение, ще ви пратя щурци и гъсеници и други зли гадове, да изядат тревата по земята и нивите ви, и ще настъпи глад заради вашето беззаконие. Ако се намери човек, който да каже: „Защо ни е това послание?“, да бъде проклет от Бога, от света Богородица и от всички небесни светци и да бъде предаден на вечен огън и в тъма непрогледна, и да се причисли към Юда. На тези, които казват така и разпъват Христа Бога втори път на кръст, ще се разсипе домът им, чужди хора ще разпилеят имота им, техният труд ще стане като Содом и Гомора. А тежко и горко на оня, който чете тази епистолия, а не я преписва и не я прочита пред хората на събрание по време на Божи празници и не я изпраща по села и градове.

7. О, горко на тези, които не искат да се видят един друг! О, горко вам, полуверци! О, горко на този, който завижда на кръстника си или на бедния! О, горко на вас, христоругатели, които съгрешавате с майка си и баща си и се карате с тях и не се питате, че Бог създаде бащата на земята! О, тежко на този, който не почита попа, защото той е Божи слуга! Вие, които укорявате моите слуги и ги хулите, мене укорявате! О, тежко на тези свещеници, които не учат хората по църковния устав – те ще бъдат изхвърлени от свещеническия чин! О, тежко на духовниците, които извършват службата с гняв, защото ангели пеят с тях света литургия със страх Божи! О, горко за монаха, който в църква стои, а за блуд се моли; той като Юда изоставя

своя Спасител! О, тежко на тези жени, които пият билки, за да нямат деца и ги уморяват в утробата си! О, тежко на ония, които смесват брашното с ръж или просо, а го продават за чисто! О, тежко на ония, които размесват прах или пепел във восъка, а го продават вместо восък и искат висока цена! О, тежко на тези, които присвояват чуждо нещо! О, горко на тези, които не вярват в светите апостоли и мъченици и в светите черковни книги! О, горко на този, който чуе клепалото, а не отиде в църква! О, тежко на онзи свещеник, който не става рано да отиде в църквата в света неделя, също и на всичките книжовници! О, тежко на онзи, който е лаком за много имот! Не знаете ли, безумни хора, че ще умрете? Каквото сте събрали, ще остане в света на други хора. Не трябва ли да имате толкова, колкото да прекарвате, ами искаш да имаш повече от другите и от брата си и се караш за много и завиждаш на съседа си? О, тежко на жените, които месят просфори с гняв, не си сменят дрехите и не се чистят от мръсотията си! О, тежко на този човек, който дава рушвет на съдията, за да държи неговата страна, да съди несправедливо, да струва правото криво, и който изкарва съседа си на съд! О, тежко на тези, които правят грях с чужди жени или жените с чужди мъже, или с неверни народи, та си оскверняват тялото и отпадат от светото кръщение! О, тежко на трето венчило или на четвърто женене, защото е извън закона, този, що идва в църква опетнен! О, тежко на тогози, който не вярва в това свето писание със страх! О, тежко на поповете, които не спазват правилото! О, тежко на свещеника, който не препише тази епистолия! О, тежко на граматиците, които не я преписват! О, тежко на тези хора, които знаят да четат, а не се заемат да я препишат поради лакомство. Казват: „Защо да я пиша, няма да стана поп или калугер?“ Но който я преписва и чете на другари, ще бъде благословен от вседържителя Бог. О, тежко на онези, които се напиват и се провикват! О, тежко на този, който подслушва съседа си, когато се изповядва, и след това го обажда на другите хора за присмех! О, тежко на тези, които издават хората за нищо! О, тежко на тези, които не приемат в дома си сиромаси, бедстващи, вдовици! О, тежко на тези, на които Бог дава, а те не дават милостиня заради Бога! О, тежко на тези, които се карат без причина и не се прощават и друго зло правят, а не се покайват! О, тежко на тези, които се присмиват, намигват и ходят с жени! О, тежко на жените, които си преправят лицето, което Бог им е създал с ръката си, и си продават тялото като блудници! Не знаете ли, че при Второто пришествие с куки ще ги дерат и във вечен огън ще ги хвърлят? О, тежко на тези хора, които струват омрази на младенци! О, горко на търговците, които не водят търговията си справедливо! О, тежко на онези, които мислят зло на сиромасите! О, горко на тези бащи и майки, които не учат децата си на закон Божи и не ги учат да имат страх от Бога! О, тежко на тези, които не мислят за смъртния час, че ги чака вечен огън! О, тежко на тези, които не вярват в светата Троица, в името на Отца, Сина, Светия дух и в честния кръст!

8. Аз ви дадох моята църква за седалище и покоище, да се молите със страх за греховете си, а вие не идвате да се опростите в моята църква. Аз ви дадох всякакво добро на земята, а вие ме изоставихте. Ако бяхте вярвали в мене, в Исус Христос и в моите свети книги, не бих ви пратил град, нито смърт, нито глад, нито тежка зима, нито каквото и да е зло. Ако спазвате моя закон и следвате моята заповед, зимата ще бъде мека като лято, малко ще се трудите, а много ще получавате. А вие не държите моя закон, а следвате зла власт и много зло ще теглите. Къде е вашият хляб, вашето вино, къде е медът ви и маслото, къде е здравето ви и цялата ваша голяма радост, която имахте? Нали изгубихте всичкото добро заради вашето непослушание? Ако спазвате моите заповеди и вярвате в това, което ви заръчвам, за вас ще настъпи голямо добро. Ще отнема от вас всичките злини и моят огън и гняв не ще падне върху вас до веки. Ако не правите това, което пише в светото Евангелие, и ако не почитате светата неделя, моето възкресение и всички празници с милостиня и с чисто сърце, поне с вашите молитви да се прослави името ми и добрината ми, която ви оказвам.

Пак ви казвам: когато чуете клепалото в църква, всички като крилати да хвръкнете с цялото си домочадие със свещи и масло, за да се помолите, да се поклоните за избавление от вашите грехове и да получите прошка; със страх, с голям трепет и с всичкото си сърце да се поклоните на мен и на пречистата моя майка Богородица и на всичките ми светци. И който се моли, ще бъде благословен от мене до века, амин. И пак ви казвам: проклет да е този човек, който не вярва в това писмо! Аз ви изпратих първо писмо, това е второ, дано да се покаете, да почитате моята нова държава, моите свети празници и апостоли, моя Йоан Предтеча.“

9. Ако се намери православен човек, който да препише това послание, поп, дякон или господар, да го напише и да го изпрати навсякъде – от изток до запад, на юг и на север, по градове и по села, този човек, макар и да е съгрешил, и много да е съгрешил, Господ ще му прости и ще дигне своя гняв от него и от дома му; децата му ще бъдат здрави и в неговия дом няма да има нито сляп, нито куц, и ще получи Авраамовия благослов. Благословен да бъде и този книжовник, който чете епистолията пред събора и поучава християнския род в моята църква. И да вярват всички, защото това писание е от Бога. Нека въздадем слава нему и на нашия Исус Христос със страх и трепет! За всеки, който вярва в четиримата евангелисти, ще се вдигне от него Божият гняв и на Страшния съд ще да му се простят греховете. На тебе, Боже, слава и власт во веки веков, амин.

10. Пак да знаете, че в онова време станаха в Йерусалим чудеса. През месец ноември, на 12-ия ден, в неделя, като се четеше тази света епистолия в църква, на честния и живоносен гроб Христов се чу глас от небето, който каза: „Това послание е от Бога, вярвайте, синове човешки, и го прочитайте всеки празник; който скрие епистолията и каже, че е негова, да бъде проклет, който я скрие – попада във вечен огън. Защото е заръчано:

„Не скривайте сами себе си в ада.“ Който я скрие в земята, той ще си изгуби душата. Не скривайте вашето съкровище в земята, ами го скрийте на небето. Защото, където е вашето имане, там ще бъде и сърцето ви, там няма червеи и ръжда. Който си скрива имането, той се нарича бедняк по душа. Не чувате ли светото Евангелие: „Блажени са нищите духом, защото тяхно е Царството небесно.“ Така и ние, братя, да не скриваме имането си в земята, ами на небето; да бъдем милосърдни към сиромасите, защото тях Бог нарича свои братя. Виждаме какво пише в светото Евангелие: „Който дава милостиня, той на Бога дава в заем.“ И пак премъдри Соломон рече: „Водата огъня погасява, а милостинята човешките грехове угасява.“ Нека и ние да дадем заем Богу, да се откажем от лошите дела, та дано се смили Господ над нас и да ни даде добро, да ни сподоби с берекет от роса небесна и влага земна и да ни приеме в Небесното царство. Нему слава и власт, чест и поклон во веки, амин.

СЛОВО ПРОТИВ БАБИНИ ПРАЗНИЦИ

(За църковните и езическите празници)

Благословени християни, рекъл е премъдрият Соломон: „Който иска да спаси душата си от грях, трябва да се съветва с тези, които знаят. Да не пита случайни хора, а да си намери опитен учител, който е чел много книги и с когото да разговаря, и когато го пита нещо, той да му каже истината“. Виждате ли, когато искаме да отидем някъде, питаме някого, който знае пътя, за да го намерим и да отидем там, където искаме. Ако той не ни упъти добре, ние се лутаме много по гори и скали. Но дори и да сгрешим пътя, няма да претърпим голяма щета; обаче ако някой учител не може да ни упъти правилно към душевното спасение, ще си мислим, че вършим добро, което всъщност пред Бога ще е зло. Виждате ли, заради телесни потреби ни е страх да не се измамим, а толкова по-важно е някой от нас да не се прелъсти заради душевното си спасение.

Да ви кажа и още нещо, което трябва да разберете. Когато искате да питате някого за душевното си спасение, питайте тези, които имат свидетелство. Те имат онова слово, което се нарича свидетелство от Пророците, от Евангелието, от Апостола. На това слово да вярвате. Казвам ви го, защото има и такива учители, които и сами не знаят какво вършат, а са почнали да учат другите. Така е и с лекарите, които церят болния с билки, но не знаят от кое биле да му дадат и му дават неправилното и човекът веднага умира. Това вършат и учителите, които не знаят как да учат. Лекарите отравят тялото и човекът умира, а незнаещите учители тровят душата на човека. И учителите правят по-страшно убийство от лекарите. Лекарите, когато убиват, убиват тялото, а неразумният учител убива душата.

И друго да кажем. Когато някой е сляп с двете си очи и води със себе си друг слепец, ако има някоя яма пред тях, който върви отпред, той пръв ще падне в ямата, а след него и другият ще падне. Така е и с учителите, които не знаят. Първи те падат в ямата, сиреч във вечната мъка.

Аз искам да ви попитам вас, баби, да ни кажете от кого научихте да празнувате дни, които ги няма в Божественото писание? Четвъртъци и петъци, и вторници. И жените да не предат в петък. И горещници, и вълчи празници, и русалски празници, и други дяволски начинания творят. И казват, че не работят, за да не ги удари град. О, безумни човече и безсмисле-

на жено! Когато Бог надигне Своя гняв, можеш ли ти, о, безумна жено, с твоите празници да възпреш гнева Божи? Искате ли да сторите така, че нашият Бог да стане милостив? Тогава да се покаем с плач, с молитва и с милостиня към сиромасите. Така можем да омилостивим Бога.

В 716 г. преди Рождество Христово имаше един цар на име Ахав, а в царството му имаше един човек на име Навутей. Навутей имаше лозе на хубаво място. Царят поиска да превърне лозето му в градина. Навутей не му го даде и царят се натъжи, а жена му Йезавел видя, че е скръбен и го попита защо. А той отговори: „Заради лозето“. А тя му каза: „Царю, бъди весел. Стани, яж и пий, а сутринта вземи Навутеевото лозе“. И лукавата Йезавел написа лъжовно писмо, че Навутей е похулил царя и царицата и го прати там, където живееше Навутей. И когато хората видяха царското послание, за да угодят на царицата, се дигнаха срещу Навутей и го убиха с камъни. Тогава лукавата Йезавел рече на мъжа си Ахав: „Лозето на Навутей остана пусто, иди да си го вземеш“. И царят отиде за вземе лозето.

Господ Бог рече на пророк Илия: „Стани бързо и иди при Ахав, асирийския цар, защото е тръгнал да загради лозето на Навутей. Кажи му: Господ заповяда така, където е пролята кръвта на Навутей, там да се пролее и твоята кръв, а гнусната и нечиста кръв на лукавата Йезавел да я лижат псета. От вашия род нито един да няма покой като господар“. Цар Ахав като чу този страшен отговор, се изплаши, съжали, съблече царските дрехи и се облече в дрипи, посипа главата си с пепел и започна да пости и да плаче. И рече: „Сега разбрах колко съм грешен пред Бога“. А Господ, който е щедър и милостив, прие неговото покаяние и рече на пророк Илия: „Видя ли как цар Ахав се изплаши и се покая истински? Затова не искам да му причиня това, което бях намислил“.

Видяхте ли как истинското и честно покаяние възпря гнева Божи? Такова покаяние е нужно на всеки, който иска да омилостиви Бога и Бог да чуе молитвите му и да му подаде опрощение, което проси от него. Разбрахте ли как се умолява Бог, а не както някои безумни и несмислени хора говорят: „Да не работим в петък и по вълчите празници, за да не стовари Бог гнева си върху нас“. Лесно би било да угодим с празници на Бога, но Бог не иска да се освободим от работа, а да се освободим от зли дела. Никъде не можем да намерим в Божественото писание някой да е работил и да е бил осъден от Бог. Еврейският народ не работи четиридесет и две години в пустинята. Не оряха, не сееха, не мелеха, не сякоха, не предяха, не тъкаха, не шиеха. Нито една работа не вършеха нито мъжете, нито жените. Бог им даваше храна и одежди. Те трябваше само да се молят и да благодарят на Бога и да не забравят колко добро им стори Бог. А те, вместо да благодарят, му досадиха и го огорчиха премного и затова Бог ги порази. Нека чуем пророк Давид, какво иска да каже в стих 12-и: „Ако моите хора бяха решили да ме послушат и да изпълнят моите повели, и аз щях да сломя техните противници и лесно бих направил така, че да се боят от тях тези, които ги

ненавиждат. Така бих направил с крепката си десница, за да им се покорят тези, които ги нападат“.

Чухте ли заради какъв грях Бог порази еврейския род? Понеже роптаеха и досаждаха на пророка Моисей и на Бог. Така и нас ще осъди на вечни мъки, ако не изпълним неговата повеля.

Да видим дали преди хората не празнуваха и дали заради това Бог ги потопи в дните Ноеви. Или го направи заради друг грях, както пише в Божественото писание: „Умножи се греха и беззаконието у хората, затова Бог ги потопи. Дали жителите на Содом работиха по празници и поради това Бог потопи пет техни града? Дали работиха по празници жителите на Ниневия, та Бог поиска да ги потопи? Или заради друг грях се случи? Дали грешниците се мъчат в ада, защото не са празнували? Чуйте какво рече пророкът: Това, което иска от вас, е да мислите добро и да сте готови да изпълнявате заповедите на вашия Господ Бог. Ако правите това, винаги ще ви помага – и за телесните ви потреби и за душевното ви спасение.

Защо не каза: „Празнувайте петъци и събота, за да ми бъдете угодни и мили“? И пак, рече пророк Исая: „Така казва Господ, послушайте ме и ще се насладите на блага и душата ви ще се наслади на всяко благо. И ще бъде жива душата ви.“ И пак, във Второзаконие се чете: „Каза Моисей към людете: „Слушайте, доме израилев, Бог иска от вас да вършите това, което ви е заповядал. И тогава всички народи ще познаят, че се боите от Бога. И Господ Бог ще бъде с вас. И никога да не изстива сърцето ви за любовта на Бога. Когато обичате Бог, и Бог ви обича.“

И друго да ви кажа. Слушайте, за да разберете как Бог заради греховете ни допуска върху нас много зло. Нашите грехове ни мъчат, а не работата, както говорят безумците: „Работим в петък и по вълчите празници и Бог допусна над нас зло“. В книгата, наречена Съдии, пише как хората от Израил сътвориха грях и заради този грях Бог ги предаде в ръцете на мидийския цар и за седем години мидийците властваха над евреите и много им досаждаха. И евреите избягаха по пустите места и по гори, и по пещери, и по колиби, и в земни пропасти. И така ги мъчиха мидийците седем лета. Виждате ли, православни християни, как нашите грехове ни мъчат? Евангелист Йоан рече: „Когато Христос ходеше телесно по земята, вървеше със своите ученици. И апостолите видяха слепец и попитаха Христа и му казаха: „Господи, той ли съгреши или неговите родители, та сляп се е родил?“ Фарисеите казаха на Христа: „А ние знаем, че Исус е грешен“. Другите казаха: „Може ли грешник да твори чудеса?“. Христос рече: „Аз дойдох с мир. Които бях слепи, прогледаха. И които имаха очи, ослепяха и не можаха да познаят истината“. И фарисеите му казаха: „Нас ли наричаш слепи?“ И рече им: „Ако нямахте очи, нямаше да имате грях“. И пак рече Христос на слепия: „Повече не греши, за да не пострадаш още повече“. А Давид казва: „Греховете на моята младост и моето незнание не поменавай, Господи…“

[…]

Виждате ли как от греховете ни спохожда много зло, а не от работата, както казват безумните: „Работих в петък и четвъртък, и в Мартини съботи и на вълчите празници, и русалските, и на горещниците. Като трябва да работите нещо за Бога, бойте се да го сторите, за да не патите някое зло. Кога работите за Врага и вървите против Бога, тогава не се бойте. Ако е на голям празник, тогава може да свършите повече зло, не бойте се“. А ние казваме: „Как струвате грях и на Възкресение и пак не се боите?“.

Искам да ви попитам, да ми кажете откъде научихте да празнувате празници, които ги няма в християнския закон? Беззаконниците незаконно закон поставиха според развратения си разум, когато безкнижници и самовили, и бродници, и магьосници поставиха закон. И вие го спазвате със страх. А когато Светите апостоли и Светите отци ви кажат закон, който постановиха на събор, не искате да го спазвате. Господ заповяда на пророк Моисей шест дни да работят хората, а на седмия ден да почиват. И който има дадени на работа момци или син, или кон, или вол, в седмия ден никого да не праща на работа. Всички да се освободят от работа и през този ден да прочистим ума си и да забравим всяка земна работа и само да слушаме Божиите заповеди в неделя, както е заповядал Бог. Нито една земна работа да не работим, само да почиваме и да слушаме закона Божи. Ако някой работи в неделя, работата му е проклета, проклет е и този, който работи.

И други празници да празнуваме. Има едни празници, които се празнуват до вечерта. Наричат се Господски празници, които в Църквата имат предпразненство и следпразненство. Такива празници се празнуват от вечер до вечер. Има други празници, които празнуваме от сутринта до обяд. Отиваме в църквата на вечерна и на утринна служба, и на литургия и да послушаме какво е правил този светия през живота си и да прославим истинния Бог. После да отидем у дома си да обядваме и после да се хващаме да работим. Както казахме, на празниците, които имат предпразненство и следпразненство, от два или три часа да оставим работата, да отидем на вечерна, утринна и на литургия, през целия този ден да празнуваме. Да не празнуваме само с ястия и пиене, да пеем бесовски песни и да танцуваме като бесни. Така правеха безбожниците, а на нас, православните прилича на този ден да слушаме поучение. Празниците през годината бяха постановени на съборите от Светите отци: на Първия събор – тридесет и осемнадесет отци, на Втория събор – сто и петдесет отци, на Третия – двеста, на Четвъртия – шестстотин и тридесет, на Петия – сто и шестдесет, на Шестия – сто и седемдесет. И като ги съберем всички, стават общо хиляда и шестстотин и двадесет и осем Свети отци. За Шестия събор се събраха в Константинопол и в Трул. И от Първия събор до Шестия Светите отци узаконих канони и правила, и празници. На Шестия събор утвърдиха и постановиха Светите отци: „След нас, когато дойдат други учители и приложат друг закон или ако този отменят и поставят друг по свое усмотрение,

тогава – така казаха Светите отци – тези да са проклети от всички хиляда и шестстотин и двадесет и осем отци“. Тогава установиха празниците и проклеха тия, които ще постановят други празници. Когато се постановяваха празниците на съборите, това се правеше с царско и патриаршеско повеление. Отците с пост и моление и молитва получиха вразумление от Светия Дух и постановиха празниците. А вашите празници ги установиха магесници и пияници по могилите. Беззаконни празници. Аз ви казах кога се постановиха празниците. Вие ми кажете на мен, при кой цар и при кой патриарх се постанови да се празнуват дванадесетте петъка и десетте четвъртъка, и Мартините съботи, и вторници, и разтурни понеделници, и вълчи празници, и русалски, и Герман, и горещници, и да не предат жените в петък, и други много вражески измислици, които узаконихте незаконно. И нещо повече, струвате зло и мъчите тези, които работят в тия дни. Възкресение, светия ден неделя не почитате, нито Господските празници, които бяха узаконени на събор от Светите отци. Как да ви нарека православни християни, като се покланяте на идоли? Достойно е да ви нарека идолопоклонници. Такива сте. Вие не вярвате в Бога, както каза Христос: „Не можете да работите и за Бога, и за врага“. Не може с едното око да гледате на небесата, а с другото на земята, както ви казах и преди“. Никъде не намерихме да са написали Светите отци тия ваши празници, някой да е работил на тях и Господ да го е осъдил. Виждате ли колко сте прелъстени? Празниците, които се постановиха на съборите – към тях нямате благоговение, а към тия ваши бабини празници, които са ги поставили магьосници, на тях правите велика почест. И които празнуват тези беззаконни празници, на тях не трябва, било то на жена или на мъж, да се дава причастие, нито някоя друга църковна потреба. Ако някой свещеник не отсъди така и ги приеме като здрави и както другите християни, този поп е подобен на тях. Ако се познаят, ако не са правили добро, да се откажат от онова дело, да се изповядат и да се покаят, чак тогава да бъдат приети като другите християни.

А вас попитах да ми кажете откъде научихте или кой ви каза да празнувате такива бесовски празници, и никой не можа да ми каже откъде сте ги приели. Ако вие не може да ми кажете, аз ще ви кажа. По едно време имаше две баби. Името на едната беше баба Друса, лееше олово и баеше вода. А името на другата беше горогледа баба Петка, гледаше на восък. Двете бяха знахарки и бродници, и много други лекове знаеха. И в онния времена имаше двама попове: поп Торно и поп Мигно. Тия две баби празнували дванадесетте петъци през годината. И дойде баба Друса и рече на поп Торно да напише дванадесет празници, защото поп Торно беше книжовен. Баба Друса казваше и поп Торно пишеше. И написа: първи петък – през март, на втория ден, втори петък – пред Благовещение, трети петък – пред Възкресение, четвърти петък – преди евангелист Марко, пети петък – преди света Троица, шести петък – преди Петровден, седми петък – преди Ус-

пение, осми петък – преди Усекновение, девети петък – преди Кръстовден, десети петък – след Кръстовден, единадесети – преди апостол Андрей, дванадесети петък – преди Рождество Христово. Дотук написа поп Торно. И горогледата баба гледала на восък и познала, че е добре да се напишат и другите празници. И рече горогледата баба Петка, рече на поп Мигно да напише Мартини съботи и четвъртъци, и вълчите празници, и русалските, и горещници, и свети Герман. И жените да не предат в петък и някои вторници и разтурни понеделници. Това написа поп Мигно. И други още много лъстиви неща написаха. Поп Торно и поп Мигно и тия две баби събраха много прост народ и человеци, и жени, които бяха магьосници и бродници, така и мъже, които бяха развратени безбожници, пиещи тютюн или пияници. Такива се събраха много и отидоха на една могила. Поп Торно и поп Мигно се облякоха в ризници и, беззаконниците, постановиха закон никой да не работи на такива празници.

СЛОВО ЗА ЖЕНИТЕ, КОИТО ВРАЧУВАТ И БАЯТ

Слушайте, стари баби и жени, какво искам да ви кажа. Рибарят, когато лови риба в морето и хвърли въдицата си във водата и кукичката е гола, то рибата, когато види голото желязо, бяга. Затова рибарят не хвърля голо желязото, ами слага стръв. Месо или нещо друго, за да измами рибата, която иска да се нахрани и не знае, че ще бъде уловена. Така е и с баенето и врачуването. Споменават имената на светци, за да им повярват хората. Затова го правят. Защото ако не споменават имената на светци, а споменават дяволските имена, кой християнин би поискал да му баят? Никой не би поискал. Никога.

Чухте ли, благословени християни, какво се казва за баенето и врачуването? Ами тогава не им вярвайте! Дяволът, когато иска да улови някой добър човек християнин, първо го дебне, за да отслабне в него Божието влияние. И за да го познае, е като кълвач, който се храни с гнило дърво и го чопли, докато стигне до здраво и после бяга от него. Така и дяволът бяга от човека, който има страх Божи в сърцето си. А който няма страх Божи, е като гнило дърво и дяволът отива при него и му донася малко зараза, та да се разболее и да призове някоя баба да му бае. Която баба бае, да не взема причастие. Първо да се изповяда и после да се причести с тялото Христово, понеже е била служител на дявола, а не на Бога. Чухте ли, благословени християни? Пазете се много добре.

3. Охранителни, лечителски и прогностични практики

МОЛИТВИ ЗА ВСЯКАКЪВ СЛУЧАЙ

Молитви против нежит

а) Нежит падна от небето, слепите пастири го видяха, без крака го гонеха, без ръце го уловиха, без въже го вързаха, без нож го заклаха, без огън го изпекоха, без уста го изядоха. Отиде нежитът от костите в месото и в кожата, и в косите и се разтопи, като сол във вода. Така и от Божия раб (кажи името) винаги, сега и през вековете!

б) Адам имаше нежит и го предаде на Ева, Ева на оловото, оловото – на морето, морето – на пясъка, пясъкът – на брега, брегът – на тревата, тревата – на росата, росата – на слънцето. Изгря слънцето и изсуши росата, а нежитът загина от Божия раб винаги, сега и във вечни векове.

в) Слезе Исус от седмото небе, от готовото свое жилище, срещна нежита и му рече: „Къде отиваш, нежите?“ Отвърна му нежитът: „Аз отивам в човешка глава, мозъкът да ѝ размътя, зъбите ѝ да строша, челюстите ѝ да сломя, ушите ѝ да оглуша, очите ѝ да ослепя, устата ѝ да изкривя, носът да огъгня, да боли глава ден и нощ.“ И рече му Христос: „Върни се, нежите, в гората и влез в еленска глава и в овнешка, защото тя всичко търпи и престрадва, остани там и чакай, докато дойде краят на небето и земята; бой се от Бога, седящ на престол херувимски, докато дойде да съди цялата вселена, и тебе, бесовски нежите, началниче на всякакъв недъг. Заклинам те, нежите, махни се от раба Божи (кажи името), в името на Отца и Сина и Светия Дух!“

г) Тръгнаха седем ангели, седем архангели, седем ножа острещи, седем свещи носещи. И срещнаха ги Михаил и Гавриил и рекоха им: „Къде отивате, седем ангели?“ А те отговориха: „Отиваме нежита да изсечем и със свещи да го изгорим, и да премахнем кръвта от очите на раба Божи (кажи му името), всякога и днес и завинаги.“

д) Свети Михаил Гаврил вървеше, взел железен лък и железни стрели, искаше да стреля сърна и елен. Не намери там сърна и елен, най намери нежита, който седеше и камъни цепеше. Запита го: „Кой си ти, който седиш и камъни цепиш?“ Отговори му: „Аз съм нежитът, ще разцепя човешка глава и мозъка му ще извадя, кръвта му ще пролея.“ Михаил Гаврил рече: „Проклети проклетниче нежите, нито мозъка вади, нито главата разцепвай,

но иди в пуста планина, влез в еленска глава, тя е търпелива, може да търпи това. Ако те намеря след седем дни, ще те посека, или ще те прострелям.“ И помоли се нежитът: „Не ме посичай, не ме прострелвай, ще избягам в планината и в еленската глава.“

Амулети против нежит

Когато слезе Исус от седмото небе. . . и като ходеше, нежитът срещна Исус и Исус му рече: „Къде отиваш, нежите?“ Каза му нежитът: „Аз отивам в човешката глава, мозъка да изпия, костите да разруша, очите да ослепя, ушите да оглуша.“ И каза му Исус: „Върни се в ... гора и в еленовата глава и в овнешката, защото той (еленът, овенът) е търпелив, сега и винаги и во веки веков.“ Амин. Исус Христос побеждава.

Господи Боже Христе: Победи. Нежитът идваше от Червено море и срещна Исус и рече му Исус: „Къде отиваш?“ Той (нежитът) каза: „Отивам в човека мозъка му да изпия, кръвта му да пролея, костите да строша.“ И рече му Исус: „Заклинам те, нежите, да не отиваш в човека, но да отидеш в пусто място ... да намериш ... елена... и да влезеш в техните глави и на тях мозъка да изпиеш, костите да строшиш, жилите да скъсаш, защото те търпят всякакви болести. Иди и не се връщай във вековете до приготвяния ден за съд срещу нас; бой се от Бога, седящ на херувимския престол, от него се бои всичко видимо и невидимо, а ти най-много се бой от Бога, нему слава във вековете.“ Амин.

Молитва против запек

В името на Отца, Сина и Светия Дух. Излязох на поле огнено и намерих езеро пламенно. В него седяха три сестреници, държащи три блюда с рачешки черва: по-старата връзваше, средната развързваше, по-младата Бога молеше: Позволи, Боже, да минава вода у тоя човек, раб Божи (името му), в името на Отца.

Молитва против треска

Край Червено море стои каменна кула, на кулата седи свети велик апостол Сисиний и вижда: развълнува се морето до облаците и от него излизат 12 жени дълговласи – окаяно дяволско видение. И казаха тези жени: „Ние сме тресавиците, дъщери на цар Ирод.“ Свети Сисиний ги запита: „Окаяни дяволи, защо сте дошли тука?“ А те отговориха: „Ние дойдохме да мъчим човешкия род, който ни се противи; към него ще се привържем и задържим – ще го помъчим. Този, който сутрин се успива, не се моли на Бога, не почита празници, а като става, почва отрано да яде и пие, той е наш угодник.“

Свети Сисиний се помоли на Бога: „Господи, Господи! Избави човешкия род от тези окаяни дяволи.“ И Господ му изпрати двама ангели Сихаил и Анос и четиримата евангелисти. И започнаха да бият тресавиците с четири тояги железни, нанасяйки им по три хиляди рани на ден. Тресавиците им се молеха: „Свети велики апостол Сисиний, Сихаиле и Аносе и четирима евангелисти: Лука, Марко, Матей, Йоан! Не ни мъчете! Там, където се чуват вашите свети имена и в който род се славят вашите имена, от този род бягаме три дни, три поприща.“ И запита ги свети апостол Сисиний: „Какви са вашите дяволски имена?“ Едната отговори: „Моето име е Тресея.“ Другата отговори: „Името ми е Огнея“ – както печка от борови дърва се нажежава, така и Огнея гори човешкото тяло. Третата каза: „Моето име е Ледея“ – Ледея като студен лед мрази човешкия род, човек от нея не може и в печката да се сгрее. Четвъртата каза: „Името ми е Гнетея“ – Гнетея се настанява в ребрата на човека и гърчи утробата му, ако някой човек иска да яде, нека яде, само че от душата на този човек всичко излиза навън. Петата каза: „Моето име е Грънуша“ – тя се настанява в гърдите на човека, плещите загниват и излиза хъркане. Шестата каза: „Моето име е Глухея“ – тя се настанява в главата на човека, запушва ушите, ломи главата и този човек оглушава. Седмата каза: „Аз се казвам Пухнея“ – Пухнея прави да отичат хората. А деветата каза: „Моето име е Жълтея“ – Жълтея е като жълтия цвят в полето. Десетата каза: „Моето име е Каркуша“ – тя от другите е по-проклета, смъква жилите на ръцете и краката. Единадесетата рече: „Името ми е Гледея“ – и тя е от другите по-проклета, не дава на човека сън през нощта, бесове пристъпват към този човек и умът му се побърква. Дванадесетата каза: „Моето име е Невея“ – Невея е най-старата им сестра тресавица, която отсече главата на Йоан Предтеча, тя е от всички най-проклета. Хваща човека и той не може да оживее.

Молитви, т.е. заклинания на великия св. Василий за страдащи от демони и за всяка немощ

Боже на боговете и Господи на господарите, Създателю на огнените чинове, Творецо на безплътните сили, небесен и земен художнико, когото не видя никой от човеците, нито може да го види, от когото се бои и трепери всяка твар. Ти, който някога си отхвърлил на земята архистратига, нарушил службата си чрез непокорство, и си предал на мрачната тартарска глъбина отстъпилите с него ангели, които станали демони, дай на това заклинание, извършено в страшното твое име, да бъде страх за този предводител на лукавството и на всички негови пълчища, паднали с него от горната светлина, и обърни го в бягство, и запрети на него и на демоните му, та съвсем да отстъпят и никаква вреда да не извършват срещу отбелязания с твой знак образ; но да приемат отбелязаните с твоя знак сила властна, за

да настъпват на змии и скорпии и на всяка сила вража. Защото се възпява и величае и от всичко, що диша, със страх се прославя светото име на Отца, на Сина и Светия Дух, сега, винаги и во веки веков. Амин.

Молитва против дяволи и вещици

Стои Сисин пред дверите на Божия раб (кажи името), на копие се подпрял, с меч се опасал, отправил взор напред към мора и вещици и всякакъв вид вили. С него повиках всички ангели, с тях архангел Михаил и Христовите апостоли Петър и Павел. Дойде невидимо от небето и прогони от това място мора и вещици, и дявол: вечер в полунощен час, когато морето почива, когато вода не тече, нито петли пеят, нито псета лаят – тогава изгониха всички бесове и тъмни духове от това място, от този храм, от тези четири страни. Тук, при раба Божи (кажи му името), за вас няма място, тук са четиримата евангелисти, тук са 36-имата пророци, ще пазят и ще бранят раба Божи в името на Отца и Сина и Светия Дух.

Молитва на св. архангел Михаил против мора и вещици, вампири и вятър, които са през деня и нощта

Каза вещицата: „Аз дърво плодовито изкоренявам, женска младост връзвам и женска ненавист надвивам; приближавам се и ще вляза при човека като кокошка, като гълъбица, като змия. Аз хубави деца удушавам и затова ме наричат убийца. Когато се роди истинското Божие слово, отидох там да го измамя. И намери ме архангел Михаил и окова ме, аз се заклех и рекох: „Кълна се в престола на Вишния и във висшите сили, че няма да те излъжа, но ще ти кажа истината. Ако може човек да препише името ми, аз няма да вляза в дома на раба Божи ...“ И рече архангел Михаил: „Кажи ми твоите имена!“ – „Първо име – Мора, второ – Вещица, трето – Визуса, четвърто – Макарила, пето – Сияна, шесто – Евгелуса, седмо – Наврадулия, осмо – Живи огън, девето – Пладница, десето – Детодавица, единадесето – взема млякото на младенците, дванадесето – Дявол измамник.“ На архистратиг Михаил рече: „Пусни ме да ти се закълна – където тези имена се произнасят, да не влезе там никакъв дявол во веки. Амин. Нито при спящите, нито при ядящите, нито в полунощ, нито по пладне, винаги, днес и всякога, и през всички векове, амин.“

Молитви при съд

а) В името на Отца и Сина и Светия Дух и света Богородица. Седеше раб Божи на бели облаци, в дясната си ръка държеше честен кръст, а в лявата ръка държеше драгоценен камък, пшеница и босилек; на лицето му – слънчеви лъчи, на гърдите му – звезда денница; в месечина облечен,

обсипан със звезди. Чуха ме властелините, епископите и поповете и дойдоха при мене като овце на сол и като аргати на кладенец и като пчели на кошер. Чист бях като чисто сребро, като на месеца ми се поклониха и като на честния кръст. И винаги, и днес, и всякога во веки веков, амин.

б) В името на Отца и Сина и Светия Дух. Аз, раб Божи, възлязох на висока планина, измих се в Божия рай и възродих се като младенец, и взех три и четири красоти. И слязох и потръбих със златен туров рог. Чуха ме гори и поля, и по полята пастирите, и болярите по дворовете, и господарите по владенията, и царете при цариците. Царете оставиха цариците и болярите – дворовете, и господарите – владенията си, един през друг бързаха и се питаха: „Кой бе този човек, който възлезе в Божия рай, и уми се и се възроди, и сияеше като слънце, и поблея към мене като овца за агънце, и заплака като дете за майка?“ И всички мои врагове паднаха на нозе, и моето желание изпълниха. Всякога и днес, и винаги.

в) Господи, благослови, отче! Станах рано сутринта и помолих се Господу Богу и на светата денница, която излиза от лоното Аврамово с 327 ковани железни ключове, и оловни, и медни: „Заключи ума, сърцето и езика на тези, които мислят зло за мене, неми да станат, а на мене езикът да полети като на попа презвитера евангелието. Затвори, Господи, на моя съперник ума и сърцето и на всички властелини и съдии.“ И аз, раб Божи (кажи името), излязох от завистта в красотата, всякога и днес.

г) Когато отиваш на съд при властелините, господарите и съдиите, вземи вода в нов съд, после кажи тази молитва, и ще бъдеш от всички обичан:

Господи Боже наш, свети Козма и Дамяне, отиде Божият раб при властниците и съдиите, и князете, и владиците. Когато проговоря, да ми се слуша думата, като че евангелие говори и като клепало в света неделя. И да ми се слуша речта като гръм от небето. И да светим в него (в съда?) като денница между всички звезди. И да сияе главата ми като слънцето в небето. И да бъде твоят раб в сладост и драгост; да не могат без него, както целият свят не може да живее без вода. И да е на всички хора любим, и да не се противят на неговата реч, но да проговорят към него с ясен глас и да го погледнат с весели очи, и да бъдат всички сърдечно чисти.

Молитва на св. Георги при тръгване на път

Облякох се в небеса, покрих се с облаци, препасах се с кръста и помолих Бога и свети Георги. Слънцето бе от дясната ми страна, а месецът над главата ми, звездите около мене. Георге, слънчево слънце, който обузда петима елински царе! „Господи Исусе Христе, завържи устата на моите противници, и ръцете и нозете на онези, които мислят зло на раба Божи... Направи ги, Господи, като безгласни овце под мене, а мене направи над тях като лъв. Със силата на света Троица, с молитвите на пресвета Богородица, с небесните техни сили, с архангела Михаил и Уриил, Равофаил, Мардарий, Ардаил и със светите великомъченици Георги и Димитър, Тео-

дор, Меркурий, Прокопий, Никита и светите апостоли, и светите четирима евангелисти: Матей, Марко, Лука, Йоан, и светите 318, които бяха в Никея, и с всички свети светци, укрепи, Господи, своя раб и направи всички подножие на моите нозе. Всякога и днес, и винаги във вечните векове, амин.“

Молитва на светия великомъченик Трифон, ако се случат вредители в нивите, лозята или градините

Гняв слезе от Бога Вседържителя във всяко лозе и нива и градина. Боледуват зеленчуците и плодовете тлеят и погиват. Виждайки това, аз, грешният и последен Трифон, тези изгарящи плодове, съжалих всички и с молитва се помолих към Господа, моя Бог, и преклонил колене към човеколюбивия Бог, за да бъде довършен всеки звяр, който води до погибел всяко лозе и нива и градина, и всяко дърво и зеленчук. Чу Бог призоваващия, изпрати от готовото си жилище ангел да порази всеки лукав и зловреден род зверски, който вреди на лозята и нивите, и градините. На тия зверове скверни изброих имената: гъсеници, скакалци, червеи, червогъсеници, врабци, мушици, дългокраци, въшки и попови прасета, бълхи и мърудие, празостриг, ризити, филигис, псалитис, кавлокопос, неверни охлюви и всичко друго, което вреди на съществуващия плод, грозд и други храни и зеленчуци. И не само това, но и аз сам свързах чрез клетва към онези, които идват, за да вредят на това място. Клетвата е такава: „Заклинам ви чрез светите ангели и с всички сили, и с тъмната тъмнина, и с хилядните хиляди на тези, които със страх стоят пред славата Господна; и не сквернете лозето и нивата, нито градината и другите дървета и зеленчуци на раба Божий [...] или мястото, или къщата, но идете в пустите гори, безплодните дървета, където ви е отредил Господ всекидневна храна. Заклинам ви с честното тяло и с кръвта на Христа, истинния Бог, нашия Спасител, който за нашето спасение и избавление даде себе си и в чието име трябва да умираме; не вредете нито на лозето, нито на нивите, нито на градината, нито на всяко плодно дърво или безплодно, или на листата на зеленчуците. Ако чуете тази клетва, то не е към мен, смирения и последния Трифон, но към Бога Авраамов и Яковов, който ще дойде, за да съди живите и мъртвите. Затова и ви казах: идете в пустите гори, в неплодните дървета и във всяка друга неплодна вещ. Ако ме послушате, ще помоля човеколюбеца Бог да изпрати ангел срещу зверовете и чрез желязо и олово да ги свърже и погуби. Ако чуете моята клетва и молитва, на смирения и последен Трифон, няма да ви изядат птиците, които ще дойдат изпратени заради клетвата ми. Още ви заклевам чрез светото и велико име, написано на камък, който не изтърпя, но се разпадна, както се топи восъкът от лицето на огъня. Излезте всички зверове, които сте на него (това място), поради за предречените ви неща и [идете] в места непроходими и безводни от мястото, предназначено за помощ, застъпление и спасение! И затова да се прослави цялото свето име на Отца, Сина и Светия Дух, сега, присно и во веки…“.

АМУЛЕТ-СВИТЪК ЗА ПРЕДПАЗВАНЕ НА БРЕМЕННИ ЖЕНИ, РОДИЛКИ И МЛАДЕНЦИ

Нашият Господ Бог рече: „Който пази в дома си или носи със себе си този твой сън, няма да го приближи дявол или лош човек. Този човек, който съхранява този сън и го прочита по три пъти на ден, ще бъде спасен от вечните мъки. Амин!“

Пресвета Богородица беше заспала преди час на планината, когато към нея се приближи нашият Господ Исус Христос, Божият Син и ѝ каза: „Любима моя майко, спиш ли, слушаш ли?“. Пресвятата Богородица се сепна и му каза: „Любими мой сине, сънувах чуден сън за теб: как беше хванат, завързан и отведен при юдеите и как беше привързан о стълб, а от твоята пречиста глава прокапа кръв и от божественото ти тяло сякаш кори от дървета изпопадаха.“ Исус Христос каза на майка си: „Пресвята моя майко, истината показва твоят сън, който си сънувала за мен. И ако някой носи твоя сън със себе си, ще се радва на моята милост. И преди смъртта му при него ще дойде ангел и без да го мъчи, ще му помогне и ще отнесе душата му в небесното царство, където всички светии пребивават вечно. Амин!“

СЪН НА ПРЕСВЕТАТА И СЛАВНА НАША ГОСПОДАРКА БОГОРОДИЦА И ПРИСНОДЕВА МАРИЯ

Бях заспала в юдейския град Витлеем през месец март.

При нея дойде нашият Господ Исус Христос и Богородица му каза: „Чедо мое, любимо! Бях заспала в юдейския град Витлеем през месец март и видях страшен сън за теб.“ И тихо, през сълзи, Богородица му каза така: „Любимо мое чедо, прекрасни мой сине, Боже мой! Видях Петър край синагогата в град Рим, а теб видях в Йерусалим, между двама разбойници, разпънат на дървен кръст от свещените дървета кедър, бор и кипарис. При Пилат Понтийски беше продаден и с тояга бит от евреите по главата и по цялото лице, оплюваха те и на главата ти положиха трънен венец, устата ти беше напоена с жлъч, а с копие те прободоха в пречистото ребро и изтече оттам кръв и вода. Слънцето и луната потъм-

няха, небето се сниши, а земята се разтресе, църковната завеса се раздра на две от горния до долния край. Настана тъмнина и тишина по цялата земя на Самария от шестия до деветия час. Йосиф и Никодим те свалиха от кръста, обвиха те в чиста плащеница и те положиха в нова гробница. На третия ден ти възкръсна и медната врата рухна, ти изведе Адам и Ева от гроба и после всички мъртви станаха от гробовете си след твоето възкресение. Ти се възнесе на небето и седна от дясната страна на престола на Бога Отец. Амин!“

А нашият Господ Исус Христос каза: „Пресвята моя майко и пречиста девице Богородице! Това, което си видяла насън, наистина ще се случи с мен.“ И каза още: „Любима моя майко, ако някой препише твоя сън, или го носи със себе си чист и грижливо пазен или го запази в дома си, дяволският дух ще го напусне и този човек ще бъде представен пред ангелите и ще бъде избавен от всякакви дяволски попълзновения, от смърт и от среща с бесовете. Ако ли пък някой тръгне на път и понесе със себе си съня на пресвета Богородица, то такъв човек ще бъде избавен от всякакви беди и напасти, ще пътува успешно и ще бъде закрилян от зли птици и отровни змии, от буреносни мълнии, от хода, от всякаква внезапна смърт. Ще бъде избавен и от срещи с всякакви зли или лоши хора и разбойници. И ако някой човек отиде пред царя или пред съдията, той ще бъде помилван и възнаграден. Чрез твоите молитви ще му бъде показан правилният път за спасение от неочаквана смърт. Амин! Това е истина. Амин! Слава на Небесния цар и Бог. Амин!“

О, пресветли облако, майко Божия, която ни водиш, поведи ни със своята царствена и всесилна десница, помогни на скърбящите, застъпи се за онеправданите, опрости греховете на молещите се, защото ти можеш всичко, което поискаш.

О най-милостива господарке, Богородице, най-чиста Девице, избрана девойко, помощничке на скърбящите, Дево Марийо, майко на непорочния Агнец, поради безмерното ти милосърдие те моля бързо да ми идваш на помощ, макар и да знам, че съм недостоен да отправя такава молба. Ако искаш, ти можеш да възпреш дяволите, които вършат злини, и целия техен род, да запазиш с крилото си този твой раб, у когото се намира тази молитва, от нечестивия дух, от вещицата, от нощници, от мора́та, от грозница, от вълк, от магьосничество, от назора, от лоши ветрове, преждевременна смърт, от лоши хора при пътуване, от пушка, от бесни кучета, от нощни страхове, от самовили, от горски болести, от гръмотевица, от див звяр, от удавяне, от ватра, от огнена болест, от видимите и невидими злини, от доброволно самоубийство, от меч и от всякакви дяволски клевети.

О, преблага надеждо, майко на Христа Бога, покрий с крилото си твоя раб срещу тази дяволска напаст и нека никой да не може да се противопостави на твоите свети молитви во веки. Амин!

МОЛИТВА НА СВ. СИСОН И НЕГОВАТА СЕСТРА МЕЛЕНТИЯ СРЕЩУ ДЯВОЛА

Веднъж ангел Господен се яви на светия войн Сисон и му заповяда: „Стани, свети Сисоне, и отиди при своята сестра Мелентия. Тя беше родила шест деца и дяволът ще ѝ ги вземе всичките. Господ те определи за ловец на дявола.“ Светецът стана и отиде при своята сестра. Мелентия беше направила хитрост – каменна къща с желязна врата, която беше запоила с олово. Беше си приготвила храна за три години и си беше взела момиче да ѝ слугува, докато пораснат нейните деца.

Св. Сисон пристигна и ѝ каза: „Отвори ми вратата, сестро Мелентийо!“ А тя попита: „Кой си ти?“ Той отговори: „Аз съм твоят брат Сисон, моя сестро Мелентийо!“ А тя каза: „Не мога да ти отворя вратата, защото се боя от дявола. Той изяде пет мои деца, боя се да не вземе и единственото, което ми е останало.“ Св. Сисон каза: „Не бой се от дявола, сестро Мелентийо, аз съм определен за ловец на дявола.“ Мелентия отвори вратата.

А дяволът се преобрази на пшеничено зърно, залепи се за копитото на коня и влезе вътре.

Когато стана полунощ, дяволът се преобрази на ловец и отнесе детето, като го захапа със зъбите си. Сестрата извика към брат си и каза: „Дяволът е отнесъл детето ми“ и заплака горчиво. А светецът каза: „Не плачи, сестро Мелентийо, защото този дявол не може да се скрие от мен нито под небесните висини, нито в морските дълбини. Аз ще го намеря.“

Свети Сисон извика коня си, възседна го, взе огнен меч и отиде на брега на морето. Там св. Сисон вида върба и я попита: „Върбо, дърво Божие, видя ли врага да бяга и да носи дете в зъбите си?“ Тя го беше видяла, но каза: „Не видях.“ Тогава св. Сисон ѝ каза: „Бъди проклета, върбо, да не даваш плод от себе си!“ И така стана.

Светецът продължи край брега на морето, видя там къпината и я попита: „Къпино, къпино, дърво Божие, видя ли врага да бяга и да носи дете в зъбите си?“ Тя го беше видяла, но каза: „Не видях.“ Тогава светецът ѝ каза: „Бъди проклета, къпино, върхът ти да бъде при корените! Да служиш само за спънка на човека и за проклятие на себе си!“ И така стана.

Светецът продължи край брега на морето, видя бора и го попита: „Боре, боре, дърво Божие, видя ли врага да бяга и да носи дете в зъбите си?“ Той отговори: „Видях го да бяга по същия този път и да носи дете в зъбите си.“ Тогава светецът каза на бора: „Бъди благословен, боре, да служиш на човека за просветление и на себе си за благословение.“ И така стана.

Светецът продължи, видя край морето маслината и я попита: „Маслино, маслино, дърво Божие, видя ли врага да бяга и да носи дете в зъбите си?“ А тя отговори: „Видях го да бяга, да носи дете в зъбите си. Той се гмурна в морето.“ Тогава светецът ѝ каза: „Бъди благословена, маслино, да служиш на Църквата за просветление и на себе си за благословение.“ И така стана.

Като хвърли въдица в морето, светецът закачи дявола за езика, извлече го на сушата, започна да го бие силно и му каза: „Върни ми, Сатана, шестте деца на моята сестра Мелентия!“ А дяволът му отговори: „Няма какво да ти върна, защото всичките ги изядох.“ Светецът отново заговори: „Дори и да си ги изял, повърни ги!“ Тогава дяволът каза: „Ако ти можеш да повърнеш върху дланта си майчиното мляко, което си сукал, тогава и аз ще повърна живи шестте деца на твоята сестра Мелентия.“ Светецът вдигна ръце към Бога, помоли се от цялото си сърце и повърна мляко върху дланта си. Дяволът видя това, бе посрамен, утробата му се разбуни и повърна живи шестте деца на сестра му. Тогава светецът започна отново да го бие и дяволът му каза: „Пусни ме свети Сисоне, заклевам ти се, като на мой небесен Господ Бог и ще ти разкрия моя род: 1. вещица; 2. местица; 3. мора; 4. вила; 5. адийца; 6. кръвопийца; 7. задушаваща децата в утробите на жените; 8. ветар.“ Светецът отново започна да го бие и дяволът му каза: „Пусни ме, светецо, заклевам ти се в името на светата Троица – на Отеца, Сина и Светия Дух – че в този дом, където молитвата към теб бъде преписана, няма да мога да причинявам никакво зло. И целият ми род няма да може да направи зло на никого, у когото тя се намира.“ Тогава светецът му каза: „Върви, дяволе, в морската бездна!“ И той отиде.

А св. Сисон взе шестте деца и ги занесе на своята сестра Мелентия.

Вечна слава на нашия Бог, амин!

МОЛИТВА НА СВ. АРХАНГЕЛ МИХАИЛ И ДРУГИТЕ НЕБЕСНИ СИЛИ

Към него се отправят молитви и за избавление от вещици, грозници, нощници, вили, мори, от назор, от лош вятър.

Когато светият архангел Михаил слизаше от Елеонската планина, и срещна вещица, която имаше коси до земята, очи, които бълват пламък, окървавени до лактите ръце и окървавени зъби, той я попита: „Ти откъде си, човече?“, а тя му отговори: „Аз съм вещица, убийца на човешкия плод, излизам от моите деца и влизам в домовете[на хората в образа на мечка, змия и гълъбица, пресушавам млякото на жените и научавам децата ви да плачат, причинявам им сърдечни мъки; действам през нощта и се явявам тайно и затова се наричам и четвероногa. За нараненото ми сърце. Когато се беше родила Дева Мария, взех я и започнах да ѝ причинявам скърби и мъки. А тя не се предаде, защото славата Божия ѝ беше на помощ. Тогава трябваше да бягам оттам, защото светият Архангел Михаил ме хвана и с гвозден гняв ми каза: „Жив е Господ Бог! Какви злини причиняваш! Няма да те пусна, докато не се закълнеш, че вече на никого няма да правиш зло!“ Тогава вещицата му се закле като в десницата на небесния Господ Бог Саваот: „Да нямам власт в този дом, където са написани моите имена и да не

мога да направя никаква злина на човек, който има тази молитва и целият ми род да не може да му причини никакво зло. Затова разкривам всичките си имена: 1. вещица и резаница; 2. облицаница бретница; 3. приблизаница неруша; 4. мудрина кумара; 5. клевета сина; 6. глубина вила; 7. сана синай; 8. вара синайна; 9. субина удница; 10. месечина клеветница; 11. блудница меретимора; 12. клета инасина; 13. саул твота; 14. анесиговрун 15. моро зла; 16 ираул сатана; 17 мрелатин убица; 18 злателица прострел; 19. клетница страшница; 20. кропица тиесто; 21. простевна.“

Вещицата каза всичките си имена поред. А светият архангел Михаил ѝ отговори: „Заклевам те, дяволе, в името на светата Троица – на Отца, Сина и Всесветия Дух – заклевам те в името на Честния кръст, на който бе разпънат Господът и Царят Христос, заклевам те в името на четиримата евангелисти – Матей, Марко, Лука, Йоан, които стоят на четирите ъгъла на небето и поддържат деветте небеса – да бъдеш вързан ти и целият ти род и да нямате власт над това дете, над раба или над рабинята (кажи му името).“

Нека тази молитва да бъде в помощ на всеки православен християнин в името на пречистата дева Мария и на другите безплътни ангелски сили. Амин!

Архистратиже Божий, служителю на божествената слава, началнико на ангелите и учителю на хората, измоли за нас голяма милост и полезното, защото си архистратиг на безплътните!

МЕДИЦИНСКИ СЪЧИНЕНИЯ

ТЪЛКУВАНИЯТА НА ГАЛЕН ВЪРХУ УЧЕНИЕТО НА ХИПОКРАТ

Светът се състои от четири елемента: от огън, от въздух, от земя и от вода. Също и малкият свят (микрокосмосът), сиреч човекът, е съставен от четири елемента, сиреч от кръв, слуз, червена и черна жлъчка. Кръвта прочее е червена на цвят, на вкус е сладка и тъй като е влажна и топла, подобна е на въздуха. Слузта, която е влажна, на цвят е бяла, на вкус е солена и тъй като е влажна и студена, наподобява водата. Червената жлъчка е на вид люта, на вкус е горчива и тъй като е суха и топла наподобява огъня. Черната жлъчка на вид е черна, на вкус е кисела и тъй като е суха и студена, наподобява земята. Според това как тези елементи се намаляват или увеличават или сгъстяват повече от своето естество, или пък се променят и отстъпват от местата си и преминават на необичайни места, те правят човек да боледува по различни начини, много и различно.

Прочее, нека кажем къде и на кои места се намира всеки един от тези елементи. И тъй, слузта се намира под далака, като се излива и излиза през устата и ноздрите. Кръвта пък се намира около сърцето, в преграда, и оттам се разделя и преминава през вените и артерията. Когато се увеличи, тя изтича и излиза през носа, тъй като не може да мине, нито пък да излезе другаде. Червената жлъчка се намира под утробата, в прилепена към черния дроб торбичка, и изтича през ушите, защото калта, която чистим в ушите, представя червена жлъчка. Черната жлъчка се намира под далака и се съдържа в една прикрепена вътре торбичка. Тя изтича през очите, така щото гурелите, които ние измиваме от очите, представляват черна жлъчка. Когато тези елементи са разпределени правилно и еднакво, човешкото тяло се намира в здравословно състояние.

Всеки един от споменатите елементи нараства и се увеличава в различна възраст. Така, в младежите до 14-годишна възраст се увеличава кръвта. Така е и в изливанията през март, април и май, защото тогава е влажно и топло. В младите хора, до 30 години, се увеличава червената жлъчка. Така е през лятото, сиреч през юни, юли и август, когато е топло и сухо. В зрелия човек, до 45-годишна възраст, се увеличава черната жлъч-

ка. Така е през есента, сиреч през септември, октомври и ноември, тъй като тогава е сухо и студено. В стария човек, на 80 години, се увеличава слузта, сиреч влажността. Така е през зимата, когато е студено и влажно. В децата има топло и влажно съчетание на елементите, което се получава от кръвта и поради това те понякога играят, понякога се смеят, понякога пък плачат и бързо се утешават. В юношите съчетанието е топло и сухо, което се получава от червената жлъч, и поради това те са твърде бързи и дръзки. В зрелия мъж има сухо и студено съчетание, което произлиза от черната жлъчка и поради това людете на тази възраст са извънредно топли и най-здрави. В стария човек съчетанието е студено и мокро, което произлиза от флегмата и поради това людете на тази възраст са печални, отпаднали, бавни и не помнят. А когато се разгневят, тъй дълго не могат да се успокоят. И ето виж как кръвта прави душата милостива и щедра, а влажността и флегмата – бавна и забравяща, червената жлъчка – извънредно честа и много устойчива.

А поводът и причината за болестите се познава така. На първо място, прочее, това е свързано с възрастта. Ако се разболее едно дете, причината за това е в кръвта. Ако се разболее младеж – това е поради червената жлъчка; ако е зрял мъж – причината е черната жлъчка. Ако е старец – виновна е слузта. На второ място причината се дължи на времето. Ако, прочее, е пролетно време, причината за това е кръвта. Ако пък е есен, причината за това е в черната жлъчка, а ако е зима, виновната е влагата (слузта). От друга страна, човекът помни и проявява мъдрост съобразно със съчетанието, което се намира в тила, сиреч според това дали тилът му е топъл или студен. Забравянето се дължи на студения тил. Безумието се дължи на огнени вещества, тъй като огнена пара излиза от утробата през гърба към тила, и тогава човек става безумен, сиреч изгубва ума си. Необходимо е тогава да се намаже тилът му с онова разтворено масло, което се нарича евкратон, сиреч шипково масло, и подобни на него мазила. Затварянето на очите, на устата или сбръчкването на образа се дължи на твърде студеното вещество, което изтича от тила. При такива болести е необходимо да се прави прочистване през ноздрите и главата, да бъде напарвана с гореща пара заради вонята. Онези страдания, които засягат главата, водят началото от стомаха. Това са болестите на очите, болестите на зъбите, болестите на гърлото, изсъхването на някакъв член, болести по ушите, пресипване, бълване и подобни тям болести.

Главата има шевове, обаче намират се и такива глави, които са направени от едно, без да имат шевове. Такива глави също са здрави. На главата има обикновени косми. Когато в главата има много влажност (слуз), тогава косата бива къдрава и главата е топла. Косите биват червени (руси) поради червената жлъчка, а черни поради черната жлъчка и студената влажност (слузта). Плешивостта се дължи на намаляването на сока, който храни космите. Страданията, които засягат главата, водят началото си от стомаха.

Такива са: занемаряването, болест на жлезите, перде на очите, зъбобол, оток на … сиреч „зърно“. Брадата според растежа си може да се раздели на пет вида: широка, дълга, малка, средна, плешива (голобрадие, кьосавост), което означава липса на брада и се дължи на намаление на сока, който я подхранва.

Сетивата у човек са пет: зрение, обоняние, слух, вкус и осезание. Зрението идва от етера, обонянието от въздуха, слухът от огъня, вкусът от слузта, осезанието от земята.

Въпрос: Колко са частите на душата? – *Отговор*: Три: разумна, чувствена и волева. – *Въпрос*: Кога човек е здрав и кога изпада в немощ? – *Отговор*: Човек е здрав, когато споменатите четири елемента са съчетани съобразно своята сила и равномерно, та се изравняват и неутрализират. – *Въпрос*: Що е здраве? – *Отговор*: Здравето представя добро съчетаване на елементите, от които е създадено тялото: от топлото, сухото, студеното и влажното. – *Въпрос*: Що е лечител? – *Отговор*: Лечителят е служител на естеството и помощник при болест. Съвършен е онзи лечител, който е изкусен да наблюдава и да извършва на най-необичайни неща, като се занимава с лечение съгласно истинската наука. Лечителството е умение – мярка за онези, които са здрави, и целително за болните.

Човек има в тялото си пет части: две ръце, два крака и една глава. Той има 12 органа: глава, уши, очи, ноздри, уста, гърди, две ръце, тяло, колена, два крака. Също така и годината има четири части: пролет, лято, есен и зима. Пролетта започва от 24 март до 24 юни. Тогава става увеличение на кръвта, затова трябва да се пуща кръв, да се извършва почистването на стомаха (с очистително). За храна се яде топъл зеленчук, да се избягва пресищането с риба, топло вино и късното вечеряне. Лятото започва от 24 юни и трае до 24 септември. Тогава се увеличава черната жлъчка. Трябва човек да си отпочине и да не яде много, да се пази от люто, трябва да пие студена вода и да се въздържа от късно вечеряне, да яде малко студена риба, да избягва очистване на стомаха и пущане на кръв. От 24 септември започва есента и трае до 24 септември. Трябва да се въздържаме от ядането на овощия, от студена вода и от много вино, сутрин и при студено време да не се разсъбличаме, въпреки че може да е задушно. Трябва да се пазим от гняв и ярост, както и от много ядене на каквото и да било, да си пущаме кръв и да си прочистваме стомаха с помощта на очистително при намалението на луна. От 24 декември започва зимата и трае до 24 март. Тогава се увеличава флегмата (слузта), сиреч влажността в тялото. Трябва да се ядат неща, които дават топлина, каквито са синап, сиреч горчица, хрян, лук, чесън, праз, пипер, джинджифил, карамфил, сиреч мускатови орехи, да се пие копър, сварен с мед и мъст (т.е. петмез), което се нарича ипсимо, да се предпазваме от пресищане с прясна риба, от зеленчуци и от късно вечеряне […].

Горчилката на Гален

Златистожълто алое, индийско орехче, жълъд от благун, дъвка (ароматна борова смола), шафран, анасон – от всичко това претегли за 6 хапчета, стрий го на брашънце и го смеси с пелинов сок. То се нарича горчилката на Гален. И когато искаш да се очистиш от стомашен сок, не вечеряй или пък пости един ден, а след това вземи споменатите хапчета и ги поглъщай по едно. Ако ли не можеш да ги гълташ, стрий ги и ги смеси с топла вода и сложи малко захар и ги изпий на гладно сърце. Но после да не спиш, защото няма да подейства.

Бадемово млекце

Счупи трийсет бадема или повече и ги попари с топла вода в една паница. И когато им се подуе кожицата, вземи че ги обели и ги скълцай добре. И налей топла вода и ги разтвори на млекце и ги прецеди през тънко платно и след това налей млекцето в гърне и добави захар. И вземи тесто и го стрий на брашно, и го сипи в млекцето да уври и го налей в чиния да изстине. То се сгъстява като каша. И яж от него всяка сутрин, за да ти заздравеят вътрешностите.

За илигма

Приготви бадемово масло и вземи унция обикновена захар и унция кристализирана захар (небетшекер) и ги стрий на брашно. Смеси ги с маслото и налей малко топла вода. Това се нарича илигма. Та кога изнемогваш от гърло или от бронхит изяждай всяка сутрин два екзагия (една трета унция).

За лапи

Вземи смола и дървено масло и ги сипи в гърне или дървена съдина и ги сложи на огъня да врят заедно. И внимавай да не се сгъстява, но да е рядко. И след това налей в съда вода и прецеди споменатия разтвор през кълчища. Ако се сгъсти, добре е. И когато изстине, събери го на топка. И след това вземи един екзаг джинджифил и един екзаг индийски орехчета, и един екзаг анасон, и два екзага мастикс, и два екзага пипер, и два екзага карамфил, и ги стрий на брашно и всичко това смеси с топката.

За хемороиди

Вземи корен от иглика и гризи на гладно сърце, а стеблото вари с вино и пий. А когато хемороидите изскочат отвън долу, то скълцай чесън и много пипер, смеси ги с лют оцет и налагай отгоре.

Друг способ. Направи стол с дупка на седалището, за да седиш със задния си проход над дупката. И вземи сгурия и я разпали добре и я сложи в

гърне. Нека да гори, а отгоре поливай с оцет и сложи гърнето под стола. И седни на дупката със задния си проход. И нека парата да върви към прохода. И това да се прави често, когато луната е на разсип.

Трети способ. Вземи 6 яйца и 3 къса ново платно, всеки къс колкото длан, и една шепа сол. И ги сложи в ново гърне и ги пъхни в пещта или в огъня да изгорят. И когато станат на пепел, пресей ги, а задният проход да се измие. И издялай дръвце дебело и дълго колкото малкия пръст на ръката и го обвий с меки кълчища и го накваси във вода и го оваляй в пепелта. И го сложи в задния проход, без да бързаш да го извадиш.

Още един способ. Вземи живо сребро (живак) и го умори със слюнка. И скълцай чесън и стрий много пипер, скълцай и от билката, която се нарича сладко коренче, и смеси всичко с лют оцет. И направи топки от чисто брашно като зелник и ги изпечи да са жежки. И когато хемороидите излезнат навън долу, ти вземи от зелника и намазвай задния проход. Или направи същата смес и намажи на кърпа и сложи в прохода.

За дизурия (обилно пикаене): Вземи семе от драка и го стрий. И налей светена вода и я изпий. И вари спаранги (спараги, аспержи) и яж по всяко време.

За настинка: Вземи говеждо масло и гьозум, и бял тамян, и пипер, и ги свари с вино, та ги изпий.

Ако искаш да не те боли глава и да имаш здрави зъби: Когато спиш, слагай си топло на главата.

Ако те свие сърце: Стрий пипер, и бял тамян, и кимион, и гьозум. И като ги свариш с вино, изпий ги.

За червеи: Вземи черешови костилки и като ги стриеш, сипи в раната.

За живеница: Намери корени от вълчи ябълки и ги измий седем пъти с вода и след това ги изсуши. И като ги стриеш, смеси ги с мед и ги направи на питка и ги сложи в раната.

За краста: Вземи лют оцет и зъл тамян, и сол, и мас и сяра. И като ги свариш в оцета, мажи се.

За гниене на червата: Вземи дюли и пържи ги с мед и яж и запали сгур. Режи филии от чист хляб, слагай ги на сгурта, поливай с оцет и яж. И кръвотечението ще престане.

Когато имаш рани на нозете: Вземи морска гъба и я измий с вино. Превържи ги и потърпи.

За краста: С дафиново масло мажи крастата или шугата и ще оздравееш.

ИЗВЕСТНОТО ОТ ГАЛЕН ЗА ТОВА, КАК ДА СЕ ПРЕДУГАДИ ЛЕЧЕНИЕТО СПОРЕД УРИНАТА НА БОЛНИЯ, СИПАНА В СТЪКЛО

Ако урината на болния в стъклото изглежда много замътена, той яде ряпа; ако ли пък не се измени до девет дни – предрича му се смърт. Ако ли все пак се измени и стане като чисто вино – означава, че ще оздравее.

Ако урината на болния в стъклото е като масло, пускайки искри, от болестта му е в гърба; пусни му кръв от дясната ръка – ще се излекува.

Ако болният има по жлезите (?) пукнатини, да яде слез с дървено масло, че причината е в жлъчката – и ще се утеши. И като го преместиш след три дни, му направи баня.

Ако урината изглежда млековидна, от пресилване ще е болестта, да се пази от солено и сухоежбина и да яде месо от кокошка или гълъб, или от див петел […] и да пие старо вино четирикратно, и да му се пусне кръв от лявата ръка.

Ако ли усилено уринира и има пукнатини, то е от жилите – от там идва недъгът му, и от преяждане и препиване, и от угаждане поради висок сан. Такъв болен трябва да има въздържание – подобава да се знае, че най-голямото въздържание за него е постът.

Ако ли пък урината в стъклото е чиста, имайки малко пяна, то от лявата страна е недъгът му […]; пусни му кръв, и да се изкъпе, и го напой с пиганово масло или с конопено, и му намажи тялото.

Ако урината е чиста, но има удебелен пласт, знай, че от дясната страна на утробата му е недъгът или от бъбрека. Такъв болен да яде кромид лук с масло и на сутринта да се изкъпе, и го напой с орехов сок и лют оцет, и след това – с разредено вино.

Ако урината в стъклото е кръвообразна и не се смесва с восъка, предрича смърт.

Ако урината е зелена като гъсто биле, малко като сок от факе (?), то болният е победен от нуждата; напой го с хеледон, като го смесиш със сок от лобода и ще се изцели.

Ако ли урината е млековидна и се тресе като слуз, предсказва смърт.

Същото е ако е черна – то е от черната жлъчка; това да е страх за онзи болен и без лъжа предсказва смърт.

ОТ ПРЕМЪДРОСТТА СОЛОМОНОВА, НАСТАВЛЕНИЕ КАК ДА СЕ ХРАНИШ ПРЕЗ ВСИЧКИТЕ МЕСЕЦИ

Септември. Яж мляко на празен стомах и ще те излекува от подагра за цялата година.

Октомври. Пази се от къпане и от миене на главата, защото ще започне да се развива в теб влага и до година ще ти се появи нежит.

Ноември. Избягвай чесън. На третата година ще ти дойде сипаница или проказа ще ти се появи.

Декември. Избягвай зеле, да не се разболееш лятото от огница и треска.

Януари. Пий вино на празен стомах, за да не ти се появи до година ревматизъм.

Февруари. Всяка сварена храна яж с оцет.

Март. Не разказвай съня си, за да не ти се случи зло. Не яж репи и хрян, за да си здрав.

Април. Избягвай репи, за да не начене в тебе зла болест и да се прояви на петата година.

Май. Избягвай свински, овчи крачета и главички, за да не се появи в тебе до две години сърдечно заболяване.

Юни. Сутрин пий на гладно вода и ще те излекува от всичко. И пий разредено вино с вода, за да не развиеш воден плеврит.

Юли. Пази се от топли ястия и яж след пладне, за да не се сгорещиш.

Август. Не яж плодове сутрин, а нещо вечер и избягвай топли ястия.

Спазвай всичко това, човече, и не се бой от никаква болест.

ДРУГО ОТ ПРЕМЪДРОСТТА СОЛОМОНОВА, АКО ИСКАШ, ЧОВЕЧЕ, ДА БЪДЕШ ЗДРАВ

Месец януари. 11 ден. Пий на празен стомах неразредено вино.

Месец февруари. Не яж цвекло.

Месец март. Сладко яж и пий.

Месец април. Не яж репей.

Месец май. Не яж овчи крачета и главички.

Месец юни. Всяка сутрин пий вода на празен стомах.

Месец юли. Не се сношавай с жена.

Месец август. Не яж зеленина заради далака, а си пускай кръв.

Месец септември. Сутрин пий мляко на гладно.

Месец октомври. Не яж праз.

Месец ноември. Не влизай в битка.

Месец декември. Не яж бяло зеле.

ГАДАТЕЛНИ КНИГИ

КОЛЕДНИК

Ако се случи Рождество Христово в н е д е л я, зимата ще бъде мека, пролетта – мокра, лятото – сухо, есента – ветровита. За войниците ще има радост, за царете развенчаване. Ще има изобилие на плодове, множество четириноги и много мед. За младите – пагуба.

В п о н е д е л н и к ако бъде Рождество Христово, зимата ще е люта, пролетта и лятото – мокри, жетвата – богата, дъждовете – големи, есента – суха. Гроздоберът ще е по-слаб, медът ще намалее, плодовете ще са много, а за много мъже ще настъпи неочаквана смърт. За воеводите – радост, за царя и болярите – придобивки, а за благородните жени плач. Други ще загинат от силен плач.

Във в т о р н и к ако бъде Рождество Христово, зимата ще е снеговита, пролетта – мокра, лятото – добро, а есента – суха. Пшеницата ще бъде слаба, плодовете ще намалеят, за четириногите пагуба. Неочаквани недъзи ще налетят, а плаващите ще се издавят. Ще има много мед и масло. Всред гърците ще има смут.

В с р я д а ако бъде Рождество Христово, зимата ще е зла, пролетта – суха, лятото – добро, есента – суха. Пшеницата ще е слаба, гроздоберът – изобилен, плодовете и медът – много. За мъжете – пагуба. Маслото ще е оскъдно. Враговете ще спечелят успехи в мир.

В ч е т в ъ р т ъ к ако бъде Рождество Христово, тогава ще бъде зимата мека, пролетта и лятото – ветровити, зеленчуци ще има малко, медът ще намалее. За силните – пагуба. Масло и плодове ще има много.

В п е т ъ к ако бъде Рождество Христово, зимата ще бъде неочаквано зла, пролетта – ветровита, лятото – мокро, есента – суха, гроздоберът – изобилен. Ще има очебол, за младите – гибел, за войниците – радост. Маслото ще е много. За князете ще има похвала.

Ако Рождество Христово бъде в с ъ б о т а, зимата ще е люта, ветровита и сняг върху сняг. И пролетта ще бъде ветровита, а лятото мокро. Плодове ще има малко, но хубави. Есента ще е суха. За овцете – мор. Ще има много пожари, тридневен земетръс, а за старците – смърт.

Край на коледника.

ГРЪМНИК (КРЪГОВНИК)

Месец с е п т е м в р и, първи ден. Ако прогърми, предсказва спасение на света. Ако ли има тътен, предсказва за битки на велики мъже. В същия месец, ако прогърми през деня или има мълния, ще бъде дъждовно, голяма тишина и потоците ще се напълнят. В същото време ще има много плод и храна. Хората ще паднат в грях поради блудство и техните домове ще се развратят. Жените и децата им внезапно ще измрат. В същия месец, ако има през нощта гръм или мълния, всички хора ще се разболеят. Тогава много мъже ще погинат от меч и войска. В същия месец, ако има земетръс през деня, житата ще изсъхнат. Голям страх ще има между хората и големи дъждове. Ако ли земетръсът бъде нощем, хората ще погубят княза на тая земя.

Месец о к т о м в р и. Ако прогърми първия ден, предсказва смърт. Ако ли има тътен, ще има радост и голяма благодат. В същия месец, ако през деня има гръм и мълния, всички от източната страна до запад ще се зарадват, а египетската земя ще изнемогне, ще погине от ревност и зверовете ще я изядат. Ако ли има гръм и мълния през нощта, страх ще пламне на онези места и корабите ще потънат. И много ветрове ще има, разруха на домовете, бедност и много зверове. Добитъкът ще се разплоди много. В същия месец, ако има земетръс, ще има много войски и мнозина ще загинат. Морето ще намалее, после ще вали изобилен дъжд. Ако ли пък земетръсът бъде през нощта, тогава хората ще намалеят и ще се явят скакалци, които ще изядат житата. Дъждове ще има и овошките няма да дадат плод.

Месец н о е м в р и. Ако прогърми през нощта, медът ще бъде много. Мъдри и праведни мъже ще измрат. Ако ли през деня има гръм и мълния, в арабската земя ще настъпи глад. И още показва, че хората, имащи човешка слава, ще спечелят, а войниците ще загинат. Истински град ще се разсипе. В тази земя бедните човеци ще се разболеят. Ако ли през нощта има гръм с мълния, ще има пожари по всички страни и градове. Кораби ще потънат. Зверовете и животните ще се умножат. Зверовете ще се нахвърлят върху хората. И ще бъдат изгорени от небесата. В същия месец, ако има земетръс през деня, за царете – мир. И любов голяма ще има между човеците. Война няма да има, но ще валят силни дъждове. Ще има жито много. Младенци и животни ще измрат. Ако ли земетръсът бъде нощем, ще настъпи траен мир. И скръб и печал няма да има, а радост голяма между хората. Оранта ще е тежка. Морските животни ще се умножат. После дъждовете ще се засилят.

Месец д е к е м в р и. Ако прогърми или има мълния, аломиданци ще отворят война и ще паднат в робство, а техният цар ще погине от робите си. И жито много ще има и плодове. Ще настъпи дълга зима по земята. В много морета много мъже ще загинат. Ако ли бъде гръм и мълния през нощта, раждащите се ще измрат. Другите народи ще изгладнеят и ще има неочаквана смърт. Ще се яви силен човек. Тогава царят ще погуби своите

противници. В същия месец, ако има земетръс през деня, царят ще остави и града, и войската и ще отиде в други страни, у друг цар ще се спре. И църкви ще запустеят, и диви зверове ще загинат. После всички градове ще се успокоят от многото вик, война и смърт. Предсказва още и война с много градове и с нови народи. И неговото царство няма да го приеме, но църквите ще опустеят. Дъжд няма да има, нито жито. После обаче царството ще го потърси. И градовете ще се уредят и населят. Църквите и областите ще се умирят.

[...]

Месец а в г у с т. Ако прогърми, велик мъж ще умре. Ако има тътен, всичко ще бъде добре, не показва никое зло. Ако ли прогърми през деня или има мълния, на изток и на запад законите ще се отменят. Земята ще даде много плод. Войници ще дойдат от друга страна и ще го изядат. Те ще превземат тази земя. Разбойници ще се появят и ще има убийства между тях. Ако гърмът или мълнията бъдат през нощта, войниците на царя ще въстанат и ще го погубят. В източните страни няма да има жито и хората ще бъдат като зверовете. Ще измрат много деца. Ако има земетръс през деня, ще дойде скръб и печал, предсказва и болест. На места ще има жито. И всички градове и човеци ще се разорят. Някъде ще се запали велика църква и овощните дървета ще изгорят. Лозята ще изсъхнат и земята грозно ще се сътресе от Божия гняв. Ако ли през нощта земята се разтърси, всички земни блага ще бъдат за царя. Ще има дъждове и много пшеница, но ще има и треска.

ТРЕПЕТНИК

Ако претрепери дясната буза, предсказва за богатите печалба, за бедните добро. Ако е лявата страна – успех. Ако потрепери темето на главата, показва печал от приятел. Ако е тилът – за богатите плач, а за бедните – добро. Ако играе дясното око, показва за бедните полза. Ако е лявото око, показва сълзи. Ако потрепери лявата вежда, предсказва някое добро. Ако е дясната, показва недъг, а после добро. Ако потреперят ноздрите, показва и за бедни, и за богати добро. Ако потрепери устната, значи радост. Ако затрепери дясната страна на езика, показва печал. Ако е лявата страна – добро пътуване. Ако тракат зъбите, показва разрушение. Ако потреперят членовете на дясната страна, означава печал и велика скръб. Ако бучи лявото ухо, предсказва някое добро. Ако зашуми от дясната страна, показва добро и чест. Ако потрепери дясната страна на брадата, означава добро за всички. Ако е лявата брада – печал и смърт. Ако потрепери лявата плешка, показва печал. Ако е лявата мишница – за богатите слава, за бедните утешение и радост. Ако потрепери левият лакът – за богатите работа, за бедните ра-

дост. Ако потрепери десният лакът, значи радост. Ако потрепери дясната ръка – за богатите недъг, за бедните работа. Ако е лявата ръка, значи ще станеш господар или владика и враговете ти ще загинат. Ако потрепери пръстът до него, показва печал. Ако потреперят ребрата от дясната страна, означава радост. Ако са ребрата от лявата страна – зла болест. Ако потрепери лявото коляно, предсказва пътешествие. Ако е дясното бедро – беда, а лявото показва добро и радост. Ако на някого потрепери дясната нога, за този мнозина ще работят. Ако е лявата нога, ще избегнеш голяма болест. Ако потрепери десният прасец, показва печалба, ако е левият, за човека ще дойде нещо добро и ще се зарадва. Ако потрепери пръстът на дясната нога, предсказва радост. Ако е пръстът на лявата нога – печалба.

Край на трепетника.

МЕСЕЦОСЛОВ

Ако човек се разболее през първия ден на месеца, опасността е до 18 дни. Ако тези дни преминат, ще бъде слаб 30 дни и ще оздравее. Ако човек се разболее на втория ден, има опасност до два дни. Ще боледува тежко, но няма да умре. Ако се разболее през третия ден, ще боледува леко и ще оздравее. Ако се разболее през четвъртия ден, опасност има 124 дни. Ако ги прекара, ще оздравее. Ако се разболее в петия ден, няма да оздравее; ще лежи пет дни и ще умре. Ако се разболее в шестия ден, ще отслабне като смъртник, но няма да умре. Ако се разболее през седмия ден, ще боледува много тежко, до смърт, но няма да умре. Ако се разболее през осмия ден, ще слабее 15 дни и ще умре. През деветия ден, ако се разболее, ще страда тежко и няма да умре. В десетия ден, ако се разболее, на втория ден ще умре. През единадесетия ден, ако се разболее, лесно ще оздравее. Ако се разболее през дванадесетия ден, надежда има до 15 дни, ако преминат тези дни, ще умре. Ако се разболее човек на тринадесетия ден, страх има за него до 19 дни, ако прекара тези дни, ще оздравее. В четиринадесетия ден ако се разболее, няма да умре.

(По същия начин се гадае до ден 30.)

IV. ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ ЗА ВСЯКА ПОТРЕБА И НЯКОЛКО ТЪЛКОВНИ ПРИТЧИ

На предната страница: За змията. За мравката. Миниатюри от „Физиолог“. РНБ, Санкт Петербург, ф. 351 (Сбирка на Кирило-Белозерския манастир), 68/1145, XV в.

Псевдо-Атанасий Александрийски

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ КЪМ КНЯЗ АНТИОХ

От нашия свят отец Атанасий Александрийски до княз Антиох – много и полезни въпроси върху неясните места в божествените писания, които всички християни трябва да знаят.

Въпрос 1: Като вярваме и се кръстим в единосъщната Троица и казваме, че Бог е Отец и че Бог е Син, а също така, че Бог е Свети Дух, защо не казваме, че са трима богове, а казваме, че е един-единствен Бог? И ако се кланяме на един Бог, вярвайки в единоначалието, то очевидно жидовстваме. Ако пък се кланяме на трима богове, то очевидно елинстваме, като практикуваме многобожие, вместо да почитаме благочестиво единствения Бог.

Отговор: Словото не е опасно и е образ на благочестието, когато е познавано и почитано само чрез вярата, а не чрез изучаване. Бог, който е познаваем, не е Бог. След като не можем да познаваме нито ангелите, нито нашите души, които са сътворени, колко повече подобава Творецът да е непознаваем. Когато тайната се разкрие, вече не е нещо необикновено – така и християнската вяра не трябва да е напълно познаваема. И нито едно от лицата на техния триипостасен Бог не е с човешки образ, както скверничат жидовстващите отроци, нито пък са някакви трима богове, отделящи се един от друг. Отхвърли елинските сквернословия! Защото божественото е неразделно в три ипостаси на една същност. Но трябва да знаеш, че човешкият разум не може нито чрез думите, нито чрез мислите да постигне или да узнае нещо за божественото. Всички, които се изкушиха да познаят Бога, гониха сянката си, и които пожелаха да говорят за Божията същност, с шепа се опитаха да измерят бездната, а които мислеха, че са се вглъбили, изпаднаха в зли ереси. Защото Бог Отец не е сътворен баща, какъвто съм аз, създал като мен тварен син; нито Синът е роден като всеки човешки син, нито Светият Дух може да бъде описан, както човешкият дух, защото тайната на Светата Троица е неизречима и неизразима. И не казвай „Как?“, защото това е нещо по-високо от „как“, нито казвай „По какъв начин е

създаден Божият образ?“, нито пък „Чрез какви думи?“, защото Божието слово е по-възвишено от думите. Но вярвай в Отца, а не търси материята. Почитай Сина, а не разпитвай за неговия произход. Възпявай Светия Дух, без да изискваш да познаеш тайнството на Светата Троица. Иди при река Йордан и виж ясно чрез материалните доказателства силата на светата и единосъщна Троица – Отца, свидетелстващ от Небесата, Сина – кръстен долу, а пресветия Дух – слизащ във вид на гълъб. На него слава и власт, и почест, и поклонение на Отца Вседържителя и на единородния негов Син, нашия Господ Исус Христос – сега и винаги, и во веки веков.

Въпрос 2: По какво разбира човек, че със сигурност е бил кръстен и е приел Светия Дух, след като е малък по време на кръщението?

Отговор: Пророк Исая каза: „Заради твоето страхопочитание, Господи, заченахме, изпитахме мъки и родихме духа на спасението“ (Ис. 26: 18). Както жената, като зачене, от движенията на детето в утробата ѝ тя узнава без съмнение, че е забременяла, така и душата на истинския християнин узнава не чрез думите на родителите, а чрез нещата и ударите на сърцето си. А най-вече по време на празника Богоявление и на причастието от тялото и кръвта Христови човек разбира чрез благодатта на своята душа, че е приел Светия Дух, когато е бил кръстен.

Въпрос 3: Кога, откъде и как са произлезли ангелите?

Отговор: Не е възможно човешката природа да обясни нито откъде, нито как са произлезли, но може да се каже само това, че са дошли от небитие в битие чрез словото Божие. А относно това кога, едни казват – в първия ден, а други – по-рано от първия ден.

Въпрос 4: Откъде става ясно, че ангелите са сътворени, защото нищо не е написано за това в книга Битие?

Отговор: Понеже Бог познава идололюбието и юдейското многобожие, премълча за ангелите в книга Битие, за да не направят и тях на божества, както издигнаха Златния телец и други някакви езически божества вместо Бог. А за това, че ангелите са създадени, чуй от Светия Дух, говорещ чрез пророка: „Хвалете Господа, всички негови ангели. Хвалете го, всички негови войнства, защото той каза – и се създадоха, заповяда – и се сътвориха“ (Пс. 148:2; Пс. 148:5).

Въпрос 5: От природата на тази светлината ли са, или от някакво друго естество?

Отговор: С колкото слънцето надминава звездата, с толкова и ангелската същност надхвърля всички видими твари.

Въпрос 6: А колко повече е броят на ангелите спрямо броя на хората?

Отговор: Едни казват, че е деветдесет, а също и че е девет пъти повече броят на ангелите спрямо броя на хората, както е според притчата за десет-

те драхми. А други казват, че хората и ангелите са равен брой, привеждайки като свидетелство, че той постави предел на броя на народите според броя на Божиите ангели.

Въпрос 7: По какво се различава бесовската същност от ангелската природа?

Отговор: Същността не е различна, а намерението, както разумът на праведника и на грешника.

Въпрос 8: Колко чина и колко ангелски същности съществуват?

Отговор: Същността им е една, както и човешката е една. А чиновете, както великият Дионисий каза в „Богословието“, са девет, които са: ангели, архангели, начала, власти, сили, господства, шестокрили серафими, многооки херувими и престоли.

Въпрос 9: Колко небеса съществуват?

Отговор: Този въпрос стои пред много хора, тъй като книга Битие споменава две, а св. Павел говори за трето небе. Пророк Давид пък споменава четвърто, като казва „Хвалете, небеса на небесата“ (Пс. 148: 4). Знае се, че както човешкото естество назовава и един човек, и много хора, така и небесната същност в Божественото писание се назовава и едно небе, и много небеса.

Въпрос 10: Кога и заради какво изпадна дяволът? Тъй като някои празнословят, че понеже не е пожелал да се поклони на Адам, заради това е изпаднал.

Отговор: Подобни думи са на безумци. Защото напротив, дяволът изпадна преди създаването на човека, а е ясно, че това стана заради неговото високомерие, както пророк Исая като помисли, каза: „Ще поставя моя престол над облаците и ще бъда подобен на Всевишния“ (Ис. 14: 14).

Въпрос 11: Защо Бог му позволи да се бунтува срещу човешкия род?

Отговор: Не е ли затова, да станат явни обичащите Бога, а отдаващите се на страстите да се разобличат? Защото когато не стои враг отпред, верните царски воини не стават явни. Затова и дяволът става причина за победата и окичването с венци на тези, които обичат Бога.

Въпрос 12: След като дяволът изпадна от Небесното царство, как е писано в книга Йов „Дойдоха Божии ангели, за да застанат пред Бога, и дяволът помежду им“ (Йов 1:6)?

Отговор: Писанието не казва, че дяволът е дошъл на небесата сред ангелите. Явно е, че идва на земята. Защото където и да са ангелите, то те стоят пред Бога. Но подобава да се знае, че чрез един от ангелите Бог говореше с дявола, също както царят говори на осъдения чрез посредник.

Въпрос 13: А възможно ли е отровителят да убие човек?

Отговор: По никакъв начин не е възможно да убие праведния човек, дори и не би се докоснал до него. Но може да убие грешника, ако Бог позволи. Понеже, както слушаме от Светото Евангелие, дори и върху свинете дяволът няма власт.

Въпрос 14: От коя молитва и от кое слово от цялото Свещено писание най-много се страхуват бесовете и дяволът?

Отговор: Едни духовници, заслужаващи да им се вярва, разказаха, че когато им се показал пред очите дяволът и го попитали за това, той отговорил: „В целия Стар и Нов завет няма слово, което така да поражда страх и да е способно да разруши цялата наша сила, както началото на 67-я псалм“. И когато дяволът изрекъл това, те започнали да произнасят пред него този псалм и като казали само първия стих: „Да се дигне Бог и да се разпръснат враговете му“ (Пс. 67:2), дяволът извикал и веднага изчезнал. Така чрез дела разкрил въздействието на молитвата.

Въпрос 15: Откъде се надигат в човешкото сърце помислите и хулните и безбожни слова, обезчестяващи често самия Бог?

Отговор: Дяволът е този, който прави това. И говорейки към Бога подобни и нечестиви неща, вкарва в човешката душа хулни слова, желаейки да го вкара в отчаяние. Но не изцяло заради това ще бъде съден човекът, такава мисъл у него се заражда поради високомерие и дързост. Ще се спаси, ако осъзнава, че е създаден от пръст и пепел, и не позволява по никакъв начин да има такава мисъл, а казва на дявола: „Твоята клевета да бъде върху твоята глава, дяволе, защото аз се кланям на моя Бог и никога не ще го наклеветя“. Нека много добре да осъзнаем казаните неща, защото много от хората бяха победени от такава мисъл – едни сами се убиха, а други, като изпаднаха в отчаяние, се погубиха.

Въпрос 16: Смятам за уместно след въпросите за Бога и за ангелите да поставим и трети, който е за душите. Понеже наистина и за това хората много спорят и се питат – каква същност е самата тази човешка душа и откъде е, как се появява в тялото и кога, как се отделя от тялото и какво прави до възкресението. Понеже никой от мъртвите не се е върнал в този живот, за да ни разкаже или свидетелства за това. Затова, тъй като за много хора въпросът за душата е неясен, молим твое светейшество да ни научи.

Отговор: Прочее казва се, че душата е същност разумна, безплътна, невидима, неподвластна на страсти, безсмъртна, изцяло подобна на ангелската ефирност. Обаче нито душата някога е била ангел, както последователите на Ориген сквернословят, нито съществува преди телата, както манихейците твърдят, а както чрез сблъсъка на камъка и желязото от двете се ражда огън, така и чрез съвкуплението на мъжа и жената с Божието

повеление се създават плътта и душата. И за да те увери в това, апостол Павел казва: „Сее се тяло душевно – възкръсва тяло духовно“ (1Кор. 15: 44). Безспорно така е и при възкресението.

Въпрос 17: Откъде се знае, че в смъртния час душата не умира заедно с тялото? Понеже така смятат някои.

Отговор: Христовото слово на Господа, нашия Бог, ни учи явно за телесната смърт и за безсмъртието на нашата душа, казвайки „Не се страхувайте от тези, които умъртвяват тялото, но не могат да убият душата“. Ясно е, че душите са безсмъртни и неподвластни на страстите.

Въпрос 18: Правдиво е словото и достойно за всякакво възприемане (1Тим. 1: 15). А по какъв начин душата се отделя от тялото?

Отговор: Вярваме, че човешкото тяло се състои от четири вещества, а именно от кръв, флегма, черна и жълта жлъчка, т.е. от топло, студено, сухо и мокро вещество, което означава от огън, вода, въздух и земя. Кръвта, разбира се, е топла и е ясно, че е от огъня; черната жлъчка, тъй като е мокра, е очевидно, че е от въздуха; жълтата жлъчка, понеже е суха, разбираме, че е от земята, а пък флегмата, тъй като е студена, е ясно, че е от водата. В тези четирите, като сред четири стени, душата е затворена в телесния храм подобно на гълъбица. А в смъртния час по Божието повеление четирите течности се отдръпват една от друга, четирите стени на храма се разпадат, така да се каже, и отлита затворената гълъбица, сиреч душата. Първо се отдръпва кръвта – сиреч топлото и живително вещество. Затова в мъртвите тела след смъртта има жълта и черна жлъчка, и флегма, а кръв – никак.

Въпрос 19: А къде ще кажем, че са сега човешките души, отишли си по-рано?

Отговор: Чуден и плашещ въпрос, и пазен в тайна от хората, защото Бог не е позволил на никоя от тях да се върне при нас, нито да каже къде или как пребивават душите, които са се отделили от нас. Но от Свещените книги научаваме, че онези, които са грешни, ще са в ада, долу изпод цялата земя и под морето, както се каза и в псалма: „В тъмнина и смъртен мрак и в подземния ров“ (Пс. 87: 7). Както пише и в Йов: „В страната – тъмна и мрачна, в страната на вечната тъмнина, където няма светлина, нито можеш да видиш човешкия живот“ (Йов 10: 21–22). А от разбойника, който бе на кръста, научаваме, че след Христовото пришествие душите на праведните ще пребивават в рая. Не само заради една душа е отворен той, а за всички свети души.

Въпрос 20: Какво, праведниците получили ли са отредените им блага, а грешниците – мъчението?

Отговор: Никак. Но тази радост, която изпитват сега душите на светците, е част от заслуженото, както и тъгата, която търпят грешниците, е част от отреденото мъчение. И както царят кани на празничната си трапеза

своите обични, така и осъдените – на мъчение. По този начин поканените на угощението са радостни, стоейки пред царя по време на тържеството, а затворените в тъмница осъдени изпитват мъка, докато не пристигне съдията. Така трябва да разберем какво се случва там с отишлите си от нас души, праведни и грешни.

Въпрос 21: Ако няма никой, както ти каза, който да е влязъл нито в Небесното царство, нито в мъките (т.е. ада), то как научаваме за богатия и за Лазар, че богатият, докато е в огън и мъки, беседва с Авраам?

Отговор: Бог разказа всичко за Лазар чрез притча, както и за десетте девици и другите разкази. Да не би Лазаровата притча да е била в действителност? Понеже грешниците, докато са измъчвани, не виждат праведниците, които са с Авраам в Небесното царство. Нито пък могат да разпознаят своя приятел, понеже са в тъмнина.

Въпрос 22: Как така? Плашещо и чудно е, че там не се разпознаваме един друг, а и братята са непознати за братята си и бащите – за синовете.

Отговор: Приятелите се разпознават по телесни признаци, докато безплътните души са еднакви помежду си във всичко, както гривяците и гълъбите, и пчелите, когато са множество, си приличат помежду си; никоя душа не се отличава от другите нито по красота, нито по големина, а са изцяло еднакви на вид. Също така казвам, че душите на грешниците, които са осъдени в ада, сами себе си не разпознават, а за душите на праведниците казвам, че им е дадено благото да се разпознават.

Въпрос 23: Ако е забранено сега душите в гробовете сами себе си да познават, то поне когато дойде възкресението, ще се разпознаем ли ние, грешниците, един друг, имам предвид и тези, с които сме били от обща земя, дом и род?

Отговор: Не, нито по време на възкресението.

Въпрос 24: Защо?

Отговор: Понеже от посяването на тлението в плътта ни се натрупват белези, по които се разпознаваме тук, но при въскресението на мъртвите наред с тленността изчезват и тези белези. И ще възкръснем като един човек, както е било в началото, т.е. всички хора в един и същ образ – в Адамовия образ, фигура и големина, и няма да има при възкресението нито мъж, нито жена, нито нисък, нито висок, нито черен, нито бял, нито рус, нито червенокос, нито прокажен, нито ще се различават лица, образи и цветове. Защото всичко, в което е посято тление, ще се разруши от тлението. А кажи ми как ще познае бащата детето си, починало като малко и възкръснало като възрастен на тридесет години, подобно на Христос, който на тридесет се кръсти? Или как ще бъде разпознат този, който е умрял черен, а възкръсне бял, или който е умрял недъгав, а възкръсне здрав? Ако това ти се струва съмнително, чуй Господ, който казва на садукеите: „При

възкресението нито се женят, нито се омъжват, но пребъдват като ангели Божии“ (Мат. 22:30), понеже ангелите са еднакви по образ; така вярвам, че и другите ще бъдат като нетленни при възкресението. Така Бог сътвори първо пшеничния клас, от класа стана зърно, а от него, като се посее, пак ще изникне клас. По същия начин и човекът бе създаден от Бога и докато спазваше заповедите, беше нетленен, но поради непокорството си се погуби и стана смъртен. И когато бъде посят от смъртта и погребан в земята, ще израсте и ще стане както изначално – нетленен.

Въпрос 25: Навестяват ли този свят човешките души, които са отпътували по-рано?

Отговор: Съвсем не. Чуй пророк Давид, който казва за починалите: „Човекът е като трева, като полски цвят ще прецъфтят дните му, полъх ще премине през него и няма да го има, и няма да познае вече своето място“ (Пс. 102: 15–16).

Въпрос 26: Ако това е така, то как светците се явяват многократно в своите църкви и гробове?

Отговор: Чуден и удивителен въпрос и понеже пита вярващ човек, отговарям му. Ако разбираш, слушай и не се изкушавай в мислите си, като смяташ, че светците се явяват и посещават църквите и гробовете. Това не са душите на светците, а светите ангели, които се преобразяват в техния образ. След като блажената душа на Петър и Павел е една, то кажи ми как може в момента на честването на паметта ѝ да се яви в хиляда свои църкви по целия свят? Понеже това дори и един ангел не може да го направи. Само за Бог е възможно да бъде в един и същ момент на две места по целия свят. А мислените сили се отдалечават от небесната прослава, когато бъдат изпратени на служба на земята.

Въпрос 27: По какво се различава ангелската същност от естеството на душата?

Отговор: Има три същности, непознаваеми за хората, които никой никога не е видял на земята, нито би могъл да види такива, каквито са – това са Бог, ангелите и душите. Но разбираме, че колкото слънцето е по-ярко от луната, толкова и сиянието на ангелската природа надминава това на душата.

Въпрос 28: А как така изглежда, че пророците са видели Бога?

Отговор: След всички пророци и след явяването на самия Христос светият евангелист и богослов Йоан казва: „Бога никой никога не е видял“. И за да ни убеди, че това е благоговейно и чудно слово, добавя: „Единородният Син, който е в недрата на Отца, той го обясни“ (Йоан 1: 18). Така и апостол Павел каза за Бога: „Него никой от човеците не е видял, нито може да види“ (1Тим. 6: 16). Така също никой по никакъв начин не може да види същинската Божия природа, но заради слабостта на човешките очи

той се явяваше пред пророците във видим образ. Всъщност, въпреки че е бил безплътен тогава, многократно им се е явявал въплътен в човешка форма. Следователно е явно, че пророците не видяха Божията същност, а Божията слава, което следва да разбираме, че се отнася и за ангелите и за безплътните души. Единствено света Богородица видя безплътната природа на Архангел Гавриил.

Въпрос 29: Тогава как ангелите се явяват на хората на земята в своята същност?

Отговор: Никак, защото смъртното око не може да види нетленна същност. А от това е лесно да се разбере, че ангелите не ни се показват в своята същност, защото те не се явяват на земята в един образ, а веднъж са във вид на юноша, а друг път – на воин. Накратко казано, пред нас се показват в много образи, но същността им е една.

Въпрос 30: Какво е определението за ангелска същност?

Отговор: Ангелът е живо същество разумно, безплътно, химнословно и безсмъртно.

Въпрос 31: А каква е службата на небесните сили на небето?

Отговор: Нестихваща песен и непрестанна любов към Божието великолепие, а също така и усърдна молитва за нашето спасение. А понеже се наричат чинове и войнства, то следва да знаем, че има чин учителен, чин повелителен, чин провиждащ, чин служителен, чин душеотделящ, чин пребиваващ сред хората. След като научихме разликата между чиновете сред висшите сили, така има разлика и между състоянието и познанието. Престолите, херувимите и серафимите се учат непосредствено от Бога, тъй като са най-висши от всички. А най-нисшите от всички чинове са ангелите, които са учители на хората.

Въпрос 32: А отишлите там души помнят ли ни, както светите ангели?

Отговор: Душите на светиите си спомнят, а на грешниците – не. Докато очакват предстоящите мъки, ги е грижа само за това и не мислят за нищо друго.

Въпрос 33: А каква е сега там работата на душите, отишли си по-рано?

Отговор: Душата, отделена от тялото, не може да направи нито добро, нито зло. Когато на някои им се явяват видения от отвъдното, тях Бог ги показва за полза на живите. Както гуслите са безполезни и кухи, ако няма кой да свири на тях, така и душата и тялото не могат нищо да направят, ако са разделени една от друга. А душите на светците, движени от Светия Дух, възпяват Бога и се веселят в света на живите.

Въпрос 34: Никакво ли благотворно въздействие не усещат душите на грешниците, след като за тях се отправят молитви, подаяния и дарове?

Отговор: Ако не получаваха никаква полза от това, изобщо нямаше да се споменават при приношение. Но както лозата цъфти навън в полето, а ароматът ѝ се усеща във виното в къщата и по този начин сякаш цъфти и то с нея, така и душите на грешниците се приобщават към благодеянието на друг благодарение на правените за тях добрини и безкръвни жертви, както единствен нашият Бог, господар на живите и мъртвите, знае и повелява.

Въпрос 35: Нима не можем да разберем защо Бог не би позволил на никоя душа, която е отишла там, да се върне и да ни разкаже полезни неща – как е в ада и какви мъки има там?

Отговор: Голяма съблазън би дошла в този живот – много бесове биха започнали да се появяват в образа на по-рано починали и да лъжат, за да посеят у нас много заблуди за отишлите там, което ще ни доведе до пагуба и унищожение.

Въпрос 36: Много хора сквернословят, че би било полезно човек да знае предварително деня на своята смърт?

Отговор: След като Бог чрез премъдростта е създал всичко за полза, не би скрил това без причина. Защото ако човек знаеше деня на своята смърт предварително, щеше да живее цял живот, без да се въздържа от грехове, и едва два или три дни преди смъртта си щеше да се покае, понеже е чул Бог да казва чрез пророка: „Както те намеря, така и ще те съдя“. Та, кажи ми, кое би било доброто на това, ако си извършил сто убийства, пренебрегвайки Бога, а после само в тези два дни би се въздържал от злини?

Въпрос 37: Защо християните се покланяме на изток и защо юдеите – на юг?

Отговор: Няма един отговор на този въпрос. Едно ще отговорим на юдеите, другояче ще кажем на елините, а пак нещо различно ще разясним за това на християните. На юдеите ще кажем, че ние, вярващите, се покланяме на изток, защото Светият Дух ни даде закона и каза чрез пророк Давид: „Да се поклоним на мястото, където са разположени нозете Господни“ (Пс. 131:7). И ако юдеинът каже: „Къде са разположени нозете Господни?“, пророк Захария ще му обясни, казвайки: „И ще застанат нозете му на Елеонската планина на изток от Йерусалим“ (Зах. 14:4). Това е накратко отговорът към юдеите. На елините ще кажем следното – понеже Бог властва от изток, и ние се кланяме на изток. Бог е и се нарича истинна светлина, затова ние гледаме към сътворената светлина, но се покланяме не на творението, а на твореца, като прославяме Бога, съществуващ преди сътворението на всички стихии. А вярващите да чуят и да научат, че заради това блажените апостоли направиха християнската църква да гледа на изток, като ни наставят да гледаме към рая, откъдето изпаднахме, за да може, гледайки към нашето някогашно отечество, да помолим Господа да ни върне там, откъдето си тръгнахме. А юдеите да се покланят на юг според закона

на пророците, тъй като от южната страна на Йерусалим, т.е. във Витлеем, щеше да се роди Господ. Затова и пророкът каза „Бог ще дойде от юг“.

Въпрос 38: Защо, след като Христос беше обрязан, не се обрязваме и ние като него?

Отговор: Не дойде ли Христос, който е Син Божи, да изпълни Божия закон, за да не помислят враговете му, че се противи на Бога, който даде закона? Защото в това го упрекваха юдеите навсякъде. А той изпълни закона според това, което пише в него, и благодарение на него сега живеем не под Закона, а в Благодатта. Така Христос ни казва чрез Павел: „Ако се обрязвате, Христос няма никаква полза от вас“ (Гал. 5:2). По този начин ни става ясно, че всички, които бъдат обрязани, са извън Христа – както вярващите, така и неверниците, тъй като те се възгордяват чрез Мойсеевия закон (т.е. Стария завет), а не следват Христа. Както всички, които мислят, че чрез кръвни жертви и убиване на животни служат на Бога, докато всъщност отхвърлят и скверният безкръвната жертва на Христос, така и всички, които обрязват плътта си, хулят и отричат духовното обрезание, сиреч Светото кръщение.

Въпрос 39: След като Бог, чрез светите пророци, заповядва да не се кланяме на ръкотворни идоли, защо се кланяме на иконите и кръста, които са ръкотворни, каквито са и кумирите?

Отговор: Ние, вярващите, не се кланяме на иконите като на богове, както правят елините, а за да покажем любовта и стремежа на душата си към образа на иконата. Ето защо, когато образът се изтрие, изгаряме някогашната икона, понеже дървото само по себе си е обикновено и безполезно. Така Яков преди смъртта си се поклони пред върха на Йосифовия жезъл – отдавайки почест не на жезъла, а на този, който го държи. Така и ние вярващите се кланяме на иконите не поради някаква друга причина, а за да покажем любовта си към това, което е изобразено – сякаш поздравяваме децата, бащите или приятелите си. И юдеите някога се кланяха на плочите на скрижалите и на двата изваяни от злато херувима, за да почитат не камъка и златото, а Бога, който ги е създал. А онези, които от високомерие не почитат кръста и светите икони, нека кажат, безумците, как така от светите икони често потича миро чрез Божията сила? Как бездушното тяло на светеца (статуята), улучено от стрела, чудодейно проля кръв като смъртно същество? Как много пъти с помощта на мощи и икони са прогонвани бесове с Божията сила? С тези разкази се опълчваме на безумците, но за да ги опровергаем още повече, чуй правдивото слово за иконите, разказано от нашите отци: Разказаха за някой си отшелник, че развратен дух го притискал и измъчвал жестоко. Веднъж злият дух му се явил в действителния си образ и казал: „Ако искаш да спра да ти причинявам страдания, недей да се кланяш на тази икона и ще си отида от тебе“. А иконата беше на пресветата Богородица. Та какво ще кажат срещу това онези, които се отричат и казват

да не се почитат иконите на светците, които създаваме, само за да си ги спомняме, а не поради някаква друга причина. Това е накратко казаното за иконите. А за кръста е ясно, че ние вярващите се прекланяме и го целуваме, понеже на него е разпнат нашият Господ Исус Христос.

Въпрос 40: А понеже Христос е възседнал магаре, длъжни ли сме и ние да поздравяваме магаретата, защото така ни казват да правим юдеите и елините?

Отговор: Христос не погуби нито дявола с магаре, нито бесовете, нито пък е извоювал спасение с негова помощ, а направи това чрез кръста. Бесовете, виждайки магаре, не треперят и не се страхуват, но като видят кръст, често се разтреперват и бягат.

Въпрос 41: Защо всички ние, вярващите, създаваме кръстове по подобие на Христовия кръст, а не претворяваме по образ неговото свято копие, тръстика и гъба? Понеже и тези неща са свети, какъвто е и кръстът.

Отговор: Защото образът на кръста е от две съединени парчета дърво. Когато някой невярващ ни упрекне, че се кланяме на дървото, можем да разделим двете части и да развалим кръстния образ, за да види, че смятаме това за обикновено дърво, и така ще разобличим невярващия, понеже почитаме не дървото, а кръстния образ. А с копието, тръстиката и гъбата не можем да направим и покажем това.

Въпрос 42: Откъде е ясно, че християните имаме най-добрата вяра от всички под небето? Понеже всяка вяра смята себе си за най-достойна от всички останали.

Отговор: По този въпрос е казано много и обяснението за първенството на християнската вяра е дълго. Но са очевидни две свидетелства, разкриващи нашата благочестивост и Божията любов и закрила, които имаме. Първото е, че от началото на света досега няма друго племе, освен Христовата вяра, което останалите племена да нападат толкова години и да не могат да го унищожат. Тази вяра нямаше да оцелее при толкова нападения от всички други племена, ако Божията ръка не я беше защитила и опазила от унищожение. А второто доказателство е, че нито един от християнските владетели не бе погубен от езичниците, макар че толкова народи воюваха срещу тяхното царство. И не само владетеля, но и самия негов образ не успяха да премахнат от монетите с кръста. Да не би да ти се струва, че това е нещо обикновено и незначително? Ако Бог не беше избрал и възлюбил нашата вяра повече от всички други, които съществуват на земята, то той не би опазил невредима и без страдания точно нея сред езичниците, като сред вълци. Но Бог не би допуснал след въплъщението на своя Син и наш Господ Исус Христос да властва измамна вяра по всички земни краища. Така че и самият факт, че в Христовото евангелие вярват по всички земи, е истинно свидетелство, че няма друга по-благочестива вяра под небето.

Въпрос 43: Ако всичко това е така, защо Сатаната не раздели на толкова ереси някоя друга вяра, а само християнската?

Отговор: Явно е, че за него тя е враждебна и го разгневява. Защото кажи ми, каква грижа и нужда има Сатаната да се бори с юдеите, самарянните и елините или да ги разделя на различни ереси и религии? Всички те произлизат от него, та Сатаната няма да воюва срещу своето, а срещу Божието. Така че който иска, може от това да разбере, че няма друга права вяра на земята, освен тази в Христа.

Въпрос 44: По какъв начин да убедим глупавия и езичника, и необразования, че християнската църква спазва православната вяра по-добре от всички ереси и не изпада в заблуждение?

Отговор: Тези, които не умеят да слушат истинните дълбини на Божественото учение, трябва да вярват в непорочната и благочестива вяра на християнската Църква. Ще кажа още, че Бог е дал и поверил на нашата съборна и православна вяра и Църква всички спасителни и свещени места на Христовите мъки. А именно: Назарет, където Христос дойде сред нас, Витлеем, където се роди в плът, Сион, където извоюва спасението на целия свят, река Йордан, където обнови Адам, планината Тавор, на която преобрази небесното царство, Елеонската планина, откъдето се въздигна към Отца на небесата. Не случайно, нито напразно е поверил всички тези свещени места на съборната Църква, понеже най-правоверни и най-праведни от всички са християните. И както царят възлага и доверява най-скъпоценния си дворец, спалнята и съкровищницата си на най-верните си слуги, така и Христос от началото на своето пришествие повери своите свещени места на съборната Църква. Ако ли някой възрази, че властваме над тези места чрез царско насилие, да проумее следното – когато езичниците многократно завземаха Палестина, Бог не позволи неговите свети места да бъдат предадени на еретиците. А ако това се случеше за кратко, то светата Църква бързо отново ги прогонваше, подобно на свине, от светите дворове и места на Христос, нашия Бог.

Въпрос 45: Къде Бог заповяда вярващите в Христовата вяра да се именуват „християни“?

Отговор: В Деянията на светите апостоли чуваме, че в Антиохия бе първото известяване, сиреч явяване на Бог пред апостолите, което повелява да ни наричат „християни“. Всеки, който желае да встъпи в християнската вяра, трябва добре да знае, че всяка религия на земята е наречена на името на човек. От Симон – симониани, от Маркион – маркионити, от Арий – ариани, и от Евномий – евномиани. Всички тези и други, назовани с човешки имена, и техните така наречени религии не са от Бога, нито Бог е в тях. Ако бяха от Бога, защо биха били наречени и прославени с човешки имена? А за нас е гордост прославената света съборна Църква и името „християни“ – не наименувани от хората, а осветени от Бога.

Въпрос 46: Кой пръв назова Господ „Бог“ на земята?

Отговор: Явно е, че беше дяволът. Той говореше на Ева: „Защо Бог каза на двама ви да ядете от всяко дърво, което се намира в Рая?“ (Бит. 3: 1). Не се чуди, защото дяволът, който преди това е бил ангел, имаше повече знание от човека тогава.

Въпрос 47: Къде бихме казали, че се намира раят? Понеже едни казаха, че е в Йерусалим, а други – на небесата.

Отговор: Нито едното от двете не е истина. За това, че раят не се намира в Йерусалим, свидетелства Адам, който е положен в Краниевото място. Известно е, че той не е погребан в рая, тъй като бе изгонен. А че раят не се намира на небесата, доказва Божественото писание, където се казва: „И насади Бог рай в Едем, на изток“ (Бит. 2: 8). Така че словото ни учи, че раят се намира на изток от цялата земя. Прочее, някои изкусни разказвачи казват, че заради това благовонните аромати са в най-източните страни, сиреч индийските земи, понеже са най-близо до рая. И както мъжките финикови дървета се примесват чрез вятърния полъх с най-близките женски и дават плод, така и ароматът, изтичащ от Рая чрез повея на вятъра, прави дърветата по тези земи благовонни.

Въпрос 48: Можем ли да кажем, че раят е тленен или нетленен?

Отговор: Нито можем да го наречем тленен като нашите градини и плодни насаждения, които гният и са червиви, нито пък е напълно нетленен като безсмъртния и непреходен отвъден живот. Но в сравнение с градините и овощните насаждения раят е най-висш от всичко тленно, а в сравнение с величието на благата на вечния живот, които око не е виждало и ухо не е чувало, раят е най-малък и възможен да си го представим.

Въпрос 49: Какво е това дърво, от чийто плод е ял Адам?

Отговор: Църковните отци не са отговорили единодушно по този въпрос и правилно – никой не може да разкаже правдиво онова, което Божественото писание нарочно е оставило скрито. Затова едни твърдят, че този плод е смокиня, други – духовна храна, а трети – видение Евино. Някои смятат, че в рая Адам не е ял абсолютно нищо, но истинно е предположението на първите – смокиня, понеже с нейните листа предците ни си направиха покривало, а Христос след това прокле смокиновото дърво.

Въпрос 50: Ако Адам не беше прегрешил, какъв би бил човешкият живот или този на народа?

Отговор: Бог, който чрез слово създаде ангелското множество, е можел да направи човешкия род праведен и непорочен. Някои казват, че след като Бог е сътворил мъж и жена, е ясно, че е пожелал човешкият род да се възпроизвежда чрез семе. Но не е заповядал това да се случи чрез неподчинение, а чрез уважение.

Въпрос 51: Защо Бог завърши създаването на всички земни твари на седмия ден?

Отговор: В числото десет откриваме пълнотата на всяко число. Понеже ако стигнеш до десет, отново се връщаш към едното (неделимостта). А седем и три заедно изпълват числото десет. Ето защо седем е числото на творението, а Светата Троица е несътворена.

Въпрос 52: Много хора задават един въпрос: Кое трябва да смятаме, че е първо – денят ли преди нощта, или нощта преди деня? Защото ако кажем, че денят е съществувал по-рано, то тогава ще се окаже, че Христос е възкръснал в събота, понеже тази нощ (на Възкресението) беше съботна според разказа на Мойсей, който описва цялото сътворение.

Отговор: Според промисъла на словото, казващо: „Бог рече преди всичко да бъде светлина“ (Бит. 1:3), е ясно, че денят е създаден преди нощта. Тази тъмнина, която е над бездната, още не беше наречена „нощ“, нито се отмерваше от луната и звездите, така че е безспорно, че светлината е възникнала преди тъмнината. Но за да не започнат евреите да ни казват, че Христос е възкръснал в събота, Бог предварително им затвори устата, като повели със закон да започват съботния ден от предходната вечер.

Въпрос 53: Заради това ли и на нас Бог ни заповяда да започваме неделята от съботната вечер?

Отговор: Не е заради това, а понеже Бог призова езичниците от тъмнината на незнанието и от сянката на закона към светлината на Божия разум и на Христовото евангелие. Затова уместно постанови да започваме деня на Възкресението от вечерта и да го завършваме с утрото, защото е неуместно и нередно да започваме деня на истинната светлина от утрото и да го завършваме в нощ и тъмнина.

Въпрос 54: Защо на 25-я ден от месец март, както е наричан на латински, Христос се всели в утробата на девица?

Отговор: Понеже в началото на този ден Бог създаде Адам, затова и от този месец всяко дърво, растение и животно се пробуждат за плодородие и възпроизвеждане, понеже по това време са създадени от Бога.

Въпрос 55: Какви бяха кожените дрехи, които Бог създаде за Адам и Ева?

Отговор: Едни казваха, че са от листа на дървета, а пък други твърдяха, че тези дрехи са нашата плът. Някои пък смятат най-достоверно, че тези дрехи наистина са били от кожи.

Въпрос 56: След като никой преди това не е умирал, откъде Каин разбра как да убие Авел?

Отговор: Чрез сън дяволът му показа по какъв начин да убие брат си.

Въпрос 57: Кои бяха Божиите ангели, които видяха и се ожениха за човешки дъщери?

Отговор: Това бяха синове на Сит. Но безплътната природа не може нито да пожелае телата им, нито да се свърже с жени.

Въпрос 58: Защо Бог се яви на Мойсей в къпина, а не в друг храст?

Отговор: Едни казват, че е, за да не могат евреите да направят кумир от неговото дърво. Според други пък така Бог предизвести, че ще се въплъти в нашата покрита с тръни природа. Затова Бог се яви на Мойсей в такъв храст.

Въпрос 59: Защо Бог даде законите в тъмнина, а не наяве?

Отговор: Понеже в тях беше скрито нещо тъмно и тайно – тайнството за провидението на нашия Бог, Исус Христос.

Въпрос 60: Поради каква причина първите две плочи бяха разрушени?

Отговор: За да покаже Бог остаряването и преходността на първия закон.

Въпрос 61: След като Бог беше безплътен и без образ, какви неща видя в онзи момент Моисей зад Бога?

Отговор: Вярваме, че творецът на всички неща, сам той несътворен, е предвечен и съществуващ преди всички земни твари. Затова е ясно, че зад Бог са земните твари и думите за тях, които Мойсей видя и написа: „В начало Бог сътвори небето и земята“ (Бит. 1: 1) и прочее.

Въпрос 62: Кой пръв изобрази двете групи хора, а именно евреите и езичниците?

Отговор: Добре известно е, че е Ребека, жената на Исаак, след както роди близнаци – Яков и Исав. А двете плочи със законите също бяха символ на двете групи хора.

Въпрос 63: Кой пръв в Стария завет изобрази знака на животворящия кръст?

Отговор: Яков, благославяйки двамата сина на Йосиф, кръстоса ръцете си.

Въпрос 64: За кого се споменава в Стария завет, че е причислен три пъти към мъртвите?

Отговор: Ясно е, че е Йона. Защото, както старата история разказва, той бе син на вдовица, когото пророк Илия възкреси от мъртвите. В кита пророкът отново умря. А третия път бе неговото последно успение.

Въпрос 65: Къде е Тарсис, накъдето Йона бяга?

Отговор: Тарсис е град в индийските земи, както е написано в Трета книга Царства.

Въпрос 66: А пренасят ли се и досега греховете от бащите върху децата от третото и четвъртото поколение?

Отговор: Това каза Бог чрез Моисей, но чрез Йеремия изрече следното: „Не ще бъде вече така. Но който яде кисело грозде, на него зъбите ще скоминясат“ (Йер. 31: 30). И отново слушаме Христос, който казва на евреите: „Истина ви казвам – ще ви застигнат греховете на вашите отци. От кръвта на праведния Авел до кръвта на Захария, син Варахиин, когото убихте между храма и жертвеника“ (Мат. 23: 35). Затова трябва да внимавате, тъй като за неприелите светото кръщение греховете на безчестните бащи ще се прехвърлят върху злите синове, но не върху добрите. А нас, вярващите, светото кръщение ще ни очисти от всеки бащин грях.

Въпрос 67: Някои казват, че заради това умират децата на християните – заради греховете на своите родители. Това така ли е, или не?

Отговор: Не, не е така.

Въпрос 68: Но защо едни умират като деца, а други живеят до дълбока старост? И как така едни, макар и праведни, живеят кратко, а други, въпреки че извършват злини, живеят дълги години? Как едни, въпреки че са добри хора, са бездетни и живеят в бедност, а други, въпреки че са грешници, имат деца и богатство, и добър живот?

Отговор: Дълго и необхватно е обяснението защо Бог отсъжда така, но ще кажем това, което научаваме от светите книги. Не поради грехове умират децата, а за поучение на родителите. Две Божии благословии получават. Първо – като си отидат от този свят неопетнени, ще приемат спасението, а и понеже биха живели твърде тежко, Бог провижда това и ги прибира. Второ – за да станат по-благоразумни техните родители. Когато видят, че детето им ще умре, те раздават имуществото си на бедните. А може и да е поради някакво друго Божие решение, което е неизвестно за нас. Това можем да кажем за децата на християните. А че лоши хора живеят добре и охолно и имат добри деца – те са извършили някаква малка добрина и заради това получават своята награда, подобно на онзи богат човек, който чу: „Спомни си, че ти получи вече доброто си приживе“ (Лк. 16:25), тоест „получил си си наградата за добрите дела, които си извършил“. А тези, които почитат Бога и са добродетелни, страдат тук, за да може чрез страданията да се очистят от своите грехове, както Лазар, и да намерят там заедно с него утешение завинаги. Когото Бог обича, него наказва. Тогава ти защо се тревожиш, като виждаш, че светците живеят в трудности, а грешниците живеят добре, сякаш са свине, угоявани за заколение във вечния огън? Затова не се тревожи. Да не мислиш, че нашият живот свършва тук? Тези, които ще се спасят, влизат в Небесното царство чрез много страдания, защото Божията воля е да избави всички хора и да им покаже истината. Затова често Бог дава на грешниците много години живот, за да имат шанс за покаяние и подобно на работниците от единадесетия час, макар и в

дълбока старост, да се върнат към вярата. А праведните Бог често прибира рано, да не би „злоба да измени разума им“ (Премъдр. 4: 11.), както каза Соломон. Но въпреки че животът им бързо приключва, те живеят като за много години, защото душите им са богоугодни.

Въпрос 69: А никой ли от тези, които страдат в земния живот, не пребивава в мъки след това, и никой ли от живеещите добре тук не влиза в Небесното царство?

Отговор: Да, едни от хората извършиха много прегрешения и бяха наказани, а други съгрешаваха малко и понеже са виновни, получиха наказание и там (в отвъдния живот), както научаваме за содомляните. Някои пък много се трудиха в името на Бога, а получиха малко благоденствие – за тях е отредено Небесното царство, както е за Авраамовите наследници, за Ной и за Мелхиседек. Други прегрешиха много и никакви злини не ги сполетяха тук, подобно на богаташа от притчата с Лазар (Лук. 16:19–31), който е подложен на страдания отвъд. А някои си отидоха, след като прекараха целия си живот в овчи и в кози кожи, като се отказаха от всички земни наслади в името на Бога. Те ще бъдат най-достойни от всички за най-големите Божи дарове, докато другите съгрешиха спрямо Бога и заслужено са наказани с вечно изтезание. От казаното разбираме, че едни от хората търпят мъчения и тук, и там, други – само в земния живот, а трети изобщо не страдат тук, но се мъчат отвъд. А също и обратното – едни и тук, и там получават блага, а други не получават тук, а само във вечния живот. Но често има и такива, които са лишени и от тукашните, и от тамошните блага – тук търпят нещастия, понеже се опитват да угаждат на хората (а не на Бог), и заради това са лишени и от онази награда. Подобава всички вярващи да бъдат милосърдни към нуждаещите се – не само заради греховете, които те самите са извършили, но и заради всички блага, които Бог им дари. Не трябва да броим колко сме дали на бедните, а колко сме получили от Бога, да не би да бъдем осъдени и заради тези дарове. Защото Бог често дава богатство на недостойните и грешните, за да отмият и изчистят греховете си чрез подаяния, както казва Божественото писание: „милостиня грехове очистя“ (Сир. 3: 30).

Въпрос 70: Какво ще кажем за тези, които умират внезапно – падат от скала или от стръмнина, или умират по други подобни начини?

Отговор: Понеже тези неща са неясни и непознаваеми от човека, а са известни единствено на Бога, не подобава да спорим за тях. Господ казва: „Или мислите, че ония осемнайсет души бяха по-грешни от всички живеещи в Йерусалим, та върху тях падна Силоамската кула? Не, казвам ви“ (Лк. 13: 4–5). От това разбираме, че не всички, които са безбожни или грешни, умират от жестока смърт, например децата на Йов, въпреки че бяха праведни, понесоха ужасна смърт. Затова трябва да внимаваме за тези две неща. Тези, които почитат Бога, но умират от жестока смърт, са имали някакви

малки провинения, а след като се очистят от греховете чрез тази мъчителна и жестока смърт, всъщност се удостояват с по-голяма чест. А пък ние, като виждаме това, трябва да се стреснем, според казаното в Божието слово: „И ако праведникът едвам се спасява, нечестивецът и грешникът де ще се яви?“ (1Петър 4: 18.). Затова и грешниците, които умират по такъв начин, навярно ще получат милост чрез това страдание. Същевременно е от полза и за онези, които виждат как нечий живот е отнет внезапно, без предупреждение. Ако пък деца намерят смъртта си така, не се учудвай – те не понасят никаква вреда от това. Не страдат заради свои грехове, а за да бъдат техните родители по-целомъдрени, като осъзнаят, че децата им умират по този начин заради техните грехове. Но най-вече е редно да се замислим над Господния глас, който казва: „Не две ли врабчета се продават за един денарий? И ни едно от тях няма да падне на земята без волята на моя Отец, който е на небесата. А вам и космите на главата са всички преброени“ (Мат. 10: 29–30.).

Въпрос 71: За мнозина е страшно словото Господне, което казва: „Всеки грях и хула ще се прости на човеците“, и „ако някой каже дума против Сина Човешки, ще му се прости; но ако някой каже против Духа Светаго, няма да му се прости ни на този, ни на онзи свят“ (Мат. 12: 31, 32).

Отговор: Затова Божият апостол поучава всички, казвайки: „Буквата убива, а духът животвори“ (2 Кор. 3: 6). Ако се опитваме да разберем голяма част от Свещеното писание буквално, ще изпаднем в грешка и богохулство. Това се отнася и до цитираното слово Господне – ако интерпретираме написаното буквално, не само ще изпаднем в богохулни помисли, но и ще открием, че Господ сам си противоречи. Защото как така „ако някой каже нещо против Сина Човечески, ще му се прости“ (Мат. 12: 32), а същевременно „който се отрече от мене пред човеците, той ще бъде отречен от мене пред Божиите ангели“ (Лук. 12: 9)? И също, ако „всеки грях и хула ще се прости на човеците“ (Мат. 12: 31), то как ще отговаряме за празнословието си на Страшния съд (Мт. 12:36)? Защо този, „който на брат си каже „безумнико“, виновен ще бъде за мъката огнена“ (Мт. 5: 22)? Защо апостол Павел казва: „Не се лъжете: нито прелюбодейци, нито малакийци, ни мъжеложници, ни хулители, нито пияници няма да наследят царството Божие“ (1Кор. 6: 9–10)? Ако това е така, кажи ми как „всеки грях и хула ще се прости на човеците“? Ако пък това последното е истината, защо хулим заблудения Ориген, който казва, че идва краят на мъките и ще има опрощение от Бога на всеки грях както за хората, така и за бесовете? Също и ако няма да има прошка за оклеветяване на Светия Дух, защо църквата критикува Новат, който отрича покаянието? Така че е неясно и трудно за разбиране казаното по-горе: „Ако някой каже дума против Сина, ще му се прости; но ако някой каже против Духа Светаго, няма да му се прости“. Да не би Синът да е по-незначителен от Духа и от Отца? Тогава защо Синът

казва: „Аз и Отец едно сме“ (Йоан 10: 30) и „който не почита Сина, той не почита Отца“ (Йоан 5: 23.)? И пак, щом тук се казва: „Ако някой каже дума против Сина, ще му се прости“, то кажи ми, да се опрости ли синовното хуление на арианите, а и на симонианите, които наклеветиха въплъщението на Сина? Не, не бива! Щом „който на брат си казва „безумнико“, ще бъде виновен за Геената огнена“ (Мат. 5: 22), кажи тогава в коя Геена ще бъде хвърлен онзи, който казва за самия Бог, че е творение, роб, слуга, по-нисш, а не Божи Син? А ако е вярно, че „ако някой каже дума против Сина, ще му се прости“, то как сам Синът казва: „Който не яде моята плът и не пие моята кръв, не ще има живот вечен“ (Йоан 6: 54)? Как е възможно някой, който не почита Сина, да почита Светия Дух? Защото е явно, че който не почита Сина, се отрича от Кръщението, а който се отрича от Светото кръщение, се лишава от Светия Дух. Например когато критикуваш топлината или лъчите на осезаемото, т.е. видимото слънце, критиката е срещу цялата му същност; така е и при трите слънца на Светата Троица – непочитането на едно от лицата на светото тайнство е охулване на Божествена цялост. Какво е казал Господ на юдеите? „Всеки грях и хула ще се прости на човеците. И ако някой каже дума против Сина, ще му се прости; но ако някой каже против Духа Светаго, няма да му се прости ни на този, ни на онзи свят“ (Мат. 12: 31–32). Нека слушаме внимателно, а не да се заблуждаваме. Светото писание ни казва, че Христос има две природи, които се свързаха неизречимо, а именно божествена и човешка. Защото „Словото стана плът“ (Йоан 1: 14), а Христос наименува божествеността на Словото „Свети Дух“, като каза на самарянката „Бог е дух“ (Йоан 4: 24), а човешката природа нарече „Син Човешки“ и другаде каза за собствената си плът: „сега се прослави Син Човешки“ (Йоан 13: 31). А евреите, които вечно се гневят и хулят Бога, оклеветиха Господа заради това. Едни обидиха Сина Човешки, т.е. човешката му природа, като го смятаха за пророк, а не за Бог. Той им прости тази хула, защото това беше още в началото на проповедта и светът все още не можеше да повярва, че Бог е видим човек. Затова Христос каза: „Ако някой каже дума против Сина, ще му се прости“. Ще се осмеля дори да кажа, че и самите негови блажени ученици нямаха безгрешни мисли за неговата божественост, докато Светият Дух не слезе при тях на Петдесетница. Затова и като го видяха след Възкресението, едни се поклониха, а други се усъмниха в него, но не бяха осъдени заради това. Други обаче (от евреите) изричаха клевети срещу Светия Дух, т.е. срещу божествената природа на Христос, и говореха, че „той ще прогони демоните чрез Велзевул, бесовския княз“ (Мат. 12: 24) – на тях им каза, че „няма да се прости ни на този, ни на онзи свят“ (Мат. 12: 31–32). Но трябва да отбележим, че Христос не е казал, че няма да се даде прошка на тези, които са изрекли клевети и след това са се покаяли, а че няма да се прости на хулещите, т.е. на онези, които продължават да сквернословят. Понеже няма грях без прошка от Бога за онзи, който се кае достойно и искрено.

Въпрос 72: Ще получат ли опрощение чрез покаяние тези, които се отричат от Христос и клеветят Светия Дух?

Отговор: Бог е дал на човешкия род три чистителни кръщения за всякакъв грях, а именно: чрез вода, чрез страдание, т.е. чрез нашата собствена кръв, и третото – чрез сълзи на покаяние. Така получи прошка блудницата, а също и самият върховен апостол Петър, след като се отрече от Христос, плака и беше опростен и спасен. След като отричането от Христос получава опрощение, а това от Светия Дух – не, излиза, че Синът е по-нисш от Светия Дух. Чуй доказателството от Светите книги и вярвай, че никакъв грях не би могъл да надвие Божието милосърдие. Бог казва следното чрез пророк Йезекиил: „Жив съм Аз, казва Господ. Ако човек извърши всички грехове, но го намеря в правда, нито един от греховете му не ще му се спомня“ (Йез. 33: 11, 14–16) (ясно е, че като казва „да го намеря“, има предвид смъртния ден). Трябва да се знае, че също както кръщението, плачът очиства човека. Затова много хора, като се омърсиха с грехове, се очистиха чрез сълзи и се явиха пред Бога праведни.

Въпрос 73: Кой грях прави човешките молитви неприети?

Отговор: Злопаметността. Както Бог казва, „И тъй, ако принасяш дара си на жертвеника, и там си спомниш, че брат ти има нещо против тебе, остави дара си там пред жертвеника и иди първом се помири с брата си, и тогава дойди и принеси дара си“ (Мат. 5: 23–24). Разбери, че молитвеният дар на злопаметния човек остава неприет.

Въпрос 74: За кой грях човек не може са се покае?

Отговор: Логично е, че това е отчаянието, понеже Юда беше обзет от него и се обеси.

Въпрос 75: Кой е най-тежкият грях от всички?

Отговор: Ако „по-голяма от всички добродетели е любовта“ (1Кор. 13: 13), както каза апостолът, разбери също, че най-голяма от всички злини е братската ненавист, липсата на милосърдие и състрадание.

Въпрос 76: Коя заповед ще освободи човека от всички грехове?

Отговор: Господ е казал: „Не съдете, за да не бъдете съдени“ (Мат. 7: 1), а също: „Прости нам, както и ние прощаваме на длъжниците си“ (Мат. 6: 12). Разбери, че това да не клеветиш ближния, ще донесе опрощение на греховете, защото е казано: „Прощавайте, и простени ще бъдете“ (Лук. 6: 37) и „с каквато мярка мерите, с такава ще ви се отмери“ (Лук. 6: 38).

Въпрос 77: Ако някой извърши тежък грях и се покае, как ще разбере дали Бог му е простил, или не?

Отговор: Това става известно за малко хора. Но ето, отношенията между човешката съвест и Бог са като между роб и господар. Когато сгреши, робът разбира по лицето на господаря си, че той вече не е благоразположен

към него, както е бил преди. Така и човек, ако прегреши, губи своята увереност към Бога, която съвестта му е притежавала по време на молитва, но когато се покае, Бог отново му дава смелостта, която е имал към него преди греха, и човекът веднага разбира, че Бог му е простил прегрешението.

Въпрос 78: Ако някой извърши голям грях, укори себе си за стореното и започне да се разкайва, а след три дни почине, какво да мислим за него?

Отговор: Ако започне да се разкайва и извърне душата си от злите помисли, и ако обещае на Бог, че след това няма да се върне към греха, който е извършил преди това, то дори и да умре на сутринта, Бог ще приеме неговото покаяние, подобно на разбойника разпнат до Христос. Защото началото на разкаянието зависи от човека, а животът и смъртта са от Бога. Мнозина започнаха да се разкайват и Бог ги прибра, за да отидат към по-добро, понеже знаеше, че ако живеят още много години, пак ще извършат грехове и няма да се спасят.

Въпрос 79: Как така едни проливат много сълзи по незначителен повод, а други, дори и да изпаднат в голяма беда или да видят други да страдат, не могат да плачат?

Отговор: По природа са такива съчетанията между душа и тяло – едни имат сълзи, а други нямат. Тези, които имат топъл и благ характер, веднага се разплакват от милосърдие, както нерядко се наблюдава при всички жени. Други пък, понеже са с жесток нрав и суха природа и имат горделиво сърце, не могат да се просълзят. Това се отнася до живеещите светски живот. А водещите монашески живот, често получават дара на сълзите чрез Божията благодат. Но и при сълзите има голямо различие, тъй като едни често плачат поради опиянение от виното, други – за да се сдобият със земна слава. Затова са добри онези сълзи, които се принасят на Бога тайно, подобно на милостинята.

Въпрос 80: Ако сирак на пътя поиска нещо, но има много други хора и няма къде да се скриеш, за да дадеш милостиня тайно, подобава ли да му дадеш, или не?

Отговор: Бог е съдия на човешкия ум. Даже и да е пред хиляди хора, ако човек дава в името на Бога, а не за да се покаже пред хората, няма да бъде осъден.

Въпрос 81: Защо понякога душата е добра и насочена към състрадание, а друг път – жестока и безмилостна?

Отговор: Знаем, че единствено Божията същност е постоянна и вечно непроменлива. Дори и от ангелите някои се преобърнаха. Затова така трябва да разбираме и изменчивата ч овешка природа – ту става блага, понеже е по образ Божи, ту става жестока, когато е надвита от врага или се отдава на светските страсти. Но ако човек се стреми към състрадание, като винаги върши добрини, ще започне да преуспява в добрия навик да дарява с усърдие.

Въпрос 82: След като апостолът казва: „Не поради мъки и не по принуда, защото Бог люби оногова, който охотно дава“ (2Кор. 9: 7), неуместно ли е да се принуждаваме умишлено да даваме милостиня?

Отговор: Присъщо на съвършения човек е да прави добро охотно, но дори и някой да се насилва да изпълнява заповедта за милостинята, Бог ще го приеме, защото Господ казва: „насилници грабят Божието царство“ (Мат. 11: 12).

Въпрос 83: Ясно е, че ако някой се покае за своите грехове, ще се очисти от тях. А ако някой се разкае за добрина, която е извършил, дали заради разкаянието си ще изгуби наградата, която е заслужил?

Отговор: Не, защото както при покаянието за греховете помощник е Бог, така и при разкаянието за извършената добрина виновник е дяволът, а не човешката душа. Затова и получената награда не се отменя. Но не е редно да се разкайваме за благодеянията, защото този, който често се разкайва, ще стане нехаен спрямо доброто.

Въпрос 84: Някои хора казват, че не бива безразборно да се дава милостиня, а трябва старателно да разпитаме дали просещият от нас е наистина беден. Защото Соломон казва: „Ако правиш добро, внимавай кому го правиш“ (Сирах. 12: 1).

Отговор: Тези, които грешно интерпретират казаното, изкривяват по същия начин и останалите писания. Соломон нямаше предвид бедните, а казва „внимавай кому го правиш“, т.е. за Бога го правиш. Ако е говорил за разпитване на просещите, то защо тогава Господ казва: „Всекиму, който ти проси, давай“ (Лук. 6: 30)?

Въпрос 85: Кое е по-угодно – да принесем дарове в църквата или да дадем на сираците?

Отговор: Господ каза на стоящите от дясната му страна: „Гладен бях, и ми дадохте да ям; жаден бях, и ме напоихте“ (Мат. 25: 35), което показва, че е по-достойно да се принасят дарове в църквата, която е създадена по негов образ. Често във време на гонение, когато Божията църква е застрашена от унищожение, е добре да се дава милостиня и за това. А и когато някои са мъчени заради Христовата вяра, най-достойно от всичко е тяхното спасение.

Въпрос 86: Ако на някой вярващ неверници му поверят богатство и той го присвои, такъв човек ще бъде ли помилван от Бога заради извършеното, или не?

Отговор: Господ казва: „Отдайте, прочее, кесаревото кесарю“ (Мат. 22: 21). Ясно е, че кесарят по това време е бил езичник, от което разбираме, че Бог не одобрява присвояването в този случай. Но ако това богатство се раздаде на бедните, техните молитви могат да умилостивят Бога, който казва: „Придобийте си приятели с неправедно богатство“ (Лук. 16: 9). Ако

ли ги похарчат за някакви житейски наслади, не е ли очевидно, че така извършват два гряха, а именно сластолюбие и кражба.

Въпрос 87: Възможно ли е милостинята да опрости всички човешки грехове?

Отговор: Има грях, има и милостиня. Какво искам да кажа? Ако сме злопаметни към ближния, е ясно, че и хиляда милостини няма да ни донесат опрощение, ако не опростим и ние дълговете на брат си, както казва Господ. И пак – едно е да даде милостиня някой, който се е отказал от греха на прелюбодеянието, друго е да продължава да живее в грях и така да дава на нуждаещите. И още – една е наградата за земеделеца, който дава милостиня от изработеното с труд и пот, друга е за господаря, който дава от печалбата си от подаръци. Освен това, едно е за този, който дава от оскъдното си, а друго – за чиновника, който събира от чуждото и го раздава на бедните. И още – ако някой мирянин не може да предложи на Бога нищо друго за опрощение на греховете си, той се уповава на милостинята, докато от монаха се изисква повече, за да покаже, че води достоен живот. Но ако милостинята може да оправдае такъв нечестивец като Навуходоносор, значи големите и трудно простими грехове се опрощават чрез милостиня. Слушаме какво му казва пророк Данаиил: „Царю, нека ти бъде благоугоден моят съвет: изкупи греховете си с правда, и беззаконията си – с милосърдие към бедните“ (Дан. 4: 24). Божественото писание също казва: „Милостиня много грехове очиства“ (Сир. 3: 30). И още „Блажен оня, който пригледва бедни и сиромаси! В злочест ден Господ ще го избави“, т.е. в Съдния ден.

Въпрос 88: Някои дръзват да възхваляват съвършените благодетели повече от чудотворците.

Отговор: Не го казват сами за себе си, а във всичко слушат Спасителя, който казва: „По това ще познаят всички, че сте мои ученици, ако любов имате помежду си“ (Йоан 13: 35), а не „ако извършвате чудеса“. От това се вижда, че белег на истинната любов е милостинята. Като постави от дясната си страна праведниците, Христос каза: „Дойдете вие, благословените на Отца ми, наследете царството, приготвено вам“ (Мат. 25: 34), не защото сте извършили знамения и чудеса, а защото „гладен бях, и ми дадохте да ям“ (Мат. 25: 35) и прочее. А онези от лявата му страна, които изпрати във вечния огън, бяха упрекнати в липса на състрадание и милосърдие. Извършването на знамения и чудеса е дело единствено на Божията сила. А проявата на любов и милосърдие към ближния, разбира се, е от човешката воля. Чуй и по-ясно свидетелство за тези, които извършват знамения и милосърдие. Павел каза: „Ако и да говоря всички езици човешки и ангелски и ако имам всичката вяра, че да мога и планини да премествам, и ако предам и тялото си на изгаряне – щом любов нямам, никаква полза нямам“ (1Кор. 13: 1–3). И още Господ каза: „Не бъдете чудотворци, а щедри и благи, подобно на вашия Отец, който е на Небесата“ (Лук. 6: 36).

Въпрос 89: Каква част от богатството изисква Бог от човека да даде за милостиня?

Отговор: Бог не гледа какво е дал човек, а какво е заделил настрана. Апостолът каза: „Вашият излишък да бъде даден на бедните“. Разбери, че каквото скътаме настрана за прехрана и за напитки и за дрехи, ще отговаряме за него в Съдния ден така, както отговаря и онзи, който е убил човек. Защото, когато можехме да спасим чрез нашето богатство много хора от смъртта, ние не ги спасихме.

Въпрос 90: Какво е смирението?

Отговор: Смирение е, когато душата нито се интересува от другите, нито ги осъжда, а се вглежда само в себе си и се смята за виновна за вечни мъки, като казва на Бога: „Господи, спаси ме заради своето милосърдие, а не поради моите праведни дела“. Така че този, който тук (в земния живот) се смята за виновен, нито ще се осмели да враждува с друг човек, нито ще осъжда грешника. Следователно той ще получи опрощение на греховете по три начина: който не съди, няма да бъде съден, който прощава, ще бъде му бъде дадена прошка, и който се смирява, ще бъде оправдан (Лук. 6: 37).

Въпрос 91: Колко вида прелюбодеяние съществуват?

Отговор: Два. Ако омъжена жена развратничи някъде, това се счита за прелюбодеяние, а също така и ако женен мъж извърши изневяра, това също е прелюбодеяние, както твърдят и светите отци.

Въпрос 92: Някои казват, че телесните грехове получават по-лесно опрощение от другите грехове, защото се пораждат естествено в човека.

Отговор: Напротив. Апостолът нарече този грях най-тежък от всички, като каза: „Всеки грях, който човек извършва, е извън тялото, а онзи, който блудства, прегрешава в своето тяло“ (1Кор. 6: 18). Понеже дава своето семе от самата си плът, сякаш е някакво жертвоприношение към Сатаната. Храненето също е естествено, тогава защо Бог наказа Адам?

Въпрос 93: Колко присъди и грехове поради прелюбодеяния има?

Отговор: Много и различни. Този, който има жена и развратничи, се наказва с по-голяма присъда от този, който няма. И още – по-сурово се наказва този, който има добра жена (и развратничи), отколкото този със зла жена. Повече (се наказва) този, който развратничи на стара възраст, отколкото (този) на младини, и този, който често развратничи, отколко рядко. По-голямо е наказанието и за този, който има студена, а не топла природа, и чрез ядене сам се разгорещява и се подтиква към разврат. Можем да изредим и много други различни Божии присъди за прелюбодеяние. Една е присъдата за прегрешаващия с една жена, друга е за този с много и различни жени, понеже той погубва не само своята душа, но и много други. И още, различна присъда заслужава този, който прегрешава предпазливо, от

прелюбодействащия безсрамно. Различно е наказанието и за този, който е женен и прегрешава с омъжена жена – понеже извършва двойно прелюбодеяние, двоен грях ще му се припише. Страшна присъда ще има прегрешаващият с жена, спазваща Божия закон, както и този, който помага на жена в беда и за възнаграждение се свърже с нея в грях. А освен това, наказанието се определя и според мястото, на което се извършва грехът, например много хора прегрешават в църквата и така си навличат двойна присъда, а някои оскверняват и жените на приятелите си. Всичко вижда и осъжда праведното Божие око със своето неизразимо правосъдие и безпристрастност и отмерва точно и истинно.

Въпрос 94: След като много праведници от Стария завет имат две или три жени, как така Бог не заповяда и на нас да имаме по две жени, нито да имаме любовници?

Отговор: Христос не само забрани на почитащите Бога да имат по две жени, но и ни настави да се откажем от жена си, като каза: „Истина ви казвам, ако някой не намрази баща си или майка си, или жена си и не ме последва, той не е достоен за мене“ (Лук. 14: 26). Ако искаш още доказателства, чуй: „Бе казано на праведните: „не прелюбодействай!“. Аз пък ви казвам, че всеки, който поглежда към жена и я пожелава, вече е прелюбодействал с нея в сърцето си“ (Мат. 5: 27–28). След като Христос смята, че желанието на окото е разврат за вярващите, каква мъдрост и живот търсим ние, християните, в Стария завет? Ако беше подобаващо за мъжа да има две жени, то разбери, че тогава и за жената трябваше да е позволено да има двама мъже. Чуй Господ, който казва за мъжа и жената: „Ще бъдат двамата една плът“ (Бит. 2: 24), а не „да бъдат тримата една плът“. След като на мъжа му беше дадена една жена, а тя замисли гибел срещу него и целия свят, колко ли биха пострадали хората, ако Бог изначално бе направил така, че мъжете да се женят за две жени? А по въпроса защо някогашните хора са имали по две и три жени, разбери, че властта на дявола беше голяма тогава, но Христос дойде и я разгроми, и прогони много бесове от земята – едни захвърли в огнената бездна, други – в пустините и в отдалечени и непроходими места.

Въпрос 95: Как много съновидения стават реалност?

Отговор: Често това идва или от Бога, или от случайността, а понякога и душата, ако е проницателна, вижда в бъдещето. Случва се и бесовете да показват неща в съновиденията.

Въпрос 96: Предсказатели ли са дяволът и бесовете и могат ли да кажат какво ще се случи?

Отговор: Единственият провидец и познавач на сърцата е Бог. Дори и самите ангели не познават човешкото сърце, нито бъдещето. А когато изглежда, че бесовете предсказват, те всъщност говорят чрез хитрост и на-

блюдателност. Понеже са подобни на духове, като видят, че в Индия се събират много облаци, бързат да ги изпреварят в Египет и чрез магьосници и съногадатели да предскажат голямо наводнение на река Нил. И други подобни неща извършват. А ако някой иска да ги разобличи, да си намисли колко монети ще раздаде в утрешния ден, да повика чародея или магьосника и да го попита за това, което си е намислил. Със сигурност ще разбере, че онзи нищо не може да каже.

Въпрос 97: Тъй като някои юдеи и елини често извършват добри дела, ще влязат ли в Небесното царство благодарение на тях и какво подобава да мислим за тях?

Отговор: Господ казва на Никодим: „Истина, истина ти казвам: ако някой не се роди от вода и Дух, не може да влезе в царството Божие“ (Йоан 3: 5). Явно е, че никой, който не е кръстен, няма да влезе в него. А за неверниците, които извършват добри дела, трябва да смятаме, че или след края на живота си ще получат награда за извършените от тях добрини тук (на земята), или че в бъдещия вечен живот ще получат по-лека присъда, отколкото другите неверници, които не извършиха нищо добро. Писано е: „А слава и чест, и мир всекиму, който прави добро, първом на юдеин, а сетне и на елин“ (Рим. 2: 10). Така че не се учудвай от това, което каза апостолът за Христовото пришествие.

Въпрос 98: Има ли край някога страданието на грешниците, или не?

Отговор: За подложените на мъчения Господ казва: „Червеят им не умира, и огънят им не угасва“ (Марк 9: 48), и още: „Грешниците ще отидат във вечна мъка“ (Мат. 25: 46). Апостолът казва още: „Не се лъжете: нито блудници, нито прелюбодейци, нито малакийци, ни мъжеложници, нито грабители няма да наследят царството Божие“ (1 Кор. 6: 9–10). Добре известно е, че и наградата за праведниците, и изтезанията за грешниците са вечни. И отново Господ каза за Юда: „Добре щеше да бъде за тоя човек да не беше се раждал“ (Мат. 26: 24). Но ако страданието има край, значи Юда има полза от това, че се е родил, понеже, макар и със закъснение, все някога и той ще влезе в Небесното царство след края на мъките, както сквернословят заблудените еретици.

Въпрос 99: Откъде идва чумата? И защо обикновено я няма в необитаемите области, а се появява най-често в населените многолюдни и мръсни градове?

Отговор: Отговорът на този въпрос е наистина важен и малко хора на земята могат да го разберат. Но както Господ каза: „Който може да възприеме, нека възприеме“ (Мат. 19: 12). Ако кажем, че смъртоносният въздух, прахът, мъртвешката смрад и летните бури, задимяването, земните и морските изпарения често предизвикват болести, унищожение и смърт, то веднага някакви неверници ще ни укорят, че сме невежи. Тях искам да ги

попитам: приятели, кажете ни, как в един град настъпва мор? Ако същевременно две или три хиляди търговци от същия град са отишли по други земи и нито един от тях не е умрял, какво мислите за това? Ние ще кажем, че ако върху този град се бе стоварил Божият гняв, би следвало всички да усетят този гняв, дори и да са далече; ако пък не всички, то поне някои от тях. Но за да не давам причина на тези, които търсят причината, ще кажа, че нерядко смъртта е причинена от Божие наказание, а друг път заради въздуха и други обстоятелства, които изредих по-рано. Най-често умират децата, тъй като са най-слаби. Но творец и на въздуха, и на задимяването е Бог. Той казва „Не се ли се продават за един денарий две врабчета? И нито едно от тях няма да падне на земята без вашия Отец (да заповяда). А на вас и всичките косми на главата са преброени“ (Мат. 10: 29–30).

Въпрос 100: А ще се избави ли от смъртта този, който избяга в друг град или в друга страна?

Отговор: Пророкът казва на Бог: „Къде да отида от твоя Дух, и от твоето лице къде да побягна?“ (Пс. 138: 7). Добре е известно, че никой не може да избяга от Бога. Но ако причината, която причинява смърт, е въздухът или друго земно обстоятелство, то този, който избяга в друга страна, ще се спаси.

Въпрос 100: Защо виждаме как на някои праведници душата им страда и се мъчи в продължение на много дни, а някои грешници издъхват спокойно и бързо?

Отговор: Не е възможно да разберем всички Божии решения, затова е добре да не разпитваме много за тях. Но като размишляваме за това, казваме, че често праведните търпят страдания преди или по време на своята смърт, за да можем ние, като виждаме това, да изпитаме страх и да бъдем благоразумни. Но и тези свети мъже, тъй като са хора и имат някакъв дребен грях, чрез страданието в смъртния си час се очистват изцяло и си отиват неопетнени.

Въпрос 101: Защо повечето хора се раждат през нощта и умират през нощта?

Отговор: Чрез този пример, струва ми се, трябва да разберем, че в земния живот е тъмно и раждането, и смъртта.

Въпрос 102: Защо някои хора изпитват нужда от развратна похот, а други по природа са напълно лишени от сладострастие, въпреки че често са с пълно и силно тяло?

Отговор: Плътската похот се поражда в човек или от това, че е с топло тяло, или от твърде много храна, сън и почивка, или от злодеянията на Сатаната. Освен това, често причина за това някой да е похотлив е, ако осъжда другите и е горделив – понеже се величае със своята непорочност, такъв

човек е оставен да изпадне в нечистотата на прелюбодеянието, за да може чрез него да се откаже от високомерието си и като се смири, да намери спасение. А при сравнението на двете злини по-малък от високомерието е другият грях (прелюбодеянието). Някои хора пък са непорочни или защото са закриляни от Бога, или защото телата им са студени, или понеже сами си налагат строг пост и никого не осъждат. Ако пък други се възгордяват само заради своята безгрешност, трябва да осъзнаят, че са презрени от дявола, понеже горделивостта повече от всички други грехове е достатъчна да ги осъди на вечни мъки.

Въпрос 103: Кое знамение човек трябва да разпознае, за да не се подлъже и да приеме Антихриста, като мисли, че е Христос?

Отговор: Нашият Господ ни завеща следното, като каза: „Както светкавиците излизат от изток и се виждат на запад, така ще бъде и второто пришествие на Божия Син“ (Мат. 24: 27). От него разбираме, че всеки Христос, който се явява не едновременно в целия свят, а в някоя отделна страна или в един град, безспорно е Антихрист. Защото при Христовото пришествие цялото човечество ще бъде заедно, а по средата ще бъде Христос – видим за всички.

Въпрос 104: Истина ли е това, че Антихристът ще дойде от Египет и че ще има белег на едната ръка и на едното око?

Отговор: Всичко това са бабини деветини. Антихристът няма никакъв такъв белег. Ще пристигне от Галилея, откъдето дойде Христос, както каза и Светото писание: „Дан е млад лъв, който избягва из Васан“ (Втор. 33: 22). Това е Скитопол, сиреч градът на скитите.

Въпрос 105: Някои казват, че единственото, което Антихристът не може, е да възкреси мъртъв човек, но може да направи всичко останало.

Отговор: Това не трябва да ни учудва, защото чухме Господ да казва: „Мнозина ще ми кажат в оня ден: Господи, Господи, не изгонихме ли в твое име бесовете и не направихме ли много чудеса?“ (Мат. 7: 22). И той ще им каже: „Истина ви казвам, никога не съм ви познавал. Тръгнете си от мен, престъпници“. Често не действията на чудотворeца носят изцеление, а вярата на човека, който идва при него. Защото е писано: „твоята вяра те спаси“ (Марк 10: 52). Но е добре да се знае и това, че някои зловерници полагаха много усилия в името на Бога, спазвайки въздържание, и получиха своята награда от Бога в настоящия живот – дара на лечителството и на пророкуването, за да чуят в отвъдния живот: „Получили сте своите дарове, та сега не дължим нищо на никого от вас“.

Въпрос 106: Ако по време на празник човек остане в село, което не е в общение със съборната Църква, какво трябва да направи за празника – да приеме ли причастие от еретиците, или да не се причестява?

Отговор: След като се счита за голям и тежък грях мъжът, дори и да е на дълъг път, да изневери на жена си и да се събере с друга, то колко по-голям грях е човек да предаде правата вяра, като се причестява с еретици? Също и търговците, които искат да продадат стоката си, колкото и дълго да пребивават в далечни земи, не приемат чужди изображения върху монетите вместо царския образ. По същия начин трябва да разсъждаваме и за Христовото причастие. Апостолът каза: „Един е Господ, една е вярата, едно е кръщението“ (Еф. 4: 5). Ясно е заявил, че на света има само една истинна вяра, ръководена от светата Вселенска апостолска църква, и очистващото кръщение е едно, а който не мисли така, той е в заблуда.

Въпрос 107: Важен и често задаван въпрос, от който всички се интересуват, е дали можем да кажем, че човешкият живот има предопределена дължина, или не? Ако има, то как Давид каза на Бог: „Не ме грабвай в половината на дните ми“ (Пс. 101: 25)? Ако ли няма, как отново казва: „Ето, ти си ми дал дни, измерени на една педя“ (Пс. 38: 6)? И пак, ако има, то как Соломон казва: „Не бъди жесток, нито изпадай в грях, за да не умреш без време“ (Екл. 7: 17)? Ако е възможно да се умира по-рано от отреденото, как на някои им беше позволено да кажат, че смъртта настъпва, когато отреденото време на живота изтече? И как Бог е удължил живота на Йезекиил и на ниневитяните, когато го молят за това?

Отговор: Великият пазител на знанието и извор на премъдростта апостол Павел написа до коринтяните: „Защото, който яде и пие недостойно, той яде и пие своето осъждане. Затова между вас има много немощни и болни, а и много умират“ (1Кор. 11: 29–30). Слушайте внимателно, той ви каза да не се причестявате недостойно, понеже много от вас умират. Ако се бяхте причестявали правилно, тогава нямаше да умирате. Но къде да търсим отредената дължина на живота, за която мнозина ни говорят? „Каза (Бог) на Елифаза Теманеца – съгрешил си ти и двамата твои приятели. Ако не беше Йов, моят слуга, то бих ви унищожил“ (Йов 42: 7). Следователно те останаха живи благодарение на добрите дела, които Йов беше извършил към Бога, а не заради края на отреденото им време за живот. Ако пък предопределените дни на човека са преброени, както някои хора предполагат, то е, за да не може някой, който ще умре в грях, да се моли на светите мъже да му изпросят от Бога живот и опрощение, както и никой да не моли Бога за живота на децата си. Защото срокът е един и не може да се удължава. Както казва Светото писание: „Почитай баща си и майка си, за да живееш дълго“ (Изх. 20: 12). Продължителността на човешкия живот е Божия воля – на когото пожелае, ще удължи, а от когото реши – ще отнеме, и всичко това той върши за наше добро. Както пастирът изважда или добавя към стадото която иска овца, така и Бог прави с хората и смъртта сполита човек, когато срокът, т.е. отреденото му време за живот, приключва. И затова, както казахме, продължителността на живота на всекиго е Божие желание и воля.

Въпрос 108: Много хора смятат, че възкресението на разложена плът е нещо трудно и невъзможно. Защото как или откъде, казват, ще възкръсне тяло, което първо е удавено, после е изядено от хиляди риби, рибите – от хиляди мъже, а мъжете – от хиляди лъвове?

Отговор: Признавате ли, о неразумни, че по природа Бог Творец е всесилен? Вероятно ще кажете да. Тогава разберете, безумци, че както Бог приведе човека от небитие към битие, така може да го изгради наново с една неизречима дума. Кажи ми, кое е по-лесно за грънчаря – да направи един съд от нищото или да поправи счупения? Ясно е, че е по-лесно да го поправи, дори и да е разпилян на много парчета. Но нека да го обясня чрез пример от природата. Слънцето е източник и причина за цялата топлина и огън на земята и е ясно, че когато пещта угасне, топлината ѝ невидимо се издига към слънцето, а когато пак се разпали, огънят, който преди това я е напуснал, отново идва от слънцето. Разбери, че е така и с разлагащите се и разпилени човешки тела. Дори и човек да се разпадне в корема на диво животно или на риба, или на птица, той се връща обратно в четирите елемента, от които е съставен, както е според примера със слънцето. Във водата отива мократа материя, студената – във въздуха, топлата – в огъня, а сухата материя – отново в земята, така че в деня на възкресението всеки елемент невидимо ще върне това, което е приел от мъртвия човек. И душата ще се върне в него и човекът ще възкръсне, както знае само този, който създаде човека – посят в земята за разложение, възкресен за вечен живот. Затова и можем да различим самаряните от всеки друг, понеже погребаното тяло възкръсва и те скриват телата в земята подобно на зърно. Затова още изначално Бог е постановил чрез нашите отци да погребваме мъртвите тела, като ги закопаваме, така че човек да участва във възкресението дори и неволно. Защото е ясно, че всичко, което е погребано в нашите земи, е скрито с надежда за възкресение. А ако няма възкресение за мъртвите, както твърдят еретиците, то излиза, че Бог е несправедлив. Много праведници пострадаха жестоко, след като допусна да бъдат избити, а много нечестивци и грешници дари с добър живот, благодат и здраве. Но нека потомците на самаряните не се заблуждават, защото ще дойде някога време за възкресението и благочестивите ще бъдат увенчани според справедливия Божи съд.

Въпрос 109: Всички еретици ли са обречени на гибел?

Отговор: Има ерес и ерес, а има присъда и присъда. Защото един край чака манихейците, монтанистите, симонианите и другите такива прокълнати от Бога еретици, а друг – тези, които казват, че нашият Господ и Бог Исус Христос прие нетленно тяло от светата Богородица. Но този, който отрича малкото, не вярва и в голямото. Не само това, но и за една такава ерес има много и различни присъди. Защото един е грехът на епископа, който подлъгва хората, друга е присъдата за мирянина, който може да раз-

бере православната вяра, а друга е за този, който не може. А също и една е присъдата за този, който проклина истината и се опълчва срещу нас, друга е на този, който се отклонява от правдата съзнателно, а трета е за този, който го прави от незнание. А различна и най-лека от всички е присъдата за жените. Защото този, който ще съди над вселената справедливо, отлично знае всичко.

Въпрос 110: Ако светец изпрати наказание, мъка, демон или друга някаква беда срещу нечий дом или срещу богатството му, или срещу децата му, то може ли този човек да се помоли на друг светец и да се спаси от наказанието, което му е изпратил Божият раб?

Отговор: Ако свят мъж е изпратил наказанието на човека, тогава е ясно, че това е станало по Божията воля. Та кой може да промени Божията воля? Но и самите светци не могат да се борят един срещу друг, тъй като знаят, че ги свързва духовната обич и Господ няма да послуша един светец, който чрез молитва желае да разруши молбата на друг светец. А и не е редно Бог да огорчи единия си слуга, а на другия да даде успокоение. Затова и Павел, като завърза развратника от Коринт, след това пак сам го освободи. А някога Илия заключи небето и причини безводие и пак Илия го отприщи, въпреки че Бог тогава имаше седем хиляди светии, които не се преклониха пред Ваал. А също и когато Йов бе поруган от своите приятели, Бог му заповяда да им прости за прегрешението, а на тях им каза: „Идете при моя раб Йов и той ще се помоли за вас“ (Йов 42: 8). Както знаем, че светите ангели не се противопоставят един на друг, така трябва да го разберем и за светците.

Въпрос 111: Защо някои са милосърдни и без да бъдат принуждавани, а други по природа са жестоки и немилостиви?

Отговор: Никой не е създаден от Бога по природа да бъде безмилостен и жесток. По-скоро Бог е вложил в природата на човека любов към другите, и не само в природата на човека, но и на птиците и на дивите животни. Затова и когато бъдат разделени един от друг, те тъгуват, а някои дори плачат. Гарваните, когато намерят храна, веднага се призовават един друг с глас, за да се присъединят и другите. Тогава, кажи ми, как да не ни осъдят много от животните – нас, създадените по образ и подобие Божие, не само заради нашето немилосърдие, но и заради алчността и разврата, които носим? Защото те не само не се докосват до мъжките за съвкупление, но и със самите женски се събират само в няколко дни. Не познават алчността, не се впускат в клевета. А по-жалкото е, че както казах по-рано, ние бяхме създадени по образ и подобие Божие и ни бе наредено да властваме над безсловесните, а ние се приобщихме към зверовете без разум и се уподобихме на тях.

Въпрос 112: Как някои чародеи прогонват бесове от човека?

Отговор: В светите евангелия Господ казва: „Ако сатана изгонва сатана, то царството му няма да устои“ (Мат. 12: 26). Добре известно е, че не чародеят прогонва беса, а бесът, който живее в човека, излиза сам, по своя воля, за да заблуждава хората и да ги подтикне да се втурнат към чародеите, вместо към Бога.

Въпрос 113: Чародеят има ли такива способности, че да превърне човека в животно?

Отговор: Ако можеше да направи от човека животно, то по всяка вероятност щеше да може и от безсловесните създания да направи разумно същество. Но това не е така, ни най-малко! Те са като т.нар. псифави (т.е. шарлатани). Идващият Антихрист с измама подлъгва човешките очи, като често им показва злато или сребро. Така и онези, които казват, че могат да превърнат хората в диви животни, само заблуждават зрителите, но не могат от човека, който е създаден по образ и подобие Божие, да направят диво животно.

Въпрос 114: А грях ли извършват тези, които са пострадали от кражба и ходят при т.нар. гадатели?

Отговор: Божественото писание ни е научило да казваме при всякакви беди: „Господ даде, Господ и взе. Както беше пожелано от Господ, така и стана“ (Йов 1: 2).

Въпрос 115: Защо на някои, докато умират в предсмъртни мъки, им се явяват някакви видения и те след два или три часа стават и разказват за тях?

Отговор: Когато душата излиза от тялото, не си отива – всъщност тези хора са в състояние на екстаз, а на нас ни се струва, че са издъхнали. А това, което виждат и разказват, им го показва Бог, за да ни помогне.

Въпрос 116: Ако някой престъпник извърши сто убийства и след това го заловят и бъде обезглавен, какво трябва да кажем за него? Ще получи ли прошка за всички убийства, които е извършил?

Отговор: Той е изкупил само едно убийство, а за останалите ще отговаря в отвъдния живот. Трябва да се знае, че дори човек да е извършил само едно убийство, ако бъде заловен и обезглавен, това изобщо не опрощава неговото престъпление. Както казваме и за св. Йоан Кръстител и Ирод: въпреки че Ирод беше обезглавен, задето уби Йоан Кръстител, той не му е равен, защото Йоан Кръстител бе спасител на света, а онзи бе предател. Така трябва да разбираме и разсъждаваме и за другите убийци и праведните мъже, станали тяхна жертва, както казахме по-рано.

Въпрос 117: Ако някой владетел с много клетви постанови решение от гняв, а след като се е заклел, се разкае и съжали за него, когато разбере, че грешно е отсъдил, какво трябва да направи?

Отговор: Да се изповяда на Бог, да се укори за своята прибързаност и да развали клетвата. Апостол Петър каза: „Няма да умиеш нозете ми вовеки“ (Йоан 13: 8), а след това се отрече от казаното. Заслужава похвала този, който извърши това. А Ирод, понеже се закле да даде главата на Йоан Предтеча, е осъден на вечни мъки.

Въпрос 118: Ако някой реши, че нещо ще му е от полза, как трябва да го поиска и да помоли Бог за него?

Отговор: Така, както Христос ни научи да се молим и да казваме: „Да бъде твоята воля“ (Мат. 6: 10). А Господ, докато ни учеше на това, сам се молеше на Отца, казвайки: „Нека бъде не моята воля, а твоята“ (Лук. 22: 42). Ние хората често искаме нещо от Бога, като смятаме, че то ще ни е от полза, но като получим исканото, откриваме, че то много ни е навредило. Затова Господ, понеже предвижда и знае края на събитията, често не изпълнява нашите молби, тъй като е добър и прави онова, което е от полза за нас. Затова не е добре да принуждаваме Бога в нашите молби, а да го молим и да искаме от него, както сме научени. Защото той всякак иска да спаси всички ни и да ни даде това, които е важно за нашето спасение.

Въпрос 119: По-рано в първите въпроси казахме, че както човек бъде застигнат от смъртта, така и ще отиде отвъд – или в добро, или в лошо. А ако умре някой, който извършва и добри, и лоши дела, какво подобава да мислим за него?

Отговор: Единствено Бог знае това, а не човек, нито ангел. Съществуват някои злини, които заличават много добрини, и има някои добрини, който могат да скрият и опростят големи и страшни злини. А видовете присъди за това са безброй.

Въпрос 120: На някакви празномислещи хора им хрумна да кажат, че човекът не превъзхожда по нищо добитъка – каквато е смъртта на скота, такава е и тази на човека, понеже нито един от тях няма душа, която да е безсмъртна по природа. И човекът, и скотът, казват, умират по един и същи начин, когато кръвта им изтича и тялото се изпразва от нея.

Отговор: Кръвта при безсловесните е животворно вещество и е съставена от другите три течности. Без нея всяко животно умира, тъй като никоя от другите три течности не му е от полза. А за нашата разумна същност кръвта е връзка между душата и тялото. Когато връзката бъде прекъсната, по необходимост и двете свързани части се разделят.

Въпрос 121: Добре, това е физиологично обяснение. Но много пъти и животни, и хора умират и без изтичане на кръв, тогава какво излиза от тях и причинява смъртта?

Отговор: При животните живителната, изхранващата и движещата сила на кръвта идва от огъня, който им позволява и да дишат. Когато огънят нагрява котела, той раздвижва водата в него и я кара да заври, а когато огънят спре, водата в него замира и става неподвижна. Бъди сигурен, че е така и при природата на животните – топлината на кръвта е причината за техния живот и движение. А когато кръвта отслабне, животното или птицата, или рибата умира и спира да се движи. А при хората в смъртния час си отиват не само горещината и топлината на кръвта, но и душата – словесна и разумна.

Въпрос 122: Всички християни признават Христос, но юдеите спорят с тях и казват, че той още не е дошъл, а идването му предстои. Как да ги убедим, че Христос е дошъл и е Бог и че е истинен, а не измамник, както те твърдят?

Отговор: За това, че Христос е Бог и Господ, свидетелстват пророците. Давид каза: „Господ е Бог и ни се яви“ (Пс. 117: 27), и още: „Наведе небесата и слезе“ (Пс. 17: 10), а също: „ти, който седиш на херувимите, яви се“ (Пс. 79: 2). Авакум пък каза: „Бог идва от юг“ (Авак. 3: 3), а Йеремия: „Този е нашият Бог и никой друг не ще се сравни с него. Той намери всички пътища на мъдростта и я подари на своя раб Яков и на своя възлюбен Израил. Той се яви на земята и живя между хората“ (Варух 3: 36–3). Ето как пророците обявяват Христос за Бог.

Анастасий Синаит

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

(откъси)

8. Въпрос: Ако някой изпадне в грях и се покае, а след това пак изпадне в същия грях, и така много пъти се кае и пак изпада, и смъртта го застигне, какво трябва да мислим за такъв човек?

Отговор: Зависи от греха. Ако не е тежък и съгрешилият е милостив, не е злопаметен и не съди другите, да вярваме, че Бог му е простил. Ако ли грехът на съгрешилия е тежък, макар че се е покаял, в какъвто момент му се случи да умре, натам ще тръгне – или в грях, или в покаяние. Но е лош навик често да пореш дрехата си, тоест плътта, и пак да я мърсиш – от многото пране и търкане, и мачкане, скоро ще се протрие и вече изхабена, няма да може да се пере. И аз съм виждал мъже на 100 години – немощни, цялото им тяло трепери, а не могат да се откажат от плътския грях. А изкусните лечители така отговарят по този въпрос: Понеже семенните им канали са се разслабили и отпуснали, природата им повече не може да ги удържа, а семенното течение заради старческата слабост и навика ги тегли към греха и без да го желаят.

9. Въпрос: Дяволът ли е виновен за всяко блудство и грях и него ли трябва да обвиняваме?

Отговор: Дяволът не принуждава никого, а само подтиква. Лошият навик принуждава човека, защото навикът е по-зъл и по-силен от дявола, и затова подобава себе си да укоряваме.

14. Въпрос: Ако някой убие два или повече пъти и го хванат и уморят, ще бъде ли опростен от това, или не?

Отговор: Законът и Бог казва: Око за око и зъб за зъб, и душа за душа. Аз не мога да приравня една душа на много души, защото един-единствен човек може да е по-добър от безброй други хора. Ако е или учител, или е давал милостиня на бедните, неговият убиец е убил не един човек, а е причинил смъртта на много хора. Такъв е например Ирод, който уби Йоан

Кръстител, или онези, погубили другите апостоли. Щеше да е по-добре Нерон да беше унищожил целия Римски град, който беше неверен, отколкото да погуби диханието на човечеството, блажения Павел.

15. Въпрос: Господ казва: Мое е среброто и мое е златото, и на когото искам, ще дам. Дали този, който забогатява, от Бога забогатява?

Отговор: Никой, който е събрал богатство от война или от кръв, или с кражби, или с клетви, или с грабеж, или с отмъщения, или с лъжи, не може да каже: от Бога забогатях. Само тези, които са натрупали богатство чрез праведен живот и усилия без грях, могат заедно с Йов да кажат: Господ даде, Господ взе. А онези, които забогатяват неправедно, напразно благодарят на Бога.

16. Въпрос: Понеже често чуваме Божието слово, но не го вършим на дело, да не би това да ни е за осъждане?

Отговор: Ако не изпълняваме, то поне е уместно себе си да укоряваме и да се упрекваме, защото като укоряваме себе си, сме съпричастни към Спасението.

17. Въпрос: Колко начина има да се спасим и да вземем прошка за греховете си от Бога?

Отговор: Три. Първият е повече да не вършим грехове, вторият е да се покаем подобаващо, а третият начин за спасение на грешника е като изтърпи нещастия и страдания, както е казано: „С намордник и с юзда…“, и прочие (Пс. 31: 9), както стана с Навуходоносор. Защото се случва Бог да изпрати нещастие на този, който съгрешава и не се кае, и чрез тези изпитания да се сниши и да се спаси чрез своето смирение и изповед, без продължително въздържание, както митаря и разбойника.

21. Въпрос: Знае ли се след колко време ще настъпи краят на този живот?

Отговор: Бог знае всичко преди да се случи. Обаче светите отци казват, че когато броят на праведните хора се изравни с броя на падналите ангели, ще се изпълни небесното селение, тоест ангелският чин, и тогава ще дойде краят на целия този живот. Христос повелява да се изпълни небесното селение, така че да не се противим, както казва великият Григорий Богослов.

23. Въпрос: Какво е това, което Господ казва: Ако твоето дясно око или твоята ръка те съблазняват, отсечи ги и ги отхвърли от себе си (Мат. 5: 29)?

Отговор: Нашият Господ и Владика каза, че цялото зло и заблуди, и прелюбодеяния, и други вреди произлизат от ума. Какво да кажем, сами ли да се погубим и да отхвърлим своята душа от себе си, задето ни съблазня-

ва? Не! Някои казват, че за приятели и сродници говори Христос, защото ние, вярващите, сме като части на тялото един спрямо друг – ако имаш приятел или близък роднина, който ти е като дясно око или ръка, и като видиш, че вреди на душата ти, отсечи го и го отхвърли от себе си. Аз обаче мисля, че Господ има предвид да отсечем и отхвърлим от себе си скверните страсти на нашите тела.

28. Въпрос: Ако ближен човек ми причини скръб и не мога да се помиря и да се поздравявам с него искрено, а само на думи, тогава какво да правя, да се помиря ли с него поне привидно, или да го отблъсна?

Отговор: Помири се с него поне на думи, защото много пъти от това начало идва истинската и съвършена любов. По-добре е да бъдеш „неплоден“ наполовина, отколкото изцяло.

29. Въпрос: Вярно ли е, че всяко зло, което арабите, т.е. сарацините, причиниха на християните на различни места, е по повеля на Бога, или не?

Отговор: Ни най-малко! Не бива да казваме, че Бог или мощите на светците ги карат да ни причиняват безмерното зло, което не е угодно на Бога, като потъпкват мнозина без правда, други измъчват заради вярата, а пък на други проливат чистата и праведна кръв, оскверняват Божиите църкви и светите места, или принуждават монахини, които отдавна пазят своето девство, да се омъжват. Заради всичко това ще получат вечна мъка. Но понеже мнозина не вярват на това, то чуй писаното за тези неща: Жителите на Йерусалим бяха предадени на асирийците за назидание с пощада и милост. А асирийците, като ги плениха и помислиха, че Бог ги е предал на гибел, ги мъчеха горко и без милост. И за това чуй какво каза Бог чрез пророк Захария за асирийците: „Поревнувах за Йерусалим и за Сион с голяма ревност и с голям гняв. Но се гневя за това, което ви причиняват, защото се разгневих на вас малко, а те всички усилиха злото“ (Зах. 1: 14–15). Чу ли това?

СКАЗАНИЕ ОТ ПРЕМЪДРОСТТА НА СВЕТИТЕ ГРИГОРИЙ, ВАСИЛИЙ И ЙОАН БОГОСЛОВ (БЕСЕДА НА ТРИМАТА СВЕТИТЕЛИ)

Григорий рече: Кое изкуство бе първо на земята?

Василий отговори: Шивачеството, когато Ева и Адам сшиха смокиновите листа и си направиха дрехи.

Григорий рече: Чий глас бе чут от изток до запад?

Василий отговори: Евиният, когато роди Каина.

Григорий рече: Кой първи назова Бога?

Василий отговори: Сатанаил, първият ангел, изхвърлен от небето четири дни преди създаването на Адам; заради гордостта му той бе наречен Сатана.

Василий рече: Що е глъбина морска, висота небесна и широта земна? – Отец и Син и Свети Дух.

Йоан рече: Що е: един дойде и видя една лежаща риза и кърпата, която бе на главата му, не лежеше с ризата, но отделно свита и положена на друго място?

Григорий рече: Кърпата е служебното платно на блюдото, а неговите дарове горното небе до преизподнята, и там е бездната като риза, а стихарят е седемте небеса, а поясът е железните стълбове около голямото море, на което плава земята; петрахилът е входът и изходът, а това под пояса на земята е дебелината ѝ, колкото от изтока до запада. Господ заповяда да се сгъсти морската пяна и създаде земята на четири големи кита... Дълбочината на това море е колкото от изтока на слънцето до запада и дъното на това море се притиска в железния стълб. Дебелината на морето е колкото дълбочината му, неговото дъно се крепи на седем стълба. И тук е адовото жилище, и тук Антихрист лежи вързан, амин. А тези стълбове стоят на неугасим огън. А над всичко това — небе и светла денница, която бе създадена преди слънцето. Там живеят хора, които летят с мислите си като паяжина и не познават смъртта, нито земята...

Василий рече: Къде беше по-рано Бог, когато не съществуваше светът?

Йоан рече: Има на небето три стаи и там беше с Агнеца, там са и неговите дарове, а светлината му няма край.

Йоан рече: В тези стаи е Отец, Син и Свети Дух – ангел.

Василий рече: От какво са създадени ангелите?

Йоан: рече: От Господния Дух.

Йоан рече: От какво е гърмът, от какво е мълнията?

Василий рече: Има два ангела гръмовни и два мълниеносни.

Григорий рече: Колко са ветровете?

Йоан рече: 12.

Василий рече: Разтълкувай ми четирите планини.

Григорий рече: Лука е на изток в човешки образ, Матей на юг в образ на телец, Марко на запад в орлов образ, Йоан на север в лъвов образ, всички са крилати.

Йоан рече: Как бе създадено името на Адам?

Василий рече: Бог изпрати своя ангел и той взе четири думи: „аз“ на изток, „добро“ на запад, „мислете“ на юг, „ер“ на север и му даде име Адамъ.

Василий рече: Колко са високите планини, моретата и големите реки?

Григорий рече: Планините са 12 и моретата 12, минават през цялата земя, а големите реки са 30, едната извира от рая и се разделя иа четири реки.

Йоан рече: Колко са морските острови?

Василий отговори: Всичко 30 и в тези острови има по 70 различни народи, и по толкова птици, по толкова риби и по толкова дървета.

Йоан рече: Кой научи хората да се кланят с лице към изток?

Василий: Мойсей на Синайската планина.

Василий рече: Кой пророк не бе погребван?

Йоан отговори: Мойсей на Синайската планина, възнесоха го ангелите в рая.

Василий рече: От какво стана просфората?

Йоан рече: Когато Мойсей преведе народа през Червеното море, тогава полагаха безквасно тесто на главите си, та се опичаше от слънцето и те принасяха жертва Богу; това на главата беше просфората.

Йоан рече: Откъде се взе мирото?

Василий рече: Когато мироносиците къпеха Господа, тогава Мария взе от този купел и помаза брат си Симеона, който бе лежал болен шест месеца.

Григорий рече: Коя майка суче децата си?

Йоан рече: Морето суче реките.

Григорий рече: Кой пръв назова Божия син на земята?

Йоан рече: Исая бе взет от утробата на своята майка от ангели и занесен до седмото небе. Тогава слезе Словото в девичата утроба, а Исая бе отново вложен в утробата на майка си.

Григорий рече: Кои са двамата противници, които се борят от началото до века?

Василий отговори: Денят и нощта.

Григорий рече: Кой човек 100 години не седя на земята и небесата не видя, а на небесата заповядва до четвъртата година?

Василий рече: Илия при Елзавел, когато царуваше и не одъжди земята три години и шест месеца.

Григорий рече: Кой праведник не говори 9 месеца и 8 дни?

Василий рече: Захария, бащата на Йоан Предтеча, когато имаше видение.

Григорий рече: Кой праведник Бог избави от смъртта?

Василий отговори: Лот, когато избяга от смъртта.

Василий рече: Кой човек умря нероден и кой роден остана жив?

Василий рече: Адам умря нероден, а Илия роден остана да живее.

Григорий рече: Кой е умрял два пъти и пак е възкръснал?

Василий отговори: Лазар.

Григорий рече: Кой смърт не видял, в смъртта избяга?

Василий рече: Елзавел, когато царуваше.

Григорий рече: Къде се смесват студено и горещо?

Василий рече: Горящи въглени и град.

Григорий рече: Кой не е роден от майка?

Василий рече: Адам.

Григорий рече: Кой нероден остаря и пак влезе в майчината си утроба?

Василий рече: Адам бе създаден от земя и пак в земята влезе.

Григорий рече: Колко години живя Ной след потопа?

Василий рече: Шест години.

Григорий рече: Кой пророк не бе погребан, гроба си носеше и в гроба пееше.

Василий рече: Йона в корема на кита.

Григорий рече: Кога целият свят се зарадва?

Василий рече: Когато Ной излезе от кораба.

Григорий рече: Колко години израилтяните работиха на египтяните?

Василий рече: 400 години.

Григорий рече: На колко се раздели морето?

Василий рече: На 12 пътища.

Григор и рече: Колко хиляди преминаха морето?

Василий: 40 хиляди.

Григорий рече: От тях колко хиляди преминаха Йордан?

Василий рече: 400 хиляди.

Григорий рече: Отгде Бог взе пръстта, от която създаде Адам?

Василий рече: От Мадиамската земя.

Григорий рече: През кой месец Бог създаде Адама?

Василий рече: На 25 март в 6 часа.

Григорий рече: Едного търсих, но не го намерих, показа ми го една мъртва девица.

Василий рече: Когато света Елена търсеше честното дърво, намери три кръста. Но тя не знаеше, кой бе животворният. Тогава положи двата кръста на разбойниците върху мъртва девица, но тя не стана. А когато положи честния кръст Христов, тогава умрялата девица стана.

Григорий рече: Що е от земята 5, а от морето 2?

Василий рече: От земята пет хляба, а от морето две риби, които Господ благослови.

Григорий рече: Кой удари плесница на Господа при спор?

Василий рече: Разслабения, когото при Овча купел Бог сам излекува.

Григорий рече: Кой накара Петър да се отрече? Как се казва?

Василий рече: Басисал.

Григорий: рече: Как се казва дървото, на което се обеси Юда?

Василий рече: Брекиня.

Григорий рече: Кой прободе Господа?

Василий рече: Стотникът Логин.

Григорий рече: Кои двама ангели отместиха камъка от дверите на гроба?

Василий рече: Единият Азаил, който се нарича „силен бог“, а вторият Калоил, което означава „праведен бог“.

Григорий рече: Що е висота небесна, ширина земна и глъбина морска?

Василий рече: Сила, мъдрост и разум — троица свята.

РАЗУМНИК

Въпрос: От какво Господ създаде небето и земята?

Отговор: Взета е сметана от водата и тя се съсири. И Бог създаде небето и земята. В понеделник Господ създаде слънцето, месеца, звездите и всички небесни тела.

Въпрос: Кажи ми, що е слънцето?

Отговор: Божия красота и живот за света и за земята.

Въпрос: А от какво Бог сътвори слънцето и месеца?

Отговор: Когато Бог сътвори небето и земята, тогава помисли как да сътвори и човека и как ще се роди от него и как ще бъде разпънат и предаден на смърт. И когато Бог помисли за смъртта, тогава падна сълза от окото на Господа и тази сълза Бог нарече слънце. Месецът е от Господния престол, звездите са от Господнята плът, а ангелите са от Божия дух и от огъня.

Въпрос: Голямо ли е слънцето, или месецът, или звездите?

Отговор: Слънцето е по-голямо 60 поприща от цялата земя, а месецът е половината от цялата земя; всяка звезда пък е 15 дни ходене.

Въпрос: Колко образа има слънцето или луната?

Отговор: Слънцето има хиляда образа, а луната 430 образа.

Въпрос: Кажи ми, какво държи земята?

Отговор: Много висока вода.

Въпрос: А какво държи водата?

Отговор: Голям плосък камък.

Въпрос: А какво държи камъка?

Отговор: Четири златни кита.

Въпрос: А какво държи златните китове?

Отговор: Огнена река.

Въпрос: А какво държи този огън?

Отговор: Друг огън, който е 12 пъти по-горещ от този огън.

Въпрос: А какво държи дъното на този огън?

Отговор: Железен дъб, който е посаден преди всичко друго, а корените му се опират на Божията сила.

Въпрос: [...]?

Отговор: Във вторник Бог посади рая, в сряда сътвори водите по мярка, в четвъртък заповяда и бяха създадени всички животни, влечуги и пернати птици, в петък създаде Адам, а в събота му вдъхна животворен дух.

Въпрос: От колко части Бог сътвори Адам?

Отговор: От седем части: 1) тялото му от земя; 2) кръвта му от морето; 3) костите от камък; 4) душата от вятъра и от Божия дух; 5) разума му от облак; 6) очите му от слънцето и от росата; 7) мисълта му от ангелската бързина, от смеха и от плача. Така че, като събра Светия Дух от всичко това, състави го в едно и рече: ако излезе потомство из този човек от морето, то ще бъде лакомо; ако ли е от слънцето – то ще бъде мъдро, разумно и почтено; ако ли е от облака – то ще бъде измамно във всичко; ако ли е от вятъра – то ще бъде сърдито; ако ли от камъните – то ще бъде милостиво; ако ли от ангелската бързина – то ще бъде смирено и добро във всичко.

Въпрос: Колко човешки рода има?

Отговор: Два – Адам и Ева.

Въпрос: А как сътвори Бог дявола?

Отговор: Когато Бог сътвори небето и земята, Бог видя сянката си във водата и рече: излез, брате, и бъди с мене! И излезе като човек и Господ му даде името Самаил.

Въпрос: А как отпадна от Господа?

Отговор: Когато Господ насаждаше рая и повеляваше да садят, Самаил крадеше от всичко и като излезе, посипа го на друго място тайно от Господа. Господ рече: ти крадеш от мене, бъди изгнан! И Самаил излезе и рече: Господи, благослови, което посадихме. Господ рече: да бъде благословено и аз съм тук посред него. Самаил отиде да види дървото, което откраднa да посади. И когато видя дървото, тогава Самаил почерня и дървото го изгони от рая. И тогава Господ го нарече дявол.

Въпрос: Кой седя на престола по-горд от Господа?

Отговор: Адам, когато Господ го вдигна на рамото си и му вдъхна душа.

Въпрос: На кой език проговори най-напред Адам?

Отговор: Алилуя, т.е. сирийски език: хвалете Господа от небесата.

Въпрос: Къде седеше Адам, като излезе от рая?

Отговор: В Едем пред райската врата.

Въпрос: Кажи, кой най-напред направи оброк на земята?

Отговор: Авел закла агне.

Въпрос: А кой е първият пастир?

Отговор: Авел.

Въпрос: Кой научи ратая да оре?

Отговор: Каин.

Въпрос: Откъде се взе пшеницата?

Отговор: Михаил и Гавриил я взеха от рая и хвърлиха на земята.

Въпрос: Откога се започна злобата?

Отговор: От Каин се започна злобата, лъжата и клеветата, разбойничеството и душегубството.

Въпрос: Кой направи 7 велики дела, когато погинаха 7 части на света?

Отговор: Каин: 1. погуби душата, 2. наследи ада, 3. замърси земята, 4. опечали бащата, 5. лиши майката от чедо, 6. отвърна се от Бога, 7. раздели се с брата си.

Въпрос: На колко части Бог раздели Адамовата доброта?

Отговор: На 7 части: 1. на Авраам даде гостоприемство, 2. на Самсон сила, 3. на Йосиф красота, 4. на Давид царска кротост, 5. на Авесалом коси, 6. на Соломон премъдрост, 7. на Йов богатство.

Въпрос: На кого най-напред Бог прати грамотността?

Отговор: На Сит, Адамов син.

Въпрос: А защо му са числата?

Отговор: [...] словото, в началото бе словото и словото бе у Бога; и в паримиите така е речено: в началото Бог сътвори небето и земята. И от този Сит излезе царско коляно.

Въпрос: Кой започна най-напред да моли Бога?

Отговор: Енох.

Въпрос: Кой живя 109 години и искаше да пие, да яде и да учи на книга?

Отговор: Матусал.

Въпрос: Кой изнамери латинската книга?

Отговор: Нунаил, Умам и Брейтул.

Въпрос: Кой изнамери гръцката книга?

Отговор: Меркурий.

Въпрос: А кой изнамери българската книга?

Отговор: Кирил Философ.

Въпрос: Кажи ми, кой най-напред съгради на земята храм на Бога?

Отговор: Цар Соломон.

Въпрос: Кой е бил първият епископ в Йерусалим?

Отговор: Яков.

Въпрос: А кой е бил първият архидякон?

Отговор: Свети Стефан.

Въпрос: А кой е бил първият поп?

Отговор: Мелхиседек, Ноев син, наречен презвитер.

Въпрос: Кой ходи под най-тежко бреме?

Отговор: Попът взема върху себе си човешките грехове.

Въпрос: Кой принесе най-напред Богу жертва?

Отговор: Ной, когато излезе от кораба.

Въпрос: Къде седи Адам?

Отговор: На четвъртото небе, изпраща праведните в рая, а грешните в мъката.

Въпрос: Колко души умират на ден и на нощ?

Отговор: 12 хиляди и 24 души; толкова се и раждат.

Въпрос: А колко измежду тях са праведни?

Отговор: Трима почиват на Аврамовото лоно, а другите души се тласкат във вратата на ада.

Въпрос: Колко небеса има?

Отговор: Седем и на седмото почива Бог.

Въпрос: Защо Бог създаде планините?

Отговор: Чрез планините се укрепи земята, за да не се клати върху водите.

Въпрос: Какво представлява толкова горещата баня, излизаща от земята?

Отговор: Земята стои върху вода, а водата върху огън. И от него изтича по жилите вода. И ако тя не би се изстудила, преминавайки през толкова дебели земни пластове, човек не би могъл дори да я погледне от топлина.

Въпрос: Колко голяма е земята?

Отговор: Колкото е от земята до небето, толкова е дебела земята.

Въпрос: Защо земята е пълна с вода?

Отговор: Както тялото е пълно с кръв, така земята е пълна с вода.

Въпрос: Колко отстои небето от земята?

Отговор: Колкото е от изток до запад, толкова е от месеца до слънцето и до звездите. Звездите са закрепени на небето, а месецът и двете денници плуват из въздуха.

Въпрос: Как залязват звездите?

Отговор: Небето се върти, та поради това те залязват.

Въпрос: Как слънцето изгрява за голям ден?

Отговор: Слънцето има 183 престола и всяка сутрин го пренасят ангели.

Въпрос: А как захожда или изгрява?

Отговор: Когато слънцето залезе, взимат го ангели и го пренасят на Господния престол, поставят го на крилото Господне и пеят нестихващи песни. Когато бъдат в седмата песен, ангелите отвързват престола, взимат слънцето, отнасят го на изток и го слагат на престола. И поради това то изгрява за голям ден.

Въпрос: Защо пеят петлите през нощта?

Отговор: Когато ангелите вземат слънцето от престола и го изнасят на изток, херувимите удрят с крила. И тогава всяка птица на небето потреперва. Поради това и петлите възвестяват на света.

Въпрос: Къде дява морето водите, които се вливат в него и то не се изпълва?

Отговор: Както мършата е храна за звяра, така и водите за морето.

Въпрос: Що е солта за морето?

Отговор: Каквото е тлъстината за тялото, такова е и солта за морето.

Въпрос: Откъде взимат облаците водата, която пренасят толкова много?

Отговор: Никоя жива душа не знае где се намира тази вода, защото е в бездната.

Въпрос: А как се увеличава водата?

Отговор: Облаците взимат малко и когато видят светлина, тя се увеличава. Защото пророкът рече: „Разчеса всичките косми на руното и тя се увеличи.“

Въпрос: Как идва сушата и как дъждовното време?

Отговор: Има воден цар. Когато отиде в морските глъбини, с него отиват и неговите воеводи. И тогава настава сушата. Когато пък водният цар отново излезе из глъбините, а заедно с него и воеводите му, тогава бликва вода, от дървета и камъни, облаците я вземат и поръсват земята.

Въпрос: Защо Бог постави Каин на луната?

Отговор: Да вижда благата, от които се е лишил, и да вижда злините, които се започнаха от него.

Въпрос: Колко лежа Авел непогребан?

Отговор: Деветстотин и тридесет години, докато погребаха и Адам, неговия баща.

Въпрос: А как изгни и не се вмириса?

Отговор: Защото не беше още поръчано нито на червеите, нито на мухите да ядат.

Въпрос: Как се вдигат силни ветрове?

Отговор: Когато Каин плаче, тогава се вдигат силни ветрове.

Въпрос: Ламех, като бе сляп, как улучи Каин?

Отговор: Защото Божият гняв падна върху Каин. Като се сгърчи, ходеше и главата му бе при нозете и се клатеше като тръстика. И Ламеховият водач мислеше, че е звяр, отправи Ламеховата стрела и той простреля Каин.

Въпрос: Откъде се взе огънят?

Отговор: От зеницата Господня го запали ангел и го занесе на Адам.

Въпрос: Защо Бог не създаде за мъжа жената от земята, както него създаде, а от реброто му?

Отговор: Ангелите попитаха Господ за това. Господ рече: постъпих така, за да милеят един за друг.

СЛОВО НА ГОСПОДА НАШ ИСУС ХРИСТОС (РАЗУМНИК-УКАЗ)

През месец март, 1-ви ден, Бог възкреси своя приятел Лазар; на 18-ти март Бог направи Връбницата; на 21-и същия месец Бог се преобрази; на 22-и март Бог направи Тайната вечеря; в същия месец на 23-и Господ Бог бе разпънат; на 24-ти същия месец Господ Бог бе погребан; на 25-и същия месец Христос възкръсна. Христос живя на земята 33 години и три месеца. Възнесе се на 3-ти май в 6 часа.

Въпрос: На колко години беше света Богородица до Гаврииловото Благовещение?

Отговор: На 14 години. Света Богородица живя всичко 59 години.

И това да знаете: колкото дни има от Великден до четвъртия ден на месец май, толкова е Петровият пост.

Знайте и това: апостол Петър беше брат на апостол Андрей и двамата са синове на Йоан. Петър е зет на брата на апостол Варнава. Андрей беше девственият. Отначало името на Петър беше Симон, Христос му даде името Петър.

Да знаете и това, братя, в годината има 52 недели, дните са 365, а часовете са 8 860.

Знайте и това: На света има трима царе, както е и света Троица на небето. На мястото на 12-те апостоли има 12 царе венчани на царските престоли. Първото царство е гръцкото, второто царство е българското, третото царство е аламанското. С гръцкото царство е Отец, с аламанското царство е Синът, с българското царство е Светият Дух. Гърците ще предадат царството на Господа, аламанското царство ще стъпче всички полуверни народи.

Да знаете това: на света има всичко 72 народа. Правоверните народи в света са: 1. българи, 2. гърци, 3. сирийци, 4. грузинци, 5. руси. В тях има три правоверни книги: гръцка, българска, грузинска. Полуверните народи са 12: 1. аламани, 2. франки, 3. унгарци, 4. индийци, 5. яковити, 6. арменци, 7. саксонци, 8. поляци, 9. албанци, 10. хървати, 11. хизи, 12. немци.

Въпрос: Как се заченаха правоверните народи и полуверниците? Откъде се родиха?

Отговор: Ной имаше трима синове: Сим, Хам и Афет. От Сим произлязоха правоверните християни. Понеже Сим имаше осем синове и осем дъщери, Симовите синове взеха своите сестри за жени. Така стана и с Афетовите деца, същото и с Хамовите. Симовите синове обаче казаха: „Няма да се докоснем до своите сестри“. Така и жените рекоха. Направиха две къщи и мъжете се събраха в едната къща, а жените в другата, като се пазеха един друг и само за ядене се събираха. Господ видя тяхното търпение и прати ангел, който ги благослови. И безплътно се плодяха с очи. Заради това от Сим водят началото си петте правоверни народи. От Афета се заченаха полуверците; от Хама водят началото си египтяните и фараоните. Понеже Хам бе прокълнат, затова и чедата им са прокълнати. Бог ги потопи в Червено море.

Въпрос: Откъде се заченаха неверните народи?

Отговор: От Измаил и от Агар, неговата майка. Измаил е незаконно дете на Аврам. Той легна с майка си в Синай. Агар, майка му, рече: „Да взима моят род много жени, да победи рода Аврамов!“ От тях се заченаха неверните народи.

Кои са престолите на земята на мястото на 12-те апостоли?

Отговор: Първи престол на мястото на свети апостол Петър е франкският престол; на мястото на свети Павел е арменският престол; на мястото на свети апостол Тома е иверският престол; на мястото на свети апостол Марко евангелист е африканският престол; на мястото на свети апостол Филип е трапезундският престол; на мястото на свети апостол Яков е словенският престол; на мястото на свети апостол Симон е деспотският престол, от него се поставят царете.

Въпрос: Какви са знаците на народите?

Отговор: Франкът е лъв, турчинът – змия, сарацинецът – вепър, арменецът – гущер, грузинецът – овен, сириецът е зубър, чехът – елен, аламанинът – куче, персиецът – врана, татаринът е копой, куманинът – леопард, българинът е бик, сърбинът – вълк, гъркът – лисица, влахът – котка, албанецът – бобър, унгарецът – рак, русинът – видра, немецът – сврака, литвиецът е тур, цаконинът – таралеж, ясин (?) – катерица, саксонецът е кон, голомъдрецът е риба, индиецът – гълъб, евреинът – язовец, египтянинът – козел, хунав (?) – заек.

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ, ДОБАВЕНИ КЪМ НОМОКАНОНА

ЗА ГИЛУДИТЕ

Въпрос: Ами жените, наречени гилуди, които изсмукват кръвта на децата и ги убиват?

Отговор: Това е дяволска измама и въобще не приемайте такова нещо. Бог умъртвява и Бог дава живот, а бесовете нямат власт дори над свинете. По същия начин, както е измамата за мъртъвците, които наричат преизподници. Тази измама кара хората да мислят лошо един за друг. Затова с всички сили трябва да се забранява да се говори нещо подобно, понеже и великият Никифор Изповедник, патриарх цариградски, категорично забрани да се вярва в подобни неща и заповяда църковнослужителите да бъдат лишавани от сан, а миряните да бъдат отлъчвани. А що се отнася до това, когато човек види някакви магически видения на пътя, то това се случва заради бесовете. Защото човеците вместо някое благо и добро слово, с език произнасят дяволско. И понеже го призовават непрекъснато, той идва при тях, когато са отстъпили от Бога.

ЗА ВЪРКОЛАЦИТЕ

Въпрос за върколаците: Ако се появи мъртвец, който се нарича у нас преизподник, какво трябва да се направи?

Отговор: Няма такова нещо въобще! Дяволът, като иска да съблазни някои да направят нещо лошо, с което да изкушат Бог и да предизвикат неговия гняв, прави такива знамения. Често пъти през нощта на някого му се привижда, че някой идва, някой, когото са виждали преди, и говорят с него, случва се даже да пророкува нещо. А друг път такъв човек, който е умрял преди време, се случва да бъде видян навън, да стои или да ходи на пътя. Това кара хората да изкопаят гроба и да видят мощите и понеже нямат вяра в Бога, а и защото дяволът се преобразува и се облича в мъртвото тяло и многодневният мъртвец, или даже многовременният, е мъртъв, но има плът и кръв и нокти, та затова тези окаяни хора наклаждат огън и, като съберат дървета, изгарят мощите и ги унищожават, като по този начин

осигуряват и за себе си вечен огън, в който да бъдат изгорени и те самите по същия начин, както са изгорили мощите на онзи човек. Мощите само веднъж могат да бъдат изгорени и унищожени, но те ще станат отново в деня на възкресението и ще свидетелстват за тези неща пред страшния Съдия и хората, които са направили това, ще бъдат изпратени във вечния огън да се мъчат безкрай, ако не се покаят за това, което са съгрешили. Затова и божествените отци заповядаха за тези от миряните, които правят такова беззаконие, да бъдат запретени от общение за седем години или пост за цяла година и един месец и 150 поклона на ден. За свещениците, които правят подобно нещо, светите отци заповядаха напълно да бъдат лишени от сан. Обичай на нечистия бяс е да изпраща измамни видения, с които да прелъсти хората. Този демон е подобен на пчелата: както пчелата, като намери празна дупчица, в която никой не живее, често се вселява там, същото прави и демона, като намери празно и неподдържано тяло, в него и прави недействителни видения за съблазън на хората. Подобава, когато се намери такъв бяс, да се извикат свещеници да извършат молебен към Богородица и освещаване на водата, след това да извършат света литургия в помощ на всички, за да накарат Богородица да помогне. Да се направи и помен с коливо и да се извършат две молитви за кръщене и със светена вода да бъдат посипани хората, които са се събрали там, а излишното да се излее върху мощите. И с Христовата благодат ще избяга този бяс оттам. И свети Макарий с молитвата си изцели жената, която посредством изкуството на магията беше превърната в кобила.

ФИЗИОЛОГ

(Византийска редакция)

СЛОВО ЗА СЛОНА

Има звяр на име слон, много голям, който има в себе си голяма сила. И яденето и пиенето му са по-удивителни, отколкото на другите животни. За неговата сила го почитат всички зверове. Няма стави на костите си и не може да ги свива. Костите на краката му са цели. Отива при женската и застава. Като се съберат, женското животно намира една билка, наречена мандрагора, и вкусва от нея и се разгорещява. И идва при мъжкия, танцувайки, и се движи; и той, като вкуси от тревата, се разгорещява и така се събира с нея. Когато приближи денят да роди, тя идва при голяма вода и измерва да бъде водата до корема ѝ. Тогава ражда малкото. Ако роди на земята, не може да стане, понеже няма колене. И като роди във водата, поема малкото с хобота и плува по водата, крепи го и го държи под корема с опашката и го кърми. И когато застане на земята, малкото тръгва с родителите си.

Когато иска да си почине, слонът идва при някое гърбаво дърво и си почива. Как го улавя ловецът? Ловецът идва по-рано и намира дървото, където почива. И го подсича, а слонът се подпира и пада заедно с дървото. И идва ловецът и го намира.

Въпрос: Кой е слонът? Отговор: Адам. Коя е слоницата? Отговор: Ева. Както Ева яде и даде на Адам, така и слоницата яде и се разгорещи. Като се подпря и падна, няма да може да се вдигне. И идва ловецът и го хваща. Ако ловецът не направи така, той по никакъв начин не би уловил слона. Но ако ловецът не дойде навреме, слонът вика и го чува един голям слон и идва да го вдигне. И не може, и викат двамата. Дойдоха четири слона да го вдигнат и не можаха. Викаха всички и дойдоха дванайсет слона и не можаха да го вдигнат. И викаха всички и дойде един малък слон, който го вдигна.

Тълкувание: Първо беше рождеството на Адам и на Ева. Както Ева първо яде от дървото и даде от него на Адам и Бог ги изведе от Рая, защото дяволът ги прелъсти, като заговори змийският език на Ева. Кой е слонът, който падна и не можа да стане? Отговор: Адам. Кой е слонът, който дойде

първо? – Мойсей. Кои са четирите слона? – Четиримата евангелисти. Кои са дванайсетте слона? – Дванайсетте апостоли. Кой е малкият слон? – Исус Христос, който изведе Адам от Ада.

СЛОВО ЗА ЕНДРОПА, КОЙТО Е В МОРЕТО

Ендропът живее в морето. Като кон е отпред, много красив, а от кръста към опашката е като риба. Има мрачна красота, защото ходи в морето и е морски войвода на всичките риби. В някоя земя има риба, златна на вид, защото всичко ѝ е от злато, която лежи на едно място. Отива ендропът при нея и всички риби тръгват след него към тази златна риба. Идва ендропът веднъж годишно при нея и ѝ се покланя като на цар. Така правят и всички риби след него и пак се връщат всички на своите места. Вървят мъжките напред, като мятат семето си. Женските вървят отзад, поемат семената и така се оплождат.

Ендропът е църковният учител, рибите са хората. Златната риба е вярата на християнското кръщение. Тези, които се покланят, са идващите в църквата. Човече, царя почитай през деня, а на Бога се моли нощем. Защото царят съди тялото, а Бог съди душите. Угодил ли си на Бога, и царят ще те почете.

СЛОВО ЗА КЪЛВАЧА

Кълвачът е птица, която обича малките си повече от всички същества. Мъжкият идва при женската и двамата строят гнездо. Кълвачът отива за райска храна. Женската остава в гнездото, защото обича своите пиленца. Прегръща ги с любов, но продълбава ребрата им и те умират. На третия ден идва мъжкият и ги намира мъртви. Сърцето го заболява от жал за тях, та пробива ребрата си и капе от своята кръв на тяхната рана, и те оживяват.

Така и Господ Исус Христос продълба ребрата си за нас. И изля се неговата кръв и оживяхме. И ни дари живот, на третия ден възкръснал от мъртвите. Така и ти, неразумни човече, Господ за нас беше разпнат и беше прободена страната му. Помни това и не осъждай сиромаха, и от сиромаха не взимай. Давай милостиня от своето имàне, защото земя е имàнето и в земята ще остане. А това добро, което направиш за душата си, то ще бъде твое. Ти знаеш, че Бог здраво е установил всичко. Всичко, което е на земята, да е за храна на твоето тяло. Слънцето, месецът и звездите са сътворени за тебе, а милостинята е сътворена за душата. И от много желание да устроиш живота си, да не заблудиш пътя на душата си.

Кълвачът е пъстра птица. Лети от дърво на дърво, с клюна кълве, а с ухото слуша. И ако е кухо дървото, прокълвава го и се заселва в него. И там живее. Ако пък е твърдо дървото, бяга от него.

Така и дяволът ходи от човек на човек. С клюна кълве, а с ухото слуша. И ако човекът не се бои от Бога и не дава милостиня, вселява се в него и там живее. Ако човекът се бои от Бога и ходи на църква от цялото си сърце, дяволът бяга – не само от него, но и от съседите му.

СЛОВО ЗА ПАПУНЯКА. ЗА РОДИТЕЛИТЕ

Папунякът е пъстра птица. Като извие гнездо, отглежда си пиленца, носи им храна и ги храни. Когато те излетят и отидат сами да се хранят, тогава родителите им влизат в гнездото и хвърлят перушината си, и стават като малки. И отново чедата им носят храна и ги хранят, докато им порастнат отново перата и станат като преди.

Така и ти, неразумни човече, пази своя родител, докато го предадеш на смъртта. Като не пазиш родителя си, отричаш се от Бога. Понеже родителят е твой втори бог. Човече, приеми родителската молитва, а от Бога ще получиш благодат. Нощем родителят ти да е близо до тебе, да му угаждаш вечер и сутрин, и да приемеш от родителите си молитвата, докато не пристигне ангелът да вземе душите им. Ако ти им бъдеш неугоден, горко ти, човече, какво ще стори за тебе Йерусалим!

СЛОВО ЗА ГЪЛЪБА

Гълъбът е най-добрата от всички птици. Всички летят заедно, та се пазят от ястреба, да не ги улови. Като видят ястреба, излитат и се спасяват от него.

Така и ти, човече, върви в църквата, за да не те намери безсилен дяволът и да те улови, и така да те подчини на своята воля. Човече, виж как се пази дивият звяр от ловеца. Пази се така и ти от врага. Защото врагът нищо друго не прави, освен да лови човека. Човече, изтърпи обидата човешка и венец от Бога ще получиш. А възложи го на Бога, защото Бог ще ти бъде помощник. Какъвто е гълъбът, такъв бъди и ти. Не се скъпѝ за Божия дар, защото където си го събрал, там ще го оставиш. На скъперника домът е като тъмна нощ – не се вижда какво има. Така и не се разбира къде отива всичко. Човече, паунът прилича на злато и сребро и има ангелска походка. И се превъзнася умът му, но когато погледне към земята и види, че земята ражда всичко, се снижава от висините долу.

Така и ти, човече, не възнасяй ума си заради богатството, защото си от пръст и пак в пръстта ще отидеш. А богатството ще остане там, където е било и преди. Не гадай по птици и по магьосници не ходи, човече. Четирима ангели държат престола Господен, а дори и те не знаят какво мисли Бог.

СЛОВО ЗА ВЪЛКА, КАК ЖИВЕЕ

Вълкът е граблив звяр. Ако не намери мърша да се наяде, излиза на просторно място и поглежда към небето, и вика към Бога със силен глас, казвайки: „Господи, ти си ме сътворил, ти си ми казал да живея така. Не си ми дал нито да паса трева, нито да гриза дърво, а от живо да се храня. Прати ни, Господи, прати!“ Чуват го и по-малките му другари и всички единогласно призовават: „Прати ни, Господи, прати!“ Тогава Господ им изпраща храна и те не загиват.

Така и ти, човече, послушай църковния глас и призови Господа Бога. Бог няма да те лиши от милостта си и ще ти изпрати храна за душата. Защото храна за душата са църковните молитви, твоят глас и тайната въздишка. Понеже рече Господ: „На молещия ще се даде, на чукащия ще се отвори.“ Човече, не казвай: „Много съм грешен и няма да получа опрощение“, а се стреми към покаяние и ще получиш опрощение. Защото каещият се грешник винаги ще бъде помилван. Така и ти не преставай, а се старай и Господ ще те помилва.

СЛОВО ЗА ЖЕРАВА, КАК ЖИВЕЕ

Жеравът е птица с много силен глас. Събират се привечер, когато ще спят, и си поставят стража да ги пази. И пазачът взима в единия си крак камък и го държи вдигнат, стоейки на другия крак. Когато задреме, камъкът изпада от крака му и той извиква с висок глас. Другарите му се пробуждат и се пазят.

Така и ти, човече, когато чуеш гласа на Църквата, бъди смел и се пази от дявола. Защото Църквата е стража за тебе.

Клепалото вика: „Аз бях дърво в планината, с кора обвито, с клони облечено и с листа украсено. Дойде човек и ме повали, и ме направи за църковната служба – да зова грешниците за покаяние, а праведниците – за спасение. Да, другари и братя, когато чуете моя глас, не се сдържайте, а се стремете към светата Църква и от греха ще се освободите.“

СЛОВО ЗА ХИНЕЯ

Хинеят живее в морето. Няма крака, нито пера, а е като кълбо накуп. Козината му е като на таралеж. Стои на едно място, а когато разбере, че морето ще се разбушува, събира камъни и се покрива, за да не го изхвърли морето. Понеже му е трудно да се върне на своето място.

Така и ти, човече, бъди добър към своята дружина и благ в живота си. Та когато те постигне неволята ти от господаря или нещо друго, да те закрият твоите другари, за да не загинеш. Брате, не казвай: „Богат съм и

имам голямата милост на своя господар.“ Не гледай отвисоко на по-малките от тебе – не знаеш кога ще те постигне скръб. Човече, и малкия, и големия приеми като гост.

СЛОВО ЗА ЗМИЯТА И НЕЙНИТЕ ДЕЛА

Змията е същество, най-люто от всички същества. Тя моли Бога да види човек, да се нагледа на човешкия образ, понеже Господ носи човешкия образ. Тя моли Бога и да не я види човекът, бяга, за да се скрие някъде. Ако я стигне човекът, тя свива цялото си тяло и си покрива главата, за да може да я скрие. Ако човек порази цялото ѝ тяло, а главата ѝ бъде запазена, с главата пак ще излекува тялото си.

Така и ти, неразумни човече, пази душата си. Ако твоето тяло бъде поразено, а душата ти остане праведна, с душата си ще изцелиш тялото си. Ако душата ти бъде погубена, а тялото ти остане здраво, не може тялото да изцели душата, а всичко ще бъде погубено.

И пак говори змията: „Аз съгреших пред Бога с дяволската съблазън. И рече Бог на човека да ме убива. Аз не правя на човека зло, понеже Господ носи човешки образ. Ако бих желала злото на човека, къде би се скрил човекът от мене? Бих дошла и бих изплюла своята отрова в изворите и всички биха умрели – хората и животните им. Аз, когато искам да пия вода, изплювам своята отрова на камък, за да не изтече във водата; да не направя зло на човека. А когато изляза от водата, тогава ще събера отровата си, понеже не желая злото на човека.“ На нашия Бог слава во веки веков. Амин.

СЛОВО ЗА ПАУНА

Паунът е най-прекрасното от всички същества. Има голяма хубост. Когато ходи с голямата си красота, наслаждавайки ѝ се, той се разтърсва в своето великолепие и се възгордява много. Но когато види нозете си, въздъхва много жално, защото жали нозете си, и казва: „Господи, защо не са така красиви и краката ми като тялото?“

Така и ти, човече, пазиш всичко хубаво, което ти даде Бог, та ти се възнася умът, а не помниш откъде е дошло то. Виждаш злато и сребро на себе си, а за бедния не си спомняш. Ала вземи от многото дарове на Бога и създай на душата си вечен живот. Човече, ако получиш рана, търсиш лекар да те изцели от болестта. Изцели раната на душата си. Защото лекар на душата са църквата и милостинята. Човече, имай в сърцето си Бога, който е за тебе светлина. Шест дни ти даде Бог за работа, а в светата неделя застани със страх пред него и ще се опростят греховете ти.

СЛОВО ЗА ГОРГОНАТА

Горгоната има вид на красива жена и е блудница. Косите на главата ѝ са змии, а погледът ѝ – смърт. Играе и се смее през цялото време. Живее в западните планини. И когато дойде времето ѝ да се разгони, става и почва да зове. Започвайки от лъва и другите зверове, от човека до животните и птиците, и змиите, вика: „Елате при мен!“ И щом чуят гласа ѝ, отиват при нея. И като я видят, умират. А тя знае всички езици на животните.

И по какъв начин я улавя заклинателят? Чрез своето умение разбира по звездите деня, в който тя ще се разгони. И отива на нейното място, като омагьосва отдалече. Тя вика, започвайки от лъва и другите зверове. Когато дойде до езика на заклинателя, заклинателят ѝ отговаря, казвайки: „Изкопай на това място яма и сложи в нея главата си, за да не я видя и да умра. И аз ще дойда и ще легна с тебе.“ И тя прави така. Тогава заклинателят я посича отзад, без да гледа главата ѝ, за да не умре. И я слага в някакъв съд. И когато види змия или човек, или звяр, показва им главата на Горгона и те веднага се вцепеняват. Така и цар Александър Велики я имаше и затова победи всички народи.

И ти, човече, имай разум за Бога и лесно ще победиш враждебните сили.

СЛОВО ЗА ГРИПСА

Грипсът е най-голям от всички летящи птици. Той живее в източната земя в Реката-Океан. Когато изгрее слънцето от водните дълбини и се сипне слънчевата заря, разтворил крилата си, той посреща слънчевата заря. Друг грипс идва и, застанал до него, и той посреща зарята и говорят така: „Ела, светодавче, дай на света светлина!“

Както двата грипса подпомагат божеството, така и архангел Михаил и света Богородица утешават гнева на човеколюбеца Бог за християнския свят. Затова разбери, човече, кой ще ти дойде на помощ. Това, което дадеш на душата си и че почиташ светците, ще бъде в помощ на тебе и на бедните, молещи се и любещи. И на помощ не викай никого, освен Бога.

СЛОВО ЗА ЛЯСТОВИЦАТА

Лястовицата е нежна птица. Отива в Йерусалим заради храната и пак идва при хората заради чедата си. Когато си прави гнездо, го прави над хората или над водата, понеже има клетва и вражда със змията. И похвала има змията над лястовицата.

Когато бяха всички в Ноевия ковчег, тогава змията изпрати стършела и му рече: „Иди и виж коя кръв е най-сладка.“ Лястовицата чу и пазеше. И когато се върна стършелът да разкаже на змията, срещна го лястовицата и го попита какво е научил. И разбра, че стършелът ще каже „човешката кръв“. Тогава лястовицата му откъсна главата, за да не каже. Змията тогава се ядоса и каза на лястовицата, че няма да ѝ позволи да вие гнездо. Лястовицата рече: „Аз над къщите на хората ще вия гнездо, където за тебе е лошо да идваш.“

Затова хората обичат лястовицата.

БЕЛЕЖКИ КЪМ ТЕКСТОВЕТЕ

В настоящия сборник са включени четива, известни в преписи от периода XIV–XVIII в., независимо кога са навлезли в южнославянския репертоар. Текстовете са публикувани отчасти по предишни издания – където може да се видят по-подробни бележки към тях, отчасти са нови преводи, които се публикуват за пръв път. В първия случай тук посочваме изданието и преводача; в „Лит.:“ добавяме по-нова библиография, която да даде представа за съвременната интерпретация на текста в неговия културен контекст. Ако публикуваните текстове имат и електронно издание, посочваме съответния интернет адрес. При новите преводи, които публикуваме тук, посочваме преводача, изданието или ръкописа, по който се превежда, и даваме бележките и библиографията, предоставени от преводача (в отделни случаи преработени и/или допълнени от съставителя). Други новобългарски преводи на старобългарски произведения може да бъдат намерени в списъка на изданията в края на книгата: „Съчинения от българския средновековен репертоар в превод на съвременен български език: издания в хронологичен ред“; повечето от тези издания са придружени от коментари, бележки и библиография. Справки за отделните произведения в културно-исторически и жанров контекст (с библиография) вж. също в ИБСЛ 2008; отделни статии за повечето от текстовете (с библиография) – в СЛЕР 2003 и на сайта https://chetivoto.eu/.

ПРЕДИСЛОВИЕ ЗА ПОЛЗАТА ОТ ЧЕТЕНЕТО НА КНИГИ

ИЗБОРНИК ОТ 1076 г.: СЛОВО НА ЕДИН МОНАХ ЗА ЧЕТЕНЕТО НА КНИГИ

Словото е съставено в старобългарската епоха (IX–X в.) въз основа на подобни текстове, преведени от гръцки език. В южнославянската традиция е известно в преписи от XIV–XVI в. Сходни поучения – като отделни съчинения или като части от по-голям текст, се срещат в репертоара до XIX в. Преводът тук е изготвен от Камелия Христова по електронното издание на Андрей Бояджиев (Бояджиев 2017а: 21–23); бележки и библиография за тях – пак там. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Федер 2005; Мушинская, Мишина, Голышенко 2009.

СЛОВО НА СВ. ЙОАН ЗЛАТОУСТ ЗА ТОВА, КАК ТРЯБВА ДА СЕ СЛУША И РАЗБИРА ЧЕТИВОТО

Творбата е преведена в старобългарската епоха (IX–X в.). В южнославянската традиция е известна в преписи от XIV–XVI в. Сходни съчинения – като отделни произведения или като части от по-голям текст, се срещат в репертоара до XIX в. Приписва се на Йоан Златоуст или на Ефрем Сирин и е част от патеричната сбирка от разкази *Apophtegmata Patrum*. В славянската традиция се преписва в ръкописи, предназначени за четене, а в по-късния период – в сборници със смесено съдържание, например НБКМ 433 (Панагюрски собрник) и др. Преводът е изготвен от Камелия Христова по електронното издание на Андрей Бояджиев (Бояджиев 2017а: 21–23); бележки и библиография за тях – пак там. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Милтенова 2003; Федер 2005.

I. ХРИСТИЯНСКИЯТ НАРАТИВ

1. Сътворението на света и човека. Грехопадението

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: СЪТВОРЕНИЕТО НА СВЕТА В ШЕСТ ДНИ

Константин е съставил своята преработка на *Хрониката* на Йоан Зонара въз основа на предварително подготвено съкращение на нейния пълен славянски превод, към което е добавил обемисти фрагменти от Стария Завет (извлечени предимно от Паримейника), заедно с цитати и преработки на откъси от други съчинения. Преработката е известна по единствен препис от 1433 г. в ръкопис № 105 от Зографския манастир на Атон. Ръкописът е автограф на Константин Костенечки и представлява работно копие, чиито текстове са предназначени за тиражиране по поръчка – като комплект или в комбинация с други текстове. По-голямата част от книгата съдържа негови компилации и преводи, познати от други ръкописи, както и една негова оригинална творба (*Житие на деспот Стефан Лазаревич*). Поместеният тук откъс за Сътворението в шест дни съответства напълно на библейския текст от Битие, включен в Паримейника, както е бил четен на богослужението по време на първата седмица от Великия пост, от понеделник до сряда включително. Преводът тук е изготвен от Камелия Христова по ръкопис Зогр. 105, л. 2а-3а. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Гагова 2021; Boyadzhiev 2023; Gagova 2024; Тотоманова, Тотоманова-Панева 2024: Totomanova 2024; Totomanova 2025.

Константин Манасий

ХРОНИКА: СЪТВОРЕНИЕТО НА СВЕТА

Манасиевата хроника е образец на византийската дворцова литература от епохата на Комнините. Съставена е в стихове през XII в. от придворния поет и писател Константин Манасий за севастократорката Ирина Комнина и е преведена от гръцки по лична поръчка на цар Йоан Александър, вероятно през 40-те г. на XIV в. Известна е по два преписа от XIV в. в ръкописи, изготвени за същия цар – Ватиканския препис (Vat. Slav. 2), илюстриран пергаментен ръкопис с 19 добавки за българската история в текста на *Хрониката*, и в Поп-Филиповия сборник от 1345 г. (ГИМ, Синод. 38), както и в два южнославянски преписа от XVI в. – в молдовския Тулчански сборник (БРА 649) и в сръбски сборник от Атон (Хил. 434). Откъсът за Сътворението тук е преведен от Вася Велинова по фототипното издание

на Ватиканския препис на Манасиевата хроника (Хроника Константина Манасїа 2007) и е публикуван в нейната книга върху славянския ѝ превод (Велинова 2013: 58–60).

Лит.: СБЛ 3: 241–343, 400–410 (превод на Ив. Буюклиев, с бележки и коментар); Каймакамова 1983–1984; Дуйчев, Салмина 1988; Хрониката на Константин Манаси 1992; Хроника Константина Манасїа 2007; Велинова 2007; Велинова 2013; Петрова-Танева 2021.

СЪТВОРЕНИЕТО НА СВЕТА: ЗА ТИВЕРИАДСКОТО МОРЕ

Апокрифът има различни варианти, известни по повече от 20 руски преписа и един южнославянски, публикуван от Й. Иванов, сега изгубен. Според изследователите представеният в него мит за Сътворението съдържа дуалистични елементи и има паралели във фолклора на южните и източните славяни. Публикуваният тук текст е зает от СБЛ 1: 31–35, преводът е на Донка Петканова. Онлайн издание по СБЛ 1 (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=za_tiveriadskoto_more.xml

Лит.: Наумов 1980; Петканова 1982; Димитрова 1985; Милтенова 1992; Стоянов 2006; Badalanova Geller 2008; Христова 2010; Badalanova Geller 2011; Димитрова 2014; Badalanova Geller 2014; Бадаланова Геллер 2017.

СЛОВО ЗА АДАМ И ЕВА ОТ НАЧАЛОТО ДО СВЪРШЕКА

Апокрифът е преведен още в старобългарската епоха и е един от най-разпространените текстове в сборниците със смесено съдържание от XIV–XVI в. Включен е в най-ранните индекси на забранените книги (например в Индекса от Симеоновия сборник, преадресиран към руския княз Светослав в ръкописа от 1073 г.). Публикуваният тук текст е зает от СБЛ 1: 35–41, преводът е на Куйо Куев, с малки корекции на Д. Петканова. Онлайн изд. по СБЛ 1 (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Slovo_za_Adam_Eva.xml

Лит.: Наумов 1980; Милтенова 1982; Бадаланова 1994; Милтенова 2009; Христова 2010; Бадаланова Геллер 2016; Бадаланова Геллер 2017; Miltenova 2018; Кузидова-Караджинова 2021а.

2. Библейската история: Стар завет

ИСТОРИЧЕСКА ПАЛЕЯ: ЗА МОИСЕЙ
(откъси)

Историческата Палея е преразказ на фрагменти от Стария завет с допълнения. Преведена е още в старобългарската епоха. През XIV в. е направен втори превод, известен в сръбски и български преписи от XV в. Откъсът за Моисей тук е преведен на новобългарски от Вася Велинова по преписа в ръкопис НИМ 24 от XIV в. Публикува се за пръв път.

Лит.: Станков 1986; Сковронэк 2014; Велинова 2016; Skowronek 2016; Skowronek 2017.

СЛОВО ЗА ЦАР ДАВИД ПРОРОК, КАК СЕ ЗАЧЕНА И КАК СЕ ВЪЗЦАРИ

Публикуваният тук текст е апокриф, зает от СБЛ1: 199–102. Преводът е на Донка Петканова, направен по преписа в Тиквешкия сборник (НБКМ 677, вт. пол. на XV в.). Онлайн изд. по СБЛ 1 (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Slovo_za_car_David.xml

Лит.: Наумов 1980; Miltenova 2006; Miltenova 2018; Кузидова-Караджинова 2021а; Кузидова-Караджинова 2021д.

КАК ДАВИД НАПИСА ПСАЛТИРА

Публикуваният тук текст е апокриф, зает от СБЛ 1: 103. Преводът е на Донка Петканова, направен по преписа в Тиквешкия сборник (НБКМ 677, вт. пол. на XV в.). Онлайн изд. по СБЛ 1 (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Kak_David.xml

Лит.: Наумов 1980; Miltenova 2006; Miltenova 2018; Кузидова-Караджинова 2021а; Кузидова-Караджинова 2021д.

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА ХРОНИКАТА НА ЙОАН ЗОНАРА: ЦАРСТВО СОЛОМОНОВО

Публикуваният тук текст е откъс от Константиновата преработка на *Хрониката* на Зонара, известна по единствен препис в ръкопис Зогр. 105 от 1433 г. (за съчинението и ръкописа вж. бел. по-горе към откъса за *Съ-*

творението на света в шест дни от същия ръкопис). Преводът тук е изготвен от Камелия Христова по Зогр. 105, л. 50б-51а и 64а-67а. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

СЛОВО ЗА ЧЕСТНИЯ КРЪСТ И ЗА ДВАМАТА РАЗБОЙНИЦИ ОТ ГРИГОРИЙ БОГОСЛОВ

Апокрифът е псевдоепиграф, погрешно приписван на Григорий Богослов. Преведен е още в старобългарската епоха. Публикуваният тук текст е зает от СБЛ 1: 169–173, а преводът е на Донка Петканова. Онлайн изд. по СБЛ 1 (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Slovo_za_chestnia.xml

Лит.: Наумов 1980; Милтенова 1982; Miltenova 2018; Кузидова-Караджинова 2021а.

3. Библейската история: Нов завет

Климент Охридски

ПОУЧЕНИЕ ЗА ПРЕОБРАЖЕНИЕ ГОСПОДНЕ

Словата за празници на Климент Охридски са създадени като катехитични (вероучителни) текстове, които запознават новопокръстените българи с основите на вярата. Главният компонент на тези слова е кратък преразказ на библейския (в случая, евангелския) епизод, който се припомня и отбелязва със съответния празник, заедно с разясняване на неговия символен смисъл в контекста на християнската доктрина. Допълнително внимание се отделя на възхвалата на лицето или събитието, с което празникът е свързан. Финалът на текста е посветен на подобаващото или неподобаващото християнско поведение, като понякога е центриран към определена християнска добродетел или порок. Поради своята комплексност и същевременно краткост и яснота отделни Климентови слова остават предпочитани вероучителни текстове чак до XVII–XVIII в.; срещат се и в някои дамаскини и сборници от дамаскински тип. Публикуваният тук текст е зает от Бончев 1970; преводът е на о. Атанасий Бончев.

Лит.: Милтенова 1990; Мирчева 1993; Велинова 1998; Иванова 2008; Мирчева 2009; Илиев 2010; Милтенов 2018; Свети Климент Охридски 2018.

Климент Охридски

ПОУЧЕНИЕ ЗА ВЕЛИКДЕН

Публикуваният тук текст е зает от Бончев 1970; преводът е на о. Атанасий Бончев.

Лит.: Милтенова 1990; Мирчева 1993; Иванова 2008; Мирчева 2009; Илиев 2010; Милтенов 2018; Свети Климент Охридски 2018.

Климент Охридски

ПОУЧЕНИЕ ЗА РОЖДЕСТВО БОГОРОДИЧНО

Публикуваният тук текст е зает от Бончев 1970; преводът е на о. Атанасий Бончев.

Лит.: Милтенова 1990; Мирчева 1993; Badalanova 2003; Иванова 2008; Мирчева 2009; Илиев 2010; Бадаланова Геллер 2016; Милтенов 2018; Свети Климент Охридски 2018.

ДЕТСТВОТО НА НАШИЯ ГОСПОД, КАК РАСНА И КАК ПРАВЕШЕ ЧУДЕСА (ДЕТСТВО ИСУСОВО)

Апокрифът е преведен още в старобългарската епоха. Известен е още като *Томино евангелие*. Публикуваният тук текст е зает от СБЛ 1: 138–144, преводът е на Донка Петканова. Онлайн изд. по СБЛ 1 (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Detstvo_Isusovo.xml

Лит.: Иванов 1925; Кръстев 1991; Кузидова-Караджинова 2021а; Иванов 2024.

4. Свещената история и историята на България

ТРОЯНСКА ПРИТЧА
(откъси)

Средновековната християнизирана версия на историята за Троянската война се опира на романите на мнимите участници в нея Дарес Фригийски и Диктис Критски (V в.), а не на Омировия текст. Южнославянският вариант отразява превод, извършен от латински източник в западнославянска езикова среда; разпространяван е почти изключително

като вставка в превода на Манасиевата хроника. Публикуваният тук текст е зает (със съкращения) от Христоматия 1967: 361–373; преводът е на Йордан Иванов.

Лит.: Дуйчев, Салмина 1988; Хрониката на Константин Манаси 1992; Йонова 1992; Йонова 1994; Йонова 2002; Хроника Константина Манасїа 2007; Velinova 2024; онлайн изд. на текста от Ватиканския ръкопис (Vat. Slav. 2): https://www.slav.uni-sofia.bg/evogramm/pages/show.html?document=Trojanska_pritcha.xml&directory=editions&stylesheet=editions

АЛЕКСАНДРИЯ
(откъси)

Славянската версия на Псевдо-Калистеновия роман за Александър Велики е преведена от гръцки още в старобългарската епоха – това е т.нар. *Хронографска Александрия*, известна днес единствено в руски преписи. Публикуваният тук текст отразява втория славянски превод (т.нар. *Сръбска Александрия*), разпространяван в южнославянския репертоар през XV–XVIII в. Зает е (със съкращения) от Христоматия 1967: 228–243; преводът е на Йордан Иванов.

Лит.: Йонова 1992; Йонова 1994; Granberg 2024.

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: ЦАРУВАНЕТО НА КОНСТАНТИН ВЕЛИКИ И КАК ЗАПОЧНА ТО

Публикуваният тук текст е откъс от Константиновата преработка на *Хрониката* на Зонара, известна по единствен препис от ръкопис Зогр. 105 от 1433 г. (за съчинението и ръкописа вж. бел. към откъса за *Сътворението на света в шест дни* от същия ръкопис). В християнската версия на световната история управлението на първия християнски император – Константин Велики, е от изключително важно значение. Посредством реални и легендарни събития в разказа за него се задава образът на идеалния християнски владетел, както и на отношенията владетел – Църква. Идеологическите различия между Изтока и Запада по тези въпроси се аргументират от всяка от страните с различни допълнителни детайли и интерпретации на същите събития. Макар много накратко, Константин Костенечки е включил в текста всички основни елементи от Константиновата легенда – *Виденията на кръста, Победата над Максенций при Понт Милвиус, Кръщението на императора от епископ Силвестър, Историята*

с Фауста и Крисп, Основаването на Константинопол, Първия и Втория вселенски събор. Преводът тук е изготвен от Камелия Христова по Зогр. 105, л. 139б-140б. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Агапий Критски

ЗА СВЕТИЯ ВЕЛИК ЦАР КОНСТАНТИН И МАЙКА МУ ЕЛЕНА: СВ. ЕЛЕНА НАМИРА СВ. КРЪСТ

Текстът на Агапий Критски е новогръцка преработка на Метафрастовото *Житие на Константин Велики*. На говорим български език е преведен от Йосиф Брадати по книгата на Агапий *Нов рай*, отпечатана във Венеция през 1664 г. Публикуваният тук фрагмент е зает от Народното четиво 1990: 153–154. Преводът е на Донка Петканова.

КРАТКА БЪЛГАРСКА ХРОНИКА ОТ XV В.

Съчинението е известно още като *Безименна българска летопис*. Публикуваният тук текст е зает от СБЛ 3: 85–91 (вж. също Христоматия 1967: 480–485). Преводът е на Иван Дуйчев.

Лит.: Тютюнджиев 1992.

5. Паметта за славянските апостоли

КРАТКО ЖИТИЕ НА СВ. КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ

Съчинението е известно още като *Успение Кирилово*. Публикуваният тук текст е зает от Христоматия 1967: 129–131. Преводът е на Куйо Куев. Вж. и СБЛ 4: 64–67 (превод Климентина Иванова).

Лит.: Мирчева 2019; Петрова 2025.

ВТОРО ЖИТИЕ НА СВ. НАУМ ОХРИДСКИ

Публикуваният тук текст е зает от Христоматия 1967: 127–128. Преводът е на Куйо Куев. Вж. и СБЛ 4: 81–83 (превод Климентина Иванова).

Лит.: Гергова 1991; Наум Охридски 2023.

СЛОВО ОТ КИРИЛ ФИЛОСОФ КАК ПОКРЪСТИ БЪЛГАРИТЕ (СОЛУНСКА ЛЕГЕНДА)

Съчинението се смята за възникнало в епохата на византийското владичество (XI–XII в.) и има легендарен характер. Публикуваният тук текст е зает от Христоматия 1967: 296 (вж. и СБЛ 1: 300; онлайн изд. по СБЛ 1 (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Slovo_ot_Kiril.xml). Преводът е на Куйо Куев.

Лит.: Милтенова 1990а; Кузидова-Караджинова 2021д.

6. Краят на света и краят на човешкия живот

СКАЗАНИЕ НА ЙОАН БОГОСЛОВ ЗА ПРИШЕСТВИЕТО ГОСПОДНЕ НА ЗЕМЯТА

Съчинението е известно още като *Апокрифен апокалипсис на Йоан Богослов*. Преведено е в старобългарската епоха. Публикуваният тук текст е зает от СБЛ 1: 259–265 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Skazanie_Joan_Bogoslov.xml). Преводът е на Боню Ангелов.

Лит.: Наумов 1980; Тасева, Йовчева 1995; Милтенов 2004; Милтенова 2009.

КОГА ЩЕ ДОЙДЕ КРАЯТ НА СВЕТА?

Съчинението отразява периодичните опити да се предскаже точната година на Края на света, чието времетраене е определено на „7 дни, които са 7 века“ (7 000 години). Принадлежи към типа на т.нар. „седмохилядници“, варианти на които са били превеждани от гръцки език още в старобългарската епоха (IX–X в.). Текстът, поместен тук, е разпространяван през XIV–XVI в. Преводът е осъществен от Нина Гагова по ръкопис МСПЦ 42, 30-те г. на XV в., л. 220б-221а. Публикува се за пръв път.

Лит.: Гагова 2025.

Дамаскин Студит

ЗА ВТОРОТО ПРИШЕСТВИЕ И ЗА АНТИХРИСТА

Съчинението е част от Дамаскиновата антология *Съкровище* (Венеция, 1556/1557); предназначено е за четене в Неделя месопустна. Включено е както в архаичните, така и в новобългарските версии на славянския превод и става едно от най-популярните четива между края на XVI и началото на XVIII в.; разпространява и като отделна книжка. Предполага се, че това е първият дамаскински текст, адаптиран на новобългарски книжовен език на народна основа. Досега са издавани само някои от многобройните новобългарски версии на текста. Преводът тук следва основно архаичната средногорска версия, представена в Рилския дамаскин от XVII в. (НМРМ 4/10), л. 89-113; осъществен е от Диляна Радославова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Демина 1968; Демина 1971: 201–225; Младенова, Велчева 2013: 135–216, 433–478; Радославова 2020; Радославова 2025.

ВИДЕНИЕ НА АПОСТОЛ ПАВЕЛ: КАК ДУШАТА СЕ ОТДЕЛЯ ОТ ТЯЛОТО И КАКВО СЕ СЛУЧВА С НЕЯ СЛЕД ТОВА

Апокрифът е известен в различни преводи и редакции и се радва на изключителна популярност през XV–XVIII в. Включван е както в сборници със смесено съдържание, така и в дамаскини. Публикуваният тук текст е откъс от новобългарски превод от XVII в., направен от новогръцка версия; поместен е в СБЛ 1: 223–228 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Videnie_Pavel.xml&directory=editions&stylesheet=editions). Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Наумов 1980; Петканова 2003; Trunte 2013; Страдомски 2014; Петканова 2016; Бояджиев 2017.

7. Космографските представи

Константин Костенечки

ОТЛОМКИ ПО СРЕДНОВЕКОВНА КОСМОГРАФИЯ И ГЕОГРАФИЯ: НАЧАЛО С БОГА. ОПИСАНИЕ НА КЪЛБОВИДНАТА ФОРМА НА ЗЕМЯТА

Съчинението е преводно-компилативно. Поместеният тук текст е зает от СБЛ 5: 137–149 (със съкращения). Преводът е на Иван Дуйчев.

Лит.: Радошевић 2001; Радошевић 2005; Милтенова 2019.

ОТКРОВЕНИЕ ВАРУХОВО
(откъс)

Апокрифът е преведен от гръцки още в старобългарската епоха; в южнославянския репертоар се разпространява до XVIII в. включително. Поместеният тук текст е зает от Христоматия 1967: 160–161; преводът е на Куйо Куев. Вж. също друга версия на съчинението в превод на Донка Петканова в СБЛ 1: 71–76 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Otkrovenie_na_sv_Varuh.xml&directory=editions&stylesheet=editions.

Лит.: Наумов 1980; Милтенова 2009; Kulik 2010; Стойкова 2014; Стойкова 2016а; Стойкова 2021б.

КНИГА ЗА ВЪЗНЕСЕНИЕТО НА ПРАВЕДНИЯ ЕНОХ
(откъси)

Апокрифът е преведен от гръцки още в старобългарската епоха; в южнославянския репертоар се разпространява до XVII в. включително. Поместеният тук текст е зает от Христоматия 1967: 162–168; преводът е на Куйо Куев. Вж. също превода на Донка Петканова по друг препис и с по-малко съкращения в СБЛ 1: 49–63 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Kniga_za_svetite_tajni_En.xml).

Лит.: Наумов 1980; Христова 2008 (съдържа пълен текст на пространната версия); Badalanova Geller 2010; Badalanova Geller 2012; Бадаланова Гелер, Трифонова, Павлович 2014; Стойкова 2014; Стойкова 2016а; Badalanova Geller 2019; Бадаланова Гелер 2020; Стойкова 2021а; Badalanova Geller 2021.

ВИДЕНИЕ НА АПОСТОЛ ПАВЕЛ: ЗА ОТВЪДНИЯ СВЯТ И ЗА МЪКИТЕ НА ГРЕШНИЦИТЕ

Апокрифът е известен в различни преводи и редакции и се радва на изключителна популярност през XV–XVIII в. Включван е както в сборници със смесено съдържание, така и в дамаскини. Публикуваният тук текст е откъс от новобългарски превод на новогръцка версия, направен през XVII в.; поместен е в СБЛ 1: 228–236 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Videnie_Pavel.xml&directory=editions&stylesheet=editions). Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Наумов 1980; Петканова 2003; Trunte 2013; Страдомски 2014; Петканова 2016; Бояджиев 2017.

8. Географският кръгозор: страни и народи

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: ЗА СИНОВЕТЕ НА НОЙ

Публикуваният тук текст е откъс от Константиновата преработка на *Хрониката* на Зонара, известна по единствен препис в ръкопис Зогр. 105 от 1433 г. (за съчинението и ръкописа вж. бел. към откъса за *Сътворението на света в шест дни* в същия ръкопис; там и лит.). Преводът е на Камелия Христова по Зогр. 105, л. 9б-10а. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Арсений Солунски

ОПИСАНИЕ НА СВЕТИТЕ МЕСТА В ПАЛЕСТИНА

Това съчинение се отнася към типа на т.нар. *проскинитарии* (разкази за пътешествия по Светите места). За неговия автор не се знае почти нищо – освен че е пребивавал 17 години в Йерусалим и е живял между XIII и средата на XV в., така че не може да се определи със сигурност дали то е превод от гръцки или е оригинално южнославянско произведение. Публикуваният тук текст е зает от СБЛ 5: 159–161 (там вж. и подробен коментар на Светла Гюрова относно поклонническите места и свързаните с тях събития). Преводът е на Мария Спасова.

Лит.: Гюрова, Данова 1985; Гюрова 1991; Гюрова 1996; Петрова-Танева 2019а; Петрова-Танева 2021б.

Константин Костенечки

ОТЛОМКИ ПО КОСМОГРАФИЯ И ГЕОГРАФИЯ: ВСТЪПЛЕНИЕ. ЗА ЕДЕМ. ПЪТУВАНЕ ОТ ЕДЕМА ДО ЕВИЛАТ

Съчинението е преводно-компилативно. Поместените тук фрагменти са заети от СБЛ 5: 137, 150, 163. Преводът е на Иван Дуйчев.

Лит.: Дуйчев 1959; Радошевић 2001; Радошевић 2005; Милтенова 2019.

Димитър Кантакузин

ГЕОГРАФСКО ОПИСАНИЕ (фрагмент)

От това съчинение се е съхранил само публикуваният тук фрагмент, който е зает от СБЛ 5: 164. Преводът е на Иван Дуйчев.

Лит.: Дуйчев 1959; Радошевић 2001; Радошевић 2005.

СЛОВО НА ОТЕЦ АГАПИЙ ЗА РАЯ И ЗА АНГЕЛСКИЯ ХЛЯБ

Съчинението, познато също като *Видение на монах Агапий*, е преведено още в старобългарската епоха, макар да е известно по преписи от XV–XVIII в. Радва се на голяма популярност и е включвано както в сборници със смесено съдържание, така и в дамаскини. Текстът тук е зает (със съкращения) от СБЛ 1: 252–258, преводът е на Донка Петканова (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Slovo_za_Agapij.xml&directory=editions&stylesheet=editions).

Лит.: Милтенова 2009; Милтенов 2022; Крысько 2023; Пенская и др. 2024; Yotova, Boyadzhiev 2025 (с издания на текста).

ВИДЕНИЕ НА АПОСТОЛ ПАВЕЛ: ЗА ЕДЕМСКИЯ РАЙ

Апокрифът е известен в различни преводи и редакции и се радва на изключителна популярност в XV–XVIII в. Включван е както в сборници със смесено съдържание, така и в дамаскини. Публикуваният тук текст е откъс от новобългарски превод на новогръцка версия, направен през XVII в. Поместен е в СБЛ 1: 237–239 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Videnie_Pavel.xml&directory=editions&stylesheet=editions). Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Наумов 1980; Петканова 2003; Trunte 2013; Страдомски 2014; Петканова 2016; Бояджиев 2017.

9. Социалният ред

СЛОВО КЪМ ЗЕМНИТЕ ВЛАДЕТЕЛИ

Съчинението е преработка на старобългарския превод (IX–X в.) на най-популярното „царско огледало“ – *Поучителните глави* на дякон Агапит към византийския император Юстиниан, което представя образа на идеалния християнски владетел. Текстът е един от основните източници на владетелската идеология от времето на цар Симеон. Преработката е известна в множество по-късни версии, адресирани към „богатите и властните“, датирани в XIV и XVII–XVIII в. Преводът е на Камелия Христова по ръкопис НБКМ 1037, л. 230б-233а. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Николов 2000; Николов 2006; Николов 2015.

Агапий Критски

ЗА СВЕТИЯ ВЕЛИК ЦАР КОНСТАНТИН И МАЙКА МУ ЕЛЕНА: ДОБРОДЕТЕЛИТЕ НА ВЛАДЕТЕЛЯ

Текстът на Агапий Критски е новогръцка преработка на Метафрастовото *Житие на Константин Велики*. На говорим български език е преведен от Йосиф Брадати по книгата на Агапий *Нов рай*, отпечатана във Венеция през 1664 г. Публикуваният тук фрагмент е зает от Народното четиво 1990: 156–157. Преводът е на Донка Петканова.

ЗА ЗЛИТЕ ЖЕНИ

Цикълът *За злите жени* е едно от най-разпространените и най-трайно присъстващи съчинения в южнославянския репертоар от IX до XIX в. Текстът тук е базиран върху *Въпросо-отговорите на Анастасий Синаит*, голяма извадка от които е преведена не по-късно от първата четвърт на X в. в състава на първия Цар-Симеонов сборник (запазен в преписа, наречен Изборник от 1073 г.). Става дума за въпросо-отговори № 84–86: № 84 *Въпрос: Защо апостолът каза „Не повелявам жена да проповядва“* (1Тим. 2: 12); № 85 *От същия за Иродиада*; № 86 *От същия за „който погледне жена (пожелавайки я)“* (Мат. 5: 28) (Симеонов сборник 1991: 531–543; новобългарски текст според гръцкия оригинал на Изборника вж. в Спасителна книга 2008: 261–269). През XIV–XV в. текстът е разпространяван посредством късни преписи на Изборника, както и като самостоятелен текст

в други състави. В дамаскинските сборници се помества негова съкратена версия под името на Йоан Златоуст (публикувана от Д. Петканова в Народното четиво 1990: 325–326, по препис от XVII в. в Тревненския дамаскин). Преводът тук е на Марияна Цибранска-Костова по Хил. 466 от началото на XV в., л. 189а-205а. Публикува се за пръв път.

Лит.: Милтенова 1994; Милтенова 2009; Miltenova 2018; Цибранска-Костова 2023.

Константин Костенечки

ПРЕРАБОТКА НА *ХРОНИКАТА* НА ЙОАН ЗОНАРА: ЗА ИМПЕРАТОР ТЕОФИЛ И КАСИЯ

Публикуваният тук текст е откъс от Константиновата преработка на *Хрониката* на Зонара, известна по единствен препис от ръкопис Зогр. 105 от 1433 г. (за съчинението и ръкописа вж. бел. към откъса за *Сътворението на света в шест дни* от същия ръкопис; там и лит.). Преводът тук е изготвен от Камелия Христова по Зогр. 105, л. 150а. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

СЛОВО ЗА ДОБРИТЕ И МЪЛЧАЛИВИ ЖЕНИ

Съчинението спада към група слова и поучения за жените, получили широко разпространение в средновековните славянски литератури. Най-често се помества заедно с някоя от съкратените версии на *Слово за злите жени*. Въз основа на средновековния текст възникват новобългарски преработки, които се откриват в различни типове дамаскини от XVII–XIX в. Разширена версия на словото за добрите жени е включена от Йосиф Брадати в неговия „женски сборник“ (XVIII в.). Подобно на пространното *Слово за злите жени*, версията съдържа библейски и исторически примери за съответното женско поведение. Текст, превод и бележки за *Словото* на Йосиф Брадати вж. в Страници 2024: 146–153. Преводът тук е на Диляна Радославова по ранната новобългарска версия на краткия вариант, включена в Ловешкия дамаскин (Младенова, Велчева 2013: 250) и Втори троянски дамаскин (Троянски манастир, Рс. 18 (15), л. 90-90б), съставени в края на XVII–началото на XVIII в. от книжовници от Карловско-Кукленския калиграфски кръг. Публикува се за пръв път.

Лит.: Каган 1989; Мирчева 2001: 116–120; Младенова, Велчева 2013: 79–81; Радославова 2025.

II. ХРИСТИЯНСКАТА МОРАЛНА ПАРАДИГМА

1. Ангели и демони в космическия порядък и в човешката душа

Климент Охридски

ПОХВАЛНО СЛОВО
ЗА СВЕТИТЕ АРХАНГЕЛИ МИХАИЛ И ГАВРИИЛ

Публикуваният тук текст е зает от Бончев 1970; преводът е на архим. Атанасий Бончев.

Лит.: Милтенова 1990; Велинова 1998; Иванова 2008; Илиев 2010.

ВИДЕНИЕ НА АПОСТОЛ ПАВЕЛ:
ЗА АНГЕЛИТЕ ХРАНИТЕЛИ

Апокрифът е известен в различни преводи и редакции и се радва на изключителна популярност в XV–XVIII в. Включван е както в сборници със смесено съдържание, така и в дамаскини. Публикуваният тук текст е откъс от новобългарски превод на новогръцка версия, направен през XVII в.; поместен е в СБЛ 1: 221–223 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Videnie_Pavel.xml&directory=editions&stylesheet=editions). Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Наумов 1980; Петканова 2003; Trunte 2013; Страдомски 2014; Петканова 2016; Бояджиев 2017.

МЪЧЕНИЕ НА СВ. МАРИНА:
СВ. МАРИНА ПОБЕЖДАВА ДЕМОНИТЕ В ТЪМНИЦАТА

Мъчението на св. Марина е преведено в Преслав през X в. по неговата най-ранна и най-пространна гръцка версия (BHG 1065–1066), която съдържа и най-подробния разказ за борбата на светицата с демоните. Специален интерес в тази версия представлява изповедта на демона Велзевул за произхода и организацията на света на „падналите ангели“ под властта на Сатанаил и за начините, по които те променят съдбите на хората. Текстът е запазен в единствен южнославянски ръкопис от началото на XV в., копие на Бдинския сборник от 1360 г., изготвен по поръчка на царица Анна (съпругата на цар Йоан Срацимир). След XIV в. на Балканите популярност добиват други агиографски четива за св. Марина, в които борбата ѝ с демоните е в значително преработен и редуциран вид. Преводът тук е на Мая

Петрова-Танева по факсимилното издание на Бдинския сборник (Bdinski Zbornik 1972, л. 77а-106б; вж. също Bdinski Zbornik 1973: 107–129). За някои от неясните места в славянския превод е консултиран гръцкият текст по изд. Usener 1886: 15–46. Публикува се за пръв път.

Лит.: Петрова-Танева 2019; Петрова-Танева 2021а.

СЛОВО ЗА ЛЪЖЛИВИЯ АНТИХРИСТ, БЕЗБОЖНИЯ САТАНАИЛ, КАК ГО ПЛЕНИ АРХАНГЕЛ МИХАИЛ, ВОЕВОДА НА ВСИЧКИ АНГЕЛИ

Съчинението се отнася към групата апокрифи с дуалистични елементи. Преведено е в южнославянска среда преди XIV в., но точният му гръцки източник не е установен. Текстът тук е зает от СБЛ 1: 41–48 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Slovo_za_l_antihrist.xml). Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Наумов 1980; Милтенова 1981; Петканова 1982; Иванова 2004; Афиногенова 2006; Стоянов 2006; Милтенова 2009; Минчев 2010; Minczew 2011; Badalanova Geller 2017.

ПРЕНИЕ НА ИСУС ХРИСТОС С ДЯВОЛА

Съчинението спада към групата апокрифи с дуалистични елементи. Съхранено е в южнославянски преписи от XIV в. нататък, но се смята за преведено значително по-рано. Текстът тук е зает от СБЛ 1: 173–176 (заглавието там е *Прение на Антихрист с Господа наш Исус Христос*; онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Prenie_na_Antihrist.xml). Преводът е на Донка Петканова по Панагюрския сборник от XVI в. (НБКМ 433).

Лит.: Наумов 1980; Петканова 1982; Стоянов 2006; Милтенова 2009; Miltenova 2018a.

2. Грехове и пороци

Нил Синайски
ЗА ОСЕМТЕ ДУХА НА ЗЛОТО

Съчинението е сред най-популярните текстове, които интерпретират темата за греха, а концепцията на Нил за осемте главни гряха и борбата с тях оказва значително влияние върху по-късната аскетическа традиция. В гръцките преписи се среща и под името на Евагрий Понтийски.

В южнославянска среда е превеждано няколко пъти, като първият превод е бил осъществен в старобългарската епоха (IX–X в.). Преводът тук е на Преслава Георгиева по фототипното издание на Лаврентиевия сборник от 1348 г. (РНБ, F.I.376), изготвен по заповед на цар Йоан Александър, където се съдържа най-старият пълен препис на архаичния превод (Лаврентиев сборник 2015: 234–254). Неясните места са сравнени с гръцкия текст на пространната редакция. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Иванова 1977; Куев 1981; Ткачев 2018.

КОИ СА ДОМАШНИТЕ ВРАГОВЕ НА ЧОВЕКА?

Този кратък текст е тълкуване към евангелския стих „И враговете на човека са неговите домашни“ (Мат. 10: 36) и представлява списък на слабостите и пороците, последван от списък на християнските добродетели. Разпространява се самостоятелно или като част от въпросо-ответното произведение *Разумник-указ*. Негови архаични версии се откриват в южнославянски сборници със смесено съдържание, най-ранният запазен от които е от последната четвърт на XV в. (Ник. 52). Съчинението получава широко разпространение чрез новобългарските дамаскини. Текстът тук отразява ранната новобългарска версия, разпространявана от книжовниците от Карловско-Кукленския кръг в края на XVII – началото на XVIII в. Преводът е на Диляна Радославова по преписите в Ловешкия и Втория троянски дамаскини (Ловеч 5, л. 46б; Троян 18, л. 44б). Публикува се за пръв път.

Лит.: Милтенова 1986; Младенова, Велчева 2013: 73–74; Miltenova 2018: 67, 104, 111, 119, 127; Радославова 2020; Радославова 2025.

КРЪЧМАРКАТА ТЕОФАНА
(Разказ за цар Фока и за братята му, как ги погуби в една нощ кръчмарката Теофана)

Разказът се разпространява в две версии в сборниците със смесено съдържание от XIV–XVIII в.; често се присъединява към цикъла за злите жени като илюстративен наратив. Публикуваният тук текст е зает от Христоматия 1967: 381–383. Преводът е на Йордан Иванов.

Лит.: Милтенова 2009; Miltenova 2018; Радославова 2020.

Публикуваният тук текст е зает от Христоматия 1967: 379–380. Преводът е на Йордан Иванов.

Лит.: Милтенова 2009; Милтенова 2016; Miltenova 2018.

ЗА ЖЕНАТА НА СВЕЩЕНИКА И ПТИЦИТЕ
(добавка към Номоканона)

Текстът се помества в състава на така наречения Номоканон на Псевдо-Зонара, преведен в пределите на Второто българско царство най-вероятно в началото на XIV в. Преводът тук е изготвен от Мариана Цибранска-Костова по един от най-ранните и най-пълни преписи на съчинението в ЦИАМ 1160 – български църковно-юридически сборник от 60–80-те години на XIV в., л. 175б-176а. Публикува се за пръв път. Вж. също Страници 2024: 17–28, където може да се види и оригиналът на текста заедно с предхождащите го *Правила за жените* от Номоканона.

Лит.: Гетов 2014; Tsibranska-Kostova, Naydenova 2021.

ПОУЧЕНИЕ КЪМ ЦАРЕТЕ, ВОЕВОДИТЕ, ВЛАДИЦИТЕ И ПОПОВЕТЕ И КЪМ ВСИЧКИ ХРИСТИЯНИ ДА НЕ СЕ ОПИВАТ С ВИНО

Поученията против пиянството са едни от най-разпространените и най-трайно присъстващи съчинения в славянския репертоар още от старобългарската епоха – едно такова съчинение, приписвано на Василий Велики, е поместено в Изборника от 1076 г., който съдържа преводи от IX–X в. Публикуваният тук текст е зает от Народното четиво 1990: 319–321, и отразява версия, популярна в южнославянския репертоар през XVII–XVIII в. Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Радославова 2020.

3. Изповед и покаяние

Йоан Златоуст

ЗА СУЕТНИЯ ЖИВОТ В ТОЗИ СВЯТ И ЗА ПОКАЯНИЕТО И ПОЛЗАТА

Огромният корпус от Златоустови и Псевдо-Златоустови слова е един от основните източници на православно-славянския книжовен репертоар

IX–XIX в. Текстове от него се превеждат многократно и се разпространяват както в цели сборници (*Златоуст, Златоструй, Маргарит, Андрианти*), така и на групи и като отделни творби в книгите за четене. Публикуваното тук слово е много популярно както във византийската, така и в славянската традиция. Има няколко старобългарски превода и редакции, датиращи вероятно още от началото на X в. Разпространява се в преписи на *Златоструя*, в хомилиарите и в сборници с разнообразен състав (най-стар препис се намира в Драголовия сборник от третата четвърт на XIII в., НБС, Рс 651). Преписването и адаптирането на съчинението продължава поне до края на XVIII в.; ранна новобългарска преработка се среща например в Поп-Пунчовия сборник от 1796 г. (НБКМ 693). Поместеният тук текст е в превод на Анета Димитрова по преписа в НИМ 24 от XIV в., л. 52б-53б. Публикува се за пръв път.

Лит.: Милтенов 2013; Милтенов 2014; Милтенов 2014а; Димитрова 2016; Miltenov 2017; Miltenov, Dimitrova 2018; Милтенов 2019; Милтенов 2020; Димитрова 2023.

ЗА ПРЕПОДОБНИЯ ОТЕЦ НАШ ДАВИД, КОЙТО ПО-РАНО БЕШЕ РАЗБОЙНИК

Съчинението е патеричен разказ, част от Синайския патерик, който е преведен още в старобългарската епоха и се радва на значителна популярност. Препис на разказа е поместен в Лаврентиевия сборник, изготвен по поръка на цар Йоан Александър в 1348 г. Патеричният дял на този сборник, състоящ се от 13 разказа, е подробно изследван, издаден в оригинал и преведен на съвременен български език от Евгени Зашев (Зашев 2012; там вж. и по-старата лит.). Тук се публикува по Народното четиво 1990: 288–289, преводът е на Донка. Петканова.

Лит.: Лаврентиев сборник 2015; Зашев 2016 (превод на разказа: 469–470).

СЛОВО НА ЙОАН ЗЛАТОУСТ ЗА СИЛАТА НА ПОКАЯНИЕТО

Съчинението е анонимна християнска преработка на мита за Едип, приписана на св. Йоан Златоуст. Помества се в некалендарни сборници с разнообразно съдържание. Текстът тук е зает от Христоматия 1967: 380–381 (поместен там под заглавие *Кръвосмешение*). Преводът е на Йордан Иванов.

Лит.: Милтенова 2016а; Miltenova 2018.

МОЛИТВА С УМИЛЕНИЕ КЪМ ПРЕСВЕТАТА БОГОРОДИЦА И МАЛКА ПОХВАЛА
(Творение на Димитър Кантакузин в стихове)

Съчинението е оригинална поетична творба на книжовника от XV в. Димитър Кантакузин, която принадлежи към редкия жанр на извънлитургическата (непредназначена за богослужението) поезия. Състои се от 77 четиристишни строфи (308 стиха), изградени на базата на синтактично-интонационен паралелизъм. Основното настроение на творбата – страстното покаяние на отделния човек и на целия човешки род в очакване на Страшния съд, е свързано с очакването на Края на света във втората половина на XV в. (срв. публикуваното по-горе съчинение *За свършека на кръговете*). Интерпретирано в литургичен контекст, съчинението представлява „стилизирана евхаристийна молитва“ (изповедна молитва преди приемане на причастие, в която вярващият се разкайва за греховете си) и своеобразна „реплика на 50-тия псалм“, псалма на покаянието. Другият основен мотив – молбата и надеждата за Спасение, тук е базиран върху християнската вяра в Богородица като Застъпница за душите, в своеобразно противопоставяне на безграничната ѝ милост към грешниците срещу безмилостния Божи Гняв към тях в деня на Страшния съд. Оригиналният текст е публикуван у Тахиаос 1976 и Ангелов и др. 1989 по различни преписи. Текстът тук е зает от Димитър Кантакузин 2005. Преводът е на Красимир Станчев по преписите в НБКМ 296, 1629 г., л. 163б-173а, и НБКМ 753, XVIII в., л. 222а-228а.

Лит.: Тахиаос 1976; Ангелов и др. 1989; Христова-Шомова 2005; Ангушева 2008.

Дамаскин Студит

СЛОВО ЗА МИТАРЯ И ФАРИСЕЯ: ПРОТИВ СУЕВЕРИЯТА И ЗА ИЗПОВЕДТА

Словото за митаря и фарисея е част от Дамаскиновата антология *Съкровище* (Венеция, 1556/1557); предназначено е за четене в Неделята на митаря и фарисея. Включено е както в архаичните, така и в новобългарските версии на славянския превод на *Съкровище*. Представеният тук текст е оригинална българска преработка на заключението на словото, възникнала в кръга на Йосиф Брадати и неговите ученици (XVIII в.). Публикуван е в Народното четиво 1990: 328–330 в оригиналната езикова версия въз основа на няколко ръкописа от същия книжовен кръг (със заглавие *Против народните вярвания и и суеверия*). Новобългарският превод, поместен тук, е на Диляна Радославова по това издание. Публикува се за пръв път.

Лит.: Ангушева-Тиханова, Димитрова 2003; Ангушева-Тиханова, Димитрова 2013; Радославова 2013.

4. Добродетели и ценности

СЛОВО ЗА НЕМИЛОСТИВИЯ ПЕТЪР

Съчинението е патеричен разказ от Сводния патерик, преведен в България преди началото на XIV в., откогато са най-ранните преписи на сборника. Разпространява се в патерици, минеи, пролози и в некалендарни сборници с разнообразен състав в две редакции (пространна и кратка). Поместеният тук текст отразява кратката редакция (от Пролога) и е зает от Народното четиво 1990: 282–284. Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Николова 1980; Николова 2003; Петрова-Танева 2025.

СЛОВО ЗА СВ. МЕЛЕТИЙ ПУСТИННОЖИТЕЛЯ

Съчинението е патеричен разказ от Сводния патерик. Разпространява се в патерици и в некалендарни сборници с разнообразен състав. Поместеният тук текст е зает от Народното четиво 1990: 284–286. Преводът е на Донка Петканова по преписа в ЦИАМ 1161 от XVI в.

Лит.: Николова 1980; Николова 2003; Кузидова-Караджинова 2021д.

РАЗКАЗИ ЗА ЕЗОП

Животът на Езоп е анонимно антично съчинение, възникнало на гръцки език в Сирия или Египет, което се радва на непрекъсваща популярност и във византийската епоха. Освен биографията на Езоп, творбата съдържа и неговите басни. Славянският превод е базиран върху съкратена, силно редактирана и християнизирана византийска версия, значително отдалечена от античния първообраз. Съдържа само елементи от биографията на героя и се разпространява в некалендарни сборници с разнообразно съдържание от втората половина на XV и от XVI в., чието ядро се смята за оформено през XIII в. Поместеният тук текст е зает от Христоматия 1967: 373–376. Преводът е на Йордан Иванов.

Лит.: Тот 2002; Toth 2005; Miltenova 2018; Йонова 2021; Йонова 2021а.

ВАРЛААМ И ЙОАСАФ

Съчинението се отнася към средновековните християнски наративи с източен произход и се определя като „повест“ или „роман“. Смята се, че първоначалният текст е свързан с древна Индия, а във Византия е проникнал с посредничеството на грузинска версия; приема се също, че той

кореспондира с историята на Буда – посредством идеята за безстрастието като единствено спасение от суетата на живота и страданието на самото съществуване и за неговото постигане с помощта на строга аскеза. Сюжетната рамка – историята на отшелника Варлаам и ученика му Йоасаф, син на индийския цар Авенир, обединява множество притчи, разкази и поучения, библейски и патристични откъси, които Варлаам използва във възпитанието на принца, за да го превърне накрая в истински християнин. Пълният текст на *Варлаам и Йоасаф* има няколко южнославянски превода до XIV в., като най-старият от тях, изглежда, е бил осъществен още в старобългарската епоха. Повестта е любимо четиво както за светската, така и за монашеската аудитория. За популярността на двамата герои допринася обстоятелството, че повествованието за тях се възприема като житие на преподобни анахорети, чиято памет се отбелязва в църковния календар (на 19 ноември). Тъй като мозаечната композиция благоприятства откъсването от текста на отделни притчи, те започват да се разпространяват в репертоара поединично или на групи и влизат в състава както на календарни сборници (като Пролога), така и на некалендарни сборници с разнообразен състав, включително от типа на дамаскините. Поместените тук притчи са едни от най-популярните и най-дълго присъстващи текстове в южнославянския репертоар от X поне до началото на XIX в.

ВАРЛААМ И ЙОАСАФ: ПРИТЧА ЗА СИЛАТА НА ЖЕНСКАТА ПРЕЛЕСТ

Текстът тук е зает от Христоматия 1967: 243–244. Преводът е на Йордан Иванов.

ВАРЛААМ И ЙОАСАФ: ПРИТЧА ЗА ЕДНОРОГА

Това е най-популярната притча от Варлаам и Йоасаф, както във византийско-славянския културен кръг, така и в Западна Европа, и често се илюстрира. Текстът тук е зает от Христоматия 1967: 244–245. Преводът е на Йордан Иванов.

ВАРЛААМ И ЙОАСАФ: ПРИТЧА ЗА ТРИМАТА ПРИЯТЕЛИ
(Дамаскинарска преработка от края на XVII в.)

Тази притча е включена и в Първия видински сборник на Софроний Врачански от 1802 г. Поместеният тук текст е съкратен преразказ на архаична версия на притчата, възникнал вероятно към края на XVII в. в Аджар

– важен център на архаичната дамаскинска традиция и книжовно средище за подготовка на свещеници. Достигнал е до нас в ранна новобългарска версия, съхранена в единствен препис в октоих № 39 от Пловдивската народна библиотека, л. 146-147б. Преводът е на Диляна Радославова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Николова 2004; Димова 2015; Dimova 2017; Радославова 2020; Кузидова-Караджинова 2021г; Радославова (под печат).

АКИР ПРЕМЪДРИ
(откъси)

Повестта е със старинен източен произход. Състои се от повествователна и поучителна част с различен произход и време на съставяне, които са събрани заедно в края на VII или началото на VI в. пр.н.е., вероятно в Месопотамия. Позната е в многобройни езикови версии, както езически, така и повлияни от християнството и исляма. Повествователната част разказва за Акир, съветник на асирийския цар Синагрип (споменати в библейската книга Товит), несправедливо оклеветен от осиновения си племенник Анадан и осъден на смърт. Акир успява да избяга и да се укрие, а когато се оказва, че Анадан не може да се справи с ролята на придворен мъдрец, от която е изместил чичо си, отново се появява, за да помогне на царя да разреши загадките на фараона на Египет. Накрая Акир е реабилитиран, а Анадан осъден на смърт. На славянски език историята за Акир е преведена вероятно още в старобългарската епоха, макар че съхранените южнославянски преписи се датират от XIV в. насам. Разпространява се в сборници с некалендарен и разнообразен състав, в обкръжението на апокрифи, като показва висока вариативност на съдържанието. Текстът тук е зает от Христоматия 1967: 246–250, преводът е на Йордан Иванов.

Лит.: Йонова 1987; Йонова 1992; Милтенова 2009; Кузидова-Караджинова 2010; Miltenova 2018; Кузидова-Караджинова 2021г.

СТЕФАНИТ И ИХНИЛАТ
(откъси)

Съчинението възхожда към староиндийската Панчатантра, достигнала до византийската традиция в арабската преработка Калила и Димна (VIII в.). Славянската версия Стефанит и Ихнилат е южнославянски превод от XIII в. от кратка редакция на гръцкия текст, частично християнизиран в XI в. Повествованието е двойно рамкирано – външната история е базирана върху диалога между индийски цар и философ по темата за мъдрото и справедливо упражняване на властта; вътрешната рамка е алегорич-

ната история на два чакала – мъдрият Стефанит и лукавият Ихнилат, които са съветници на наивния цар лъв. Основно средство за предаване на посланието на текста са поучителните притчи, в които доброто и злото, успехът и неуспехът не винаги са съобразени с християнския морал и внушаваните от него представи за света. Текстът тук е зает от Стефанит и Ихнилат 1996: 106–107, 149–152. Преводът е на Светлина Николова.

Лит.: Николова 1990; Николова 1991; Стефанит и Ихнилат 1996; Кузидова-Караджинова 2021.

5. Примерът на светците и техните чудеса

Теодор Педиасим

ЗА НИМБОВЕТЕ НА СВЕТЦИТЕ

Съчинението на византийския философ Теодор Педиасим (XIV в.) принадлежи към редкия жанр на т.нар. *теореми* и представлява богословско-математическо съчинение, посветено на символиката на кръга като образ на Бога. В южнославянския репертоар тази уникална за него творба се разпространява единствено като придружаващ текст към превода на богословските съчинения на Псевдо-Дионисий Ареопагит с тълкуванията на Максим Изповедник, изготвен от известния книжовник Исай Серски, и вероятно е дело на същия преводач, работил в Сер и на Атон приблизително в 40-те–60-те г. на XIV в. В оригиналния си вид съчинението съдържа осем теореми, от които са преведени първите две. Текстът тук е публикуван по Гагова 2023: 248, 251. Преводът е на Нина Гагова по най-стария съхранен препис в РГБ, ф. 173, № 144, от първата четвърт на XV в., л. 425а-426а.

Лит.: Гагова 2023.

МЪЧЕНИЕ НА СВ. ГЕОРГИ

Св. Георги е един от най-популярните и обичани православнохристиянски светци, на когото са посветени множество агиографски текстове от всички жанрове – служби, пространни и проложни жития, похвални слова, чудеса и др. Култът произхожда от източните византийски провинции и е погълнал по-стари езически вярвания и представи; има вариант и в ислямската култура. Поместеното тук *Мъчение* е най-старият текст за св. Георги във византийския репертоар. Преведено е на старобългарски още през IX–X в., но никога не е било включвано в календарните сборници – разпространява се единствено в небогослужебни кодекси, често в обкръжението на есхатологични творби и апокрифи. Преводът тук е на Ана Стойкова по изданието в Стойкова 2016: 374–487 (със съкращения).

Лит.: Стойкова 2016.

СВ. ГЕОРГИ И ЛАМЯТА

Текстът е зает от Христоматия 1978: 253–255. Преводът е на Йордан Иванов.

Лит.: Стойкова 2005; Стойкова 2019.

ЧУДО НА СВ. ГЕОРГИ С ВОЛОВЕТЕ НА ТЕОКТИСТ

Преводът е направен от Ана Стойкова въз основа на преписите на *Чудото* в ръкописите: НБС, Рс 53 (трета четв. на XVI в.), БРА 327 (ср. на XVI в.), НБКМ 1052 (кр. на XVII – нач. на XVIII в.), НБКМ 1053 (нач. на XVIII в.). Публикува се за пръв път.

Лит.: Стойкова 2017.

ЧУДО НА СВ. ГЕОРГИ С ЮНОШАТА ОТ МИТИЛИН

Преводът е извършен от Ана Стойкова по изданието в Петков, Спасова 2013: 58–59. Публикува се за пръв път.

Лит.: Стойкова 1997; Стойкова 2002.

ЧУДО НА СВ. ГЕОРГИ С ПЪРЖЕНИТЕ ЯЙЦА

Преводът е извършен от Ана Стойкова по ръкопис Зогр. 181 от XV–XVI в., л. 26б-27б. Публикува се за пръв път.

Лит.: Стойкова 2002.

ЧУДО НА СВ. ТЕОДОР ТИРОН С МАЙКА МУ И ЗМЕЯ

Преводът е извършен от Ана Стойкова по изданието в Стойкова 2019: 183–212. Публикува се за пръв път.

Лит.: Христова-Шомова 2013; Стойкова 2019.

НАРОДНО (БЕЗИМЕННО) ЖИТИЕ НА СВ. ЙОАН РИЛСКИ

Св. Йоан Рилски е един от първите местни светци на неотдавна християнизираната българска държава (живял на границата между IX и X в.) и несъмнено най-популярният български светец. Неговото почитане никога не прекъсва, а на паметта му са посветени най-голям брой оригинални (непреводни) агиографски творби в южнославянския репертоар (служби, пространни и проложни жития, разкази за пренасянето на мощите), възникнали между X и края на XVIII в. (вж. напр. http://slovo-aso.cl.bas.bg/hagiology/IvRil_1.htm). Т.нар. *Народно житие* на светеца е възникнало вероятно през XII в. в Рилския манастир. Не е включено в календарните сборници; разпространява се най-често в сборници с произведения за св. Йоан Рилски, произхождащи от Рилския манастир, а най-много преписи има в сборниците от дамаскински тип от XVII –XVIII в. Поместеният тук текст е зает от Христоматия 1967: 284–291. Преводът е на В. Сл. Киселков (вж. също СБЛ 4: 123–130, превод Климентина Иванова).

Лит.: СБЛ 4: 123–130, 543–547; Буланин 1987; Караджова 1997; Иванова 1998; Спасова 1998; Радославова 2005.

III. ХРИСТИЯНСКОТО ПОВЕДЕНИЕ

1. Тълкувания и разяснения за вярата, Божиите заповеди и християнския храм

Константин Преславски

ЦЪРКОВНО СКАЗАНИЕ
(Устройство и символика на църковния храм)

Съчинението представя едно от основните тълкувания на църковната символика и на православната литургия във византийско-славянския репертоар, приписвано на Константинополския патриарх Герман I (715–730). Преводът от гръцки е осъществен от Константин Преславски по времето на цар Симеон в края на IX – началото на X в. Препис на съчинението е поместен в Лаврентиевия сборник, изготвен по поръка на цар Йоан Александър в 1348 г. Текстът тук е зает от Пеев 2007, преводът е на Димитър Пеев.

Лит.: Куев 1981; Милтенова 2004а; Пеев 2007.

Дамаскин Студит

СЛОВО ЗА ДЕСЕТТЕ БОЖИ ЗАПОВЕДИ, ДАДЕНИ НА МОИСЕЙ

Съчинението е сред най-обикнатите четива от православните българи в продължение на повече от триста години – от последните десетилетия на XVI докъм края на XIX в. На българска почва *За десетте Божи заповеди* се приписва на Дамаскин Студит (както е и в част от гръцката ръкописна традиция на словото), а преводът му е включен в архаичната средногорска версия на *Съкровище* и в три новобългарски версии. Неговото авторство обаче с голяма вероятност принадлежи на прословутия гръцки ритор Теофан Елеавулк, учител на Дамаскин Студит и Арсений Търновски. Текстът тук отразява архаичната версия на съчинението в Рилския дамаскин от втората половина на XVII в. (НМРМ 4/10), л. 369-378; преводът е изготвен от Диляна Радославова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Радославова 2013; Mladenova 2018; Mladenova 2019; Радославова 2020; Младенова, Петкова, Узунова 2023.

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ ЗА СВЕТАТА ТРОИЦА И ЗА ВЯРАТА

Това кратко катехитично (вероучително) съчинение се разпространява като анонимно в архаичните средногорски дамаскини, като се помества след словото *За Второто пришествие* от Дамаскин Студит. Преводът тук е на Диляна Радославова по преписите в Еленския дамаскин от втората четвърт на XVII в. (НБКМ 1418), л. 93 и в Рилския дамаскин от втората половина на XVII в. (НМРМ 4/10), л. 113. Публикува се за пръв път.

Лит.: Mladenova 2019; Радославова 2020.

Теофан Ритор

СКАЗАНИЕ НА ПРОСТ ЕЗИК ЗА ДВАНАДЕСЕТТЕ НАЧАЛА НА ПРАВОСЛАВНАТА ВЯРА

Теофан Ритор (Тома Елеавулк) е прочут новогръцки проповедник, живял през XVI в. Словото *За дванадесетте начала на православната вяра* е единственото Теофаново произведение, което в българските ръкописи носи името му. Запазено е в средногорския архаичен превод на *Съкровище* и в две независими ранни новобългарски версии, създадени през XVII – началото на XVIII в. Преводът тук е извършен от Диляна Радославова по преписите на архаичната версия в Дриновския дамаскин от края на XVI в. (НБКМ

432, л. 96б-103), Еленския дамаскин от втората четвърт на XVII в. (НБКМ 1418, л. 344, 350, 351, без край) и Рилския дамаскин от втората половина на XVII в. (НМРМ 4/10, л. 378-382б), както и на новобългарската версия, запазена във Втория троянски дамаскин (Троянски манастир, Рс. 18, л. 179а-б, 171-172, 174-175, 177, 176, 173, 178а-б). Публикува се за пръв път.

Лит.: Трифонов 1950; Велчева 1968; Mladenova 2019; Радославова 2020.

2. Защо трябва да ходим на църква, а не при врачки

ЕПИСТОЛИЯ ЗА НЕДЕЛЯТА

Предполага се, че този апокриф е преведен от гръцки език още в старобългарската епоха, но става особено популярен в южнославянския репертоар през XVI–XVIII в. Текстът тук е зает от СБЛ 1: 265-271 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев) https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Epistolia.xml) със съкращения и отразява обширната редакция, известна от дамаскинския тип сборници. За нея Д. Петканова предполага, че е късна обработка на апокрифа, преведена от новогръцки (СБЛ1: 397–398). Новобългарският превод е на Донка Петканова.

Лит.: Бадаланова 1993; Мирчева 2001; Miltenova 2018; Радославова 2020.

СЛОВО ПРОТИВ БАБИНИ ПРАЗНИЦИ
(За църковните и езическите празници)

Автор на това съчинение е известният книжовник от XVIII в. Йосиф Брадати. Въпреки многото местни (български) реалии в него, вероятно то е по-скоро преработка на преведена от гръцки език творба: поместено е в т.нар. „женски сборник“ на Йосиф, за който сам съставителят съобщава, че „словата“ в него са преведени от гръцки, „да се четат за полза на жените“. Текстът тук е превод на Диляна Радославова по версията на оригинален език, публикувана в Народното четиво 1990: 335–342 (със съкращения). Публикува се за пръв път.

Лит.: Бадаланова 1990; Ангушева-Тиханова, Димитрова 2003; Ангушева-Тиханова, Димитрова 2024.

СЛОВО ЗА ЖЕНИТЕ, КОИТО ВРАЧУВАТ И БАЯТ

Това кратко поучение е базирано върху метафората за дявола рибар, позната на българските дамаскинари от превода на *Съкровище* (от публикуваното по-горе слово *За десетте Божи заповеди* и от словото *За Сретение Господне*), и има компилативен характер. Текстът тук е превод на Диляна Радославова по двата запазени преписа в новобългарските дамаскини от XVII–XVIII в. Дряновски А (БАН 89, л. 31б-32б) и Дряновски Б (НБКМ 711, л. 40б-41б). Публикува се за пръв път.

Лит.: Ангушева-Тиханова, Димитрова 2003; Ангушева-Тиханова, Димитрова 2013; Mladenova 2019.

3. Охранителни, лечителски и прогностични практики

МОЛИТВИ ЗА ВСЯКАКЪВ СЛУЧАЙ

Публикуваните тук молитви се отнасят изцяло към неофициалната (извънцърковна) традиция; често (неточно) са наричани „апокрифни“. Произходът на този тип молитви е много древен (най-старите познати произхождат от Вавилон), а по дългия си път през пространството и времето до средновековната християнска традиция текстовете им са преминали през различни религиозни влияния и са претърпели многобройни трансформации. Славянските версии могат да се определят като преводно-компилативни или създадени на местна почва произведения, със силно влияние на устната традиция и практика. Присъстват трайно в репертоара от IX до XIX в. Разпространяват се в некалендарни сборници с разнообразно съдържание, требници и други подобни състави.

Лит.: СБЛ 1: 303–314, 402–406; СБЛ 5: 247–269, 455–469; Петканова 2001; Димитрова 2013; Miltenov 2022.

Молитви против нежит

Молитвите против *нежит* (което изглежда означава персонифицирано главоболие и/или всякаква силна и упорита болка) са най-архаичните молитви, засвидетелствани в българския репертоар още от старобългарската епоха (например като надписи върху оловни пластини-амулети, в Синайския евхологий и др.). Текстът тук е зает от СБЛ 1: 303–304.

Амулети против нежит

Текстът е зает от СБЛ 5: 247. Преводът е на Казимир Попконстантинов.

Молитва против запек

Текстът е зает от СБЛ 1: 304. Преводът е препечатан от Ангелов, Генов 1922.

Молитва против треска

Текстът е зает от СБЛ 1: 304–305. Преводът е на Донка Петканова.

Молитви, т.е. заклинания на великия св. Василий за страдащи от демони и за всяка немощ

Текстът е зает от СБЛ 5: 247. Преводът е на Мария Шнитер по НМРМ 2/4, Требник на Никифор Рилски от 1767–1769 г.

Молитва против дяволи и вещици

Текстът е зает от СБЛ 1: 312. Преводът е на Донка Петканова.

Молитва на св. архангел Михаил против мора и вещици, вампири и вятър, които са през деня и нощта

Текстът е зает от СБЛ 1: 312–313. Преводът е на Донка Петканова.

Молитви при съд

Текстът е зает от СБЛ 1: 307. Преводът е на Донка Петканова.

Молитва на св. Георги при тръгване на път

Текстът е зает от СБЛ 1: 308. Преводът е на Донка Петканова.

Молитва на светия великомъченик Трифон, ако се случат вредители в нивите, лозята или градините

Текстът е зает от СБЛ 5: 268–269. Преводът е на Мария Шнитер по НМРМ 1/42 от 1480 г.

АМУЛЕТ-СВИТЪК ЗА ПРЕДПАЗВАНЕ НА БРЕМЕННИ ЖЕНИ, РОДИЛКИ И МЛАДЕНЦИ

Амулетът (ЦСВП, Cod. D. Slavo 31) представлява лента от платно с размери 4080 х 120 мм, върху което е залепена хартия; предназначен е за увиване около тялото (корема) на бременни жени и родилки. Върху хартията са изписани молитви и заклинания, свещени изображения и криптограми с предпазващо предназначение. Свитъкът съдържа и седем цветни миниатюри (на св. Сисон, архангел Михаил, Кръста на Голгота, св. Йоан Кръстител, св. Йоан Златоуст, св. Георги Победоносец и св. първомъченик Стефан), залепени пред съответстващи по съдържание молитви. В края на свитъка в седем разноцветни кръга са поместени криптограми. Амулетът се датира в края на XVII–началото на XVIII в. Поместените тук молитви са на практика наративи. Втората и третата от тях представят различни версии на легендата за вещицата, която вреди на бременни жени, родилки и бебета, и е изключително популярна в книжовната и в устната традиция. Корените на тази легенда са в древната месопотамска демонология; в староюдейската традиция тя се смесва с разказите за Лилит, първата жена на Адам, превърната в демон за своето непокорство, а в гръцката фолклорна традиция – с разказите за вещицата Гилу. Противник и победител на този демон (в някои от версиите – дявол) най-често са св. Сисиний и архангел Михаил. По въпроса вж. също в настоящия сборник *Молитви за всякакъв случай* (шестата и седмата молитва) и *Въпроси и отговори, добавени към Номоканона: за гилудите.* Поместените тук текстове са заети от изданието Свитък-амулет 2014. Преводът е на Вася Велинова.

Лит.: Лековници и амулети 1994; Христова 2001; Агапкина 2015; Велинова 2010; Велинова 2014; Badalanova Geller 2015; Angusheva, Dimitrova, Johnson 2016.

МЕДИЦИНСКИ СЪЧИНЕНИЯ

Съчиненията в този раздел са подбрани от Ирина Кузидова-Караджинова.

Лит.: Лековници и амулети 1994; Angusheva 2012; Kuzidova-Karadzhinova 2019; Кузидова-Караджинова 2021в; Badalanova Geller 2023; Кузидова-Караджинова 2025.

ТЪЛКУВАНИЯТА НА ГАЛЕН ВЪРХУ УЧЕНИЕТО НА ХИПОКРАТ

Текстът е зает от Естествознанието 1954: 516–525; преводът е на Иван Дуйчев.

МЕДИЦИНСКО ИЗКУСТВО ЗА ВСЯКАКЪВ СЛУЧАЙ

Текстът е зает от СБЛ 5: 271; преводът е на Иван Добрев.

ИЗВЕСТНОТО ОТ ГАЛЕН ЗА ТОВА, КАК ДА СЕ ПРЕДУГАДИ ЛЕЧЕНИЕТО СПОРЕД УРИНАТА НА БОЛНИЯ, СИПАНА В СТЪКЛО

Текстът е зает от Лековници и амулети 1994: 20–21; преводът е на Анисава Милтенова.

ОТ ПРЕМЪДРОСТТА СОЛОМОНОВА, НАСТАВЛЕНИЕ КАК ДА СЕ ХРАНИШ ПРЕЗ ВСИЧКИТЕ МЕСЕЦИ

Текстът на диететикона е поместен в ръкопис БРА 649 (Тулчански сборник) от 1505–1516 г. Преводът е на Ирина Кузидова-Караджинова, публикува се за пръв път.

ДРУГО ОТ ПРЕМЪДРОСТТА СОЛОМОНОВА, АКО ИСКАШ, ЧОВЕЧЕ, ДА БЪДЕШ ЗДРАВ

Текстът на диететикона е поместен в ръкопис НБКМ 698 от 1824 г. (Габровски сборник), л. 24а-25б. Преводът е на Ирина Кузидова-Караджинова, публикува се за пръв път.

ГАДАТЕЛНИ КНИГИ

Текстовете тук са заети от Христоматия 1967: 182–185. Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Ангушева 1996; Miltenova 2018; Кузидова-Караджинова 2021б.

IV. ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ ЗА ВСЯКА ПОТРЕБА И НЯКОЛКО ТЪЛКОВНИ ПРИТЧИ

Въпросо-отговорите са един от най-характерните средновековни жанрове, който трансформира катехитичната (вероучителна) и екзегетичната (тълковна) книжнина в една по-ясна и по-лесна за запомняне форма. Тематиката на въпросите е извънредно многообразна, засяга всички аспекти на християнската вяра и живот – представата за християнския Бог, основните библейски събития, устройството на Църквата и християнския храм, символиката на литургията и одеждите на свещеника, алегоричното значение на библейски цитати и „мъдри изречения“, космографските и географско-етнографските представи, християнския морал и т.н. Този тип съчинения присъстват в южнославянския репертоар още от старобългарската епоха чак до края на XVIII в. и са задължителен компонент на книгите за четене от миряни поне до края на XVI в. Във владетелските флорилегии най-често се поместват въпросо-отговорите на Псевдо-Атанасий Александрийски, на Анастасий Синаит и др. под.; в тях въпросите са по-сложни, а отговорите са по-обемисти, състоят се цитати и парафрази, заети от различни източници (най-вече от отците на църквата), които понякога не се съгласуват напълно. В т.нар. сборници със смесено съдържание се предпочитат по-малко обемни съчинения, в които отговорите са много кратки и еднозначни, а някои от въпросите приличат на гатанки. Този тип въпросо-отговори често са подлагани на различни обработки, допълнения и адаптации към устната традиция; някои от съчиненията са оригинални южнославянски творби. Вариативността при тях е голяма, а проникването на неканонични елементи не е изключение.

Псевдо-Атанасий Александрийски
ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ КЪМ КНЯЗ АНТИОХ

Съчинението е преведено двукратно още в старобългарската епоха. Фрагменти от най-стария превод са засвидетелствани в Изборника от 1076 г., а негова пълна версия се открива в Лаврентиевия сборник от 1348 г., изготвен по поръка на цар Йоан Александър (1331–1371). Преводът тук е направен от Преслава Георгиева по фототипното издание на ръкописа (Лаврентиев сборник 2015: 105б-155а). Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Федер 2016; Sels 2017; Грицевская, Литвиненко 2022; Грицевская, Литвиненко 2024.

Анастасий Синаит

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ
(откъси)

Славянският превод на Анастасиевите въпросо-отговори е базиран върху съкратена гръцка версия на съчинението, състояща се от 88 въпросо-отговора; извършен е в старобългарската епоха. Фрагменти от него са включени в двата Изборника, известни по руски преписи от 1073 и 1076 г., в техни по-късни южнославянски преписи, компилации и извадки. Публикуваният тук превод е извършен от Камелия Христова по преписа в Лаврентиевия сборник от 1348 г., изготвен по поръка на цар Йоан Александър (1331–1371), въз основа на фототипното издание на ръкописа (Лаврентиев сборник 2015: 160б-182а), със съкращения. Редактор на превода е Анета Димитрова. Публикува се за пръв път.

Лит.: Иванова 1991; Федер 2011; Янева 2015.

СКАЗАНИЕ ОТ ПРЕМЪДРОСТТА НА СВЕТИТЕ ГРИГОРИЙ, ВАСИЛИЙ И ЙОАН БОГОСЛОВ (БЕСЕДА НА ТРИМАТА СВЕТИТЕЛИ)

Съчинението принадлежи към кратките въпросо-отговори, поместени в некалендарните сборници с разнообразен състав, популярни в XIV–XVI в. Текстът е зает от СБЛ 1: 331–335 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Skazanie_za_premdrostta.xml). Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Милтенова 2001; Милтенова 2002; Милтенова 2004; Miltenova 2018.

РАЗУМНИК

Съчинението принадлежи към кратките въпросо-отговори, поместени в некалендарните сборници с разнообразен състав, популярни в XIV–XVI в. Текстът е зает от СБЛ 1: 335–340 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Razumnik.xml). Преводът е на Куйо Куев.

Лит.: Милтенова 2004; Miltenova 2018.

СЛОВО НА ГОСПОДА НАШ ИСУС ХРИСТОС (РАЗУМНИК-УКАЗ)

Съчинението принадлежи към кратките въпросо-отговори, поместващи в некалендарните сборници с разнообразен състав, популярни през XIV–XVI в. Текстът е зает от СБЛ 1: 340–342 (онлайн изд. (Андрей Бояджиев): https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=Slovo_na_Gospoda.xml). Преводът е на Донка Петканова.

Лит.: Милтенова 1986; Милтенова 2004; Miltenova 2018

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ, ДОБАВЕНИ КЪМ НОМОКАНОНА

Публикуваните тук текстове представляват кратки поучения, изразяващи отношението на православната Църква към суеверия, широко разпространени на Балканите до края на XIX в. Поместват се в състава на късен канонично-правен сборник (от края на XIV – началото на XV в.), известен като Номоканон при Великия требник

Лит.: Найденова 2014.

ЗА ГИЛУДИТЕ

Гилудите са жени, обикновено възрастни, които са обладани от женския демон Гилу; те атакуват бременните жени, родилките и новородените. Гилу причинява помятане, изсмуква млякото и кръвта на майките, удушава бебета, изпива телесните им течности и изяжда черния им дроб. Демонът има дълги разпуснати коси и горящ поглед, може да лети и да минава през заключени врати. В средновековната книжнина са засвидетелствани различни практики за защита от Гилу, както и специално предназначени за целта текстове (молитви и амулети), вж. по-горе *Амулет-свитък за предпазване на бременни жени, родилки и младенци* и *Молитви за всякакъв случай* (шестата и седмата молитва). Православната църква категорично осъжда подобни вярвания и забранява преследването на жени, обвинени, че са *гилуди*. В Номоканона при Великия требник се съдържат и редица правила, които санкционират използването на Сисиниевите молитви, носенето на амулети и други магически практики, служещи за предпазване от Гилу. Наказанието е шест години лишаване от причастие.

Поместеният тук текст е преведен от Десислава Найденова по ръкопис НБКМ 1411 от средата на XVII в. Публикува се за пръв път.

Лит.: Лековници и амулети 1994; Христова 2001; Цибранска-Костова 2006; Агапкина 2015; Велинова 2010; Райкова 2011; Велинова 2014; Badalanova Geller 2015; Angusheva, Dimitrova, Johnson 2016; Tsibranska-Kostova, Naydenova 2021.

ЗА ВЪРКОЛАЦИТЕ

Изследванията показват, че представата за *върколаците* като оживели след смъртта си мъртъвци е късно явление и се среща в текстовете от XV в. насам. Балканският фолклор познава *върколака* като демонично същество със сходни на *вампира* характеристики; в българската традиция обаче предпочитаното название на „живия мъртвец“ е *преизподник* или *плътеник*. Според вярванията, „вампирясването“ се дължи на грешки и инциденти при извършването на погребалния ритуал или недостойно поведение на покойника приживе, довело до отлъчване от църквата. Обичайната практика на „упокояване“ на живия мъртвец посредством пробождане с кол и изгаряне на тялото е абсолютно неприемлива за православната Църква и подлежи на санкция; разкопаването на гроба се наказва строго и от светското законодателство, а изгарянето на тялото противоречи на християнската доктрина за Второто пришествие. В Номоканона при Великия требник е поместено правило, в което *върколаците* се споменават още веднъж и в което се казва, че този, който гори телата им и се опушва с дима, подлежи на шест години отлъчване от Църквата (каквато е и санкцията за прилагането на различни магически практики). Поместеният тук текст е преведен от Десислава Найденова по ръкопис НБКМ 1411 от средата на XVII в. Публикува се за пръв път.

Лит.: Greenfield 1988; Георгиева 1993: 206–207; Цибранска-Костова 2006; Sariyannis 2013; Тютюнджиев, Чаушев 2017; Tsibranska-Kostova, Naydenova 2021.

ФИЗИОЛОГ
(Византийска редакция)

Съчинението принадлежи към книжовната традиция за алегорично тълкуване на Св. Писание. Изключително популярно е в християнското Средновековие – в латинската, сирийската, коптската, етиопската, арменската, грузинската, арабската и славянската книжнина. Първоначалната му („александрийска“) редакция е възникнала на гръцки език в Александрия през II или III в. Съдържа около 50 слова, в които са представени реално съществуващи или митични животни, растения и камъни; техните отчасти истински, отчасти баснословни свойства са подложени на алегорично-символично тълкуване като аналози на библейски персонажи и събития, на християнски понятия и ценности. Вероятно през XI в. във Византия е възникнала втората („византийска“) редакция на съчинението, в която са изпуснати словата за растения и камъни, но са прибавени нови слова за животни и нови свойства при отделните животни. Акцентът в тази редакция е изместен от религиозно-догматичното тълкуване към алегорично-мора-

лизаторско поучение, което повече засяга сферата на човешките взаимоотношения. Александрийската редакция на *Физиолога* е преведена още в старобългарската епоха; съхранена е обаче единствено в руски преписи от XV–XVII в. Византийската редакция е известна по три различни превода, направени на български език вероятно през XIII–XIV в. Тя е изключително популярна в южнославянския репертоар на некалендарните сборници с разнообразен състав от XIV–XVI в.; най-късните ѝ преписи са от XVIII – началото на XIX в. Публикуваните тук текстове са заети от Стойкова 2011/ Stoykova 2011: (http://physiologus.proab.info/?pg=in-bulgarian), където е поместен преводът и на останалите слова от византийската редакция на *Физиолога*, изготвен от Ана Стойкова. Основният текст е преведен от преписа в ръкопис Cod. slav. 149 от Националната библиотека на Австрия във Виена, от XVI в., л. 7а-26а. Отделни слова, които липсват в преписа или съдържат твърде различен текст, са преведени от други ръкописи: *Слово за змията* – от ръкопис НБС, Рс 38, 80-те г. на XVI в.; *Слово за лястовицата* – от ръкопис HAZU III.a.20, от първата третина на XVI в.; *Слово за горгоната* от ръкопис № 371 от сбирката на Царски, XVI в. (днес ГИМ, Увар. 515). За допълване на пропуснатите неясни места е използван гръцки текст на словата. Новобългарски превод на словата от Александрийската редакция на Физиолога и на повечето слова от Византийската редакция, с подробни бележки и идентифицирани библейски цитати и реминисценции вж. в СБЛ 5: 211–244, 442–455.

Лит.: Стойкова 1992; Стойкова 1994; Стойкова 2011; Miltenova 2017; Macé, Gippert 2021; Стойкова 2023; Стойкова 2024.

СПИСЪК НА ЦИТИРАНИТЕ РЪКОПИСИ

БАН 89: ръкопис № 89 от Архива на Българската академия на науките, София (дамаскин *Дряновски А*)

БРА 327: ръкопис № 327 от библиотеката на Румънската академия в Букурещ, ср. XVI в.

БРА 649: ръкопис № 649 от библиотеката на Румънската академия в Букурещ, XVI в. (*Тулчански сборник*)

ГИМ, Синод. 38: ръкопис № 38 от Синодалната сбирка на Държавния исторически музей в Москва, 1345 г. (*Поп-Филипов сборник*)

ГИМ, Увар. 515: ръкопис № 515 от сбирката на Уваров в Държавния исторически музей в Москва, XVI в.

Зогр. 105: ръкопис № 105 от Зографския манастир на Атон, 1433 г. Автограф на Константин Костенечки

Зогр. 181: ръкопис № 181 от Зографския манастир на Атон, XV–XVI в.

Ловеч 5: ръкопис №5 от Регионалния исторически музей – Ловеч (*Ловешкия дамаскин*)

МСПЦ 42: ръкопис № 42 от сбирката на Музея на Сръбската Православна Църква, Белград, 30-те г. на XV в.

НБКМ 296: ръкопис № 296 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, 1629 г. (Номоканон)

НБКМ 308: ръкопис № 308 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, XV+XVI в.

НБКМ 432: ръкопис № 432 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, кр. на XVI в. (*Дриновски дамаскин*)

НБКМ 433: ръкопис № 433 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, XVI в. (*Панагюрски сборник*)

НБКМ 677: ръкопис № 677 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, вт. пол. на XV в. (*Тиквешки сборник*)

НБКМ 693: ръкопис № 693 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, 1796 г. (*Поп Пунчов сборник*)

НБКМ 698: ръкопис № 698 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, 1824 г. (*Габровски сборник*)

НБКМ 711: ръкопис № 711 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София (дамаскин *Дряновски Б*).

НБКМ 753: ръкопис № 753 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, XVIII в.

НБКМ 1037: ръкопис № 1037 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, XIV в.

НБКМ 1052: ръкопис № 1052 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, кр. на XVII – нач. на XVIII в.

НБКМ 1053: ръкопис № 1053 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, нач. на XVIII в.

НБКМ 1411: ръкопис № 1411 от НБКМ 1411 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, ср. на XVII в.

НБКМ 1418: ръкопис № 1418 от сбирката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, вт. четв. на XVII в. (*Еленски дамаскин*)

НБС, Рс 38: ръкопис № 38 от сбирката на Народната библиотека на Сърбия в Белград, 80-те г. на XVI в.

НБС, Рс 53: ръкопис № 53 от сбирката на Народната библиотека на Сърбия в Белград, трета четв. на XVI в.

НБС, Рс 651: ръкопис № 651 от сбирката на Народната библиотека на Сърбия в Белград, трета четв. на XIII в. (*Драголов сборник*)

Ник. 52: ръкопис № 52 от манастира Николяц, Черна гора, посл. четв. на XV в.

НИМ 24: ръкопис № 24 от Националния исторически музей, София, XIV в.

НМРМ 1/42: ръкопис № 1/42 от Библиотеката на Рилския манастир, 1480 г.

НМРМ 4/10: ръкопис № 4/10 от Библиотеката на Рилския манастир, вт. пол. на XVII в. (*Рилски дамаскин*)

РНБ, F.I.376: ръкопис № 376 от фонд I на Руската Национална библиотека в Санкт Петербург, Русия, изпълнен по поръчка на цар Йоан Александър в 1348 г. (*Лаврентиев сборник*)

Троян 18: Троянски манастир, Рс. 18 (15) (*Втори троянски дамаскин*)

Хил. 434: ръкопис № 434 от Хилендарския манастир на Атон, XVI в.

Хил. 466: ръкопис № 466 от Хилендарския манастир на Атон, нач. на XV в.

ЦИАМ 1160: ръкопис № 1160 от библиотеката на Църковния историко-археологически музей, София, 60-те–80-те години на XIV в.

ЦИАМ 1161: ръкопис № 1161 от библиотеката на Църковния историко-археологически музей, София, XVI в.

ЦСВП, Cod. D. Slavo 31: славянски ръкопис № 31 от личната колекция на проф. Дуйчев, Център за славяно-византийски проучвания „проф. Иван Дуйчев“, София, кр. на XVII – нач. на XVIII в.

Cod. slav. 149: ръкопис № 149 от славянската ръкописна колекция на Националната библиотека на Австрия във Виена, XVI в.

HAZU III.a.20: ръкопис № III.a.20 от Библиотеката на Хърватската академия на науките и изкуствата, Загреб, първа третина на XVI в.

Vat. Slav. 2: ръкопис № 2 от славянската сбирка на Ватиканската библиотека, Ватикана (Ватикански препис на *Хрониката на Константин Манасий,* изготвен за цар Йоан Александър или за неговия брат, деспот Йоан Комнин Асен)

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Агапкина 2015: Агапкина, Т. Сисиниева легенда в фольклорной традиции Южной Славии. – Славянский альманах, 3–4, 2015, 335–351.

Ангелов, Генов 1922: Ангелов, Б., М. Генов. Стара българска литература в примери, преводи и библиография. София: Книгоизд. „Ал. Паскалев“, 1922.

Ангелов и др. 1989: Димитър Кантакузин. Събрани съчинения. Съст. Ангелов, Б., Г. Данчев, Ст. Кожухаров, Г. Петков. Предг. Г. Данчев. София: БАН, 1989.

Ангушева 2008: Ангушева, А. Димитър Кантакузин. – ИБСЛ 2008, 642–646.

Ангушева-Тиханова 1996: Ангушева-Тиханова, А. Гадателните книги в старобългарската литература. София: Време, 1996.

Ангушева-Тиханова 2025: Ангушева-Тиханова, А. Какво означава предмодерно четене: роли, характеристики, функции (Йосиф Брадати, св. Феврония и други читатели). – В: Четивото за миряни в южнославянския репертоар XIV–XVIII в. Сборник от международната научна конференция, София, 16–18 ноември 2023 г. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2025, 15–41.

Ангушева-Тиханова, Димитрова 2003: Ангушева-Тиханова, А., М. Димитрова. Другите авторитети. Слова против магьосници и баячки в дамаскинарската традиция. – Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, 92 (11) (за 2002), 2003, 81–99.

Ангушева-Тиханова, Димитрова 2013: Ангушева-Тиханова, А., М. Димитрова. Самоков и борбата на Църквата срещу баенето и гадаенето. – В: Етнология на общуването. София, 2013, 120–134 (Годишник на Асоциация „Онгъл“, год. 8, т. 12).

Ангушева-Тиханова, Димитрова 2024: Ангушева-Тиханова, А., М. Димитрова. Устност, език, текст и вариации в *Словото за празници бабини* на Йосиф Брадати. – Старобългарска литература, 69–70, 2024, 217–287.

Афиногенова 2006: Афиногенова, О. Греческий вариант апокрифа о борьбе архангела Михаила и Сатанаила. – Scripta & e-Scripta, 3–4, 2006, 329–348.

Бадаланова 1990: Бадаланова, Ф. Фолклорна реплика към *Празници бабини* или *о бабих баснехъ*. Ръкописни календари на българите преселници в Бесарабия и Таврия. Текстове и коментар. – Български фолклор, 16, 1990, 3, 95–109.

Бадаланова 1993: Бадаланова, Ф. Апокрифен текст и фолклорен контекст. Митарства и превъплъщения на апокрифа *Епистолия за неделята*. – В: Доклади на българската делегация за XI Международен славистичен конгрес, Братислава 1993. София: БАН, 1993, 111–123. (https://www.ruthenia.ru/folklore/badalanova14.pdf)

Бадаланова 1994: Бадаланова, Ф. Biblia Folklorica: Фолклорна конфесионална конвенция на българите в Бесарабия и Таврия. – Български фолклор, 20, 1994, 1, 5–21.

Бадаланова Гелер 2020: Бадаланова Гелер, Ф. Митологемата за падналите ангели в средновековната славянска и балканска книжнина, фолклорната словесност и иконографията (Кратки бележки). – В: Седми международен колоквиум по старобългаристика. Сборник доклади. Състав., ред. А.-М. Тотоманова, Т. Славова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2020, 59–95, ил. 285–288.

Бадаланова Геллер 2016: Бадаланова Геллер, Ф. Праматерь Ева и Богоматерь: разыскания в области этно-экзегезы. – In: Büttner, C. v., N. Smelova (eds.). Studies in the Cultural Traditions of the East: Hebrew, Greek, Syriac, Slavonic. Festschrift Елена Никитична Мещерская. Saint Petersburg: St. Petersburg State University, Institute of Jewish Studies, 2016, 314–351 (Jewish Studies. Philology and Cultural Studies, 4).

Бадаланова Геллер 2017: Бадаланова Геллер, Ф. Книга сущая в устах: Фольклорная Библия бессарабских и таврических болгар. Москва: Издательство Университета Дмитрия Пожарского, 2017.

Бадаланова Гелер, Трифонова, Павлович 2014: Бадаланова Гелер, Ф., И. Трифонова, П. Павлович. Енохичният хронотоп: апокрифен дискурс. – Palaeobulgarica, 38, 2014, 2, 121–128.

Бончев 1970: Св. Климент Охридски. Слова и поучения. Преведе от старобългарски език архимандрит д-р Атанасий Бончев. София: Синодално издателство, 1970.

Бояджиев 2017: Бояджиев, А. Новозаветният апокриф „Възнесение Павлово“ в дамаскина на поп Цвятко (Cod. D. Slavo 27). – Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Център за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“, 99 (18), 2017, 471–480.

Бояджиев 2017а: Бояджиев, А. Старобългарска читанка: текстове, речник, справочник. София, 2017 (https://digital.libsu.uni-sofia.bg/bg/v/65921)

Буланин 1987: Буланин, Д. М. К интерпретации „Народного“ жития Иоанна Рильского. – Palaeobulgarica, 11, 1987, 3, 57–67.

Велинова 1998: Велинова, В. Тържествената ораторска проза в България IX–X век. София: Време, 1998.

Велинова 2007: Велинова, В. Хрониката на Константин Манасий в българската средновековна книжнина (рецепция на среднобългарския превод). – Старобългарска литература, 37–38, 2007, 159–176.

Велинова 2010: Велинова, В. Из българо-сръбските книжовни връзки през XIII в. – Зборник радова Византолошког института, 47, 2010, 161–177.

Велинова 2013: Велинова, В. Среднобългарският превод на Константин Манасий и неговият литературен контекст**.** София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2013.

Велинова 2014: Велинова, В. Свитъкът-амулет от колекцията на проф. Иван Дуйчев и мястото му в апотропейната книжнина. – В: Свитъкът-амулет от колекцията на проф. Иван Дуйчев. Факсимилно издание с превод и студии. София, 2014, 35–74.

Велинова 2016: Велинова, В. За един препис на Историческата палея от последните десетилетия на XIV в. от сбирката на НИМ (NMH, Slav 25). – Известия на Националния исторически музей, 28, 2016, 585–589.

Велчева 1968: Велчева, Б. Един неизвестен български дамаскин. – Български език, 18, 1968, 2–3, 225–243

Гагова 2008: Гагова, Н. Константин Костенечки. – ИБСЛ 2008, 647–656.

Гагова 2021: Гагова, Н. Из книги Константина Костенечкаго: Зограф 105. – В: Шьствоуѣ нынѣ по слѣдоу оучителю. Сборник в чест на проф. д.ф.н. Анна-Мария Тотоманова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2021, 202–235.

Гагова 2023: Гагова, Н. Един щрих към книжовния живот на Сер в 60-те г. на XIV в.: съчинението на придворния философ кир Теодор Педиасим за нимбовете. – Старобългарска литература, 67–68, 2023, 210–266.

Гагова 2025: Гагова, Н. Кога ще дойде Краят на света. – В: Четивото за миряни в южнославянския репертоар XIV–XVIII в. Сборник от международната научна конференция, София, 16–18 ноември 2023 г. София, ИЦ „Боян Пенев“, 2025, 150–173.

Георгиева 1993: Георгиева, Ив. Българска народна митология. 2-ро прераб. и доп. изд. София: Наука и изкуство, 1993.

Гергова 1991: Гергова, Е. Агиографските произведения за Наум – литературни източници и текстови взаимоотношения. – В: Кирило-Методиевски студии. 8. София, 1991, 165–177.

Гетов 2014: Гетов, Д. Гръцкият оригинал на душеполезния разказ *Птиците*. – Старобългарска литература, 49–50, 2014, 207–214.

Грицевская, Литвиненко 2022: Грицевская, И. М., В. В. Литвиненко. Дидактическая тематика в текстах славянского Псевдо-Афанасия. – Palaeobulgarica, 46, 2022, 3, 91–124.

Грицевская, Литвиненко 2024: Грицевская, И. М., В. В. Литвиненко. Древнейшие полные списки славянского перевода Вопросоответов к князю Антиоху: Проблемы происхождения и истории текста. – Palaeobulgarica, 48, 2024, 1, 115–136.

Гюрова 1991: Гюрова, Св. Разказът на солунския дякон Арсений в контекста на гръцката и руската поклоническа проза през XIV–XVII век. – Palaeobulgarica, 15, 1991, 1, 96–108.

Гюрова 1996: Гюрова, Св. Поклонничество и поклонническа литература. София: Време, 1996.

Гюрова, Данова 1985: Книга за българските хаджии. Съст. Св. Гюрова и Н. Данова. София: Български писател, 1985.

Демина 1968: Демина, Е. И. Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII в. Т. 1. Исследование. София: БАН, 1968.

Демина 1971: Демина, Е. И. Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII в. Т. 2. Тексты. София: БАН, 1971.

Димитрова 1985: Димитрова, Д. Космогоничната легенда за Тивериадското море и старобългарската апокрифна традиция. – Старобългарска литература, 18, 1985, 184–192.

Димитрова 2013: Димитрова, М. Молитвите на св. Трифон в Требник № 167 от Хилендарския манастир. – Старобългарска литература, 48, 2013, 328–351.

Димитрова 2014: Димитрова, Д. Сказанието за Тивериадското море: Текстологическо изследване и критическо издание. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2014 (Studia Mediaevalia Slavica et Byzantina, 4).

Димитрова 2016: Димитрова, А. Златоструят в преводаческата дейност на старобългарските книжовници. София: Авалон, 2016.

Димитрова 2023: Димитрова, А. Славянските версии на словото „За суетния живот“ („За Спасението на душата“, CPG 4031 / 4622). Издание на версията от хомилиарите. – Старобългарска литература, 67–68, 2023, 47–80.

Димитрова-Маринова 2005: Димитрова-Маринова, Д. Поучението към жените и момите в ръкописната традиция от втората половина на XVIII в. – Старобългарска литература, 33–34, 2005, 380–393.

Димитър Кантакузин 2005: Димитър Кантакузин. Молитва с умиление към пресветата Богородица и малка похвала. Превод от старобългарски Красимир Станчев, бележки и коментар Искра Христова. – Богословска мисъл, 10, 2005, 3–4, 43–57 (същият превод в Златен ключ 2001: 273–284, 359).

Димова 2015: Димова, Д. Текстологични наблюдения върху *Притчата за тримата приятели* от средновековната повест за Варлаам и Йоасаф. – Сборник доклади и материали от заключителната конференция на проект BG051PO001-3.3-06-0024 „Информатика, граматика, лексикография“, проведена в София на 29–30.06.2015 г. София, 2015, 222–227.

Дуйчев 1959: Дуйчев, Ив. Географските описания в средновековната българска книжнина. – В: Сборник в чест на акад. Никола Михов. София, 1959, 157–170.

Дуйчев, Салмина 1988: Среднеболгарский перевод Хроники Константина Манассии в славянских литературах. Введение Д. С. Лихачева. Исследования И. С. Дуйчева и М. А. Салминой. Подготовка текстов М. А. Салминой. Словоуказатели О. В. Творогова. София: БАН, 1988.

Естествознанието 1954: Кристанов, Цв., Ив. Дуйчев. Естествознанието в средновековна България. Сборник от исторически извори. София: БАН, 1954.

Зашев 2016: Зашев, Е. Патеричният дял на Лаврентиевия сборник – история и особености на текста. София: КМНЦ, 2012 (2-ро доп. изд. 2016: https://www.kmnc.bg/wp-content/uploads/2024/04/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%82-%D0%B4%D1%8F%D0%BB.pdf)

ИБСЛ 2008: История на българската средновековна литература. Съст. Анисава Милтенова. София: „Изток–Запад“, 2008 (2-ро попр. изд. 2009).

Иванов 1925: Иванов, Й. Богомилски книги и легенди. София, 1925 (фототипно изд. с редакторски бележки от проф. Д. Ангелов, 1970).

Иванов 2024: Иванов, Й. Богомилски книги и легенди. [Редактирано изд. с допълнителен научен коментар.] Превод Д. Димитрова, Ив. Илиев. София: Българска история, 2024.

Иванова 1977: Иванова Кл. Цикл великопостных гомилий в гомилиарии Михановича. – Труды Отдела древнерусской литературы, 32, 1977, 219–244.

Иванова 1991: Иванова, Кл. Симеоновият сборник като литературен паметник. – В: Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073). Т. 1. Изследване и текст. София: БАН, 1991, 18–33.

Иванова 1998: Иванова, Кл. Най-старото житие на св. Иван Рилски и неговите литературни паралели. – В: Медиевистика и културна антропология. Сборник в чест на 40-годишната творческа дейност на проф. Донка Петканова. София: Мнемозина, 1998, 37–47.

Иванова 2004: Иванова, Кл. Един литургичен паралел към апокрифа „Как Михаил победи Сатанаил“. – В: Civitas Divino-Humana. In honorem annorum LX Georgii Bakalov. Съст. и науч. ред. Цв. Степанов, В. Вачкова. София: Тангра ТанНакРа, 2004, 397–404.

Иванова 2008: Иванова, М. Общите поучения на Климент Охридски – конструкция и функционалност. – Palaeobulgarica, 32, 2008, 2, с. 83–94.

Илиев 2010: Илиев, И. Св. Климент Охридски. Живот и дело. Пловдив: Фондация „Българско историческо наследство“, 2010. (Средновековна библиотека, 4).

Йонова 1987: Йонова, М. Разпространение и развитие на повестта за Акир Премъдри в средновековните литератури на южните и източните славяни. – Palaeobulgarica, 11, 1987, 1, 104–109.

Йонова 1992: Йонова, М. Белетристиката в системата на старата българска литература. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992.

Йонова 1994: Йонова, М. Романът за Александър Македонски в старобългарската литература. – В: Животът на Александър Македонски. Александрия: Хронографска редакция. Прев. [от старобълг.] Антоанета Делева, предг. Майя Йонова. София: Време, 1994.

Йонова 2002: Йонова, М. За някои антични сюжети и техните средновековни проекции. – В: Средновековна християнска Европа: Изток и Запад. Ценности, традиции, общуване. София: ИК „Гутенберг“, 2002, 285–290.

Йонова 2021: Йонова, М. Слово за Езоп по ръкопис 1161 от сбирката на Църковноисторическия и архивен институт (Изследване и издание). – Palaeobulgarica, 45, 2021, 4, 55–84.

Йонова 2021а: Йонова, М. Темата за женската злина в *Слово за премъдрия Езоп*. – Palaeobulgarica, 45, 2021, 3, 79–92.

Каган 1989: Каган, М. Д. Слова о добрых и злых женах. – В: Словарь книжников и книжности Древней Руси. Вып. 2 (вторая половина XIV–XVI в.). Ч. 2. Л–Я. Ленинград: Наука, 1989, 399–401.

Каймакамова 1983–1984: Каймакамова, М. Българската кратка хроника в среднобългарския превод на Манасиевата хроника. 1. Текст. Превод. Коментар. – Годишник на Софийски университет. Исторически факултет, 76, 1983, 123–178; 2. Извори. Датиране. – Годишник на Софийския университет. Исторически факултет, 77, 1984, 19–139.

Караджова 1997: Караджова, Д. Към интерпретацията на израза „бяла пчела“ в Народното житие на св. Иван Рилски. – Palaeobulgarica, 21, 1997, 2, 51–60.

Климент Охридски 2018: Св. Климент Охридски в културата на Европа. [Сборник статии.] Ред. колегия: Св. Куюмджиева, А.-М. Тотоманова, В. Велинова, Г. Николов, Св. Николова, Сл. Бърлиева. София: БАН–КМНЦ, 2018.

Кръстев 1991: Кръстев, Г. Мястото на *Детство Исусово* в раннохристиянската традиция и апокрифната книжнина на средновековна България. (Въпроси на композицията и рецепцията). – Palaeobulgarica, 15, 1991, 3, 91–101.

Крысько 2023: Крысько, В. Б. Перевод *Сказания Агапия* как памятник древнейшего периода болгарской письменности. – Palaeobulgarica, 47, 2023, 2, 3–30.

Куев 1981: Куев, К. Иван Александровият сборник от 1348 г. София: Изд. на БАН, 1981.

Кузидова-Караджинова 2010: Кузидова-Караджинова, И. Преписът на *Повестта за Акир Премъдри* в ръкопис № 29 от манастира Савина (около 1380 г.). – В: Пѣние мало Гєѡргию. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. дфн Георги Попов. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2010, 492–509.

Кузидова-Караджинова 2021а: Кузидова-Караджинова, И. Апокрифи. – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/temi/apokrifi)

Кузидова-Караджинова 2021б: Кузидова-Караджинова, И. Гадателни книги. – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/temi/gadatelni-knigi)

Кузидова-Караджинова 2021в: Кузидова-Караджинова, И. Медицински съчинения. – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/temi/medicinski-sachinenia)

Кузидова-Караджинова 2021г: Кузидова-Караджинова, И. Наративи с източен произход. – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/temi/narativi-iztochen-proizhod)

Кузидова-Караджинова 2021д: Кузидова-Караджинова, И. Тиквешки сборник (НБКМ 677). – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/knigi/rakopisi/tikveski-sbornik-nbkm-677)

Кузидова-Караджинова 2025: Кузидова-Караджинова, И. Медицинско знание и медицинско четиво през южнославянското Късно средновековие. – В: Четивото за миряни в южнославянския репертоар XIV–XVIII в. Сборник от международната научна конференция, София, 16–18 ноември 2023 г. София, ИЦ „Боян Пенев“, 2025, 60–81.

Лаврентиев сборник 2015: Лаврентиев сборник (Цар Иван-Александров сборник от 1348 г.). Фототипно издание. Подготовка на изданието и встъпителна студия Евгени Д. Зашев. София: КМНЦ, 2015 (https://www.kmnc.bg/wp-content/uploads/2024/04/Lavrentiys-miscellany.pdf)

Лековници и амулети 1994: Милтенова, А., А. Кирилова. Средновековни лековници и амулети. София: Време, 1994.

Милтенов 2004: Милтенов, Я. Апокрифният апокалипсис на Йоан Богослов – анализ на междутекстовите отношения. – Palaeobulgarica, 28, 2004, 3, 85–102.

Милтенов 2013: Милтенов, Я. Златоструй: Старобългарски хомилетичен свод, създаден по инициатива на българския цар Симеон. Текстологическо и изворoведско изследване. София: Авалон, 2013.

Милтенов 2014: Милтенов, Я. Общите пасажи между колекцията Златоструй и Княжеския изборник. – Старобългарска литература, 49–50, 2014, 28–45.

Милтенов 2014а: Милтенов, Я. Особености на рецепцията на византийското книжовно наследство в старобългарската преводна литература от IX–X век. – В: 145 г. Българско книжовно дружество. Приложение към сп. Български език. София, 2014, 173–188.

Милтенов 2018: Милтенов, Я. За някои характерни теми в слова и поучения, приписвани на св. Климент Охридски. – Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 31, 2018, 162–175.

Милтенов 2019: Милтенов, Я. Щрихи от историята на българския Златен век: преводната литература в контекста на духовното присъединяване към византийската общност. – Български език и литература, 61, 4, 2019, 407–418.

Милтенов 2020: Милтенов, Я. Три непроучени славянски Златоустови антологии в съпоставка със сборника Златоструй. – В: Sapere aude. Сборник в чест на проф. Искра Христова-Шомова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2020, 390–403.

Милтенов 2022: Милтенов, Я. До рая и обратно. Речник-индекс към старобългарския превод на *Сказание на отец Агапий* (BHG 2017). – Известия на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 35, 2022, 217–256.

Милтенова 1981: Милтенова, А. Апокрифът за борбата на архангел Михаил със Сатанаил в две редакциии. – Старобългарска литература, 9, 1981, 98–113.

Милтенова 1982: Милтенова, А. Текстологически наблюдения върху два апокрифа (апокрифен цикъл за Кръстното дърво, приписван на Григорий Богослов, и апокрифа за Адам и Ева). – Старобългарска литература, 11, 1982, 35–55.

Милтенова 1986: Милтенова, А. „Разумник-укàз“. (Текстологическо проучване. Издание на старобългарския текст.) – Palaeobulgarica, 10, 1986, 4, 20–44.

Милтенова 1990: Милтенова, А. Хомилиите на Климент Охридски в късната средновековна българска книжнина. – В: Кирило-Методиевски студии. 8. София: КМНЦ, 1991, 84–99.

Милтенова 1990а: Милтенова, А. „Солунската легенда“ и нейните типологични паралели. – Годишник на Софийския университет „Климент Охридски“. Научен център за славяно-византийски проучвания „Ив. Дуйчев“, 1, 1990, 213–227.

Милтенова 1992: Милтенова, А. Тивериадското море. – В: Стара българска литература: Енциклопедичен речник. Съст. и ред. Д. Петканова. София: Петър Берон, 1992, 463–464.

Милтенова 1994: Милтенова, А. Цикъл разкази за злите жени в сборниците със смесено съдържание през Средновековието. – Старобългарска литература, 28–29, 1994, 131–136.

Милтенова 2001: Милтенова, А. Библейският текст и въпросо-ответните текстове от катехитичен тип (върху материал от т.нар. „Беседа на тримата светители“). – В: Традиция, Приемственост. Новаторство. В памет на Петър Динеков. София: КМНЦ, 2001, 74–86.

Милтенова 2002: Милтенова, А. Към въпроса за гръцките прототипи на т.нар. „Беседа на тримата светители“. – В: Πολυχρονια. Сборник в чест на проф. Иван Божилов. Ред. И. Илиев. София: Анубис, 2002, 212–229.

Милтенова 2003: Милтенова, А. Слово за четенето на книгите. – СЛЕР 2003, 469.

Милтенова 2004: Милтенова, А. Erotapokriseis: Съчиненията от кратки въпроси и отговори в старобългарската литература. София: Дамян Яков, 2004.

Милтенова 2004а: Милтенова, А. Към въпроса за тълкованията на литургията и на устройството на църквата в славянските ръкописи. – В: Образ и слово.

Сборник в чест на проф. Аксиния Джурова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2004, 215–231.

Милтенова 2009: Милтенова, А. „Низовата“ книжнина през XIII в.: сборници, произведения и цикли в българската и в сръбската традиция. – Зборник радова Византолошког института, 46, 2009, 365–379.

Милтенова 2016: Милтенова, А. Сказание за произхода на самодивите. – Bulgaria Medievalis, 7, 2016, 141–151.

Милтенова 2016а: Милтенова, А. Отклонението мит. – В: Статуите на мисълта. В чест на проф. Иван Младенов. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2016, 271–286.

Милтенова 2019: Милтенова, А. Съчиненията по естествознание в средновековна България: жанрова специфика на изворите, нови находки и перспективи. – Bulgaria Medievalis, 10, 2019, 123–134.

Милтенова 2020: Милтенова, А. Руските ръкописни и старопечатни книги в българските земи през Късното средновековие. – В: Маршрути на книжовно общуване между източните и южните славяни XI–XX в. Международна научна конференция, 21–22 ноември 2019 г., София. Съст. и ред. А. Милтенова, И. Калиганов. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2020, 337–357.

Минчев 2010: Минчев, Г. Един богомилски текст? Слово на Св. Йоан Златоуст за това, как Михаил победи Сатанаил. – Palaeobulgarica, 34, 2010, 4, 17–46.

Мирчева 1993: Мирчева, Е. Съчиненията на Климент Охридски в дамаскините на XVII–XVIII век. – В: Хиляда и осемдесет години от смъртта на св. Наум Охридски. Ред. М. Бъчваров, Е. Дограмаджиева, Св. Николова. София: Изд. на БАН, 1993, 131–139.

Мирчева 2001: Мирчева, Е. Недамаскинови слова в новобългарските дамаскини от XVII в. София: Фабер, 2001.

Мирчева 2009: Мирчева, Е. Поученията на Климент Охридски в „Неделник“ на Софроний Врачански – въпросът за старо и ново във възрожденската книжнина и историята на новобългарския книжовен език. – В: Кирило-Методиевски студии. 18. София: КМНЦ, 2009, 71–80.

Мирчева 2019: Мирчева, Б. Успение Кирилово в южнославянската православна традиция. София: БАН – Кирило-Методиевски научен център, 2019 (Кирило-Методиевски студии, 28. Кирило-Методиевски извори, 3).

Младенова, Велчева 2013: Младенова, О., Б. Велчева. Ловешки дамаскин: новобългарски паметник от XVII век. София: НБКМ, 2013.

Младенова, Петкова, Узунова 2023: Младенова, О., Н. Петкова, Е. Узунова. Щрихи към ранната история на средногорския превод на *Съкровище* от Дамаскин Студит: Нов поглед към ръкопис НБКМ432. – Palaeobulgarica, 47, 2023, 1, 41–80.

Мушинская, Мишина, Голышенко 2009: Мушинская, М. С., Е. А. Мишина, В. С. Голышенко. Изборник 1076 года. 2-е перераб. и доп. изд. Ред. А. М. Молдован. Москва: Рукописные памятники Древней Руси, 2009.

Найденова 2014: Найденова, Д. Номоканон при Великия требник. – В: Scripta Bulgarica. Дигитална библиотека за старобългарска книжнина (http://scripta-bulgarica.eu/bg/articles/nomokanon-pri-velikiya-trebnik)

Народното четиво 1990: Народното четиво през XVI–XVIII в. Подбор и ред. Д. Петканова. София: Български писател, 1990.

Наум Охридски 2023: Твърдина на православието. Прослава на св. Наум Охридски. Съставители Искра Христова-Шомова, Петко Петков, Венета Савова. Под редакцията на Искра Христова-Шомова. Редактор на гръцките текстове Иван П. Петров. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2023.

Наумов 1980: Наумов, А. Апокрифите в системата на старата славянска литература. – Palaeobulgarica, 4, 1980, 2, 71–74.

Николов 2000: Николов, А. Старобългарският превод на „Изложение на поучителни глави към император Юстиниан“ от дякон Агапит и развитието на идеята за достойнството на българския владетел в края на IX – началото на X в. – Palaeobulgarica, 24, 2000, 3, 76–105.

Николов 2006: Николов, А. Политическа мисъл в ранносредновековна България (средата на IX – края на X в.). София: Парадигма, 2006.

Николов 2015: Николов, А. „Великият между царете“. Изграждане и утвърждаване на българската царска институция през управлението на Симеон I. – В: Българският Златен век. Сборник в чест на цар Симеон Велики (893–927). Съст. В. Гюзелев, Ил. Г. Илиев, К. Ненов. Пловдив: Фондация „Българско историческо наследство“, 2015, 149–188.

Николова 1980: Николова, Св. Патеричните разкази в българската средновековна литература. София: БАН, 1980.

Николова 1990: Николова, Св. Повестта „Стефанит Ихнилат“ в българската средновековна литература и книжнина. – Palaeobulgarica, 14, 1990, 3, 20–42.

Николова 1991: Николова, Св. Повестта „Стефанит и Ихнилат“ в ръкопис № 13.5.15 от Библиотеката на Академията на науките в Санкт Петербург. – Palaeobulgarica, 15, 1991, 4, 23–27.

Николова 2003: Николова, Св. Патерик. – В: Кирило-Методиевска енциклопедия. 3. София: Академично изд. „Марин Дринов“, 2003, 109–116.

Николова 2004: Николова, Св. За най-стария български препис на „Варлаам и Йоасаф“. – Palaeobulgarica, 28, 2004, 1, 3–41.

Пеев 2007: Пеев, Д. Църковно сказание – превод от превода. – Старобългарска литература, 37–38, 2007, 132–158.

Пенская и др. 2024: Пенская, Д. С., В. Б. Крысько, Р. Поуп, Я. Милтенов. Хождение в рай. Сказание Агапия в греческой традиции и славянском переводе. Издание. Исследование. Указатели. Под ред. В. Б. Крысько. Москва–Санкт-Петербург: Нестор-История, 2024.

Петканова 1982: Петканова, Д. Богомилството и апокрифната литература. – Palaeobulgarica, 6, 1982, 3, 143–153.

Петканова 2001: Петканова, Д. Апокрифните лечебни молитви. – Palaeobulgarica, 25, 2001, 3, 61– 85.

Петканова 2003: Петканова, Д. Видение на апостол Павел. – СЛЕР 2003, 92–93.

Петканова 2016: Петканова, Д. Съдбата на апокрифа *Видение на апостол Павел*. – В: Vis et sapientia. Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2016, 165–170.

Петков, Спасова 2013: Петков, Г., М. Спасова. Търновската редакция на Стишния пролог. Текстове. Лексикален индекс. Т. 8. Месец април. Пловдив, 2013.

Петрова 2025: Петрова, Д. Сведения за създаването на славянската азбука в българските кратки хроники от XV–XVI в. – В: Кирило-Методиевски студии. 35. София: КМНЦ, 2025, 147–154.

Петрова-Танева 2019: Петрова-Танева, М. За св. Марина, властта над демоните и „апокрифния характер“ на нейното мъчение. – В: Sapere Aude. Сборник в чест на проф. дфн Искра Христова-Шомова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2019, 250–365.

Петрова-Танева 2019а: Петрова-Танева, М. Описания на Йерусалим и Светите земи. – В: Южните и източните славяни: разнообразие и взаимодействие на писмените култури XI−XX век. Виртуален музей, 2019 (https://sesdiva.eu/virtualni-stai/kulturen-obmen/item/153-descriptions-of-jerusalem-and-the-holy-land-bg).

Петрова-Танева 2021: Петрова-Танева, М. Хроника на Константин Манасий. – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/textove/hronika-na-konstantin-manasij)

Петрова-Танева 2021а: Петрова-Танева, М. „Тимотеевото“ мъчение на св. Марина в южнославянските ръкописи: по следите на един текст с глаголически първообраз и отворена традиция. – Старобългарска литература, 63–64, 2021, 128–161.

Петрова-Танева 2021б: Петрова-Танева, М. Проскинитарии (Пътешествия до Светите земи). – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/temi/proskinitarii-ptesestvia-do-svetite-zemi)

Петрова-Танева 2025: Петрова-Танева, М. Цикъл поучителни четива за милосърдието като основна християнска добродетел. – В: Четивото за миряни в южнославянския репертоар XIV–XVIII в. Сборник от Международната научна конференция, София, 16–18 ноември 2023 г. София, 2025, 82–111.

Радославова 2005: Радославова, Д. Култът към св. Иван Рилски, отразен в българските ръкописи от XVII в. – Старобългарска литература, 34–35, 2005, 247–262.

Радославова 2013: Радославова, Д. Памети извън състава на *Съкровище* в българските дамаскини. – Старобългарска литература, 47, 2013, 336–361.

Радославова 2020: Радославова, Д. Българската книжнина от XVII в.: центрове, книжовници, репертоар. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2020 (Studia medievalia Slavica et Byzantina, 6).

Радославова 2025: Радославова, Д. Дамаскините – новите чети-сборници. Макрожанрово разнообразие и трансформации. – В: Четивото за миряни в южнославянския репертоар XIV–XVIII в. Сборник от международната научна конференция, София, 16–18 ноември 2023 г. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2025, 203–231.

Радославова (под печат): Радославова, Д. Аджар в контекста на новобългарската традиция. – В: Сборник в памет на проф. Боряна Велчева (под печат).

Радошевић 2001: Радошевић, Н. Хронолошки и космографски чланци у Зборнику број 49 манастира Никоља. – В: Словенско средњовековно наслеђе. Зборник посвећен професору Ђорђу Трифуновићу. Београд: Чигоја штампа, 2001, 521–539.

Радошевић 2005: Радошевић, Н. Византијски козмолошки чланци у словенском преводу позног средњег века. – В: България и Сърбия в контекста на византийската цивилизация. Сборник статии от българо-сръбски симпозиум 14–16 септември 2003 г., София. Съст. В. Гюзелев. София: Академично изд. „Марин Дринов“, 2005, 393–412.

Райкова 2011: Райкова, М. Към историята на Номоканона при Великия требник (За една творческа преработка на текста от шестдесетте години на XIX век). – Palaeobulgarica, 35, 2011, 4, 55–80.

СБЛ 1: Стара българска литература. Т.1. Апокрифи. Съст. и ред. Д. Петканова. София: Български писател, 1981 (онлайн издание, подготвено от Андрей Бояджиев: https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=tocbook.xml&directory=meta&stylesheet=editions).

СБЛ 2: Стара българска литература. Т. 2. Ораторска проза. Съст. и ред. Л. Грашева. София: Български писател, 1982.

СБЛ 3: Стара българска литература. Т. 3. Исторически съчинения. Съст. и ред. Ив. Божилов. София: Български писател, 1983.

СБЛ 4: Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. Съст. и ред. Кл. Иванова. София: Български писател, 1986.

СБЛ 5: Стара българска литература. Т. 5. Естествознание. Съст. и ред. А. Милтенова. София: Български писател, 1992.

Свитък-амулет 2014: Свитъкът-амулет от колекцията на проф. Иван Дуйчев. Факсимилно издание с превод и студии. София, 2014, 35–74.

Симеонов сборник 1991: Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. 1. Изследване и текст. София: БАН, 1991.

Сковронэк 2014: Сковронэк, М. Компиляция ветхозаветных историй. Кодекс СБ III 22 коллекции Синодальной библиотеки в Бухаресте. – Palaeobulgarica, 38, 2014, 2, 3–37.

СЛЕР 2003: Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. Съст. и ред. Д. Петканова. Второ допълнено и поправено издание. Велико Търново: Абагар, 2003 (1-во изд. София, 1992).

Спасителна книга 2008: Спасителна книга. Гръцкият оригинал на Симеоновия сборник. Прев. от гръцки Петя Янева, Сергей Иванов. София, 2008.

Спасова 1998: Спасова, М. Народно ли е Народното (Безименното) житие на св. Йоан Рилски? – Palaeobulgarica, 22, 1998, 4, 50–74.

Станков 1986: Станков, Р. Историческая Палея – памятник древней болгарской культуры. – Palaeobulgarica, 10, 1986, 4, 55–63.

Стефанит и Ихнилат 1996: Стефанит и Ихнилат. Старобългарска преводна повест от XIII в. Изданието е подготвено от Светлина Николова. София: ГАЛ-ИКО, 1996.

Стойкова 1992: Стойкова, А. Византийската редакция на Физиолога в южнославянската средновековна книжнина. – Palaeobulgarica, 16, 1992, 2, 68–76.

Стойкова 1994: Стойкова, А. Физиологът в южнославянските литератури. София: БАН, 1994.

Стойкова 1997: Стойкова, А. Кой седи на коня зад свети Георги? – Palaeobulgarica, 21, 1997, 2, 23– 34.

Стойкова 2002: Стойкова, А. Чудесата на св. Георги от Стишния пролог в балканската кирилска книжнина. – В: Език и история на българските средновековни текстове. Сборник в чест на Екатерина Дограмаджиева. София: КМНЦ, 2002, 152–164 (Кирило-Методиевски студии, 14).

Стойкова 2005: Стойкова, А. Аджарска следа в Чудото на св. Георги със змея? – Старобългарска литература, 34–35, 2005, 235–246.

Стойкова 2008: Стойкова, А. Старобългарската непесенна поезия. – ИБСЛ 2008: 126–130.

Стойкова 2011: Стойкова, А. Славянският Физиолог. Византийска редакция: Електронно издание на текста и сравнително изследване, 2011 / Stoykova, A. The Slavic Physiologus of the Byzantine Recension: Electronic Text Edition and Comparative Study, 2011: http://physiologus.proab.info.

Стойкова 2014: Стойкова, А. От Месопотамия до Етрополе. Трансформации на мита за гигантската космическа птица. – Старобългарска литература, 49–50, 2014, 126–168.

Стойкова 2016: Стойкова, А. Свети Георги Победоносец. Агиографски произведения в южнославянската литературна традиция. София: Изток–Запад, 2016.

Стойкова 2016а: Стойкова, А. Малки бележки върху един епизод от славянската книга на Енох (Енох 2). – В: Vis et sapientia. Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2016, 133–148.

Стойкова 2017: Стойкова, А. *Чудото за воловете на Теопист* (BHG 689) в южнославянската литературна традиция. – В: Поклонъ прѣдъ боукъвьниимь словесьмь. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Пеньо Ст. Пенев. Състав. С. Вълчанова, А. Джельова, Ал. Гъошев. Пловдив: Fast Print Books, 2017 (2018), 158–167.

Стойкова 2019: Стойкова, А. Светци змееборци: Теодор Тирон, Теодор Стратилат, Георги Победоносец в южнославянската средновековна традиция. София: Изток–Запад, 2019.

Стойкова 2021а: Стойкова, А. Книга за възнесението на праведния Енох. – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/textove/kniga-vaznesenie-pravednia-enoh).

Стойкова 2021б: Стойкова, А. Откровение на Варух. – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/textove/otkrovenie-na-varuh)

Стойкова 2023: Стойкова, А. Физиолог. – В: Четивото 2021 (https://chetivoto.eu/textove/fiziolog)

Стойкова 2024: Стойкова, А. Физиолог: Александрийската редакция и нейните славянски преводи. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2024.

Стоянов 2006: Стоянов, Ю. Другият бог. Дуалистичните религии от Античността до катарската ерес. Превод от англ. ез. Леонид Дуков. София: Кралица Маб, 2006.

Страдомски 2014: Страдомски, Я. Несколько замечаний о необычайной славянской редакции Видения апостола Павла из рукописных собраний в Польше. – Studia Ceranea, 4, 2014, 193–207.

Страници 2024: Абаджиева, М., Т. Брага, Е. Мирчева, Г. Митринов, К. Мичева-Пейчева, М. Цибранска-Костова. Страници от историята на българската

книжнина и език. Текстове и преводи. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 2024. https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(101)

Тасева, Йовчева 1995: Тасева, Л., М. Йовчева. Апокрифният апокалипсис на Йоан Богослов (по препис No 639 от Московската Синодална библиотека). – Palaeobulgarica, 19, 1995, 3, 47–54.

Тахиаос 1976: Тахиаос А.-Е. „Песма Богородици“ Димитрија Кантакузина у хилендарским рукописима. – В: Зборник историје књижевности. 10. Стара српска књижевност. Београд: Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, 1976, 171–196.

Ткачев 2018: Ткачев, Е. Нил Анкирский. – В: Православная энциклопедия. Т. 51. Москва: Церковно-научный центр „Православная энциклопедия“, 2018, 137–164.

Тот 2002: Тот, И. Есопов живот у античкој, византијској и средњовековној јужнословенској књижевној традицији. – В: Трећа Југословенска конференција византолога, Крушевац, 10–13 мај 2000. Београд–Крушевац 2002, 119–133 (Византолошки институт САНУ, Посебна издања, 25).

Тотоманова, Тотоманова-Панева 2024: Тотоманова, А., М.Тотоманова-Панева. Гръцките глоси в Книгата на Константин Костенечки (Зогр. 105). – В: Slavia Orthodoxa and Balkania Orthodoxa. Thessaloniki, 2024, 1–7.

Трифонов 1950: Трифонов, Ю. Ритор Теофан и иподякон Дамаскин. – Списание на БАН, 71, 1950, 1–26.

Тютюнджиев 1992: Тютюнджиев, Ив. Българската анонимна хроника от XV век. Велико Търново: Елпис, 1992.

Тютюнджиев, Чаушев 2017: Тютюнджиев, И., П. Чаушев. Вампирите в българските земи. Велико Търново: М-Прес, 2017.

Федер 2005: Федер, У. Хиляда години като един ден. Животът на текстовете в православното славянство. София: КМНЦ, 2005.

Федер 2011: Федер, У. Авва Анастасий Синайски. Въпроси и отговори. 1. Увод и показалци. 2. Текст. Велико Търново: Университетско издателство „Св.св. Кирил и Методий“, 2011.

Федер 2016: Федер, У. Псевдо-Атанасий Александрийски. Въпроси и отговори към княз Антиох. 1. Увод и показалци. 2. Текст. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2016.

Христова 2001: Христова, Б. Амулетите и талисманите в българската писмена традиция. София: Анубис, 2001.

Христова 2008: Книга на Енох. Етиопска версия. Славянска (Българска) версия. Предговор, превод, бележки Боряна Христова. София: Кралица Маб, 2008.

Христова 2010: Христова, Б. Началото и краят на света: Тивериадското море. Разказ за Адам и Ева. София: Кралица Маб, 2010.

Христова-Шомова 2005: Христова-Шомова, И. Библейските цитати и реминисценции в Молитва към Богородица на Димитър Кантакузин. – Български език, 2005, 3, 46–53.

Христова-Шомова 2013: Христова-Шомова, И. Св. Теодор Тирон и трансформациите на неговия култ. – Старобългарска литература, 48, 2013, 9–27.

Христоматия 1967: Динеков, П., К. Куев, Д. Петканова. Христоматия по старобългарска литература. 2-ро прераб. и доп. изд. София: Наука и изкуство, 1967 (3-то и 4-то стереотипно изд. 1974, 1978).

Хрониката на Константин Манаси 1992: Хрониката на Константин Манаси: зората на българската епика. Предг., прев. и коментар Иван Буюклиев; исторически бележки Иван Божилов. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1992.

Хроника Константина Манасїа 2007: Хроника Константина Манасїа. Т. 1. Фототипно издание на илюстрирания среднобългарски препис на Хрониката на Константин Манасий. Т. 2. Студии. Атина, 2007.

Цибранска-Костова 2006: Цибранска-Костова, М. Балканската и южнославянската традиция на Номоканона при Великия требник. (По повод ръкопис 1411 от Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София). – Palaeobulgarica, 30, 2006, 4, 35–52.

Цибранска-Костова 2007: Цибранска-Костова, М. Етюди върху кирилската палеотипия XV–XVIII в. София: ИК Гутенберг, 2007.

Цибранска-Костова 2023: Цибранска-Костова, М. Проекции на старобългарската преводна проза: „За злите жени“ в Хилендарския сборник 466 от XV в. – Старобългарска литература, 67–68, 2023, 267–288.

Четивото 2021: Четивото за миряни в южнославянската традиция: социокултурна динамика на репертоара XIV–XVIII век (chetivoto.eu)

Янева 2015: Янева, П. „Въпросо-отговори“ на Анастасий Синаит. Редакции. Текстове на други автори, които влизат в състава на „Въпросо-отговори“ на Анастасий Синаит. – В: Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). 3. Гръцки извори. София: Академично изд. „Марин Дринов“, 2015, 45–50.

Angusheva 2012: Angusheva, A. Medical Knowledge among the Balkan Slavs during the Middle Ages and the Early Modern Period. Chronology, Technologies, Terminology, and Agents. – Stanford Slavic Studies 39, 2012, 271–287.

Angusheva, Dimitrova, Johnson 2016: Angusheva, A., M. Dimitrova, M.-A. Johnson. Four South Slavonic Amulet Books from the Seventeenth and Eighteenth Century: Genre, Context, Language. – In: Vis et sapientia. Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2016, 769–797.

Badalanova 2003: Badalanova, F. Notes on the Cult of the Virgin Mary in Slavia Orthodoxa: Interpenetration of Folk and Christian Themes. – В: Седакова, И., Т. Цивьян. Славянское и балканское языкознание. Москва: Индрик, 2003, 159–203.

Badalanova Geller 2008: Badalanova Geller, F. The Bible in the Making: Slavonic Myths of Creation. – In: M. J. Geller & M. Schipper (eds.). Imagining Creation. Leiden–Boston: Brill, 2008, 161–365.

Badalanova Geller 2010: Badalanova Geller, F. The Slavonic Apocalypse of Enoch: Text and Context. Max Planck Preprint 410. Berlin: Max Planck Institut für Wissenschaftsgeschichte, 2010 (https://www.mpiwg-berlin.mpg.de/Preprints/P410.PDF)

Badalanova Geller 2011: Badalanova Geller, F. The Sea of Tiberias. – In: Between Apocryphal Literature and Oral Tradition. – В: Lorenzo DiTommaso and Christfried

Böttrich (eds.). The Old Testament Apocrypha in the Slavonic Tradition: Continuity and Diversity. Tübingen: Mohr-Siebeck, 2011, 13–157.

Badalanova Geller 2012: Badalanova Geller, F. Heavenly Writings: Celestial Cosmography in The Book of the Secrets of Enoch. – Старобългарска литература, 45–46, 2012, 197–244.

Badalanova Geller 2014: Badalanova Geller, F. Cosmogonies and Mythopoesis in the Balkans and Beyond. – Slavia Meridionalis 14, 2014, 87–147 (https://ispan.waw.pl/journals/index.php/sm/issue/view/24/).

Badalanova Geller 2015: Badalanova Geller, F. Between Demonology and Hagiology: Slavonic Rendering of Semitic Magical Historiola of the Child-Stealing Witch. – In: Johnson, J. Cale (ed.). In the Wake of the Compendia: Infrastructural Contexts and the Licensing of Empiricism in Ancient and Medieval Mesopotamia. Science, Technology, and Medicine in Ancient Cultures. Berlin–Boston: Walter de Gruyter, 2015, 177–206.

Badalanova Geller 2017: Badalanova Geller, F. Slavonic Redactions of the Apocryphal Homily of John Chrysostom on How Archangel Michael Defeated Satanail: Some Considerations. – In: Lorenzo DiTommaso, Matthias Henze, and William Adler (eds.). The Embroidered Bible: Studies in Biblical Apocrypha and Pseudepigrapha in Honour of Michael E. Stone. Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha. Leiden: Brill, 2017, 96–131.

Badalanova Geller 2019: Badalanova Geller, F. Astronomical knowledge in The Slavonic Apocalypse of Enoch: traces of ancient scientific models. – In: Jürgen Renn and Matthias Schemmel (eds.). Culture and Cognition. Essays in Honor of Peter Damerow. Berlin: Max Planck Institute für Wissenschaftsgeschichte, 2019, 97–113 (https://www.mprl-series.mpg.de/proceedings/11/index.html; https://www.mprl-series.mpg.de/media/proceedings/11/Proceedings11.pdf).

Badalanova Geller 2021: Badalanova Geller, F. Enochic Texts and Related Traditions in Slavia Orthodoxa. – In: Igor Dorfmann-Lazarev (ed.). Apocryphal and Esoteric Sources in the Development of Christianity and Judaism. Leiden–Boston: Brill, 2021, 452–520 (Texts and Studies in Eastern Christianity, 21) (https://brill.com/view/title/59404?language=en https://brill.com/view/book/9789004445925/BP000023.xml–288).

Badalanova Geller 2023: Badalanova Geller, F. Galen's Nachlass in Slavonic Intellectual Landscapes: Knowledge Transmission in the Byzantine Commonwealth. – Aestimatio: Sources and Studies in the History of Science, 4, 2023, 1–83 (doi.org/10.33137/AESTIMATIO.V4.44904).

Bdinski Zbornik 1972: Bdinski Zbornik. Ghent Slavonic Ms 408, A. D. 1360. Facsimile edition. Ed. by I. Dujčev. London, 1972.

Bdinski Zbornik 1973: Bdinski Zbornik. An Old-Slavonic Menologium of Women Saints (Ghent University Library Ms. 408, A.D. 1360). Ed. J. L. Scharpé and F. Vyncke. Bruges, 1973.

Boyadzhiev 2023: Boyadzhiev, A. Proverbs of Solomon in the Slavic Manuscript No 105 from the Zograf Monastery. – Scripta & e-Scripta, 23, 2023, 183–230.

Dimova 2017: Dimova, D. The Parable of the Unicorn in the Story of Barlaam and Josaphat. – Scripta & e-Scripta, 16–17, 2017, 97–105.

Gagova 2024: Gagova, N. Biblical Writings and Rewritings in the South Slavic Repertoire from the 14th and 15th Centuries: Rethinking the Sacred History in Anticipation of the End of the World. – Старобългарска литература, 69–70, 2024, 149–182.

Granberg 2024: Granberg, A. The Byzantine Alexander Romance in Slavonic. – In: The Routledge Handbook of Byzantine Visual Culture in the Danube Regions, 1300–1600. Ed. by M. A. Rossi & A. I. Sullivan. Routledge, 2024, 337–351.

Greenfield 1988: Greenfield, R. Traditions of belief in late Byzantine demonology. Amsterdam, 1988.

Kulik 2010: Kulik, A. 3 Baruch: Greek-Slavonic Apocalypse of Baruch. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2010 (http://www.degruyter.com/view/books/9783110212495/97 83110212495/9783110212495.xml).

Kuzidova-Karadzhinova 2019: Kuzidova-Karadzhinova, I. Dietetic Texts in Medieval Slavonic Literature. Preliminary Remarks. – Scripta & e-Scripta, 19, 2019, 327–342.

Macé, Gippert 2021: Macé, Caroline, Jost Gippert (Eds.) The multilingual Physiologus: Studies in the oldest Greek recension and its translations. By Caroline Macé, Jost Gippert, Horst Schneider, Shari Boodts, Sami Aydin, Massimo Villa, Adrian C. Pirtea, and Ana Stoykova. Turnhout: Brepols Publishers, 2021 (Instrumenta Patristica et Mediaevalia, 84).

Miltenov 2017: Miltenov, Y. A Note on the Adoption of the Byzantine Models in Medieval Bulgaria (9th–10th Centuries). The Case of Chrysorrhoas Collection. – Studia Ceranea, 7, 2017, 161–167.

Miltenov 2022: Miltenov, Y. Sources and Tradition of Five Slavonic Medieval Texts against Nezhit on Lead Amulets and in Manuscripts. – Slověne/Словѣне. International Journal of Slavic Studies, 11, 2022, 1, 7–36.

Miltenov, Dimitrova 2018: Miltenov, Y., A. Dimitrova. The *Versione Slavica* Database and the Old Church Slavonic Translations of John Chrysostom's Homilies. – In: Editing Medieval Texts from Different Angle: Slavonic and Multilingual Traditions. Together with Francis J. Thomson's Bibliography and Checklist of Slavonic Translations. Ed. by Lara Sels, Jürgen Fuchsbauer, Vittorio Tomelleri and Ilse de Vos. Leuven–Paris–Bristol: Ct. Peeters Publishers, 2018, 213–224 (Orientalia Lovaniensia Analecta, 276. Bibliotèque de Byzantion 19).

Miltenova 2006: Miltenova, A. The Apocryphal Series about David, Solomon and Samuel in South Slavic Miscellanies. – В: Диалог и духовност: Сборник в чест на Румяна Златанова. Съст. Спартак Паскалевски. София: Темто, 2006, 96–115.

Miltenova 2017: Miltenova, A. The Physiologus in Balkan Cyrillic manuscripts: from textological to socio-rhetorical approach. – Bulgaria Medievalis, 8, 2017, 63–75.

Miltenova 2018: Miltenova, A. South Slavonic apocryphal collections. Sofia: „Изток–Запад" и ИЦ „Боян Пенев", 2018.

Miltenova 2018a: Miltenova, A. Slavonic Apocrypha: New Discoveries, New Perusals. The Cases of the *Dispute between Our Lord Jesus Christ and the Antichrist* and the *Story about Beautiful Joseph*. – Scrinium, 14, 2018, 273–288.

Minczew 2011: John Chrysostom's Tale on *How Michael Vanquished Satanael* – a Bogomil text? – Studia Ceranea, 1, 2011, 23–54.

Mladenova 2018: Mladenova, O. M. Vernacularization of Bulgarian literacy in the seventeenth century: new perspectives. – Canadian Slavonic Papers, 60, 2018, 1–2, 159–189;

Mladenova 2019: Mladenova, O. The Reception of Theophanēs Eleavoulkos in Bulgaria. – Balkanistica, 32, 2019, 1, 323–354;

Sariyannis 2013: Sariyannis, M. Of Ottoman ghosts, vampires and sorcerers: An old discussion disinterred. – Archivum Ottomanicum, 30, 2013, 191–216.

Sels 2017: Sels, L. Reconsidering the Textual Transmission of the Slavonic Quaestiones ad Antiochum ducem. – Scripta & e-Scripta, 16–17, 2017, 217–242.

Skowronek 2016: Skowronek, M. *Palaea Historica.* The Second Slavic Translation. Commentary and Text. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódskiego, 2016 (Series Ceranea, 3).

Skowronek 2017: Skowronek, M. Średniowieczne opowieści biblijne. *Paleja historyczna* w tradycji bizantyńsko-słowiańskiej. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódskiego, 2017 (Series Ceranea, 4).

Toth 2005: Toth, I. "The story of Iosop the Wise and how he Lived": a medieval Slavonic translation of the Life of Aesop. – In: Approaches to texts in Early Modern Greek. Oxford, 2005, 115–127 (Neograeca Medii Aevi, 5).

Totomanova 2024: Totomanova, A. The short recension of John Zonaras' *Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν* in the Slavonic manuscript tradition. – Studia Ceranea, 14, 2024, 113–142.

Totomanova 2025: Totomanova, A. An adapted short redaction of Joannes Zonaras' Epitome Historiarum in Codex Zographensis No 105. – In: Loqui Diversis Linguis Nolite Prohibere. Сборник в чест на професор Славия Бърлиева. Съст. М. Иванова, М. Тотоманова-Панева, Цв. Василев. София: КМНЦ, 2025, 125–148 (Palaeobulgarica, 49, 2025, 4. Специално издание).

Trunte 2013: Trunte, N. Reiseführer durch das Jenseits. Die Apokalypse des Paulus in der Slavia Orthodoxa. München–Berlin–Washington DC, 2013 (Slavistische Beiträge, 490).

Tsibranska-Kostova, Naydenova 2021: Tsibranska-Kostova, M., D. Naydenova. From Nomocanon Cotelerii to the Slavonic Pseudo-Zonar: reception of the Byzantine Canon Law miscellanies on the Balkans in the 14th century. – In: Le monde byzantin du XIIIe au XVe siècle ancien ou nouveau forme d'impérialité. Édité par Marie-Hélène Blanchet & Raúl Estangüi Gómez. Paris, 2021, 361–390 (Travaux et mémoires, 25/ 1).

Veder 2005: Veder, W. Three Early Slavic Discourses on Reading. – В: Федер, У. Хиляда години като един ден. Животът на текстовете в православното славянство. София: КМНЦ, 2005, 130–138.

Velinova 2024: Velinova, V. The Trojan War in Bulgarian medieval literature. – Scripta & e-Scripta, 24, 2024, 289–300.

Usener 1886: Usener, H. Acta S. Marinae et S. Christophori. – In: Festschrift zur fünften Säcularfeier der Carl-Ruprechts-Universität zu Heidelberg. Bonn, 1886, 15–46.

Yotova, Boyadzhiev 2025: Yotova, A., A. Boyadzhiev. The Story about Father Agapios. More about the Late Bulgarian witnesses. – Scripta & e-Scripta, 25, 2025, 425–459.

СЪЧИНЕНИЯ ОТ БЪЛГАРСКИЯ СРЕДНОВЕКОВЕН РЕПЕРТОАР В ПРЕВОД НА СЪВРЕМЕНЕН БЪЛГАРСКИ ЕЗИК: ИЗДАНИЯ В ХРОНОЛОГИЧЕН РЕД

1922 Ангелов, Б., М. Генов. Стара българска литература в примери, преводи и библиография. София: Книгоизд. „Ал. Паскалев“, 1922.

1925 Иванов, Й. Богомилски книги и легенди. София, 1925 (фототипно изд. с редакторски бележки от проф. Д. Ангелов, 1970).

1935 Иванов, Й. Старобългарски разкази. София, 1935.

1940–1941 Дуйчев, Ив. Из старата българска книжнина. Т. 1–2. София: Хемус, 1940–1944.

1954 Кристанов, Цв., Ив. Дуйчев. Естествознанието в средновековна България. Сборник от исторически извори. София: БАН, 1954.

1966 Динеков, П. Старобългарски страници. Антология. София, 1966

1966 Милев, А. Гръцките жития на Климент Охридски. Увод, текст, превод, обяснителни бележки. София: БАН, 1966.

1967 Динеков, П., К. Куев, Д. Петканова. Христоматия по старобългарска литература. София: Наука и изкуство, 1967 (3-то и 4-то стереотипно изд. 1974, 1978).

1970 Св. Климент Охридски. Слова и поучения. Преведе от старобългарски език архимандрит д-р Атанасий Бончев. София: Синодално издателство, 1970.

1981 Йоан Екзарх. Шестоднев. Превод от старобългарски, послеслов и коментар Николай Цв. Кочев. София: Наука и изкуство, 1981.

1981 Пространни жития на светите братя Кирил и Методий. Прев. и коментар Христо Кодов. София: Синодално издателство, 1981.

1981 Стара българска литература. Т. 1. Апокрифи. Съст. и ред. Д. Петканова. София: Български писател,1981 (онлайн издание, подготвено от Андрей Бояджиев: https://www.slav.uni-sofia.bg/stblit1/pages/show.html?document=toc-book.xml&directory=meta&stylesheet=editions

1982 Стара българска литература. Т. 2. Ораторска проза. Съст. и ред. Л. Грашева. София: Български писател, 1982.

1983 Стара българска литература. Т. 3. Исторически съчинения. Съст. и ред. Ив. Божилов. София: Български писател, 1983.

1985 Книга за българските хаджии. Съст. Св. Гюрова и Н. Данова. София: Български писател, 1985.

1986 Стара българска литература. Т. 4. Житиеписни творби. Съст. и ред. Кл. Иванова. София: Български писател, 1986.

1987 Българската литература и книжнина през XIII век. Под ред. на Ив. Божилов и Ст. Кожухаров. София: Български писател, 1987.

1990 Народното четиво през XVI–XVIII в. Подбор и ред. Д. Петканова. София: Български писател, 1990.

1990 Патриарх Евтимий. Съчинения. Съставителство Кл. Иванова, предговор К. Янакиев. Преводи: А.-М. Тотоманова, Кл. Иванова, М. Спасова, Ст. Кожухаров. София: Наука и изкуство, 1990.

1992 Стара българска литература. Т. 5. Естествознание, съст. и ред. А. Милтенова. София: Български писател, 1992.

1992 Хрониката на Константин Манаси: зората на българската епика. Предговор, превод и коментар Ив. Буюклиев; исторически бележки Иван Божилов. София, 1992.

1993 Йоан Екзарх. Слова. Изд. е подготвено от Дора Иванова-Мирчева. София: Славика, 1993.

1993 Старобългарска есхатология. Антология. Изд. е подготвено от Донка Петканова и Анисава Милтенова. София: Славика, 1993.

1993 Константин Костенечки. Съчинения. Сказание за буквите. Житие на Стефан Лазаревич. Изданието е подготвено от Анна-Мария Тотоманова. София: Славика, 1993.

1994 Животът на Александър Македонски. Александрия Хронографска редакция. Превод Антоанета Делева, предговор Мая Йонова. София: Време, 1994.

1994 Милтенова, А., А. Кирилова. Средновековни лековници и амулети. София: Време, 1994.

1994 Павлова, Р. Петър Черноризец – старобългарски писател от X век. София, 1994, 406-420. (Кирило-Методиевски студии, 9)

1995 Иванова, Кл., Св. Николова. Тържество на словото. Златният век на българската книжнина. София: Агата–А, 1995.

1995 Слова на светлината. Творби на старобългарски писатели от епохата на княз Борис, цар Симеон и св. цар Петър. Съст. и превод Иван Добрев, Татяна Славова. София: Агатò, 1995.

1995 Жени светици в Източното православие. Съст. Елена Томова. София: Карина М, 1995.

1996 Търновска книжовна школа. Антология. Съст. Георги Данчев, Невяна Дончева-Панайотова. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1996.

1996 Тъпкова-Заимова, В., А. Милтенова. Историко-апокалиптичната книжнина във Византия и в средновековна България. София, 1996, 109–323.

1996 Стефанит и Ихнилат. Старобългарска преводна повест от XIII в. Изданието е подготвено от Светлина Николова. София: ГАЛ-ИКО, 1996.

1998 Трендафилов, Хр. Христоматия по стара българска литература. Пловдив: „Христо Г. Данов“, 1998.

2001 Златен ключ на класическата българска художествена литература. Под общата редакция на Христо Славов. Том 1. Средновековна българска литература IX–XVIII век. Съст. Стефан Кожухаров. София: БАН – „Мисъл“, 2001.

2001 Христова, Б. Амулетите и талисманите в българската писмена традиция. София: Анубис, 2001.

2005 Димитър Кантакузин, Молитва с умиление към пресветата Богородица и малка похвала. Превод от старобългарски Красимир Станчев, бележки и коментар Искра Христова. – Богословска мисъл, 10, 2005, 3-4, 43-57 (същият превод в Златен ключ 2001: 273–284, 359).

2008 Климент Охридски. Слова и служби. Съст. и ред. П. Петков, И. Христова-Шомова, А.-М. Тотоманова. София: Университетско изд. „Св. Кл. Охридски“, 2008.

2008 Книга на Енох. Етиопска версия. Славянска (Българска) версия. Предговор, превод, бележки Боряна Христова. София: Кралица Маб, 2008.

2010 Григорий Цамблак. Избрани съчинения. Съст. Д. Петканова. В. Търново: Абагар, 2010.

2010 Илиева, Л., П. Петков, Л. Перчеклийски. Тиквешки сборник. Средновековни български новели. Текст и изследвания. Благоевград: Университетско изд. „Неофит Рилски“, 2010.

2010 Христова, Б. Началото и краят на света: Тивериадското море. Разказ за Адам и Ева. София: Кралица Маб, 2010.

2014 Свитъкът-амулет от колекцията на проф. Иван Дуйчев. Факсимилно издание с превод и студии. София, 2014, 35-74.

2015 Христова-Шомова, И., Б. Христова. Древен истинен оракул. – Годишник на Софийския университет. Философски факултет. Книга библиотечно-информационни науки, 7, 2015, 7–34.

2016 Зашев, Е. Патеричният дял на Лаврентиевия сборник – история и особености на текста. София: Академично изд. „Проф. Марин Дринов“, 2012 (2-ро, доп. изд. 2016, 457–471) (https://www.kmnc.bg/wp-content/uploads/2024/04/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%8F%D1%82-%D0%B4%D1%8F%D0%BB.pdf)

2019 Спасова, М. Книга Григорий Цамблак. София: Университетско изд. „Св. Кл. Охридски“, 2019.

2023 Твърдина на православието. Прослава на св. Наум Охридски. Съставители И. Христова-Шомова, П. Петков, В. Савова. Под редакцията на Искра Христова-Шомова. Редактор на гръцките текстове Ив. П. Петров. София: Университетско изд. „Св. Климент Охридски“, 2023.

2024 Абаджиева, М., Т. Брага, Е. Мирчева, Г. Митринов, К. Мичева-Пейчева, М. Цибранска-Костова. Страници от историята на българската книжнина и език. Текстове и преводи. София: Акад. изд. „Марин Дринов“, 2024. https://press.bas.bg/bg/eBooks-105/show-106(101)

2024 Иванов, Й. Богомилски книги и легенди. [редактирано изд. с допълнителен научен коментар] Превод Д. Димитрова, Ив. Илиев. София: Българска история, 2024.

РЕЧНИК НА ЛИЧНИ И ГЕОГРАФСКИ ИМЕНА, ТЕРМИНИ И РЕДКИ ДУМИ

А

Аарон (библ.) – по-голям брат и сподвижник на Мойсей при извеждането на евреите от Египет (Изх. 4–16). По Божия повеля е ръкоположен за първосвещеник на еврейския народ.

Абакум – Авлида, древногръцки пристанищен град в Беотия, Централна Гърция, срещу о-в Евбея.

Авел (библ.) – по-малкият син на Адам и Ева, убит от брат си Каин поради завист и съперничество (Бит. 4).

Авесалом (библ.) – трети син на библ. цар Давид, отличавал се с необикновената си красота. Убит, когато къдриците му се заплитат в клоните на един дъб (2 Цар. 14: 25–26; 18: 8–15).

Авим (библ.) – Иавин, Явин, старозаветен герой, ханаански цар, угнетител на евреите, победен от тях, а царството му завладяно (Съд. 4).

Авраам (библ.) – старозаветен патриарх, родоначалник на еврейския и измаилтянския народ (Бит. 11–13).

Агамемнон (гр. митол.) – цар на Микена, вожд на гръцките воини в похода срещу Троя.

Агапий / Агапий Ландос / Агапий Критски) – гр. писател от XVII в., роден в Крит. Автор на няколко книги на новогр. език, издадени във Венеция.

Агар (библ.) – робиня на Авраам и негова наложница, майка на Измаил. Заедно с Авраам родоначалница на измаилтяните (агаряните), т.е. арабите (Бит. 16, 21).

Агаряни – название на измаилтяните, т.е. арабите, наречени така по името на Агар, наложницата на Авраам. По-късно под „агаряни“ започват да се разбират изобщо мохамеданите.

Адам (библ.) – първият човек, сътворен от Бога по негов образ и подобие (Бит. 1: 26–30).

Адамантов камък – диамант, най-твърдото естествено природно вещество.

Адриан папа (792–872) – римски папа (867–872). Посреща Константин Философ, Методий и учениците им в Рим през 867 г., освещава славянските книги и ръкополага учениците в църковни санове.

Адрианопол – Одрин (дн. Едирне, Турция), основан от имп. Адриан (117–137) и наречен на негово име. Заема стратегическо положение на пътя от Сердика за Константинопол.

Азарий (библ.) – еврейски юноша, хвърлен заедно с Ананий, Мисаил и пророк Даниил в огнена пещ заради отказа си да се поклонят на златния истукан на вавилонския цар Навуходоносор, но остават невредими поради вярата си в Бога (Дан. 1, 2).

Асия (библ.) – по време на новозаветните събития под това име се разбира Мала Азия изобщо или римската провинция в Западна Мала Азия.

Аламански планини – вер. Алпите

Александрийска патриаршия – автокефална поместна православна църква със седалище в Александрия, Египет.

Александър, бълг. цар – българският цар Йоан Александър (1331–1371).

Александър, дъб – обредно дърво, свързано с езическите практики на фулското племе (вж.) на п-в Крим.

Александър Македонски / Александър Велики – Александър III (356–323 пр.н.е.) древномакедонски цар, велик пълноводец, покорител на Персия и създател на огромна империя.

Александър-Парис (гр. митол.) – син на троянския цар Приам и Хекуба, смятан за виновник за започването на Троянската война, довела до гибелта на Троя.

Алексиомен – Аксум, град в Северна Етиопия.

Алисини – вер. абисини, от Абисиния, старо име на Етиопия.

Амастро – град на северното крайбрежие на Черно море, дн. Амасра, пристанище в Турция.

Амон (египет. митол.) – върховен бог, почитан в цял Египет. Изобразяван с човешко тяло, глава на сокол и слънчев диск над нея.

Аморат Велики – султан Мурад I (1360–1389).

Амос (библ.) – един от дванадесетте малки пророци в Стария завет, живял по времето на юдейския цар Озия, ок. 800 г. пр.н.е.

Аналав – трета поред дреха, давана при подстригване на духовно лице.

Ананий (библ.) – еврейски юноша, хвърлен заедно с Азарий, Мисаил и пророк Даниил в огнена пещ заради отказа си да се поклонят на златния истукан на вавилонския цар Навуходоносор, но остават невредими поради вярата си в Бога (Дан. 1, 2).

Андрей (библ.) – един от дванадесетте Христови апостоли, брат на апостол Петър. Ученик на Йоан Предтеча и един от първите последователи на Исус Христос.

Андромаха (гр. митол.) – съпруга на троянския герой Хектор.

Андроник, син на Калоян – син на имп. Йоан V Палеолог (1341–1391), наречен тук Калоян, император в периода 1376–1379 г.

Ангеларий (IX в.) – ученик на Константин-Кирил и Методий, книжовник, един от светите Седмочисленици.

Антенор (гр. митол.) – най-мъдрият сред жителите на Троя, баща на Лаокоон.

Антиох военачалник – владетел от династията на Селевкидите (280–261 пр.н.е.).

Антихрист (библ.) – лъжемесия, който ще се появи преди повторното идване на Исус Христос на земята.

Антоний патриарх – Антоний IV, Константинополски патриарх (1389–1397).

Анхиз (гр. митол.) – баща на троянския герой Еней.

Аполинарий – епископ на Лаодикия (дн. Латакия, Сирия), богослов и екзегет, според чието учение Христос има само божествена природа; ученията му е обявено за ерес на Втория вселенски събор (381 г.), а по-късно в православието отъждествявано с католицизма.

Аполон (гр. митол.) – един от олимпийските богове, син на Зевс, предводител на музите.

Ар / Арес (гр. митол.) – олимпийски бог на войната, съответстващ на римския бог Марс, на когото е наречена планетата Марс.

Арбанаска земя – земите на дн. Албания.

Арий (50-те г. на III в. – 356) – презвитер в Александрийската патриаршия, богослов, основоположник на арианството. Според учението му Исус Христос, Синът Божи, е подобосъщен на Отца, а не единосъщен, което противоречи на основния християнски догмат за св. Троица. На Никейския събор през 325 г. арианството е осъдено като ерес.

Аристотел (384–322 пр.н.е.) – старогръцки учен и философ. Възпитател на Александър Велики. През 367 г. пр.н. е. постъпва в Академията на Платон, а през 335 г. основава т.нар. Перипатетическа школа.

Арсений Солунски (XIV в.) – монах от град Солун, автор на поклоннически пътеводител.

Асен, син на цар Александър – цар Йоан Асен IV (неизв.–1349), син на цар Йоан Александър от първия му брак с дъщерята на влашкият войвода Иванко Басараб – Теодора Басараб.

Афет / Яфет (библ.) – най-малкият от тримата синове на Ной, от когото произлизат народите, населяващи територите на Европа.

Афродита (гр. митол.) – олимпийска богиня на любовта и красотата, сестра на Аполон.

Ахайска област – от Ахая, историческа и географска област в северозападен Пелопонес, Гърция.

Ахил, син Пелеев (гр. митол.) – тесалийски герой, най-силният, най-храбрият и най-красивият от воините в Троянската война. Син на Пелей и морската богиня Тетида. Умира, поразен в петата, единственото му слабо място.

Аякс (Теламонов) (гр. митол.) – цар на Саламин, един от основните участници в Троянската война. Описван е като герой, равен по доблест на Ахил. Самоубива се, хвърляйки се върху меча си.

Б

Баязид – султан Баязид I, с прозвище „Светкавицата“ (1389–1402), който разширява значително границите на Османската империя.

Борис Михаил, цар – княз Борис I (852–889), български владетел, въвел официално християнството в България.

Брегалница – река в Македония, приток на Вардар.

Бризеида (гр. митол.) – дъщеря на Бриз, владетел на съюзния на Троя град Лирнес. Дадена като военна плячка на Ахил, но отнета му от Агамемнон, което предизвиква гнева му и оттеглянето му от бойното поле.

Бруса – дн. Бурса, гр. в Турция, северозападна Мала Азия, първата столица на Османската империя преди превземането на Константинопол.

В

Вавилон – един от най-древните градове в света, столица на Вавилонското царство, разположен е по бреговете на Ефрат в Месопотамия, дн. в Ирак (провинция Бабил). Споменаван многократно в Библията. В преносен смисъл е символ на идолопоклонството и противопоставянето срещу волята на истинския Бог.

Варава (библ.) – новозаветен персонаж, престъпник, избран от тълпата да бъде освободен вместо Исус по случай еврейския празник Пасха (Марк 15: 6, Мат. 27: 15, Йоан 18: 39).

Варух (библ.) – старозаветен пророк. Писар и близък до кръга на пророк Йеремия (Йер. 32: 12–13, 36, 43, 46). С неговото име е свързана неканоничната книга *Откровение Варухово*.

Василий Велики (Кесарийски) – епископ на Кесария Кападокийска (ок. 330–379), виден църковен деец и писател, един от „великите кападокийци“ заедно с Григорий Богослов и Григорий Нисийски. Паметта му се чества на 1 януари (Успение) и на 30 януари (Св. Три светители – Василий Велики, Григорий Богослов и Йоан Златоуст).

Венера (рим. митол.) – древноримска богиня на красотата и любовта, аналог на древногръцката Афродита.

Витания – град в Палестина, близо до Йерусалим в полите на Елеонската планина. Споменава се често в новозаветната история (Мат. 21: 17, 26: 6; Марк 11: 1, 11–12; 14: 3 и др.). Там е живял Лазар, когото Исус възкресява.

Витлеем – град в Палестина на 7 км южно от Йерусалим, смята се за родно място на библ. цар Давид (1Цар. 16: 18, 17: 12, 15: 58) и на Исус Христос (Мат. 2: 1).

Вихинг – представител на немското духовенство във Великоморавия, епископ на Нитра (880–881) и на Пасау (898–899), главен противник на архиеп. Методий и славянското богослужение.

Восор – град в Едом (Идумея), между Петра и Персийския залив, дн. Бусайра, Йордания (Ис. 63: 1).

Вревоил – в апокрифната литература един от архангелите.

Вулкан (рим. митол.) – римски бог, покровител е на огъня и ковашкото изкуство. Аналог на древногръцкия Хефест.

Вълкашин, крал – средновековен сръбски владетел (1365–1371), баща на Крали Марко.

Г

Габилота – метателно копие.

Гавриил – евр. ‘божи мъж’, един от архангелите. Предвещава на Дева Мария зачатието и раждането на Исус (Лук. 1: 26–31).

Гадирски планини / Гадир – вер. Гибралтар или планинската верига Сиера де Ронда, Испания.

Галата – квартал на Константинопол (дн. Каракьой, Истанбул, Турция), разположен на северния бряг на Златния рог. През 1267 г. става колония на Генуезката република. От изградените там укрепления днес е запазена едноименната кула.

Галилея (библ.) – историческа област в Палестина, дн. в Израел, на север от провинциите Самария и Юдея, в която преминава по-голямата част от живота на Исус Христос.

Галиполи – град и полуостров в югоизточна Тракия (дн. Гелиболу, Турция), който има стратегически важно местоположение на пролива между Средиземно и Мраморно море.

Герасим – вер. св. преп. Герасим Йордански, създал общност от монаси в района източно от Йерихон, където установил строги аскетични правила на живот.

Герсем – владетел (негус) на Аксум, голямо царство в Североизточна Африка, съществувало от I век пр.н.е. до около X в.

Гион / Геон – река, отъждествявана с Нил.

Горазд – един от учениците на Кирил и Методий, от моравски произход, определен от Методий за негов наследник на архиепископския престол. След смъртта на Методий (885) съдбата му е неизвестна.

Григори / грегори – ‘наблюдатели’; в апокрифната литература едни от низвергнатите ангели.

Григорий Богослов / Григорий Назиански (329–25 януари 389) – виден християнски църковен деец и писател, автор на множество богословски съчинения, духовни стихове и послания. Един от тримата Велики кападокийци, заедно с Василий Велики и Григорий Нисийски. Паметта му се отбелязва на 25 януари (Успение) и на 30 януари (памет на Тримата светители).

Грифон (митол.) – същество с тяло на лъв и с глава и криле на орел.

Грот – естествена или изкуствена пещера.

Д

Давид (библ.) – евр. цар (1000–960 пр.н.е.). Обединява северните и южните евр. племена в една монархия. Смята се за автор на Псалтира (1Цар. 16, 17, 18, 19–30; 2Цар. 1–25; 3Цар. 1–2).

Давид – разбойник, разкаял се за греховете си и приел монашество. Предполага се, че е живял в Египет през IV в. Паметта му се чества на 6 септември.

Далида (Далила) (библ.) – любима на Самсон, чиято изключителна сила се крие в дългата му коса; Далила коварно отрязва косата му, когато спи, и така го предава на филистимяните (Съд. 16).

Дамаск – град в Източното Средиземноморие, един от най-старите в света, разположен на около 80 км от Средиземно море, дн. столица на Сирия. Важен стратегически, религиозен, търговски и културен център в Близкия Изток.

Даниил (библ.) – един от четиримата старозаветни пророци, автор на книга с апокалиптични пророчества. По време на Вавилонския плен е хвърлен в ров с лъвове, но по чудо е спасен. Паметта му се чества на 17 декември.

Дарий – цар Дарий III (ок. 380 пр.н.е.–330 пр.н.е.), последният персийски владетел от рода на Ахеменидите.

Деволски Ливан – вер. се има предвид манастирът „Св. Наум“ и околностите му край Охридското езеро, навярно поради многото кедрови дървета там.

Дискордия / Ерида (гр. митол.) – богиня на раздора и съперничеството.

Дисман / Дисиман / Гетсимания (библ.) – местност в подножието на западния склон на Елеонската планина, източно от Йерусалим.

Дометий – епископ на Византион (272–284), брат на имп. Пров (276–282) и баща на епископите Пров и Митрофан.

Драхма – вер. земята на индусите брахмани.

Драч – град на брега на Адриатическо море, дн. Дуръс, Албания.

Дубровник – град на Адриатическо море, дн. в Хърватия.

Е

Ева (библ.) – първата жена, сътворена от реброто на Адам, прамайка на човечеството (Бит. 2: 21–25). Името ѝ означава ‘даваща живот’. Чрез Ева, съблазнена от дявола в образа на змия, първородният грях се разпростира над целия човешки род.

Евдокия царица – Елия Евдоксия, съпруга на Флавий Аркадий, имп. на Източната Римска империя (395–408). На два пъти прогонва от столицата на Йоан Златоуст, който като константинополски архиепископ публично осъжда неморалното ѝ поведение.

Евиладска земя (библ.) – вер. Индия, Южна Арабия или страна в северната част на Индокитай. Споменава се в Бит. 2: 11; 25: 18; 1Цар. 15: 7.

Евксински понт – ‘гостоприемно море’, старо название на Черно море. Според древните автори отначало то се е наричало Понтос Аксинос (‘негостоприемно море’) заради силните и чести бури през есента и зимата. С течение на времето, когато гърците завладяват брегове му, го преименуват в Понтос Евксинос.

Евсевий – Евсевий Кесарийски (ок. 265–ок. 340), епископ на Кесария Палестинска, изтъкнат писател, историк, апологет, теолог от школата на Ориген. Пише панигирическо *Житие на Константин Велики*, първата *Църковна история*, поради което е наречен „баща на църковната история“, и мн. др.

Едем (библ.) – създадения от Бог земен рай, градина, в която са живеели Адам и Ева преди грехопадението.

Едом (Идумея) – древна държава в Близкия Изток, създадена около XI век пр.н.е.,

Езоп – легендарен древногръцки баснописец, според Херодот и други източници живял на о. Самос в периода 620–564 пр.н.е.

Елада – название на Гърция от VIII–VII в. насам, употребявано от самите гърци и днес; в средновековната литература то се използва за означаване на Древна Гърция преди християнизацията ѝ.

Елат – град на Червено море, дн. пристанището Акаба, Йордания.

Елена, имп. (ок. 250–ок. 330) – майка на имп. Константин Велики, конкубина на Констанций Хлор, цезар на Галия. След като тя и синът ѝ приемат християнството, тя предприема пътуване до Палестина (326), където според преданието открива кръста на Исус Христос.

Елена (гр. митол.) – Хубавата Елена, дъщеря на Зевс и Леда и съпруга на Менелай, царя на Спарта. Според легендата бягството ѝ с Парис става повод за Троянската война.

Елеонска планина (библ.) – възвишение от източната страна на старите градски стени на Йерусалим. Играе значителна роля в новозаветната история, там Исус поучава учениците си (Мат. 24) и е арестуван от евреите (Мат. 26: 30).

Елзавела, царица / Йезавел – дъщеря на сидонския цар Етваал, съпруга на израелския цар Ахав, безпътна и безчестна (3Цар. 16: 31–33; 18: 4, 7–15, 19–21; 4Цар. 9).

Елисей (библ.) – пророк, ученик, последовател и приемник на пророк Илия (3Цар. 19: 16–17; 19–21), чудотворец (4Цар. 2: 1–15, 19–22; 3: 13–17.; 5, 6, 7, 8, 9).

Емир – вер. несторианската колония Елам в Южна Месопотамия по пътя от Акаба към Персия.

Емподи – ритуали, заклинания и символи за прогонване на зли духове.

Енох (библ.) – старозаветен герой, пророк, живял преди Потопа; потомък на Сит, баща на Матусаил. Приписват му се три старозаветни апокалиптични творби (Бит. 5: 18–24; Пар. 1: 3; Сир. 44: 15, 49: 16.).

Епитрахил – широка и дълга лента, която свещеникът надява на врата си по време на служба.

Ермий (гр. митол.) – древногр. бог Хермес, съответен на рим. бог Меркурий, на когото е наречена планетата Меркурий.

Ермон, поле (библ.) – вж. Ермонска планина.

Ермонска планина – най-високият южен хребет в Сирия (дн. Джебел-ес Шейх). Върхът ѝ е покрит с вечен сняг, затова от халдеи и араби се нарича „снежна планина“. В Стария завет е представена като северна граница на Ханаан (Втор. 3: 8–9, 4: 48; Исус Навин 11, 12, 13 и др.). В преносно значение символ на величие и слава.

Етиопия (Абисиния) – в древността название на всички области на юг от Египет, дн. държава в Източна Африка.

Ефрат – най-голямата река в Предна Азия, извира от арменските планини, слива се с Тигър и се влива в Персийския залив. Една от четирите райски реки (Бит. 2: 14).

Ефтра, планина – Малоазийският Олимп, дн. Улудаг в Северозападна Турция.

З

Закхей (библ.) – началник на митарите в Йерихон, който приел Исус Христос в своя дом (Лук. 19: 5).

Замврий – легендарен еврейски маг, който според *Житието на папа Силвестър* спори с него за това, чий Бог е по-силен и по-истински. Замврий убива вол, като му пошепва в ухото магическа дума; Силвестър обаче прави по-голямо чудо, като съживява вола, доказвайки превъзходството на християнската вяра.

Захария – старозаветен пророк, един от т.нар. малки пророци. Автор е на Книга на пророк Захария, създадена ок. 520 г. пр.н.е. Паметта му се чества на 8 февруари и 5 септември.

Зевс (гр. митол.) – старогръцки върховен бог, гръмовержец, цар на боговете и хората. В римската митология съответства на Юпитер.

И

Ивери – грузинци; Иверската земя – Грузинската земя.

Измаил (библ.) – син на Авраам от египтянката робиня Агар, родоначалник на измаилтяните (Бит. 16: 11–16, 21: 10–13, 25: 12–18). Неговите 12 синове били родоначалници на 12 арабски племена.

Измаилтяни – вж. Измаил.

Израил (библ.) – евр. ‘богоборец’; името е дадено от Бога на патриарх Яков (Бит. 32: 24–28). Понякога се употребява като лично име на Яков, в други случаи като означение на неговото потомство. При Давид и Соломон под ‘Израил’ се разбират всички дванадесет евр. колена. След смъртта на Соломон десет от тях основават царство Израил. „Синове израилеви“ означава в тесен смисъл потомството на Яков, в широк – евреите.

Ил (гр. митол.) – митичен основател на гр. Илион (Троя).

Илион (Троя) – античен град в областта Троада в северозападната част на Мала Азия до брега на Егейско море, в близост до пролива Дарданели.

Илия (библ.) – старозаветен пророк и чудотворец, ревностен борец за утвърждаването на единствения бог Яхве. Възнася се жив на небето в огнена колесница, като хвърля на своя ученик Елисей кожуха си и го помазва за свой приемник. Според Новия завет Илия се явява заедно с Мойсей на апостолите при Преображението на Исус Христос на планината Тавор (3Цар. 17–21 и 4Цар. 1, 2).

Илирийски страни – историческата област Илирия в западната част на Балканския полуостров, предимно на Адриатическото крайбрежие, в древността населявана от илирите.

Илой, р. / Нилой – р. Нил в Египет.

Ирод / Ирод Велики (74 пр.н.е.–4 от н.е.) – цар на Юдея, Самария и Галилея, проконсул на Рим. Според новозаветните текстове в последната година от неговото царуване се ражда Исус и за да избегне пророчеството, че новородено момче ще стане цар на Юдея, заповядва да бъдат избити всички мъжки деца до двегодишна възраст.

Иродиада (ок. 15 г. пр.н.е.–след 39 г. от н.е.) – внучка на Ирод Велики, съпруга на Ирод Антипа, майка на Саломе. Изобличавана от Йоан Кръстител като прелюбодейка, живееща в беззаконие, тя кара Саломе да поиска в замяна на своя танц пред гостите на цар Ирод главата на светеца (Мат. 14: 1–12; Марк. 6: 14–29; Лук. 9: 7–9)

Исав (библ.) – син на Исаак и Ревека, родилият се първи брат близнак на Яков, който продава на брат си първородството (Бит. 25, 27, 28, 32, 33).

Исак / Исаак (библ.) – старозаветен патриарх, син на Авраам и Сара, чието рождение е предсказано от Бога след дългогодишно безплодие на родителите му. За да изпита вярата му, Бог нарежда на Авраам да принесе в жертва Исаак, но когато той посяга с ножа, ангел спира ръката му и изпраща на мястото на сина му жертвен овен (Бит. 17, 21: 1–12, 22: 1–13).

Исая (ок. 759–ок. 698 пр.н.е.) – един от четиримата големи старозаветни пророци, в чиято книга християнските автори най-често виждат пророчества за идването на Исус Христос. Паметта му се чества на 9 май.

Исоп – род ароматни цъфтящи растения, най-известният от които е лечебният исоп.

Истапие – вер. река Сини Нил

Истър – старогръцкото название на р. Дунав.

Й

Йезекиил (621–751 в. пр.н.е.) – старозаветен пророк. След завладяването на Йерусалим от вавилонците е отведен в плен. Там неговите пророчества изобличават неподчинението на Бога и греховния живот на евреите и предвещават бъдещото освобождение от вавилонски плен.

Йезекия (библ.) – благочестив юдейски цар, който се бори с идолопоклонството и възстановява истинското богослужение. Когато царството му е заплашено от асирийците, ангел Господен унищожава асирийската войска. Заради благочестивия му живот Бог му дарява спокоен живот, а след смъртта си е искрено оплакан от поданиците си (4Цар. 18–20; Ис. 38: 1–20).

Йеремия (ок. 650–570 пр.н.е.) – старозаветен пророк, на когото се приписват библ. книги „Книга на пророк Йеремия“ и „Книга Плач Йеремиев“. Предсказва падането на Йерусалим. Предупреждава своя народ да не се преселва в Египет, но после сам е принуден да отиде с тях там, където и умира. Паметта му се чества на 1 май.

Йоаким, патриарх – йерусалимски патриарх (ок. 1426–1463/64), противник на Флорентинската уния, а впоследствие заради финансовите проблеми на патриархата, главно разходи по възстановяването на купола на църквата на Христовото възкресение, приема възможността за взаимодействие с католическата църква.

Йоан, евангелист/ Йоан Богослов (ок. 6–ок. 100) – един от дванадесетте Христови апостоли, брат на ап. Яков и един от най-близките ученици на Христос. Според преданието заточен на о-в Патмос (Откр. 1: 9), където умира в дълбока старост. Смята се за автор на „Евангелие от Йоан“, „Откровение на Йоан Богослов“ и три послания.

Йоан Дамаскин (685–749) – монах, писател, богослов от арабски произход, с когото завършва ерата на патристиката в християнската теология. Автор на множество произведения – полемически съчинения, слова в защита на иконопочитанието, проповеди и химнографски творби. Паметта му се чества на 4 декември.

Йоан Златоуст (334/354–407) – византийски църковен деятел и писател, най-големият проповедник на гръцката църква, получил прозвището си заради своето красноречие. Автор на огромен брой проповеди, голяма част от които са преведени в България още през IX–X в. и продължават да се превеждат и

разпространяват до края на Средновековието. Паметта му се чества на 13 ноември, а на 27 януари се отбелязва Пренасяне на мощите му.

Йоан, митрополит – вер. Йоан II Солунски, източноримски духовник, солунски архиепископ (603–610, 617–626), писател и светец, автор на *Чудесата на св. Димитър Солунски*.

Йоан, патриарх – Йоан VII Граматик, константинополски патриарх (837–843), иконоборец.

Йоан Предтеча / Йоан Кръстител (неизв.–28/29) – последният от пророците и най-големият от тях (Мат. 2: 9–11.). Син на Захария и Елисавета, живее в пустинята, свидетелства за идването на Месията (Мат. 3:11). Кръщава Исус в река Йордан (Марк 1: 9–12). Изобличава Ирод Антипа заради незаконния му брак с Иродиада, братовата му жена, и е обезглавен по негова заповед (Мат. 14: 1–12; Марк 6: 16–29.). В църковния календар паметта на Йоан Предтеча се отбелязва на четири дати: 23 септември (зачатие), 24 юни (рождество), 29 август (отсичане на главата), 7 януари (събор на Йоан Предтеча).

Йоан Рилски (ок. 876–946) – общобълг. светец, основател на Рилския манастир. Мощите му са пренасяни в Средец, в Унгария, отново в Средец, в Търново, а от 1469 г. се пазят в Рилския манастир. Паметта му се чества на 1 юли (пренасяне мощите му от Търново в Рила), на 18 август (Успение) и на 19 октомври (пренасяне на мощите му от Средец в Търново).

Йов (библ.) – старозаветен герой, символ на търпението и страданието като духовно издигане. Подложен на дълги и тежки изпитания, доказва предаността и силата на вярата си, за което е възнаграден (Йов 1–42).

Йона (ок. 832–ок.720) – един от старозаветните т.нар. малки пророци, централна фигура в библейската „Книга на пророк Йона“. По пътя към Ниневия, където е изпратен от Бога, за да пророкува, попада в утробата на кит, където остава три дни, преди да бъде изплют на брега. Почитан от юдеи, християни и мюсюлмани.

Йордан, река – дълга и пълноводна река, която разделя Йордания и Израел. Води началото си от планината Ермон, преминава през Галилейското езеро и се влива в Мъртво море. Съгласно евангелията в нея е кръстен Исус.

Йосиф Обручник – букв. ‘годеник’. Благочестив и праведен мъж, дърводелец по професия, вдовец. По-късно е сгоден за Мария, майката на Исус Христос, приеман за негов „земен баща“ (Мат. 1: 16, 18–20; Лук. 1: 27, 2: 4, 16, 23).

Йосиф, син на Яков – вж. Йосиф Обручник.

Йосиф Флавий (37–100) – староевр. историк и военачалник, автор на книгите *Юдейската война*, *Юдейски древности* и др.

Йосиф (от Ариматея) – влиятелен член на Синедриона и таен ученик на Исус (Лук. 23: 50–53; Мат. 27: 57; Марк 15: 43; Йоан 19: 38–42). Измолва от Пилат тялото на Исус, за да не бъде хвърлено в общ гроб, повива го в плащаница и го полага в гробница.

К

Каган – висша владетелска титла сред номадските народи.

Каин (библ.) – първородният син на Адам и Ева. Убива брат си Авел поради завист. Бог го наказва, като го изгонва в земята на Нод, на изток от Едем, където той създава потомство (Бит. 4).

Калоян цар / Калоян Палеолог – Йоан V Палеолог (1332–1391), византийски император (1341–1391).

Калхас (гр. митол.) – микенски жрец, прорицател и птицегадател.

Канов звезда – вер. Полярната звезда

Кантакузин – Йоан VI Кантакузин, византийски император, управлявал съвместно с Йоан V Палеолог от 1347 до 1354 г., когато е принуден да абдикира.

Кападокия – историческа област в източната част на Мала Азия с главен град Кесария, дн. в Турция.

Капернаум (библ.) – древен град на брега на Галилейското / Тивериадското езеро, в който Исус Христос проповядва и извършва много от чудесата си. Там са живели и петима от неговите ученици – Петър, Андрей, Яков и Йоан Зеведеев и Матей (Мат. 4: 12–13; 8: 5; 11: 23, 17: 24; Марк 1: 21; Лук. 4: 23, 31; 7: 1; Йоан 2: 12; 4: 46; 6: 17; 24: 59).

Касандра (гр. митол.) – пророчица от Троя, дъщеря на Приам и Хекуба, наказана от бог Аполон никой да не вярва на прорицанията ѝ, задето го отхвърлила.

Касия (ок. 805–ок. 867) – византийска интелектуалка и поетеса, единствената жена авторка на химнични творби, включени в православното богослужение. Монахиня в основания то нея манастир в Константинопол. Канонизирана за светица. Паметта ѝ се чества на 7 септември.

Катапетазма – завеса, отделяща олтара от останалата част на храма.

Катърга – кораб с весла и платна, галера.

Кафа – средновековна крепост, построена от Генуезката република в южната част на дн. гр. Феодосия, Украйна, за защита на едноименния град (тур. Кефе), център на всички генуезки колонии на Северното Причерноморие. Завладян от османските войски през 1475 г.

Каяфа – първосвещенник на Юдея (18–37), който настоява пред Синедриона, че е по-добре Исус Христос да умре заради еврейския народ, отколкото евреите да имат проблеми с римляните. Присъства на разпита на Петър и Йоан и се опитва да им попречи да проповядват (Деян. 4: 6; Мат. 26: 3; 57; Лук. 3: 2; Йоан 11: 49; 18: 13, 24, 28).

Кераста – отровна змия, двурога пепелянка (от гр. κεράστης – ‘рогат’).

Кивот – ковчегът на завета, сандък, който съдържа две каменни плочи с Мойсеевите десет Божи заповеди.

Кинокефалон / Киноскефале – букв. ‘Песоглавие’, местност със скалисти хълмове на юг от гр. Лариса в Тесалия, Гърция.

Кисон, поток (библ.) – река Кисон / Кишон, араб. Нахр ал Муката, която се влива в Средиземно море североизточно от Хайфа (Съд. 4: 7; 4: 13; 5:21, 3Цар. 18: 40; Пс. 83: 9).

Климент Охридски (30-те г. на IX в.–916) – един от най-изтъкнатите ученици на Константин-Кирил и Методий, основател на Охридското книжовно средище, писател и просветител, епископ на Драговития и Велика, автор на множество произведения на старобългарски език.

Климент, папа Римски – Климент I (неизв. – 97 или 101). Раннохристиянски проповедник, мъченик и светец, епископ на Рим, заточен от имп. Траян в Херсон, където е удавен. Мощите му са открити от Константин-Кирил по време на Хазарската мисия и пренесени от Кирил и Методий в Рим през 867.

Книшава – планина в южният дял на Рила, която се простира от изворите на р. Рила до вливането ѝ в р. Струма

Козма и Дамян – легендарни светци лечители, чудотворци и безсребърници, рождени братя близнаци. Култът им наследява антична традиция, а впоследствие се трансформира в два (според някои изследователи три) отделни култа към братя светци лечители с тези имена. Честват се на 1 ноември (св. Козма и Дамян от Азия) и на 1 юли (св. Козма и Дамян от Рим).

Комис – титла на висш офицер в римската армия.

Кондрах, еп. – с това име в краткото житие на Константин-Кирил *Успение Кирилово* е наречен еп. Гаудерик Велетрийски (неизв. – преди 897), папски съветник от втората половина на IX в., който заедно с еп. Формоза посвещава в църковни санове учениците на Кирил и Методий в Рим през 867 г.

Константин Велики (274–337) – римски и пръв християнски император (306–324–337). С Миланския едикт (313) обявява християнската религия равноправна на останалите в империята, взима пряко участие в Първия вселенски събор (325) в Никея. Основава Константинопол (330). Обявен заедно с майка си Елена за равноапостолен. Паметта му се отбелязва на 21 май.

Константин Драгаш / Константин Деян – самостоятелен средновековен владетел на Велбъждкото деспотство от 1378 г. до 1395 г.

Константин-Кирил Философ (827–14.02.869) – създател, заедно с брат си Методий, на първата славянска писменост, проповедник, просветител, полемист, оборил триезичната догма и защитил правото на славяните да имат богослужение на родния си език. Канонизиран е от православната и католическата църква за светец. Паметта му се чества на 14 февруари (Успение) и на 11 май (заедно с брат му Методий).

Космидия – квартал на Константинопол до Влахерна, дн. районът Балат на Златния рог в Истанбул, Турция.

Коцел (ок 825–след 874) – княз, владетел на Блатненското княжество в Панония, през 867 г. приема там Константин-Кирил и Методий, които обучават ученици на славянско писмо.

Краниево място – Краниевият хълм или Голгота, т.е. ‘мястото на черепа’, където е разпънат Исус Христос. Според еврейската традиция там се намира гробът на първия човек Адам.

Крит – най-големият остров в източната част на Средиземно море, заселен от VII хилядолетие пр.н.е.

Крон (гр. митол.) – Кронос, титан, баща на Зевс.

Ксант / Скамандър – река в древна Троада, дн. Карамендерес във вилает Чанаккале, Западна Турция.

Ксеркс – Ксеркс I Велики (485–465 пр.н.е.), персийски цар от династията на Ахеменидите, предводител на войските в похода срещу Гърция. Убит след заговор.

Кукул – качулка, монашеска дреха с качулка.

Л

Лаван (библ.) – старозаветен песонаж, брат на Ревека и вуйчо на Яков (Бит. 31: 20–33), баща на Яковите съпруги Лия и Рахил.

Лаерт (гр. митол.) – баща на Одисей, героя от Троянската война.

Лазар (библ.) – ученик на Христос от Витания, брат на Марта и Мария. Възкресен от Исус Христос след като бил четири дни в гроба (Лук. 16; Йоан 11–12)

Лазар, княз – Лазар Вукович Бранкович (1421 или 1427–1458), сръбски деспот.

Ламех (библ.) – син на Матусал, баща на Ной, живял 753 години (Бит. 4: 18–25; Бит. 5: 25–31).

Лаомедон (гр. митол.) – цар на Троя, син на Ил и баща на Приам.

Либия – под Либия в древността се разбира цяла Северна Африка.

Ликия – историческа област в югозападна Мала Азия, дн. Южна Турция.

Литостротон – площадка, постлана с камъни, пред двореца на римския прокуратор в Йерусалим, където се произнасяли присъдите на прокуратора.

Лихнидоски страни – от Лихнидос, древен град на Охридското езеро, дн. Охрид, Северна Македония.

Логотет – висша административна титла в Източната римска империя.

Лука, евангелист – според преданието автор на „Евангелие от Лука“, лекар и сподвижник на ап. Павел, споменат многократно в неговите послания. Паметта му се отбелязва на 18 октомври и 22 април.

Лъв – висш византийски военачалник (друнгарий) в гр. Солун през IX в., баща на Константин-Кирил Философ и Методий.

Лъв Математик / Лъв Философ (ок. 790–ок. 870) – византийски философ и учен, свързва се с т.нар. Македонски ренесанс. Архиепископ на Солун (840–843), по-късно оглавява Магнаурската школа в Константинопол.

М

Македониева ерес – християнска ерес, разновидност на арианството, основана от Македоний I, архиепископ на Константинопол (342–346 и 351–360), осъдена от Втория вселенски събор в Константинопол през 381 г.

Максенций (28 октомври 306 – 28 октомври 312) – римски император, гонител на християните, основен съперник на Константин Велики за властта. Максенций загива при известната битка на Милвийския мост на р. Тибър, когато според легендата на Константин се явява небесното видение с кръста и надпис „С това ще победиш!“

Малакийци – в Новия завет се използва за означаване на хора, които се самозадоволяват или са хомосексуални.

Мамврийски дъб (библ.) – от Мамре, дъбрава в северозападната страна на град Хеброн (в Ханаан); там Авраам разпънал шатрата си и създал жертвеник на Господа (Бит. 13: 14–18), който му се явил (Бит. 18:1).

Манасия (библ.) – юдейски цар, син на цар Йезекия и баща на цар Амон (4Цар. 20: 21).

Манна – небесна храна, която Бог изпраща всяка сутрин на Моисей и израилтяните по време на 40-годишното им странстване в пустинята след напускането на Египет.

Мануил Палеолог – Мануил II (1350–1425), византийски император от династията на Палеолозите, управлявал от 1391 г. до смъртта си.

Марко Кралевич / Крали Марко – син и наследник на деспот Вълкашин Мърнявчевич, съвладетел на Сръбското царство. Убит е в битката при Ровине, където се бие като васал на страната на османските турци срещу влашкия войвода Мирчо Стария.

Мария, майка на Константин-Кирил Философ – име, което се споменава в два от изворите за Кирил и Методий (*Успение Кирилово* и *Проложно житие на Методий*), но поради техния късен произход не може да се приеме за достоверно.

Масагети – древен ираноезичен номадски народ, обитавал през Античността териториите на север от Персия.

Матей, апостол и евангелист (неизв.–ок. 61) – един от дванадесетте ученици на Исус Христос, родом от Галилея, където бил митничар край езерото Генисарет (Мат. 9: 9). Автор на „Евангелие на Матей“. Паметта му се чества на 16 ноември.

Матусал (библ.) – старозаветен герой, потомък на Сит, син на Енох, дядо на Ной (Бит. 5: 21–22, 25–27). Символ на дълбока старост.

Междуречие / Месопотамия – земите между реките Тигър и Ефрат, водещи началото си от Арменското плато, сливащи се малко преди да се влеят в Персийския залив.

Мелхиседек (библ.) – цар и свещеник в Салим, прототип на Месията и прообраз на Христос (Бит. 14: 18; Евр. 7: 1, 10).

Менелай (гр. митол.) – цар на Спарта, брат на Агамемнон, съпруг на Хубавата Елена. Заедно с Агамемнон организира похода срещу Троя.

Меркурий (рим. митол.) – син на Юпитер, бог на откритията, търговията и кражбата, на гимнастиката и красноречието, аналог на гр. Хермес. У египтяните и финикийците се смята за изобретател на писмото и науката.

Меркурий, св. (неизв.) – живял в Кесария Кападокийска. Култът към него е документиран през VI в. Паметта му се чества на 24 ноември.

Мерон – град в обл. Галилея, дн. в Израел.

Местром – Мицраим, син на Хам (Бит. 10: 6).

Методий (ок. 820–885) – един от създателите, заедно с по-малкия си брат Константин-Кирил, на първата славянска азбука; християнски мисионер и славянски просветител, архиепископ на Велика Моравия.

Мехадия – град в обл. Банат, Румъния, в близост до който се е намирало римско селище с минерални бани.

Мизия – римска провинция на долния Дунав, простираща се в териториите на днешна Сърбия и България до Черно море. След 395 г. е част от Източната Римска империя.

Милош – Милош Обилич, легендарен герой, комуто се приписва убийството на турския султан Мурад I по време на битката при Косово поле.

Мимант – вер. Мемнон Родоски, военачалник на персийския цар Дарий III, смятан за най-опасния противник на Александър Велики.

Минерва (рим. митол.) – богиня на мъдростта, справедливостта, войната и победата. Дъщеря на Юпитер и Юнона. Съответства на древногръцката богиня Атина.

Мирчо войвода – Мирча Стари (1355–1418), средновековен влашки владетел.

Мисаил – еврейски юноша, хвърлен заедно с Азарий, Ананий и пророк Даниил в огнена пещ заради отказа им да се поклонят на златния истукан на вавилонския цар Навуходоносор, но остават невредими поради вярата си в Бога (Дан. 1: 6, 7, 11).

Митилин / Митилини – главният град на гръцкия остров Лесбос до източния бряг на Мала Азия.

Митрофан – епископ на Константинопол (315–325) и негов пръв патриарх. Братов син на римския имп. Пров (276–282). Паметта му се чества на 4 юни.

Михаил, архангел – върховният Божи ангел, предводител на Безплътните сили – небесното войнство, главен страж на Божия закон.

Михаил, син на цар Александър – цар Михаил Асен IV (ок. 1324–1355), първородният син на цар Йоан Александър.

Михаил, цар – Михаил III, император на Византия (842–867), с чиято поръка започва Моравската мисия на Кирил и Методий (863), покръстител на България (864).

Михей (библ.) – старозаветен пророк, с чието име се свързва библейската „Книга на пророк Михей“ (Съд. 17: 18; 3Цар. 22; 2Летоп. 18; Йер. 26:18)

Мойсей (библ.) – староеврейски пророк и законодател, извел израилтяните от робството им в Египет към Ханаан. Приема се, че е автор на първите пет книги от Стария завет (т.нар. Мойсеево петокнижие: Битие, Изход, Левит, Числа, Второзаконие). Според християнската традиция е прообраз на Исус Христос (Изх. 14, 15, 16, 21, 22, 23, 24).

Мориш – вер. р. Муреш, в дн. Румъния и Унгария, ляв приток на р. Тиса.

Мукач – дн. град Мохач, Унгария.

Муса бег / Муса Челеби (1388–5 юли 1413) – османски владетел, син на султан Баязид I.

Н

Навутей (библ.) – старозаветен герой, убит заради клевета по внушение на Елзавела, съпруга на цар Ахав (3Цар. 21).

Навуходоносор (ок. 604–561 пр.н.е.) – вавилонски цар, покорител на юдеите; разрушава Йерусалим (558 пр.н.е.) и преселва евреите във Вавилон (4Цар. 24, 25; 2Летоп. 36; Йер. 21–52; Дан. 3).

Назарет – град в историческата област Галилея, дн. Израел. В него живеят Мария и Йосиф, а Исус прекарва първите 30 години от живота си, заради което е наричан „назарянин“ (Мат. 2: 23, 4: 13, 21: 11, Лук. 2: 4, 51; Йоан 1: 45–46).

Наум Охридски (ок. 830 – 910) – един от най-близките ученици на Константин-Кирил и Методий и съратник на Климент Охридски, средновековен български проповедник и писател, един от Седмочислениците. Паметта му се чества на 23 декември.

Неапол – дн. Кавала, Гърция.

Нежит – демонично същество или персонификация на болест.

Нептун (рим. митол.) – бог на морето и реките; аналог на древногръцкия бог Посейдон.

Нерон – римски император (13 октомври 54 – 9 юни 68), известен с разгулния си живот, тираничното си управление и убийствата. Опожарява Рим и обвинява християните, срещу които започва гонения.

Нива на грънчаря / Кръвна нива (библ.) – място за погребване на чужденци и езичници, купено от еврейските първосвещеници с върнатите от Юда 30 сребърника.

Никея – древен град в Североизточна Мала Азия на брега на езерото Изник, дн. гр. Изник, Турция. През 325 г. в него се провежда Първият вселенски събор, а през 787 г. там е свикан Седмият вселенски събор във връзка със спора за почитането на иконите.

Никита, св. – проповедник и покръстител на готите на север от р. Дунав. Умрял мъченически по времето на вестготския владетел Атанарих през IV в. Паметта му се почита на 15 септември.

Никодим (библ.) – новозаветен герой, фарисей, таен ученик на Христос. След смъртта на Исус Никодим заедно с Йосиф Ариматейски го сваля от кръста, приготвя го за погребение и го полага в гроб (Йоан 3: 1–21, 19: 39–40). Приписва му се т.нар. *Никодимово евангелие*.

Никомидия – античен град в Северозападна Мала Азия, в обл. Витиния, дн. гр. Измит, Турция. Основан през 264 г. пр.н.е. от цар Никомедес I. Център на епископия.

Никопол – римски и византийски град на десния бряг на р. Дунав, в дн. Северна България.

Ниневия – един от най-древните градове на земята, столица на Асирия, чийто разцвет е през VIII–VII в. пр.н.е. Руините му се намират в дн. Ирак, край гр. Мосул, на левия бряг на р. Тигър.

Нистър / Истър – р. Днестър, голяма европейска река, извираща от Карпатите и вливаща се в Черно море.

Новат / Новациан (220–258) – римски богослов и писател от III в., основател на считаното за еретическо течение на новацианистите, според което е недопустимо да се приемат обратно отреклите се от християнството.

Ной (библ.) – старозаветен герой, по времето на Потопа се спасява с домочадието си в построен от него кораб, в който има от всички животни (Бит. 6 :7–22, 7: 5–23, 8: 11–20, 9: 20–28). Смята се за баща на новото човечество, негови синове са Сим, Хам и Яфет, от които произлизат семитите, хамитите и арийците.

О

Одисей (гр. митол.) – герой от Троянската война, цар на о-в Итака, съпруг на Пенелопа и баща на Телемах, на чието пътуване към дома Омир посвещава *Одисея*.

Олимпиада (ок. 375 г. пр.н.е.–316 г. пр.н.е.) – древногръцка епирска принцеса, съпруга на македонския владетел Филип II Македонски и майка на Александър Велики.

Олта, р. – дн. р. Олт в Румъния, ляв приток на Дунав.

Омир (VIII в. пр.н.е.) – древногръцки поет, комуто се приписва авторството на *Илиада*, *Одисея* и *Химни*.

Омофор – архиерейски плащ, който се носи на раменете над другите одежди.

Орар – тесен, дълъг дяконски шал или кърпа от лен, носен на лявото рамо.

Оркан / Орхан, син на Отман – османски владетел, управлявал в периода 1323/4–1362 г.

Осеново – местност на 3 км северозападно от Рилския манастир, където днес се намира постницата „Св. апостол и евангелист Лука“, издигната в памет на Лука – племенника на св. Йоан Рилски.

Отман – султан Осман I, управлявал през 1299–1324 г., основател на Османската империя.

Очистилище – златен капак или навес на ковчега на Завета.

П

Павел, ап. (5/15–67) – един от двамата върховни апостоли заедно с ап. Петър. Евреин по произход, римски гражданин. Първоначално се нарича Савел и преследва християните, но след видение по пътя за Дамаск става ревностен привърженик на новата вяра. Има големи заслуги за разпространението на християнството в Мала Азия, Кипър, Коринт, Солун и др., където основава общини. Автор на 14 послания, част от Новия завет. Паметта му се чества на 29 юни (заедно с тази на ап. Петър) и на 30 юни (с всички апостоли) (Деян. 7, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 28).

Палагийска област – вер. Пелагония, област в дн. Северна Македония и Гърция.

Палада (гр. митол.) – прозвище на древногр. богиня Атина.

Паламид – Паламед от Евбея, участник в Троянската война, изобличил мнимата лудост на Одисей.

Палестинска Кесария / Цезареа Маритима – древен град в източното Средиземноморие крайбрежие, между дн. Хайфа и Тел Авив в Израел.

Панония – историческа област в Централна Европа. По времето на Кирил и Методий и техните ученици така се нарича територията между р. Дунав и Драва, достига на запад до гр. Птуй при вливането на р. Зала в Блатненското езеро (дн. Балатон).

Парис – вж. Александър-Парис

Патрокъл (гр. митол.) – герой от Троянската война, тесалиец, най-близкият приятел на Ахил.

Пеонска пл. – вер. Апенините.

Пелагия, св. (V в.) – разкаяла се блудница, приела християнството и живяла строг аскетичен живот светица в килия в близост до Йерусалим. Паметта ѝ се отбелязва на 8 октомври.

Пелей (гр. митол.) – древногр. цар, съпруг на Тетида и баща на Ахил.

Периг – дн. град Перник

Персепол (Персеполис) – древноперсийски град, възникнал през VI–V в. пр.н.е., една от столиците на Персийската империя при управлението на Ахеменидите. Завзет от Александър Македонски в 330 г. пр.н.е. и унищожен от пожар.

Персийски залив – голям залив в северозападната част на Индийския океан, край бреговете на Западна Азия. На югоизток, юг и югозапад е ограничен от бреговете на Арабския полуостров, а на север – от бреговете на континента.

Персийски океан – вер. Арабско море, част от Индийския океан.

Персия / Персийска империя – една от най-големите държави в древността, обхващаща земите на дн. Иран, възникнала ок. X–IX в. пр.н.е. Най-известна управляваща династия са Ахеменидите (550–330 пр.н.е.), към която принадлежат най-известните персийски царе – Кир, Дарий, Ксеркс и др.

Петър ап. – един от дванадесетте ученици на Исус Христос, върховен апостол заедно с ап. Павел. Пръв епископ на Антиохия и на Рим, където е умира мъченически (Мат. 16, 17; Йоан 1,42; 21, 15–17; Лук. 22, 34; Деян. 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 15). Приписват му се две послания, включени в Новия завет. Паметта му се празнува на 29 юни (заедно с тази на ап. Павел) и на 30 юни (събор на св. Петър).

Петър, цар (927–970) – български владетел, син на цар Симеон I, признат за светец.

Пилат / Пилат Понтийски – римски прокуратор в Юдея (26–36), потвърдил присъдата над Исус Христос и измил ритуално ръцете си, за да покаже, че не носи вина за смъртта на невинно осъден човек.

Платон (20-те г. на V в. – 40-те г. на IV в. пр.н.е.) – древногръцки философ, ученик на Сократ, основател на Атинската академия.

Полидор (гр. митол.) – най-малкият син на троянския цар Приам и Хекуба, убит от Поли(м)нестор.

Поликсена (гр. митол.) – най-малката дъщеря на троянския цар Приам и Хекуба, сестра на Хектор, Александър (Парис) и Полидор.

Полимнестор / Полиместор (гр. митол.) – съпруг на Илиона, дъщеря на троянския цар Приам и Хекуба.

Полипоет, син Пиритов (гр. митол.) – участник в Троянската война, предводител на тесалийците. Един от воините, скрили се в Троянския кон.

Поприще – мярка за разстояние, равна на 1478,7 м. Едно поприще е равно на осем стадия.

Приам (гр. митол.) – последният цар на Троя, съпруг на Хекуба, баща на Парис, Хектор, Касандра и др.

Прокопий, св. / Прокопий Кесарийски – раннохристиянски великомъченик, загинал за вярата в 303 г. по време на имп. Диоклециан. Покровител на пчеларите.

Птолемей военачалник / Птолемей I Сотер / Птолемей Лаг – пълководец на Александър Македонски и негов наместник в Египет, след смъртта му един от диадохите („наследниците“) и впоследствие владетел на Египет (306–285 пр.н.е.). Основател на Династията на Птолемеите.

Р

Рагуза – средновековното име на гр. Дубровник, дн. Хърватия.

Равен, гр. – идентифициран от някои учени с откритите развалини при с. Козяк до дн. град Щип, Северна Македония.

Равофаил – вер. Рафаил, един от един от осемте архангели на Православната църква.

Рагуилски [юнаци] – вер. от Арголида, област в Източен Пелопонес, Гърция.

Радивой, княз Преславски – неидентифициран, вер. измислено име.

Рахил (библ.) – старозаветна героиня, дъщеря на Лаван Арамееца, съпруга на патриарх Яков и майка на Йосиф Прекрасни.

Рез (гр. митол.) – легендарен тракийски цар, съюзник на троянците в Троянската война.

Родос – гръцки остров в югоизточно Егейско море.

Роксанд(р)а / Роксана (347–310 пр.н.е.) – бактрийска принцеса, съпруга на Александър Велики Македонски, майка на единствения му наследник.

Романия / Романя – понятие, означаващо Византийската (Източноримската) империя за западните автори и за старите славянски книжовници.

Ростислав (IX в.) – княз на Великоморавия между 846 и 870 г. По негова молба византийският император Михаил III изпраща Кирил и Методий през 863 г. на Моравската мисия, за целите на която те превеждат на старобългарски език най-важните християнски литургични книги.

Руен планина – Руенска планина, югозападно от гр. Дупница, България.

С

Сава, р. – река в Словения, Хърватия, Босна и Херцеговина и Сърбия с дължина 947 км, десен приток на Дунав.

Сава, св. – един от петимата най-близки ученици на Кирил и Методий – Седмочислениците.

Саваот (библ.) – едно от имената на Бога в юдаистическата и в християнската традиция. В библейските пророчески книги се среща в съчетанието „Господ на войнствата“, като под „войнства“ се разбират слънцето, луната и звездите (Втор. 4: 19), а също и безчисленото войнство на ангелите (Енох 72: 1).

Сажен – стара мярка за дължина, равна на 2,134 м.

Самария – град в Палестина в областта Самария, столица на някогашното царство Израил, обособило се след смъртта на Соломон, а през 721 г. изгубило своята самостоятелност.

Самаил – низвергнат от небесата ангел на смъртта, разрушителна сила, вечен противник на архангел Михаил. Не присъства в каноничните текстове на Библията, името му се споменава в апокрифни съчинения.

Самсон (библ.) – старозаветен герой, надарен от Бога с огромна сила, за да избави Израил от робството на филистимяните. Погубен заради предателството на жена си Далила, която издала, че силата му е в дългата му коса (Съд. 13–16).

„Света София“, църква – православна патриаршеска катедрала в Константинопол, построена през 532–537 при имп. Юстиниан. Дн. джамия в Истанбул, Турция.

Сер / Серес – град в североизточната част на Егейска Македония, дн. Гърция.

Сигизмунд крал – Сигизмунд Люксембургски (15 февруари 1368 – 9 декември 1437), курфюрст на Бранденбург, крал на Унгария и Хърватия, германски крал от 20 септември 1410 г., крал на Бохемия, император на Свещената Римска империя (1433–1437). Главен пълководец на Никополския кръстоносен поход през 1396 г.

Силвестър, папа (януари 314 – 31 декември 335) – римски папа, първият след св. Петър. Според разпространената легенда той е покръстил Константин Велики, за да го спаси от кожна болест. Според по-достоверни исторически източници обаче императорът приел кръщение в последните дни от живота си през 337 г.

Сим (библ.) – син на Ной (Бит. 5: 32), който дава началото на семитската група народи.

Симеон, цар – български владетел (893–927).

Симоис, р. (гр. митол.) – древна река в Троада, в равнината до подстъпите към древна Троя.

Синагрип, цар – вер. Сенахериб, асирийски владетел (705 пр.н.е.–681 пр.н.е.)

Синай / Синайска планина (библ.) – планина на Синайския полуостров, дн. Египет. Там Мойсей получава Десетте Божи заповеди (Изх. 19, 31: 18, 34 и др).

Синии, гр. – дн. гр. Асуан, Египет

Сион (библ.) – планина в Палестина до Йерусалим; поетично название за града Йерусалим (3Цар. 8: 1; Пс. 2: 6, 9: 11, 48: 2, 76: 2 и др.)

Сиракуза – гр. на остров Сицилия.

Сисара / Сисера / Сисра (библ.) – старозаветен герой, военачалник на цар Авим (Иавин) (Съд. 4: 5; Пс. 83: 9).

Сисиний, св. – вер. Сисиний II, константинополски патриарх (12 апр. 996–24 авг. 998). Добре образован, той притежава магистърска степен по лекарско изкуство. Не е канонизиран официално.

Сит (библ.) – син на Адам и Ева, роден след смъртта на Авел. В него е заложено новото благочестиво племе (Бит. 4: 25–26, 5: 3–4, 6–8.).

Сихаил, ангел – архангел херувим в кабалистичната и християнската ангелология. Не присъства в каноничните текстове на Библията, името му се споменава в апокрифни съчинения, където е представен като демоноборец.

Сицилийско море – пролив в Средиземно море между остров Сицилия и полуостров Бон в Тунис, широк ок. 160 км.

Скамандър, р. – вж. Ксант, р.

Скилоан (Скилойоан) – третият владетел от династията Асеневци – Йоан, известен като цар Калоян (Калойоан) – име, образувано чрез добавянето на прозвището „добрия, хубавия“ (от гр. καλός) към името Йоан. Заради многобройните му военни победи над византийците те преиначават прозвището му на Скилоан – т.е. „Кучето Йоан“ .

Скрино – село в подножието на Руенската планина, в Западна България, област Кюстендил, смятано за родното място на св. Йоан Рилски.

Содом и Гомора – градове, вероятно разположени в близост до Мъртво море при устието на р. Йордан. Според Библията те са унищожени чрез огън и серен дъжд заради греховността на жителите им (Бит. 19, 24–25). Предполага се, че събитието има за историческа основа някакъв тежък земетръс.

Соломон Премъдри, цар (библ.) – владетел на обединеното Израелско царство, син на Давид и негов приемник. С името му са свързани библейските книги „Притчи Соломонови“, „Песен на песните“, „Книга на еклисиаста“ (3 Цар. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11). Смятан е за най-мъдър и справедлив сред хората, надарен със способността да разбира езика на животните и с власт на демоните. По негово време е изградена главната светиня на юдаизма – Соломоновият храм.

Спуд – название на съд и съотв. мярка за обем на зърно, брашно или течност.

Средец – славянското име на град Сердика, дн. София.

Стадий – гр. мярка за дължина, равна на 100 разтега или 184,94 м.

Стефан деспот – Стефан Лазаревич (ок. 1377–19 юли 1427), сръбски средновековен владетел.

Стефан, св. – архидякон и първомъченик на християнството, един от 70-те дякони, избрани от йерусалимската църква да проповядват Евангелието. Изобличава евреите пред Синедриона, затова е убит с камъни (Деян. 6: 5–15, 7: 55, 59, 8: 2, 22: 20.). Паметта му се чества на 27 декември.

Стихар – дълга до земята свещеническа одежда с дълги ръкави.

Срацимир / Йоан Срацимир (1324/1325–1397) – средновековен български владетел, цар на Видинското царство, син на цар Йоан Александър и полубрат на цар Йоан Шишман.

Т

Тавор (библ.) – планина в Северен Израел, недалеч от Назарет, висока 560 м. Смятана за планина на Христовото Преображение. В някои апокрифи се нарича „майка на планините“ (Съд. 4: 6, 12, 14; 1Цар. 10: 3) .

Тавър, пл. – планинска система в южната част на дн. Турция по северното крайбрежие на Средиземно море с дължина около 1000 км.

Тамара – дъщеря на цар Йоан Александър и на царица Теодора, сестра на Йоан Шишман и на Йоан Срацимир. След смъртта на първия си съпруг е омъжена за турския султан Мурад I.

Тат – крадец.

Тезей (гр. митол.) – древногръцки герой, владетел на Атина, убил Минотавъра в лабиринта на цар Минос с помощта на нишка, дадена му от царската дъщеря Ариадна.

Текла (I в.) – християнска светица, равноапостолна първомъченица, сратница на ап. Павел. Паметта ѝ се чества на 24 септември.

Теофана (X в.) – Теофано, византийска императрица, съпруга на имп. Роман II от Македонската династия, а след убийството му – на заменилия го на престола Никифор II Фока. С помощта на Йоан Цимисхий Теофано организира убийството на имп. Никифор, но тя самата е изпратена в изгнание. Майка на Василий II Българоубиец.

Теофил (813–842) – византийски император (829–842), който поддържа иконоборството.

Тетида (гр. митол.) – морска нимфа, съпруга на Пелей, майка на Ахил.

Тибър, р. – река в Средна Италия с дължина 405 км, вливаща се в Тиренско море.

Тигър, р. – река в Месопотамия, с дължина 1850 км., в дн. Турция и Ирак и частично по границата им със Сирия.

Тирон / Теодор Тирон (неизв.–306) – великомъченик, светец войн и змееборец. Паметта му се празнува на 17 февруари и в първата събота на Великия пост.

Тиса, р. – река в Европа с дължина 966 км, ляв приток на Дунав.

Тома ап. – един от дванадесетте апостоли. Проповядва в Палестина, Месопотамия, Етиопия и Индия, където загива мъченически. Паметта му се празнува на 6 октомври (Йоан 11: 16, 14: 5, 20: 24, 20: 27–28). Под името му се разпространява т.нар. *Томино евангелие*, известно и като *Детство Исусово*.

Трапезунд – дн. Трабзон, град в Мала Азия на Черно море, в Североизточна Турция.

Требине – град, дн. център на Източна Херцеговина.

Триконска пл. – вер. планините на границата между Турция и Ирак.

Трифон, св. – великомъченик и чудотворец, роден в с. Кампсада, Фригия. Посечен е в Никея през 250 г. Паметта му се отбелязва на 1 февруари.

Троил (гр. митол.) – троянец, син на Приам и Хекуба, убит от Ахил.

Троя / Илион – античен град в областта Троада в най-западната част на Мала Азия, край пролива Дарданели, недалеч от брега на Егейско море. Известен от *Илиада* на Омир като място на Троянската война.

У

Углеша деспот – Иван Углеша Мърнявчевич, средновековен владетел на Серското княжество (1365–1371), брат на крал Вълкашин.

Урий / Урия – войн в армията на цар Давид, съпруг на Вирсавия. Изпратен от цар Давид на място, където да бъде убит, за да може да се ожени за жена му (2 Цар. 11).

Урил / Уриил (библ.) – един от осемте архангели.

Урош / Стефан Урош V – сръбски цар (1355–1371), син на Стефан Душан и Елена Българска, сестра на цар Йоан Александър.

Ф

Феникс – митологична птица, единствена по рода си, способна да се прераждa в огъня.

Филаделфия – древен град в Западна Мала Азия, област Лидия, дн. гр. Алашехир, Турция. Последният независим византийски анклав в Мала Азия.

Филип, ап. – един от дванадесетте апостоли, ученици на Исус Христос, родом от Витсаида. Преданието разказва, че проповядвал във Фригия и умрял в Йерапол, Сирия (Йоан 1, 6, 12, 14; Деян. 1, 6, 8 и др).

Филип Македонски – Филип II, цар на Древна Македония, управлявал между 359 и 336 г. пр.н.е., съпруг на Олимпиада, баща на Александър Македонски.

Филипус град – вер. Пела, античен град, столица на Древна Македония от края на V в. пр.н.е. до средата на II в.

Фисон, р. (библ.) – една от четирите библейски реки, които извират от Едем: Фисон, Гион, Тигър, Ефрат (Бит. 2: 10–14).

Фока, цар / Никифор II Фока – византийски военачалник и по-късно император (963–969). Свален и убит в резултат на дворцов преврат.

Формоза, еп. (ок. 816–896) – римски папа (891–896), един от най-видните църковни дейци през втората половина на IX в. Португенски епископ (от 864). През ноември 866 изпратен от папа Николай I да занесе заедно с епископ Павел Популонски в България отговорите му на писмото на бълг. княз Борис I. Българският владетел иска от папата Формоза да бъде назначен за архиепископ на България.

Фотий – константинополски патриарх (858–867 и 877–886), изтъкнат мислител и писател, вдъхновител на Моравската мисия на Кирил и Методий.

Фригия – историческа област и държава в централна Мала Азия, чийто разцвет е между XII–VII в. пр.н.е. С Фригия се свързват цар Гордий („Гордиев възел“) и синът му цар Мидас, който според легендата умеел да превръща в злато всичко, до което се докосне.

Фул / Фуле / Туле – легендарен остров в Северна Европа, описан от гръцкия пътешественик и географ Питей. През Средновековието се отъждествява с Исландия, Фарьорските, Шетландските, Оркнейските и Хебридските острови или се смята за част от Британия, Скандинавия, Ютландия.

Фулско племе – вер. по името на град Фул (или Фула), на територията на п-в Крим, дн. в Украйна.

Х

Халдея – в древни времена название за страната, в която живеят халдеите – семитско племе, утвърдило се в края на второто хилядолетие на брега на Персийския залив (дн. Ирак). Воюват с асирийците и на два пъти завземат Вавилон. След VI в. пр.н.е. постепенно са асимилирани от вавилонците. Халдея се нарича и Нововавилонското царство в периода на управлението на халдейската династия (626–538 пр.н е.). В старо време се е наричала и „земята Сенаар“ (Бит. 11: 2; Ис. 11: 11; Зах. 5: 11).

Халкедра (митол.) – гигантска птица, съчетаваща лъвски и крокодилски черти.

Хам (библ.) – син на Ной (Бит. 5: 32), който се държал непочтително с баща си и с това предизвикал проклятието му върху сина си Ханаан (Бит. 9: 22–25).

Ханаанска земя – територия западно от Йордан, посочена от Бога на Авраам като земя за неговото потомство (Бит. 12:5), която се смята за земя на еврейските праотци. Според Изх. 3: 8 Бог обещава на Мойсей да избави от египетско робство еврейския народ и да го заведе в земята на ханаанците, обещана на Авраам (Изх. 33:1–2.). В преносен смисъл „ханаанска земя“ означава мечтана, богата земя, равнозначно с ‘обетована’, т.е. обещана земя.

Хезиона (гр. митол.) – дъщеря на троянския цар Лаомедонт

Хектор (гр. митол.) – син на царя на Троя Приам, могъщ герой и защитник на града по време на Троянската война. Убит в двубой с Ахил.

Хекуба (гр. митол.) – съпруга на троянския цар Приам и майка на Парис, Хектор, Касандра и др.

Хелен (гр. митол.) – троянски прорицател, син на Приам и Хекуба.

Хелиопол – в древността финикийският град Баалбек, преименуван след завземането му от гърците в Хелиопол ‘Град на слънцето’. Дн. град в Източен Ливан със забележителни археологически паметници.

Херсон / Херсонес – древен град, гр. колония на брега на Черно море, в южната част на полуостров Крим, дн. Украйна. През IX в. е в пределите на Византия, когато по време на Хазарската мисия (860) Константин Философ открива в морските води край града мощите на папа Климент I Римски.

Хетериарх – командир на гвардейски подразделения във византийската армия, съставени от наемници.

Хомер – вж. Омир

Хонея – пустинна област в Средна Азия, северно от Индия.

Хриз (гр. митол.) – жрец на Аполон в Троя.

Хризеида (гр. митол.) – дъщеря на Хриз.

Ц

Цагра – механичен арбалет.

Царев връх – връх в югозападния дял на Рила.

Цимисхий / Йоан I Цимисхий – византийски военачалник и император (969–976). Заел трона след преврат, в който е убит император Никифор II Фока, негов вуйчо.

Ч

Челеби Велики, син на Аморат – Савчи бей, син на Мурад I, самопровъзгласил се за султан, заловен и ослепен по нареждане на баща си. Умрял в 1374 г.

Челеби мусулман / Сюлейман Челеби (1389–1403) – втори син на султан Баязид I и първоначално основен претендент за трона.

Ш

Шишман / Йоан Шишман (1350–1395) – български владетел, син на Йоан Александър, управлявал Търновското царство от 1371 до 1393 г.

Ю

Юда, ап. – един от дванадесетте апостоли, който предава Исус Христос на първосвещениците. След смъртта на Христос се разкайва и връща парите, но те не са приети. Завършва живота си със самоубийство – обесва се на едно дърво (Мат. 26: 14, 25: 47–50, 27: 3–5; Марк 14: 10, 43–46; Лук. 22: 47–48)

Юда евреин / Юда Кириак – според легендата жител на Йерусалим, евреин, който разкрива на св. равноап. Елена къде да намери светия Кръст, приема християнството и името Кириак (‘Господен’) и е ръкоположен за епископ на Йерусалим; умира мъченически при имп. Юлиан Отстъпник.

Юдея – географска област в южната част на Палестина, носеща името си от племето юдеи. Исторически означава царството Юдея, обособило се след смъртта на Соломон, със столица Йерусалим. По време на новозаветните събития Юдея е васално царство на Рим. В широкия смисъл на думата означава област, населена с евреи.

Юлиян – Флавий Клавдий Юлиан (332–363), известен като Юлиан Апостат (Отстъпник), византийски император. Издава закон, с който се прави опит за възраждане на езичеството и се предприемат мерки слещу християнските свещеници и църквите. Крайно непопулярен сред християните в империята.

Юнона (рим. митол.) – богиня, покровителка на брака и майчинството, впоследствие на Рим и на държавата. Заедно с Минерва и Юпитер формират Капитолийската триада. Съответства на Хера в старогр. митология.

Юпитер (рим. митол.) – главният бог в римския пантеон, съответстващ на Зевс в старогр. митология. Бог на небето, дневната светлина и бурите, пръв сред боговете и властелин на света. Син на Сатурн и Рея, съпруг на Юнона.

Я

Яков – старозаветен пророк, син на Исак и Ревека и внук на Авраам, патриарх и родоначалник на израилския род. От двете си жени Лия и Рахил има общо 12 синове, които дават началото на 12-те „израилеви колена“. След борба с Господен ангел придобива името „Израил“ („герой Божи“), което става общо име за потомците му (Бит. 25: 27–37 и др.).

Яков, син на Йосиф обручник / Яков, брат Господен – апостол на Исус и негов брат от първия брак на Йосиф, архиепископ Йерусалимски. Приписва му се неканоничното *Протоевангелие на Яков*.

СЪКРАЩЕНИЯ

ап. – апостол

библ. – библейски

бълг. – български

вер. – вероятно

гр. – гръцки

дн. – днес, днешен

евр. – еврейски

египет. – египетски

еп. – епископ

имп. – император

митол. – митологичен

новогр. – новогръцки

о-в – остров

п-в – полуостров

р. – река

рим. – римски

тур. – турски